ĀNDHRA RACHAYITHALU

By

MADHUNĀPANTULA SATYANĀRĀYANA SĀSTRY

First Edition : 1950
Second Edition : 1973

Price Rs. [illegible]

Printed at Saraswathi Power Press, Rajahmundry

Publishers : ADDEPALLY & Co.
SARASWATHI POWER PRESS
RAJAHMUNDRY (A. P.) India

కథాపీఠము

ఆంధ్రకవిత నన్నయ మొదలు చిన్నయదాఁక నొకతీరున సాగినది. నడుమ నడుమఁ గొన్ని మార్పులు కలిగినను అవి యల్పములు. ౧౯ వ శతాబ్దినుండి, ఇంచుమించు చిన్నయసూరినాఁటినుండి వాఙ్మయవాహిని క్రొత్తదారులు తీసినది. ఈత్రోవలెల్ల క్షుణ్ణముచేసినమహాశయులు వీరేశలింగము పంతులు రు. కొన్నిటికి మార్గదర్శిత్వమే పంతులుగారిది. నవలలు, వ్యాసరచనలు, కవిజీవితములు, స్వీయచరిత్రములు, కథానికలు, ఖండకావ్యములు, ప్రహసనములు, గ్రంథవిమర్శనములు, నాటికలు, చరిత్రపరిశోధనము, పత్రికాప్రచురణము—ఇత్యాదులు నేఁటి సారస్వతవృక్షము వేసిన క్రొత్తకొమ్మలు. ఈకొమ్మలెల్ల ముమ్మరముగాఁ బూచి కాచుచుండుట నేఁడు పరికించుచున్నాము. పయి పట్టికలోని వన్నియు నపూర్వము లనుకొనముగదా, ప్రకృత కాల పరిస్థితుల ననుసరించి మన కాత్రోవలు కొన్ని కావలసిగట్టి వేసికొంటిమి.

వీనిలో కవిచరిత్ర రచన మొకటి. శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారు బహు పరిశ్రమకుఁ బాల్పడి ఆంధ్రకవుల చరిత్రలు సంపాదించి వెలువరించిరి. అంతకుమున్ను శ్రీ గురుజాడ శ్రీరామమూర్తిగారాంగ్లేయుల మార్గము నాశ్రయించి కవిజీవితములు ప్రచురపఱిచిరి. గురుజాడవారి రచనపై వీరేశలింగముగారి కూర్పు సంస్కరణ పూరణములు కలదిగా వెలసినది. కావలి వేంకటరామస్వామి యనునాయన ఆంగ్లభాషలోఁ గొంద ఱాంధ్రకవులనుగూర్చిన చరిత్రలు వ్రాసి ౧౮౨౯ వ యేట బొంబాయిలో వెలువరించినారని మిత్రులు చెప్పుట. బ్రౌనుదొర తన నిఘంటువునఁ బ్రసంగమునఁ గొందఱు ప్రాక్తనకవులను గూర్చి యించించుక వ్రాసెను. ఇవి బొత్తిగా చాలనివి. గురుజాడ శ్రీరామమూర్తిగారికవిజీవితములు౧౮౯౩లో మొదలైప దేండ్లకుఁబూర్ణముగా బయటఁ బడినది. వీరేశలింగము పంతులుగారి కవిచరిత్రము ౧౮౮౭ నాటికి ప్రకటితము. పంతులుగారి కూర్పు తెలుఁగు వారికి మేలుబంతి ఇటీవల నిటీవల విడివిడిగా, విపుల విపులముగా కవి జీవితములు

వ్రాయుచున్నారు. విస్మృతాంధ్రకవి చరిత్రములు పెక్కురు బయటఁ బెట్టుచున్నారు. తెలుఁగులోని కవులు సాగరములోని రత్నములు. అన్వేషించిన కొలఁదిని వెలువడుచు నేయుందురు. మఱుఁగు పడిన కవులను జతపఱిచి క్రొత్తపరిశీలనమునుబట్టి సవరింప వలసినవి సవరించి కవిచరిత్రలుసంస్కరణపూరణములతో పునర్ముద్రణమునకుఁ దెచ్చుట యెంతో మేలిపని. ఎఱిఁగినంతవఱకు, పూర్వాంధ్ర కవుల చరిత్రములు పూర్తిగ గ్రథింపఁబడినఁగాని, ఆధునిక కవిజీవితములు వ్రాసిన తృప్తి యుండదు. ఈ మహత్తర కార్య నిర్వహణమునకుఁ బూనుకొనుట శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారి పవిత్రాత్మతృప్తికిఁ గూడ హేతువు.

రచయితృ శబ్దము కవి, విమర్శక, పరిశోధకాది సర్వసామాన్య రచనకార వాచక మగునని యాలోచించి యిపుడీకూర్పునకు 'ఆంధ్ర రచయితలు' అనుపేరు పెట్టనాయెను. వెనుకటివలెఁగాక, వర్తమాన సారస్వతము వేయిపడగలై విస్తరిల్లిన దనుకొంటిమి. ఒక పద్యకవుల చరిత్రములే సంధానించినచో, యావజ్జీవము చరిత్రాన్వేషణముచేసిన పరిశోధకులు-సంపుటముల కొలఁది విలువగల విమర్శనములు వ్రాసిన పండితులు-మున్నగువారు చరిత్రకెక్కక మఱుఁగుపడవలసిన దేనా? 'రచయితలు' అన్నచో బాధయుండదు, ఈ యూహతో నీనామకరణము జరిగినది.

ఇపు డీమొదటిపాలున ౧౮౦౦–౧౯౦౦ సమమనున్న — అనఁగా ౧౯వ శతాబ్దికిఁ జెందినజననతిథులుగలనూఱుగురు రచయితలనుగూర్చిన జీవిత కవితా సమీక్షలున్నవి. ౧౮౦౬లోజన్మించినపరవస్తుచిన్నయ సూరితో నీగ్రంథము మొదలగుటలో సూరి శతాబ్దారంభములోనివాఁ డనుటయే కారణముగాక, నీతిచంద్రిక రచనచే గద్యవాఙ్మయమునకుఁ గ్రొత్తవెలుఁగునిచ్చికొన్ని క్రొత్తదారులు తీసిన వాఁడగుటయుఁగారణ మగుచున్నది. సాధారణముగా, కవుల పుట్టుకలనుబట్టికాక, గ్రంథ రచనలను బట్టియేచరిత్రములు సంధానించుటయాచారము. నేను అది పెట్టుకొనక, పుట్టుకలనుబట్టి యాశతాబ్దిలోని వారని యేఱుకొంటిని. జాగ్రత్తగా, చూచినచో మఱియొకవంద కాదు, కొన్ని వందలమంది

మహారచయితలు ౧౯ వ, శతకమునకు సంబంధపడినవా రుందురు; ఉన్నారు. వారి నెల్లరను చేర్చి చేర్చినంగాని యీకూర్పునకు సమగ్రత సిద్ధించె ననంగాదు. కాని, ఇప్పటి కిది నా సమాలేశము. దైవాదేశ మయిననాఁడు, ఈగ్రంథము సుపరిపుష్టము కావచ్చును.

ఇపు డిచట ఆరాధింపఁబడినవారు గాక, మఱియెందఱో మహనీయులు తలఁపున కందినవారి క్షమాభిక్ష నేను వేఁడవలసియున్నది. ఈమహనీయులలోఁ గొందఱు జనన తిథ్యాదికము తెలియకపోవుట — కొందఱు రచనలు సేకరించి చదువుకొనుటకు ఈడు చాలకపోవుట — కొందఱుజీవత్కవులు తమ్ముఁగూర్చి ప్రకటింపరాదని నాకు శాసించుట — కొందఱు విషయమున, రచయితలుగా నందిన కీర్తికంటె, భాషాభివర్ధకులుగా సంపాదించిన యశస్సు హెచ్చుగా నున్నదని సదుద్దేశముతో నుపేక్షించుట - ఇత్యాదు లేవేవో కారణము లీగ్రంథము నింత పరిమితమును జేసివైచినవి. ఈక్రింద రచయితలను, ఈ కూర్పుననే పూజించుకో లేక సిగ్గిలుచున్నాను.

కరాలపాటి రంగయ్య
తఘంటము వేంకటరంగశాస్త్రి
చదలువాడ సుందరరామశాస్త్రి
ఆదిపూడి సోమనాథరావు
ఆదిపూడి ప్రభాకరరావు
తురగా వేంకమరాజు
అమరవాది రామకవి
భోగరాజు నారాయణమూర్తి
కొప్పరపుఁ గవులు
శేషాద్రి రమణ కవులు
తాడేపల్లి వెంకటప్పయ్యశాస్త్రి
కాశీనాధుని నాగేశ్వరరావు
ముట్నూరి కృష్ణారావు
ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ
జాలూరి అప్పయ్య
అక్కిరాజు ఉమాకాంతము
మల్లాది విశ్వనాథశర్మ
రాయదుర్గము నరసయ్యశాస్త్రి
కేతవరపు వేంకటశాస్త్రి
భండారు అచ్చమాంబ
కాంచనపల్లి కనకమ్మ
త్రిపురనేని రామస్వామి చౌదరి
మానవల్లి రామకృష్ణకవి
నాయని సుబ్బారావు
అబ్బూరి రామకృష్ణారావు
బలిజేపల్లి లక్ష్మీకాంతము
తాపీ ధర్మారావు —

ఇటు లెన్నో పేరులు స్మరించవచ్చును. రాయలసీమ - నిజాము ప్రాంతీయులలో నెందఱో విజ్ఞుల విషయమున నేను అజ్ఞుఁడను. వీరందఱను కాలక్రమమున ఒకకూర్పున సమావేశము చేయవలసి యున్నది.

ఈ నా రచనలకై యెంతయో మిత్రుల సహాయము వడసితిని. వారందఱ మేలు మఱచి పోఁజాలను. సామూహికముగా వారికి నా హార్దాభినందనము లిందు మూలముగా మనవి చేసికొనుచున్నాను.

ఒకసంగతి యేమనఁగా:- కవిబ్రహ్మ ఏటుకూరి వేంకట నరసయ్య గారు ౧౯౦౦ పూర్వము జననము కలిగియుండినవా రనుకొని యిందుఁ జేర్చుకొనుటకై, తెనాలి వాస్తవ్యులు, శ్రీఆవుల గోపాలకృష్ణమూర్తి (ఎమ్, ఏ; యల్, యల్, బి) గారిని కవిబ్రహ్మ జీవితాంశములు తెలుప వలసినదిగాఁ గోరి తొందర పెట్టి యుంటిని. దయతో వారు పంపిన విష యములనుజూచి నరసయ్యగారు౧౯౧౧ సం॥ జన్మించిరని తెలిసికొంటిని. వారు, మఱికొందఱు ప్రముఖరచయితలు రెండవభాగమున రాఁగల వారు.

మఱి, ౧౯౦౦ సం॥ తో ముగించుటకు బదులు, ఒక యేడు ముందుకు సాగి౧౮౯౯ సం॥లో జననముగల శ్రీతుమ్మలసీతా రామమూర్తి చౌదరి గారి నిందుఁజేర్చుట, వారిని గూర్చిన వ్యాయసము ద్వితీయ భాగమునకు 'నాంది' పాఠము కాఁగలదని యిప్పు డిక్కడ మనాకూచనమునకు —

ఈ రచన యిటు లింతలో వెలుఁగు చూచుటకు పూజ్యులు శ్రీశ్రీపాదసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారి ఆశీఃప్రోత్సాహములు నేనెపుడును మఱవఁజాలని దోహదము లయినవి. వారికి మనఃపూర్వకమైన ధన్య వాదము లర్పించుచున్నాను.

ఈగ్రంథము 'సరస్వతీ పవర్ ప్రెస్సు' అధికారులు, ఉదారులు నగు శ్రీఅద్దేపల్లి నాగేశ్వరరావుగారి సౌహార్దముతో నావిష్కృతమైనది. ప త్యేకశ్రద్ధవహించి, ముచ్చటగా నికూర్పు ముద్రించిపించి, ఇంతత్వరలో నా యుద్యమమును లోకమునకుఁ జూపిన శ్రీ నాగేశ్వరరావుగారిని హృదయపూర్వకముగా నభినందించుచు, వారికితో౽ధిక భోగభాగ్య సంపత్తి ప్రసాదించుటకు జగదీశ్వరు నభ్యర్థించుచున్నాను.

రాజమహేంద్రవరము — మధునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రి

౧ సెప్టెంబరు ౧౯౫౦

సమర్పణావతారిక

ఇది పదియేండ్లనాఁడె రచియించుతలంపులు లేఁతవంపుగాఁ
బొడలి, సరస్వతీకరుణ పొంగులు దేఱఁగ, పేరు నాదిగాఁ
గదలిన 'ఆంధ్రి' నొక్కొకటిగాఁ బ్రకటించుచు వచ్చినాఁడ; నీ
బ్రదుకున కాయదృష్టమును బట్టకపోయె నొకింత కాలమున్.
అది మూఁడేఁడుల ముచ్చటై నడచిపో – నల్లల్లనన్ సాహితీ
హృదయస్పందము గుర్తులందుకొని 'ఆంధ్రీ' పత్త్రికారత్న మ
భ్యుదయచ్ఛాయల కెక్కుకాలమున నయ్యో! పాపినై యాఁపికో
న్న దరిద్రుండను; నిద్రలోఁ గలవరింతల్ నేఁటి నాయూహముల్.

నాఁట ననిచిన యీ కూర్పు నేఁటి కిటులు
పెనిచి, మాతల్లి నెత్తిపెంచిన జనకుఁడు
రాజయోగి: శ్రీ ఆకొండి రామమూర్తి
శాస్త్రి కుడుగరలిడుదుఁ బుష్పసరభరము.

ఇచ్చుటయు, వారు మేమును బుచ్చుకొనుట
మూఁడు తరముల యాచారముగ రహించు;
నిపుడు మాయది పయిచేయి: యిచ్చువాఁడ
నేను; నాకృతికిఁ బ్రతిగ్రహీత తాత.

'పోల్వరము' వెళ్లి వచ్చునప్పుడదియేమొ!
వెక్కసం బౌను, అమ్మమ్మ వెఱ్ఱిప్రేమ;
ఆమె కనులు కృపార్ఘురు; లామె వోయు
దీవనలు లేక రాలేను రేవుదాఁటి.

మవ్వపుమోసులై యమృతమానసులై కపటింతలేని లే
నవ్వులరాసులై మెఱసినార లఖండరసస్వరూపు; లా

ముప్వురు మేనమామలయుపోలిక నాయొద్ద గూడి వచ్చినం
బువ్వల బాట లంచనడపుల్ గద ! మత్కవితా చిరంటికిన్,
పోరలున్ -పోరులు లేక భావములు పూవుల్ తావులై హత్తుమా
వురు మేనత్తల కూర్మిలో గరగిపోవు న్నా మన; స్సంతలో
బిరుసుల్వోవును పెద్దయల్లుడనపుంబింకమ్ము ; నా కంతలో
భరమైపోవును వారివారి యమృత స్వాదూక్తి మర్యాదలున్.

వేడ్కం దాతయ్య కూర్చున్న వీధియరుగు
వండ్ల బరువున నొరగు కల్పద్రుమంబు —
చేరి మామయ్య లోదుగు దక్షిణపువైపు
పోక్రమాంకులు, తములపుటాకుం దోంపు.

విందులకో మందులకో
యెందులకో పేరుచెప్పి యేతెంచు హితుల్
బందుగులు నిత్యమును బది
మందిగదా, వారి సదస మాధురి యదిరా !

మఱియొక ముచ్చట - అచ్చటం
బఱచిన భోజనపుం బంక్తి పరికింపవలెన్
వరికళ్ళము చేరిన పా
వురముల వలె వచ్చి మెసవి పోదురు సిసువుల్.

కొడుకులు మనుమలుం జెలుత కుఱ్ఱలు బందువు, లల్లువారు, పే
ర్వడిన కవుల్ ప్రియాతిథులు పర్విన చుక్కలబంతిలోన జం
ద్రుడు వలె "గందమత్తలతో" గళతో - నభిరామమూర్తి యే
ర్పడ నమృతాన్నపుం జవులు వట్టును తాతయు, యెట్టి ధన్యుడో !
ఎనుబది యేండ్లకున్ దరికి నెక్కి తొనంకినవాడు తాత - జ
వ్వనమునమండి పెంపుగనువాడగు నీమనుమండుకూడ - ని

ల్గొని యొగి నిన్నుఁగాంచి, నీదు సంస్థాపిత నీయుభయ ప్రయోగనిష్ఠ బం
ధము నరసి ... కృతిని నా మెడకొండపడఁ గొంత నిల్పినన్.

ఏమో! యీకృతియంత శాశ్వతమటో యీ! యందురా, కాదు కా
నీ, మాధుర్యధురీణ కావ్యరచనా నిత్యోత్సవ శ్రీ కళా
ధాముల్ నూగ్గురు పెంచు నీయమృతగాథా జ్యోతు లీనాఁటితో
నే, మిన్నందియు వట్టి "సందకాడు" లౌనే! యెట్టులూహించినన్.

'ఇది యిట్లని చేర్కొనఁగాఁ
గుదురని యొక కదలి పోని గూఢాశయ మె
ట్టిదియో ననుఁ గదలించెడి—
నదిగో, మాతామహార్పణాభిలషితమై.

అంబరములు తొడవు లగ్రహారమ్ములు
సంచకార మభిలషించలేదు;
వ్రాయఁ దోఁచి వ్రాసి—బహుమర్పణైకతా
త్పర్య మడర సుకృతి తాత కిడెద.

సమర్పణము

తాతయ్యా, కొనుమయ్య, యీచిఱుతపొత్తం బుత్తమశ్లోక గా
థా తాత్పర్యసనాథమై యలరి యంధ్రక్షోణి రాణించు! నీ
కేతత్స్వీకృతిదొడ్డగా; దయిన—దౌహిత్రుండనై పూజ్యపూ
జాతంత్రంబున నప్పులోఁగు నను విశ్వాసంబుతో నిచ్చెదన్.

సాఁగిన జీవితంబు, చెయిచాఁపని భావము, కీర్తిలిప్సకున్
బోఁగని—రాగ నిస్పృహత—లోకము దాఁటినచూపు—నిన్నిటం

దాఁగిన కోవిదుండవగు తత్త్వనితా గజగర్భ పద్ధతిం
దోఁగినవాఁడ; నీనిసువు దోయిటఁ బోయుము పండుదీవనల్.

అరయిక చేసికో నొకటి యాత్మకుఁ దోఁచెను నాకు; అమ్మతో
నరణముగాఁ గవిత్వధన మంపితి వింపిత; మట్లు పిత్ర్యమై
సిరి నను సంక్రమించుటను జేసి భవత్కృతమౌం గృతజ్ఞతా
భర హృదయంబునం దలఁపు నాఱఁగఁ జెప్పెద ధన్యవాదముల్.

పసినాఁటం దనతండ్రిఁ బాసి పనవింపండీసి మానాన్న కౌ
రసుతో పాటుగ "వైద్యలక్ష్మి" నిడి తౌరా! నాఁటి నీప్రేమపుం
బస నీనాఁడొక భామనందన వసీ ప్రాగ్భారమై మాదు వం
గస మింపారెడి నన్నచో నతిశయోత్కంఠానో లోకానకున్.

తిరుపతి కవీశ్వరులు 'దేవి చరిత' రచనఁ
బసదనాన పర్ధానన మొసఁగి రనఁగ-
నీకవిత్వాధికృతులు గణింపఁ దరమె!
నీకు నాయిచ్చుకానుక యుల్లాకుతునక-

ఇలువేల్పై కరుణించి పూటవడి నీ
కేలోటునున్ రాని య
ట్టులు దీవించెడి 'కామవల్లి' కృప గ
ట్టుల్ దాఁటి నామీఁద, పొం
గులుగట్టన్ మఱియెన్ని కట్టుదునో, ని
గ్గుల్ దేఱు నేతాదృ గు
జ్జ్వల బంధంబులు, భావబంధుర కృతుల్
భాషా విభూ షోన్నతుల్.

రాజమహేంద్రవరము
విశృతి శ్రావణి ౧౯౫౦

సత్యనారాయణశాస్త్రి

ప్రకాశకుల విన్నపము

ఈగ్రంథము, మా సరస్వతీ గ్రంథమండలికే కాదు, ఆంధ్ర వాఙ్మయమునకును క్రొత్తభూషణము, శ్రీ శ్రీమధునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రిగారు దీని రచించుటతో, గ్రంథకర్తలలో తామొక విశిష్టస్థాన మాక్రమించుకొని, ప్రకటించుటతో, గ్రంథ ప్రకాశకులలో మాకు నొక విశిష్టస్థాన మనుగ్రహించినారు.

ఆంధ్రవాఙ్మయమునకు, నేడు శ్రీవీరేశలింగంపంతులుగారి కవుల చరిత్రతో సరితూగగల గ్రంథ మిది యొక్కటియే. అందు కవుల బాహిరరూపము చిత్రింపబడినది. ఇందు రచయితల ఆంతరరూపము చిత్రింపబడినది. అది సంతరించుటకు పంతులుగా రెంత శ్రమ పడియుండినారో, యిది సంతరించుటకు శ్రీ శాస్త్రిగారును అంత శ్రమ పడినారని పాఠకులు స్పష్టముగా గుర్తింపగలరు.

ఇందు పందొమ్మిదవ శతాబ్ది రచయితలనే గ్రహించినారు. అయితే, విషయసేకరణకు అవకాశములు చాలక, మరి కొందరి పేరులు చేర్చుటకు వీలులేకపోయినది. ఆకొందరు, అధిక సంఖ్యాకులుగాని అల్పసంఖ్యాకులు కారు. వారిని గురించి మరింత గ్రంథము తయారు కావలసియున్నది. అందుకు తమకుగల ఉద్దేశ ప్రయత్నములు శాస్త్రిగా రిందు ఉల్లేఖించియే యున్నారు. నేనును అదియును ప్రకటించుటకు ఉత్సుకుడనై యున్నాను. మే మిరువురమును గూడ ఇందు త్వరితముగనే కృతకృత్యులము కాగలమని నేను నమ్ముచున్నాను.

ఈగ్రంథము చదివిన, దిగ్గజములవంటి అనేక జీవద్రచయితల గోష్ఠిలో పాల్గొనుచున్నట్టు విలక్షణానుభూతి కలుగును. దానంజేసి బుద్ధి నిశితమును, ప్రతిభ నవనవోన్మేషితమును అగును. శ్రీ శాస్త్రిగారు ఆశించిన పరమార్థమే యిది

శ్రీశాస్త్రిగారి ప్రతిభాప్రాగల్భ్యములు మన పండిత కవులు ఇదివరకే తెల్లగా గుర్తించి యున్నారు. ఈగ్రంథము శాస్త్రిగారి కొక జయపతాకయు, పండితకవులకు ఆనందోచ్ఛ్వాసమును కాగలదు.

ఈ రెండును నాకు వెలలేని భూషలు.

శ్రీ సత్యనారాయణశాస్త్రిగారితో నాకు ఇట్టి మైత్రి సంఘటించిన శ్రీ శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారికి నేను నాకృతజ్ఞత తెలుపుకొనుచున్నాను.

ఆంధ్రమహాజనులు, ఈగ్రంథము గౌరవమును గుర్తించి, ఆదరించి ఇంక నిట్టి యుద్గ్రంథములు ప్రకటించునట్లు నాకుత్సాహము కలిగింతురని ఆశించుచున్నాను.

రాజమహేంద్రవరము

15-9-1950

అద్దేపల్లి నాగేశ్వరరావు
సరస్వతీ పవర్ ప్రెస్సు అధిపతి

ద్వితీయ ముద్రణము

ప్రకాశక విజ్ఞప్తి

తొలుత 1950 లో ప్రకటితమైన ఆంధ్ర రచయితలు ప్రథమ భాగమునకిది రెండవ ముద్రణము. చాలకాలముగ నిది జరుగవలసి యున్నను, నేటికేని పాఠక మహాశయుల కందింప గలుగుచున్నందులకు ఆనందించుచున్నాము. ఈ గ్రంథమునెడల తెలుగు రసజ్ఞులు చూపుచున్న యభిమానమునకు ప్రకాశకులుగ మేము ఎంతేని కృతజ్ఞులము.

శ్రీ మధునాపంతుల సత్యనారాయణ శాస్త్రిగారు ఈ గ్రంథమునకు ద్వితీయభాగ రచనోద్దేశమును తమ పీఠికలో నాడు వెల్లడించి యున్నారు. ప్రకటనోత్సాహము మేమును కలిగియున్నారము. ఇరువది మూడేండ్లుగా ఈ యుపకార భాగ్యము పట్టినదికాదు. తెలుగుదేశమందలి పలువురు రసజ్ఞులు ఆంధ్ర రచయితలు ద్వితీయభాగము ఆవిష్కరింప బడుటకు కుతూహలము వెల్లడించుచు ఉత్తరములు వ్రాయుచున్నారు. ఆధునికాంధ్ర సాహిత్యచరిత్ర పరిశోధన జిజ్ఞాసువులకు ఆంధ్ర రచయితలు గ్రంథము వలని ప్రయోజనము అనల్పమైనదనియు, భావియుగముల లోని యువ రచయితలకు ఇది యుద్బోధకమైన మహాగ్రంథ మనియు పలువురు ప్రశంస చేయుచున్నారు.

ఈ గ్రంథము ద్వితీయభాగమును మా కోరికతో శ్రీ సత్యనారాయణ శాస్త్రి గారు వ్రాసియిచ్చుట కంగీకరించి యున్నారు. సాధ్యమైనంత త్వరలో అదియును ప్రకటించి సహృదయ లోకమున కందింపగలవార మని మనవి.

రాజమహేంద్రవరము
1 సెప్టెంబరు 19[illegible]3

అద్దేపల్లి నాగేశ్వరరావు

ఆంధ్ర రచయితలు

ఆ ం ధ్ర ర చ యి త లు

పరవస్తు చిన్నయసూరి

1806 - 1862

సాతాని శ్రీవైష్ణవుఁడు. అభిజనము: చెంగల్పట్టు జిల్లాలోని పెరంబూదూరు. నివసతి: చెన్నపురము. తల్లి: శ్రీనివాసాంబ. తండ్రి: వేంకటరంగయ్య. సూరి జననము 1806 నిర్యాణము-1862. రచించినగ్రంథములు: చింతామణివృత్తి 1840, పద్యాంధ్రవ్యాకరణము 1840, సంస్కృత సూత్రాంధ్ర వ్యాకరణము 1844, అచ్చప్పయప్ప నృపయశోమండనము 1845, ఆదిపర్వవచనము 1847, శబ్దలక్షణ సంగ్రహము 1853, నీతిచంద్రిక 1853, నీతిసంగ్రహము 1855 బాల వ్యాకరణము 1855 విభక్తిబోధిని 1859, ఆంధ్రధాతుమాల- అక్షర గుచ్ఛము- ఆంధ్రశబ్ద శాసనము – బాలవ్యాకరణ శేషము–ఇంగ్లీషులా చట్టముల భాషాంతరీకరణము–ఆంధ్రకౌముది(వచనము)–ఆంధ్ర కాదంబరి (వచనము) – అకారాదినిఘంటువు- చాటుపద్యములు– సుజనరంజనీ పత్రిక– యాదవాభ్యుదయము.

ప్రాచీనాంధ్ర భాషాయుగమునకు నన్నయవలె, అర్వాచీనాంధ్ర భాషాశకమునకు 'చిన్నయ' మార్గదర్శకుఁడు. నన్నయ తననాఁటివ్యావహారికమును గ్రాంథిక వ్యావహారముగా సంస్కరించుటకు చింతామణి రచించిన శబ్దశాసనుఁడు. చిన్నయ దేశభాషలో బాలవ్యాకరణను రచించియాంధ్రపాణిని యనిపించుకొనిన సూరి. చింతామణికి శేషగ్రంథముగా 'అథర్వణ కారికలు', బాలవ్యాకరణమునకు శేషగ్రంథముగా 'ప్రౌఢ వ్యాకరణము' వెలువడినను విద్వాంసుల శాస్త్రార్థముల కాఁగినవి చింతామణి బాలవ్యాకరణములు రెండే. నన్నయభట్టు భారతామ్నాయము నాంధ్రీకరించి తెలుఁగునఁ బద్యకవితకు బాట వేసెను. చిన్నయసూరి నీతిచంద్రిక సంధానించి యాంధ్రమున గద్యకవితకు ఘంటాపథము కల్పించెను. ఆదికవి యనఁబడిన నన్నయభట్టారకునకుఁ బూర్వ

ఆంధ్ర రచయితలు

పరవస్తు చిన్నయసూరి

1806 - 1862

సాతాని శ్రీవైష్ణవుఁడు. అభిజనము: చెంగల్పట్టు జిల్లాలోని పెరంబూదూరు. ఉనికి: చెన్నపురము. తల్లి: శ్రీనివాసాంబ. తండ్రి: వేంకటరంగయ్య. సూరి జననము 1806 నిర్యాణము-1862. రచించినగ్రంథములు: చింతామణివృత్తి 1840, పద్యాంధ్రవ్యాకరణము 1840, సంస్కృత సూత్రాంధ్ర వ్యాకరణము 1844, కృష్ణయప్పనృపయశోమండనము 1845, ఆదిపర్వవచనము 1847, శబ్దలక్షణ సంగ్రహము 1853, నీతిచంద్రిక 1853, నీతిసంగ్రహము 1855 బాల వ్యాకరణము 1855 విభక్తిబోధిని 1859, ఆంధ్రధాతుమాల- అక్షర గుచ్ఛము- ఆంధ్రశబ్ద శాసనము - బాలవ్యాకరణ శేషము-ఇంగ్లీషులా చట్టముల భాషాంతరీకరణము-ఆంధ్రకౌముది(వచనము)-ఆంధ్ర కాదంబరి (వచనము) - అకారాదినిఘంటువు- చాటుపద్యములు- సుజనరంజనీ పత్రిక - యాదవాభ్యుదయము.

ప్రాచీనాంధ్ర భాషాయుగమునకు నన్నయవలె, అర్వాచీనాంధ్ర భాషాశకమునకు 'చిన్నయ' మార్గదర్శకుఁడు. నన్నయ తననాఁటివ్యావహారికమును గ్రాంథికవ్యావహారముగా సంస్కరించుటకు చింతామణి రచించిన శబ్దశాసనుఁడు. చిన్నయ దేశభాషలో బాలవ్యాకరణను రచించియాంధ్రపాణిని యనిపించుకొనిన సూరి. చింతామణికి శేషగ్రంథముగా 'అథర్వణ కారికలు', బాలవ్యాకరణమునకు శేషగ్రంథముగా 'ప్రౌఢవ్యాకరణము' వెలువడినను విద్వాంసుల శాస్త్రార్థముల కాఁగినవి చింతామణి బాలవ్యాకరణములు రెండే. నన్నయభట్టు భారతామ్నాయము నాంధ్రీకరించి తెలుఁగునఁ బద్యకవితకు బాటవేసెను. చిన్నయ సూరి నీతిచంద్రిక సంధానించి యాంధ్రమున గద్యకవితకు ఘంటా పథము కల్పించెను. ఆదికవి యనఁబడిన నన్నయభట్టారకునకుఁ బూర్వ

మాంధ్రమునఁబద్యకవిత్వము లేదనుటకు వీలుపడదు. అటులే, చిన్నయ సూరికిఁ బూర్వము గద్యగ్రంథములు రచించినవారు లే రనుటకును ధైర్యము చాలదు. కాని 'నీతిచంద్రిక' వంటి యుత్తమవచన కావ్యములు నాఁడు వెలయలేదనవచ్చును. నాఁటికిని నేఁటికిని సూరివచన శైలి యనన్య లభ్యమైన వైలక్షణ్యము గలిగియేయున్నది. కావునఁ బద్యమున నన్నయకువలె గద్యమునఁ జిన్నయకు నాద్యస్థానము నీయవలయును.

చిన్నయసూరి తండ్రి వేంకటరంగయ్యగారు మంచి పండితులు. వీరు చెన్నపురిలో ఈస్టుఇండియాకంపినీవారి పాలనముననున్న యున్నత న్యాయస్థానమునఁగల పండితసభ్యులలో నొకరు. 1836 లో వీరు మరణించిరి. చనిపోవునప్పటికి వీరి వయస్సు నూటపదియేండ్లవఱకునుండును. సూరి తండ్రికడనే తెనుఁగు, అఱవము, సంస్కృతప్రాకృతములు చదువుకొనెను. కంచి రామానుజాచార్యులకడఁ దర్కాలంకార మీమాంసలు పఠించెను. ఉత్తరదేశ పండితుఁడు రామశాస్త్రి యను నాయనకడ వేదవేదార్థరహస్యములు సంగ్రహించెను. ఈ రామశాస్త్రియే సూరికి హయగ్రీవమంత్రోపదేశ మొనరించెను. సూరిస్వయం కృషిచే నాంగ్లముతోఁగూడ నించుకపరిచయము కలిగించుకొనెను. వేదము వేంకటరమణ శాస్త్రులుగారు (వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి గారి తండ్రి) చిన్నయసూరినాఁటివారు. వీరిరువురు సాహిత్యగోష్ఠి చేసెడివారు. సూరిగారి యాంగ్లభాషాపరిచయము బ్రౌనుదొర మున్నగువారితో విశేషస్నేహము చేకూర్చినది. ఉన్నతోద్యోగులగు నాంగ్లేయులెందఱో సూరిగురుత్వమున సంస్కృతాంధ్రములు సాధించిరి. వారివార సాహాయ్యమున పచ్చయ్యప్పకళాశాలలో సూరిప్రధాన పండితపదము సంపాదించి 1845 మొదలు 1848 వఱకు నచట నుద్యోగించెను.

చెన్నపుర రాష్ట్రీయ కళాశాలలో సూరి ప్రధానాంధ్రోపాధ్యాయుఁడై యుండెను. మొట్టమొదట నాంధ్ర మహాభాగవతము వెలువరించిన పండితవరులు పురాణము హయగ్రీవశాస్త్రిగారు నాఁడు ద్వితీయాంధ్రోపాధ్యాయులుగా నుండిరి. వీరిరువురును సహపాఠులు. నాఁడు విశ్వవిద్యాలయ కార్యదర్శి ఎ. జె. ఆర్బత్ నట్ ద్వార కాశినుండి తర్క-మీమాంసా పండితుల రావించి చిన్నయను బరీక్షచేయించి సమర్థుఁడని యెఱిఁగి 'చిన్నయసూరి' యను నక్షరములతో స్వర్ణకంకణము నొండు 'సీమ' నుండి తెప్పించి బహుమానించెను. నాఁడు మొదలు చిన్నయ చిన్నయసూరి.

ఆ కాలమున మదరాసులో న్యాయమూర్తి శ్రీరంగనాథశాస్త్రి పదునైదు భాషలలోఁ బ్రవేశముగల పెద్దన్యాయాధిపతి.

ఆయనకు హయగ్రీవశాస్త్రిగారిపై నభిమాన మధికము. ఆ కారణమున నాయనతో 'సూరిగారి ప్రథమోపాధ్యాయ పదవి మీకు వచ్చునట్లు చేసెద' నని రెండుమూఁడు సారులు చెప్పుచు వచ్చిరఁట. అంతట హయగ్రీవశాస్త్రిగారు 'ప్రధానోపాధ్యాయస్థానమునకు సూరిగారే సమర్థులు' అని చెప్పి రంగనాథశాస్త్రిగారికి సూరిప్రతిభ చూపనెంచి యొక యాదివారమున వారిని సూరియింటికిఁ గొంపోయిరఁట. రంగనాథశాస్త్రిగారి కోరికపైఁ జిన్నయసూరి యలంకారవిషయము ముచ్చటించుట కారంభించెను. ఆ మహోపన్యాస మట్లు గంగాప్రవాహమువలెఁ బోవుచునే యున్నది. రంగనాథశాస్త్రిగారేకతానులై చెవులొగ్గి వినుచుండెను. హయగ్రీవశాస్త్రి తమసహపాఠిశక్తి కానందభరితుఁ డగుచుండెను. రాత్రి పదిగంటలయినది. అప్పుడు న్యాయాధిపతికి మెలఁకువవచ్చి సూరి శాస్త్రజ్ఞానమున కాశ్చర్యపడి, పూర్వాభిప్రాయము తొలఁగించుకొని సెలవుగైకొని యింటికిఁ బోయెను.

సూరిగారికిఁ బేరుపొందినశిష్యు లెందఱో కలరు. శబ్దరత్నాకర కర్తలు, ప్రౌఢవ్యాకర్తలునైన బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులు

గారు వీరి శిష్యరత్నము, ఆంధ్ర విశ్వగుణాదర్శకర్త పంచాంగము తేవప్పెరుమాళ్ళయ్య సూరికడనే పఠించెను.

ప్రౌఢసదౌర, గాజుల లక్ష్మీనృసింహము సెట్టి, జెస్టిస్ రంగనాథ శాస్త్రి, కుమారస్వామిశాస్త్రి మున్నగు మహనీయులు నెచ్చెలులై చిన్నయసూరి భాషాసేవకు నిరంతర ప్రోత్సాహ మిచ్చుచుండువారు. తొట్టతొలుత సూరిని గ్రంథరచనోద్యమములోఁ బెట్టినవాఁడు లక్ష్మీనరసింహముశ్రేష్ఠి. ఆంధ్రశబ్దశాసనము, ఆంధ్రనిఘంటువు, వీరిప్రోత్సాహముకవలననే సూరి వ్రాయనారంభించెను. కాని యవి రెండును దుదముట్ట లేదు. ఈ నిఘంటువిషయ మించటఁ గొంతముచ్చటింపవలసినది కలదు.

చిన్నయసూరి యాంధ్రనిఘంటురచనోద్యమము నెఱిగినవారు పెక్కుమంది యుండరు. ఆయుద్యమము కడముట్టలేదు గాని పదముల పట్టిక వ్రాసికొని, యర్థనిర్ణయమునకుఁ గావలసిన ప్రాచీనమహాకవి ప్రయుక్తవాక్యముల నెత్తి, కొన్నింటి కర్థనిర్ణయముచేసి సూరి చాలఁ బరిశ్రమమునకుఁ బాలుపడి దైవదుర్విపాకమున రాచపుండు బయలు దేఱి, 1862లోఁ బ్రాణములు గోలుపోయెను. ఆచార్యమరణానంతరము వారియాప్తశిష్యులు బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులవారు సూరిగారి కోడలికడనున్న నిఘంటుసామగ్రిని కారణాంతరము చెప్పి పుచ్చుకొని యంతయు సంగ్రహించి వ్రాసికొని మరల నది యామె కిచ్చివేసిరని యొకవదంతి. ఈ వదంతిలోని యాథార్థ్యము నిర్ధారింపఁజాలము. కాని శబ్దరత్నాకరమునకును, అముద్రితమగు చిన్నయసూరినిఘంటువునకును పెక్కుచోట్ల నక్కాచెల్లెండ్ర పోలికలు కలవు. శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారి కిది మొటులో లభించినటులు, ఆయనకడ పేరేశ లింగము పంతులుగారు పిలిచికొని, సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటు కార్యాలయము వారికి, అనఁగా ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యాలయమునకు వెలకో, ఊరకో యిచ్చియుందురని విన్నసంగతి. ఏమైనను, తన్నిఘంటు

కార్యాలయ పండితులు ప్రామాణికముగా నీవ్రాఁత కాకితములుచూచు కొన్నారన్నది నాకనుఁగొన్న సంగతి. శ్రీసూర్యరాయాంధ్రనిఘంటు పున చి. ని. అను సంకేతాక్షరములతో నున్న పద సందర్భము లరసిన నిది విశదము. సూరి స్వహస్తాక్షరములతో నక్షిపర్వ మొన రించుచున్నయసంపూర్ణ నిఘంటుపత్రములు భాషాచరిత్రమున శాశ్వ తత్వమును గల్పించుకొనఁగలవనుటలో నాశ్చర్యములేదు. శబ్దరత్నా కరకారుల యీ వాక్యములువినుఁడు.

"సంస్కృతాంధ్రములయందు విశేష పాండిత్యము కలిగి యాసేతు హిమాచలము చాలఁబ్రసిద్ధి వహించియుండిన పరవస్తు చిన్నయసూరి గారు జీవితులై యుండిన కాలంబునదీర్ఘసూత్రతతోనసేక గ్రంథపరిశోధ నంబుగావించి మిగుల విరివిగాఁ బ్రయోగ సహితంబుగా అకారాది తెనుఁగు నిఘంటు వొకటి వ్రాయం బ్రారంభించి నడుపుచుండిరి."

ఈ మాటలనుబట్టి చూచిన సీతారామాచార్యులవారికి సూరిపైఁ గల గౌరవభావమును, శబ్దరత్నాకరమునకు సూరినిఘంటువుతోఁగల సంబంధమువిస్పష్టమగును. ఆచార్యులవారి "ప్రౌఢవ్యాకరణము"లోని సూత్రములకును, అచ్చున కెక్కని సూరిసూత్రములకును గొన్నింట గురుశిష్య సంబంధమున్నది. సూరి "బాలవ్యాకరణ శేషము" ఆంధ్రి యభాగ్యవశమున నశేషమై పోయినది.

బాలవ్యాకరణము :

'బాలవ్యాకరణము'నకు చిన్నయసూరి యని ప్రసిద్ధవ్యవహారము. కిరాతార్జునీయమునకు 'భారవి' యని, శిశుపాలవధమునకు 'మాఘు' మని పేరులున్నవి. 'టెన్నిసన్' చూచితిరా? 'షెల్లీ'చదివితిరా? యనునది పాశ్చాత్యము. తెలుఁగున నిట్టివాడుక చిన్నయసూరికేఁ దక్కినది. సూరి కీర్తిచంద్రికకు బాలవ్యాకరణము శారదరాత్రి. సంస్కృతభాషావ్యాక రణములెన్నో యున్నవి. కాని పాణినీయముముందవి నిలఁబడలేక

పోయినవి. తెలుఁగునను జాలమంది వ్యాకర్తలుపుట్టిరి. వారుచిన్నయ సూరికి లోఁచ్చు. దీనినిబట్టి సూరినికాదనిపింపఁగల శాస్త్ర పండితులు లేరనికాదు. అవ్యాప్త్యతివ్యాప్తులులేకుండ స్వల్పాక్షరముల నుండి విశ్వతోముఖమైన యర్థము వచ్చు సూత్రరచనము సూరికిఁ జక్కఁగ నలవడినది. ఇది విద్వత్సాధారణమైన యభిప్రాయము.

"మును మదుపజ్ఞం బగుచుం
దనరిన వ్యాకృతిని సూత్రతతి యొకకొంతం
దెనిఁగించి యిది ఘటించితి
ననయము బాలావబోధ మగుభంగిఁదగన్"

అని చిన్నయసూరి వ్రాసికొనెను. అది కాదని గుప్తార్థ ప్రకాశికా కారులు కల్లూరి వేంకటరామశాస్త్రిగారు "బాలవ్యాకరణము శిష్టు కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారి హరికారికల కనువాదముగాని సూరి స్వతంత్ర రచనము కాదనియు, అబ్రాహ్మణుఁడగుట సూరి కట్టిపాండిత్యవిశేష ముండ" దనియు వ్రాసి, సూరిని త్రోసిరాజనఁజూచిరి. తత్త్వజ్ఞులెవరు నీవాదము నిరాధార మగుట నంగీకరింపలేదు. "కాళహస్తిలో కృష్ణ మూర్తిశాస్త్రిగారికిని, సూరిగారికి జరిగిన వివాదములో శాస్త్రిగారొక విషయమునఁ బరాజితులై సహింపనేరక సూరిబాలవ్యాకరణమునణఁచు టకు 'హరికారికలు' సంస్కృతమున వ్రాసి బాలవ్యాకృతి కిది మాతృక యని ప్రచారము చేసెడివా" రని జనశ్రుతి. దీని కుపష్టంభకముగా వీరేశలింగము పంతులుగారు 'కవులచరిత్ర'లో కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారి చరిత్రయం దిట్లు వ్రాసినారు.

"ఈ కృష్ణమూర్తికవి కాళహస్తిలో నున్నపుడు చేయఁబడిన ప్రధానగ్రంథ మింకొకటికలదు. ఆకాలములో నీయనకును చెన్నపురి శాస్త్రపాఠశాలలో నాంధ్రపండితుఁడైన పరవస్తుచిన్నయసూరిగారికిని

సిద్ధాంతకౌముదిలోని సూత్రవిచారము కొంత నడచెను. మనపండితులు సాధారణముగా మత్సరగ్రస్తులగుట సుప్రసిద్ధమే కదా! అట్టి నీర్ష్యచేతఁ దమకు లాభము లేకపోయినను బరులకు నష్టము కలుగుటయే తమ యభీష్టసిద్ధిగా భావించికొన్ని సమయములయందుఁ బరులకీర్తికి భంగము కలిగింపఁజూతురు. అంతకుఁబూర్వము కొంత కాలము క్రిందటఁ జిన్నయ సూరి బాలవ్యాకరణము రచియించెను. దానితో సరిపోల్పఁదగిన యాంధ్ర వ్యాకరణ మూవరకు వేఱొకటిలేదు. అట్లుండఁగా కృష్ణమూర్తి గారిచేఁ జేయఁబడిన వ్యాఖ్యానముతోఁ గూడిన హరికారిక లనఁబడెడి యాంధ్రవ్యాకరణసూత్రగ్రంథ మొకటి యటుతరువాత నల్పకాలము నకు వెలువడెను. అదియే హరిభట్టకృతమై యథర్వణాదులచేఁ బేర్కొనఁబడిన కారికావళియైన పక్షమునఁ జిన్నయసూరి తనవ్యాకర ణములోని సూత్రములన్నిటిని హరికృతగ్రంథమునుండి దొంగిలించి తన పేరిటఁ బ్రకటించినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. అయినను మూలగ్రంథ ములోఁ జూపఁబడిన లక్ష్యములు కొన్ని యథర్వణాచార్యుల కిటీవలి యాధునిక గ్రంథములలోని వగుటచేత వ్యాఖ్యానమును మాత్రమేగాక మూలగ్రంథమును సైతము కృష్ణమూర్తిగారే రచించిరేమోయనిపలు వురు సందేహపడుచున్నారు. అట్టిగ్రంథమును రచియింపఁగలసామర్థ్య మావిద్వత్కవికిఁగల దనుటకు సందేహము లేదు. ఈయన యిటువంటి గ్రంథకల్పనము సేయ సంశయపడువారు కారని చూపుటకై చరమ దశయందు మాడుగల్లులోనున్నపు డొకరాత్రిలోఁ జేసినట్టియన కారోపింపఁబడిన యశ్వశాస్త్రకథ కొంత తోడ్పడుచున్నది."

(కవులచరిత్ర 588 పుట)

ఈ వాక్యములు సావధానముగాఁ జదివినచో సూరిగారి బాల వ్యాకరణమున కసూయపడి కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు హరికారికలు రచించిరనుట సుస్పష్టము. ఇదిగాక హరికారికలు పెక్కుచోట్లనసందర్భ

ములుగా నున్నవికూడను. ప్రథమమున మదుపజ్ఞంబని చెప్పిన 'సంస్కృత వ్యాకరణము' సుప్రచురము కాదని తలఁచి బాలవ్యాకరణము తెనుఁగున సూరి రచించినాఁడు. చిన్నయసూరి కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారివలె సర్వతంత్రస్వతంత్రుఁడు, షడ్దర్శనీపారంగతుఁడు కాకపోవచ్చును. బాల వ్యాకరణము రచించుటకుఁ దగిన పాణినీయ పాండితియుఁ బ్రయోగపరి జ్ఞానము లేనివాఁ డనుట యన్యాయ్యము.

ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయపండితులు శ్రీదువ్వూరి వేంకటరమణ శాస్త్రిగారీ వాదమును బలపఱుచుచుఁ గడకు వారు నిష్కర్షించి తేల్చిన యభిప్రాయమిది:

"...పూర్వోదాహృతములగు నంశములన్నియు బాలవ్యాకరణమే ప్రాథమిక మని స్థాపింపఁజాలియుండుటవల్లను, సూరిగారు విద్వాంసులని పండితపరంపరాయాతమగు ప్రసిద్ధి యుండుటవల్లను, నాంధ్రసాహిత్య పరిషత్కార్యాలయమువారు ప్రచురించిన సూరిగారి జీవితమును బట్టియు, సూరిగారు రచించిన నిఘంటువును బట్టియు వీరిట్టి వ్యాకరణ గ్రంథము స్వతంత్రముగా రచించుటకు సమర్థులని స్పష్టముగాఁ దెలియు చుండుటవల్లను, బూర్వోదాహృతమగు నశ్వశాస్త్రకథనుబట్టి శిష్టుకవి గారిట్టి గ్రంథ కల్పనము చేయఁగలిగినవారని స్పష్టపడుచుండుట వల్లను హరికారికలకు బాలవ్యాకరణమే మూలమని నాయభిప్రాయము."

[బాల వ్యాకరణ హరికారికల పౌర్వాపర్య విన్యాసము —
ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్పత్రిక సంపుటము ౧౫ - సంచిక ౫, ౬]

నీతిచంద్రిక: ఇది సూరికృతులలో నత్యుత్తమము. వచన కథావచనా విధానమునకుఁ జిన్నయసూరియే శ్రీకారముచుట్టె ననుటకుఁ జరిత్రపరి శీలకు లొప్పుకున్నను నీతిచంద్రికలోని శైలి రసాలవాల మనుట సహృదయ సామాన్యమున కిష్టాపత్తియే. సూరి 'వాణీదర్పణ' మనుముద్రా యంత్రమును నెలకొలిపి నీతిచంద్రిక తొలిముద్రణము 1858 లో

వేయించెను. వీరేశలింగకవి "చిన్నయసూరి ధీరు లెదఁ జేరిచి సారెకు నాదరింపఁగాఁ మున్ను రచించి మించె సగము స్వచనంబుగ నీతిచంద్రికన్" అని తానుత్తరార్ధముఁ గూర్చెను. కొక్కొండ వేంకటరత్నము పంతులుగారును 'విగ్రహము' గావించిరి. సూరివచనములోని సొగసు వీరిర్వురకును దూరమైనది. మిత్రభేదము మిత్రలాభముకంటెఁ బ్రౌఢము. రచనాచతురతకును, సామెతలు చక్కఁగ వాడుటకును, ప్రయోగ విశేషములు ప్రదర్శించుటకును చిన్నయసూరి శ్రద్ధ తీసికొనెను. రసానుగుణములగు వృత్తులు, పాత్రోచితములగు పదములు నీతిచంద్రికయందే పరికింపవలయును. సూరి సూత్రాంధ్ర వ్యాకరణము — ఆంధ్ర ధాతుమాలయు నాంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తు ప్రకటించినది.

ఇతఁడు సంస్కృతాంధ్రములలోఁ జక్కని రీతిగల కవితసంతరించెను. పచ్చపస్త్రప యశోమండనము చూడుఁడు.

> "గగనంబట్లు రసప్రపూర్ణ విలసత్కందంబుల న్మీటి యు
> ద్భగసాలంబుగతిన్ సితచ్ఛదములన్ భాసిల్లి మేరుక్రియన్
> జగదామోద సువర్ణభాస్వరముగా జానొంది పచ్చావనీ
> శగుణంబు ల్గణుతించు కోశమిది యిచ్చ న్మెచ్చుగావించెడిన్.
> గుణస్య బాధికాం వృద్ధిం కృతవాన్ పాణినిః పురా
> అబాధితగుణాం వృద్ధిమకరో త్పచ్చపప్రభుః"

సంస్కృతాంధ్రకవితలు రెండును ధారాళగతినుండి పండిత హృదయముల నాకర్షించుచున్నవి.

చిన్నయసూరి వ్యాకర్త యేకాదు, కావ్యకర్త కూడను. భాషాభిజ్ఞుఁడే కాదు, సంగీతకళాభిజ్ఞుఁడు కూడను. సరస్వత్యుపాసకుఁడే కాదు, హయగ్రీవోపాసకుఁడు కూడను. సుస్థిరయశ స్సంపాదకుఁడే కాదు, "సుజనరంజనీపత్రికా" సంపాదకుఁడు కూడను.

సూరి కంఠధ్వని చాల శ్రావ్యముగా నుండెడిదఁట. ఆయన సంగీతము కొంత నేర్చెను. సూరి 'సుజనరంజని' యను మాసపత్రిక కొన్నియేండ్లు వెలువరించినట్లు తెలియును. అందుఁ బట్టపరీక్షార్థులకు విద్యాంసులకుఁ గలుగు భాషాసందేహములకుఁ జక్కని సమాధానములు ప్రచురింపఁబడుచుండెడివఁట. "ఇదివరలోఁ జిన్నయసూరిముద్రింపించుచు వచ్చిన సుజనరంజని యను పత్రికయందు పైనుదాహరించిన మూఁడు గ్రంథములును భట్టుమూర్తిరచించె నని వ్రాసియున్నది" (అముద్రితగ్రంథ చింతామణి-1886 ఫిబ్రవరి) ఈవ్రాఁతను జూచిన 'సుజనరంజని' సూరి నడపినటులు సువిశదము.

సూరి కవితానిపుణుఁడు. వచనరచనా మార్గదర్శకుఁడు. సంఘసంస్కారపరుఁడు. భాషాపోషకుఁడు. ఇతఁడు ప్రాచీనుల యడుగుజాడలలో నడచెను. ఇతనికి నన్నయ చెప్పినది వేదము. ఇతనికడ శాస్త్రాది గ్రంథములతో నిండిన భాండాగార ముండెడిదని ప్రసిద్ధి.

బ్రౌనుదొర ప్రోత్సాహము - లక్ష్మీనరసింహశ్రేష్ఠి హెచ్చరిక, సూరిభాషాసేవకుఁ జేయూఁత నిచ్చినవి. సూరి మరణించినను నాతని కీర్తిజ్యోతి బాలవ్యాకరణ నీతిచంద్రికా స్నేహమున నధునాతనాంధ్ర భాషాభవనములో దేదీప్యమానముగ వెలుఁగుచునే యున్నది.

మంత్రిప్రెగడ సూర్యప్రకాశకవి

1808 – 1873

ఆఱువేలనియోగి బ్రాహ్మణుఁడు. హారితసగోత్రుఁడు. ఆపస్తంబ సూత్రుఁడు. తల్లి : సీతమ్మ. తండ్రి : శరభరాజామాత్యుఁడు. జన్మస్థానము : పిఠాపురము దగ్గఱ నున్న తిమ్మాపురము. జననము : క్రీ. శ. 1808 విభవసంవత్సరము. నిర్యాణము : 1873 సం॥రం మే 11 తేది, శ్రీముఖసంవత్సర వైశాఖశుద్ధచతుర్దశి భానువాసరము. (గ్రంథములు: ౧. సీతారామచరిత్రము (అష్టాశ్వాసముల కావ్యము – 1851-52) ౨. కృష్ణార్జునచరిత్రము (సప్తాశ్వాసకావ్యము – 1863) 3 భీమలింగశతకము – 1869.)

సూర్యప్రకాశకవి శ్రీకృష్ణభూపాలునాస్థానమునఁ బండితకవి. కృష్ణభూపాలుఁడు 'మాడుగుల' సంస్థానప్రభువు. ఈప్రభువు న్యాయముగాఁ జదువుకొనిన పండితుఁడు, ఈయన 1813 లో నుదయించి 1875 లో నస్తమించెను. 1835 లో సంస్థానాధిపత్యము వహించి నలువదివత్సరములు రాజ్యమేలెను. అల్లంరాజు సుబ్రహ్మణ్యకవివరుఁ డీయనపై "కృష్ణభూపతిలలామశతకము" రచించెను. శిష్టు కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి యీ ప్రభువుచే సంభావితుఁ డయ్యెను. బులుసు పాపయ్యశాస్త్రి, ఇంద్రకంటి గోపాలశాస్త్రి మున్నగు విద్వత్సత్తములీయుత్తమభూపాలుని దర్శించి సంతోషించుచుండెడివారు. సాహిత్యముకలిగి సమర్థుఁ డైనప్రభుని యాస్థానమునుండి గౌరవింపఁబడుట కవికి మహాభాగ్యము. అట్టి యదృష్టము పట్టుట యొక్కడనో కాని కన్పట్టదు. సూర్యప్రకాశకవి మంచి విద్వాంసుఁడు. చక్కనికవి. ఇతఁడు కృష్ణభూపతికొలువున విద్వత్కవిగా వెలసెను. ప్రభుదర్శనమునకు వచ్చుపండితులను గౌరవించి రాజసన్మానము గావింపించి పంపించుచుండెను. అతని సహృదయత ప్రశంసనీయముగదా!

ఈ కవి విద్యాగురువులు మువ్వురు. కంభర్వ సీతారామశాస్త్రి గారు బాల్యగురువులు. దేవుల పల్లి తమ్మయసూరిగారు, వాడపల్లి అనంత పద్మనాభాచార్యులు గారును భాషాచార్యులు. వీరికడ నడకువతో నుభయభాషలం జక్కంగ సంప్రదాయసిద్ధముగ నభ్యసించెను. కవితా ధారయు తనికాజానజమైన యలవాటులోనిది. తల్లి వంక వారును, తండ్రి వంక వారును బండితకవులు.

ఈకవి మేనమామ మంచికవియఁట. సీతారామచరిత్ర లోని యీ పద్యము చదువుఁడు.

సీ. ఏమహాత్ముని తాత యీశ్వరారాధన
ప్రముదితస్వాంతుండు బసవరాజు
ఏగుణాధికుతండ్రి హిమశైలకన్యకా
సురుచిరసత్కీర్తి జోగిరాజు
ఏసుధీమణియన్న భాసురాత్మజ్ఞాన
పటుమనీషాశాలి బసవరాజు
ఏధన్యుసూనుం డనేక బాంధవజన
స్తుత్య సద్గుణవార్ధి జోగిరాజు
అట్టి విస్సాప్రెగడ సత్కులాంబురాశి
సోము సుకవిత్వధారాభిరాము నాకు
మేనమామయు మామయై మెఱయు వాని
నధిపకృతసఖ్యుఁ గాను రాజాఖ్యుఁ దలఁతు.

ఈకవి తండ్రి నిటు నుతించెను.

క. ప్రవిమలభక్తి నుతింతును
రవిసన్నిభ తేజు శరభరాజ సమాఖ్యున్
కవితామహత్వ జితభా
రవికవి మజ్జనకు శరభరాజసమాఖ్యున్.

సూర్యప్రకాశకవి మూఁడుకృతులు రచించెను. అందు మొదటిది సీతారామచరిత్రము. ఇందున్నవి నాలుగాశ్వాసములు. ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తు బాలకాండముగల ప్రథమాశ్వాసము 1941 లో వెలువరించినది. ఈకృతి కృష్ణభూపతి యాజ్ఞచే శ్రీ భీమలింగేశ్వర దేవున కంకితము. పూర్వాంధ్రకవులనీకవి యభినుతించుచు నొకసీసము వ్రాసెను. అందుఁ గవి కాలక్రమము సక్రమముగఁ బాటింపలేదు. నన్నయ, తిక్కన, శ్రీనాథుఁడు, ఎఱ్ఱన, భాస్కరుఁడు, భీముఁడు, పోతన, రంగనాథుఁడు, రామభద్రుఁడు, సోముఁడు- ఈకవి యెత్తుకొనినకవుల వరుసయిది. సమకాలికుఁడైనను పింగళిపోలి లక్ష్మణకవి నితఁడుకొలిచెను. దీనికిఁ గారణమొకటి యని తోఁచెడిని. లక్ష్మణకవి ద్వ్యర్థికావ్యము వ్రాసెను. ఈయనకును ద్వ్యర్థికావ్యము రచింప నప్పటికే తలఁపు కలిగెను. ఆ తలఁపు క్రమముగ 1866 సం॥లో 'కృష్ణార్జునచరిత్రము' గ ఫలరూపము నందినది.

సూర్యప్రకాశకవి తనప్రభునిచే నిటు లనిపించుకొనెను:

చ. ప్రవిమలభక్తి శంభుపదపంకజపూజన మాచరింపఁగా
నవిరళ శబ్దశాస్త్రములయర్థము లొప్పఁగఁజెప్ప నుల్లస
న్నవరసభావ కావ్యరచనాపటిమ న్నృపకోటికి న్మహా
కవులకు మెచ్చుగూర్పఁగఁ బ్రకాశకవీ! చతురుండ వెన్నఁగన్.

ఈకవి శివభక్తుఁడనని తెలుచుచెప్పుకొనియు 'సీతారామచరిత్రము' రచించి తన హరిహరాభిమాన మావిష్కరించెను.

ఇతఁడు రచించిన 'కృష్ణార్జునచరిత్ర' మను రెండాశ్వాసములు గల ద్వ్యర్థికావ్యము శ్రీవిక్రమదేవవర్మ మహారాజుగారిటీకతో 1905 లో వెలువడినది. ఇందు పారిజాతాపహరణ విజయవిలాసార్థములు గలవు. శ్లేషకావ్యమైనను పింగళి సూరన కవిత్వచ్ఛాయలలోనుండి కుంటి నడక లేకుండనున్నది. శబ్దశ్లేషకంటె నర్థశ్లేషప్రధానముగా గ్రహింపఁ బడినది. శబ్దశ్లేషలో రాఘవపాండవీయ విధానము నాశ్రయించెను.

గీ. సమయ మెన్నక భీష్మక జాతి కేళి
నిలయు సన్నిధిఁ జేరుట నలరు వార్త
వినిన సత్యవిరక్తి దుర్వృత్తి యనుచుఁ
జాల నిందింపకుందు నే జగతి నన్ను.

((ప్రథమాశ్వాసము ౧౦౦౫.)

కృష్ణ: సమయ మెన్నక = ఆచారమును గణింపక, భీష్మకజాత కేలి నిలయు = రుక్మిణీ విలాసమందిరమును, సన్నిధిఁ జేరుటన్ = మంచి నిధిని బొందుటయును, అలరు వార్తన = పుష్పవృత్తాంతమును, సత్య = సత్యభామ, విరక్తిన్ = విరాగము చేత, దుర్వృత్తి యనుచున = దుర్వ్యాపారము కలవాడనుచు.

అర్జు: సమయ మెన్నక = శపథము గణింపక, అభీష్మ = భయంకరుఁడు గాని, కజాత = యమపుత్రుఁడను ధర్మరాజుయొక్క, కేలినిలయు సన్నిధిన్=క్రీడాగృహసమీపమును, చేరుటను=చేరుటయనందగు, వార్త = వర్తనమును, సత్యవిరక్తి = శపథము నతిక్రమించిన వాఁడును............

(శ్రీ గ్రామ దేవన్న గారి టీ॥)

ఈ కృష్ణార్జునచరిత్రము 1903 లో బి. ఏ. కును, 1914 లో ఎమ్. ఏ. కును బాఠ్యముగా చెన్నపుర విశ్వవిద్యాలయము వారు నిర్ణయించియుండిరి.

ఈ పండితుని సంస్కృత చాటువులు మూఁడు "చాటుధారా చమత్కారసారము" న అల్లంరాజు సుబ్రహ్మణ్యకవి చేర్చి వ్యాఖ్యానించి యున్నాఁడు. అవి యివి:

శ్లో. చేసులే గోతులే బాలే కాకులే వానముక్కులే
రుచిం పశ్యామి సుశ్యామే కచానాం తవ మంజులామ్॥

శ్లో. కృష్ణభూపతి సంకాశం కృష్ణభూపతి సన్నిభమ్
కృష్ణభూపతినీకాశం కృష్ణభూపతి సదృశః.

శ్లో. విక్రమేణార్జునముఖాః కృష్ణభూపాల తేహితాః
విక్రమేణార్జునముఖాః కృష్ణభూపాల తేఽహితాః॥

తొలిశ్లోకములోని పూర్వార్థము తెలుఁగుగా భ్రమింపఁజేయును. రెండు మూఁడు శ్లోకములు నూడుగుల కృష్ణభూపాలుని గురించి ప్రశంసించుచు రచింపఁబడినవి.

సూర్యప్రకాశకవి భీమలింగ శతకమునుండి రెండురత్నములు :

క. కాయలు లేని మహీజము
కోయిల లేనట్టి వనము కూడిలేనిపురం
బాయత మోదముఁ జేయువు
కాయజహర! భీమలింగ! కలువవిభాంగా!

క. జీతంబు లేని కొలువును
జ్ఞాతలు లేనట్టి పురము తమిలేని కవల్
ఖ్యాతిని బొందక యుండును
శాతుక యుత! భీమలింగ! కలువవిభాంగా!

కోరాడ రామచంద్ర శాస్త్రి

1816-1900

వేగినాటి బ్రాహ్మణుడు. కౌండిన్యసగోత్రుడు. ఆపస్తంబ సూత్రుడు తండ్రి: లక్ష్మణశాస్త్రి. జన్మస్థానము: కేశనకుఱ్ఱు (అమలాపురం తాలూకా). నివాసము: బందరు. జననము: 1816 సం॥. అస్తమయము: 1900 సం॥ రచించిన తెలుగు కృతులు: ౧. మంజరీ మధుకరీయ నాటిక ౨. ఉన్మత్త రాఘవము 3. నయప్రదీపము (విగ్రహాంధ్రీకరణము) ౪. రథాంగ దూతము (వచనము)—అముద్రితములు, ౧. శాకుంతలాంధ్రీకరణము ౨. వేణీసంహారము 3. ముద్రారాక్షసము ౪. ఉత్తరరామచరితము ౫. పాశుపతవిజయము (కావ్యము). ముద్రిత సంస్కృత గ్రంథములు: ౧. కుమారోదయము (చంపూకావ్యము ౨3 ఉల్లాసములు మాత్రమే ముద్రితము) ౨. ఘనవృత్తము (సంస్కృతాంధ్ర పద్యములు) 3. దేవీవిజయము (చంపువు) ౪. శృంగార సుధార్ణవము ౫. ఉపమావళి — అముద్రిత సంస్కృతకృతులు: ౧. మృత్యుంజయ విజయకావ్యము ౨. పురుషార్థసేవధి కావ్యము 3. కమనానంద భాణము ౪. రామచంద్రవిజయ వ్యాయోగము ౫. త్రిపురాసుర విజయడిమము ౬. ఉత్తర రామాయణము ౭. ధీశోధనము (వ్యాకరణ సంగ్రహము) ౮. మంజరీ సౌరభము, ఇత్యాదులు.

"ఉత్పత్స్యతే మమతు కోఽపి సమాన ధర్మా" అను నిశ్చయమున ౧౯వ శతాబ్దిలో సంస్కృతాంధ్ర గ్రంథములు రచించి క్రొత్త మార్గము తీసిన పండితకవి రామచంద్రశాస్త్రి. వీరిది పండితవంశము. ఈయన అమలాపురము తాలూకాలోని కేశనకుఱ్ఱు గ్రామమున మాతామహునియింట బాల్యము గడపెను. రామమంత్రోపదేశము పొందెను. శిష్టు కృష్ణమూర్తి శాస్త్రులవారి సన్నిధి నలంకార గ్రంథములు చదివెను. మంచిసాహిత్యము సంగ్రహించెను. అంతట గొంతకాలమునకు,

త్వం సాహిత్యపరోసి సాధుకవితాధుర్యోసి తే వాగ్మితా
సిద్ధా ప్రవ్రజ చెన్నపట్టనపురీం విద్యాలయే హూణకాః

అధ్యాప్యార్యత్రతస్మాయ విత్తబహులందత్వా పరార్థం వరం
తేన స్వాత్రత్రప సత్కృతివిభవ స్తస్మాద్దిహైతత్కురు.

అని మిత్రులు వివాహార్థ మెచ్చరించిరఁట. ఆసమయమునఁ జిరపరిచయులగు శిష్టుకవిగారు రామచంద్రపురము రాజుగారికి "ఇతని నాస్థాన పండితునిగా గౌరవింపుఁ" డని యుత్తరము వ్రాసి యీయఁగా వారు దేశమున క్షామము పట్టుటచే నీకనిని రెండునెలలకంటె నెక్కువపోషింపలే మని చెప్పిరఁట. ఆమాట రామచంద్రశాస్త్రికి నచ్చలేదు. మదరాసు పోయి యేదో యుద్యోగము సంపాదించుటకు సంకల్పించి ప్రయాణము సాగించెను. త్రోవలో మచిలీపట్టణమున నాఁగవలసివచ్చి ఇంగువ రామస్వామి శాస్త్రిగారియొద్ద మంత్రశాస్త్ర మభ్యసించెను. అప్పుడు వత్తెం అద్వైతపరబ్రహ్మశాస్త్రి పాండిత్యశక్తిపరీక్షకు వాక్యార్థము చేయఁగా నందాయనను ధిక్కరించి పెండ్లిచెడఁదీసికొని యింటికిఁ బోయెను. ఆయన స్వస్థలము నడవపల్లి. ఆయూరివారు రామచంద్రశాస్త్రిసామర్థ్యము పరీక్షించుటకు శతావధానము చేయుమనిరి. మహాకవితాధార కలిగిన యీయన కరి యొకరెకాక ౧౦౭ పద్యములు తడవుకొనకుండ నవధానమునఁ జెప్పెనఁట. ఆ పద్యములు మాత్ర మనుపలబ్ధములు.

క్రమముగా శాస్త్రిగారి పాండితీ కవితా ప్రతిభలు ఖ్యాతికెక్కినవి. బందరు నోబిలుపాఠశాలలో నుద్యోగము లభించినది. అక్కడ ౪౩ వత్సరములు పనిచేసిరి. దొరలు వీరినైష్ఠికతకు నివ్వెఱపోయెడివారు. ఇతఁ డెవ్వరిని లెక్క సేయలేదు. ఉద్యోగించిన నలుబదిమూఁడేండ్లలో 'ఈతప్పుచేసితి' వని యధ్యక్షునిచే నాక్షేపింపఁబడలేదు. కళాశాలాధ్యక్షునకు నీయనకు నొకప్పుడు శాస్త్రములో వ్యతిరేకాభిప్రాయములు వచ్చినవి. శాస్త్రులుగారు ముక్తకంఠమున 'మీయర్థము పొరపా' టని వ్రాసి వైచిరి. తాత్కాలికముగా నధికారికిఁ గ్రోధావేశము కలిగినను శాస్త్రులుగారి యథార్థవాదిత్వ మాయన తలయొగ్గక తప్పినదికాదు.

వెనుక శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారు రాజమహేంద్రవరమున ఆర్ట్సు కాలేజీలోఁ దెలుఁగుపండితులుగా నుండునపుడు సూరి శివశంకర శాస్త్రిగారిచె సంస్కృతపండిత స్థానము. శాస్త్రిగారు పరీక్షాపత్రము లెన్నగా వ్రాసినవారికి నూటికి నూటపది మార్కులు వేయుచుండు వారఁట. ప్రిన్సిపాలు 'ఇదేమిపాప' మని యడుగఁగా, 'అవిద్యార్థిపుణ్య' మని నిరంకుశముగా సమాధానించుచుండు వారఁట. మన రామచంద్ర శాస్త్రిగారి నైరంకుశ్య మాతీరులోనిదే.

మాడభూషి వేంకటాచార్యుల వారుమన శాస్త్రిగారి ప్రతిభ నెఱుఁగఁ దలఁచి "శ్లో. చింతకాయ కలేకాయ బీరకాయ తమూరికే, ఉచ్చింతకాయ వాక్కాయ సాధకాయ తమాంజలిమ్" అని యొక శ్లోకము వ్రాసి శిష్యునకిచ్చి రామచంద్ర శాస్త్రి దీనికర్థమెట్లు చెప్పునో కనుఁగొని రమ్మనెనఁట. అంతట శాస్త్రులుగారు దానికర్థము చెప్పుటయేగాక మఱి రెండు గడ్డుశ్లోకములు వ్రాసి యాచార్యులుగారికిఁ బంపి నిరుత్తరులను జేసిరని వదంతి.

ఈయన సంస్కృతాంధ్రములలోఁ బలుకృతులు రచించెను. పంద్రెండవయేఁటనే యుపదేశము పొందెను. దేవీవిజయము, కుమారోదయము, అనుగ్రంథములు వీరి యుపదేశవిషయమును స్ఫుటీకరించును. 1860 ప్రాంతమున మంజరీమధుకరీయనాటకము సంఘటించిరి. ఈనాటకమునకు ముందుఁ దెలుఁగున ఎలకూచి బాలసరస్వతి విరచితమగు 'రంగకాముది' నాటకమున్నట్లు వినుకలి. మంజరీమధుకరీయములోని కథ కల్పితము. ఇది రంగమున కననుకూలము. ఇందలి కవిత్వము ఓజోభూయిష్ఠము. మచ్చున కొకపద్యము చూడుఁడు:

మ. వికటస్ఫారమ కీసాల దంతపటియుత్ప్రీనస్ఫురత్సౌరభ
ప్రకటోద్గార రజోగుళుచ్ఛ కుచభార ప్రపద్యాసంజాతకో
రక రోమోద్గమ సాంద్రచంద్ర కలనిర్హ్రాదస్వనగ్రీవ, యీ
సకలశ్రీవని యోషనిం గదిసి వ్యాజ్యక్రీడలక్ష నల్పెడిన్,

రామచంద్రశాస్త్రిగారు వేణీసంహార ముద్రారాక్షస శాకుంతలము లనువదించిరి. సంస్కృతాంధ్రకవితలు రెంటను వీరిచేయి యారితేఱినది. మేఘసందేశము తరువాతికథను 'ఘనవృత్తము' అను గీర్వాణకావ్యముగ రచించిరి. దీనికిఁ దెలుఁగునేఁత శ్రీ మల్లాది అచ్యుతరామశాస్త్రిగారు చేసిరి. యక్షసందేశ శ్రవణానంతరము మేఘుని వృత్తాంతము తెలుపునదగుట దీనిని 'ఘనవృత్త' మని పేరుకొనిరి. అందలి ధోరణికి కాళిదాసు నొరవడి.

శ్లో. ఇత్యుక్తోసౌ సపది జలద స్తేన దీనాత్మనాలం
శ్రుత్వా కామం సరసహృదయః ప్రాగ్గతోత్యత్ప్రహృష్టః
లోకే దీనావన మనుపమం పుణ్య మూ దత్త ఏవ
సంతఃప్రోచు స్తదిహా హి మయాశోషణీయస్సఖా మే.

మతుకుమల్లి నృసింహకవి

1816 – 1873

ఆరువేలనియోగి. కృష్ణయజుశ్శాఖీయుఁడు. ఆపస్తంబ సూత్రుఁడు. కాశ్యపసగోత్రుఁడు. జన్మస్థానము: తెనాలి. తల్లి: [illegible]. తండ్రి: కనకాద్రిశాస్త్రి. జననము: 1816 ధాతృ సంవత్సర శ్రావణ బహుళ చతుర్దశి. నిర్యాణము: 1873 శ్రీముఖ సంవత్సర శ్రావణబహుళ తృతీయ. గ్రంథములు: ౧. ఆంధ్రమేఘసందేశము ౨. వేంకటాచల యాత్రాచరిత్రము 3. అజచరిత్రము (ఆంధ్రప్రబంధము 1912 ముద్రి) ౪. చెన్నపురీవిలాసము (ప్రౌఢప్రబంధము. 1920 ముద్రి) ౫. శ్రీకృష్ణ జలక్రీడావిలాస నాటకము ౬. నృసింహసహస్ర నామావళి (సం) ౭. చంద్రకళానిధి (సం) ౮. ఆంధ్రసిద్ధాంతకౌముది ౯. భరతశాస్త్ర సర్వస్వము ౧౦. సంగీతసారసంగ్రహము (అముద్రి.)

మూఁడుశతాబ్దులనుండి వీరిది పండితవంశము. ఈనృసింహవిద్వత్కవి ప్రపితామహుఁడు మాధవకవి. ఈయన వ్యాసభారతము యథామాతృకముగ ననువదించి "అభినవభారతము" అని పేరుపెట్టెను. ఈ మిశ్రకావ్యమునఁ బ్రకృత మాదిపంచకముమాత్రము మిగిలియున్నది. తక్కుఁగలపర్వములు తాడిపర్తిగ్రామమునఁ దగులఁబడినట్లు చెప్పుదురు. తెనాలి గోవర్ధనస్వామి కోవెలయెదుటఁగల గరుడవిగ్రహము మాధవకవి శిల్పకళాకుశలతకుఁ దార్కాణ. ఈయనపుత్రులు నృసింహశాస్త్రిగారు. వీరు వేదవిదులు. గొప్ప వైయాకరణులు. కనకాద్రిశాస్త్రిగారు వీరికిఁ గుమారులు. వీరే మనప్రస్తుతకవివరుని జనకులు. కనకాద్రిశాస్త్రిగారు సకలశాస్త్ర ప్రవీణులు. శ్రీమల్రాజు గుండారాయఁడు గారి సంస్థానపండితులు. గుండారాయఁడుగారు నాఁడు పేరుమోసిన పెద్ద జమీందారులలో నొకరు. శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు వీరినిగూర్చి యీకథ ముచ్చటించిరి :

"ఒకప్పుడు వాసిరెడ్డి వేంకటాద్రినాయఁడును, నర్సారావుపేట మల్రాజు గుండారాయఁడును, నూజవీటి అప్పారావును, చల్లపల్లి అంకి

నేఁడును గూడి యిష్టాగోష్ఠి సల్పుకొను సందర్భమున హాస్య చతురుఁడు గుండా రాయఁడు 'మనజీవితములు కడచినతర్వాత లోకము మనల నెటు ప్రశంసించునో తలఁచి చూచుకొందము ?' అనెనఁట. అందఱు నంగీకరించిరఁట. "నూజవీటి అప్పారాయఁడు చనిపోయెనా బైరాగులందఱును బలవించెదరు. తాను చనిపోయితినా వేశ్యలందఱు పలవించెదరు. వేంకటాద్రి నాయుఁడు చనిపోయెనా అందఱు సల్లోయని దుఃఖించెదరు. అంకినీఁడు చనిపోయెనా అందఱు ఆహా యని సంతోషించెదరు."

ఈగుండా రాయని యాస్థానమున నుండి పాండిత్యశక్తిచే నీకనకాద్రి శాస్త్రి గారు స్థిరమైనభూమి నార్జించి సుఖించెను. నృసింహవిద్వత్కవి తల్లి కూడ విదుషి. ఆమె పేరు జానకమ్మ. చదలవాక సుబ్బయామాత్యుని కొమార్తె. ఈ పద్యము లామెయే చెప్పినదఁట.

"మతుకుమల్లియిల్లు మహి విద్య వెదచల్లు
పరబుధేంద్రులకును బ్రక్కముల్లు
ఎఱిఁగి మెలఁగిలేని నెలమిచేవాటిల్లుఁ
గాన వారియిల్లు ఘనతఁ జెందె"
అతి చమత్కృతి గలిగిన మతుకుమల్లి
వారు శబ్దము గొల్పిన కారణమున
వసుధలోపల మంచెళ్ళవారియిల్లు
శారదాదేవి నాటకశాల యంద్రు
వాసుదేవుని కవితావిలాస మచట
మొలక బంగరు గజ్జెల మ్రోఁతగాదె?

మనకవివరునితమ్ముఁడు కృష్ణశాస్త్రి. ఆయన తన యన్నగారి "అజచరిత్రము" లో నక్కడక్కడ నాశ్వాసాంతపద్యములు పోయినవి మరల వ్రాసెను. అతఁడుకూడఁ జక్కనికవితాధార కలవాఁడు.

నృసింహవిద్వత్కవి తనపూర్వులనుమించిన పండితుఁడు. అజచరిత్రమను ప్రౌఢప్రబంధ మితని కృతులలో నుతికెక్కినది. ఇందలిశైలి వసుచరిత్రకు సహపాఠి. తెలుఁగుకంటె సంస్కృతపుఁబాలు వీరికవితలో

హెచ్చు. భావములు మహోన్నతములు. భాష నిర్దుష్టము. ఈ పద్య మిన్నిటికి నాదర్శమైనది.

సీ. ఘనఘన శ్రీసమున్నత జటావరపద
  క్రమయుక్తి యీయమయరమ్యవేణి
 నానాసురస్తవరంజన ప్రకటానూన
  శబ్దమహాశబ్దశాస్త్ర వీణ
 భూరిగుణవిశేష పుంజైక సత్యసం
  బంధవర్తిరక్త విభ్రాజిరశన
 సరససాలంక్రియోజ్జ్వల సుపర్ణపదోరు
  సంగీతసాహితీ స్తనభరాఢ్య
గీ. శ్రీప్రసద్గతి ముఖరభాట్ట పరిభాక
 రీయమంజీరయుగ రమణీయ చంద
 జలజనిత్య ప్రగల్భ వాచాల వాణి
 నిలుచుంగాతి! మదీయాస్య జలరుహమున.

ఈ అజచరిత్రకే 'ఇందుమతీపరిణయ' మని మాఱుపేరు. ఇందున్నవి యాఱాశ్వాసములు. ఆద్యంత మొక్కరీతిని కవిత మహాప్రౌఢముగా నడచినది. వసుచరిత్రాదుల ఛాయలు పెక్కు లున్నను గవి ప్రతిభావ్యుత్పత్తులు వానిని కప్పిపుచ్చినవి. ఈ కావ్యము మంగళాంతము.

క. పాణిగ్రహణ మొనర్చిరి
 యేణాక్షియు వరుడు సాత్త్వికైకస్విద్య
 త్పాణిశ్లథభావము స్ఫుర
 మాణహ్రీకైతవమున మాటుపడుచుచున్. (౬-౫౩)

ఈకవి శ్రీమన్మాల్యశైలనృసింహభక్తుడు.
గ్రంథాంతగద్య మరయునది:-

"శ్రీమన్మాల్యశైల నృసింహ వరప్రసాద సమా
 సాదిత సకల శాస్త్ర సంవిదుపస్కృత సంస్కృ

తాంధ్ర సాహితీ పురస్కృత సరస సారస్వత
చతుర వాగ్ధోరణి ... ...
ఈకృతి యానృసింహస్వామికే యంకితము.

ఈకవిసింహుని యితరకృతులలో "చెన్నపురీవిలాస" మొకటి చెప్పు కొనఁదగినది. ఇది శ్రీరాజా బొమ్మదేవర నాగన్ననాయఁడు జమీం దారువారి యాజ్ఞచే రచియింపఁబడినకృతి. ఈయన కృష్ణామండలము లోని "తోట్లవల్లూరు" సంస్థానాధిపతి. ఆసంస్థానమున నృసింహకవి పండితుఁడుగను, పరీక్షాధికారిగను నుండెను. సంస్థానప్రభువలన మన కవి మహాసన్మానముల నందెను. కొమ్ములు తిరిగినపండితులు వార్షికములకు వచ్చినప్పుడు వీరే పరీక్షాధికారులు. తర్కాది శాస్త్ర పండితులగు శ్రీప్రభల సుందరరామశాస్త్రి ప్రభృతులను వీరు శాస్త్ర వాదమున నోడించిరని యందురు. శ్రీజగద్గురు శంకరాచార్యులవారి పీఠ విద్వాంసులసమక్షమునఁ బైవారికిని మనశాస్త్రిగారికిని తర్కశాస్త్రీయ వాద మిరువదియొక్కదినము జరిగినదఁట. అప్పుడు వీరివిజయము నెఱిఁగి పీఠాచార్యులీపండితు నేనుఁగుపై నూరేఁగించిరఁట. ద్వైతాద్వైత విశిష్టాద్వైతములలో వీరి వాదప్రావీణ్య మగణ్యము. నృసింహో పాసకుఁ డగుటచే నీయనయెదుట వాదముచేసి నెగ్గినవారు లేరని వచిం తురు. వీరి బుద్ధిలోఁ బ్రతిఫలింపనిశాస్త్రము లేదు. కళలేదు. ఇందులకు వారిగ్రంథములే సాక్షులు. ఈయన ముప్పదియేండ్లు వచ్చువఱకుఁ బితు రంతేవాసియై షట్శాస్త్రములు లోఁతులుముట్ట వ్యాసంగించెను. అప్పుడు వాక్యార్థములకు గ్రంథరచనకుఁ గడఁగెను. లోకమర్యాదకు సంస్థానపండితుఁడుగా నుండెఁగాని ప్రభువునకు లొంగియుండలేదు.

సంస్థానప్రభువు నాగయ్యనాయఁడుగారితో నీకవి చెన్నపురము వెళ్ళి నపు డాపట్టనవిలాసములు ప్రబంధరూపముగ వర్ణింపుఁడని యడుగ ని "చెన్నపురీవిలాసము" రచించిరఁట. అది 1860 ప్రాంతము. నాఁటి మదరాసులోనివిశేషములన్నియు నిందుఁగన్నులకుఁగట్టినటులు వర్ణింపఁ బడినవి. వీథులు, మేడలు, సముద్రము, రైలు, ఫొటోగ్రాఫు, అచ్చు కూటములు, ఆసుపత్రులు, మ్యూజియము, లైటుహౌసు, హార్బరు,

పువ్వులయంగడి యున్నగుసెనో ప్రకరణము లిందుఁ గలవు. కావ్యము గద్యపద్యాత్మకము. కవిలోకజ్ఞత కిది యద్దము. ఆ కాలమున నిట్టిక్రొత్త యూహ లూహించిన కృతికర్తను నేఁటిచారిత్రికులు ప్రశంసింపఁ దగి యున్నది. ఇందలిపద్యములన్నియు గొప్పవి. అచ్చటచ్చటివి మచ్చు.

మ. ఎరణాయూరును గత్తివాక యడయారీ రెన్నళుంబూరు మే
ల్తిరువట్టూరును రాయపేట తిరువల్లిక్కేణి చేపాకయున్
బరశుంబాక పరంగికొండ మరి కృష్ణాంపేటయున్ లోనుగాఁ
బురిచుట్టున్ విలసిల్లునా టుపురముల్ భూతిం దదేకాకృతిన్.

గీ. సరకు నింపను దింపను సారెసారె
దరులయొద్దకు దరియొద్ద కరుగుపడవ
లోడలకు మేడలకు మైత్రి నొనరఁ గూర్చ
నిటు నటు చరించుచారుల నెనసి వెలయు.

మ. అల మోక్షాన పరంగి బొంబయియు బర్మాసీమపై గోవ బం
గళ కోరంగియు నాదిగాఁ గలుగు ప్రఖ్యాతంపుకోస్తాల నా
వలరాక ల్నగరీజనంబులకు సేవల్ దెల్పు రంజిల్లు ను
జ్జ్వల 'సీకస్టు' నివిష్టకేతన పటు స్తంభాగ్రచేలచ్ఛటల్.

సీ. తను విహరించువాక్పతి పుట్టినయిలు మ
తుకు మల్లి కాలమతల్లిక తదన్వ
యోదితు వేంకటాచార్యాదులు మాల్యశై
ల నృసింహ కరుణోపలబ్ధ వర చ
తుష్షష్టి విద్యావిదులు భవత్ప్రపితామ
హుండు మాధవకవీంద్రోత్తముఁ డభి
నవభారతాది నానాగ్రంథకర్త నీ
తాత నృసింహ విద్వద్వరుండు
గీ. శబ్దశాస్త్ర ప్రయోగ విచక్షణుఁడు నీదు
జనకుఁ డైనట్టి రంగాద్రిశాస్త్రివర్యుఁ
డఖిల శాస్త్రార్థవేది నీ వద్భుత ప్ర
సిద్ధసారస్వతుఁడవు నృసింహశాస్త్రి!

వారణాసి వేంకటేశ్వరకవి

1820

వెలనాటి శాఖీయుఁడు, ఆపస్తంబసూత్రుఁడు. విశ్వామిత్రగోత్రుఁడు తల్లి అచ్చమాంబ తండ్రి: కామయార్యుఁడు. గోదావరీ మండలము లోని పీఠికాపుర ప్రాంతమునఁగల 'క్రొత్తయిసుకపల్లి' యీకవి నివాసమని చెప్పుదురు. 1850 ప్రాంతమున గ్రంథరచన గావించి నట్లు తెలియుచున్నది. జననము 1820 ప్రాంతము. రచించిన గ్రంథము : రామచంద్రోపాఖ్యానము (ఆఱాశ్వాసముల కావ్యము 1911 ముద్రితము.)

రామాయణములోనికథను సంక్షేపించి యాఱు కాండములకు నాఱు ఆశ్వాసములుగా 'రామచంద్రోపాఖ్యాన' మనుపేర గద్య పద్యాత్మక మగు కావ్యమురచించిన యీ వారణాసి వేంకటేశ్వరకవి సంస్కృతాంధ్రములలోఁ జక్కని ప్రవేశముకలిగి శివారాధకుఁడైన పండితుఁడు. ఈ గ్రంథమునకు శ్రీపురాణపండ మల్లయ్యశాస్త్రిగారు పీఠికవ్రాయుచు నీ వేంకటేశ్వరకవి నివాసము పీఠికాపురపరిసరమున వెలసిన క్రొత్త యిసుకపల్లియనియు, రమారమి యితఁడు 1850 ప్రాంతమందీగ్రంథ రచనచేసి యుండుననియుఁ దద్దేశ్యులవలన విన్నది విస్పష్టపఱిచిరి. కూచిమంచి తిమ్మకవి వలెనే యితఁడును శివభక్తుఁడై యీకృతి "శ్రీ పీఠాఖ్యపురీ మహేశ్వరుఁ" డగు కుక్కుటేశ్వరున కంకితము గావించెను. రామోపాఖ్యానము రచించి యీశ్వరున కిడుటలో నితని యద్వైత మతాభిమానము వెల్లివిరిసినది. సంస్కృత సీసములో నీ కవి గావించిన కుక్కుటేశ స్తవము వినుఁడు.

సీ. శ్రీమ ద్వచోమానిని సుహాస్ప్రకాణి
నాకలోకేభ విభాకలాని
దుగ్ధపాథోధి సమ్యగ్ధామయాధాని
పుండరీక ప్రభామండలాని

బృందారకాపగా మందభా బృందాని
కైలాస శైల రుగ్జాలకాని
మహనీయ సురమహీరుహ నీప్తిజాతాని
విపుల శుభ్రచ్ఛదోత్పటలాని
వ్యాళనాయక రుచి చక్రవాళకాని
కంబు విస్ఫార శోభాకదంబకాని
భువి విజిత్వా విరేజిరే తవయశాంసి
మారమదభంగ! కుక్కుటాకారలింగ!

ఏతద్ గ్రంథాంతగద్యమున "ఇది శ్రీమత్కుక్కుటేశానుగ్రహ ప్రభూతకవిత్వ విశ్వామిత్ర గోత్రపవిత్ర వారణాసి వంశపారావార కైరవమిత్ర విద్వన్నుతచరిత్ర కామయార్య పుత్ర సుకవి జనవిధేయ శ్రీ వేంకటేశ్వర నామధేయ ప్రణీతంబైన...." యనియున్నది గాని, కృత్యాది పద్యములో నీగ్రంథనిర్మాణమునకుఁ దనసోదరులైన లక్ష్మీపతి, జోగన్న యనువారలు తోడ్పడిరని కలదు. ఆపద్యమిది :

శా. ప్రీతింబుట్టితి మవ్వధూవరులకున్ శ్రీవెంకటేశుండ నే
నేతద్ గ్రంథనిబంధనంబునకు నాకెంతేనియుం దోడుగాఁ
జేతస్స్ఫూర్తి రచించి పొల్పెసఁగు లక్ష్మీపత్యభిఖ్యుండు వి
ఖ్యాతప్రజ్ఞుఁడు జోగనాహ్వయుఁడు నార్యశ్లాఘ్యసంశీలతన్.

గ్రంథపీఠికాకారులు మల్లయ్య శాస్త్రిగారీవిషయము గుఱించి యిటులు వ్రాయుచున్నారు.

"...ఇట్లున్నను నీగ్రామముననున్న వారొకరు వీరు తమకు సన్నిహిత బంధువు లనియు, వీరిమువ్వుర నెఱుఁగుదు మనియు, వేంకటేశ్వరకవి దీనిని రచింపనారంభించి మిక్కిలి కొలఁది భాగమును రచియించి యేకారణముచేతనో మాని తనువాతఁగొలఁదిదినములలో మృతిఁజెందెననియుఁ, బిమ్మట లక్ష్మీపతియే దీనిని సాంతముచేసి యన్నయందలిభక్తిచేనాయన

చేసినట్లే ప్రచురించెనని యుఁ జెప్పిరి. వీరు రచించినయితర గ్రంథము లేవియు లేమింజేసియు, శైలి యన్ని భాగముల సదృశముగాఁటంజేసియు నిందేది యెవరు రచించిరో తెలియుట దుస్సాధ్యము"........

ఏదియెట్లైన నీగ్రంథ మొక్కటే తీరున ధారాళమైన కవిత్వముతో రాజిల్లినదనుట వాస్తవము. వేంకటేశ్వరకవి పితామహుఁడు"...... అజస్రాంభోరుహహస్తాను కం, పాసంప్రాప్త సమస్తదేశ విలసద్భాషాకవిత్వాది, విద్యాసంపాదితరత్నహేమవసనత్నూర రామభూపాముఖ, శ్రీసత్కారుఁడు" అయిన వేంకటేశ్వరకవి యుని గ్రంథములోఁ జెప్పికొనెను. ఇతని తండ్రి "రాజాధిరాజ సభాంతరార్యలోక సంశ్లాఘ్య సకల కలాకలాపనిధి" యఁట. ఆయనపేరు కాముకవిరాజు. తండ్రికడనే మన వేంకటేశ్వరకవి చదువు సమస్తము చదివెనఁట. ఇతని పితృసోదరుఁడుకూడ నుభయభాషాకవిత్వ విశారదుఁడనియు, రాజానుగ్రహపాత్రుఁడనియు గ్రంథాదినున్నది. మేనమామయు గొప్పభక్తుఁడు, నీతిశాస్త్రవేత్తగఁ జెప్పఁబడెను. ఈకీర్తిని దండ్రియుఁ, బినతండ్రియుఁ, బితామహుఁడు, మాతులుఁడు ప్రఖ్యాతులైనటులును, మహారాజ సత్కారము లందినటులును వేంకటేశ్వరకవి కృతిప్రారంభపద్యములో ఘనముగ స్తుతించుకొనెను గాని, వారి వారి గ్రంథములుగాని, వారిని గుఱించిన కథలుగాని కనఁబడవు, వినఁబడవును.

ఈ రామచంద్రోపాఖ్యానము నందలి కవిత యందచందములు కలిగి ధారావిషయమునఁ బూర్వకావ్యములతీరు స్మరింపఁజేయుచున్నది. ఎత్తుకపోయె, చేతును మున్నగు ప్రయోగములు కొన్ని వ్యాకరణము ననుసరించనివికలవు. మొత్తముమీఁద మృదుపాకము, నడుమ నడుమ నారికేళపాకముగుఁ గవితసాగినది. మచ్చుపద్యములు:

చ. ఒక పలుగాకి కాకి యమితోన్మద మొప్ప ధరాకుమారికం
జికమక నొందఁజేయ రఘుశేఖరుఁ డారసిదాని కాత్మలో

నకనక నొంది క్రస్సనఁ దృణం బొకి టేయు మహాస్త్రమై కరం
బొకపరి బీరువోక సకలోర్వరఁ ద్రిప్పినఁ గాకి భీరుతిన్.

తృతీయాశ్వాసము.

శా. కాంతారాంతర సంచర జ్జనక రాట్కన్యా మణీ విస్ఫుర
త్కాంత శ్యామల కేశపాశ విలస త్కాలాంబుదాలోక నా
త్యంతామోద నటత్కలాపిచయ కేకారావ సంపూరితా
శాంతం బయ్యెను వింటి కాని యుడఁ గేక్యాఘుంబు లిట్లుండునే?

తృతీయాశ్వాసము

మ. కలశీ సూను మహోపదేశమున నర్కస్వామి నంతే ఘని
ర్మల భక్తిం బ్రణుతించి బాహుబలసామగ్రిన్ విజృంభించి యా
కలుషాత్మున్ వధియించెదం గలన నింకన్ బంకజాతాసనా
దులు నడ్డంబుగ వచ్చి నిల్చిన సుధాంధో బృందమీక్షింపఁగన్.

షష్ఠాశ్వాసము.

ఆకొండి వేంకటకవి

1820

ఆరామద్రావిడ శాఖీయ బ్రాహ్మణుఁడు. తండ్రి: జగన్నాథ శాస్త్రి. తల్లి: అచ్చమాంబ. నివాసము: విశాఖపట్టణమండలములోని "గజరాయనివలస". రచించిన గ్రంథములు: తత్త్వసంగ్రహరామాయణము. శతకములు మూఁడు (అముద్రితములు). కవి కాలము 1820 ప్రాంతము.

ఈ కవిచే నాంధ్రీకరింపఁబడి "తత్త్వసంగ్రహ రామాయణము" నందలి బాలకాండము ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి వెలువరించినది. ఈ రామాయణము సంస్కృతములో రచించినవారు శ్రీ బ్రహ్మానందభారతీస్వాములు. ఈయన యెప్పటివారో తెలియదు. భారత, విష్ణు, కూర్మ, బ్రహ్మాండాది నానాపురాణములనుండి సంగ్రహింపఁబడిన కథ లెన్నో యిందున్నవి. ఈ వేంకటకవి మేనమామలు పెద్దపండితులు. వారిని గూర్చి కావ్యాది నిట్లు చెప్పుకొనెను:

సీ. పండితదుగ్ధమ మనఃపల్లవముకుళ ప్ర
　　　ఫుల్లవికాస చైత్రుండు పాత్రసూరి
స్వాభ్యస్త నిఖిలశాస్త్రాబ్ధివిజ్ఞానామృ
　　　తేష్టానుభవుఁడు గౌరీణ్మనీషి
ప్రభుసభాప్రథిత విద్వజ్జయోద్భవ మహో
　　　న్నతసద్యశుఁడు జగన్నాథశాస్త్రి
స్వకృత ప్రబంధ పుష్పగుళుచ్ఛసురభితా
　　　ర్ణవ మధ్యదేశుండు రామసుకవి

గీ. యనఁదగు సమాఖ్య లొప్ప భూమ్యధిప దత్త
మణివలయకుండలాది భూషణము లమర
నలువు మీఱఁ జెలంగునా నలువురైన
మాతులుల కెఱఁగెదఁ గీర్తిమాతులులకు.

ఈకవి చిన్ననాఁటనే పితృవియోగము నంది మాతామహుఁడు కాకరపర్తి వేంకటశాస్త్రియొద్ద సంస్కృత మభ్యసించెను. ఇతని మేనమామలలో పాత్రిసూరి యనునతఁడు "సత్యభామాకృష్ణ సంవాదము" అను నందమైన ప్రబంధము రచించెను.

ఈ వేంకటకవి మండపాక పార్వతీశ్వరకవి, కాకర్పర్తి పాత్రిసూరి కవులకు సమకాలికుఁ డగుట చేత నితఁడు శతాబ్దిపూర్వార్ధములోనివాఁడని తెలియవలయును. ఈయన "తత్త్వసంగ్రహరామాయణము" రచించుచుండుటఁ దెలిసి సాలూరు జమీందారును, కాశింకోట జమీందారును కృతినిమ్మని కోరిరఁట. నరకృతిగావింప నిష్టపడక తద్గ్రంథము శ్రీకృష్ణభగవదంకితము గావించి యీకవి చరితార్థుఁ డయ్యెను. ఇందలి కవిత సంస్కృతపద ప్రచురము. వ్యాకరణవిశేషము లిక్కవి యెఱుంగు ననుట కనేక నిదర్శనము లున్నవి.

క. ఏహి గృహాణ పతిభిక్షాం
దేహి దయాక్షీరవారిధే నస్త్రాహి
త్రాహి రవిజం భటం జా
నీహి జహీహి క్రుధాం మనీషా శాంత్యా.

ఇది శుద్ధసంస్కృతకందము. ఇట్టివింకను గలవు. గ్రంథకర్త స్యాలకుఁడు వఝ్ఝల అన్నయభట్టు ఈగ్రంథము కొంతభాగము పూరించెను.

గీ. స్యాలకుఁడు మాకు సాహితీపాలకుండు
వఝ్ఝ లన్నయభట్టు కవనవిశేష
తులిత నన్నయభ ట్టురుబలసహాయు
మొనరఁ జేయఁగ నీగ్రంథమును రచింతు

అని కవి చెప్పుకొని, బాలకాండము మొదలు సుందరకాండాంతము - యుద్ధకాండములోఁ గుంభకర్ణ యుద్ధాంతముగను - తరువాత రావణ ద్వితీయ యుద్ధభాగము సీతాపరిగ్రహణ పట్టాభిషేక ఘట్టము వ్రాసి

పూర్తిచేసెను. నడుమది పర్షుల అన్నయ భట్టు ఎనుబదిపద్యములలోఁ బూరించెను. పూరణశైలి వేఱుగా నున్నది. వార్ధకభీతిచే నీకవి యితరునిచే వ్రాయించెనా ? యని సందేహించెదము. షష్టిపూర్తి కాకుండఁగనే యితఁడు మరణించెననియు, గ్రంథరచనమునకుఁ బదునైదేండ్లు పట్టెననియుఁ దద్వంశీయులు చెప్పుదురు.

ఈ రామాయణమేగాక వేంకటకవి మూఁడుశతకములు కూడ రచించెను. "రామా" అనునది యొకటియు, "నారాయణ ! భక్తపోషణా ! శ్రీరమణా !" అనున దొకటియు, "రామప్రభూ" అనున దొకటియు నా శతకములకు మకుటములు. ఈ రామాయణములో నాయా శతకపద్యములు శ్రీరామస్తవ సందర్భమునఁ గలవు. మచ్చునకందలి పద్య మొకటి ప్రకటించెదను.

అఘనాశాఖిల దేవతానిచయ సౌఖ్యప్రాపకోద్యత్ప్రభా
పఘనా ! దివ్యసువర్ణ చేలమణి భాస్వత్కాంచి కాంచన్మహా
జఘనా ! హార కిరీట ముఖ్యవర భూషాభూషిత ప్రోజ్జ్వలా
పఘనా ! కీర్తిఘనా ! ఘనాఘన సమాభాధామ ! రామప్రభూ !

పరవస్తు వేంకట రంగాచార్యులు

1822 - 1900

వైష్ణవులు - జననము 1822సం. నిర్యాణము 1900 సం. నివాస స్థానము విశాఖపట్టణము. తండ్రి: శ్రీనివాసాచార్యులు, గ్రంథములు: ౧. మంజుల నైషధము (ఏడంకముల నాటకము) ౨. లఘువ్యాకరణము (శ్లోకరూపమగు సులభవ్యాకరణము) ౩. ప్రపత్తివాదము (వేదాంత గ్రంథము) ౪. కుంభకర్ణ విజయము ౫. ఆంగ్లాధిరాజ్యస్వాగతము (చిన్న కావ్యములు) ౬. శకుంతలము (ఆంధ్రీకరణము) ౭. కమలినీ కలహంసము (రాజచూడామణిదీక్షితుని కృతి కాంధ్ర పరివర్తనము) ౮. శబ్దార్థసర్వస్వము (నిఘంటువు) ౯. ఈశ, కేన, కఠ, ప్రశ్న, ముండ, మాండూక్యాది దశోపనిషత్తులకు నాంధ్రానువాదము, మున్నగునవి.

ప్రాచీనకవి పండితుల నిరంకుశతకు గుఱుతులుగా ననేక చరిత్రములు చెప్పుకొందురు. పిఠాపురసంస్థాన ప్రభువగు గంగాధర రామారావుగారు గొప్ప రసిక ప్రభువులనియు, వారియాస్థానిలో బులుసు పాపయ్యశాస్త్రి ప్రభృతులు పండితులుగానుండి చేసిన నిరంకుశవాదములు స్మరణీయములనియు నేడు కథలుగా, గాథలుగా నల్లుకొన్నవి. విజయనగర సంస్థానములో కలిగొట్టు కామరాజుగారని గొప్ప గాయకుడు. ఆయన పల్లవిపాటలో జోడు లేనివాఁడు. మహారాజు బతిమాలినను, దనకుఁ దోఁచినపుడుగాని గొంతెత్తువాఁడు కాదఁట.

మహామహోపాధ్యాయులగు పరవస్తు రంగాచార్యుల వారిని దర్శింప వలయునని విజయనగర సంస్థాన ప్రభువు నభిలాష. ఎన్నో సారులు వర్తమానము లంపిరి. చివరకు రంగాచార్యులవారు మూడు నియమముల కడ్డు చెప్పనిచో వచ్చుట కభ్యంతరము లేదని కబురు చేసిరి. ౧. సవారీలో కోటగుమ్మమువరకు వెళ్ళుట ౨. కోట గుమ్మముకడ సవారీ దిగి పాదుకలతో సభామండపముదాక వెళ్ళుట

(3) అక్కడ పాదుకలువదలి సభలో శిరఃశాసనముమీఁదఁ గూర్చుం
డుట. పయి షరతులలో మొదటి రెండును మహారాజున కంగీకార్యము
లైనవి. చివరిది మాత్రము నాకంగీకరింపఁ లేదు. "శిరశ్శాసనముమీఁద
గూరుచుండుట సామాన్యేకమియు వ్యక్తి రేఖము కాదు కాని, పండితుల కవ
మానకరము" అని ప్రభువుల యుద్దేశము. ఆపద్ధతిని మేము రానే
రామని రంగాచార్యులవారి సమాధానము.

ఇట్టి యాచార్యులవారి పాండితీ ప్రతిష్ఠ యెంతగొప్పదో! ఆయన
తర్క వ్యాకరణ మీమాంసా ద్యనేక శాస్త్రములలో నందెవేసినచేయి.
మహా మహోపాధ్యాయ బిరుదమును దిప మన తెలుఁగువారిలోఁ
బ్రథములు రంగాచార్యులవారు. వీరితరువాత తాతా సుబ్బారాయ
శాస్త్రిగారికే యాబిరుదు మన్నికెక్కి యనుగ్రహించినది. పదపడి, దాని
లోని బిగువు కొంత సడలిపోయి బెళుకు తగ్గినది. శాస్త్రములలో
నింత పరిశ్రమ చేయువారు, కవిత్వము చెప్పఁగలవారు వేయుదురు.
వీరటులు కారు. వారి యభిజ్ఞాన శాకుంతలము ౧౮౭౭ లో దెనుఁగున సంత
రించి 'సకల విద్యాభివర్ధని పత్రిక' లో రెండంకములు వెలువరించిరి.
మిగిలిన గ్రంథము ప్రచురితమైనట్లు చూడలేదు. రంగాచార్యులవారి
యీ తెలిఁగింపు శ్రీ కళింగము పంతులు గారి శాకుంతలాంధ్రీకృతికిఁ
గొంతయుత్సాహమిచ్చెనని స్వీయ చరిత్రములోని పంతులుగారి
వ్రాఁత వలనఁ దెలియును.

ఎంతటి కఠినాంశ మయినను జేతి యుసిరికవలె నందఁజేయు చాతు
ర్యము రంగాచార్యులవారికి నిసర్గజము. ఆయన మాటాడునపుడు
జనులు ముగ్ధులగుచుండెడివారు. సభ్యుల యభిరుచులు కని పెట్టి,
యిట్టే తదభిప్రాయములు గ్రహించుకొని యుపన్యసించుటలో వీరి
కున్నంత నేరుపు నేటివారికి నుండదని పలువు రిప్పటికిఁ జెప్పుకొనుట
కలదు. ౧౮౮౯ లో వీరొకతూరి రాజమహేంద్రవరము వేంచేసినపుడు

జరిగినముచ్చట శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారు ముచ్చటించిరి. హిందూమత ప్రశస్తతనుగూర్చి రంగాచార్యులవారు సుధా సహోదరమగు మధురధోరణిలో నుపన్యసించెను. వెనువెంటనే మహారాష్ట్ర పాఠశాల స్థాపించి నడపుచుండిన గుత్తుస్వామిశాస్త్రి భావోద్రేకత నాపలేక "తానదివఱకు క్రైస్తవ మతావలంబియయ్యు మీ యనుగ్రహము వలన నేటినుండి హైందవ మతావలంబి నయితిననియు" జెప్పి ప్రణమిల్లెనంట. ఆయనకే కాదు, నాడు వీరియుపన్యాసము విన్న పరమతస్థుల మనస్సులెన్నో హిందూమతమువైపునకు వచ్చి స్థిరపడినవి. వాదవిషయమునఁ గొంత స్వాతంత్ర్యము చూపినట్లున్నను, మొత్తము మీఁద శాస్త్రప్రామాణ్యమునకు భంగము రానీయని రంగాచార్యుల వారు తీసినారని యనేకుల యభిప్రాయము.

వీరు తమ యెనిమిదవయేటనే కుంభకర్ణవిజయ మను సంస్కృత కావ్యము రచించిరి. ప్రౌఢ భాషాసరస్వతి బిరుదాఢ్యులై ౧౮౮౭ లో విక్టోరియా జూబిలిలో మహామహోపాధ్యాయులై పన్నె గాంచిన రంగాచార్యులవారు బొబ్బిలి, ఉర్లాము, పిఠాపురము, మైసూరు, మందసా మున్నగు సంస్థానములలో సన్మానింపఁబడిరి. బొబ్బిలి సంస్థానమున మూఁడు వందల ప్రచ్ఛకులతో బరశ్శతావధానము గావించిరని ప్రసిద్ధి.

ఆంగ్లములోని "ఎన్‌సైక్లోపీడియా బ్రిటానికా" గ్రంథము తీరు నాదర్శముగాఁ గొని శబ్దార్థ సర్వస్వమను గొప్పనిఘంటువును వీరు రచించినారు. ఇది వీరి సారస్వతోద్యమములలో శిరోమణి. దీని రచనకు మొత్తము నలువదియేండ్లు పట్టినది. 200 పుటలలో అకార-ఆకారాది పదములు గల రెండు సంపుటములు వెలువరింపఁబడినవి. శేషభాగ మెంతియో వెలుఁగు చూడవలసి యున్నదై యున్నది. మొదటి సంపుటములు చూచినచో శ్రీ రంగాచార్యుల వారి విశ్వతోముఖపాండిత్య మందు రూపముగట్టి కనుపట్టును. వీరి తండ్రిగారు శ్రీనివాసాచార్యులు "సర్వశబ్దసంబోధిని" యను అకారాది సంస్కృత

నిఘంటువు రచించిరి. అదిగాక వీరు వేంకటాధ్వరి 'విశ్వగుణాదర్శము' తెలుఁగు పఱిచిరి. కుమారుఁడు తండ్రిని మించిన పండితుఁడు.

ఈశావాస్యోపనిషత్తులకుఁ దెలుఁగు పద్యములలో ననువాదము రంగాచార్యులు గావించిరి. అది మూలాని కబ్బురమగును. ఆపద్యముల పొందిక సుందరమైనది.

శాన్తి॥ పూర్ణమదః, పూర్ణమిదం, పూర్ణాత్ పూర్ణ ముదచ్యతే।
పూర్ణస్య పూర్ణమాదాయ పూర్ణమేవావశిష్యతే॥

క. పూర్ణమది, పూర్ణమిదియుం
బూర్ణంబగు దానివలనఁ బూర్ణము పొడమున్
బూర్ణమునకు దానిఁ దీయఁగ
పూర్ణముఁ గొని మిగులుచుండుఁ బూర్ణమె యెంచన్.

శాన్తి॥ అప్యాయన్తు మమాంగాని, వాక్ప్రాణశ్చక్షుశ్శ్రోత్ర
మథో బలమింద్రియాణి చ సర్వాణి, సర్వం బ్రహ్మోపనిషదం,
మాహం బ్రహ్మ నిరాకుర్యాం, మా మా బ్రహ్మ నిరాకరోత్,
దనిరాకరణ మస్త్వనిరాకరణం మే అస్తు, తదాత్మని నిరతేయ
ఉపనిషత్సు ధర్మాస్తే మయి సన్తు తే మయి సన్తు॥

సీ. ఆప్యాయితములు నా యంగంబులగుఁ గాత,
ప్రాణంబు వాక్కు నేత్రంబు చెవియు
బల ముఖేంద్రియంబులు నట్లయగుఁ గాత
నిఖిలంబు బ్రహ్మోపనిషదమె యగు
బ్రహ్మంబు నేను నిరాకరింపఁగరాదు
బ్రహ్మంబు నన్ను నిరాకరింప
రా, దెందును నిరాకరణము గాకుండుఁగా
వుత, లేకయుండుఁ గావుత మదీయ
గీ. మఱి నిరాకరణంబును, నాత్మనిరత
మైన చోటున నుపనిషద్వ్యాహృతంబు

జరిగినముచ్చట శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారు ముచ్చటించిరి. హిందూమత ప్రశస్తతనుగూర్చి రంగాచార్యులవారు సుధా సహోదర మగు మధురధోరణిలో నుపన్యసించెను. వెనువెంటనే మహారాష్ట్ర పాఠశాల స్థాపించి నడపుచుండిన గూత్తుస్వామిశాస్త్రి భావోద్రేకత నాపలేక "తానదివఱకు క్రైస్తవ మతావలంబిననియు మీ యనుగ్ర హము వలన నేఁటినుండి హైందవ మతావలంబి నగుచున్నాననియుఁ" జెప్పి ప్రణమిల్లెనఁట. ఆయనకే కాదు, నాఁడు వీరియుపన్యాసము విన్న పర మతస్థుల మనస్సులెన్నో హిందూమతమువైపునకు వచ్చి స్థిరపడినవి. వాదవిషయమునఁ గొంత స్వతంత్రత చూపినట్లున్నను, మొత్తము మీఁద శాస్త్రప్రామాణ్యమునకు నవ్వుగాని [illegible] రంగాచార్యుల వారు తీసినారని యనేకుల యభిప్రాయము.

వీరు తమ యెనిమిదవయేఁటనే కుంభకర్ణవిజయము నను సంస్కృత కావ్యము రచించిరి. ప్రౌఢభాషాసరస్వతి బిరుదాఢ్యులై ౧౮౮౭ లో విక్టోరియా జూబిలిలో మహామహోపాధ్యాయులై పన్నె గాంచిన రంగాచార్యులవారు బొబ్బిలి, ఉర్లాము, పిఠాపురము, మైసూరు, మందసా మున్నగు సంస్థానములలో సన్మానింపఁబడిరి. బొబ్బిలి సంస్థానమున మూఁడు వందల ప్రుచ్ఛకులతోఁ బరశ్శతావధానము గావించిరనిప్రసిద్ధి.

ఆంగ్లములోని "ఎన్సైక్లోపీడియా బ్రిటానికా" గ్రంథము తీరు నాదర్శముగాఁ గొని శబ్దార్థ సర్వస్వమను గొప్పనిఘంటువును వీరు రచించినారు. ఇది వీరి సారస్వతోద్యమములలో శిరోమణి. దీని రచనకు మొత్తము నలువదియేండ్లు పట్టినది. 200 పుటలలో అకార-ఆకారాది పదములు గల రెండు సంపుటములు వెలువరింపఁబడినవి. శేషభాగ మెంతియో వెలుఁగు చూడవలసి యున్నదై యున్నది. మొదటి సంపుటములు చూచినచో శ్రీ రంగాచార్యుల వారి విశ్వతో ముఖపాండిత్య మందు రూపముగట్టి కనుపట్టును. వీరి తండ్రిగారు శ్రీనివాసాచార్యులు "సర్వశబ్దసంబోధని" యను అకారాది సంస్కృత

నిఘంటువు రచించిరి. అదిగాక వారు వేంకటాధ్వరి 'విశ్వగుణాదర్శము' తెలుఁగు పఱచిరి. కుమారుఁడు తండ్రిని మించిన పండితుఁడు.

ఈశావాస్యోపనిషత్తులకుఁ దెలుఁగు పద్యములలో ననువాదము రంగాచార్యులు గావించిరి. అది మాకు నబ్బురమగును. ఆపద్యముల పొందిక సుందరమైనది.

శాన్తిః॥ పూర్ణమదః, పూర్ణమిదం, పూర్ణాత్పూర్ణ ముదచ్యతే।
పూర్ణస్య పూర్ణమాదాయ పూర్ణమేవావశిష్యతే॥

క. పూర్ణ మది, పూర్ణ మిదియుం
బూర్ణంబగు దానివలనఁ బూర్ణము పొడమున్
బూర్ణమునగు దానిదే యగు
పూర్ణముఁ గొను మిగులుచుండుఁ బూర్ణమె యెందున్.

శాన్తిః॥ ఆప్యాయన్తు మమాఙ్గాని, వాక్ప్రాణశ్చక్షుశ్శ్రోత్ర
మథో బలమిన్ద్రియాణి చ సర్వాణి, సర్వం బ్రహ్మౌపనిషదం,
మాఽహం బ్రహ్మ నిరాకుర్యాం, మా మా బ్రహ్మ నిరాకరోత్,
దనిరాకరణమస్త్వనిరాకరణం మే అస్తు, తదాత్మని నిరతేయ
ఉపనిషత్సు ధర్మాస్తే మయి సన్తు తే మయి సన్తు॥

సీ. ఆప్యాయితములు నాయంగంబు లగుఁ గాత,
ప్రాణంబు వాక్కు నేత్రంబు చెవియు
బల ముఖ్యేంద్రియంబులు నట్లయగుఁ గాత
నిఖిలంబు బ్రహ్మోపనిషదమె యగు
బ్రహ్మంబు నేను నిరాకరింపఁగరాదు
బ్రహ్మంబు నన్ను నిరాకరింప
రా, దెందును నిరాకరణము కాకుండుఁగా
వుత, లేకయుండుఁ గావుత మదీయ

గీ. మగు నిరాకరణంబును, నాత్మనిరత
మైన చోటున నుపనిషద్వ్యాహృతంబు

తైన ధర్మంబు లెల్ల నాయందు నెప్పు
కలుగుఁ గాత, నాయందు నవి కలుగుఁ గాత !

శాన్తిః॥ భద్రం కర్ణేభి శ్శృణుయామ దేవాః । భద్రం పశ్యే మాక్షభి
ర్యజత్రాః । స్థిరై రఙ్గైస్తుష్టువాగ్ం సస్తనూభిః । వ్యశేమ
దేవహితం యదాయుః । స్వస్తి న ఇన్ద్రో వృద్ధశ్రవాః ।
స్వస్తి నః పూషా విశ్వవేదాః । స్వస్తి నస్తార్క్ష్యో అరిష్ట
నేమిః । స్వస్తి నో బృహస్పతి ర్దధాతు ॥

ఉ. విందుముగాత మా చెవుల వేల్పులార శుభంబు లెప్పుడుం
గందుముగాత భద్రములె కన్నుల నో యజనీయులార! మె
ప్పుం దిరమైన యంగముల బొందిమ నిన్ను నుతించువారమై
యుందుముగాత, ఆయు విగవొందఁగ మేనుల నిల్చు నింపుగన్.

ఆ. వె. ఇంద్రుఁడిచ్చు మేలు వృద్ధశ్రవుఁడు విశ్వ
వేదుఁడైన పూష విభుఁడు నట్ల
తా నరిష్టనేమి తార్క్ష్యుండు మాకు బృ
హస్పతియును శుభదు లగుదు రలమి.

శాన్తిః॥ సహనా వవతు । సహనౌ భునక్తు ।
సహవీర్యం కరవావహై । తేజస్వినా వధీత మస్తు
మా విద్విషావహై । ఓం శాన్తి శ్శాన్తి శ్శాన్తిః ॥

చం. మనల నతండు ప్రోచుత సమంబుగఁ, బాలన సేయుఁగావుతన్
మనమును వీర్యమొక్క మొగిమానక చేతుముగాత, మెప్పుడున్
మనదగునీయధీతమును. మానిత తేజము గాత, ద్వేషమున్
మనకెప్పుడుం దొలంగుత, శమంబు శమంబు శమంబుగావుతన్!

నరసింహదేవర వేంకటశాస్త్రి

1828 - 1915

ఆరామద్రావిడశాఖీయబ్రాహ్మణుడు. ఆపస్తంబ సూత్రుడు. శ్రీవత్స గోత్రుడు. తల్లి: సీతమాంబ. తండ్రి: ఉమామహేశ్వర శాస్త్రి. జన్మస్థానము: తాడేపల్లిగూడెము. నివాసము: తణుకుతాలూకా [illegible]. జననము 1828- సర్వజిన్నామసంవత్సర కార్తిక శుద్ధ ద్వితీయ. విశాఖ నక్షత్ర చతుర్థచరణము. నిర్యాణము : 1915 రాక్షసనామ సంవత్సర శ్రావణబహుళ పంచమి. గ్రంథములు : ౧. వేంకటేశ్వర శతకము ౨. గౌరీశతకము 3. విచిత్రరామాయణము.

ఇరువదియేండ్లు వచ్చువఱకును వేంకటశాస్త్రిగారు పండితులుగాదు కవియును గాదు. అష్టపదులు తరంగములు కృతులు మృత్యుంజయ విలాసము అధ్యాత్మరామాయణ కీర్తనలు చెప్పుకొని పాడుకొనునొక భక్తుడు. దానికిదోడు డాయినమ్మసంగముకూడ జక్కగ వాయించుచుండువారు. వెలగదుర్రు గ్రామమునకు సభాపతియై పెత్తనము నిర్వహించుచుండెను. అట్టిసమయమున నెవరో యొక శాస్త్రులుగారు వచ్చి మన వేంకటశాస్త్రిగారితో సంస్కృతమున మాటాడ నారంభించిరట. వీరి కాభాష బొత్తిగా రాదు. దానితో నభిమానము పుట్టి నాడు మొదలు వేంకటశాస్త్రిగారు సంస్కృతాంధ్ర భాషలు పట్టుదలతో సాధించిరి. ఇరువదియేట రచించిన వేంకటేశ్వర శతకము వీరి తొలికబ్బము. తరువాత 'గౌరీశతకము' రచించిరి. ముప్పదవయేట 'విచిత్రరామాయణము' రచించుట కారంభించి మూడేండ్లలో నాలుకాండములును బూర్తిచేసిరి. ఇది శ్రీరామాంకితము. ఈ కవివరుని కీర్తిని శాశ్వత మొనరించునది యీ యొక్క కావ్యమే.

గోపీనాథకవి వచనమున నీవిచిత్రరామాయణము తొలుత రచించెను. అదిచూచి గద్యపద్యకావ్యముగా వేంకటశాస్త్రిగారిది వ్రాసిరి. ఇందు లాక్షణికు లంగీకరింపని ప్రయోగములు కొన్ని యున్నను కవి

త్వము మాత్రము ధారాశుద్ధి. ఆనాఁడు పెద్దపండితులైన కొక్కొండ వేంకటరత్న శర్మ, బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులు గ్రంథము మీఁద మంచి యభిప్రాయములిచ్చిరి. "...దండి కావ్యము కంటెను అభినవ దండికావ్యముకంటెను జాలమేలని యెన్నఁదగియున్నది" అని వేంకటరత్నశర్మగారును, "... ఆధునిక గ్రంథస్థములని తెలియకయుండలి గద్యపద్యములను విన్నవారు అవి పూర్వగ్రంథస్థములే యని సందేహముగఁ దలంతురు" అని సీతారామాచార్యులుగారును విచిత్ర రామాయణమును కొండాడిరి. ఇందలి కవిత్వపు మచ్చునకు రెండుపద్యములు:

గుంపులుగూడి సీత సునకు స్నానసివ్వను గాలి బన్నీరుల్
సొంపవు శ్రీకసీల మణిసోయగము న్వహించి యున్న వి
చంపకగంధి మోముజిగి చందురు తేటకు సాటిరాఁగనున్
దంపతులేమి నోఁచిరొకొ తథ్యము గబ్బితెముందురం తునున్.
లలితేందీవరకైరవాకృతిజ కల్హారాదిపుష్పాళి సం
చలదిందిందిర బృందగానలహరీ సంయుక్తమంద ప్రభా
నిలసంచారకృతార్భటోర్మియుత పానీయాఘముంగల్గి ని
ర్మలమై యొప్పు సరోవరంబుగని తా హ్లాదప్రతీకాలుకై వైనాల్.

శాస్త్రిగారు తమ ౭౮ వ యేఁట విచిత్రరామాయణమున నుత్తర కాండము సంపూర్తిపఱిచి ఎంతో ముద్రింపించుకొనిరి. తరువాత వారి కుమారులు ౧౯౩౭ లో నీగ్రంథము సమగ్రముగ వెలువఱిచిరి.

ఈ కావ్యముగాక మనకవి 'విరాగసుమతీసంవాద' మను వేదాంతపర మగు హరికథను వ్రాసెను. వీరికి నాగబంధ, రథబంధాదులరచనయందు మంచినేర్పు కలదు. గానకళలోఁ జక్కని ప్రవేశము కలదు. ముహూర్త భాగమునఁ బెద్దయనుభవము కలదు. ఈయన యెట్టికవియో యట్టి నైష్ఠికుఁడు. ఏకాదశీవ్రతము విడిచియెఱుఁగఁడు. ఇట్టి భక్తకవి నోటి నుండి వచ్చిన 'విచిత్ర రామాయణము' తెలుఁగుబాసకుఁ దొడవగుట కాశ్చర్యమేమి!

రేమెల వేంకటరాయ కవి

1820-1847

గోదావరి మండలములోని 'దుగ్గుదుఱ్ఱు' గ్రామ నివాసి, వెలమకుల సంభవుండు. అరవెల్లిగోత్రీయుండు. తండ్రి: భూపయ. జననము 1820 ప్రాంతమున. నిర్యాణము 1847 ప్రాంతమున. రచితగ్రంథము: ఉత్తరా పరిణయము.

ఈకవి వెలమకులీనుండు. 'ఉత్తరాపరిణయ' మను మూఁడాశ్వాసముల ప్రౌఢప్రబంధము రచించెను. నివాసము కాకినాడ తాలూకాలోని దుగ్గుదుఱ్ఱు. దానికి రెండుమైళ్ల దూరమున 'వర్యోయు' అను పల్లెటూరు కలదు. అది సుప్రసిద్ధ పండితకవియగు పిండిప్రోలు లక్ష్మణకవి పుట్టినయూరు. లక్ష్మణకవికిని వెంకటరాయకవికిని పరస్పర పరిచయమున్నట్లు తత్రత్యులు చెప్పుదురు. ప్రకృతకవి యిరువది యేడేండ్లు మాత్రమే జీవించియున్నట్లు పరంపరాయాత ప్రసిద్ధి.

శ్రీమించన్ ధర సద్గుణావళులచేఁ జెన్నొందుచున్నట్టి యా
శ్రీమద్వేంకటనీలశైలపతి వాసింజూచి పోషింపఁగా
ధీమద్రాజితదుగ్గుదుర్తిపురి నాత్రేయాసమాలోకనో
ద్దామత్వంబున నుంటి మెచ్చుట సదాధర్మార్జనవ్యాప్తిచే.

అని వ్రాసికొనుటంబట్టి శ్రీ పీఠికాపురప్రభువగు శ్రీరావు వేంకట నీలాద్రిరాయనింగారి యాదరణమునకుఁ బాత్రుఁడయ్యె ననివ్యక్తము. ఈకవి జ్యోతిషమున మంచిప్రజ్ఞావంతుఁడఁట. జాతకమునుబట్టి తానిరువదియేడేండ్ల వయసున మరణింతునని తెలిసికొని పెండ్లిగావించుకొనక గ్రంథరచనాదీక్షితుఁడై శ్రీరామచంద్రసేవామగ్నుఁడై కాలము గడపెను. ఈస్వల్పవయస్సునందే యుభయభాషాభ్యాసముచేసి "ఉత్తరా పరిణయ" కావ్యమూలమున యశము సంపాదించెను. ఈప్రబంధము 1930 లో కవివంశీయులు శ్రీ రేమెల చినవేంకటరాయనింగారు వెలువ

రించిరి. శతావధాని వెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రిగారు దానికిఁ బీఠిక వెల
యించిరి.

ఈప్రబంధ మరసినచో నీకవి చక్కని ధారాశుద్ధి కలవాఁడని స్పష్ట
మగును. మను వసుచరిత్రాదులలోని పద్యములచాయ లీతని కవిత్వ
మునఁ గలవు. ఏవో స్వల్పదోషము లున్నను మొత్తముమీఁద నీకవి
ప్రయోగపరిజ్ఞాతయు, వ్యాకరణజ్ఞానము కలవాఁడునుగాఁ దోఁచు
చున్నాఁడు. రెండవయాశ్వాసమున . "భ్రమ, ద్రటదవదాత పత్ర
నికురంబము..." అని ప్రయోగించెను. "ఇట 'నికురుంబము' గాని
'నికురంబము' గాదు" అని పీఠిక. 'నికురంబ' మను అత్వయుక్త
ప్రయోగమే లక్షణసమ్మతము. బాహుళకమువలన ఉత్వము కూడ
రాఁగా "నికురుంబము" అని కూడ నగును. ఉకార విశిష్టమైన
ప్రయోగము ప్రచురితముగా నున్నది. కాని నికురంబము తప్పుకాదు.
ఈపదము నుపయోగించుటఁబట్టి యీకవికి వ్యాకరణజ్ఞానము చక్కఁగా
నున్నదని యవగతము. ఈకవి ధారాశుద్ధి కలవాఁడగుట కీపద్యము
చాలును.

బంతులు దేరి పూఁబొదల పజ్జలఁజేరి సరోజపాళికై
దొంతిగఁ బాఱి జుమ్మనుచుఁ దూరెకుఁదూరెకు మల్లికాసభా
సంతతి దూరి భాసిత రసాల విశాల మరంద ధారల
త్యంతము గ్రోలఁగోరి మధుపావళులొప్పె వనాంతరంబులన్.

—౨ఆశ్వాసము.

ప్రబంధ ప్రారంభమున "శ్రీలకుఁదానకంబగుచు ." ఇత్యాదిగా
నున్న నీలాసుందరీపరిణయములోని మొట్టమొదటి పద్యము యథాతథ
ముగఁ జేర్పఁబడియున్నది. "ఇంతమాత్రమున నియ్యల్పమునందు గ్రంథ
చౌర్యము నారోపించుటకన్న, నీయనకు శ్రీ కూచిమంచి కవిసార్వ
భౌమునియందు పారమైన యభిమానముగలదని చెప్పుటకుఁగా నధికసాధక

మయ్యెడి"నని పీఠికలో వ్రాసిరి. కాని యీ మొదటిపద్యము ప్రక్షిప్తమనియో, లేఖకులెవరో ప్రార్థనమునకు వ్రాసికొని రనియో చెప్పితీరవలయును. దీనికి రెండు ప్రబలకారణములున్నవి. శ్రీరాజన్మహిజా... అని శ్రీకారముతో రెండవపద్యము ప్రారంభింపఁబడినది. అది శ్రీరామప్రార్థనము. ఈకవి "శ్రీరామచంద్ర సాంద్రకరుణాసమాగత కవితామాధురీ ధురీణుఁడ" నని యాశ్వాసాంతవచనముఁ జెప్పుకొనుటచేఁ గావ్యాదిని శ్రీరామప్రార్థనమే చేసినాఁడనుట యుక్తము. 'నీలాసుందరి' లోని 'శ్రీలకుఁదానకంబగుచు' నను పద్యము శివస్తోత్రపరము. ఈ పద్యము మొదటఁ జేర్చుట కవిమతమును జెఱుచుట యగును. అదియుఁ గాక మూఁడవపద్యమున "...కాంచనాచలో, దారశరాసనుండు జయధన్యత మాకొనరించు నెప్పుడున్" అని యీశ్వరుని ప్రార్థించినాఁడు కూడను. దీనినిఁ బట్టికూడ మొదట ముద్రించినపద్యము తీసివేసినఁగాని నసిపడదు. ఉత్తరాపరిణయము చక్కని కావ్యము. ఈ కావ్యకర్తకు భగవంతుఁ డాయువిచ్చిన నిట్టికబ్బములెన్ని సృష్టింపఁబడెడివో? ఈకవి చమత్కారముగ సంభాషించెడి వాఁడనుట కచటివారీ విషయము చెప్పుచుందురు. "పిండిప్రోలు లక్ష్మణకవిగారును వీరును బావమఱఁది పరియాచక మాడుకొనుచుండువారు. ఒకప్పుడు ఏదో సభలో లక్ష్మణకవి కూర్చుండి యుండ మనకవిగారు వెళ్లిరఁట. మరియాదకు లక్ష్మణకవి చోటుచూపి "దొరలకు చోటుచాలా" యనెనఁట. అప్పుడీయన "దొరలకు-చోటుచాలు" ననెనఁట. (దొరలకుము=ఒత్తగిల్లకుము) కవి సంభాషణ చాతుర్యము!

అల్లమరాజు సుబ్రహ్మణ్యకవి

1831-1892

ఆరామ ద్రావిడ బ్రాహ్మణుఁడు. హరితస గోత్రుఁడు. తల్లి: గంగమాంబ. తండ్రి: రంగశాయి. జన్మస్థానము: పిఠాపురము కడనున్న చేబ్రోలు. జననము: 1831 వికృతి సంవత్సరము. నిర్యాణము: 1892. గ్రంథములు: ౧. శ్రీకృష్ణభూపతిలలామ శతకము (1853) ౨. శేష ధర్మములు (ఆఱాశ్వాసముల పద్యకావ్యము 1867) ౩. పాపయ మంత్రి శతకము. ౪. ఆత్మబోధము(శంకరకృతికిఁ దెలుఁగుపద్యములు 1875) ౫. మణిధ్వజచరిత్రము (గ్రంథములభింపలేదు.) ౬. సింహాద్రి రామాధిప శతకము(1876) ౭. భద్రాపరిణయము (1878) ౮. శ్రీకృష్ణ లీలా కల్యాణము(1878) ౯. చాటుధారా చమత్కారసారము.

ఒకప్పుడు మాడభూషి వేంకటాచార్యులవారు పీఠికాపురసంస్థానమునకు శ్రీగంగాధర రామరాయేంద్రుని దర్శనార్థము వచ్చిరి. అప్పుడు అల్లమరాజు సుబ్రహ్మణ్యకవిగారు నిండుకొలువులోనుండి "ఇఁక"అను పదముతో నారంభించి కందములో, ప్రభుకీర్తిని వర్ణింపుఁడని యాచార్యులవారితో ననిరఁట. వేంకటాచార్యులవారు గొప్ప యాశు కవి. వెంటనే యిట్లు చదివిరి.

క. ఇఁక నెవ్వరికీర్తులు నీ
ప్రకటగుణుండైన రామరాయ క్ష్మాభృ
త్సుకృతి జనపోషకుని కీ
ర్తికి సరిగా రావుసుమ్ము పృథ్వీస్థలిలోన్.

సుబ్రహ్మణ్యకవి "మీపద్యములోఁదప్పుకల"దని యాచార్యులవారినాక్షేపించెను. 'తప్పులే' దని యాయన గంభీరముగఁ జెప్పివైచెను. అపుడు సుబ్రహ్మణ్యకవి 'ఇదిగో' నని యీ పద్యమును పఠించెను.

ఇఁక విను నీయశమునకుఁ ద
లఁకి శశి కృశుఁడయ్యెను మఱలఁ బెరుఁగ వేర్వా

ల్లఁకియుఁ గొనెనొకొ తొలిమల కె
లఁకులను శ్రీరామరాయ లలితశ్రేయా!

"ఇఁక" సబిందుకశబ్దమగుటఁ దక్కిన చరణములు సబిందుకప్రాస ముతో నడపవలెనని తర్కణమున వేంకటాచార్యులవారికిఁ దట్టియుండకపోవచ్చును. గంగాధర రామారావుగారు గడుసురాజు "ప్రబంధ కవిత్వమున మీరధికు" లని సుబ్రహ్మణ్యకవిని స్తుతించెను. "ఆశు కవితలో మీరధికు" లని యాచార్యకవి నభినందించెను.

సుబ్రహ్మణ్యకవిచమత్కృతి కప్పు డట్లనెఁగానిసబిందుకనిర్బిందుక ప్రాససాంకర్యముచేయుననిపట్టుదలపట్టిన కవికాఁడు. ఆయనభద్రాపరిణయములో (ద్వితీయాశ్వాసము 75 పద్యము చూ) దీనికుదాహరణ ములున్నవి.

ఈసుకవివరుని చాటుపద్యములు తెలుఁగునవ్యాప్తముగనున్నవి. ఈయన కాట్రావులపల్లి నూతులపై నొకపద్యము చెప్పెను.

దేవాసుర లబ్ధిఁదరువ
నావిర్భూతమయి హాలహాల మపుడు మహా
దేవునకున్ భీతిలి కా
ట్రావులపలినూతులందు డాఁగెంజుండీ.

మాడుగల్లుసంస్థానమునకుఁ బోయినపు డక్కడ నొక్కనియోగికవి వైదికకవులనుబట్టి పడఁద్రిట్టుచుండెనఁట. అప్పుడు సుబ్రహ్మణ్యకవి పట్టలేక యీపద్యము చెప్పెను.

చందనశాఖికన్న విరసంబుగ బూరుగ మేలటన్న తీ
విం దగినట్లు వైదికకవిత్వసుధారస ధారలెల్లఁ జె
ల్వొందఁగ భూతలంబున నియోగికవిత్వముతోడ సాటిరా
దందురు బెట్టిదంబగునటందురు కొందఱు మూఢమానవుల్.

సూరపరాజు మల్లపరాజు అనునాయన గంగాధరరామారావుగారి మిత్రుఁడు. సుబ్రహ్మణ్యకవి యీయనను జూడఁబోయెను. "శ్రీరావు

వేంకటమహీపతిగంగాధర రామారావు" అని వరుసగావచ్చునటులొక కందము చెప్పుఁడని మల్లపరాజుగా రడిగిరి. అప్పుడు వీరిటులు చెప్పిరి.

శ్రీధర! శౌరీ! వైకుం
ఠా! ధర శ్రీరావువేంకటమహీపతి గం
గాధరరామారాయ
ఙ్మాధరునిం బ్రోవు మెపుడు కరుణాదృష్టిన్.

ఈచాటువులు వేటూరిప్రభాకరశాస్త్రిగారు సేకరించి వెలువరించిరి.

సుబ్రహ్మణ్యకవిది పండితవంశము. ఇతని తండ్రి రంగధామార్యుఁడు. నారాయణాచలమాహాత్మ్య కృతికర్త. కవిచకోర చంద్రోదయ, సత్యభామావిలాసాదులు రచించిన రామకృష్ణకవి కితఁడు భిన్నోదరసోదరుఁడు. సుబ్రహ్మణ్యకవి నాగాభట్ల నరస కవితో నుభయభాషలు పఠించెను. చాలవఱకు స్వయంకృషి చేసి సాహిత్యనిష్ణాతుఁడాయెను. వసుచరిత్రము-ఆముక్తమాల్యద వీరి కభిమానితగ్రంథములు. జ్యోతిషభాగముకూడ నీయన చక్కఁగ నెఱిఁగెను. అదికొంత తొలుత జీవనాధారమైనది. క్రమముగాఁ గవిత్వరచనమే ప్రధానవృత్తిగాఁ బెట్టుకొని రాజదర్శనము చేయుచు సుబ్రహ్మణ్యకవి తనలేవడి నెట్టుకొనుచుండెను. 1853 లో మాడుగల్లు సంస్థానాధిపతియగు శ్రీకృష్ణభూపతిపై సీకవి సీసపద్యములశతక మొకటిచెప్పెను. అది "శ్రీకృష్ణభూపతి లలామశతకము". అప్పటికిఁ గవియీ యిరువది రెండేఁడులు. మాడుగల్లుసంస్థాన పండితులు మనకవి నెన్నో తిప్పలు పెట్టిరఁట. మంత్రిప్రెగడ సూర్యప్రకాశరాయకవి మున్నగువారు నాఁడు తత్సంస్థాన విద్వత్కవులు. అక్కడివారు "కుట్రయొనర్చి లేమ తన గుబ్బలయుబ్బు సహింప లేమిచేన్." అను సమస్య నిచ్చి, నిలుచుండఁగాఁ బూరింపుమనిరి. అది యీకవిచే నిటు పూరింపఁబడియె.

వట్రువహారరత్నములు వన్నె నగల్ పులిమీఁదవచ్చునా
పుట్ర యటన్నరీతి జిగిఁ బొల్పగు చూచుకలీలఁ జూచుమన్

దొ్రటిలనేల? కేలఁగొని గోరులనొక్కుము నాథయంచుఁ దాఁ
గుర్రటయొనర్చె లేమ తనగుబ్బలయుబ్బు సహింపలేమిచేన్.

ఇట్టి పరీక్షల కాఁగిన సుబ్రహ్మణ్యకవిని నూడుగల్లుతేఁడు మెచ్చి యాస్థానకవిగా నర్థించెను. కాని జన్మస్థానమున కాయూరు దూర మగుటచే నంగీకరింపక కవిగారు వార్షికబహూకారము వచ్చునటుల ప్రార్థించెను. 1853 మొదలు 1869 వఱకు నాసంస్థాన వార్షికవిత్తము సుబ్రహ్మణ్యకవి పొందుచుండెను.

1869 లో పీఠికాపుర సంస్థానమున మాసవేతన మేర్పడినది. గంగా ధరరామరాయేంద్రుఁ డీకవిప్రతిభఁదెలిసికొని సన్మానించెను. "భద్రా పరిణయము" అను ప్రౌఢాంధ్ర ప్రబంధ మా మహారాజున కంకితము గావించెను. ఏతత్కృతిప్రదానవిషయ మీ పద్యము తెలుపును.

శాలివాహనశక సంవత్సరము లిందు
　　గగనకరీందుసంఖ్యల నెసంగ
జరుగుప్రమాధివత్సర మార్గశిరశుద్ధ
　　సప్తమీ శుక్రవాసరమునందు
శ్రీ మహారాజభూషిత చరిత్రుండు సూ
　　ర్యారాయభూనాయకాత్మజుండు
రావు గంగాధరరామరాయక్షమా
　　ధవుఁడు సుబ్రహ్మణ్య కవివరునకుఁ
బీఠపురదుర్గసౌధంపుఁబెద్దకొలువు
నందు భద్రాపరిణయకావ్యంబు నంది
యధికతరమాన్యభూమి వెయ్యాఱులును సు
వర్ణ వలయుంబులును సేలువలు నొసంగె.

ఈభద్రాపరిణయము నాలుగాశ్వాసములుకలది. కాణాదము పెద్దన సోమయాజి భద్రాపరిణయమను మాఱుపేరుగల ముకుందవిలాస ప్రబం ధము రచించెనని వీరేశలింగముపంతులుగారు వ్రాసిరి. ఆ ముకుంద

విలాసములోని కవితారీతు లీసుబ్రహ్మణ్యకవి కొన్ని సంగ్రహించెను. అందలిపద్యములు పద్యములుగాఁగొన్ని యిందున్నవి. కథలోఁగూడఁ బెద్ద మార్పులేదు. భావములు చాలవఱకు దానిని బోలినవే. ఈవిషయము శ్రీ నడకుదుటి వీరరాజుగారును వెల్లడించిరి. ఆకవి కవితపైఁగల యభిమానమున నీసుబ్రహ్మణ్యకవి యిట్లు చేసినాఁడని సమర్థించుకొనవలయును. పురాణపండ మల్లయ్యశాస్త్రిగారి వ్యాఖ్యతో 1912లో నీగ్రంథము నాఁటి పీఠికాపుర ప్రభువు లావిష్కరించిరి. సుబ్రహ్మణ్యకవి సాధారణకవి కాఁడనుట కతనిఁగూర్చినకథలు చాలఁగలవు. పెద్ద పెద్ద సంస్థానములకుఁ బోయి యతఁడుచూపిన చిత్రకవితాదు లందులకుఁ దార్కాణ. ఆయన 'చాటుధారాచమత్కారసార' మనునొక గ్రంథము సంధానించెను. అందుసంస్కృతమునఁ జాటువులుగ నుండి పండితులచేఁ బరంపరాయాతములై యున్న గంభీరార్థకములగు శ్లోకములకు సులభమైనయర్థము వ్రాయఁబడియున్నది. ప్రాచీనాధునాతనపద్యము లెన్నో యందున్నవి.

కమలాకర కమలాకర
కమలాకర కమల కమల కమలాకరమై
కమలాకర కమలాకర
కమలాకరమైనకొలను గని రా సుదతుల్.

ఈపద్య మిచ్చి మాడుగుల సంస్థానములో నెవరో పండితులు సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారి నర్థము చెప్పుమనిరఁట. నాఁటి వారిలో నిట్టి పాషాణములను బ్రద్దలుగొట్టు దిట్టలు చాలమంది యుండువారు. మన శాస్త్రిగారు వెంటనే దానికర్థము వివరించి చెప్పిరి. తరువాత సేకరించిన కొన్ని చాటువులకు వ్యాఖ్య వ్రాసి "చాటుధారా చమత్కారసారము" వెలువరించిరి.

జయంతి రామయ్యపంతులుగారికి వీరికిని మైత్రి. రామయ్యపంతులుగారి ప్రోత్సాహమువలన నీకృతి రచితమైనది. ఆవిషయమును విస్పష్టము చేయు శ్లోక మీక్రిందిది విధిగా నుదాహరింపఁదగినది.

శ్లో. ఏతాదృగ్భిర్గుణ మణిగణై ర్భాషితేనైవ తేనా
సజ్ఞాంప్రాప్య శ్రితహితకరీం ప్రేమవన్మానపూర్వాం
అల్లంరాజాన్వయమణి రసౌ రంగశాయ్యార్యపుత్ర
స్సుబ్రహ్మణ్యస్సుకవి రకరో చ్చాటుధారార్థసారమ్"

రామయ్యపంతులుగారి నుద్దేశించి సుబ్రహ్మణ్యకవి 'అంతర్లాప' యిటులు చెప్పెను. ప్రశ్నోత్తరములు లోపలనే నిగూఢముగా నుండు సమస్యకు 'అంతర్లాప' యని పేరు.

చెప్పినాఁడ రెండు చిత్రోత్తరము లిందు
నల జయంతి రామయార్యవరుని
సువచనమున నే దడవిలోఁజరించు నె
ద్దీశ్వరునికిఁ బ్రియము నెక్కుడనఁగ.

సుబ్రహ్మణ్యకవి యాధునికుఁడగుట గ్రంథవిమర్శములను కూడ వ్రాసెను. శ్రీమన్మాడభూషి వేంకటాచార్యకవి రచించిన 'భరతాభ్యుదయము' న దోషము లున్నవని సప్రమాణముగఁ జూపి రాజయోగి పత్రికలో వెలువరించెను. కాని యిక్కవి రేఫద్వయమైత్రి, అఖండయతి, కొన్ని ప్రాచీనలాక్షణికానభిమత సంధులు విడిచిపెట్టలేక పోయెను. అదియటుండె, సుబ్రహ్మణ్యకవి ప్రతిభావ్యుత్పత్తులు సమానముగాఁ గల కవివరుఁడు. వారిపద్యధారకుఁ జివర నొక యుదాహరణ మిచ్చి విడిచెదను.

పగడపుమోవితో జిలుఁగుఁబయ్యదతో విడిముంపుసొంపుతో
నిగనిగ నుబ్బుసిబ్బెముల నిగ్గులతోఁ గగుగుబ్బదోయితో
సొగసగు వేణితో బెళుకు చూపులతో లలితేతనవ్వుతో
జిగివగగుల్కవచ్చి యొక చేడియ చూచెఁ ద్రిలోకమోహనున్.

భద్రాపరిణయము ౪. ౫౭.

మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రి

1833-1897

వెలనాటివైదిక బ్రాహ్మణుఁడు. ఆపస్తంబసూత్రుడు. పారాశర గోత్రుడు. తల్లి: జోగమ్మ. తండ్రి: కామకవి. జన్మస్థానము విశాఖపట్టణ మండలములోని పాలతేరు (బొబ్బిలి సమీపము). జననము : 18౩3 సం॥ జూన్ 30 తేది. నిర్యాణము : 1897 సం॥ జూన్ 30 తేది. విరచిత గ్రంథములు : ఏకప్రాస శతకములు – ౧. బ్రహ్మేశ శతకము ౨. చిత్రశతి ౩. వేంకటశైలనాయద్విశతి ౪. విశ్వనాయక శతకము ౫. విశ్వనాథస్వామి శతకము ౬. కాశీ విశ్వనాథ శతకము ౭. పార్థివలింగ శతకము ౮. పరమశివ శతకము ౯. సూర్యనారాయణ శతకము ౧౦. బాలశశాంక మౌళి శతకము ౧౧. చంద్రఖండకలాప శతకము ౧౨. కలిపురుష శతకము ౧౩. ఈశ్వర శతకము.

శతకములు (౨౩)

౧. సీతారామ ద్వ్యర్థిశతకము ౨. శ్రీ జనార్దన శతకము ౩. కాళికా విశ్వనాథ సీసపద్య శతకము ౪. పరమాత్మ శతకము ౫. పార్వతీశ్వర శతకము ౬. కాశీవిశ్వనాథ ప్రభూశతకము ౭. సూర్యనారాయణ శతకము ౮. వేంకటరమణ శతకము ౯. వరాహ నరసింహశతకము ౧౦. జగద్రక్షకా శతకము ౧౧. రమానాయక శతకము ౧౨. ఆంజనేయ శతకము ౧౩ రామరక్షాశతకము ౧౪. గోపాలకృష్ణ శతకము ౧౫. బాలకృష్ణ శతకము ౧౬. రఘుపతిశతకము ౧౭. జగన్నాయక శతకము ౧౮. రామలింగేశ్వర శతకము. ౧౯. సర్వకామదా శతకము ౨౦. గణపతి శతకము ౨౧. హరిశతకము ౨౨. హరిహరేశ్వరశతకము. ౨౩. మాలికాకృతులు, దండకములు మఱి కొన్ని కలవు.

కావ్యములు.

౧. శ్రీ రాధాకృష్ణ సంవాదము ౨. బొబ్బిలి మహారాజ వంశావళి ౩. ఉమాసంహిత ౪. కాంచీమహాత్త్వము ౫. అమరుకము ౬. అక్షరమాలి కాఖ్య నిఘంటువు.

గద్యకావ్యములు.

౧. యాత్రాచరిత్ర ౨. గురుచిత్రకథ ౩. లఘుచిత్రకథ ౪. శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజ వంశావళి.

సంస్కృత కృతులు.

౧. గుణశ్లోకాది చిత్రరచన ౨. కవితా వినోద శ్లోకము 3. సీతా దేవీస్తుతి ౪. కాశీశ్వరాష్టకము ౫. మంగళాష్టక చతుష్టయము ౬. శ్రీ వేంకటగిరి ప్రభుద్వ్యర్థిశ్లోక కదంబము ఇత్యాదికము.

పార్వతీశ్వరశాస్త్రిగారు రభిన వాంధ్రకవితా పితామహుఁడని పేరు చెందిన పండితుఁడు. ఈయనకుఁ బ్రబంధకవిత్వమందును శతక కవిత్వమందును బెద్దమమకారము. శతకకవులలో నీయనకున్నది యుత్తమ స్థానము. వీరు వ్రాసినశతకములు శతసంఖ్యగలవి. సత్యవోలుభాగవతకవి మున్నగు వారు శతకశతము రచించినట్లు తెలియుచున్నది. తెలుఁగు వాఙ్మయమున శతకములకు గొప్ప విలువయున్నది. అది యిప్పుడిప్పుడే యిరువదవ శతాబ్దినుండి యించుక సన్నగిల్లుచున్నది. నేఁడును 'కాళహస్తీశ్వర' ప్రభృతిశతకములను గౌరవముతోఁ జూచుచున్నవారు చాలమందియున్నారు. పార్వతీశ్వరకవి ౧౯వశతాబ్దిలోఁ బ్రసిద్ధుఁడగు శతకకవి. కేవలము శతక కవియే కాదు. ఆశుకవి, ప్రబంధకవికూడను. వీరినిగూర్చి చెప్పవలసిన విశేషములు చాలఁగలవు.

ఈయన పితామహుఁడు పేరయసూరి. ఇందుమతీపరిణయము, నిర్దుష్ట నిరోష్ఠ్యదాశరథిశతకము, లక్ష్మీనృసింహమూర్తిస్తుతి కృతులు రచించిన వారు వీరే. పార్వతీశ్వరశాస్త్రిగారితండ్రి కామకవి బ్రహ్మోత్తరఖండము, కార్తికమాసవ్రత మాహాత్మ్యము, బలరామక్షేత్ర మహాత్మ్యము, జానకీరామశతకము, సూర్యనారాయణ రామప్రభుశతకములు రచించిన విద్వత్కవి. పార్వతీశ్వరకవి యన్నగారు రామస్వామి శాస్త్రి వేదాంతకృతికదంబము, గంగాలహరి, గంగాస్తవము వ్రాసిరి. పార్వతీశ్వరశాస్త్రిగారు తండ్రిగారి సన్నిధిని మొదటఁ జదువుకొనిరి. తరువాత తాతా సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారికడఁ బఠించిరి. శ్రీ త్రిపదేంద్రస్వామివారి యనుగ్రహమున నుపనిషత్పాఠము చేసిరి. స్వయంకృషిచే బలమైన పాండిత్యము సంస్కృతాంధ్రములలో సంపాదించిరి. కవిత్వము సహజముగ నున్నదే. ఈ సహజకవితాధార కాయసాధా

రణపాండిత్యము తోడైనది. పంద్రెండవ యేటనే పాటముగఁ గవిత వ్రాయ నారంభించి "కవితా లతాంకురము" పంతముపట్టి గంటలోఁ జెప్పెను. చిన్ననాఁటనే వేంకటగిరి మున్నగు సంస్థానముల కేఁగి కవితాప్రదర్శనమున సత్కరింపఁబడెను. బొబ్బిలి సంస్థానమున విద్వత్కవిగాఁ గుదిరెను. ఆయాసంస్థానరంగములలో నీయన కనఁబఱిచిన కవితాచతురత వేనోళ్ళ మెచ్చుకోలువడసినది. పార్వతీశ్వర కవి తత్ జ్జీవిత విశేషములు 'ఆత్మచర్య' యను సీసపద్యములలో వ్రాసికొనెను. ఇది యొకటి చదువుఁడు:

మఱియు నద్దాతలో వఱపు పట్టగఁజూచి
గుఱుతు తప్పక వానకురియునట్లు
మంచిపద్యములు గావించి తెండని రంగ
రాయవిభుం డాదరమునఁ బల్క
నీమీఁద భారంబు నేనుంచి యమృత బీ
జాక్షరఘటిత పద్యంబు లైదు
పంచరత్నము లనఁ బచరించి నవరత్న
పద్యయుక్తముగఁ దత్ప్రభున కొసగఁ
గాక తాళీయునయమున గాలివాన
కురియఁ జేసితి వది మాన్పఁగోరి మాన్పి
తౌర! యతివృష్టి కష్టహారాష్టకమున
హారిహారేశ్వర దేవ! మహానుభావ!

ఇచట రంగరాయవిభుఁడన బొబ్బిలి ప్రభువు వేంకటశ్వేతాచలపతి రంగారావు బహద్దరువారు. ఈకవి యిట్టి సిద్ధ వాక్కనుటకు సందేహింపఁ బనిలేదు. బొబ్బిలిలో నితఁడు 1876లోఁ బ్రవేశించి 1897 వఱకు సంస్థాన కవిగా నుండెను. అదియే వీరి జాతకమున ఘనదశ. అంతకుమున్ను శ్రీ విజయనగర మహారాజు దర్శనమునకుఁ బోయి 1867లో నచ్చటఁగవితా ప్రతిభాప్రకటనము చేసెను. కాని యాస్థాన

కవితాస్థానమున నుండుటకు యోగము పట్టలేదు. ఆయన బొబ్బిలిసంస్థానకవి కావలసియుండెను. ఆనందగజపతిదర్శనము చేసి పార్వతీశ్వరకవి యమూల్య పద్యములు చదివెను. అం దిది యొకటి.

అభ్రప్రదుఁడగు మేఘుఁడు బలి
కుప్రదుఁడగు ఖేచరుండగు నసుప్రదుఁడ
శ్రీప్రదుఁడగు సర్కుఁడు నం
దప్రదమునకు సాటియనఁగఁ దగునే వీరిన్.

విజయనగరములోని యాస్థానపండితుఁడు ముడుంబ నరసింహాచార్యకవి "అన్నవ తాళఁజాల కహహా! యని తల్లడమందె నెంతయున్" అను సమస్యనిచ్చి "వెన్నెలఁగాయఁ గాయజుడు వేమఱుమైవిరిగోలలేయ లే" యని పూర్వార్థము వెనుక నేను పూరించితినని తక్కిన చరణములు శాస్త్రులుగారు చెప్పవలయుననిరఁట. అప్పుడది యాశువులో నను ప్రాసము వచ్చునట్లు నీ రిట్లు పూరించిరి.

క్రొన్ననగోయఁ గోయునుచుఁ గోయిలకన్నెఅఁ జేయఁ జేయటుల్
కిన్నరఁబాయఁ బాయసము కీల్కొని పొంగిన చాయ చాయలన్.

1865 లో వావిలివలస జమీందారగు ఇనుగంటి సీతారామస్వామిగారి దర్శనమున కీకవి వెళ్ళినపుడు వసుచరిత్రలోని పద్యమునిచ్చి సంస్కృతీకరింపుమనిరి. తెలుగును సంస్కృతములోనికి నింతమాధురీధుర్యముగా మార్చిన మార్పుఁగల కవులు తక్కువ.

ఆతన్వంగి యనంగఘూంకరణవ జ్జ్యాముక్త చూతాస్త్ర ని
ర్ఘాతం బోర్వక తమ్మ్మలంచుఁ దటినీ గర్భైక సంజాత కం
జాతవ్రాతము మాటుచెంద నది యోఁచన్ సాఁగె మున్మందుగా
జ్ఞాతిశ్ఛేదనలేన కిమ్మనెడి వాచాయాఢి సత్యమ్ముగాన్.

సాఽనవ్యాస్మరఘుంక్రియాశ్రయ గుణోన్ముక్తామ్రబాణక్షతిం
తస్వీ సారసజాతి రిత్యవధృతా పద్మాటవీ మాశ్రితా

సాసింధూపరసంభవాపి పురత స్సద్బాధనే చోద్యతా
జ్ఞాతి శ్చేదనలేన కిన్విత వచ స్సత్యం యథాస్యాత్తథా.

కవి యీవిషయ 'మాత్మచర్య' లో నిటు వివరించుకొనెను.

సుతనిరామయతకై సూర్యనారాయణ
స్వామిని గని హర్ష వల్లినుండి
వావిలివలసకు వచ్చి యున్నంటి సీ
తారామవిభుఁ గాంచి తత్ప్రతిజ్ఞ
నణఁచి యా 'తన్వంగి' యనెడు వసుచరిత్ర
లోని పద్యమునకు శ్లోకరచన
ప్రతిన నిన్నూటయేఁబదియారుపద్యముల్
గలుగుషోడశవిధ కందరచన
తత్కవులకన్న నెక్కుడుధార గల్గి
వింతయగునట్టి యాశుకవిత్వరచన
నాకుఁ గల్గించి చెలగించినాఁడ వౌర!
హరిహరేశ్వర దేవ! మహానుభావ!

ఆ వావిలివలస ప్రభువులే యిన్నూటయేఁబదియాఱు విధములుగఁజదువఁదగిన కందము వ్రాయుఁడని పార్వతీశ్వరశాస్త్రిగారి నడుగనాయన యాశువుగ నిట్లు చెప్పిరి.

శ్రీరామ! దేవ! పావన
భావా! భావంగ! మాగ్య! పండిత! భావా
శ్రీవాసు! దేవ! బహ్వాను
భావా! భావా! భవజనక! పాలిత! భావా
ఏకమతిన్ భేకగతిన్
సాకల్యమునం గనుండు షట్పంచాశ
చ్ఛ్లోకో త్తరద్విశతి సం
ఖ్యాకములై యుంద మొందుఁ గందములిందున్.

ఆశుధారాపరీక్షలో నీకవి మొదటితరగతిని నెగ్గినాఁడు. చతుర్విధకవిత్వ ములందు నీకవి కడుదిట్ట. ఒక శివరాత్రి యుపవసించి లింగోద్భవకాలమున మొదలిడి తెల్లవాఱుసరికిఁ బార్వతీశ్వర శతకము రచించిన యాశుకవివరుఁ డీయన. రెండేకప్రాసశతకములుమూన్నాళ్ళలోరచించి చూపిన శీఘ్రకవితాచతురుఁడు. యమకముగఁబద్యములల్లుట, ద్విత్రి చతుష్ప్రాసములతోఁ గవితవ్రాయుట యీకవికి వేడుక.

వీరి రాధాకృష్ణసంవాదము కృష్ణాభ్యుదయము అమరుకము తెలుఁగు నాఁటఁ బ్రచారమున నున్నవి. వెనుకటివారిలో, తాళ్ళపాక తిరువేంగళప్ప అమరుకాంధ్రీకర్తలయందగ్రగణ్యుఁడు. అధునాతనులలో నమరుకము నాంధ్రీకరించినవారు ఝుబాఱుగురు కలరు. వానిలోనెల్ల వీరి తెలిఁగింపు చాల గొప్పగా నున్నది. రాధాకృష్ణ సంవాదములోని యీ క్రిందిపద్యము వీరి తాతతండ్రుల విశిష్టత కొక గుఱుతు.

సీ. శ్రీమీఱ నుభయభాషా ముఖ్య సత్కృతుల్
 తజ్జ్ఞులెన్న నుదంకితములు చేసి
యశముగాంచిన పేరయ మనీషిమణికిఁ బౌ
 త్రత్వంబుఁ గార్తికవ్రతమహత్త్వ
శివమహాత్మ్యాద్యనేకవిధ ప్రబంధంబు
 లొనరించి సత్కవి వినుతిఁ గనిన
పారాశరసగోత్ర పావనుండగు మండ
 పాక కామేశ్వర పండితునకు
మహిత పుత్రత్వమును గాంచి బహువిచిత్ర
చిత్రశతి ముఖ్య సత్కృతుల్ చెప్పి మెప్పు
వడసితివి గద కులకీర్తి వర్ధిలంగ
సరసగుణసాంద్ర ! పార్వతీశ్వరకవీంద్ర !

పార్వతీశ్వరశాస్త్రిగారి మనుమలు పార్వతీశ్వరశాస్త్రిగారుసభాషోపాసకులై తాతగారివి మఱుఁగునఁ బడిన కవితారహస్యములు కొన్ని

భారతి కందిచ్చిరి. అముద్రిత గ్రంథచింతామణి పార్వతీశ్వరశాస్త్రి ప్రతిభకు నికషము. తత్పత్రికాధిపతులు పూండ్ల రామకృష్ణయ్యగారు వీరి చరిత్ర మామూలాగ్రముగ వ్రాసిరి. అది పార్వతీశ్వరశాస్త్రి 'ఆత్మచర్య' యనఁదగు "హరిహరేశ్వర శతకము" నకుఁ బీఠికగా వెలసియున్నది. పార్వతీశ్వరశాస్త్రిగారికిని, మహామహోపాధ్యాయ కొక్కొండ వేంకటరత్నము పంతులుగారికి సీపత్రికాద్వారమునఁ బెక్కు-నాళ్ళు భాషావిషయక వివాద మాపాదిల్లినది.

పార్వతీశ్వరశాస్త్రిగారు మహాభక్తులు. కడకాలమున "మృత్యుంజయునకు నమస్కరింతుఁ దరింతున్" అను మకుటముతోఁ బద్యములు చెప్పుచు ముప్పదియైదు పద్యములు పూర్తిచేసి జీవము విడిచిరి. వీరు జీవించిన యెనుబదిరెండేండ్లలో శతాధికములగు కృతులు విరచించిరి. తుదకు మిగిలినకృతులు కూడ నెనుబదిరెండే. ౧౯ వ శతాబ్దిలో నిట్టి యాశుకవి లేఁడనుటకు సందేహము లేదు. పార్వతీశ్వరశాస్త్రిగారిశతక కవిత యిటులుండుననుటకొక పద్యమునుదాహరించియిఁక విరమించెదను.

అక్షులే నిన్గనునట్లు హస్తములు నిన్నర్చించునట్లాత్మని
న్నక్షీణంబుగ నమ్మునట్లు చెవి నిన్నాలించునట్లాస్యమున్
దీక్ష న్నిన్గొనియాడునట్లు కరుణ న్వీక్షించి రక్షింపుమీ
సాక్షాన్మంగళ సంఘసంఘటన కృష్ణా! బాలకృష్ణా! హరీ!

మాడభూషి వేంకటాచార్యకవి

1835 - 1895

వైష్ణవబ్రాహ్మణుఁడు. కౌశికగోత్రుఁడు. ఆపస్తంబసూత్రుఁడు. తల్లి: అలివేలమ్మ తండ్రి: నరసింహాచార్యులు జన్మదేశము: నూజవీడు. జననము: 1835. నిధనము: 1895 మన్మథనామ సంవత్సర ఫాల్గుణ బహుళ తృతీయ. గ్రంథములు: ౧. భారతాభ్యుదయము (ప్రబంధము) ౨. వామన నాటకము, 3 పుష్పబాణవిలాసము, ౪. హంససందేశము, ౫. మదనమోహన చరిత్ర (వచనము) ౬. బృహద్వ్యాకరణరత్నాకరము, ౭. రామావధూటీ నక్షత్రమాల. (చాటుపద్యమణి మంజరి - ద్వితీయభాగము చూడుఁడు). ౮. ఆనంద గజపతిపై వ్రాసిన ౬౫. సీసములు

శతావధానములను ప్రచారములోనికిఁ దెచ్చినవారిలో వేంకటాచార్యులుగారు కనిష్ఠికాధిష్ఠితులు. భట్టుమూర్త్యాదులు శతలేఖినీపద్య సంధానధురంధరుల మని చెప్పికొనినారు. వేంకటాచార్యులవారు అసాధారణుఁడైన మేధావి. ఈయన గంటకు వందలకొలఁది పద్యములు చెప్పఁగల నేర్పరులనుట యటుంచి, యేకసంథాగ్రహణమున నూరుల కొలఁదిపద్యములు అప్పగించు బుద్ధిమత్తరులు. వీరి మేధావిశేషము నకుఁ జెక్కుకథలు తెలుఁగుదేశమునఁ బ్రాఁకియున్నవి. వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు "చాటుపద్య మణిమంజరి" లో వెలువరించిన కథ యొకటి ప్రకటించెదను.

"పనప్పాకం అనంతాచార్యులుగారి దగ్గఱ కొకప్పు డవలిప్తుఁడగు అరవదేశపు విద్వాంసుఁడువచ్చి స్వరచితము లైన శ్లోకములను జదువుచువివరించుచుఁ బ్రశంసించుకొనుచు నుండఁగా వేంకటాచార్యుల వారు వినుచుండిరి. పదిశ్లోకములయినవి. ఆత్మశ్లాఘాపత్య ప్రశంసాపరాయణుఁడుగా నున్న యాపండితునితో 'అయ్యా ఈశ్లోకములు పిన్ననాఁడు మానాయనగారు నాకుఁ జెప్పిరి. ప్రాచీనకవికృతములైన

యీశ్లోకము లనంతాచార్యులుగా రెట్లుగ దని యాత్మీయములుగాఁ జదువ నారంభించితిరా?' యనిపలికిరఁట. కుపితుఁడై వెడవెడ నవ్వు నవ్వి యాయవధానపండితుఁడు వేంకటాచార్యులుగారి నెఱుఁగక 'ఏదీ నీకు వచ్చునేని చదువుము, రచించినవాఁడను నేనే యిక్కడ నుండఁగా నాతోనే యిట్లు పలికెద వేమయ్యా! ఎవఁరవీవు?' అని తుటారించెనఁట. ఇదిగో చదువుచున్నా నని యేకసంథాగ్రహణమున నప్పగించిరి. వెల్ల బోయి యాపండితుఁడు వేఁడుకొనెనఁట. మీమాహాత్మ్యము నెఱుఁగ నైతిని మన్నింపుఁడని-"

ఇట్టి కథలు గాథలు వీరినిగూర్చి తత్రితండములు, కని విని యెఱుఁగనిభావములోనివి కొన్ని పద్యములు వీరికడ నొక్కసారిచదివినఁజాలును. అవి యద్భుతముగా వర్ణించిన పద్యముల వలె నప్పగించువారఁట. ఆయనధారణాశక్తి యట్టిది. ఒకగదిలో నూఱు చెంబులు పెట్టిపుల్లతో ముందు వరుసగా వాయింపఁగా, గది వెలుపలనుండి విని మరల నడుమ నేచెంబుపై దెబ్బకొట్టినను 'ఇది యీసంఖ్యగల చెంబు' అని చెప్పువారఁట. శబ్దగ్రహణమునఁగూడ నాయన కిట్టి బుద్ధిసౌక్ష్మ్య ముండెడిది. దేవులపల్లి సోదరకవులు, తిరుపతివేంకట కవులు వీరినివిని యవధానము లారంభించిరి. తిరుపతివేంకటకవులు అవధానలతను దేశముదేశ మెల్లఁ బ్రాఁకించిరి. వేంకటాచార్యులుగారు శతావధానియే కాదు. సంస్కృతాంధ్రముల లోఁతుచూచిన పండితుఁడు. తర్కవ్యాకరణములు గురుకులక్లిష్టుఁడై గఱచెను. మొత్తముమీఁదఁ జదివినదానికంటెఁ జూచిన దెక్కువ. సంస్థానముల కెక్కుట-యవధానములు గావించి యాశుకవిత చెప్పుట వీరియుద్యోగము. తెలుఁగురాజు లెందఱో వీరినాదరించి సత్కరించి పంపిరి. ప్రభువులకు నెలవైన నూజివీటఁగాఁపురము. తోఁచినప్పు డొక్కొక్క ప్రభుని దర్శించి ప్రతిభచూపి కానుకలఁగొని తెచ్చియింటఁ గూర్చుండి గ్రంథరచనము చేయుచుండు వారు. పీఠికాపుర మహారాజు

గంగాధర రామారావుగారిని దర్శించి 1879 లో నవధానము చేసెను. ఆయవధానమునకు మహారాజు మహైశ్చర్యభరితుఁడై మనకవివరుని గొప్పగ సన్మానించెను. ఈరీతి నీయన పొందిన రాజగౌరవములకు మేరలేదు.

చింతకాయ కలేకాయ బీరకాయ తమారికే

ఉచ్చింతకాయ వాక్కాయ సాధకాయ తమాంజలిమ్.

ఈ మొదలైన కొంటెరకపు శ్లోకములు వేంకటాచార్యరచితములుగాఁ జాలమంది చదువ విందుము.

ఆచార్యులుగారొడ్డుపొడుగులుగల మానిసి. స్ఫురద్రూపి. ఆయన రసికతకు నిదర్శనములుగాఁ గొన్నిరచన లున్నవి. "రామావధూటి తారావళి" వానిలో నొకటి. ఆపద్యములు రసఘుటికలు. రెండుదా హరింతును.

సీ. శ్రీరాధికాకుచాశ్లేషజ సంతోష

వివశుఁడౌ శ్రీకృష్ణవిభున కెరఁగి

సకలవిద్యావ్యాప్తి సాధనభూతయౌ

శారదాంబకు నమస్కారములిడి

మైహికానంద ప్రవాహపూరకమైన

శృంగారరస మాత్మ నిరవుకొలిపి

మదనసామ్రాజ్య సింహాసనారూఢులౌ

పురణించు రసిక శేఖరుల నెంచి

వివిధ రతితంత్రపాండిత్య భవమహేను

భవములె పదార్థములుగ నేర్పఱచి సీసస

పద్య నక్షత్రమాలిక భావవిదుల

మనము లలరంగఁ గూర్తు రామావధూటి.

ఒకనాఁటి కలలోన సకియ ! నీకాలిపా
 జేబులో జందెంబు చిక్కినట్లు
ఒకనాఁటికలలోన సకియ ! కౌఁగిటఁజేర్చు
 తఱిఁ గంటె గడ్డానఁ దాఁకినట్లు
ఒకనాఁటి కలలోన సకియ! మెల్లన నాదు
 గూబలో 'క్కొక్కొరో' కూసినట్లు
ఒకనాఁటికలలోన సకియ ! నీ చేతిపో
 చీలోన జందెంబు చిక్కినట్లు
  ఇన్నివిధముల నచ్చట నున్ననాఁటి
  వన్నెలన్నియుఁ గలలోన వచ్చి యిచట
  గాసి గూర్చుచున్నవి నిన్నుఁ బాసి యెట్లు
  మరులు నిల్పఁగనేర్తు రామావధూటి !

వేంకటాచార్యగారు నూజవీటి శ్రీరాజా శోభనాద్రి అప్పారావుగారి సంస్థానమున విద్వత్కవి. ఈయన కభినవపండితరాయ లని బిరుదము కలదు. వీరితండ్రి నరసింహాచార్యులుగారును కావ్యకర్తలు. వల్లీపల్లవోల్లాసము, రుక్మిణీకల్యాణము, సిలాపనిందానివారణము ఈగ్రంథములు వారు రచించినవే. వీరేశలింగము పంతులుగారి కవులచరిత్రలో తండ్రికొడుకుల చరిత్రలు రెండును గలవు. మన వేంకటాచార్యులుగారు 'భరతాభ్యుదయ' మను ప్రౌఢప్రబంధము సంతరించిరి. దీని ప్రాశస్త్యము కవిచరిత్రమున నుగ్గడించియుంటఁ బునరుక్తి సేయలేదు. ఈయనప్రబంధకవిత్వ మెటులుండునో యాశుకవితయు నించుమించుగ నట్లేయుండుననుట యత్యుక్తిగాదు. శోభనాద్రి అప్పారావుగారు 'పుష్పబాణవిలాసము' నాశువుగా నాంధ్రీకరింపుమని యాచార్యులుగారికాజ్ఞాపించిరఁట. ఆయన కాశువన్న బ్రహ్మాండముగాదు. ఈపద్య మెంత యందముగా నడపించిరో చదువుఁడు.

వరసుఁడు దూరమేఁగుసని చాలఁగ నామది చింతనొందు న
ల్లరకు వినోదియైనను గళానిధి వైరమొనర్చె వెండియున్
బరభృతకాకలీరవముఁ బాసి తనర్చును నిష్కుటీ విసృ
త్వర మలయానిలంబుఁ నఁ బ్రాణము లేహరియించు నెంతయున్.

ఆచార్యులుగా రనపళ్యాలు. 'భరతాభ్యుదయము' వారిపుత్రుఁడు. అవధాన ప్రతిభా ఖ్యాతమగు కీర్తి వారిపుత్రిక. గుంటూరిలో న్యాయవాదులుగా నున్న వేదాంత నరసింహాచార్యులుగారు వీరి దత్తకుమారులు.

ముడుంబ నృసింహాచార్యకవి

1841 - 1927

శ్రీవైష్ణవులు. తండ్రి : వీరరాఘవాచార్యుఁడు. జన్మస్థానము : శ్రీకూర్మము దగ్గఱ వంశధారా తీరస్థమగు అచ్యుతపురి : జననము : ప్లవంగసంవత్సర భాద్రపదబహుళనవమి 1841 సం॥రం సెప్టెంబరు 22 నిర్యాణము ; ప్రభవసంవత్సర భాద్రపదబహుళ ద్వాదశి. 1927 సెప్టెంబరు 22 తేదీ. గ్రంథములు ; ౧. రంగేశ శతకము ౨. ప్రౌఢా శృంగారము ౩. ముగ్ధాశృంగారము ౪. కామినీదృష్టిశృంగారము ౫. అంగశృంగారము ౬. సంకీర్ణశృంగారము ౭. శ్రీకృష్ణచాటువులు ౮. సత్యశతకము ౯. వృష్టిపంచాశత్తు ౧౦. గరుడాచల నాటకము ౧౧ కృతులు. ౧౨. హరికథలు సంస్కృతగ్రంథములు: ౧. బ్రహ్మసూత్రభాష్యము. ౨. బ్రహ్మసూత్రరోమంథము. ౩. ప్రపత్తి చింత ౪. నృసింహశారీరకభాష్యము. ౫. ఉజ్వలానంద చంపువు. ౬. వాసవ పరాశరీయ నాటకము. ౭. జయసింహాశ్వమేధీయము. ౮. చిత్సూర్యాలోకము. ౯. కావ్యసూత్రవృత్తి—ఇత్యాదులు. వీరు సంస్కృతమున వ్రాసిన తత్త్వగ్రంథములసంఖ్య ౨౨. సాహిత్యగ్రంథములు ౧౪. స్తోత్రకృతులు ౧౫. నీతిశాస్త్రరచనలు ౨.

శ్రీమన్నరసింహాచార్యస్వామికి 'భగవత్కవి' యని బిరుదము. సింహాద్రినాథునియాచార్యుఁ డుపాసించుచుఁ దనకృతుల నన్నిటి నాతని కే యంకితముచేసెను. ముప్పదియేండ్ల యీడున నున్నపుడొకప్పుడు వేదవ్యాసులు వీరికిఁగలలోఁగనఁబడెనఁట. స్వప్నమునవచ్చిన దేవుఁడు తిక్కనాదుల నడిగినట్లు వీరిని కృతి యడుగలేదు. వచ్చి దర్శనమిచ్చి చక్కఁబోయెను. అప్పటినుండియే యీయనలో నార్షప్రతిభ రేకెత్తెను. విజయనగరములో నల్లచెఱువు మెట్టపై వేదవ్యాసులను కేశవస్వామిని ప్రతిష్ఠించి యీయాచార్యవరుఁ డాలయము నెలకొలిపెను. అట్టియుపాసకుఁ డీయన.

పదవయేంట సహజముగఁగవి తాధారయలవడినది. అచ్యుతపురాగ్ర హారములోఁ జిన్నతనమునాఁటి యొకవృత్తాంత మిట్లు చెప్పుదురు. అప్పన్నయను కుట్టుపనివాఁడు పట్టుగుడ్డతో నొకసంచికుట్టి యమ్మక మునకుఁ దెచ్చెను. ఈయాచార్యకవి బాలుఁడు దాని నాసించెను. కాని చేతఁ గానిలేదు. తత్క్షణమే యీపద్యము వానిపై నాశువుగఁజదివెను.

మునియాగరక్షకుండును
మునిపత్నీ రక్షకుండు మోదముతోడన్
నినుఁ గనుఁగొని ప్రోచుసుమీ
జరిజీ అప్పన్ననామ! సద్గుణధామా!

చదువుకొన్నకుఱ్ఱఁడని అప్పన్న సంతోషించి సంచి పట్టుకపొమ్మనెను. ప్రాసము పోయినదని యతఁ డెఱుఁగిన సంచి యీయకపోయి యుండువాఁడు.

క్రమముగా నరసింహాచార్యకవి పండితుల తలలూపించు కవిత్వము వ్రాయ మొదలిడెను. పఠనీయములగు సంస్కృతాంధ్రగ్రంథము లధిక రించెను. శాస్త్రపాండితిని సంపాదించెను. కంఠము మంచి దగుట సంగీత ముకూడ నేర్చెను.

వావిలివలస ప్రభుని దర్శించుట కొకప్పుడాచార్యులు పయనమైరి. ఆ దొరపేరు సీతారామయ్య. కవులనిన నా ప్రభువున కభిమానము. ఆయనను దర్శించి నరసింహాచార్యుఁ డీపద్యము చదివెను.

వెండికొండకు నీకీర్తి వెలిగలీబు
పాలకడలికి మీఁగడ పవికిఁ దళుకు
శశికిఁ దనకందుమాసుపఁ జాలుమందు
కొనఁ డదేలొకొ శ్రీరామకువలయేశ!

ఇదివిని రాజు రసికుఁడగుట నరసింహాచార్యుని తన యాస్థానకవిగ నుండ నడిగించెను. ఇతఁ డిది యంగీకరింపక యిట్లు చెప్పెను. "నేను కొంత కాలము క్రితము శ్రీవిజయనగరము మహారాజు విజయరామగజపతి వేటకై యడవి కేఁగుచు పాలకొండ గ్రామమున విడిసినపుడు

నేనాయన దర్శనము చేసియుంటిని. ఆ మహారాజు నాపద్యములు విని యానందించి విజయనగరము రమ్మని సెలవిచ్చెను. ఆయన యాజ్ఞచే మఱొకప్పుడు రాజధానికిఁ బోయి జమ్మి వాసుదేవరావుపంతులుగారి సాహాయ్యమున ఆనందగజపతికుమార రాజేంద్రుని సందర్శింపఁగలిగితిని. వారు నా కవితాధోరణి కానందపడి నన్నుఁ దమయొద్ద నుంచెదమనిరి. ఇంతలో మహారాజుగారు సకుటుంబముగాఁ గాశికిఁ బోవ నయ్యెను. నన్నును దమతో రమ్మని చెప్పిరి. కాని నేను వెళ్ళ వీలుగలుగలేదు. మేము తిరిగి వచ్చినతరువాత దర్శనము చేయుఁడని నాకుఁ జెప్పి వా రేఁగిరి. కావున నే నన్యాశ్రయము చేయఁజాలను."

నరసింహాచార్యునిమాటలు విని వావిలివలసప్రభువు అబ్బురపడెను. అప్పటి కీకవివయస్సు ఇరువది రెండేండ్లు మాత్రము. ౧౮౯౭ లో నీకవి తల్లితో దక్షిణదేశయాత్ర చేయుచు శ్రీరంగమునకు వచ్చి యచ్చటఁ గొంతకాల ముండెను. అపుడే "పీతభవత్కృష్ణ! రంగేశ వేమకృష్ణ" అను మకుటమున నొక శతకము రుక్మిణీకల్యాణ కథాత్మకముగ రచించెను. ఈశతకము వావిళ్ళవారును, చెలికాని లచ్చారావుగారు నుద్ధరించిశతక సంపుటములలోఁ బ్రకటించిరి. అందలి యొకపద్యము :

నీ కట్టివదలిన నెఱిక కన్నుల నద్ది
యుత్తరీయంబుగా నుంచుకొందు
నీ చుట్టివిడిచిన సిరుపము మాల్యముల్
ముదమంది కొప్పులో ముడిచికొందు
నీ మహాత్తరపాద నీరేజతీర్థంబు
చేఁద్రావి శిరమునఁ జిలికికొందు
నీ నోటికప్రంపు నెఱివిడె మిచ్చుచో
నమృతంబుగాఁ గేల నందుకొందు
నీదు పాదుక లొదలఁ బాదుకొల్పి
చెనఁటి జన్మంబు సఫలతఁ జేసికొందు
నయ్య దాస్య మొసంగఁగదయ్య నేఁడ
పీతభవత్కృష్ణ! రంగేశ వేమకృష్ణ!

శ్రీరంగమున నొకవత్సరముండి నరసింహాచార్యుఁడింటికి వచ్చెను. శ్రీవిజయనగర ప్రభువులును గాశినుండి వేంచేసిరి. మనకవి మరల మహారాజదర్శనముచేసెను. ఆనందగజపతియు వీరి కవిత్వగోష్ఠికలరి వీరిని మరిమరి ప్రేమించుచు వార్షిక బహుమానము నొసఁగుచుండెను. ఆనందగజపతి చెప్పుటచే మహారాజు విజయరామగజపతికిని నరసింహాచార్యుని కవిత్వపాండిత్యాదులపై విశ్వాసము కలిగినది. అప్పుడా మహారాజుపై మనకవివరుఁడిట్లు చెప్పెను.

ఈజగమందు నిందు నటులెల్లగఁ గనువిందొనర్చుమై
యోజ గనంగ రాజనుట కుల్లము సందియ మొంద దిందునన్
రాజను మాట మావిజయరామనరేంద్రునకే పొసంగు పై
రాజులు శోకవహ్ని మదిరాఁజుట రాజులనంగఁ జెల్లెడిన్.

ధక్కా ఢఢాంకరణ రవ
ఫక్కత్ఫణిప ఫణామణి నిపతనజ శూల
స్ఫుర్కర్ణకుహర ఘుర్ఘుర
ముక్కోలపభీత గుప్తముఖ కూర్మేంద్రా !

ఈ పద్యములు విని విజయరామరాజు చాలసంతోషించి నరసింహాచార్యుని తనసంస్థానకవిగ నాదరించెను. భర్తృహరి మున్నగుకృతులు మహారాజే పండితునికడఁ బఠించెను.

కూరెళ్ళ రామశాస్త్రి యను పండితులొకరు "ఉమాముఖం చుంబతి వాసుదేవః" అనుసమస్యనిచ్చి పూరింపుఁడని నరసింహాచార్యుల నడిగినపుడాయన తడవుకొనకుండ

భవిష్యదీశోపయమం విచింత్య
హిమాలయస్యాలయమేత్య కిం తే
సుతేతి చోద్ధృత్య శిశుత్వముగ్ధ
ముమాముఖం చుంబతి వాసుదేవః.

అని చదివెను. ఆశువున నింత యందముగఁ జెప్పుట యబ్బురము. సంస్కృతాంధ్రములు రెండింటను వీరికవిత ప్రౌఢతరము. తెలుఁగున వీరు వ్రాసినవి తక్కువగ నున్నవి.

ఈసమస్యాపూరణ మెంత రమణీయముగ నున్నదో యరయవచ్చును.

> స్నిగ్ధత దేవదానవులు చెచ్చెర మందర భూధరంబుఁ న్
> ముగ్ధత వాసుకి న్బ్రదివి మోము మథింప హాలాహలంబు ని
> ర్దగ్ధము సేయ నద్రిశిఖరంబులు విచ్చి శరణ్యుఁ డుండియున్
> దుగ్ధపయోధిమధ్యమున దున్నది గన్మొనదేమి చిత్రమో!

కవికల్పద్రుమ మనందగు నానందగజపతి ౧౮౯౭ లోఁ బరమపద మందెను. ఆయనగతించిన వెనుక నరసింహాచార్యుని కలమాఁగిపోయినది. ఇఁక విరక్తినంది భగవదుపాసనముఁ గడపుచు నీభగవత్కృపయెనుబది యేండ్లుజీవించి ౧౯౨౭ లో జీవయాత్రచాలించెను. కూచిమంచి తిమ్మకవివలె నరసింహాచార్యులును నలుగురు ప్రభువులకాలమున నుండె ననుట యొక విశేషము.

ఈకవి తెనుఁగుకృతులలోఁ గొన్ని చాటువులు, రంగేశ శతకమును శాశ్వతముగ నుండఁగలవు. సంస్కృతాంధ్రములలో వీరి కవిత్వపు మచ్చులు మఱిరెండు.

నఖస్తవము :

> రాగోయం మధురాధరే క్షిపతి మాం సింహాచలాధీశ తే
> జ్ఞానం త్వత్పదపద్మ శుభ్రనఖరజ్యోత్స్నా మధః కర్షతి
> భో సింహాచలనాథ పాహిలులితం ద్వేధాశ్రమాపాదనా
> ద్యత్రావాస్థితి రస్యతత్ర వసతిం దేహి ప్రభోమావిరమ్.

పౌఢాశృంగారము :

> తరుణి! నీదు కాంతిఝరి కన్నులను గ్రోలి
> పొరలవలసెఁ దాపగరిమ విరుల
> చెండులంతలేసి కొండలచే నెంత
> జోబ గలిగె నింత సుందరాంగి.

కొక్కొండ వేంకటరత్న శర్మ

1842-1915

నియోగిశాఖీయులు. జన్మస్థానము వినుకొండ. నివాసము చెన్నపట్టణము. రాజమహేంద్రవరము. జననము 14-3-1842 సం॥ నిర్యాణము 1915. కవికర్తృకకృతులు: పంచతంత్రము, సింహాచల యాత్ర, బిల్వేశ్వరశతకము, బిల్వేశ్వరీయ ప్రబంధము, కుమారనృసింహము, ధనంజయవిజయ వ్యాయోగము, నరకాసుర విజయ వ్యాయోగము, మంగళగిరి మాహాత్మ్యము, కొరుకొండ మాహాత్మ్యము, గోదావరీ వర్ణనము, గోవిందమంజరి, దీక్షితచరిత్రము, యువరాజ పర్యటనము, పోయం ఆఫ్ ది ప్రిన్స్ ఆఫ్ వేల్సు-విజిట్ టు ఇండియా- ఇత్యాదులు.

వేంకటరత్నశర్మగారు 'మహామహోపాధ్యాయ' లని కొనియాడఁబడిన పండితులు. చిత్తూరు మండలములోని 'తిరువల' గ్రామమున వెలసిన శ్రీ తనుమధ్యా బిల్వ నాథేశ్వరులభక్తులు వీరు. తత్కరుణా కటాక్ష సంప్రాప్త కవితావిద్యా ప్రవీణులు. గుంటూరిలో విద్యాభ్యాసముచేసిరి. చెన్నపురి రాష్ట్రీయకళాశాలలోఁబండితపద మధిష్ఠించిరి. రాజమహేంద్రవర రాజకీయ శాస్త్రకళాశాలయందుఁ బ్రధానాంధ్రపండితులై ముప్పదియేండ్లుద్యోగించిరి. కవిబ్రహ్మయనియు, అక్షరసంఖ్యాచార్యులనియు వీరి బిరుదములు. మహామహోపాధ్యాయ మహాబిరుదమందిన తెలుఁగువారిలో వీరు తొలివారు. "ఆంధ్ర భాషాసంజీవిని" వీరు నడపిన తెలుఁగు పత్రిక. ప్రసిద్ధిగాంచిన నాఁటి పత్రికలలో నిది యొకటి. అముద్రిత గ్రంథచింతామణి-కళావతి-వివేకవర్ధని శశిలేఖ మున్నగుపత్రికలు మహోన్నమ రచయితల సంపాదకత్వమున వెలువడుచుండిన దివసములవి. నాఁడు 'ఆంధ్రభాషా సంజీవిని' యన్వర్థనామముతో వెలసినది. వేంకటరత్నముపంతులు గారికి ధర్మవరము రామకృష్ణమాచార్యులు, రాయదుర్గము నరసయ్య

శాస్త్రి, కొమాండూరి అనంతాచార్యులు మున్నగు పండితకవుల చెలిమి చేకూరినది. ఈయన "ఆంధ్ర ప్రసన్న రాఘవము"ను వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి యాఁకకు నీఁకగా విమర్శించెను. నాటివిమర్శనములు కొన్ని స్మరణయోగ్యములు కావు. అందు తిట్టులు శాపములు కుప్పనఁగూరలు. విమర్శనమున సారము లేకపోలేదు. కాని వ్యక్తి దూషణములు పెచ్చుపెరిఁగినవి. కొక్కొండపండితుని ప్రసన్న రాఘవమును గూర్చి వేంకటరాయశాస్త్రిగా రిట్లనుచున్నారు.

"ఛందోవ్యాకరణాలంకారముల కిది వేరుపురువు ... రసము సున్న ... పూర్వులు చెప్పినపాకము లిందు లేవు ...... కపనము పెద్ద యక్షరములవ్రాఁత కుదురకముందే వ్రాసిన జిలుఁగుగొలుసు ఎట్లుండునో అట్లున్నది. పాదపూరణమువలన పద్యార్థము ప్రాయికముగా నభేద్యత్వముంబొరసియుండును. పాదపూరణప్రయోగమందును, అది యేని చక్కఁగ చేతగామియుండును ఇంతటికవి మఱిలేఁడు. అలంకార శాస్త్రమునఁ జెప్పినదోషములలో నిందు లేనిది లేదు అందులేనివి యింఁదెన్నియేని గలవు. తప్పుయతులు తప్పుగణములు తప్పుసంధులు ఆద్యంత సమాసములు పరసవస్తుత్యాగము కొసఁసరులు అంత్యాశ్చర్యములు సముచ్చయములు పౌనరుక్త్యము, ఉక్తానుక్తకావ్యదోషములు ఇత్యాద్యపాయము లెన్ని యేని యుండియు వీరిపద్యమున కుదురక పడినపాట్లు అనుశోచనీయముగా నున్నవి..."

ఈ వచనములు నాఁటి విమర్శనలతీరు లిటులుండె ననుటకుఁజూపఁబడినవి. ఈకవివరున కిట్లేపెక్కుమందితో వాగ్వివాదములువచ్చినవి. మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రిగా రిట్లువ్రాసిరి.

పటుధాటీ పరిపాటియందుఁ గవితా ప్రాగల్భ్యమం దింక న
న్నిటియం దెన్నికఁగన్న చెన్నపురిలో నెక్కొన్న కొక్కొండ వేం
కటరత్నాఖ్య కవీశ్వరుండు పరసగ్రంథంబు లచ్చొత్తుచున్
గటువాదం బిటుమీఁదనైన విడువంగా నర్థిఁబ్రార్థించెదన్.

పూండ్ల రామకృష్ణయ్య పండితుఁడు వేంకటరత్నముపండితులుగారి బిల్హేశ్వరీయాది కృతులు విమర్శించిప్రచురించెను. ఆయా విషయములకు సముద్రిత గ్రంథచింతామణి యనయనగును వేంకటరత్నకవి కవిత సంస్కృతసమాస నిబిడము. ఈయనకు సంస్కృతభాషా పాండిత్యము తక్కువయనియుఁ దెలుఁగున గట్టిశక్తి కలదనియు విమర్శకు లనిరి. అది మనము సహింపరాని మాట. వీరు వెండి, బంగారము మున్నగు క్రొత్తరకపు వృత్తములు కల్పించి తమ ప్రబంధములలోఁ జేర్చిరి.

సీ. చిటిపొటి కొంపలు చిన్నవి పెద్దవి
యిండ్లు మిద్దెలు దారి కిరుగెలఁకుల
నారు పోసినయట్లు వారక యెన్నని
పూర్వాచరణముల పోల్కిఁదనర
మరికొన్ని సుగృహహర్మ్యములు నూత్నాచార
ములయట్లు పైపయి మురువుసూపఁ
జైత్యద్రుమంబుచే సత్రంబులుగ వార
మున కొకసంతయె యొనర విపణి
గా నధిత్యకనృహరి నికాయమె ఘన
రాజమందిరముగఁ గను రాజిలంగ
జానపద జన సమాజమెద్దైనఁ బౌర
కోవిదావాసము నగుఁ గోర్కొండపురము.

'కుమార నృసింహము.'

వీరేశలింగముపంతులుగారును వీరును పరస్పర గ్రంథవిమర్శనములు గావించుకొనిరి. ఆ గ్రంథవిమర్శనములు క్రమముగా వ్యక్తిదూషణము లకుఁజేరి విసుగుపుట్టించినవి. అయినను భాషాజిజ్ఞాసువుల కా విమర్శన ములు కొంత యుపయోగపడిన వనవచ్చును. వేంకటరత్నముపంతులు గారు 'ఆంధ్రభాషాసంజీవిని' పత్రిక కనుబంధముగా హాస్యసంజీవిని

ప్రకటించిరి. వీరేశలింగముపంతులుగారును 'వివేకవర్ధని' ప్రక్క హాస్యవర్ధని వెలువరించిరి. ఇవి యన్యోన్యవివాదములతోఁ జాలకాలము చెలరేఁగినవి. ప్రసిద్ధపండితుఁ డన్నవాఁ డల్ల వేంకటరత్నముపంతులుగారి గ్రంథములు విమర్శించెను. దీనికిఁ గారణము; ఆయన సంస్కృతాంధ్రములం దసమానపండితుండై మహామహోపాధ్యాయుఁడను నగ్గలపు బిరుద మాం నాఁ డాంధ్రులలో నందుకొనుటయే యనవలయును.

'పలుకు దయ్యాగూ, ఇది పాయసమమ్మా! బమ్మదయ్యాపుటిల్లాలా! ఇది పానకమమ్మా! త్రాగుమమ్మా!' అను రీతిని మాటాడు గ్రాంథిక భాషాస్వరూపుఁ డీయన. ఇంటిలో భార్యకడను, బజారులో దుకాణము కడను వీరు గ్రాంథికసంభాషణము గావించెడివారు. అంత పట్టుదల. అఱవము, కన్నడము నెఱుఁగుదురు. వీరురచించిన బిల్వేశ్వరీయమున కఱవమున మాతృక యున్నదఁట. 'గీతమహానటము' అను పేరితో జయదేవుని గీతగోవిందమువంటి కృతిని వీరు సంస్కృతమున నంతరించిరి. విద్యావినోదము వనప్పాకము అనంతాచార్యులుగారు పంతులుగారిని "ఆంధ్రా జాన్సన్" అని పిలుచుచుండువారు. ఇట్టికవి తెలుఁగువారికి సదా స్మరణీయుఁడుగదా !

బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులు

1827 - 1891

ద్రవిడదేశ వైష్ణవులు. జననము ; 1827. నిధనము 20-3-1891. పుట్టుక : నాగపట్టణము. నివాసము : చెన్నపట్టణము. రచించిన గ్రంథములు: సౌందర్యరాజస్వామిశతకము 1849 - వైకృతదీపిక, పదార్థనామకోశము, బాలచంద్రోదయము, 1871 అలఘుకౌముది 1872, నీతిమాల 1872, సతీధర్మసంగ్రహము, ప్రసన్న పారిజాతము 1887 ఆంధ్రశబ్దమంజరి, ఉపాధ్యాయబోధిని, వినాయక శతకము, త్రిలిఙ్గ లక్షణశేషము, శబ్దరత్నాకరము 1855.

సీతారామాచార్యులుగారి పేరు చెప్పినంత నేశబ్దరత్నాకరము, ప్రౌఢ వ్యాకరణము జ్ఞప్తికివచ్చుచుండును. శబ్దరత్నాకరప్రాశస్త్యమును గని పట్టి చెన్నపురిలోని దేశభాషాగ్రంథకరణసభవా రాచార్యులుగారికైదు వేలు సన్మానముగానిచ్చిరి. నిజమాలోచించినచో నైదులక్షలిచ్చినను దెలుఁగువారు వారియప్పు దీర్చుకొనలేరు "శరీరకష్టమును విత్తనష్టమును నించుకేనియుం బాటింపక" రేయింబవళ్ళుశ్రమించి రచించిన నిఘంటు వని నిఘంటుకారులు వ్రాసికొనియేయున్నారు. శబ్దరత్నాకరములోని శబ్దములరూపనిర్ణయము నర్థనిర్ణయము శాస్త్రసమ్మతమైనది. పూర్వ నిఘంటువులకంటె నిది బహువిధముల మేలైనది. అక్షరక్రమముగా రచింపబడిన నిఘంటువులలో నిది శ్రేష్ఠము. తెలుఁగున నీరకమైన నిఘంటువులకు దారితీసినవారు ఎ. డి. కాంబెలు పండితుఁడు, సి. పి. బ్రౌనుపండితుఁడును. వీరిర్వురు నాంగ్లేయులే. అక్షరక్రమనిఘంటువులు తెలుఁగులో వెలయుట కాంగ్లేయుల దే యాదిభిక్షము.

తరువాతఁబరవస్తుచిన్నయసూరిగా రాంధ్రజనసామాన్యమున కందు పాటులో నుండునటు లొక తెనుఁగుపదముల నిఘంటువును రచింపఁ

దలంచిపదములు ప్రామాణిక గ్రంథములనుండి యెత్తి వ్రాసికొని యిచ్చు టచ్చట గొన్ని పదముల కర్థనిర్ణయము చేసికొని యీమహోద్యమము తుదముట్టకుండగనే పరమపద మలంకరించిరి. వారియనంతరము సీతా రామాచార్యులవారు సంస్కృతాంధ్రపదములు తదర్థములు కొన్ని ప్రయోగములు చేర్చి శబ్దరత్నాకరము సంధానించిరి. ఇది 1885 లో వెలువడినది. శబ్దరత్నాకరము తరువాత 'శ్రీ సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు' వెలువడిన విషయము తెలుగువారికి దెలిసినదే.

చిన్నయసూరివెనుక లాక్షణికులలో సీతారామాచార్యులుగారు ముఖ్యులు. ఈయన సూరికి శిష్యుడనని వ్రాసికొనలేదు. కాని శిష్యుడైనట్లుజనశ్రుతి. ఆచార్యులవారు కొండొకచో నిటులను చున్నారు. "పరవస్తు చిన్నయసూరిగారికాంధ్రమునందును దదుపయుక్తసంస్కృత ప్రాకృతములయందును దలస్పర్శియగు పరిజ్ఞానముకలదని వారుచేసిన లక్ష్యలక్షణగ్రంధములేనిరూపించుచున్నవి. మేము వారితోజిరకాలము సావాసము చేసియుంట వారిపాండిత్యము మాకనుభవసిద్ధము." ఇది చూచి వీరి శైష్యోపాధ్యాయిక యెట్టిదో తెలిసికొన వచ్చును.

ఆచార్యులవారు పండితోత్తముడు సజ్జనాగ్రేసరుడునగు తమ తండ్రిగారికడ విద్యాభ్యాసముచేసిరి. కవితారసధార యథోచితముగ బసినాటనే కలిగినది. అప్పుడు బాలవయోవస్థాకాలవాసస్థానమైన నాగపట్టణములో నున్న సౌందర్యరాజ స్వామిపై శబ్దాలంకార భరిత మైన శతక మొకటి రచించిరి. ఈశతకము శతకకవిచరిత్ర కారులకు దొరకినది. కవిత్వప్రాథమికమైనను నిటులుమాధురీభరితముగ నున్నది.

హారశూల నామశరదా
శరదాసితగాత్ర భక్తజనహితవరదా!
వరదామరుచిర సురదా
సురదాస్య మహిత సురాజ సుందర రాజా!

మలయజ శిశిర తనురుచిర
జలరుహదళ సదృశనయన జలనిధిశయనా!
కలరవ కలిత కటకయుగ
సులలిత మృదుపద పయోజ! సుందరరాజా!

ఇది వ్రాయునాటికిఁ గవి యీడు ఇరువది రెండేడులు. అప్పటికిఁ జిన్నసాహితియుఁ గవితాధోరణియుఁగల యాచార్యులవారు, ఇంక నిచట కూపమండూకమువలె నుండ రాదని సమీపమునఁగల మదరాసునకు వచ్చెను. వచ్చినానాఁడు చెన్నపురిలో మంచి వ్యుత్పన్నుఁడై, ప్రామాణికుఁడైయున్న పరవస్తు చిన్నయసూరిని జేరి యతనితో ననేకవిషయములు చదివెను. సూరి రాజధానీకళాశాలలోఁ బ్రధాన పండితుఁడు. పురాణము హయగ్రీవశాస్త్రిగారు రెండవపండితులు. ఈయిర్వుర సాహచర్యము సీతారామాచార్యులుగారికి విద్యాసంగ్రహణమునఁ జాల నుపకరించినది. 'శబ్దరత్నాకర' నిఘంటురచనాబీజ మాచార్యులవారి హృదయకేదారమునఁ బడినది యీసమయమే. సూరి యహోరాత్రముల దీపనిగా విశ్వనిఘంటురచనోపయోగి పరికర సంగ్రహణ మొనరించుచున్న సమయమది పాపము! అతనితలఁచినపని పూర్తికాకుండగనే 1862 మింగివైచినది. సూరితత్సమపదములకర్థము వ్రాయవలయునని తలపెట్టలేదు. కాన యాచార్యులుగారు తత్సమ పదములుచేర్చి, సూరినిఘంటువు నాదర్శముగాఁ దీసికొని సర్వప్రశస్తముగా "శబ్దరత్నాకరము" నావిష్కరించిరి. సూరి గతించిన 1862 లో నారంభమై యించుమించిరువదిమూఁడేడుల వఱకు సాగి 1885 లో నీనిఘంటువు బయటికివచ్చినదని చరిత్రజిజ్ఞాసువులకుఁ దెలివిడి. శబ్దరత్నాకర రచన సాగుచున్న కాలముననే యాచార్యులవారనేకకృతులు వ్రాసిరి. నిఘంటునిర్విఘ్నపరిసమాప్తికి 'వినాయక శతకము' రచించిరి. దానిలోని పద్యములు సొగసుగా నున్నవి.

వంకర తొండము చేటల
బొంకము గలచెవులు పెద్దపొట్టయుఁ దగ ని

ర్వంకల వందులు పొగడఁగ
బింకముతోఁ దాల్తువయ్య పేర్వెనకయ్యా!
తల్లిని పరిగొన భక్తుల
కుల్లాసము పుట్టఁజేసి యురు మదధారల్
వెల్లిగొన సొంపునూనెదు
బల్లిదు నినుఁ గొల్తునయ్య భవు వెనకయ్యా!

పాఠశాలలకుఁ బనిచేయు విభక్తిదీపిక, బాలచంద్రోదయము, అలఘుకౌముది, వైకృతదీపిక మున్నగు చిన్నపుస్తకములుకూర్చిరి.

ఇవియెల్లనటుండె, శబ్దరత్నాకరముతరువాత నాచార్యులవారికీర్తిని ధ్రువముచేయుగ్రంథము ప్రౌఢవ్యాకరణము. నిఘంటురచనాకాలమున భారతాదిగ్రంథ పరిశోధనమువలనఁ గలిగినఫలమే ప్రౌఢవ్యాకరణము. సూరి బాలవ్యాకరణమునకు శేషగ్రంథమగుట దీనికిఁ ద్రిలిఙ్గలక్షణశేషమని పేరుంచిరి. సూరివలె నాచార్యులుగారికి సూత్రపఱచుటలోఁ బొందిక కుదుర లేదనవలయును. ఆచార్యులుగారు వ్రాసికొనినట్లు, ఇందలి లక్షణము లసాధారణములనియు నియ్యది విద్యార్థుల కత్యంతోపకారకమనియు ననుటలో సందేహము లేదు.

క్షేత్రయ్య సీతారామాచార్యులుగారి దృష్టిలోఁ బరమ ప్రామాణికుఁడు. క్షేత్రయపదములు వేశ్యలభినయించునపుడు వీరు చెవులుకోసికొనువారఁట. అభినయాభిరుచియాచార్యులుగారికిఁ బెద్దదని పెద్దలవలనవినుట

వీరు చెన్నపురిలోని బోధనాభ్యసన పాఠశాలలో ద్వితీయపండితులుగా 1864 లో మొట్టమొదటఁ బ్రవేశించిరి. అక్కడినుండి రెండేండ్లకు ప్రథమపండితస్థాన మాక్రమించి యావజ్జీవ మచట నేగడపి చెన్నపురిలో నాఁడుద్యోగించెడి కొక్కొండ వేంకటరత్నశర్మ, చదలువాడ సీతారామశాస్త్రి మున్నగువారితోపాటు సీతారామాచార్యులవారు నొకపండితస్థానము నాక్రమించిరి. శబ్దరత్నాకరము చదలువాడ సీతారామశాస్త్రిగారే సంధానింపఁగా, వారితరువాతసీతారామాచార్యులు తమపేర దాని నించించుకమార్పులుచేసి ప్రకటించుకొనిరని నమ్మఁజాలని ప్రతీతి.

ఆదిభట్ట నారాయణదాస కవి

1864 - 1945

పేరూరు ద్రావిడ శాఖీయ బ్రాహ్మణుఁడు. భారద్వాజస గోత్రుఁడు. తల్లి: లక్ష్మీనరసమాంబ. తండ్రి: వేంకటచయనులు. జన్మస్థానము: అజ్జాడ గ్రామము. నివాసము: విజయనగరము. పుట్టుక: 1864 ఆగష్టు 31 వ తేదీ. నిర్యాణము: 1945 జనవరి 3 వ తేదీ. ముద్రిత గ్రంథములు. హరికథ:- ౧. జానకీశపథము ౨. రుక్మిణీకల్యాణము ౩. అంబరీష చరిత్రము ౪. హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము ౫. భీష్మచరిత్రము ౬. గజేంద్రమోక్షము ౭. మార్కండేయోపాఖ్యానము ౮. ప్రహ్లాద చరిత్రము ౯. సావిత్రీచరిత్రము ౧౦. ధ్రువోపాఖ్యానము ౧౧. యథార్థ రామాయణము ౧౨. భగవద్గీత [వేల్పుమాట] శతకములు:- ౧౩. రామశతకము ౧౪. శివశతకము ౧౫. ముకుందశతకము ౧౬. మృత్యుంజయ శతకము ౧౭. సూర్యనారాయణ శతకము ౧౮. సత్యవ్రతశతకము ౧౯. సూరుగంటి ౨౦. వేల్పువంద ౨౧. చాటుసారి [కావ్యము] ౨౨. నవరస తరంగిణి [షేక్స్పియర్. కాళిదాసకవుల కవిత్వపు సొగసులు విమర్శించునది] ౨౩. పురుషార్థ బోధిని ౨౪. ఉమర్ ఖయామ్ [పారశీకకృతికి సంస్కృతాంధ్రములలో పరివర్తనము] ౨౫. ఋక్సంగ్రహము [తెనుఁగులో సంగీతకృతి] ౨౬. వెన్నుని వేలుపేరుల వెనుకరి [విష్ణుసహస్రనామ సంకీర్తనమునకుఁ దెలుఁగుసేఁత] సంస్కృతభాషలో:- ౧. కాశీశతకము ౨. రామచంద్రశతకము ౩. శ్రీకృష్ణకథామృతము [సంస్కృతభాషలో హరికథ] ౪. తారకమ్ (కావ్యము)

ప్రఖ్యాతపురుషుల జాతకములు బహువిచిత్రముగనుండును. సాధారణముగఁ జిన్ననాఁటఁ బడరానిపాట్లు పడినవారు పెద్దతనమున విడుపులేని విభవము లనుభవించుట చూచుచున్నాము. విశ్వఖ్యాతి నార్జించిన నేఁటి దేశనాయకుల, నేఁటి మహాకవుల, నేఁటియుత్తమపురుషుల జీవిత చరిత్రములు చదివికొన్నచో మన కీవిషయము విస్పష్టమగును.

ఆదిభట్ల నారాయణదాసుగారి నెఱుఁగనివారు తెనుఁగువారిలో నుండరు. ఆయన హరికథాకథనమునకాద్యబ్రహ్మ. సంస్కృతములో, ఆంధ్రములో, ఆంగ్లములో నాయన యందె వేసిన చేయి. ఎన్నో భాషలయం దద్భుతముగాఁ గవిత చెప్పెను. ఎన్నో భాషలయందనన్య సామాన్యముగా హరికథలు పాడెను. ఆంధ్రదేశీయులే కాక, యన్య దేశస్థులెందరో నారాయణదాసుగారిని బ్రహ్మరథము పట్టిరి. అట్టి మహాశయుని చిననాఁటి మనుగడను గూర్చి యాలోచించినచో నేఁ డాశ్చర్యపడుదుము. దాసుగారిది సిరిగలకుటుంబముకాదు. తండ్రి వేంకట చయనులుగారు శ్రౌతస్మార్తములు దిట్టముగా వచ్చినలబ్ధవర్ణులు. ఆయ నకుఁ గల యైదుగురు పుత్రసంతానములోనుకడపటి వాఁడు నారాయణ దాసు. పైనలుపురు సోదరులు నేదోరకముగా విద్యావంతులై ప్రయో జకులయిరి. కడకు, కడపటి సంతతి ప్రయోజకతనుగూర్చి తల్లికి వెఱపు. పసినాఁటనే తండ్రినెడఁబాసిన కొడుకును తల్లిగారు లక్ష్మీ నరసమాంబ బుజ్జగించి యుగ్గుఁబాలతో భాగవతతత్త్వమునుబోధించి నది. ఒకముచ్చట చెప్పుకొందురు. 'గుంప' యను శివక్షేత్రమున శివ రాత్రికి గొప్పతీర్థముజరుగును. ఆతీర్థమునకుఁదల్లితో నారాయణదాసు ప్రయాణమాయెను. బండి యెక్కి తల్లీకొడుకులు వచ్చు చుండఁగాఁ బుస్తకములమ్ము నంగడి పసిదాసు కంటఁబడెను. ఆ దుకాణములో పోతనగారి భాగవతము బొమ్మలతో నున్న ప్రాఁతప్రతి యుండెను. అదిచూచుసరికి నారాయణదాసు తనయొడలు గగుర్పొడువ వెంటనే బండియుఱికి సాహుకారునొద్దకుఁబోయి యా భాగవత మర్థించెను. ఆ సాహుకారిపేరు దాసుగారి చరిత్రములో బంగారునీట వ్రాయఁ దగ్గ "రంగయ్య" యని. అతఁడు "పసివానికి నీకు భాగ వత మేలనయ్యా" అని వెటకారము చేయుట తల్లి బండిలోనుండి విని, "కాదు, వాఁడు చదువుకొందమని యభిలాషతో నడిగె

నోయీ" యని సమాధానము చెప్పెను. వర్తకుఁడు భాగవతము తీసి బాలనారాయణదాసును బఠింపుమనెను. అతఁడు గణగణ తడవుకొనకుండ రాగధోరణిలోఁ జదివెను. ఇటులే మఱొక ఘట్టము, మఱొక ఘట్టముగా సాహుకారుపిల్లవానిచేఁ జదవించి విని బ్రహ్మానందపడి, భాగవతపు ప్రతియే కాక మరియొక వైదురూపాయలు పాయనముగా, గూడ వానిచేతిలోఁ బెట్టెనఁట. ఆ బేహారి 'రంగయ్య' పేరు వెఱొక తూరి స్మరించుకొందము. పసినాఁట మాతృపదేశము, భాగవతసందేశము గుండియలకు, బట్టించుకొనియే నారాయదాసు క్రమముగా కళా ప్రపూర్ణుఁడై వాసికెక్కినాఁడు,

దాసుగారికి సహజముగ నాటపాటలయందు మేటి యాసక్తి మోసులెత్తినది. అయిదారేండ్లయీడునకే కళాబీజములు పొటమరించినవి. విజయనగరమహారాజాగారి రాజకీయాంగ్ల పాఠశాలలో నాంగ్ల విద్యాభ్యాసమునకు విఘ్నేశ్వరపూజ జరిగినది. ఆనాఁటికి వీరి వయస్సు పదునాఱు సంవత్సరములు. 1881లో 'మెట్రిక్యులేషన్' పరీక్షయందు నెగ్గి ఎఫ్. ఏ. విశాఖపట్టణము ఏ. వి. యన్ కళాశాలలోఁ జదువుకు మొదలిడిరి. 1888 సం॥ ఎఫ్. ఏ పరీక్ష వీరిని తప్పించినది. అంతతో దానికిస్వస్తి. నిర్బంధపఠనము వదలిన పిదప ఆంగ్లములో నెన్నో మెలఁకువలు, మెఱుఁగులు గుర్తించుటయే కాక పారసీకము, అరబ్బీ, ఉర్దూ, సంస్కృతము చదివి తనపాండితికొక క్రొత్త వన్నె తెచ్చుకొనెను.

తొలుతనే ముచ్చటించవలసిన విషయ మొకటి యిపుడుజ్ఞప్తికివచ్చుచున్నది. అసలు, తలిదండ్రు లిడిన నామకరణము వీరికి 'సూర్యనారాయణ' యని. "నారాయణదాసు" అనుటయే కాని యాపేరు చాల మంది యెఱుఁగరు. వారిబంధుకోటిలో మాత్రము 'సూరన్న' యని పిలుచుట వాడుక. 'దాసు' అనునుత్తరపదముతోఁగూడిన వ్యవహారము 1886 సం॥ నుండి తెలుగునేలలో మంచి ప్రచారములోనికి వచ్చినది. నారాయణదాసుగారి 'హరికథా' కల్పవృక్షమునకుఁ బ్రాకుడుగోమ

యైన జయంతి కామేశము గారిని తలపోసికొనవలసియున్నది. ఆయన బరంపురము నివాసి. దాసుగారి తొట్టతొలిహరికథకు సన్మానముచేసి, ప్రోత్సహించిన మహాదారు డాయన. అదియాది, మైసూరు సంస్థానములోనే కాక, పిఠాపురము, ఉర్లాము, చీకటికోట, కిర్లమపూడి, మందసా, సిరిపురము, లక్ష్మీనరసాపురము, పంగిడిగూడెము, నూజివీడు వెంకటగిరి మున్నగా నెన్నో దేశసంస్థానములలో వీరి కథండ సత్కృతులు జరిగినవి. మైసూరు సంస్థానమునకు వీరు వెళ్ళినప్పటి ముచ్చట చెప్పవలసియున్నది. నారాయణదాసుగారి అన్నగారు సంగీతజ్ఞులు ఈయన యభివృద్ధికిఁ గొంతకారణ మాయన్నగారేయని కొందరుచెప్పు కొందురు. ఆయన గాత్రము సన్నవిడిది. నారాయణదాసుగారిది చెప్ప నక్కరలేదు. బ్రహ్మాండమంతగొంతు. తమ్మునివెనుక నన్నగారు సహకారగానముచేయుచుండు నలవాటు. మైసూరు వీరిరువురును వెళ్ళిరి. సంస్థాన విద్వాంసుల పరీక్షల కాఁగినఁగాని ప్రభుదర్శనముకాదు. మొత్తముమీఁదఁ బెక్కునాళ్ళకు దివాణములోని గాయకులు వీరిపాట వినుట కేర్పాటుచేసిరి. కొమ్ములుతిరిగిన పండితులు కూర్చుండి, నారాయణదాసుగారిని వీణవాయించుటకును, వారియన్నగారిని పాటపాడుటకును నియమించిరి. ఇది బొత్తిగా రక్తికట్టలేదు. అపుడు దాసుగారు "తానుపాడెదనని, అన్నగారు వీణవాయించు"నని చెప్పి గొంతెత్తెను. ఇఁక బట్టబగ్గములులేవు. కొంతదూరములోఁ బచారు చేయుచున్న మహారాజు చెవిలో నమృతవర్తి వలె నారాయణదాసుగారి కంఠస్వరము చొఱఁబడినది. ఆశ్చర్యపడి, ఆయన తిన్నగావచ్చి స్వయముగా దాసుగారి విషయమడిగి తెలిసికొని యభినందించి బహుమానించెను. అది దాసుగారికి మైసూరుగాయకుల యెదుట, పండితుల యెదుటనొక జయధ్వజ ప్రతిష్ఠ. మైసూరువృత్తాంతము పత్రికలలోఁజదివి విజయనగరము మహారాజు ఆనందగజపతి నారాయణదాసును గుర్తించి, కానిపించుకొని సంస్థాన విద్వాంసునిగాఁ జేసెను.

ఈయనకు మహాకవిగా రావలసిన పేరు హరికథకుఁడుగా వచ్చినది. హరికథా కథనములో వీరికిఁ జెప్పఁదగిన శిష్యులు నేతిలక్ష్మీనారాయణ, వాజపేయయాజుల సుబ్బయ్య, చొప్పల్లి సూర్యనారాయణ మున్నగాఁ బెక్కురున్నారు, వారెల్ల గురువుల స్మరణకుఁ దెచ్చు హరికథా కేసరులు. నారాయణదాసుగారు ఆడువారు మగవారు కలిసి గజ్జెకట్టు మరాఠీ హరికథా విధానమును మార్చి మన దేశపద్ధతిలోఁ గ్రొత్త మెఱుఁగులు కలిగించినారు. ఆయన త్యాగరాజువంటి భక్తుఁడు. సరిగా, త్యాగరాజు జయంతి నాఁడే దాసుగారు పరమపదము చేరుట మరచిపోరాని ఘట్టము. అదియటుండ ఈయన జీవితము తిరుపతి వేంకటకవులజీవితముతోఁగొంత పోలియుండుట మనము గమనింతుము. కవిత్వము పేరు చెప్పుకొని వారు ప్రతిసంస్థానము, ప్రతిగ్రామము చూచినారు. హరికథల పేరుచెప్పుకొని నారాయణదాసు చూడని సంస్థానము, చూడని పురము లేదు. చెళ్లపిళ్ల వేంకటశాస్త్రిగారికి నేఁడు కవిత్వము చెప్పువాఁడెల్ల శిష్యుఁడు. నారాయణదాసుగారికి నేఁడు గజ్జె కట్టినవాఁడెల్ల శిష్యుఁడు. ఈయిరువురికి సాక్షాచ్ఛిష్యులో, పరంపరా శిష్యులో, ఏకలవ్య శిష్యులో కానివారు తెనుఁగువారిలో నెందఱుందురు? చెళ్లపిళ్లకవిని స్మరింపక శతావధానము, నారాయణదాసును స్మరింపక హరికథ లేదన్నట్లుగా నున్నది. నారాయణదాసు పండితులలోఁ బండితుఁడు, కవులలోఁ గవి. గాయకులలో గాయకుఁడు. ఆయన నేఁటిసాధారణదాసులవలె మాటలు, పాటలు నోటఁబట్టుకొని చెప్పవలసిన ప్రారబ్ధయోగము కలవాఁడు గాఁడు. ఆశువులో నప్పటికప్పుడు చెప్పుటయే యాయన యలవాటు. పరవాదులతో భాషించునపుడు, అంతనిర్భీతి, అంత స్వపక్షస్థాపనప్రీతి కలవాఁడుగానుండురు. నారాయణదాసు జీవితము మనపుటెనుఁగు మనుగడ. ఆ భోగత్యాగములు వేఱొకనికి సాగుట కష్టము.

వీరు విజయనగరము మహారాజుగారి గానకళాశాలలో 1919 లోఁ ప్రథమాచార్యులుగాఁ బ్రవేశించి 1936 వరకు సక్రమముగా నిర్వహించిరి. నాఁడు అధ్యాపకులుగానున్న శ్రీద్వారము వేంకటస్వామినాయఁడు గారు పిమ్మట ప్రధానాచార్యులు. ఇపుడీపయి ననుకొన్న విషయ మంతయు ఆదిభట్టనారాయణదాసుగారి జీవితములో నొక కళా భాగము. ఇఁక నా మహాకవి రచనా విశేషములు:-

అచ్చ తెలుఁగు పొలుపులు నారాయణదాసునకుఁ దెలిసినంతగా మరియొక యాధునిక కవికిఁగాని, ప్రాక్తన కవులయిన కూచిమంచి తిమ్మన, మున్నయిన వారికిఁ గాని తెలియవని చెప్పివేయుటకుఁ దఱచుగా సాహసము కలుగుచుండును. అబ్బా! తెనుఁగుపై నంత నిబ్బరపుఁ బ్రేముడిగల వ్యక్తి నారాయణదాసు ?

గీ. మొలక లేతదనము, తలిరులనవకంబు,
మొగ్గ సొగదనము, పూవుతావి,
తేనె తీయఁదనము తెన్గునకే గాక
పరుష సంస్కృతాఖ్య భాష కేది ?

సంస్కృతములో నీయన కవిత బహుమనోహరముగా నుండును. 'ఉమరుఖయ్యాము' సంస్కృతాంధ్రములలో ననువదించి "ఫిడ్జిరాల్డు" ఆంగ్లముతో, పారశీకమూలముతో, వెలువరించిన వీరికృతి తెలుఁగు వాఙ్మయములో సుస్థిరముగా నిలఁబడునది. దాని తెనుగుపీఠికలోని యీభాగము పరికించుట యవసరము. ఈమహాకవి తెనుఁగువచనరచన సొంపుల కది మహోదాహరణము కాగలదు.

"... ఉమరుకయ్యా మల్లిన మాటపన్నికంబట్టియా మేటిమాటకారి చదువరివేల్పుల నెఱిఁగించుటకై పన్నిన గుడిబొమ్మలవలె వేల్పునెడ నెఱుకువగలవారి కుండఁదగిన తగులే వెఱ్ఱినీళ్ళనియు వేల్పున్మత్తులవేఁడుకొనుతలంపే యక్కలు ద్రావించుమిటారి యనియు న్చిన్న పెద్ద లిరువురకున్గూడ మిగులగొప్పచవి పుట్టించుచుఁ జేయున దొకటి

చెప్పినదింకొకటియున్నా లేనిపోని వాలకములఁ దాము వలచిన కూడు
గూర్కులఁ దమతోటిపాటి వారి నందఱం జెఱచియున్నా ముక్కుకే
హాయిగానుండఁగోరి పెద్దల వసువడికిఁగసింతయున్నెడ దారి ద్రొక్కమని
గోటునఁదెగసీల్గుచుఁ ద్రాఁజవువులఁ బిక్కపెట్టిగ్రుడ్డిద్దు చేలఁబడునట్లు
ఉవ్వి రోలుచు లోలోనఁ జెడుపను లెన్నెన్నో చేయునాలిముచ్చు
పొగరుఁబోతులపరువుఁ బయలుపెట్టి తనతోటిపాటివారికిఁ మంచివెరవు
నేర్పుటయే యని నాచేత వెల్లడింపించు నాయిలువేల్పు ప్రొద్దు న్గొని
యాడుచు నుమరు కయ్యాము పద్దియముల్కలకు వివరముగా నాయల్లిన
యీ తెలుఁగుపద్దెముల న్వేల్పునుడి జోలిసుంతయును లేని నాటు పాటి
మాటలతోడనే యివివఱకేమాటలల్లుకారు న్గూర్పదొరకొనఁ దెగింపని
పట్టుదలన్దొంటి పెద్దలనుడిపడికట్లొక్కింతయు న్దప్పకేరికైన నిట్టీపారసి
నుడులవివరించు నాటుమాటలంబన్ననీఁక నలవికాని తెన్నునఁగూర్పఁ
గల్గితిననిచాటుచు మఱియు మొట్టమొదట వెగటుగాఁ దోఁచిన దిను
సైనం జివి చూచినకొలంది నలవాటుమై నింపుగాక మానదు కనుక
నోర్మిగల మంచిచదువరులకీ నావన్నిక కొసముట్ట నారసినకొలఁదిఁ
జవిగొల్పక తీరదను నింపునమ్మిక నింతతో నీవ్రాఁత ముగించి
నాఁడను......"

అచ్చతెనుఁగురచన యింతస్వాధీనముచేసికొన్న రచయితలు చాలఁ దక్కువగానుందురు. వచనమేకాక పద్యముకూడ హాయిగాసోయగముగా నడపించునేర్పు నారాయణదాసుగారితోఁ బుట్టినది 'ఉమరు కైయాము' లోనివే కొన్ని సంస్కృతాంధ్ర పద్యోదాహరణము లీయకుండ నుండఁగూడదు.

గీ. నడికారునకు న్జేలకు
నడుమ నలరు తోటలోన నావిడిదట సం
దడి లేదు కొద్దిగొప్పల
గొడవ మఱి బ్రదుకు కోరుకొన్నటు కడచున్.

ఆ.వె. పట్టనీ పోటులు చట్ట సైఁదము రొట్టె
కోలుఁబుడ్డిలాలు కోపుమడ్డి
నేను నీవు చాటుగా నెనసిన వేడ్క
దొరకుటెట్టు లెట్టిదొరలకైన.

చె. ఏటిమొద్దునఁ జివురెత్తినబీడు
వేలుపుపడుచు మోవిన్బట్టె ననెదు
త్రొక్కఁ గూడదు కాలితో నిద్దిచెల్వ
చిన్నారి పొన్నారి చెక్కిలినిగ్గు.

క. ఏరు న్మారన నేరక
యూరక యున్నార లెవ్వరో పల్కనిటా
రా రా దూరకుఁడీ తా
నారయ కావేల్పుగూడనైన పొనరించున్.

శ్లో. భూతకాలః పరోక్షోఽస్తి, భావికార్య మనిశ్చితమ్
వృథా గతా నాగతయో శ్చర్చా పిబ పిబా పిబ
అసంబద్ధ శ్చేతనోఽయం జడప్రకృతితో సతః
స్వతంత్రస్య తథాప్యస్య వృథాకర్మ విధీయతే.
యావత్పితృ గృహంగచ్ఛేత్త్వం శనైః ప్రాణవల్లభే
తావ దేవానుస్మృత్య త్వాం సాయుజ్య పదవీ మియామ్.

ఈతీరుగల సంస్కృతాంధ్ర కవితలు వంతరించు నారాయణదాసు మహారచయితలలో రచయిత. వీరి "తారక" కావ్యము, పరికించి Gildner అను ప్రొఫెసరు Marburg నుండి పంపిన యీ యభిప్రాయము ప్రకటింపఁదగియున్నది.

జానాతే యన్న చంద్రార్కౌ జానతే యన్న యోగినః
జానీతే యన్న భర్గోఽపి తజ్జానాతి కవి స్స్వయమ్.
వచ స్సుధామయం కావ్యం పీత్వాహం తృప్తమానసః
కృతజ్ఞోఽభిప్రశంసామి భవంతం కవిశేఖరమ్.

దేశీయ స్వాతంత్ర్య [illegible] ప్రోత్సాహించిన నారాయణదాసు కవిత్వము తెలుఁగువాఙ్మయమునం దొక మేలిమి [illegible] యాట పాటల వేవెలుఁగు నెదుట కొన్నాళ్ళు కవిత్వము [illegible] గాంతి హీనముగా నుండిపోయినది. ఇప్పుడది విద్యుద్దీపిక. అధునికకాలములో నచ్చతెనుఁగున కొక యుజ్జ్వలతనిచ్చు రచనకు నారాయణదాసుది యమృతభిక్ష. ఆయనకుఁగల సర్వభాషాప్రవేశమునకీ సీసము సముదాహరణము.

—: పీ ఠి కా పు ర వ ర్ణ న ము :—

సంస్కృతము

భ్రాజతే కుక్కుటేశ్వర మాధవాలయాభ్యాం ఘనారూఢసౌధాంతరేణ

పార్సి

హాసిల్ హామీంష జహాన్ తాజ్ నమూన బిహిమ్మ్రత్సాపిర్చిహిరిసాల

ఇంగ్లీషు

రావుసూర్యారావు రాజాబహద్దూర్ది చారిటబిలూ ల్బ్రి జెంట్స్ ఎవ్రి

తెలుఁగు

చదువుల పుట్టిల్లు చల్లతెమ్మెరలిల్లు మేలొజ్జలిల్లు పొగడిక మీరఁజెల్లు

మేటిపంటల టెంకి కల్మిమొదలింకి
బెట్టుబా ని గ్గోదావరీ యీస్ట్ ది సీజె
మర్చుపిర్సా జహాన్ జవాల్ మీర్జానాన
పీఠికాపుర మేన ప్రశంసింప వశమె.

కందుకూరి వీరేశలింగకవి

1848 - 1919

ఆఱువేల నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. జన్మస్థానము: రాజమహేంద్రవరము. తల్లి: పున్నమాంబ. తండ్రి: సుబ్బారాయఁడు. జననము: 16-4-1848. నిర్యాణము: 27-5-1919. విరచిత గ్రంథములసంఖ్య 130- ప్రబోధచంద్రోదయము, మాలతీమధుకరము, మాళవికాగ్నిమిత్రము, అభిజ్ఞానశాకుంతలము, రత్నావళి, హరిశ్చంద్రనాటకము, సత్యరాజ పూర్వదేశయాత్రలు, విసీసువర్తకుని చరిత్ర, రాగమంజరి, రాజశేఖరచరిత్ర, నీతిచంద్రిక, ఆంధ్రకవుల చరిత్రము, స్వీయచరిత్రము, ప్రహసనములు, మొత్తము 58. ఇత్యాదులు. విపులచరిత్రమునకు వీరి స్వీయచరిత్ర (2భాగములు) చదువుకొనవలయును.

వీరేశలింగముగారు తెలుఁగువాఙ్మయమునఁ దొల్లి త్రొక్కని క్రొత్తదారు లన్నియుఁ ద్రొక్కి యాధుని కాంధ్రవాఙ్మయమునకు మార్గదర్శియనిపించుకొనినకవి. ఆయనరచించినగ్రంథములునూటయిరువదికిఁ బైగా నున్నవి. 'అయిదవవాచకము' మొదలుకొని 'ఆంధ్రకవుల చరిత్ర' వఱకు వ్రాసినారు. నవలలకు దారిచూపినారు. నాటకములురచించినారు. కథలల్లినారు. వ్యాసములువెలువరించినారు. ప్రహసనములు ప్రకటించినారు. గ్రంథవిమర్శలుసంధానించినారు. శాస్త్రగ్రంథములు సంతరించినారు. చారిత్రక కృతులు ప్రచురించినారు. వార్తాపత్రికలు సంపాదించినారు. విశేషమేమనఁగా నీ సారస్వతశాఖలకుఁ గొన్నిటికిఁద్రోవచూపినవారు, కొన్నిటికి రాచబాట వేసినవారునైరి.

పందొమ్మిదవశతాబ్ది శేషార్ధమునుండి తెలుఁగుననొక క్రొత్తయుగ మారంభమైనది. దానికి గద్యయుగ మని సాధారణపుఁ బేరు పెట్టవచ్చును. అంతకుఁ బూర్వము వచనగ్రంథములు మిక్కిలి తక్కువ. చంపూపద్ధతిని పురాణములలో నక్కడక్కడ వచన ముపయోగింపఁబడినది. ప్రబంధములలో వచనముఛందోనిర్బంధములేనిపద్యములవలె

నడపించిరి. ఇంతియే కాని ఇతరత్రా గద్యమునగల గ్రంథములు 17 వ శతాబ్దిలో మధురా పరిపాలకుడైన విజయరంగ చొక్కనాథుని కాలమునుండి కాని బహుళములు దేఱలేదు. మధురాంధ్ర వాఙ్మయములోఁ బుట్టినవచనరచనలన్నియుఁ బౌరాణిక గాథాగ్రథితములు. పోనీ, కృష్ణమిశ్రుని ప్రబోధచంద్రోదయనాటకమును నందిమల్లయ్య, ఘంటసింగన కవులు ప్రబంధముగా మార్చిరికాని నాటకము నాటకముగా నాంధ్రీకరింపలేదు. 'విద్ధసాల భంజిక' ను మంచనకవి 'కేయూరబాహు చరిత్ర' కావ్యముగా మార్చెను. ప్రాచీనాంధ్రకవులకు వచనముపై గల యుపేక్షాభావమున కిది నిదర్శనము. క్రొత్త తీరుగల చిన్నయ సూరి 'నీతిచంద్రిక' తెలుఁగున మొట్టమొదటి వచనగ్రంథము. చిన్నయసూరి వేసిన వచన వాఙ్మయబీజమును వీరేశలింగము పంతులుగారు మొలపించి వెలయఁజేసిరి. వీరేశలింగముగారి రాజశేఖరచరిత్రకు గోపాలకృష్ణమసెట్టి "రంగరాజచరిత్ర" లోఁ బోలికలు గలవని యొకరు చూపించిరి. అగుఁగాక! తిక్కన కవిబ్రహ్మ యనునట్లు పంతులుగారు గద్యబ్రహ్మ. సూరి నీతిచంద్రిక తరువాత సుప్రసన్న భాషలో వీరేశలింగముగారు సంధివిగ్రహములు వ్రాసిరి. వీరిశైలి సుమధురము సులభమునై సర్వజనగ్రాహ్యముగా నుండును. సంధులచ్చటచ్చట సడలించినను రచనలో మాధుర్యమును మాత్రము తొలఁగించలేదు. అన్యదేశ్యములు కొన్నియుపయోగించినను నందము చెఱుపలేదు. ప్రజాసామాన్యమున కర్థము కావలయుననియు సంఘసంస్కార ప్రచారార్థమనియు వీరిశైలి తేలికపఱచుకొనిరి. వీరి రాజశేఖరచరిత్రము, సత్యరాజా పూర్వదేశయాత్రలు ఆంగ్లేయరచనలకు ఛాయలైనను స్వతంత్ర రచనములవలెనుండి నవలలకు దారిచూపినవి. వీరేశలింగము పంతులుగారు వచనములో నొకవిలక్షణత వెలయించిరి.

ఇఁక నాటకములమాట యోచించినచో నివి యింతకుఁబూర్వము తెలుఁగున లేవు. యక్షగానములు మాత్రమున్నవి. కాళిదాసకృత

శాకుంతలము పంతులుగా రచించి [illegible] సాక్షాత్కరించిరి. అది మొదలు వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి ప్రభృతులు పరిశ్రమించినవఱకు నా నాటక మెవరిశక్తికొలఁది వారాంధ్రీకరించినను, వీరేశలింగముగారి ఆంధ్రశాకుంతలము రంగస్థలములకెక్కినట్లు నేఁటివలె నభినయింపఁబడినది.

చల్లనివై శ్రమం బడఁపఁజాలిన తామరపాకు వీవనల్
మెల్లన గొంచు వీచుదునొ మిక్కిలి శీతలమైన వాయువుల్
సల్లలితారుణాబ్జ సదృశంబగు నీ చరణద్వయంబు నో
పల్లవపాణి! నా తొడలపై నిడి హాయిగఁ బట్టుదునో!
కొందలమందె డెందము శకుంతల తా నిఁక వెళ్ళునంచు నా
క్రందుగ బాష్పరోధమునఁ గంఠము సన్నగిలెన్, దృష్టిమాంద్యముం
బొందె నొకింత పెంచిన తపోధనుఁడే యిటు కుందునెంతగాఁ
గుందుదురో తమంతఁ గనుఁగొంతులఁ బాయు గృహస్థులక్కటా!

ఇత్యాదిపద్యములు తెలుఁగుసమఱుల వ్రాసినవి. శాకుంతలమేగాక ప్రబోధచంద్రోదయము, మాళవికాగ్నిమిత్రము, రత్నావళి మున్నగు నాటకము లాంధ్రీకరించిరి. ఆంగ్లేయ నాటకములనుబట్టి చమత్కార రత్నావళి, కల్యాణకల్పవల్లి, రాగమంజరి అనువానిని రచించిరి. ప్రహ్లాద దక్షిణగోగ్రహణాది పురాణనాటకములు వ్రాసిరి.

పంతులుగారు కృతికర్తలే కాక, ప్రాచీనమహాగ్రంథముల నెన్నిటినో ముద్రింపించిన భాషాపోషకులుకూడను. నాచనసోమనాథుని యుత్తర హరివంశము, అనంతుని భోజరాజీయము, చఱిగొండధర్మన చిత్రభారతము, నందిమల్లయ, ఘంట సింగయకవుల వరాహపురాణము, నారాయణకవి పంచతంత్రము, కాకమాని మూర్తి పాంచాలీపరిణయము, మొల్లరామాయణము మున్నగు కబ్బములకు వీరేశలింగముపంతులు గారే తొలుత నచ్చువెలుఁగు చూపిరి.

వీరేశలింగముగారికిఁ దొల్లి తెలుఁగులో ప్రహసనములు లేవు. 'చంద్రరేఖావిలాపము' వంటి తిట్టుకవితలు మాత్రముగలవు. సంస్కృతమునఁ

జాలమున్నవి. ప్రహసననిర్మాతలలో పంతులుగారే ప్రథములు. "ఆచారము" అను ప్రహసనములో వేదశాస్త్రి చెలమ స్త్రీతో ఇట్లు కొన్ని పలుకును:

"నీవు అదృష్టవంతురాలవు గనుక వొక్కమారే స్నానముగా ఆచారం జరుపుకుంటున్నావు. నాకు నీలాగు జరుగదు. అక్కడికి నేను రోజుకు రెండు వందల స్నానాలు చేస్తాను. ఈ వేళ మట్టుకు ఇప్పటికి పది స్నానాలు చేసినాను. తెల్లవారి లేచి దొడ్లోకి వెళ్ళినప్పుడు కాలికింద యేమో మెత్తగా తగిలి అది యేమిగుడ్డో అని తలనిండా స్నానము చేసినాను. తరువాత మాకోడలు దగ్గరనుంచి వెళ్ళినప్పుడు పైటకొంగు తగిలినట్టు అనుమానం కలిగి మళ్ళీ స్నానము చేసినాను. గోదావరికి వెళ్ళి స్నానము చేసి బిందె ఎత్తుకొనివస్తూ బట్టలు వుతుక్కునేవాళ్ళ నీళ్ళు పడ్డట్టుతోచి మళ్ళీ వెళ్ళి మునిగినాను. తీరావద్దకు వచ్చేటప్పుడు నీళ్ళలో కాలికేదో ఆకుతగిలి అంటుతెప్పేళాలు తోమేవాళ్లు వేసిన అంటాకని నీళ్ళుపారపోసి వెళ్ళి మళ్ళీ స్నానం చేసినాను. తరువాత బిందెత్తుకొని సగందూరం వచ్చేటప్పటికి ఇరవైగజాలదూరంలో మాలవాడు కనబడి నీళ్ళు నడివీధిలో పారపోసి వాణ్ణినాలుగుతిట్టి వాడిజీవానికి ఉసూరుమంటూ మళ్ళీ వెనుకకు గోదావరికి వెళ్ళి స్నానముచేసి నీళ్ళు తెచ్చుకున్నాను .... ఎన్నిస్నానాలయినవో లెక్కపెట్టినావా" ఈయన మొత్తము ౨౮ ప్రహసనములు కూర్చిరి. అందు పదునాల్గు పెద్దవి, వీరి ప్రహసనభాష సొగసుగానేయుండును. స్వాభావికత కొంతతక్కువ.

వీరు "తర్కసంగ్రహము" నకుఁ జక్కని తెనుఁగు వ్రాసిరి. జ్యోతిశ్శాస్త్రము—శారీరశాస్త్రము ననువదించిరి. ఆంగ్లేయభాషలోనుండు భౌతికశాస్త్రములాంధ్రీకరించుత్రోవ పంతులుగారే చూపిరనవచ్చును.

జీవితచరిత్రరచనమునకుఁ దెలుఁగున సూత్రము వేసినవారు వీరేశలింగముపంతులుగారే. వేమభూపాలీయ రఘునాథాభ్యుదయాదులు సంస్కృతములో వెలసినవి. వానిలోఁ గవితకున్నంత ప్రాధాన్యము చరిత్ర

మునకు లేదు. ఆంధ్రమున రామరాజీయాదులు రెండుమూడు చారి త్రక కృతులున్నవి. ఇవియు నట్టివే. ఆంగ్లసంప్రదాయము ననుసరించి పంతులుగారు తొలుత విక్టోరియా మహారాజ్ఞి చరిత్రము, జీససుచరిత్రము తెలుఁగులో వెలయఁజేసిరి. అక్కడినుండి యనేకజీవితచరిత్రలు చిత్రింపబడినవి. "స్వీయచరిత్ర" రచనారంభము చేసినవారును వీరే. ఇది1910లో వెలువరింపఁబడినది. పంతులుగారి చిన్నతనమునుండియుఁ గలచరిత్రమిందుసమగ్రముగా వ్రాయఁబడినది. సూక్ష్మాంశములుకూడ విస్మరింపక వీరీచరిత్రము సంధానించిరి. ఇది వీరిమేధాబలమునకు బల కరమగు నిదర్శనము. ఈచరిత్రముచదువునప్పుడు సమకాలికులకునాత్మ స్తుతిగాను పరనిందగాను నున్నట్లు కొన్నివట్టుల గోచరించును. ఈ విషయమే పంతులుగారు తొలుతఁజెప్పుకొనిరి. ఈపంక్తులరసిన వారి స్వరూప స్వభావాదులు తెలియును.

"ఎక్కడ నేయక్రమము కనఁబడినను నాది సహించి యుండెడి స్వభావము కాదు. ఆయక్రమమునకుఁ బ్రతిక్రియఁ జూచునంతకును నా మనస్సున కూఱట కలుగదు."

"ఈశ్వరుఁడు నాకు వేగముగా వ్రాయుశక్తిని బ్రసాదించియు న్నాఁడు. పద్యమునుగాని, వచనమునుగాని నేనొకసారియే వ్రాయు చుందును. వ్రాసినదానినిమరలదిద్దివ్రాయుట నాకలవాటులేదు. అందు చేత నావ్రాఁతఁ దిద్ది దిద్ది మరల మరల వ్రాయుచుండువారి దానివలె నంత మెఱుగుగా నుండదనుకొనెదను."

"ఏకసంథాద్విసంథాగ్రాహులకుండుబుద్ధివిశేషము కొంతకలవాఁడ నగుటచేత నేనింటనుండి పాఠశాలకుఁ బోవుచు నొకసారియో రెండు సారులో దారిలోఁబాఠము చూచినంతమాత్రముననే నాకది ముఖ స్థమై యప్పటికిఁ దప్పులేక యప్పగింపశక్తుఁడ నగుచుంటిని."

స్వయముగాఁ దమచరిత్రము తామే వ్రాసికొనుటచే నీపై మాటలు స్వాహంకారపూరితములుగా స్థూలదృష్టికిఁ దట్టును. కాని, యథార్థ

మరసినచో వీరేశలింగకవియట్టివాఁడే. అద్యతనాంధ్రవాఙ్మయములో ననేక నూతన మార్గములు వేసి శతాధికకృతులు రచియించి యఖండ కీర్తినార్జించిన యీకవివరునియెడ ఏకసంథాగ్రాహిత్వాది లక్షణము లుండుననుట స్వభావోక్తికి దవ్వుగానిమాట.

అచ్చ తెనుఁగు కృతులు రచించుటలో వీరేశలింగకవిది గొప్పచాతుర్యము. ఈయన శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్యనిర్వచననైషధము ప్రసిద్ధమైనది. విశ్వేశ్వరీయములో కొక్కొండ వేంకటరత్నపండితుఁడు పంతులుగారి నిటులు కొండాడినాఁడు :

> అచ్చ తెనుఁగు కబ్బములవరించుట కూచి
> మంచి తిమ్మనయును, మంచి తెలగ
> నయును, లింగనయును నయమున స్వీయభా
> షాభిమాన మాన్యు లని నుతింతు.

తిమ్మనార్యుఁడు, తెలగన్నలతోపాటు వీరేశలింగకవి కూడ అచ్చ తెనుఁగుఁ గబ్బములు కూర్చుటలో దిట్ట.

ఇఁకఁ గవిచరిత్రరచనము ప్రచురముచేసిన వారును పంతులుగారే. శ్రీగురుజాడ శ్రీరామమూర్తిగారుఆంగ్లేయులననుసరించితొలుదొల్తఁ దెలుఁగున నాంధ్రకవిజీవితములు వ్రాసిరి. దానితరువాతవీరేశలింగకవి గారు "ఆంధ్రకవులచరిత్రము" మూఁడుభాగములుగావ్రాసిరి. శ్రీరామ మూర్తి గారి గ్రంథము కంటెనిది పెద్దగ్రంథము. దానికంటె దీనిలోఁ జారిత్రక చర్చమిన్నగా నున్నది. కవికాలనిర్ణయాదులు లెస్సగనిందుఁ కూర్చిరి. కవుల గ్రంథములలో గుణదోష వివరణము గావించిరి. ఈ గ్రంథము వీరేశలింగముగారి శక్తిసామర్థ్యములను జాలభాగముచూరకొనినది. వీరు కొందఱు కవులనుగూర్చి వ్రాసిన కాలనిర్ణయాదులకు నవీను లంగీకరింపలేదు. ప్రథమ ప్రయత్నమున నిదియాక్షేపణీయము గాదు. పంతులుగారనంతమగు భాషాసేవచేసిన మహాశయులు. నంఘ

సంస్కరణక్రియలను. స్త్రీ పునర్వివాహకరణోద్యమమునకుఁ బరిపుష్టి గావించిరి. ఈవిషయమున వీరు పెద్దప్రచారము గావించిరి. కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్య శాస్త్రిగారికిని వీరికి బహుకాలము వివాద మీవిషయమున సాఁగినది. ఇది యాంధ్రమునకుఁ బరిచితము.

వీరేశలింగముగారు పగలు సంస్కరణవిషయములలోఁ బనిచేసి రాత్రులు గ్రంథరచనము సాఁగించుచుండు నలవాటుకలవారు. పీనసరోగపీడితులగుట రాత్రులు వీరికి నిద్రపట్టెడిది కాదు. 'కాడ్లివరునూనె' యాహారప్రాయముగా నుపయోగించుకొనుచు గ్రంథరచనచేయుచుండు వారు. ఈయనకలమునకు మొగమోటమి యనునది కలలోనైన లేదు. సంఘాచారములకు వ్యతిరేకమై పెద్దలకుఁ బ్రతిష్ఠాభంగము కలిగించి యీయనవ్రాఁత యభియోగముల కెక్కినది. కాని యీయన సత్యవాదిత విడువలేదు. చివరికాలమున నపనిందలుఁ బాలయ్యెను. చెలికాండ్ర సహవాసము వీడవలసివచ్చెను. ధనవ్యయ మయ్యెను. ఆరోగ్యము చెడెను. ఎట్టికష్టపరిస్థితులు తటస్థించినను కర్మశూరత్వము సత్యవాదిత్వము విడువలేదు. ఈయనకు వాఙ్మాత్రధుర్యముకంటె వ్రాఁతనేర్పు గొప్పది. వీరేశలింగపంతులువంటి దీక్షాపరుఁడు, కర్మశూరుఁడు, ధైర్యవంతుఁడు, కార్యదక్షుఁడు, స్వార్థత్యాగి, స్వతంత్రుఁడు ఆంధ్ర మహారచయితలలో దుర్లభుఁడు.

త్రిపురాన తమ్మయదొర

1849 - 1890

తెలగావంశీయుఁడు. తల్లి: చిట్టమాంబ [చిట్టెమ్మ]. తండ్రి: వేంకటస్వామిదొర. జన్మస్థానము, నివాసము: విశాఖమండలములో శ్రీకాకుళము తాలూకా సిద్ధాంతగ్రామము. జననము: 1849 సౌమ్య సంవత్సర శ్రావణశుద్ధ చతుర్దశిగురువారము. నిర్యాణము:1890 వికృతి సంవత్సర పుష్య శుద్ధ పూర్ణిమ. ముద్రితశతకములు: ౧. నీతిశతకము. ౨. పాండురంగాష్టోత్తరశతము. ౩. కామినీ విశ్మోహజనన తారావళి. ౪. విటీవిటనటనార్థమాల. ౫. ముఖలింగేశ్వరశతకము. ౬. నిద్రావిజయము. ౭. శ్రీ దేవీభాగవతమహాపురాణము (1833 విరచితము - అచ్చుపడలేదు.)

త్రిపురాన తమ్మయ దొరగారు మంచికవులుగాఁ బేరుగాంచి 'దేవీ భాగవతము' నాంధ్రీకరించినవారని తెలుఁగువారికి వేఱే తెలుపనవసరములేదు. దేవీభాగవతము నిప్పటికి నలువురు తెలిఁగించిరనియు, నానాల్గిటిలోను మూఁడు ముద్రితములైనవనియు ననుకొని, తమ్మన్నకవగారిది మాత్ర మచ్చుపడవలయునని మనము కోరుకొనుచుందుము. మనకోరిక సమకూరుఁగాక!

తమ్మయ్యకవిగారు తెలగదొరలు. దంతవాండామాలుకుదారులు. సిరికిఁ దగినయీవి. ఈవికిఁ దగ్గపాత్రవివేకము. కవులను సంభావించిరి. పండితులనుగారవించిరి. పేదసాదులనాదరించిరి. ఉర్లాముజమీాందారులు శ్రీకందుకూరు బసవరాజుగారు ప్రతిశ్రావణికి వేదశాస్త్రపండితుల నాహ్వానించి, పరీక్షచేయించి వర్షాశనము లొసంగుచుండువారు. అక్కడకువచ్చిన పండితులెల్లనిక్కడతమ్మయదొరగారినిగూడదరిసించి సత్కారములంది పోవుచుండువారు. వీరినాఁటి కవులుగాదు, పండితులుగాదు, వీరిగౌరవము నొందనివారులేరని చెప్పుకొందురు. శ్రీముక్కవిల్లి

సాంబయశాస్త్రిగారు వీరియాస్థానకవులు. ఆయన సంస్కృతాంధ్రభాషలలో నిగూఢపాండితి యుండి యుభయభాషాకవితలయందు నేర్పుగల కవులు. వీరి 'జానకీశ్వరశతక' మొకటి ప్రకటితము. ఇట్టిపండితుని తన సంస్థానమున నుంచుకొని తమ్మయకవి పోషించెను. కళాప్రపూర్ణులని విశ్వవిద్యాలయమువారిచే నెన్నఁబడిన త్రిపురాన వేంకట సూర్య ప్రసాదరాయకవి తమ్మయదొరగారి కుమారరత్న మేసుఁడీ! బాణ భట్టు తత్పుత్రుఁడు భూషణభట్టువలె నీతండ్రికొడుకులిరువురు పండితులును, గవులునగుట మెచ్చుకోఁదగినది. తమ్మయదొర కడుధన్యుఁడు. దేవీ భాగవతుఁడై పోతరాజు 'భాగవతకవిత' నారాధించుచు 'దేవీ భాగవతము'తా నాంధ్రమున రచించినాఁడు. శ్రీసూర్యప్రసాదరాయ కవి తండ్రినిఁగూర్చి యిటులు వ్రాసెను.

ఉ. భాగవతోత్తముండనఁగఁ బ్రస్తుతికెక్కెఁ జతుర్వారిధ్ధరీ
భాగవదాతకీర్తియయి భాసిలెశక్తి కథాసుధాఢ్యమా
భాగవతంబుఁ దాఁ దెలుఁగుబాస రచించెఁదగంగ నమ్మహా
భాగవరేణ్యునెన్నఁగను బన్నగనాథున కైన శక్యమే!

—నిర్వచన కుమార సంభవము

అదియుఁగాక తమ్మయదొరగారి కుమారుఁడు ప్రసాదరాయకవి తండ్రిగారిస్వర్గతికి వగచుచు "మృతజీవి జీవితామృతము" అను పేరితో రచించినకృతిలోని పద్యములు చదువ వలసినవి. మూఁడు పద్యములు మాత్రము ప్రచురించెదను.

మ. నిను మూఁడేఁడులప్రాయమంద విడిచెన్ నీతండ్రి, నీవంతకుం
జననాట న్ననుఁ బాసిపోయితి విదే చిత్రంబు నీయట్ల నే
మనునయ్యో! పితృసౌఖ్యముంబడయఁగానోఁచన్, బిశంబాయునం
దను కల్మిల్ వృథగావె తమ్మయవిభూ! తండ్రీ! కవిగ్రామణీ!

మ. అవసానంబున దారపుత్రికల డాయంబిల్చి నాకోస మీ
రు వగం బొందకుఁ డీకులాంకురము పేరుం బెంపునుంబొంది ప్రా
పవు మీ కంచును నప్పగించితేఁట మాయక్కయ్యకున్నన్ను నెం
త విశేషజ్ఞుఁడవయ్య తమ్మయవిభూ! తంత్రీ! కవిగ్రామణీ!

మ. పదుమూఁడేఁడుల ప్రాయమంద కవితాప్రావీణ్యముం జూపి న
ల్వది రెండేఁడులు మాత్రమే బ్రదికియున్ భాస్వద్యశోవల్లి క
ష్టదశల్ ప్రాఁకులు సేసి యారవి నివేశస్థాయివై నిల్చి త
త్పదముం జేరితి వౌర తమ్మయవిభూ! తంత్రీ! కవిగ్రామణీ!

తమ్మయకవి దేవీభాగవతరచనకు సరిగా స్వభాను సంవత్సరచైత్ర శుద్ధ ప్రతిపత్తు [1883- ఏప్రియల్ 8 తేదీ] నాఁడు శ్రీకారము చుట్టి, రెండుమూఁడేండ్లలో సమాప్తిగావించిరని తెలియుచున్నది. ఈరచన మయినపిమ్మటఁ దమ్మయకవి మూఁడునాలుగేండ్ల కంటె నెక్కువ కాలము బ్రదికియుండలేదు. ఆయన నిర్యాణము 1890 లో. జీవితము పూర్వార్థమున నేవో కొన్ని శతకములు, కొన్ని చిన్నకృతులు రచించి పరిపాక దశలో భాగవతముప్రారంభించిరి. ఆసంగతి మనకుఁగవిత్వము లోనే పొడకట్టుచున్నది. "గడియలోన నొక్క-కావ్యంబు రచియించు భూరితర కవిత్వధార గలఁడు" అనివీరినిగూర్చి చేసిన ప్రశంస సుప్రశంస. కాకున్న ౧౧ వేల గ్రంథము రెండేండ్లలో నెట్టులువ్రాయుదురు! శ్రీదాసు శ్రీరామకవిగారు 'దేవీభాగవతము' ను నాలుగునెలలో వ్రాసిరఁట. పట్టుదల వచ్చినప్పుడట్టులు రచించువారిని మనము చాలమంది నెఱుఁగుదుము. తమ్మయకవిగా రాశుగతిని రచించినను వీరి దేవీభాగవతము సుందరతరముగా సాగినది. పూర్వకవులు తిక్కనాదులకువలెనే వీరికిని కృతిరచనారంభమునఁగలవచ్చినది. కలలో శ్రీ రంగపతిసన్నిధి చేసి నాకంకితముగా దేవీభాగవతముఁ దెలిఁగింపుమనెనఁట. యథార్థముగఁ దమ్మయదొర యట్టిరామభక్తుఁడు. ఆయనకృతులెల్ల భగవ

దర్పితములే. తమ్మయరాట్కవీంద్రుని భాగవతకవితలోని కమ్మఁదనముచూరలిచ్చుట కీపద్యము లుదాహరణముగ నిచ్చుచున్నాఁడను.

క. కాలము గడచుట నైజం
బేలీలలనైనఁ గడచు హీనులకు, నము
ద్వేల వ్యసనమ్ముల, గుణ
శాలురకున్ హరికథా ప్రసంగవశమునన్.

సీ. దేవీపద ధ్యాన దినకర ప్రభలచే
ఘోరసంసారాంధకార మణఁగు
దేవీపదాబ్జ సంసేవానిలంబుచేఁ
దాపత్రయ మహాంబుదమ్ము లణఁగు
దేవీ వివిధ నామధేయ స్తవాగ్నిచేఁ
గలుష శుష్కారణ్య గణము లణఁగు
దేవీనమస్కార దివ్యౌషధమ్ముచేఁ
బ్రబలేంద్రియోపతాపమ్ము లణఁగు

గీ. భక్తజన పరిరక్షణాసక్త యగుచు
దేవి సర్వోత్తమస్థితిఁ దేజరిల్లు
సత్య మిది నిగమాగమ సమ్మతమ్ము
శౌనకమునీంద్ర! నీ కేల సందియమ్ము.

వ్యాసకృతతపశ్చర్య - శుకోత్పత్తి]

శా. కన్యన్ నవ్యవయోవిలాస లలితాకారాంగ రంగత్కళా
ధన్యన్ సత్కుల సంభవామలచరిత్రస్ఫీత సౌజన్య స
మ్మాన్యన్ దుష్కృతవంధ్యతోపధికథామాత్సర్యరోగ క్రుధా
శూన్యన్ బొందినఁబొందవచ్చును,దనూజన్ నాకదెట్లబ్బెడున్.

ఉ. అబ్బునుగాక! బంధనము లైన లతాంగుల పొందుమేలె! య
బ్బబ్బ! జగంబునం బురుషుఁడన్మదహస్తికిఁ గాలిసంకెలల్
గుబ్బెత లెంచిచూడ నిది గూడను సంసృతిఁగూడి చిక్కఁడే
గిబ్బపటాణి రాతు తమకించి సతీతనుపాశ బద్ధుఁడై.

[మింటఁదోఁచిన ఘృతాచిం జూచి]

సీ. కాదంబినియొ కైశికమొ యెఱుంగఁగరాదు
ద్విజరాజొ వదనమో తెలియరాదు
కనకాంబుజమ్ములో కరములో గనరాదు
తారలో నఖములో తలఁపరాదు
స్వర్ణదీ వీచులో వళులో పలుకరాదు
గగనమో మధ్యమో కాంచరాదు
చక్రవాకములో కుచములో యరయరాదు
మెఱుపొ, మేనో యేరుపఱుపరాదు

గీ. నన్ను వంచింపవచ్చిన నవ్యదివ్య
కామ మోహన దేవతాకార మిదియు
నిక్కమని మాని లోలోన స్రుక్కిచిక్క
మాటలనవచ్చు, వచ్చునే మనసునిలుప?

ఉ. చన్నులపెంపు, పాద జలజమ్ములకెంపు, మనోహరమ్ములౌ
కన్నులసొంపు, మైయగరుకంపు, కనుంబొమ వంపు, శ్రోణులన్
తిన్నెల నింపు, వెన్నడల తీఱునిజంపు, నఖాళి తెంపు, పల్
క్రొన్ననయింపు, ముంగురులగుంపుఁ దలంప వరింపకెట్లగున్.

[ప్రథమస్కంధము]

వావిలాల వాసుదేవశాస్త్రి

1851 - 1897

తెలగాణ్య శాఖీయ బ్రాహ్మణులు. ఆపస్తంబసూత్రులు. హారితస గోత్రులు. కాఁపురము: రాజమహేంద్రవరము. జననము: కారుమూరు (తెనాలి తాలూకా). తండ్రి: అప్పయ్య. జననము: 1851. నిర్యాణము: 1897. రచనలు: ౧. ఆరోగ్యసర్వస్వము ౨. గరుడాచలము 3. నందక రాజ్యము ౪. మృచ్ఛకటికము ౫. ఉత్తరరామచరిత్రము ౬. మాతృస్వరూపస్మృతి ౭. ఆంధ్రరఘువంశము ౮. జూలియస్ సీజరు ౯. ముముక్షు తారకము మున్నగునవి.

నాఁడు రాజమహేంద్రవరమునఁ బ్రకృతకవిత్రయమనఁబడిన వారిలో వాసుదేవశాస్త్రిగా రొకరు. తక్కుఁగల యిర్వురలో వడ్డాది సుబ్బారాయఁడుగా రొకరు. వేఱొకరు వీరేశలింగము పంతులుగారు. కవితా విషయమునఁగాంచిచో వీమువ్వురకును జాలభేదమున్నది. కొక్కొండ వేంకటరత్నశర్మ, ఆకొండి వ్యాసమూర్తిశాస్త్రి, వాసుదేవశాస్త్రి గారలు కవులలో నొకశ్రేణికి సంబంధించినవారు. ఈ మువ్వుర రచనలలోను నొక ప్రత్యేక విలక్షణత యుండును. వీరిలో నొకరు బహు గ్రంథకర్తలగు మహామహోపాధ్యాయులు. ఒకరు భారతాంధ్రీకర్తలగు నాంధ్రవ్యాసులు. ఒకరు దృశ్య శ్రవ్య కావ్య రచయితలుగా విఖ్యాతులు. ఈమువ్వుర రచనలలోఁగూడ నించించుక భేద మున్నను, మొత్తముమీఁద నొకరకపు కవిశ్రేణికిఁ జెందిన వారుగాఁ దోఁచెదరు.

వాసుదేవశాస్త్రిగారు విద్వద్వంశీయులు. ఈయన ప్రపితామహుఁడు వెంకటశివావధాని వాసిరెడ్డివారి సంస్థానమునఁ బండితుఁడు. మన శాస్త్రిగారు బందరునోబిలు కళాశాలా పండితులైన కోరాడ రామచంద్రశాస్త్రిగారికడ సంస్కృత విద్యాభ్యాసము గావించెను. అదిగాక

రాజమహేంద్రవర కళాశాలలోఁ జదివి 1872 లో బి. ఏ పట్టభద్రు లయిరి. ఆయేఁడు "మార్డోనాల్డు" బంగారుపతకము వీరికి లభించినది. 1874 మొదలు 1896 వఱకు రాజమహేంద్రవరమున ప్రభుత్వకళాశాలాంగ్ల సహాయోపాధ్యాయపదవి నలంకరించిరి. తరువాతఁ బాఠశాలా సహాయపరీక్షకులుగాఁ గూడ నుండిరి.

వాసుదేవశాస్త్రిగారు పేరుగొన్న రచయిత. ఆంగ్లనాటకములాంధ్రీకరించుటలోను, క్రొత్తయితివృత్తముతో స్వతంత్ర నాటకములు సంఘటించుటలోను శాస్త్రిగారికీ ప్రాథమ్య మీయవలెను. జూలియస్ సీజరు. 'సీజరుచరిత్ర' మనుపేర వీరాంధ్రీకరించిరి. వీరి 'నందకరాజ్య' నాటకమంతయుఁ దేటగీతముతోనే సాగినది. ఈపద్యమరయుఁడు.

తేట గీత మందె దీనిని వ్రాయంగ
మంచి దంచుఁ దోఁచె మదిని నాకు
సాయ మిండి నాకు సదయత బుధులార!
వావిలాల వాసు దేవ శాస్త్రి.

కథా సరణియందు, పాత్రలపేరులయందు మాఱువు చేయలేదు. ఈ యాదర్శమే వీరేశలింగము పంతులుగారి వెనీసువర్తక చరిత్రాదులను వెలయింపఁ జేసినది. 'నందకరాజ్యము, స్వతంత్రాంధ్రనాటకములలో మొదటిదిగాఁ బరిగణింపవలయును. దీని ప్రచురణము 1880 లో. దాని పీఠికలో నిట్లున్నది :

" ... ఇది నేను వ్రాయుటకుఁ గల్గిన ముఖ్యోద్దేశము మనవారిలో, అందులో బ్రాహ్మణులలో బహుతరముగాఁ గాన్పించునట్టి వైకమత్యమును సర్వవిధంబుల స్వీకరించి దానివల్ల మనమెల్ల మేలువడయఁ గోరవలయునని బోధింగించుటె గాని మఱియొకటి కాదని స్పష్టముగాఁజెప్పుచున్నాఁడను. ఈసంగతినే పొడి మాటలతోఁ దెలియఁజేయక కథయొకటి కల్పించి యందులోఁ బరస్పరవైరములు పెంచినవారు శిక్షింపఁ

బడినట్లు కూర్చుట మంచిదనియెంచి యిట్టి నాయభిప్రాయంబునే మన వారెల్లరు గైకొందు రని తలంచి నాటక ధోరణిని వ్రాసితిని..."

గీతనాటకములకీ నందకరాజ్యము మొంగలిది. పూర్వపుగ్రామ్య వ్యవహారము లిందు సుందరతరముగా నభివర్ణితములు. పదప్రయోగ మున నంత ప్రౌఢిమ పొడసూపదు గాని, స్వాభావికత పెద్దగానున్నది.

వైదికులపక్షమున రామదీక్షితుల మాటలు :—

భూపు సంపత్తికిని వారె మూలబలము
కావుననె వైదికులకు భూకాంతులు మును
పెక్కులుగ జీవనములు కల్పించినారు
బహుదినంబులు పోఁ గుటుంబములు పెరిఁగి
పటికొ పాతికొ చిక్క మావారు సగము
తగ్గి జీవించు చుండిరి దాన దాన
కాని యేలొ, యిటీవల హానివచ్చె.

రాజకీయోద్యోగుల పక్షమున శరభోజి పలుకులు :—

"ఇప్పుడీ దీక్షితులు విప్పిచెప్పినట్లు
వైదికుల పైని మాకేమి వైరమేమి?
మేము వారును నొక్కటై మెలఁగఁ గన్న
నైకమత్య ఫలంబుల ననుభవింపఁ
గాను, మా సరివా రెందుఁ గానరారు.
అయిన నావేడ్క మా కిందు నబ్బ దయ్యె ;
స్వామి కార్య నిర్వహణము జగడమునకు
మూల మయ్యెను, నిజముగా భూపవర్య !"

శాస్త్రిగారు 1874 లో ముముక్షుతారక మను పేర భజగోవిందశ్లోకము లనువదించిరి. 1875 లో 'బ్రాహ్మణీయము' ప్రబంధము రచించిరి. ఇది యముద్రితము. వీ రనువదించిన 'మృచ్ఛకటికము' మనోహర

మైనది. అటుపిమ్మట తిరుపతి వేంకట కవులు కూడ దాని ననువదించిరి. వాసుదేవశాస్త్రిగారి ఉత్తరరామచరిత్రాంధ్రీకృతి 1883లో వెలువడి నది. వీరి తెలుఁగుసేఁత. దాని ననేకు లనువదించిరి.

వీరి 'మృచ్ఛకటికము' తెనిఁగింపు మచ్చు :

తోఁడిఁ బడకుండఁగా జనము ద్రోవల నిల్చిన దీంటిదీపమై
పోడమె శశాంకుఁ డల్లదుగొ బోటుల చెక్కులవోలె వెల్లనై
యుడుగణ మాశ్రయింప నిరు లుచ్చిపడన్ వెదచల్లె వెన్నెలన్
వడిలిన పంకమందుఁ బయిపైఁ బడుచుండెను పాలధారగా."

"అద్వైతం సుఖదుఃఖయో రనుగత" మిత్యాదికమగు ఉత్తరరామ చరితగతశ్లోకమునకు వాసుదేవశాస్త్రిగారి తెనుఁగు పరివర్తనపుఁదీరు:

ఎవ్వనికైన జన్మమున వ్యాచ్ఛ్రిమ లేక సుఖాసుఖంబుల
న్నవ్వుచు నొవ్వకే చెలువున న్సతతంబును రాగలబ్ధితో
జవ్వనమూడి వార్ధకము సాఁగఁగ స్నేహము మెండుకొన్నఁదా
మవ్వపుఁ గోర్కె నట్టి యతిమానుషశాలికి మంగళంబగున్ !

వీరి 'రఘువంశము' గ్రిగ్గుదొరగారికి గురుతుగానర్పింపఁబడినది. చిత్ర మయిన యీపద్యము చదువుఁడు. "క్లుప్తమత బోద్ధృ సూతి విశిష్ట భూతి, సకలవిద్యాధికారి, ప్రశస్తసూరి, ఆశ్రితావనశక్తి రాజాదృతోక్తి, లగ్గు వుడుకంగలారు శ్రీగ్రిగ్గుగారు." వీరివ్యుత్పత్తిభారములో రచనా సౌలభ్యము కొంత మఱుఁగున నుండును. ఎన్నో పద్యము లిందుల కుదాహరణములు చూడవలయును. రఘువంశమును దొరగారి కంకితము నిచ్చుట యీగీతమాలలో నిటులు సమర్థింపఁబడినది.

కృతుల కొప్పిరి శ్రీశిష్టు కృష్ణమూర్తి
లక్ష్మణకవులు గౌరన సూక్ష్మబుద్ధి
కందుకూరి వడ్డాది నిగమ సువర్ణ

పాలెపు త్రిపురాన పన్నాల పూండ్ల
వారణాసి చిలంబు దుర్భ నిడమర్తి
పంద్రి సత్యవోల్ కల్లూరి బయపునేడి
జగతి శైల నాదెళ్ళ గుండు గురుజాడ
మాడభూషి కొక్కొండ వంశప్రగేయు
లోగిరాల జగన్నాధ నాగయాది
బుధులు వరదేవతాంకితములుగఁ జేసి

ఈమాలికలో సమకాలికుల ప్రసక్తి లెస్సగాఁ బొందికగా ముచ్చటింపఁబడినది. రాజమహేంద్రవర రాజకీయ సర్వకళాశాలాధ్యాపకాన్యతముఁడు, సంస్కృత ప్రాకృత పూర్ణభాషాసామ్య వైషమ్య బోద్ధయు, శాస్త్ర బ్రహ్మచార్యపథా శుద్ధతాప్త సువర్ణశాసనుండు, కతిపయ రూపకప్రణేతయు నగు వాసుదేవశాస్త్రిగారు ధన్యులు. ఎవరో చమత్కరించి నటులు వీరిపేరు ఆటవెలఁదిలో నిముడును. "వందకరాజ్య" ముందలి యీక్రింది సీసము శాస్త్రులుగారి జీవితసర్వస్వ సంగ్రహమునకు నిలువుటద్దము.

తొల్లి విరోధికృత్తున జ్యేష్ఠ శుక్ల ద్వితీయాదివాకరతిథికి సరిగ నాన, వేయి యెనిమిదగు నూటయేఁబది యొకటవ యేఁటి జూనొకటి నాఁడు పుట్టి కార్యాన్మరిలో మట్టెమువారింట మేనమామల కోర్కిమీఁద నట్లు చేవేంద్ర కృష్ణమ్మ శేషాచలముగార్ల యొద్దను బడిచదు వొనరఁ జదివి మేనత్త పెదకొడుకైనట్టి యారామలింగ శాస్త్రులవారి చెంగటను బసందుగాఁ గాళిదాసత్రయ మేమొ పఠించి యుప్పకవీయ మెంచి నేర్చి కార్యాన్మర, గుంటూర పేర్మితో నింగ్లీషు చదివి, బందరఁ గొద్దికాలఁ జదివి నోబిలుస్కూలులోను బ్రవేశపుఁబరీక్ష, ప్రథమశాస్త్ర పరీక్ష వలకుఁ దేలి యచట వేదుల వేంకటాచార్య వర్యుల సన్నిధిలో నాంధ్ర

సంస్కృతములజాడలు మఱుఁగులు చక్కఁగా వినఁగల్గి మేరలేనికృతజ్ఞ భారమొంది రాజమహేంద్రవరము వచ్చి స్కూలులో మేష్టరీ హోదాను మేలుపొంది సర్వేశుకరుణ శాస్త్రబ్రహ్మచారినై కాలేజీ మేష్టరీగాలుచున్న నేను, నా కుపకర్తలైన మహానుభావులపేళ్ళు సతముగా భువిని వెలుఁగ,

వారి కీయపూర్వ ఫక్కిక పుస్తంబు
నన్నుఁ బెంచి విద్య నాకుఁ జెప్పి
నట్టి దయకుఁ గృతిగఁ బట్టియిచ్చెద నిదె
వావిలాల వాసుదేవ శాస్త్రి.

తిథి 1-4-1880 సం॥

గురుజాడ శ్రీరామమూర్తి

1851 - 1899

నియోగి శాఖీయ బ్రాహ్మణులు. తండ్రి : దుర్గాప్రసాదరావు. నివాసము : కాకినాడ, విజయనగరము. జననము : 1851. నిధనము : 1899. గ్రంథములు : ౧. చిత్రరత్నాకరము ౨. కళాపూర్ణోదయ కథాసంగ్రహము ౩ కవిజీవితములు ౪. కలభాషిణి ౫. తెనాలిరామకృష్ణునికథలు ౬. అప్పయదీక్షితచారిత్రము ౭. తిమ్మరుసుచారిత్రము- ఇత్యాదులు. 'రాజయోగి' పత్రికా సంపాదకత్వము.

గురుజాడ శ్రీరామమూర్తిగారికిఁబూర్వము తెనుఁగునఁగవిచరిత్రములులేవు. వీరాంగ్లవిద్యాధికులుగానఁ బాశ్చాత్య విద్వాంసులు రచించిన కవిజీవితములుచూచి యట్టిది యాంధ్రమున సంధానించిరి. ఆంధ్రకవిజీవితములు కథాప్రధాన మయినగ్రంథము. అందుఁ గవి కాలనిర్ణయాదుల కంటె నా యాకవులపైఁ జెప్పుకొను పుక్కిటిపురాణము లెక్కువ. చారిత్రకదృష్టితోఁ బరిశీలించిన నీగ్రంథమునకుఁ బ్రథమస్థానము లేకున్నను గవిచారిత్రములకిది మార్గదర్శియనవలయును. కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారు తమ 'కవులచరిత్ర'లో మఱుఁగున నున్నకవులను బెక్కుమందిని బయటఁబెట్టి వారివారికాలనిర్ణయములు సప్రమాణముగా నొనరించి తత్తద్గ్రంథములలోని గుణదోషములు వెల్లడించిరి. ఆకారణమున వీరి కవి జీవితములకంటె, వారి కవి చరిత్రములకుఁ బెద్దపేరువచ్చినది. 1880 లో కవి జీవిత రచనము వీరిదిసాగినది. శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారి పీఠికలోని కొన్ని మాటలు పరికింపఁదగినవి.

“...కందుకూరి వీరేశలింగముగారు తమమిత్రు లెవ్వరో తమ్ము గవిచరిత్రములు తిరుగ రచియించుటకుఁ బ్రేరేపించినారనికవిచారిత్రములనుపేరితో నొకగ్రంథముప్రాచీనకవులంగూర్చిన భాగమునుముద్రించి ప్రకటించిరి. అందు పెక్కండ్రుకవుల పేళ్ళను వారి చారిత్రములును

వ్రాసినట్లున్నను జాలభాగ మిదివఱలో నాచేఁ బ్రకటింపఁబడిన కవిజీవిత ముల యర్థ సంగ్రహమే కాని వేఱు కాదు. ఏవియైన నొకటి రెండు కథలు నవీనముగాఁ గాన్పించుటకుఁ జేర్పఁబడినను నవియవసరమైన చారిత్రములుగానైనను లేక ప్రత్యేకము కవిత్వశైలిం జూపుటకు వ్రాయఁ బడిన పద్యములు నుదాహరణములుగా నైన నుండును..."

ఇదియటుండెఁ, శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారిది సువర్ణవిగ్రహము. విగ్రహమునకుఁదగ్గ గుణసంపత్తి. ఈయన 'మెట్రిక్యులేషన్' పరీక్షలో నుత్తీర్ణులు. పూర్వపు 'మెట్రిక్యులేషన్' నేఁటి ఎమ్.ఏ లకు సహపాఠి యఁట! వీరు కాకినాడ సబ్ కోర్టులో నుద్యోగించుచు రాజీనామానిచ్చి 1880 లో విజయనగర సంస్థానాధీశ్వరులు ఆనందగజపతి సన్నిధిని నిలయవిద్వాంసుఁడుగా నుండెను. ఆప్రభువున కీకవియెడలఁ జెప్పలేని యాదరము. ఆనందగజపతి నిర్యాణము 1897లో. ఆతరువాత రామ మూర్తిగారిని సంస్థానము పోషించినది. వీరి కవిజీవితములు ఆనంద గజపతి పేరుగా వెలసి యున్నవి.

ఈయన చరిత్రపరిశీలకుఁడే గాక కవి కూడను. 'మర్చంటు ఆఫ్ వినీస్' నాటకమును బరివర్తించిరి. ఓగిరాల జగన్నాథ కవిగారియచ్చు తెనుఁగునిఘంటువగు "ఆంధ్రపదపారిజాతము"ను గొన్ని పదములందుఁ జేర్చికూర్చి వీరచ్చుకొట్టించిరి. తిమ్మరుసు, బెండపూడి అన్నమంత్రి, అప్పయదీక్షితులు ఈమూవురు మహామహుల చరిత్రములు సంపాదించిరి. తెలుఁగువారికందిచ్చిరి. మొత్తము, వీరికిఁ జరిత్రసంధానముపై మక్కువయెక్కువ. వీరు కాకినాడ నుండి వెలువరించిన 'రాజయోగి' పత్రిక, నాఁడు పేరుగాంచినది. విజయనగరము ప్రాంతములో వీరికి "కాకినాడ పంతు" లని పేరు. శ్రీరామమూర్తిగారి 'కవిజీవితములు' చరిత్రలో నొక కనక ఘట్టము.

వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి

1853-1929

పుదూరు ద్రావిడ బ్రాహ్మణులు. తల్లి: అక్కమ్మ. తండ్రి: వేంకట రమణశాస్త్రి. పుట్టుక: మదరాసులో. పూర్వుల జన్మస్థానము నెల్లూరు జిల్లా కావలితాలూకాలోని మల్లయపాలెము. జననము: 1853 డిసెంబరు 21 తేదీ (ప్రమాదీచ సంవత్సర మార్గశీర్ష బహుళ ౬ బుధవారము.) నిర్యాణము: 1929 జూన్ 18 తేది ఉదయము 5-45 ని కు. రచిత గ్రంథములు: ప్రక్రియాఛందస్సు, అలంకార సారసంగ్రహము 1886, ఆంధ్రకథాసరిత్సాగరము 1891, నాగానందము 1891 ఆంధ్రాభిజ్ఞానశాకుంతలము 1896, ప్రతాపరుద్రీయ నాటకము 1897, ఆంధ్ర ప్రసన్నరాఘవ నాటక విమర్శనము, 1898 ఉషానాటకము 1901, బొబ్బిలియుద్ధనాటకము 1916 మాళవికాగ్నిమిత్రము 1919, ఉత్తర రామచరిత్రాంధ్రీకరణము 1920, విక్రమోర్వశీయము, రత్నావళి, సాహిత్య దర్పణాంధ్రీకరణములు 1921, శారదా కాంచిక శృంగార నైషధము సర్వంకష వ్యాఖ్య 1913, ఆముక్తమాల్యద వ్యాఖ్య 1920, రఘువంశము, కుమారసంభవము, అమరు కావ్యము, విజయవిలాసము, సారంగధర, కావ్యాలంకార చూడామణి మున్నగునవి టీకలతో– 1910 లో వెలువరించిరి. 'జనవినోదనీ' పత్రిక ప్రకటించిరి.

"కవి పండితుఁడు కాఁడు, పండితుఁడు కవి కాఁడు" అనికొందఱి వాదము. కాళిదాసు కవికులతిలకము. అతని పాండిత్యము భువనవిదితము. భవభూతి మహాకవి. అతఁడు పద వాక్య ప్రమాణజ్ఞానమునఁ బేరు మోసినవాఁడు. కవి పండితుఁడు కాఁడనుటలో సొగసు లేదు.

వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు మహోపాధ్యాయులు. సర్వతంత్ర స్వతంత్రులు. కళాప్రపూర్ణులు. వ్యాఖ్యానమల్లినాథులు. వీరు వ్రాసిన పద్య కావ్యములు లేవుగాని కాళిదాస భవభూతులవలె వీరును మూఁడు నాటకములు రచించిరి. ఇవి మూఁడును మూఁడు రత్నములు. వానిలో ప్రతాపరుద్రీయమనర్ఘరత్నము. ఉష, బొబ్బిలినాటకములు రమ్యము లై

రంగస్థలముల కెక్కి కీర్తిగనినవి. ఈనాటకములు మూఁడిటికిని పాత్రో చిత్యపోషణము పెద్దవన్నె దెచ్చినది. మహానుభావము గల వేంకటరాయ శాస్త్రిగారు గ్రాంథిక గ్రామ్యములు పాత్రోచితములుగాఁ జిత్రించి ప్రతాప రుద్రీయమునకుఁ జేవదెచ్చిరి. నాగానందాంధ్రీకరణమునను ప్రతాపరుద్రీయమునను వీరు క్రొత్తమార్గము త్రొక్కుటఁ జూచి కొందఱు కేవల గ్రాంథిక వాదులకుఁ గోపకారణమైనది. విమర్శనములు వెలువడఁ జొచ్చినవి. అంతకుమున్నె యిది కనిపట్టి 'ప్రతాప' లో శాస్త్రిగారిట్లు వ్రాసికొని నటిచేఁ జదివించిరి.

అంకెకుఁ దార్చె నేరసికు నంగలభారతి ప్రౌఢసీతి, నా
కింకిరినాంధ్రి ద్రావిడియుఁ గేరుచు దైవియుఁగూడి రెవ్వనిన్
జంకు కళంకు లేనికవిచంద్రుఁడు తోషితకోవిదేంద్రుఁడా
వేంకటరాయశాస్త్రికృతి వెంగలిమూఁక కెఱుంగ శక్యమే?

ప్రతాపరుద్రీయమునఁ దురుష్కునిచేతను, బొబ్బిలిలో సిపాయి చేతను శాస్త్రిగారు సందర్భసముచితమగు సంభాషణము చేయించిరి. వేంకటరాయశాస్త్రితండ్రిగారు వేంకటరమణశాస్త్రిగారు సంస్కృతాంధ్రములలో గొప్పపండితులు. వీరు పరవస్తు చిన్నయసూరికి సహపాఠులు. తండ్రిగారు పెక్కు పట్టణములలో నుద్యోగములు చేసియుండుటచే వేంకటరాయశాస్త్రిగారు కూడ వారితోపా టనేక మండలములలోఁ దిరుగుట, తత్తన్మండల వ్యవహార భాషాసంప్రదాయము తెలియుఁగుట తటస్థించినది. బహుబాల్యముననే ప్రతాపరుద్రీయ కథ వేంకటరాయ శాస్త్రిగారి నాకర్షించినది. అది 1896 లో నాటక రూపమునకు వచ్చి యాంధ్రి కాభరణమైనది. ఈ విషయము తన్నాటకావతారికలో నిటు లున్నది "ఓరుగంటి ప్రతాపరుద్ర మహారాజును తురకలు ఢిల్లీకి ఖయిదు గొనిపోయినకథ లిఖితముగాని ముద్రితముగాని నాకెచటను దొరకలేదు. నే నెనిమిదేండ్లవయసునసుండఁగా మానాయన

గారు వేదము వేంకటరమణశాస్త్రులవారు తమ మిత్త్రబృందములో నీ కథను బ్రస్తుతించునపుడు నేనువింటిని. వారు చెప్పుటలో నీకథ అరగంట కూడపట్టలేదు. ఇటీవల నేను ఆంధ్రజనవినోదినీముద్రణాధికృతుఁడనై యుండఁగా 1833 సం॥మున ఈకథను నాకుఁ దోఁచినట్లు విరివిచేసి యుల్లి కథారూపమునఁ బ్రచురించియుంటిని. పిమ్మట 1896 సం॥న జూలై నెలలో దానిని నాటకోచితముగా రూపుచేసి, ఈనాటకమునందలి గద్య భాగమును మాత్రము వ్రాసి నామిత్త్రులకుఁ జూపితిని.”

శాస్త్రిగారి తండ్రిగారికడ నలుగురు శిష్యులు వేదాంతగోష్ఠి తఱచు చేయుచుందువారఁట. వారిలో నొకఁడు బ్రాహ్మణుఁడు. రెండవవాఁడు చాకలి, మూఁడవవాఁడు ముసల్మాను, నాల్గవవాఁడు క్రైస్తవుఁడు. వారిగోష్ఠి శాస్త్రిగారు వేడుకపడి వినుచుందువారఁట. ప్రతాపచరిత్ర లోని మహమ్మదీయపాత్ర మంతమనోహరముగాఁ జిత్రింపఁగలుగుటకు నాఁటిమహమ్మదీయ శిష్యునిమాటల వినియుండుటయే కారణమని శాస్త్రిగారనుచుండెడివారని చెప్పుకొందురు.

ఈయన చోడవరము బడిలోఁ గొన్నాళ్ళు ప్రధానోపాధ్యాయులుగా నుండిరి. నాఁటి యొకవిచిత్రగాథ నిట్లు చెప్పుదురు. ఆబడిలో ‘పేరిగాఁడు’ అను నొకనౌకరు ఉండువాఁడు. బడిపనులేవియు ముట్టుకొనక మూఁడుప్రొద్దులు ‘సెక్రటరీయింటనే గృహకృత్యములు సేయుట, ఎప్పుడో వచ్చి బడియరుఁగుమీఁదఁ బరుండుట—ఇది వానిదైనికచర్య. మన శాస్త్రులుగారికివీనిచర్య చూడ నరకాలిమంట నెత్తికెక్కె. ఒక్క నాఁడు వీని కిదిపనికాదని యొక చింతబరికె చేతఁబుచ్చుకొని ససాళ మంటునట్లు నాలుగుచుఱుకులు తగిలించి మెల్లఁగాఁ దప్పుకొనిరఁట. వాఁడు ‘మొఱ్ఱో’ అని లేచి ‘సెక్రటరీ’ తో శాస్త్రులుగారియన్యాయము చెప్పికొనెను. సెక్రటరీ శాస్త్రిగారిని రమ్మని నౌకరును పంపెను. ‘మీయింటికి వచ్చునవసరము నాకులేదు. పనియున్నచో మీరు రావలయును.’ అని శాస్త్రిగారి ప్రత్యుత్తరము.” నిరంకుశాః కవయః

ఈపేరిగాఁడే ప్రతాపరుద్రీయములోనిపేరిగాఁడు. శాస్త్రులుగారిచెవి కింపుగా నేదేని చక్కని పలుకుబడిగాని నామవాచకముగాని వినఁబడి నదో, అది సందర్భోచితముగ గ్రాంథికముచేయవలసినదే. ప్రతాప రుద్రీయములో వెఱ్ఱివాఁడు "నేను కండచీమను. ఏమనుకున్నావో. పట్టు కుంటే వదలను" అనెను. శాస్త్రులుగారు విశాఖపట్టణములో నున్న పుడు పొరుగింట మునలిమగఁడు పడుచుభార్యను జీటికిమాటికి నీకండ చీమ పదము నుపయోగించి తిట్టుచుండువాడఁట. అది జ్ఞప్తికిరాఁగా నిచటఁ బ్రయోగించిరని వారి సన్నిహితులు చెప్పుదురు.

బొబ్బిలి నాటకమున నయిదవ యంకములో సారాయిదుకాణము పెట్టినవానిపేరు 'బాడ్కిన్' అనిరి. ఇది వీరు విశాఖపట్టణములో నున్నపు డక్కడిదుకాణదారునిపేరఁట. ఇంకనునిట్టియనేకస్వానుభవములుతమ నాటకములలో నుద్ఘాటించిరి. వీరికి జంగముపాటలు, పడవపాటలు, ముష్టివారిపాటలు వినుటయందాస్థ పెద్దది. ప్రతాప నాటకమునకు ముఖ్యముగాఁ బ్రఖ్యాతి గొనితెచ్చినది పాత్రోచితభాష. కవిచెప్పినటు లీనాటకము 'పండితమానుల గండపెండెరు' గా నున్నది.

ఉషా చరిత్రము నెఱ్ఱాప్రెగడయు, సోమనాథుఁడును దమకావ్య ములలో రసోత్తరముగాఁ జిత్రించిరి. ఎఱ్ఱన భానునిరాక నాలోకించిన యుషచే నొకసీసము చదివించినాఁడు. సోమనాథుఁడు కలఁగనిలేచిన యుషచే నొకసీసము పఠింపించినాఁడు. వేంకటరాయశాస్త్రిగారినాటక ములో "భ్రాంతిద్వీపమున నక్షత్రప్రాసాదమున బంధితయుష చెలి చిత్రరేఖతో" నిట్లనుచున్నది.

ఒడిలోన నేనులే కోలగంబుండని
తండ్రికి నేఁ బగదాననైతి
నన్నుఁ గైసేయించి కన్నదే దినమైన
తల్లికి నే విషవల్లినైతి

ప్రాణంపుఁ బ్రాణంబుపగిది నన్నోమెడు
నన్నకే తలవంపు వ్యాధినైతి
ననుఁగోరి తనప్రాణమునకుఁ దెగించిన
దయితునికే బంధధాత్రినైతిఁ
బ్రాణనాథుని నేఁగొల్చి బందినైతిఁ
దప్పులేక కుశీలపతాకనైతి
దెప్పరము మాని సకి నీవ చెప్పవమ్మ
మానమేదిన వెలఁదికిఁ బ్రాణమేల ?

ఉత్తరోత్తర రసభావనిష్యందములగు నీమువ్వురుకవుల సీసములు. నొకమాఱు చదువుకొనియభిజ్ఞులురసతత్త్వమునుజూఱలాడవలయును.

శాస్త్రిగారు నిరుపమానవర్ణనా సన్నివేశ సంధానధౌరేయులు. ఒకయెడఁ గాళిదాసుని దలపింతురు. ఒకయెడభవభూతిని మఱపింతురు, అనిరుద్ధునకు స్వప్నములోఁ బ్రియురాలు గనఁబడెను. ఆమెయే యుష. సఖునితో నాసంగతిచెప్పుచు స్వప్నదృష్టయగు ప్రణయినిని వర్ణింప వలసివచ్చినది. అతఁడు పూఁదోఁటలో నున్నాఁడు. అదివెన్నెలరేయి. మంచు కురియుచున్నది. అట్టిసన్నివేశమున నిటులు వర్ణన.

మృషావలగ్న జిల్గుపైఁట మించుసన్నమంచగున్
ఝుషాక్షిదట్ట మన్నసంజజాజులోని రేకగున్
తృషాకృదోష్ఠి భూమణాళి రిక్కలున్ మెఱుంగులా
నుషావతార మంచుఁగాంత నూహసేయుదున్ సఖా !

ఉషకై పరితపించుచున్నయనిరుద్ధునకప్పటికిఁ దెలియకున్ననుప్రియయు నుషయేయైనదఁట. అతిమాత్రప్రజ్ఞా సంపన్నులగు శాస్త్రిగారిభావనా శక్తినిట్టిపద్యములు తార్కాణించు చున్నవి. కనుకనె నాటకకర్త "యుషావివాహము" 'సిద్ధసుధాప్రవాహ' మనుకొనినాఁడు.

బొబ్బిలినాటకములు మఱికొంద ఱిటీవలికవులు కూడ వ్రాసిరి. వానియన్నింటవేంకటరాయశాస్త్రిగారిది రసవత్తరము. 'ఆఁడుఁబుఱువు

లేదు హాతమయ్యెమగకూన కోటపాడయ్యె నింకేటికిచట' ఇది చదువు కొని కంటనీరుపెట్టుకొను రసిక శూరులు నేఁడు పెక్కండ్రు కలరు. శాస్త్రిగారు శ్రవ్యకావ్యము వ్రాయలే దనువెలితి లేదు. వీరి యీపై మూఁడు నాటకములలోను గొప్పకవిత్వమున్నది. పిండిలేనివారికి వీరి కవిత యెటులుండినను, పండితకవులకుఁబండువు. "పండితుఁడు కవి కాఁడు" అను వాదమిచట నిలువదేమో !

వేంకటరాయశాస్త్రిగారి యఖండపాండితికిఁదార్కాణముగా వారి ఆముక్తమాల్యదా, శృంగారనైషధ వ్యాఖ్యలుచూపవచ్చును. ఆముక్తాదులలోని పాఠములు కొన్ని వీరు స్వయముగా సవరించిరి. అది కొంత వీరిలోఁగల నిరంకుశత. "ఆముక్త" వ్యాఖ్య వీరు కొన్నేండ్లు చదివి నాలుగునెలలలో వ్రాసిరఁట. 24-6-1920 నాఁడు ప్రారంభించి 28-10-1920 నాఁటికిఁ బూర్తిచేసిరని వారిచరిత్రము చెప్పుచున్నది. అందులకే యపరమల్లినాథబిరుదము వారియెడ సన్వర్థమైనది.

శ్రీవీరేశలింగము పంతులుగారు 'విధవా వివాహ' ప్రచారము గాఢముగాఁ జేయుచున్న సమయమున శాస్త్రులుగారు "స్త్రీపునర్వివాహదుర్వాదనిర్వాపణ" గ్రంథము బహుపరిశ్రమమునకుఁబాల్పడి బహుగ్రంథములు పరిశీలించి ప్రకటించిరి. ఆప్రకటనమే శాస్త్రిగారి జీవితమునకు నూతన ప్రకరణమైనది. వారిప్రతిభయుఁ బాండిత్యము లోకమునకుఁ దెలిపినదియీఘట్టమే. పునర్వివాహవాదఖండనోపన్యాసములవలననే శాస్త్రిగారికిఁ బెక్కుమంది మదరాసుమహాశయులమైత్రి కలిగినది. ఆపర్టు, మిల్లరు మున్నగు హూణులకు వీరి గీర్వాణభాషా పాండిత్యమువిదితమైనది. తత్ప్రతిఫలముగా 1887 నవంబరులో క్రైస్తవ కళాశాలా సంస్కృతోపాధ్యాయపదము శాస్త్రిగారికి లభించినది. ఈయుద్యోగముతో నూరకుండకయపారమగు భారతీసేవ గావించిరి. చెన్నపురజీవితము శాస్త్రులుగారికిగ్రంథరచనోత్సాహము హెచ్చించినది. 1890 లో జ్యోతిష్మతిముద్రాలయము నెలకొలిపి కథాసరిత్సాగ

రాదిగ్రంథములు తెలుఁగున వెలయించిరి. కొక్కొండ వేంకటరత్నము పంతులు గారును వీరును హోరాహోరిఁబోరిరి. శాస్త్రిగారు పంతులు గారి ప్రసన్న రాఘవమును ప్రత్యక్షరము విమర్శించి విడిచిరి. ఆ వాదము ముదురుపాకమునఁబడి పండితులకు బాధయనిపించినది. దూషణవాక్యములఁ తొలగించినచో 'ప్రసన్నరాఘవ విమర్శనము' ఆంధ్రికి స్వర్ణభూషణము. అప్పుడు ప్రసిద్ధిలోనున్న 'అముద్రితగ్రంథ చింతామణి' పత్రిక యీభాషావివాదములను బ్రకటించినది. చింతామణి సంపాదకులు పూండ్ల రామకృష్ణయ్యగారు గొప్పపండిత విమర్శకులు. వేంకటరాయశాస్త్రిగారికి వీరికి నొకటే ప్రాణము.

శాస్త్రిగారు నాటకరంగమునకుఁ బ్రశస్తి దెచ్చినకళార్ద్రహృదయులు. ఇంచుమించు ముప్పదియేండ్లు సంస్కృతాంధ్ర నాటకములు తమ శిష్యులచేఁ బ్రదర్శింపఁజేసిరి. వీరి సర్వాధ్యక్షతతో నెల్లూర 'ఆంధ్ర భాషాభిమాని సమాజము' నడచి రజతోత్సవము జరిపించుకొన్నది. పూండ్ల రామకృష్ణయ్యగారే యీ సమాజస్థాపకులు. 1904లో పరమ మిత్రులు రామకృష్ణయ్యగారే మరణించుటయు,చింతామణి ఆఁగిపోవుటయు వేంకటరాయశాస్త్రిగారికి హృదయావేదనహేతువు లైనవి. క్రైస్తవకళాశాలలో నిరువదినాలుగేండ్లనుండి పనిచేయుచు 1910 లో నాయుద్యోగమునుండి తప్పుకొనిరి. జ్యోతిష్మతీ ముద్రాక్షరశాలను బునరుద్ధరించి యెన్నో ప్రాక్తన గ్రంథములు సవ్యాఖ్యముగా వెలువరించి భాషాసేవ గావించిరి. వేంకటరాయశాస్త్రిగా రాంధ్రభాషా మధుమథనులు. ఆయనను మించిన పండితులుందురుగాక, ఆయనను శాదనిపించు కవులుండిరిగాక, ఆయన వలె భారతీపూజ గావించిన మహాభక్తుఁడు మాత్రములేఁడు. ఆయన డెబ్బదియాఱేండ్లు బ్రతికెను. కొన్నిశతాబ్దులు నిలుచు వాఙ్మయసేవ చేసెను. అహోరాత్రము లదేపనిగా వ్రాసినవాఁడు వ్రాసినట్లే యుండెను. చది

వినవాఁడు చదివినట్లేయుండెను. ఆపరిశ్రమము, దానికిఁదగిన యారో
గ్యము, ఆపాండిత్యము, దానికిఁ దగిన భావనాశక్తి మఱొకనియందుఁ
జూడము. ఆయనమాటలాడిన మధువొలికెడిది. ప్రతిపక్షినిచల్లఁగాఁ
గొంతుకోయువాఁడు. సభలో నిలఁబడినచో సింహము. ఆయన రసవ
త్సంభాషణములు వ్రాయుచో నొక మహాకావ్యము. స్వాతంత్ర్యము
నెన్నఁడు చంపుకొనలేదు. పనిలేక యెవరినిఁ దూలనాడలేదు. ఆమేధ,
ఆప్రతిభ, ఆహాస్యవిలాసము, ఆ సమయస్ఫూర్తి యితరున కందవు.
అవసరమునుబట్టి పెంకితనము చూపెను. ప్రాచీనాచారములకతీతుఁడు.
అట్లని నవీనాచారముల నాశ్రయింపనులేదు. సందర్భానుసారముగాఁ
బోయెను. భాషావిషయమునను నిదియేత్రోవ. పాత్రోచితమనివ్యావ
హారికము వాడెను. గ్రాంథికమును సమర్థించెను. గిడుగువారివలెఁగాక
వీరు నియమసాపేక్షముగా గ్రామ్యము ప్రయోగింపవలెనని చెప్పిరి.
భాషావిషయికముగాఁ గొంచె మభిప్రాయభేద మున్నను గురుజాడ
అప్పారావుగారు వీరినికడు గౌరవించిరి. వఝ్ఝల చినసీతారామస్వామి
శాస్త్రిగారును వీరియభిప్రాయముల నామతించిరి. బహుజనపల్లిసీతా
రామాచార్యులవారు వీరికాచార్యులు. శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి
గారికి వీరాచార్యులు. కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి ప్రభృతులు వీరికి
శిష్యులు. అల్లాడి కృష్ణస్వామి ప్రముఖులు వీరికాప్తులు.

ఈపుంభావసరస్వతికి లక్ష్మీప్రసన్నత తక్కువ. శ్రీనాథునివలెఁ
జివరికాలమునఁజిక్కులుపడినారు. ఎంతచిక్కుపడియైనను సరస్వతీపూజ
నేమఱలేదు. ఇట్టి మహనీయచరిత్రునకు 1927 లో నాంధ్రవిశ్వవిద్యా
లయము కళాప్రపూర్ణబిరుదమునిచ్చి సత్కరించుటలోవిశేషములేదు.

నెల్లూరుమండలమున కెల్లఁ దిక్కనవలెఁ గీర్తి దెచ్చిన కవిపండితుఁ
డీయన. శాస్త్రులుగారికృతులనుబోషించిన రెడ్డివంశీయుల యశముశాశ్వ
తము. వేంకటరాయశాస్త్రిగారు 1919లో ఆంధ్రసారస్వతసభ వారిచే

సన్మానితులై మహోపాధ్యాయ బిరుద మంది తమ వాగ్దేవతాపూజా విధానమిట్లు నొడివిరి.

"ఆవాహనము-శ్రీపునర్వివాహదుర్వాదనిర్వాపణము-ఆసనసమర్పణము కథాసరిత్సాగరము - అర్ఘ్యము ప్రతాపరుద్రీయ నాటకము-పాద్యము మేఘసందేశాంధ్రటీక-అలంకారము ఆంధ్రప్రసన్న రాఘవ నాటకాదివిమర్శ కింకిణీగణ శింజాన శారదాకాంచిక - నైవేద్యము శృంగారనైషధ సర్వంకషవ్యాఖ్య.

ఉషానాటకమున వీరు జీవితవిషయ మిట్లు చెప్పించికొనినారు.

ఛాత్రసాహాయ్య ప్రచారంబుగా నాట
కములుఁ దన్నిగమంబు గఱపినారు
సర్వజ్ఞసింగమ సార్వభౌమునిగద్దె
యెక్కనదారి మది కెక్కినారు
హూణరూపకరసం బుదరంబు నిండారఁ
ద్రావి గట్టునఁ ద్రేఁచి తనిసినారు
టాటోటుఁగవులు పటాపంచలై మాయఁ
గాంచిక వాణికర్పించినారు
బల్లారిభవ కవిపండిత సంఘంబు
మదరాసులో రూపుమాపినారు
కాళిదాసు శకుంతల నేలినారు
మించిన ప్రతాపకృతిని నిర్మించినారు
తగదొకో శాస్త్రిగారి గ్రంథమునుగోర
మహిత వస్తు పరాయణ మానసులకు.

ధర్మవరము రామకృష్ణమాచార్యులు

1853-1912

వైష్ణవులు - తండ్రి: కృష్ణమాచార్యులు. తల్లి: లక్ష్మమ్మ. జన్మస్థానము: ధర్మపురి అగ్రహారము (తాడిపత్రి తాలూకా-అనంతపురముజిల్లా). నివాసము: బళ్ళారి. జననము 1853 పరీధావి కార్తిక శు॥ ఏకాదశి). నిర్యాణము: 1912 విరచిత గ్రంథములు, ముద్రితనాటకములు :— ౧ చిత్రనళీయము, ౨ విషాదసారంగధరము, ౩ పాదుకాపట్టాభిషేకము, ౪ ప్రహ్లాద, ౫ సావిత్రీ చిత్రాశ్వము, ౬ మోహినీరుక్మాంగద, ౭ బృహన్నల. ౮ ప్రమీలార్జునీయము. ౯ పాంచాలీ స్వయంవరము, ౧౦ ముక్తావళి, ౧౧ చిరకారినాటకము, ౧౨ రోషనారా శివాజీ, ౧౩ వరూధినీనాటకము. అచ్చుకానినాటకములు :— ౧ ఉషాపరిణయము, ౨ సుశీలాజయపాలీయము, ౩ అజామిళ (వచననాటకము), ౪ యుధిష్ఠిర యౌవరాజ్యము, ౫ సీతాస్వయంవరము. ౬ ఘోషయాత్ర, ౭ మదనవిలాస నాటకము, ౮ ఉన్మాదరామ ప్రేక్షణిక నాటకము, ౯ రాజ్యాభిషేకము. ౧౦ సుగ్రీవ పట్టాభిషేకము, ౧౧ విభీషణపట్టాభిషేకము, ౧౨ హరిశ్చంద్ర, కన్నడనాటకములు:- ౧ ఉపేంద్రవిజయము లేక వామనచరిత్ర. ౨ స్వప్నానిరుద్ధ నాటకము.

శ్రీమత్కృష్ణమాచార్యకవికిఁ బూర్వము తెలుఁగులో స్వతంత్రసంవిధానము గలనాటకములు లేవు. ఉన్న నాటకములు సంస్కృతమున కనువాదములు. ఆకారణమున నాంధ్రరంగస్థలములు విస్తరించి వెలయలేదు. పాశ్చాత్యసంప్రదాయము, ప్రాచీన సంప్రదాయము నెఱిఁగి యొకరకమగు క్రొత్తత్రోవదీసి నాటకములు రచించి స్వతంత్రనాటకరచయితలకు మార్గదర్శియనిపించుకొనిన మహాశయుఁ డీయన. వీరి కృషిని గుర్తించి గద్వాలమహారాజవరుఁడు 1910లో నీయాచార్యకవిని, రత్నస్థగితమగు పతకముతో 'ఆంధ్రనాటక కవితాపితామహుఁ' డని బిరుద మొసఁగి గౌరవించెను. విచిత్రసమ్మేళనము గావించి నాటకపాత్రములకుఁ గేవలాంధ్రత్వము నాపాదించి తొలుదొల్త స్వతంత్ర

నాటకములు రచించినవాఁడగుటచే నీకవివరున కీబిరుద మన్వర్థ మని నాఁడు పెక్కుపండితులు లగ్గించిరి. పురప్రముఖులు ముగ్ధులై యొకకిరీట మర్పించిరి. ఆచార్యులవారు నాటకకర్తలే కాక నటకులు కూడను. చిత్రనళీయములో బాహుకుఁడు, విషాదసారంగధరములో రాజనరేంద్రుఁడు, పాదుకాపట్టాభిషేకములో దశరథుఁడు, అభిజ్ఞాన మణిమంతములో దుష్టబుద్ధి, ఈపాత్రములు ప్రత్యేక ప్రశంసాపాత్రములుగా నటించెడివారు. దశరథ పాత్రధారిత్వమున కృష్ణమాచార్యులవారికి సాటి కృష్ణమాచార్యులవారే యని పలువురు చెప్పుకొందురు. ఆచార్యులవారు తమమరణము నాటక రంగముననో న్యాయస్థానముననో యుండునని యప్పుడప్పు డనుచుండువారు. అది తథ్యముగ వారు 1912లో నొక యభియోగము నడపుటకు వెళ్ళి 'ఆలూరు'లో న్యాయస్థానమున నాకస్మికముగఁ గాలు జాఱిపడి 'రామచంద్రా' యనుచు నసువులఁ బాసిరి. వారిమృతకళేబరము నాలూరునుండి బళ్ళారికి దెచ్చి యంత్యక్రియ నడపు సందర్భమున జరిగిన యూరేఁగింపుటుత్సవము పలువు రిప్పటికిఁ జెప్పుకొందురు. నాటకాచార్యుఁడై గడించినకీర్తియు, న్యాయవాదియై సంపాదించిన పేరును నాఁడు ప్రకటితమైనవి. స్త్రీలు పురుషులు వృద్ధులు యువకులు నొకరననేమి, వేలకొలఁది పుష్పమాలికాదులచే నాచార్యకవి కంత్యసమ్మాన మొసంగిరి. ఇట్టి మహాశయుని శక్తియుక్తులు ముచ్చటించుకొందము!

కృష్ణమాచార్యులవారి తండ్రిగారు మంచిపండితులు. తాత ముత్తాతలుకూడ విఖ్యాతవిద్వాంసులు. తండ్రిగారు బళ్ళారి "వార్ధ్లా కాలేజీ"లో నాంధ్ర పండితపద మలంకరించిరి. జనకుని సన్నిధినే కృష్ణమాచార్యుఁడు సంస్కృతాంధ్రములుకఱచెను. మేధాశక్తిగొప్పది యగుటనిట్టిచక్కని సాహిత్య మలవడుట తటస్థించినది. దానివలన బహుగ్రంథపరిశీలనము గావించి పాండిత్యమునకుస్వాయముగా మెఱుఁగు

పెట్టుకొనెను. అష్టశతావధాన ప్రదర్శనము గావించి కొక్కొండ వేంకటరత్న మహా మహోపాధ్యాయుని వంటివారిచే మెప్పులం గాంచెను. అదియటుండ, నీయన కాంగ్లభాషాభ్యాసము చేయవలయు నని యభినివేశము కలిగినది. పట్టుదల గలవారగుట ఎఫ్. ఏ పరీక్షలో నుత్తీర్ణత నందిరి. తరువాత ఆదవాని 'తాలూకా కచేరీ'లోఁ గొన్నాళ్లు లేఖకులుగాఁ గుదరవలసివచ్చినది. కవికి దార్గత్యముకూడ నొకకళ యైనదిగదా! పాపము నాఁటికి వీరిది పేదకుటుంబము. ఆదవానిలో సంసారము సరిగ జరుగక బళ్లారికి వచ్చి "కంటోన్మెంటు మేజస్ట్రేటు కోర్టు"లో 'ప్రైవేటు వకీలు'గ పనిచేయ మొదలిడిరి. ఆయుద్యోగము వీరి దరిద్రదేవతను దక్షిణమునై చినది. వకీలువృత్తియందు వీరికి లభించిన యుత్తేజనము "ఫస్ట్‌గ్రేడ్ ప్లీడరుషిప్" పరీక్షకుఁ బురికొల్పి యందు త్తీర్ణుని గావించెను. నాఁటినుండి వీరిన్యాయవాదవృత్తి నిరాఘాటముగ సాఁగి న్యాయస్థానమున కెక్కు నభియోగము లన్నింటను వీరి దొక పక్ష ముండితీరునంతయున్నతికిఁ గొంపోయెను. ప్రతిపక్షులను సాక్షు లను ప్రశ్నించుటలో వీరినేర్పు గొప్పది. వీరివాదము వినుటకుఁ బ్రజలు గుమిగూడి యుండువారఁట. బళ్లారిప్రాంతీయు లిప్పటికిని వీరిన్యాయ వాద దక్షత వేనోళ్లఁ జెప్పుకొందురు.

ఈయాచార్యకవి యద్భుతమేధాశక్తి యెన్నోకళలను గ్రహించినది. ఆయుర్వేదము వీరు లెస్సగనెఱుంగుదురు. అది వీరి వంశపారంపర్యముగ వచ్చువిద్య. నాడీపరీక్షలో నీయన సిద్ధహస్తులఁట. జ్యోతిశ్శాస్త్రమునను వీరి ప్రవేశము చాలగొప్పది. వారినాటకములలో నిందులకు నిదర్శన ములు పెక్కుగలవు. చదరంగ మాడుట యన్న వీరికిఁ జెప్పరాని మక్కువ. నెలలతరబడి యనన్య మనస్కులై యాడుచుండువారని ప్రతీతి. అభినయశాస్త్రము వీరికిఁ బరిచితము. "డిబేటింగుసొసైటీ" నొకటి స్థాపించి పలువురు పురప్రముఖులనందు సభ్యులుగాఁ జేర్పించి 'షేక్సుపియరు' నాటకములలో ముఖ్యపాత్రల నభినయించెడివారు. ఆసరసవినోదినీసభకు నాఁడు పెద్దప్రఖ్యాతివచ్చినది. నాటకబృందముపైఁ

గల దొల్లిటి హేయభావము తొలఁగించిన దీసభయే. ఈసభాముఖాల మున నొకసారి 'ఆంధ్రకవిపండిత సంఘసమ్మేళన' మాచార్యులవా రతివిజృంభణముగా జరిపిరి. మఱొకసారి ఒంటిమెట్టలో వావిలికొలను సుబ్బారావుగారి 'ఆంధ్ర వాల్మీకి రామాయణ' కృతిసమర్పణోత్సవము నకు వీరి నధ్యక్షులుగా నెన్నుకొనిరి. అప్పుడు వీరి "పాదుకా పట్టాభి షేకము" ప్రదర్శింపఁగా రూ 1500 వచ్చినవి. అవి కోదండరాముని కైంకర్యమునకే యర్పింపఁబడినవి. వీరినాటకములకుఁ బ్రజాసామాన్య ములోఁ గల గౌరవమున కిది మంచితారకాణ. అంకములలోని కథ రంగములుగా విభజించుట వీరినాటకములలోని క్రొత్తపద్ధతి. ఇది పాశ్చాత్య సంప్రదాయము. నాటకము విషాదాంతముచేయుట వీరి కనభీష్టముకాదు. 'సారంగధర' ను జూచిన మనకది యవగతము. కాళ్ళు చేతులు విఱుఁగఁ గొట్టఁబడి సారంగధరుఁడు చనిపోయెను. అంతతో నాటకము సమాప్తము. మఱియొకసంప్రదాయముగల కవి యైనచో నిది యిట్లు వ్రాసియుండఁడు. ఇదియు నాంగ్లేయమే. సారంగ ధరునిపై నిందమోపిన చిత్రాంగిని విచారించుటకు రాజవరేంద్రుఁడొక న్యాయస్థానసభ చేసెను. అది వరిగ నిసర్గసుందరముగనుండి కృష్ణమా చార్యులుగారు గొప్ప న్యాయవాదియని సాక్ష్య మిచ్చుచున్నది.

వీరి నాటకచక్రములో 'చిత్రనళీయము' మిన్నందిన ప్రఖ్యాతి గొన్నది. అందలి పద్యగద్యములు ప్రబంధములకు దీటువచ్చినవి. అది ప్రదర్శించుట కొకపాటినటకుఁడు పనికిరాఁడు. సంపూర్ణమైన యర్థ జ్ఞానము కలిగి మరల నిట్టికవిత్వము వ్రాయఁ గలనన్నవాఁడు వీరి నాటకములు నోటఁబట్టఁగలఁడు. తెలుఁగులో ననువాదములు రెండు మూఁడు తప్ప స్వతంత్ర నాటకములు రచించునలవాటు నాఁటికి లేకుండుటచేఁ బ్రాబంధికవాసన వీరినాటకములలో ననవేల, ఆనాఁడు వ్రాసిననలుగు రైదుగురు కవుల నాటకములలోఁగూడ వెల్లివిరిసినది.

ఆచార్యులుగారి చిత్రనళీయము చూడుఁడు! ప్రథమాంకములో స్వయంవరరంగమున భారతిచేత దమయంతికి భుజంగప్రయాతాదులైన యెన్ని ప్రాబంధికవృత్తములతోఁజెప్పించెనో! ఇప్పుడు బొత్తిగా నాట

కములలోఁ బద్యములను బరిహరింపవలయు ననుచున్నారు, అది యాచితీపోషక మని–అటువంటియిప్పుడుపృథ్వీవృత్తములు–మత్తకోకిలములు దృశ్యకావ్యములలో నుపయోగించుటయొకరకముగానుండును. నాఁటినటకులుకూడ సమర్థులు. ఇప్పుడిట్టివి పాడువారు నూటికిఁ గోటికిని–ఇంచుమించుగా శ్రీనివాసరావుగారివి, కృష్ణమాచార్యులు గారివికూడఁ బద్యప్రాచుర్యనాటకములు. అడుగడుగునకుఁ బద్యము. తిరుపతివేంకటకవుల పాండవనాటకములలోను పద్యముల పాలెక్కువయే. కాని వారు కొంతశైలి తేలికపఱచిరి.

చిత్రనళీయము చతుర్థాంకములో 'శరద్రాత్రి' ని వారివారి యుపాలంభనములు యిరువదియైదు పద్యములలో నాచార్యులవారు వర్ణించియైచిరి. నిజముగా నాపద్యములే వసుచరిత్రాది ప్రబంధములకునందని యుదాత్తభావములు కలవి. భాషయు నట్టిదే. విరహవ్యథావిధురుఁడైన బాహుకభూమికాధారియొక్క పెట్టుననాపద్యములుచదువవలయునన్న డొక్క ప్రబద్ధలగును. నాఁటినటకులుకాఁబట్టి చిత్రనళీయాదుల కంత ప్రఖ్యాతి ప్రజాసామాన్యములోఁగూడఁ దీసికొనిరాఁగలిగిరి. నటకులై ఖండాంతర ప్రసిద్ధిగాంచిన తాడిపర్తి రాఘవాచార్యులుగారికి మన ఆచార్యులుగారు మేనమామ. వీరినాటకపద్యములు చాల మందికి నోటికి వచ్చినవే యైయుండును, అయినను రెండుమచ్చు:

అతిమాత్రంబుగ దుఃఖమున్ సుఖము దైవాధీనతంగర్మసం
గతిమైఁ బ్రాణికిఁగల్గుగా యిపుడు దుఃఖప్రాప్తిమల్లాడె శ్రీ
యుతుఁడా భూరమణుండు వెండియును నేఁడోతేపొ యాకాల దు
స్థితి దీఱంగను సర్వసౌఖ్యముల నిశ్చింతాత్మతం జెందఁడే?

బళిరే కంటినిగంటి సప్తజలధి ప్రావేష్టితాఖండ భూ
లలనాధీశ కిరీట వారిరుహారోలంబాయమాన ప్రభో
జ్జ్వలితారిందమనూపురాత్త పదసేవాప్రీతగోత్రాధవున్
నళభూమీధవు నాశ్రితౌఘ కరుణా నవ్య ప్రభామాధవున్.

దేవులపల్లి సోదరకవులు

1853 - 1909 ;
1856 - 1912

తెలగాణ్యవైదిక శాఖీయులు. కౌండిన్యసగోత్రులు. తండ్రి: వేంకటకృష్ణశాస్త్రి. అగ్రజులు; దేవులపల్లి సుబ్బారాయశాస్త్రి. తమ్ములు: తమ్మన శాస్త్రియను నామాంతరముగల వేంకటకృష్ణశాస్త్రి మొదటివారిజననము: 1853 సం. నిధనము 1909 సం. రెండవవారి పుట్టుక : 1856 సం. నిర్యాణము : 1912 సం. కూచిమంచితిమ్మకవి కడకాలమున నివసించిన చంద్రమపాలెమున (గోదావరిమండలము) వీరి మనుగడ. మహేంద్రవిజయము (ఆంధ్రప్రబంధము) రావువంశ ముక్తావళి (సంస్కృతము-అచ్చుకాలేదు). మల్హణస్తవము (తెలుఁగు సేఁత), రామరాయవిలాసము, రామపంచాశత్తు (సంస్కృతము)-ఇవి సుబ్బారాయశాస్త్రివిరచితములు. నయనోల్లాసము, యతిరాజవిజయము, రావువంశముక్తావళి (తెలుఁగు కావ్యము, అముద్రితము) సకలేశ్వరశతకము.. ఇవి తమ్మనశాస్త్రి రచితములు.

వేలుపు రాఘవుండు; పదివేలపురాణము లన్యు నెన్ననీ
యేలిక లెన్న. రావుకులు లెప్పటివారల కప్పు డొప్పు భూ
పాళి నిజంబుగాఁ దనకటంచును దేవులపల్లివంశ భూ
పాళి దలంచుచుండుఁ దనపాలిటి కీయుభయంబె ప్రాపుగన్.

చూచితిరా సుబ్బరాయశాస్త్రివరుల రామభక్తివిశేషము! రామభక్తిని మించినది రాజభక్తి. ఈ రెండింటి ప్రాపుచేతను, మహేంద్రవిజయాది మహోత్తమకృతులు రచించి, యాంధ్రదేశమున నక్షయకీర్తి నార్జించి మించిన మహాశయుఁ డీతడు. గంగాధరరామరాయేంద్రుఁడు తనసింహపీఠిపైఁ గూరుచుండఁబెట్టి "ప్రాజ్యతరంబగు రాజ్యమెల్లనీదే గద సుబ్బరాయసుకవీ!" యని యఖండసత్కార మొనరించినను అవలిప్తుఁడు కాని యభిజ్ఞశేఖరుఁ డీయన. సుబ్బారాయశాస్త్రిగారాంధ్రభోజాభిఖ్యతో వెలసిన శ్రీ రావు సూర్యారాయమహారాజ

వరకును సంస్కృతభాషాదేశికుఁడై యలరారిన యదృష్టవంతుఁడు. రామనామసంస్మరణము, రామరాయసందర్శనము ననుదినకృత్యములుగా నెంచి పవిత్రజీవయాత్ర నెఱపినపండితుఁడు.

దేవులపల్లి వంశీయులెల్లరు విద్వత్కవులు. పీఠికాపుర రాజ్యస్థాపకులు శ్రీరావు తెనుంగురాయణింగారి యాదరణముచే వీరివంశస్థులు పిఠాపురమునఁ బ్రవేశించిరి. సుబ్బారాయశాస్త్రిగారి తండ్రిగొప్పపండితుఁడు. శాస్త్రులుగారు పితురంతేవాసులు. వారికడఁ గావ్యనాటకాలంకారాదులు, జ్యోతిర్విద్య నధికరించిరి. కవితాభిరుచి యుగ్గుఁబాలతోఁ బెట్టినది. ఇఁక విశేషమేమున, ఆసువులోఁ బ్రబంధశైలి శాస్త్రిగారికలవడినది.

1879 లో శ్రీమాన్ మాడభూషి వేంకటాచార్యులవారు పిఠాపురాస్థానమున నవధానము గావించిరి. అప్పుడు గంగాధర రామరాయేంద్రులు "మనయాస్థానమున నిట్టియవధానముచేయు ప్రతిభావంతులుండిరే" యని ప్రశ్నించిరఁట. మఱునాఁడు దేవులపల్లి సోదరుల శతావధానము ప్రారంభమైనది. అనన్యసామాన్యమగు కవితాధారతో నాయవధానము జయప్రదముగా నెఱవేరినది. వేంకటాచార్యులవారు సోదరకవులప్రతిభకునివ్వెఱపోయిరి. మహారాజు తనసంస్థానకవులశక్తి కానందపడెను. అప్పటినుండియు నాస్థానమున వీరపేరు మాఱుమ్రోసినది. సుబ్బారాయశాస్త్రిగారు 'రావువంశముక్తావళి' సంస్కృతమున సంతరించిరి. అది మహారాజు 1882 లోఁ గృతినందెను. ఆసందర్భమునసే ఈకవిరాజున కామహారాజు "రాజ్యమిచ్చితిఁబుచ్చుకొ"మ్మనెను. 'సుకవితా యద్యస్తి రాజ్యేనకిమ్ !'

1890 లో గంగాధరుఁడస్తమించెను. ప్రభువియోగము భరింపలేక మనకవి పీఠికాపురాంగ్ల పాఠశాలోపాధ్యాయపదవి విడిచి యింటఁ గూర్చుండెను. ప్రభుభక్తి యిట్లుండవలయును. సుబ్బారాయశాస్త్రిగారి తమ్ములు తమ్మనశాస్త్రిగారియెడలను నైవిషయము లుపలక్షణ

విధిచే నన్వయించుకొందురని పునరుక్తి సేయలేదు. ఈసోదరకవుల సౌభ్రాత్రము గొప్పదని చెప్పుకొందురు. తమ్మన శాస్త్రిగా రన్నిటను నాయన్నకుఁ దగినతమ్ముఁడు. అవధానాదిప్రదర్శనములలో నన్నగారి కంటెఁదమ్ముఁడే మిన్న యని జనశ్రుతి. పాండిత్యమునమాత్రమగ్రజుని దే యగ్రతాంబూలము.

ఈకవిసోదరులు తమనాఁటికి సుగృహీతనాము లైయున్న కూచి మంచి వేంకటరాయఁడు-శిష్టుకృష్ణమూర్తిశాస్త్రి-మాడభూషి వేంకటా చార్యుఁడు- మొదలగువారి పరిచితివలనఁ దెలుఁగుకవిత్వమున మెలఁకువలు, కొన్ని క్రొత్తపోకడలు సంగ్రహించినారు. మాడభూషికవిని మించి యవధానము చేసెదమని కృతార్థులైనారు. మదరాసుపుర ప్రముఖులనుగూడ నవధాన ప్రదర్శనమున మెచ్చించిరి. ఎన్నఁడో పదునాఱవ శతాబ్దికిఁ బూర్వమంకురితమై, మాడభూషికవిచేఁ బల్లవితమై, దేవులపల్లిసోదరులచేఁ గోరకితమై, తిరుపతి వేంకటేశ్వరాది కవులచేఁ గుసుమితమై యీయవధానవిద్యాలత కొన్నాళ్లు దెలుఁగు మన్నీల తల లూఁపించి క్రమముగా వెఱ్ఱితలలు వేయుస్థితికి వచ్చినది.

సుబ్బారాయశాస్త్రిగారు ప్రభుల యభియోగవిజయ వార్త విని వార్తాహరునకుఁ దమచేతుల నున్న బంగారు కంకణములు బహూ కారముచేసెనఁట. ఆయన ప్రభుభక్తి యట్టిది. 'మహేంద్రవిజయ' ప్రబంధ మీవిషయమును తారాడ్కాణించును. ఈ"మహేంద్రవిజయము క్రొత్తపోకడ ముమ్మరముగాగల మధురకావ్యము. వీరికృతిసంతతికెల్ల నిది మేలుబంతి. మచ్చునకొక పద్యము చాలును.

తొలికోడి తానయై మెలఁగెత్తి మూఁడుఝం
గులఁ గుక్కుటేశుండు కొసరి కూసె
నాలమందలకెల్ల నధినేత తానయై
పొంకంబుగా నంది ఱంకెవైచెఁ

దీర్ఘంబు దెచ్చుహస్తికిఁ బెద్ద తానయై
లంబోదరుఁడు బృంహితం బొనర్చె
విహగంబులకు నెల్లఁబెద్ద తానై కుమా
రుని కేకి పిలుచ నిస్వన మొనర్చెఁ
దాన లింగార్చకులకుఁ బ్రాథమికుఁ డనుచుఁ
బ్రాతరనిలుండు కేతనాగ్రముననున్న
ఘంట మ్రోయించె వందిమాగధులు తామె
యగుచు భక్తులు పేర్కొని రపుడుమమ్ము.

మహేంద్రవిజయము. (౬-౨౩౨)

శాస్త్రిప్రాదుల దేవభాషాకవితాధోరణి కొక శ్లోకము మాదలింతును.

జ్ఞాతార శ్శ్రోతార స్త్సోతారః కాంక్షితార్థదాతారః
నేతార స్సంతి యది ఖ్యాతా రచయంతి సత్కృతీః కవయః

అన్నదమ్ము లిర్వురును సంస్కృతభాషా కవితలోఁ జేయితిరిగిన
వారు. తమ్మనశాస్త్రిగారి ధారాశుద్ధి చూడుఁడు.

ఫణీశదరతారకా శశిమణీ ఘృణీధోరణీ
తృణీకరణనైపుణీ విలసితాపసవ్యాంగకమ్
గణాధిపసమర్చితం గణసుధీగణగ్రామణీ
పణాయితగుణాన్వితం మనసి కుక్కుటేశంభజే.

తమ్మనశాస్త్రిగారి తెలుఁగుకూర్పులలో నయనోల్లాసము, యతిరాజ
విజయము పేర్కొనఁదగినవి. నయనోల్లాసము ప్రభుపట్టాభిషేకోత్సవ
సమయమున వెలువడినది. అప్పుడు 'నయనోల్లాసము' సార్థకత నొంది
నది. ఇందలిపద్యములు ధారాళముగా నడచినవి. వ్యర్థపదములు
కొన్ని దొరలినవి. వీరి 'యతిరాజవిజయము' చక్కనిశైలిలోనున్నది.
ఇది మూఁడాశ్వాసములు వ్రాసి తమ్మనశాస్త్రిగారు గతించిరి. వారి
తరువాతఁ బీఠికాపురసంస్థానకవులు వేంకటరామకృష్ణులు తక్కిన

యాశ్వాసము పూరించిరి. యతిరాజవిజయమునఁ దమ్మన శాస్త్రిగారు కృతిపతులచే నిట్లు చెప్పించుకొనిరి.

పదునాలుగేఁడులఁ బొదలు ప్రాయమునాఁడె
కడఁగినాఁడవుగదా కవిత సేయఁ
బదునెన్మిదవయేఁట వాక్రుచ్చితివిగదా
సకలేశశతక మాశ్చర్యఫణితి
నిరువదైదవయేఁట విరచించితివిగదా
రావునత్కులచరిత్ర ప్రబంధ
మొడనెడ వేనవేల్నుడివినాఁడవుగదా
యసమపద్యముల నత్యాశులీల
నేఁడు వేడుకఁ జేయుచున్నాఁడ వస్మ
దనుమతిని నయనోల్లాస మనెడుకృతిని
క్షితిని బరికింప నతిశీఘ్రగతిని బూని
సుకవితను గూర్చునేర్పు నీసొమ్ముగాదె!

అభినవాంధ్రకవులలోఁ బ్రసిద్ధభావుకులగు దేవులపల్లి వేంకటకృష్ణ శాస్త్రిగారు తమ్మనశాస్త్రిగారి తనూజు లని తెలియునివా రుండరు.

పురాణపండ మల్లయ్యశాస్త్రి

1853 - 1925

ఆరామద్రావిడశాఖీయులు. తండ్రి: భద్రయ్యశాస్త్రి. తల్లి : రామమ్మ. జన్మస్థానము : పెదతాడేపల్లి. నివాసము : ఖండవల్లి, పిఠాపురము, రాజమహేంద్రవరము. జననము : 1853. అస్తమయము : 1925. గ్రంథములు: ఆంధ్రీకృతబ్రహ్మసూత్ర భాష్యము (4 సంపుటములు), ఉపనిషత్కథలు, శుక్రనీతిసారము, ప్రభావతీప్రద్యుమ్న, భద్రాపరిణయములకు వ్యాఖ్యలు - ఇత్యాదులు.

మల్లయ్యశాస్త్రిగారు సంస్కృతాంధ్రములలో మహాపండితులు. వీరు ప్రఖ్యాతప్రాజ్ఞులైన వెంపరాల దక్షిణామూర్తిశాస్త్రిగారి సన్నిధిని సూత్రభాష్యము నియమపూర్వకముగ నధ్యయనించిరి. తర్కవ్యాకరణములు పఠించిరి. ప్రస్థానత్రయతత్త్వ మెఱింగిరి. ఇట్టివిద్యాధికార సంపత్తి కలిగినమీఁదట మల్లయ్యశాస్త్రిగారు పీఠికాపురాధిపతుల యాజ్ఞచే శాంకరసూత్ర భాష్యమును దేటతెల్లముగఁ దెలుఁగున వ్రాసిరి. సూత్ర భాష్యమునకు మఱికొందఱుకూడ తెలుఁగు వ్రాసిరి. ఆ యనువాదములలో నీయది మేలైనది. బ్రహ్మసూత్ర భాష్యము ననువదించుటకు సామాన్యపరిజ్ఞానము చాలదు.సర్వశాస్త్ర ప్రవేశము, సర్వదర్శన పరిచయము నుండవలయును. అధీతిబోధాచరణ ప్రచారణము లున్నవారికిఁగాని యిట్టియుద్గ్రంథముల తత్త్వము తెలియదు. సర్వథా సామర్థ్యముకలిగి యాంధ్రవచనరచనలోఁగూడ నాఱితేఱిన వారగుటచే మల్లయ్యశాస్త్రిగారు 'ఆంధ్రసూత్రభాష్య' మందుపాటు లోసున్న శైలిలోరచింపఁగలిగిరి. విషయగౌరవ ప్రాశస్త్యాదులం బట్టియును నాంధ్రభాషకుఁ బుష్టికరమగుటంబట్టియు నీ గ్రంథము శాశ్వతముగ నాంధ్రమున నుండఁగలదు. రచనావిశేషమున కీపంక్తులు పరికింపుఁడు.

"'శాస్త్రయోనిత్వాత్' - ఋగ్వేదాది శాస్త్రమునకుం గర్తయగుటవలన (బ్రహ్మము సర్వజ్ఞము) బ్రహ్మస్వరూప జ్ఞానమునందు ఋగ్వేదాదిశాస్త్రమే ప్రమాణమగుటవలన దానిచేతనే జగజ్జన్మాది కారణమగుబ్రహ్మము తెలియంబడునేని అనియర్థము." భా. గొప్పది

యును పురాణన్యాయ మీమాంసాదులగు పెక్కు విద్యాస్థాన ములచే నుపకరింపఁబడినదియు దీపమువోలె సర్వార్థములఁ బ్రకాశింపఁ జేయునదియు సర్వజ్ఞకల్పము నగు ఋగ్వేదాది శాస్త్రమునకు బ్రహ్మము యోని=కారణము. సర్వజ్ఞనిగుణమగు సర్వార్థములం బ్రకాశింపఁజేయు శక్తితోఁగూడిన ఋగ్వేదాదిశాస్త్రమునకు సర్వజ్ఞునికంటె వేఱొక దానినుండి యుత్పత్తి సంభవింపదు. పాణిని మొదలగువారివలనఁ దెలియుందగిన వానిలో నొకభాగమగు వ్యాకరణాదికమువలెనే యే యే విస్తరార్థమగు శాస్త్ర మే యే పురుషునివలనఁ బుట్టుచున్నదో యాతఁడా శాస్త్రముకంటె నధికతరవిజ్ఞానము కలవాఁడని లోకమునం బ్రసిద్ధము ..."

శాస్త్రిగారి రీతిగఁ బూసగ్రుచ్చినట్లు సూత్రభాష్యభావము కొఱ వడకుండఁ దెనిఁగించి యాంధ్రభాషకు మహోపకృతిగావించిన మహా శయులు. మల్లయ్యశాస్త్రిగారు "ఉపనిషత్కథలు" వ్రాసిరి. 'శుక్రనీతి సారము' వచనమున రచించిరి. పింగళిసూరనార్యుని ప్రభావతీప్రద్యు మ్నమునకు వ్యాఖ్య వ్రాసిరి. వీరి గ్రంథములన్నియు పీఠికాపురప్రభువులే ప్రకటించిరి. అల్లమరాజు సుబ్రహ్మణ్యకవిగారి భద్రాపరిణయమునకు వ్యాఖ్యా విపులపీఠికలు రచించిరి. అనేకపాఠాంతరములతో ననుగుణ మగు వ్యాఖ్యతో నాంధ్రభారతములోని కొన్ని పద్యములు వీరు పరిష్కరించిరి. ఈపీఠికలవల్ల వీరియాంధ్రకవిత్వ పరిశ్రమ తెల్లమగును. మల్లయ్య శాస్త్రిగారు పద్యకవిత్వమునఁ గృషిచేసిన కవులు కారు. అయినను నడుమనడుమఁ బద్యము లల్లునలవాటున్నది. అల్లినపద్య మందముగనే యుండును.

> శ్రీరఘువంశ వారినిధిశీతమయూఖుఁడు జానకీమన
> స్సారసచంచరీకము నిశాచరమత్తకరీంద్ర సింహమున్
> ధీరజనాగ్రగణ్యుఁడు సుధీజనసన్నుతకీర్తిశాలియా
> నారఘురామమూర్తి మదినాదర మొప్పఁగఁ గాచులోకముల్.

'ఆంధ్రసూత్రభాష్యారంభము'

శాస్త్రిగారి జనకులు గొప్ప సంస్కృతాంధ్రవిద్వాంసులు. వారంధులు. తొలుత తండ్రిగారికడనే మన శాస్త్రిగారు విద్యాభ్యాసము గావించిరి. తరువాత విజయనగరమునం జెక్కునాళ్ళు పఠించిరి. 1877 లో బెజవాడ కడనున్న కొండపల్లి మిషన్ హైస్కూలులో నధ్యాపకులు. తరువాత రాజమహేంద్రవర పాఠశాలలో వడ్డాది సుబ్బారాయకవిగారి స్థానమున 1884 వఱకుం బనిచేసిరి. పిమ్మట అమలాపురము హైస్కూలులో 1889 లోం బ్రవేశించి 1906 వఱకు నుండిరి. అటుతరువాత పిఠాపురాంగ్లపాఠశాలయం దాంధ్రాచార్యులై, తదాస్థానమున నాంధ్ర గ్రంథ పరిశోధక వ్యాఖ్యాతలై శ్రీసూర్య రాయాధిపతులచేం బరిపోషింపంబడిరి. పిఠాపుర సంస్థానమంత్రి శ్రీ మొక్కపాటి సుబ్బారాయండుగారు వీరికిం బరమమిత్రము. సుబ్బారాయండుగారు మల్లయ్యశాస్త్రిగారికడ సూత్రభాష్య మధ్యయనించిరి. పోలవరాధీశులు కొచ్చెర్లకోట వేంకట కృష్ణారావు బహద్దరువారు మల్లయ్యశాస్త్రిగారికి శిష్యులు. శాస్త్రిగారికి ఆముక్తమాల్యదపై నెక్కువయభిమానమనియు, వీరి మురారిపాఠము వినందగినదనియుం బెక్కురు చెప్పుదురు. వీరి సంభాషణము విచిత్రతరమై హాస్యప్రచురమైయుండెడిది.

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహకవి మల్లయ్యశాస్త్రిగారి మేనల్లుండు. అచ్చముగా, ఆయన మాటచాలిక మేనమామ పోలికయే. ప్రసన్న యాదవనాటకములో చిలకమర్తికవి యిటులు ప్రస్తావించెను.

గీ. శ్రీపురాణపండ కులాబ్ధి శీతకరుండు
సరసుం డాంధ్రగీర్వాణ భాషావిదుండు
మల్లయార్యుండు నా మేనమామ యగుటం
గవిత యెటులున్న నీకృతి గణుతింగాంచు.

పురాణపండ పండితుండు ఆంధ్రసూత్రభాష్యమువలన నవినాశమగు యశము సంపాదించుకొనిన రచయిత.

పారనంది రామశాస్త్రి

1853-1930

కాసలనాటి వైదిక బ్రాహ్మణులు. ఆశ్వలాయన సూత్రులు. కాశ్యపసగోత్రులు. తల్లి: రామలక్ష్మమ్మ. తండ్రి: ముఖలింగేశ్వరుఁడు. జన్మస్థానము: పిండ్వివాడ (పర్లాకిమిడి సంస్థానమునకుఁ జెందినది). జననము: 1853 సం॥ (పరీధావి శ్రావణ శుక్లనవమి). నిర్యాణము: 6-12-1930. గ్రంథములు: ౧. ఆంధ్ర శబ్దచింతామణి (ఉద్ద్యోతినీ వ్యాఖ్య). ౨. ఆంధ్రమహాభారతవిమర్శనము. 3. కురుక్షేత్రయుద్ధకాల నిర్ణయము. ౪. మధుకేశ్వరీయము (నాటకము.)

శ్రీ రామశాస్త్రిగారు పెద్దయాస్తికలవారు కాకపోయినను గొప్ప యాస్తికులు. పేరు మోసినపండితులు. క్రొత్తతీరు లెఱిఁగిన విమర్శకులు. సంస్కృతాంధ్రములలో సరితూకముగల పరిశ్రమ పాటవము గలవారు. తొలుతఁ గావ్యపాఠముగావించి శాస్త్రపఠనముపై మనసు గూరి బొబ్బిలిచేరి శ్రీ సుసర్ల సీతారామశాస్త్రిగారితోఁ దర్కాలంకారవేదాంతము లధ్యయనించి). సంస్కృతములో లోఁతులుతడవిన పాండితి నంపాదించి, పదపడి తెలుఁగుబాస పొలుపులు గుర్తించినారు.

పర్లాకిమిడిరాజు రామశాస్త్రిగారి సామర్థ్యము నెఱిఁగి సంస్థానోన్నత విద్యాలయమున నుపాధ్యాయపదవియిడి గౌరవించిరి. ఆయుద్యోగము 1833 మొదలు 1911 వఱకు విచ్ఛిత్తి లేకుండఁగొనసాగినది. శ్రీశాస్త్రిగారు తాత్త్వికదృష్టిగల కర్మిష్ఠియగుటచే, తనకుమారుఁడు జగన్నాథస్వామి పట్టభద్రుఁడై, యుద్యోగియై, సంపాదించుకొను ప్రయోజకుఁడై యుండుటఁజూచి తనపని చాలించుకొనెను.

దేవీభాగవతమును దెలిఁగించిన త్రిపురాన తమ్మయదొర వీరిని గౌరవించి ధన్యుఁడయ్యెను. ఉర్లాము మున్నగు నాస్థానములలో వీరు ధర్మాదిశాస్త్రముల పరీక్షలనెగ్గియుగ్గడింపఁబడిరి. పండితులతో శాస్త్రార్థ

ములు 'నీవానేనా' యనిచేయఁగల శ్రీ రామశాస్త్రిగారు చాలకాలము దాఁక తెలుఁగు నెఱుఁగరనుట యొక రహస్యము. గిడుగువారి వాద శంఖనాదములు చెవులఁబడి ఆంధ్ర భారతము తీరెట్లుండునో యని చదువ నారంభించిరి. అదియాది, యగస్త్రివలెయావదాంధ్ర వాఙ్మయ మహోదధిని రామశాస్త్రిగా రాపోశనించిరి. దానిఫలమే "ఆంధ్ర మహా భారత విమర్శనము" ఇది 500 పుటలు పైబడినకూర్పు. ఉద్యోగపర్వ విమర్శనము మాత్రమే యచ్చువెలుఁగు చూచినది.

ఆంధ్రశబ్దచింతామణిపై 'శబ్దద్యోతిని' అనుగొప్పవ్యాఖ్యా గ్రంథము వీరు రచించిరి. శ్రీవీరేశలింగము పంతులుగారు చింతామణి నన్నయ కృతము కాదనఁగా, ఆవాదము నసిగాదని రామశాస్త్రిగారు సోదాహ రణముగా నన్నయకృతమే యని నిరూపించిరి. ఇది తెలుఁగులో వీరి తొలిరచన. జంకులేనివిద్వాంసులగుటచే, వీరేమి వ్రాసినను స్వాతంత్ర్య రేఖలు స్పష్టముగ గోచరించును. 'జ్ఞ' యను వర్ణము కంఠ్యమా, తాలవ్యమా యను విషయమును జర్చించుచు గొప్పవిమర్శనము వెలువ రించిరి. వీరి విమర్శన రచన లెన్నియో 'భారతి' ప్రభృతి పత్రికలలోఁ బ్రచురితములు. వీరిసంస్కృతరూపక రచనకు దోహదముచేసిన మహా నీయులు పర్లాకిమిడిప్రభువుల పిన్నతండ్రియగు నొకరాజుగారు. ఆయన గీర్వాణ వాఙ్మయాభిరుచి పెద్దగాఁగలవాఁడని ప్రసిద్ధి.

ధర్మశాస్త్రముపై రామశాస్త్రిగారికి మంచియభినివేశము. నిరంత రము ధర్మగ్రంథావలోకనముతోఁ గాలక్షేపముచేసి, మహావ్యాఖ్యా తగా, విమర్శకుఁడుగాఁ బేరందిన పారనందిపండితుఁడు తెలుఁగుభూమిలో దాఁగిన చిరత్న రత్నము.

వడ్డాది సుబ్బారాయకవి

1854 - 1938

నియోగిబ్రాహ్మణులు. హారితసగోత్రులు. తండ్రి: సూరపరాజు. తల్లి: అచ్చాంబ. జన్మస్థానము: నరసాపురము తాలూకాలోని పాలకొల్లపూడి. నివాసము: రాజమహేంద్రవరము. జననము: 30-7-1854 (ఆనంద నామ సం. శ్రావణ శు.౫ ఆదివారము). నిధనము: 2-3-1938. కృతులు: ప్రబోధచంద్రోదయము, ఆంధ్రవేణీసంహారము, అభిజ్ఞానశాకుంతలము, మల్లికామారుతము, విక్రమోర్వశీయము, చండకౌశిక నాటకము, నృసింహవిశ్వరూపము, గౌతమీ జలమహిమానువర్ణనము, భక్తచింతామణి, ఆర్తరక్షామణి, మేఘసందేశము, నందనందనశతకము, సతీస్మృతి, సుతస్మృతి, వసురాయచాటూక్తిముక్తావళి, శ్రీసూక్తివసుప్రకాశిక, సుగుణప్రదర్శనము- ఇత్యాదులు.

ఉపాధ్యాయత్వమునఁ గవిత్వమున సుబ్బారాయఁడుగారు చాల సమర్థులు. రాజమహేంద్రవరమునందలి పర్వకళాశాల వీరి యధ్యాపకత్వమున కాశ్చర్యపోయెడిది. ఓ. జె. కూల్డ్రిదొరయంతవాఁడు వ.సు. రాయకవిగారి పాఠమువినుటకుఁ జెవికోసికొనితలుపుచాటున నక్కువాఁడనిప్రతీతి. అందులో నాయన భారతపాఠముమఱియు నద్భుతము. విని తీరవలెనని నాఁటి విద్యార్థులిప్పటికిఁ జెప్పుకొనుచుందురు.

మదరాసు గవర్నరైన సర్. కె. వి. రెడ్డినాయఁడు వీరికిఁ దెలుఁగున శిష్యుఁడు. విదేశీయుఁడు "హార్యెమ్నెటు"దొర సుబ్బారాయఁడుగారియొద్దఁ జాలకాల మాంధ్రభాష నభ్యసించెను. వీరికడ విద్యాభ్యాసముచేసి పైకివచ్చినవారు పెక్కుండ్రు. ఎంతవారైనవీరియెడ నమ్రులైయుండవలసినదే. ఆయన యితరులకు లొంగలేదు. విద్యార్థులకు లోఁకువకాలేదు. ఆత్మగౌరవము కాపాడుకొనుచుండా మేస్థానమున నుండవలయునో, యాస్థానమున నుండుట వారిసహజగుణము. మాట

లలోఁ బొందిక, నడతలో నార్జవము, జీవికలో నిరాడంబరము వ. సు. రాయకవికిఁ బెద్దమనుష్యులలోఁ బేరు దెచ్చినవి. నచ్చినవారిని దేవునిగా నుతించుట, నచ్చనివారినిఁ బట్టిదూషించుట వారిచేతఁగాదు. విద్యకుఁ దగిన సుగుణసంపద యుండుటచే వసుకవి యనంతకీర్తినందెను. సుబ్బారాయఁడుగారు తమజీవితసంగ్రహము తెలియుటకీసీసము వ్రాసికొనిరి.

పుట్టుక పాసెన్నపూఁడిలంకను, దండ్రి
బందుగులింట నానందయందు
మెత్తనిపొత్తుల నత్తయిల్లుట, శైశ
వక్రీడ, పదుకొండువత్సరముల
ప్రాయంబుదనుక నారంగ మాకోరంగిఁ
గన్న వారల వియోగంబు నటనె
అక్షయ మొదలు పరాన్న మేడేండ్లు దొ
డ్డమ్మపేఁట దివాణమందు, శ్రీము
ఖాబ్దమున సొంతశాఁపుర మకొ్కటికనె
ప్రథమజాయా వియోగహృద్వ్యథయు, భావ
రాణ్మహేంద్రంబునందు నాంధ్రంపుటొజ్జ
పదవి; వసురాయచరితంబు ప్రథిత మవల.

సుబ్బారాయఁడుగారు చిన్ననాఁట దొడ్డమపేఁట దివాణమువారి పోషణమున నుండి విద్యాభ్యాసము చేసిరి. నాఁడు వీరి గురువులు వాసుదేవ శాస్త్రులుగారు దొడ్డమపేఁటకు సమీపమునఁగల 'భీమక్రోశపాలెము' లో భాగవతుల హరిశాస్త్రిగారను సుప్రసిద్ధవైయాకరణులుండెడివారు. వారియొద్దఁ జదువుకొను విద్యార్థియొకఁడు "క్రీడత్పురీనివేశ! శ్రీ భీమేశా!" యను సమస్యను మనకవిగారి కీయఁగా వీరు దానిని పదిరకములుగాఁ బూరించి చూపించిరఁట. అప్పుడు వీరి గురువులు సంతసించి ముందుముందు నీవు కవిశేఖరుఁడ వౌదు వని యాశీర్వదించిరఁట.

అప్పటి కీయనవయస్సు పదునూఁడేండ్లకు మించదు. ఈదిగు వపద్యము ప్రస్తుతకవిగారి పుట్టుకను దెలుపుచు నెంతయందముగా నడచినదో పరిశీలింపుఁడు.

గౌతమిఁ గట్టి కాలువలు 'కాటను' ద్రవ్వినకాలమందె సం
భూతుఁడ నైనవాఁడఁ బదునూఁడగు నేఁడులయీడుతల్లికిన్;
మాతకు లేమిఁ బో; లచట నుంటిని ప్రోసెడియుప్పరమ్మ లే
ప్రీతిని నన్నుఁ జన్గుడిపి పెంచిరఁ టేమి ఋణానుబంధమో ?

వసుకవిగారికృతులలో 'భక్తచింతామణి' జీవముగలకృతి. దీనిలోని పద్యములు చాలమందికిఁ గంఠస్థములు. భక్తచింతామణి సామాన్య శతకము కాదు. "భావగాంభీర్యమందును దత్త్వబోధనమందును భక్త చింతామణి పద్యములు కొన్ని ప్రపంచ సాహిత్యమందలి యేకవిత కును దీసిపోవు" అని విమర్శకులు వ్రాసియున్నారు.

తలిదండ్రుల్ బలెఁదప్పులోఁగొనుచు వాత్సల్యంబునం బ్రోతు: నె
చ్చెలియుంబోలె సుధామయోక్తులను మాసేమం బెఱింగింతు; కే
వలధర్మప్రభువట్లు నీప్రజలయిబ్బందుల్ తొలంగింతు; ని
న్నెలమిం గొల్వమి మాయభాగ్యదశగాదే, భక్తచింతామణీ!

సేవింతున్ భవదీయపాదజలరుట్సింతానుపానంబుతో
దేవా! మందు; ననామయత్వము ప్రసాదింపంగ దే మేనికిన్
బ్రావృణ్మేఘపుఁ బ్రాపుగల్గినను దానం బేర్చునే వృక్షమున్
నీవుండన్ హృదినాకు వ్యాధిభయము న్నే ? భక్తచింతామణీ!

మున్నగు ననర్ఘమణులకుఁ దావల మీశతకము. ఇది భక్తి ప్రధాన మైనదైనను ననేకవిషయములిందు సంధానింపఁబడినవి. పద్యభావము లన్నియు నుదారములు. భావ మృదుల గంభీరము. తెలుఁగున భక్త చింతామణి వలె నధికముగ నమ్ముడువడిన గ్రంథములు తక్కువ.

సుబ్బారాయకవిశేఖరులు సూక్తిసుధానిధులు. ప్రౌఢతకు, భావ సంపదకు వీరికవిత నిదానము. భట్టనారాయణుని 'వేణీసంహారము' వీరా

ప్రధీకరించిరి. ఆతని శైలి ఈయనకు సరిపడినది. అభిజ్ఞాన శాకుంతలము, మల్లికా మారుతము, ప్రబోధచంద్రోదయము, విక్రమోర్వశీయము, కుందమాల మున్నగునాటకము లనువదించిరి. ఇవన్నియుఁ దెలుఁగు వారికి శిరఃకంపన కారణములు, ఆంధ్రరంగస్థలములకు నలంకారములు, విశ్వవిద్యాలయములకుఁ బాఠ్యములునై యశస్సు నార్జించుకొనినవి. అన్ని నాటకములకంటెను వీరి 'వేణీసంహారము' వినుతి గనినది. సుబ్బా రాయఁడుగారు చిన్ననాఁట నాటకములలో నభినయించువారఁట. వేణీసంహారమున ధర్మరాజపాత్రమును దామే నటించినట్లు చెప్పుదురు. ఈ కళాభిమానమే యిన్ని నాటకములు వ్రాయించినది. నాటకకర్త నటకుఁడైనఁగాని నాటకము రసవత్తరముగా సంఘటింపలేఁడు. భవ భూతికూడ నటకుఁడైనట్లు చారిత్రకులు చెప్పుదురు. సుబ్బారాయఁడు గారు పద్యములు చక్కఁగాఁ జదువు నలవాటు కలవారు. చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు 'స్వీయచరిత్ర'లో నిట్లు వ్రాయుచున్నారు: 'పద్యములు చదువుటలోను దండకములు చదువుటలోను మిక్కిలి నేర్పుగల సుబ్బారాయఁడుగారి నోటనుండి వినినప్పుడునాయొడలు పగవశమైనది.'

రసానుగుణమైన శయ్యాసౌభాగ్యము వీరికవితకు నిసర్గజమయిన సుగుణము. వేణీసంహారము లోని యీ భీమవాక్యము నరయునది.

తత ఘూర్ణద్ఘటవార్ధిమధ్య విలుఠన్మందాచలధ్వాన ధీ
రతఁ గోణాహతమై జగత్ప్రళయ గర్జన్మేఘ సంఘట్ట చం
డతఁ దృష్టోగ్రరుషాగ్ర దూత కురురాణ్ణాశంకరోత్పాత
సతి! మత్సింహరవానుకారి రణనిస్సాణం బిదే మ్రోగెడిన్.

మరల, దుర్యోధనుఁడు తండ్రిని బాసిన యశ్వత్థామను బరామ ర్శించు నీవిలాపవాక్యమునుగూడ నరయునది.

దగ్గఱ రమ్ము; నాకతనఁదండ్రికిఁబాసినబిడ్డవైతె? నన్
బిగ్గఁగవుంగిలింపు సఖ! నీ కడుమెత్తని మేను హత్తఁగా

నగ్గురు బాహులట్టి భవదాయత బాహులు మేను సోఁకినన్
గగ్గురుపాటు సంభవముగా దెటు లారట మొందు చుండినన్.

ఈ రెండు ఘట్టములలోఁ గవి వెలువఱించిన కవితా శయ్యా భేదములు సహృదయాస్వాద్యములు.

రాజమహేంద్రవరమున నాధుని కాంధ్రకవిత్రయ మని పేరొందిన వారిలో వీరొకరు. ఆంగ్లభాషావిశారదులగు మిత్రులతో నిరంతరము సంభాషించు చుండుటవలన వీరికవిత్వమునకుఁ బాశ్చాత్యకవిత్వము నందలి నవీన భావములు కొన్ని యబ్బినవి. వీరి కవిత్వరచన కేవలము ప్రాచీనఫక్కినే నడచిన దని చెప్ప వీలు కాదు. క్రొత్తభావము లెన్నో వీరిపద్యములలోఁ బరికింప వచ్చును. ఆశుకవిత యనిన సుబ్బారాయఁడుగా రసహ్యపడువారు. కబ్బం బల్లుదుఁగాని యాశుకవనోగ్రవ్యాఘ్రదంష్ట్రాళికే నబ్బబ్బా! గుఱిగాను......అని వీరు బాధపడినారు. ఆశుకవిత నందముగాఁ జెప్పసమర్థులే యైనను దానియందు వారి కప్రీతి. ఇది కొందఱకు వింతగానుండును. పద్యము చెప్పినాలుగైదుమాఱులు వెనుకముందు లాలోచించి సానఁబట్టినఁగాని వారెన్నఁడు ప్రకటింపలేదఁట. వ. సు. కవి తన ప్రతిభా ప్రభ నాంధ్రమునఁ బ్రపంచించి సహస్రమాసములు జీవించి చనిన మహాకవి. 1938 లో రాజమహేంద్రవరమున జరిగిన ఆంధ్రసాహిత్య పరిషన్మహాసభ కధ్యక్షతవహించి '38లో జీవయాత్రచాలించిరి. వ. సు. చరిత్రము మధుర గంభీరమైనది. వ. సు. కవి సంకల్పసిద్ధుఁడు. వార్ధకమున నతఁడీ క్రిందివిధముగా దైవప్రార్థనము చేయువాఁడు.

కడచిననాళ్ళఁ బైఁబడిన కష్టములం దలపోయ నిప్డు నా
యొడలు గగుర్వడంకుఁ జెమ రుప్పతిలున్ బెడఁగొందలట్టినా
యిడుమల నెట్టు నన్మనిచి యీస్థితి నిల్పితో యంచు నబ్బురం
పడుదు, శుభాంతముంజలుపుమా వసునాటకమున్ జగత్కృపీ!

కోలాచలము శ్రీనివాసరావు

1854-1919

జన్మస్థానము: హంపీవిరూపాక్ష క్షేత్రసమీపమునయున్న కమలాపురము. జననము: 13-3-1854 సం. నిర్యాణము: 20-6-1919 సం. గ్రంథములు: సునందినీపరిణయము, మదాలసాపరిణయము, శ్రీరామజననము, పాదుకాపట్టాభిషేకము, లంకాదహనము, ద్రౌపదీవస్త్రాపహరణము, కీచకవధ, బభ్రువాహననాటకము, హరిశ్చంద్ర, రుక్మాంగద, చంద్రహాస, శిలాదిత్య, ప్రతాపాగ్ర్యరీయము, కాళిదాసు, ప్రహ్లాద, రామరాజుచరిత్ర, మైసూరురాజ్యము, చాందుబీబీ, కుశలవ (నాటకములు), హాస్యమంజూష ఆగస్త్యబాలభారత శతకము, ఆంధ్రీకృతాగస్త్య బాలభారతము-మొదలగునవి.

పేరుమోసిన నాటకరచయిత లిరువురు 'బళ్ళారి' ని పావనము చేసిరి. అందు మొదటివారు ధర్మవరమువారు. రెండవవారు శ్రీనివాసరావుగారు. వీరిరువురును న్యాయవాదులు. ఇరువురును నటకులు, ధనికులును. కృష్ణమాచార్యులవారి చిత్రనళీయ మెంతపేరు సంపాదించినదో, శ్రీనివాసరావుగారి రామరాజుచరిత్ర మంతప్రతిష్ఠ నార్జించినది. 'రామరాజుచరిత్రము, చారిత్రకము, తల్లికోటయుద్ధమునఁగీర్తిశేషుఁడైన యళియ రామరాజుకథ యిందభివర్ణితము. వీరి మైసూరు రాజ్యము, ప్రతాపాక్బరీయము చారిత్రకములు.

వీరు గ్రామ్యభాష నొప్పుకొనరు. కళాశాలలలో గ్రామ్యము నుపయోగింపవచ్చు నన్నప్పుడు మదరాసు విశ్వవిద్యాలయమువారేర్పాటుచేసిన సంఘమునకు శ్రీనివాసరావుగారు సభాపతులై వ్యావహారికమును నిరసించివైచిరి. సంఘ సంస్కారమును గూడ వీరు కోరినటులు లేదు. నాటకములు విషాదాంతములు చేయుట వీరి కనిష్టము. ప్రాకృతాదిభాషలకు బదులు వ్యావహారిక ముపయోగించ వచ్చునన్న వేదమువారి మతముసైతము వీరికి సమ్మతముకాదు. చారిత్రకములు, సంఘసాంబంధికములు నగునాటకములే యీనాఁట వెలయవలెనని వీరు చెప్పిపోయినారు తెలుఁగునకు శ్రీనివాసరావుగా రిచ్చిన సందేశము నకు సంగ్రహమిది:

"భావను జెఱుచుట తప్పు. అశ్లీలము లుంట తప్పు. దుర్నీతికరములుగ నుంట తప్పు. బందుబూతుమాటల నీతిఁ జెప్పుట తప్పు. పేరు పెట్టి దూషించి యెత్తి వేయుట తప్పు. గ్రంథమునం దిత్యాదులు తప్పులగునుగాని మిగతవి తప్పులుగావు. విషయవైశద్యము కొంతవఱకు నుండినఁజాలు. లోహములన్నియును స్వర్ణమయములు కాకపోయినను బనికిమాలినవియెవ్వియుఁగావు. పూర్వకాలమునుండియు బుద్ధికుశలులని పేరందిన పండితులగ్రంథములు చదివి తమ బుద్ధిబలిమిని వానికిఁజేర్చి యిప్పటివారు వ్రాయుగ్రంథములు చెడెనని చెప్పుట యనమంజసంబు."

శ్రీనివాసరావుగారు మల్లినాథ సూరివంశీయులు. వీరిపూర్వజులందఱునువిజయనగరసంస్థానపండితులు. వీరునాటకాంతసాహిత్యము నెఱిఁగి స్వాధ్యాయపాఠము చేసిరి. జ్యోతిషము తెలిసికొనిరి. 1876 లో ఎఫ్. ఏ. పరీక్షలో నెగ్గిరి. రెవెన్యూడిపార్టుమెంటులోఁ బనిచేసి 1881 లో అనంతపురమండలము 'డిప్యూటికలెక్టరు'కడ దివానుగా నుద్యోగించిరి. 1888 లో రెండవతరగతి ప్లీడరుపరీక్షలోఁ దేలి బళ్ళారినిన్యాయవాదులైరి. అంతటినుండి వీరి సారస్వతసేవ యభ్యుదయమార్గమునఁబడినది. 1917లో కడపయందుజరిగినఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్సభ శ్రీనివాసరావుగారి నధ్యక్షులుగా నాదరించినది. మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రి ప్రభృతులు వీరి కవిత్వమును గొండాడిరి.

శ్రీనివాసరావుగా రుదారభావులు. పండితులను సత్కరించిరి. కవులను సన్మానించిరి. పేదలను బోషించిరి. తెలుఁగునాఁట నాటకశబ్ద మున్నంతదాఁక శ్రీనివాసరావుగారి పేరు నిలఁబడుననుట నిశ్చయము. 'ప్రతాపార్కరీయము' లోని యొకపద్యమువచ్చు.

మూరెఁడు మీసలన్బెనిచి ముప్పిరిగాఁబెనుమారుదువ్వుచున్
నేరుపుమీఱ దుస్తులను నీటుగఁ గట్టుచు వాలుఁబట్టుచున్
ధీరులమంచు నోటికసిదీఱఁగఁ బ్రల్లదమాడునట్టి యీ
భీరులఁ బోల కీవు రణభీకరవై తివి తక్కఁగీర్తియున్.

శొంఠి భద్రాద్రిరామశాస్త్రి

1856 - 1915

జననము: 1856. నిధనము: 1915. జన్మస్థానము: పిఠాపురము సమీపమునను్న కొమరగిరి. వెలనాటి వైదికులు. గౌతమ గోత్రీయులు. తండ్రి: గంగరామయ్య. తల్లి: కామాంబ. రామచంద్రోపాఖ్యాన ప్రబంధకర్త వారణాసి వేంకటేశ్వరకవి యీయనకు మాతామహుఁడు. వంశీయులెల్లరు వేదవిదులు. కవికర్తృకగ్రంథములు: కాళిందీపరిణయము, శంతనూపాఖ్యానము (ఆంధ్రప్రబంధములు), చిత్రసీమ (కళాపూర్ణోదయమువంటి కల్పితకథా కావ్యము). శంబరాసుర విజయము (సంస్కృత చంపువు), శివరామశతకము (ద్వ్యర్థి. అముద్రితము), ముక్తావళి (మదాలసకథగల సంస్కృతాంధ్ర నాటకములు), మల్లిక (నవల – అముద్రితము) అహోబలపండితీయ వ్యాఖ్య– లఘుకౌముది (ఆంధ్రటీక). జగన్నాథక్షేత్ర మాహాత్మ్యము, శ్రావణ మహోత్సవ తారావళి – ఇత్యాదులు.

తిరుపతి వేంకటకవులు 'భద్రాద్రిరామకరుణ యున్నచో మాకు లోపముండ'దని యొకనమస్కారబాణము విసరికాని పిఠాపురములో నవధానమునారంభింపలేదు. సిద్ధాంతకౌముదికిఁ బాఠము వ్యాఖ్యానవిశేషములఁ గ్రోడీకరించి చెప్పువారిలో నాఁడు భద్రాద్రిరామశాస్త్రిగారు ప్రోడలు. "కౌముదీ యదికంఠస్థా వృథా భాష్యేపరిశ్రమః" అనుసూక్తి వీరిపట్ల సముచితముగ సమన్వయించును. ఈయన వినయసంపద పాండిత్యమును మించినది. కర్మాచరణము కవితాపాటవమును దాఁటినది. బ్రాహ్మముహూర్తమున లేచి సచ్ఛాత్రుఁడై పిఠాపురములోఁ బాదగయాక్షేత్రమునకుఁ బోయి స్నానసంధ్యాదులుకావించి, కుక్కుటేశ్వర దర్శనము చేసి వచ్చి యింటఁ గూర్చుండి విద్యార్థులకుఁ బాఠములు చెప్పుకొనుచు సూర్యాలోకము లేకుండ జీవయాత్ర సాగించినధన్యుఁడీయన. అలంకారగ్రంథము లాయన పెక్కుమందికిఁ బాఠము చెప్పెను.

కానియాయనశిష్యులుమాత్ర మలంకారవిద్యార్థులు కాదు. పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు భద్రాద్రిరామశాస్త్రిగారి శిష్యులు.

శాస్త్రిగారు తమయిర్వదవయేట 'కాళిందీపరిణయ' ప్రబంధము రచించిరి. మచ్చున కీపద్యములు తిలకింపుడు.

> కాయచ్ఛాయల వెల్వరించు వలిపెన్గాటంపు నీరెండఁ గెం
> జాయల్ పూనఁగఁదమ్మిలంబుఁ బటవాసద్రవ్యముల్ గంధ చ
> ర్చాయుక్తిం బలుతావు లీన సఖహస్తం బూని వాహ్యాళికై
> సాయంవేళల వత్తురందుఁ దరుణుల్ జానొప్పఁ బూఁదోఁటలన్.

> వలరాజు తనదుపనులన్
> మెలఁగింపం జెందకుండ నేర్చిన దారిన్
> వలవైచి పట్టె ననఁగాఁ
> దిలకింపం దగిరి దోమతెరమంచములన్.

శంతనూపాఖ్యానము 32 వ సంవత్సరమున సంతరించిరి. అది చక్కని ప్రబంధము. ఈకవివరుఁడు కేవల ప్రాచీనకవితా ధోరణికలవాఁడే కాక నవీనపథమునఁ గబ్బము లల్లుమేధావి కూడను, వీరి 'చిత్రసీమ' కావ్యము పరికించిన నిది స్పష్టపడును. చిత్రసీమ కళాపూర్ణోదయమును బోలు కల్పితకావ్యము. ఇందుఁ గృత్యాద్యవస్థ లేదు. ఇది క్రొత్తపద్ధతి. "కలదొక రాచకూఁతురు .." అని కావ్యము నుపక్రమించినారు. ఇందలి యాశ్వాసములకు దళము లనిపేరు అవియు ద్వితీయదళము మొదలుకొని యారంభింపఁ బడినవి. తత్కారణము గ్రంథములో విశదమగును. 'మంగళాదీని మంగళమధ్యాని మంగళాంతాని శాస్త్రాణి ప్రథంతే' యనుచొప్పున నాదిమధ్యాంతములందుఁ గృతినాయకుని స్తుతించుపద్యములు రచించె. ఆపద్యములు కేవలమధ్యాంతములు గాక ద్వితీయాద్యంతములుగా వ్రాయుట మఱియు నూతనత. ఆపద్యములలో భూతభావికథలు సూచితములు. ఈకావ్యములోఁ గార్యముముందును, కార

ణము వెనుకను కన్పించుటచేఁ జదువుట కింపు పుట్టించుచుండును. ఇందు నాయకుఁడు చిత్రసీమ. ఈ పేరులో నొక విచిత్రము. సీమ నకారాంతము, ఆకారాంతము కూడ నుండుటచే స్త్రీత్వపుం స్త్వవ్యవహారముల కీ పేరే యుపయోగించెను. ఇది యవశ్యపఠనీయ కావ్యము. తెలుఁగుపలుకుబడి కొకమచ్చు.

క్రొవ్వు మెఱుంగుగ బ్బొలయు గుజ్జుగు మేనులతోడ నోరఁగా
దువ్వి శిఖల్ లతల్ ముడిచి దొడ్డగు నిత్తడిపోగులం జెవుల్
గవ్వలపేరుల న్నుదురుఁగప్పఁగ వంకరబొట్లు దిద్ది పై
గువ్వలవన్నె చేలమిడి కొందఱు చెంచులు వచ్చి కొంకుచున్.

చిత్రసీమ. 3 ఆ.

తెలుఁగుననే కాక సంస్కృతమునను వీరి కవితాధార ధారావాహిని. వీరి 'శంబరాసురవిజయ చంపువు' చదివితీరవలయును. అందలి కవిత్వ మిటులు ప్రవహించును.

నిర్మంజీరస్వన మవచనం సన్నకాంచీనినాదం
పశ్చాదేత్య ప్రియతమదృశా వంబుజాక్షీ పిధాయ
కాహం బ్రూహీ త్యభిహితవతీ కంకణానాం విరావై
ర్జ్ఞాతా సద్యః పులకితలసద్గాత్రయష్టి ర్బభూవ.
వైదర్భ్యాదిసురీతి శ్శైచకావళ్యాద్యలంకృతిప్రఖ్యా
సుకుమారత్వాదిగుణా రసికమనో హరతు కావ్యకన్యా మే.

పరమనైష్ఠికుఁడై, పండితశ్రేష్ఠుఁడై కవిగరిష్ఠుఁడై చనిన భద్రాద్రిరామ శాస్త్రిగారి కృతులు చిరకాలము తెలుఁగుపుడమి నిలువఁగలవనుటకు సందేహములేదు. పోతనవలె, కూచిమంచి కవివలెఁ దనకృతులు భగవచ్చిహ్నితము లొనర్చిన మహాపుణ్యుఁ డీయన. ఈకవి తనవిషయమును శ్రీరామ స్తవమున లగింపఁజేసి వ్రాసిన యీపద్యము చూడుఁడు:

బాల్యంబునఁ గవిత్వపటిమ చూప నొనర్చె
మృదుల కాళిందీ పరిణయకృతిని
సంస్కృతకవితోరుసామర్థ్య మెఱిఁగింప
విరచించె శంబరాసురవిజయము
శబ్దార్థముఖచిత్ర సరణికై శంతనూ
పాఖ్యాన నామకావ్యం బొనర్చె
రూపకకవితను జూప ముక్తావళి
రచియించె సంస్కృతాంధ్రములయందు
కల్పితకథాపటిమతఁ దెల్పఁ జిత్ర
సీమఁ గల్పించె మఱియును జేసెఁ బెక్కు
లెట్టి కవితను నిర్మింపనేనిఁ దగఁడె
రామపదసేవి భద్రాద్రిరామశాస్త్రి.

శాస్త్రిగారు ముక్తావళి యనునాటకము తెనుఁగుభాషలోను, సంస్కృత భాషలోను రచించుట మెచ్చఁదగినది. తెనుఁగు ముక్తావళిలోని పద్యములు ముత్యములు.

చ. వడఁకొదవంగఁ గొంచెముగ వంగిన గాత్రమునందు సన్నక
వ్వడమును గ్రమ్మ పెన్విరహాభారముచేతఁ గృశత్వమంది యి
ప్పడఁతుక గ్రీష్మమేగుతఱి వారిదగర్భమునందుఁ గాన వ
చ్చెడు తొలిమించుపోల్కిఁ గడుచిక్కియుఁ గన్నులపండు
వయ్యెడున్.

మచ్చా వేంకటకవి

1856 - 1903

తెలగాకులము. జననము: 1856 రాక్షసనామసంవత్సరము. నిర్యాణము: 9 జనవరి 1903. తండ్రి: గంగయ్య. పుట్టినయూరు: నైజాము మండలములోని జాల్నా. గ్రంథములు: ౧ శ్రీమదాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిర్వచన కుశచరిత్ర ౨ హైదర్బీపరిణయము. 3. చెన్నకేశవ రామాయణము (రామాయణసంగ్రహశతకము) ౪. ఛాయాపుత్రశతకము (శనిస్తవము ౫. రుక్మిణీనాటకము. ౬ ద్రౌపదీవస్త్రాపహరణము ౭ మయూరధ్వజోపాఖ్యానము ౮. అంబరీషోపాఖ్యానము (యక్షగాన ప్రబంధములు) ౯. ముఖలింగేశ్వరోదాహరణము. ౧౦ జావళీలు. ౧౧. హరిభజనకృతులు.

మచ్చా వేంకటకవి పేరు తలంపుగొన్నప్పుడు మఱపురాని యీక్రింది విషయము మిత్రులవలన విన్నది ముందు మనవి సేయవలసియున్నది.

ఇది 1900 సం॥ ప్రాంతములో జరిగిన ముచ్చట. ఇచ్ఛాపురగ్రామమున వేంకటకవియు, దర్భా వేంకటశాస్త్రియను పేరుగల డిప్యూటీకలెక్టరు హోదాలోనున్న యొకరును గలసికొనిరి. వీరిరువురు స్వల్పమైన పరస్పర పరిచయము గలవారు. కలసికొనంగానే వేంకటశాస్త్రిగారు వేంకటకవినిజూచి "ఓహో, మచ్చాకవీ! యెప్పుడువచ్చితి" వనెను. వెను వెంటనే వేంకటకవి "ఓహో, దర్భాశాస్త్రి! యెన్నాళ్ళయి వచ్చితి" నని బదులుపలికెను. అపుడు కలెక్టరు హోదాలోనున్న పెద్ద మానిసి 'వేంకటకవిగారూ! వేరుగాఁదలంపకుఁడు. మీరు వయస్సునఁ జిన్నలగుటచేఁ జనవుగొని యటులు సంబోధించితి' నని సర్దుకొనుచుండగా, వేంకటకవి యందుకొని "తామేల యటులు భావించితిరి? 'వేంకట' శబ్దముపయి మీ కనాదరభావ ముండెనేమో యనుకొని యిటులు సంబోధించితి"నని ప్రత్యుత్తరము చెప్పెను. ఈసమయ స్ఫురణ

మునకుఁ బ్రక్కనున్న వారు విఱుగఁబడినవ్వెరి. అధికారి సరసుఁడగుటచే వేంకటకవి యాత్మగౌరవమునకు సంతసించెను.

ఇట్టిదే వేఱొక సన్నివేశము. శ్రీవిక్టోరియా మహారాజ్ఞియస్తమించిన సందర్భమున పర్లాకిమిడి కళాశాలలో నొకపరామర్శసభ జరిగెను. ఆయూరి రాజుగారును, మహోన్నతులయిన యాంగ్లేయోద్యోగులును, కవులును బెక్కురక్కడ నుండిరి. మన వేంకటకవి యాకళాశాలలో ప్రధాన పండితుఁడుగా నుండెను. మహారాజ్ఞి నిర్యాణమును గూర్చి వేంకటకవియుఁ గొన్ని పద్యములు రచించి సభలోఁ జదువ నుండెను. కొంతతడికి వారివంతురాఁగాఁ గాలిజోడువీడక గద్దెపై కెక్కి ముద్దులొలుకు గళస్వరముతోఁ దన మధురపద్యములు పఠింప మొదలిడెను. అపుడు రాజుగారికార్యదర్శి చింతలపాటిహనుమంతరావుపంతులుగారుతొందరపాటునలేచి దేశభాషాపండితులకువర్తమానగౌరవాచారపక్కి తెలియదనియు, నిట్టి వారిని వేదిక నెక్కింపరాదనియు నొక్కి సభలోఁజెప్పెను. అంతట వేంకటకవి యేదో బదులు పలుకుచుండగా, ఆకళాశాలలో నపుడు ప్రథమ సహాయోపాధ్యాయులుగా నున్న శ్రీ గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారు లేచి యిట్లు పలికెను: "వేంకటకవి సామాన్యకవి కాఁడు. ఆంధ్రమండలములో నితనివంటికవులు చాల తక్కువగానున్నారు. ఇతని కవిత్వపటుత్వము నేఁటివారిలోఁ గొందఱకేగాని లేదు. ఇట్టివానికి స్వేచ్ఛనీయవలయును." రామమూర్తి పంతులుగారి యీమాటల కచటి సభ్యులు నివ్వెఱపడి చూచుచుండిరి.

పైనుదాహరించిన రెండు ముచ్చటలవలనను మనవేంకటకవి మంచి సమయస్ఫురణము, నిరంకుశతకలవాఁడనుట స్పష్టము. కవి వ్యుత్పన్నుఁడయినపుడుగాని నిరంకుశత యంగగింపదు. కవిత్వము - వ్యుత్పత్తి రెండును గలవాఁడు మన వేంకటకవి.

ఈ కవిపూర్వులు నాఁటికి రెండునూర్లవేండ్లక్రితము మచిలీ బందరు నుండి విశాఖపట్టణమండలములో నున్న శ్రీకాకుళమునకుఁ బోయి

వేద మధ్యయనించి, వేదాంత మభ్యసించి, శాస్త్రత్రయమును పఠించి, సాహిత్యరత్నాకరము మథించి మహావైదుష్యము ననిపించుకొనిన మహాశయులు వేంకటరామశాస్త్రిగారు. ఆంధ్రసారస్వతమున వీరి ప్రయోగపరిజ్ఞానపాటవము మిక్కిలి గొప్పది. గూఢార్థప్రకాశికయే యీ ప్రాంతను నిర్ధారించును. గూఢార్థప్రకాశిక విషయమై విమర్శకులు వ్రాసిన విమర్శలపై "సమరాంగణపార్థసారథి, ధటీ సూర్యప్రదర్శి, కన్నెపల్లి వేంకటసీతాపతిశాస్త్రి" యన్నగు పేరులతో సమాధాన వ్యాసములు వ్రాసిరి. ఈరచన లెల్ల శాస్త్రిగారి యసాధారణ ప్రజ్ఞా వైశద్యమును సహస్రముఖముల ఘోషించుచున్నవి. వేంకటరామశాస్త్రి గారిని మించిన పండితు లుండవచ్చును గాని చమత్కారముగా వీరివలె 'కాని దవు ననియు, నయిన ది కాదనియు' శాస్త్ర ప్రామాణ్యము చూపి సమర్థించువా రరుదు. 'సుమనోల్లాస' శబ్దసమర్థనమున నీశక్తి తెల్లమగును. ఈయన మేధాసంపత్తి యత్యద్భుత మని వీరిప్రత్యర్థులగుపండితులే శ్లాఘించుచుందురు. వేదాంత మెఱిగిన విద్వాంసులయ్యు శాస్త్రిగారు శివాద్వైతులు. మత్స్యరాస్తిక్యవిషయమున వీరి వ్యాసరచన బహుళముగ సాగినది. 1885 మొదలు రాజమహేంద్రవరమున 'టౌన్‌స్కూలు'లో సంస్కృతోపాధ్యాయులై ట్రైనింగుకాలేజిలో సంస్కృత ప్రధానోపదేశకులై, సర్వకళాశాలలో గీర్వాణభాషాగురుపదారూఢులై, కొవ్వూరు సంస్కృతకళాశాలలో ప్రధానదేశికులై, విద్యార్థుల నెందఱనో విద్వాంసుల నొనరించిన యాచార్యశేఖరు డీయన. జ్యోతిశ్శాస్త్రవిదులైన నాఁటిపండితులలో మనశాస్త్రిగారిదే పైచేయి యన్నట్లు 'చతురస్యా' ది రచనలు చాటుచున్నవి.

వేంకటరామశాస్త్రి చరణుల తెలుఁగుకవితయు, గీర్వాణ కవితయు మాధురీభరితము.

> పరిభాషావిధిశాస్త్రముల్ స్వపదసంబంధైకవాక్యత్వవై
> ఖరితో రంజిలి కార్యకాల మనుపక్షం బందు నున్నట్లు ని
> ర్భర రాగంబున నల్లుకొన్న రసిక ప్రాచీనజాయాపతుల్
> పరసౌఖ్యంబిడిపోచుతన్! దివిని సుబ్రహ్మణ్య జ్యేష్ఠాత్మజున్.

ఈపద్యమునఁ బాండితీప్రతిభ, కవితామాధురి యొకదాని నొకటి మించి పొరపొచ్చెములు లేక పాలుపొందినది. వీరనువదించిన మేఘసందేశము లోని యొక్క-పద్యము పొందుపఱుతును.

తమ్ముఁడ మేఘుఁడా! తిథులఁ దద్దయు నెన్ను చుసాధ్విమన్నెడుం
జుమ్మి నిజంబుగా వదినెఁ జూచెదుపో గమనంబు సార్థమా
నెమ్మని నిండి పువ్వుసరణిన్ విరహాంబునఁ దీఁగఁబోండ్ల జీ
వ మ్మపుడూడఁ జూడ సుమబంధము వైఖరి నాస నిల్పుగా.

ఈ మహోపాధ్యాయులు ప్రతిదినము స్నాన సంధ్యాద్యనుష్ఠానము గావించి పార్థివలింగపూజ, లలితామంత్రజపము చేయుచుండెడివారు. ఈలలితానుతి కనుఁగొనుఁడు.

లలితాం కలితాం కదంబపుష్పై
ర్మలితాం సాంబశివేన మాతరం
లలితాంబరధారిణీం లతాంగీం
ఫలితాం తాం రసవాచ మర్థయే.

తిక్కన సోమయాజికి గురునాథుఁడు లేఖకుఁడై నట్లు మన వేంకటరామ శాస్త్రిగారికి సుంకర రంగయ్యగారు లేఖకుఁడై గ్రంథరచనోత్సాహము కలిగించెనఁట. రంగయ్యగారు వీరికిఁ బ్రియశిష్యులు. 'సుప్తార్థప్రకాశిక' రంగయ్యగారి కర్తృత్వముద్రతో మొదట వెలువరింపఁబడినది. శాస్త్రి గారి ప్రియశిష్యుఁడగుటచే వారిగ్రంథము సంగ్రహించెనని వదంతికాని రంగయ్యగారు పీఠికలో 'సంస్కృతవ్యాకరణవిషయ మున్నచోట గురువులు వేంకటరామశాస్త్రిగారు పూరించి పరిష్కరించి'రని వ్రాసికొనిరి. ఇట్టి గ్రంథచౌర్యము తొల్లిటినుండియు జరుగుచునే యున్నది. నేఁడు క్రొత్తగాదు.

వైయాకరణ శిరోభూషణులు, వ్యాఖ్యాతృశిఖామణులునగు వేంకట రామశాస్త్రిపాదుల కీర్తిజ్యోతిని శాశ్వతస్థితితోఁ బ్రకాశింపఁజేయునది బాలవ్యాకరణగుప్తార్థ ప్రకాశిక యొక్కటే.

దాఁక వెలువరింపఁబడలేదు. తిక్కన సోమయాజి తెనుఁగులోఁ గొన్ని వేదాంతఘట్టములు పరిత్యక్తములయి యుండుట సహింపక, జగద్గిత మునకై భగవద్గీత, ప్రజాగరపర్వము, సనత్సుజాతీయము తాడూరికవి యాంధ్రీకరించెనఁట, ఇవి పరికించి కొందఱు ప్రోత్సహింపఁగా ఉద్యోగ పర్వము సమగ్రముగా ననువదించెను. భారతపర్వములలో ఉద్యోగము సారవంతమని, లోకప్రవృత్తికి ముఖ్యమని యెంచి తెనిఁగించిరని కవి హృదయమును వారి కుమారులు వెలువరించిరి. ఈ తెనుఁగునేత శ్లోకాను క్రమముగా నున్నది. ౧౯౦౫ లో ప్రథమపుత్ర శోకము వలన విరక్తుఁడై యీకవి భగవద్గీతాదికృతులు తెనుఁగు సేసెనఁట. విదురనీతిలోని పద్యములు :

అవమానింపక యెట్టిదుర్బలుని ఛిద్రాన్వేషియై నేర్పుతో
నవనీనాయక బుద్ధిపూర్వముగ నొయ్యన్ వైరినిం గొల్చుచున్
భువిలోఁ జాల బలిష్ఠులౌ పగఱతోఁ బోరాడ నావిక్రమం
బవురా! మేల్తఱి వేచి తానెఱపు నేఁడాతండు ధీరుండుసూ-
ఆపదవచ్చినప్పు డిసుమంతయునొవ్వక జాగరూకుఁడై
యోపుచు శోభనార్థమయి యొప్పుఁ బ్రయత్నము లాచరించుచున్
సైపుచు నడ్మఁ గష్టమయిన న్వేలుఁగొందెను నమ్మహాత్ముఁడో
భూప! ధురంధరుండు రిపుపుంజము నాతఁడు గెల్చినాతఁడే.

ఇఁక, ఋతుసంహారము నందలి శృంగారపద్యశైలి తీరు నారయునది.

ఒండొక పువ్వుఁబోఁడి సురతాగ్రతచే నొడలెల్ల డస్సి తా
మెండుగ రాత్రియెల్ల రతి మేల్కొనుట న్నయనంబు లెఱ్ఱనై
మండఁగఁ గొప్పువీడి భుజమండలిఁ దాండవ మాడుచుండ నీ
రెండ ప్రభాత వేళ మెఱుఁగింపుగఁ దాఁకఁగ నిద్రనోయెడిన్.

ఈలక్ష్మీనరసింహారాయకవి కవితయాత్మానందము నుద్దేశించి వ్రాయఁబడిన దగుటచేఁ దెలుఁగు ప్రజలు హెచ్చుగాఁజూడ లేదు. ఈయన ధోరణిలో వ్యుత్పత్తికంటెఁ బ్రతిభాభ్యాసముల పాలు మిక్కిలిగా నుండును.

కల్లూరి వేంకటరామశాస్త్రి

1857 - 1928

తల్లి: కామసోమదేవి. తండ్రి: వేంకటశాస్త్రులు. అభిజనము: గోదావరీ మండలములోని 'ముగ్గుళ్ల'. నివాసము: రాజమహేంద్రవరము. పుట్టుక: 16-9-1857. కవకాలము: 29-౨-1923 కృతులు: ౧. వంశముక్తావళి (ఆధ్యాత్మికపద్యకృతి) ౨. కోటిలింగేశ్వరశతకము. 3. హాస్యకుముదాకరము (ప్రహసనము) ౪. బాలవ్యాకరణగుప్తార్థ ప్రకాశిక. ౫. మేఘసందేశము (ఆంధ్రపరివర్తనము).

కల్లూరి వేంకటరామశాస్త్రిగారి కీర్తిపల్లరికి గుప్తార్థప్రకాశిక యుపఘ్నము. బాలవ్యాకరణముపై వెలువడినవ్యాఖ్యలలో నిది తొట్టతొలిది. వేంకటరామశాస్త్రిగారి సంస్కృత వ్యాకరణాభిజ్ఞత నిర్వేలము. ఈవిషయమునకు గుప్తార్థప్రకాశిక ప్రత్యక్షరము సాక్ష్యమిచ్చును. వీరియభిప్రాయములలోఁ గొన్ని పొరపాటు లున్నవని విమర్శకు లెత్తిచూపిరి. అట్టివారిలో మహామహోపాధ్యాయ తాతా సుబ్బారాయశాస్త్రి వర్యుల చినసీతారామశాస్త్రిగారలు ప్రముఖులు. ప్రతివాదుల విమర్శనములను మనశాస్త్రిగారు మహోపాధ్యాయులుగానఁ జాలభాగము ప్రతిఘటించిరి. ఎవ రేమన్నను గుప్తార్థప్రకాశిక గొప్ప వ్యాఖ్య. "బ్రహ్మశ్రీ శిష్టు కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి పండితవర్య ప్రణీత హరికారికాంధ్రీభూత పరవస్తు చిన్నయసూరి కర్తృక బాలవ్యాకరణము"నకు వ్యాఖ్యానమని ముఖపత్త్రముపై వ్రాసికొనిగాని వేంకటరామశాస్త్రిగారు తృప్తిపడ లేదు. బాలవ్యాకరణము చిన్నయోపజ్ఞము కాదనియు, శిష్టు కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారి హరికారికల కనువాదప్రాయ మనియు వీరి యాశయము. దీనిని పెక్కుమంది పండితులు సోపపత్తికముగాఁ 'గాదు కా' దని ప్రతిఘటించిరి. పట్టినపట్టు వదలక పాండిత్య విశేషముచే స్వమత ప్రతిష్ఠాపనమున కెన్నో యుక్తులు ప్రకటించిరి. కాని యీవిషయమున మాత్రము వేంకటరామశాస్త్రిగారి పక్షము నెగ్గినట్లు తలఁపఁబడదు.

తాడూరి లక్ష్మీనరసింహరాయకవి

1856-1936

మాధ్వమతస్థులు. తల్లి: సీతమాంబ. తండ్రి: రామారావు. నివాసము: రాజమహేంద్రవరము. జననము: 18-7-1856 నల సంవత్సర ఆషాఢ బహుళ ప్రతిపత్తు శుక్రవారము. నిర్యాణము: 4-7-1936 ధాతృసంవత్సర ఆషాఢశుద్ధపూర్ణిమ.

కృతులు: ౧. శృంగారభూషణము. ౨. ఉన్మత్తరాఘవము. ౩. రుక్మిణీ స్వయంవరము (ఈమూఁడు నాటకములు). ౪. భోజకుమారము. ౫. లక్ష్మీసంవాదము. ౬. చంద్రాలోకము ౭. మేఘసందేశము [పూర్వసర్గమాత్ర మాంధ్రీకృతము]. ౮. దైవప్రార్థనము. ౯. భగవద్గీత (ఆంధ్రీకృతి). ౧౦. శృంగారతిలకము. ౧౧. ఋతుసంహారము. ౧౨. జ్ఞానోదయము [ఆంగ్ల 'ఆణా' కావ్యముల ఆంధ్రీకరణము]. ౧౩. సనత్సుజాతీయము. ౧౪. నీతికథానిధి ౧౫. రసమంజరి [సంస్కృతమునకు తెలుఁగు సేఁత]. ౧౬. చమత్కారచంద్రిక. ౧౭. పండితరాయ శతకము. ౧౮. ఉద్యోగపర్వము [తెలిఁగింపు]. ౧౯. బాలనీతి-ఇత్యాదులు.

నాఁటి రాజమహేంద్రవరము-నేఁటిరాజమహేంద్రవరము కవులను బెంచుచున్న చక్కని పట్టణము. రాజరాజనరేంద్రుని మొదలు నేఁటి దాఁక, ఆపుర మొకేతీరునఁ గవులకుఁ గాఁపురము.

శ్రీవీరేశలింగముగారితో పాటు, శ్రీ సుబ్బారాయుఁడుగారితో పాటు, వాసుదేవశాస్త్రిగారితో పాటు, లక్ష్మీనరసింహంగారితో పాటు రాజమహేంద్రవరమునఁ గొన్నాళ్ళు నివాసమున్న కవులలో తాడూరి లక్ష్మీనరసింహారావుగా రొకకవి. ఈయనకు కవిగాఁ బేరున్నదిగాని, వాస్తవమునకు రాజకీయోద్యోగి. ప్రభుత్వోద్యోగులై తెలుఁగు సాహిత్యమును, కవిత్వమును సేవించినవారు మనవారిలోఁ బెక్కురు. జయంతి రామయ్యపంతులుగా రాజాతిలోవారు. ప్రకృతము తాడూరి లక్ష్మీనరసింహరాయకవి విషయము పరిశీలింతము. ఈయన 'డిప్యూటీ తహసీలుదారు' గా, చింతలపూడి, భీమవరము, క్రొత్తపేట, కదిరి, కడప మున్నగు తావుల నుద్యోగించిరి. సాధారణముగా,

ప్రతిమానవునకు అభిప్రాయమొకటి - చేయుచున్నపని యొకటి యగుట జరుగుచున్నది. లక్ష్మీనరసింహారాయకవికి స్వతంత్రతతో జీవింపవలెనని కాని, పరాధీనమైన సేవకవృత్తిలోఁ గొట్టుకొనవలెనని తలఁపులేదు కాని తప్పలేదు. 1913 సం॥ వఱకు తెలుఁగునేలలోఁ బలుప్రాంతములు పర్యటించి 'డిప్యూటీ తహశ్శీలుదారు'గాఁ బనిచేసి ప్రజలయాశీస్సులకు, అధికారుల యామోదమునకుఁ బాత్రుఁడై, గౌరవవేతనము పుచ్చుకొనెను. ఉద్యోగమునుండి విరమించిన 1912 మొదలు, ఇరువదినాలుగేండ్లు వీరుజీవించిరి. ఈయిరువది నాలుగేండ్లును సారస్వత సేవకై వినియోగ పడినవి. సేవావృత్తిని తూలనాడుచు 'భోజకుమారము'లో వ్రాసిన వీరిపద్యమిది:

సీ. చందమామను మించునందంబు గలవానిఁ
జీ! కురూపినిగాఁగఁ జేయుదాన
అలసుమేరువునైన నడఁగించు దిట్టరిఁ
జీ! పందగాఁగను జేయుదాన
ఉక్కుమీఱి సురేంద్రు లెక్కసేయనివానిఁ
జీ! యస్వతంత్రునిఁ జేయుదాన
అల దేవగురునోర్చు నతిబుద్ధిశాలినిఁ
జీ! బుద్ధిహీనునిఁ జేయుదాన
గీ. అల్ల సత్యహరిశ్చంద్రు నట్టివాఁడు
చెప్ప నిజమును జీ! బొంకు సేయుదాన
అవనినో సేవ! కటకటా! యక్కటకట!
కలదె? నీ చేయలేని యకార్యమొకటి.

ఈ నాటకమున సేవానైచ్యము-అధికార మదాంధత-నిరర్థ బిరుద ప్రదానము-మున్నగునవి పేర్కొని, వానిని నిరసించిరి.

1905 తరువాత సీకవి భగవద్గీత-సనత్సుజాతీయములు తెలిఁగించిరి. భారతమున నుద్యోగపర్వమును వీరాంధ్రీకరించిరి కాని, యది నేఁటి

మహమ్మదీయ ప్రభు సైన్యములో సరదారులుగా నుద్యోగించిరఁట. ఈకవితండ్రి గంగయ్య పటాలములోఁ బనిచేయుచుండఁగా జాల్నా పురిలో నీయన జన్మము తటస్థించెను. ఈగంగయ్య తెలుఁగు సారస్వతము కొంత యెఱిఁగినవాఁడు. బ్రౌనుదొరకు సమకాలికుఁడు. నాఁడు జిల్లాజడ్జీగానున్న బ్రౌనుతో రాజమహేంద్రవరమున నున్నపుడు చెలిమి కలుపుకొని మన్ననలు పొందెను. ఈసందర్భము వేంకటకవి తన వైదర్భీపరిణయ కావ్యమున నిటులు ముచ్చటించెను.

శా. సీ.పీ. బ్రౌన్‌దొరగారు మండలపు జడ్జీ సుప్రమేయంబునం
దేపారంజని గంగయామాత్యుఁడు హాయింగాంచి తానాంధ్ర వి
ద్యాపాండిత్యము మేటి గ్రంథపఠనాద్యస్తోక నైపుణ్యమున్
జూపెన్ రాజమహేంద్ర పట్టణమునన్ సూర్యోత్తముల్ మేలనన్

ఈ వేంకటకవి మూఁడేండ్ల పసిప్రాయమున నుండఁగా 'జాల్నా' లో నొకచోరుఁడు మిఠాయిపొట్లము తినఁజూపి యెత్తుకొనిపోయి, యొడలి బంగారమునూడఁబెరికికొని దవ్వుల నొకపాడునూతిలోఁబాఱవైచెనఁట. ఆపసిబిడ్డతండ్రులు సైనికోద్యోగులగుటచే నలువురు నాలుగు మూలలకు వెళ్ళి వెదకఁగా, నీరులేని పాడునూత నేడ్చుచున్న పిల్లవానిని బయటకులాగి బుజ్జగించుచున్న బాటసారులు, వారికాబిడ్డనిచ్చి బహుమానితులయిరఁట. పసిబిడ్డ చెవుల నంటుకోళ్ళు చోరునిచేఁ ద్రెంచ బడుట కారణముగా, చెవితమ్మలు వేంకటకవికి మఱి కలియలేదు. ఇట్టి గండము గడచిన పసిబిడ్డ పండితకవి కావలయునో!

వేంకటకవి తొట్టతొలుతఁ దండ్రికడనే తెనుఁగు పొలుపులు గుర్తుపట్టెను. సంస్కృతము తెలికిచెర్ల శివరామశాస్త్రిగారికడ నభ్యాసము. శ్రీకాకుళము హైస్కూలులో ఇంగ్లీషు భాషాపఠనము-గంజాముమండలము

లోని పురుషోత్తమ పురములో 'సబురిజిస్ట్రారు' గాఁ బనిచేయుచుండిన వేంకటకవి భాషమీఁద నుక్కువతో, పర్లాకిమిడికళాశాలలో ప్రధాన పండితపదవి లభింపఁగా నది గ్రహించెను. అది మొదలు వేంకటకవి సారస్వత వ్యవసాయమునకొక మెఱుఁగుఁగాలము. ఈయన రచనలు ప్రధానముగా నాఁటి ముద్రిత గ్రంథ చింతామణి (నెల్లూరు) పురుషార్థ ప్రదాయిని (బందరు) పత్రికలలోఁ గాన నగును. మన వేంకటకవికి సమస్యా పూరణములపై వేడుక మెండు. 'వార్తాలహరి' యను పత్రికలో త్రిపురాన తమ్మయకవి (ఆంధ్రదేవీభాగవతకర్త) యొసఁగిన "ప్రద్యుమ్నాగారమందు భానుఁడువొలిచెన్" అను సమస్యకు వేంకటకవి వ్రాసిన పూరణములెట్టి మనోరథోరణితో నున్నవో చదువుఁడు. ఏ కారణముననో యిది వేంకటకవి తనశిష్యుని పేర వెలువరించెను.

క. మద్యమ్ముఁ ద్రావినావో
విద్యున్నేత్రలఁ గుఱించి వెతఁ జెందితివో
విద్యావిహీన! యెక్కడి
ప్రద్యుమ్నాగారమందు భానుఁడు వొలిచెన్!

క. విద్యానిధి విటుఁ డొకసతిఁ
జోద్యమ్ముగఁ గూడునెడ రజోగుణ మిషచే
హృద్యమ్ముగు నక్కోమలి
ప్రద్యుమ్నాగారమందు భానుఁడు వొలిచెన్.

క. విద్యాధరార్చితా! యుర
పద్యమ్మున నీసమస్య పరఁగ ముగింతున్
హృద్యమ్ముగు ప్రాగ్గిరి దీ
ప్రద్యుమ్నాగారమందు భానుఁడు వొలిచెన్.

ఈ వేంకటకవి సాహిత్య వివాదములు మొదలగునవి యానాఁటి ఆంధ్ర భాషాసంజీవని, హిందూజన సంస్కారిణి (చెన్నపురి) బుధవిధేయి మున్నగు పత్రికలలోఁ గననగును.

మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రి యీ వేంకటకవి నిటు లుట్టంకించెను:

మచ్చరము లేదు కవితలో మచ్చలేదు
మచ్చయిన లేదు నుతికి సొమ్మచ్చలేదు
మచ్చయన మెచ్చఁదగు పుట్టుమచ్చగాన
మచ్చ వేంకటకవినామ మచ్చమయ్యె ॥

20 - 2 - 1894 : శాల్విలి

ఆకొండి వ్యాసమూర్తిశాస్త్రి

1860 - 1906

ఆరామద్రావిడ శాఖీయులు. ఆశ్వలాయనసూత్రులు. ఆత్రేయస గోత్రులు. జన్మస్థానము: ఖండవిల్లి. నివాసస్థానము: కాకరపఱ్ఱు (తణుకు తాలూకా). రాజమహేంద్రవరమున నుద్యోగము. తల్లి: వెంకటాంబ. తండ్రి: వేంకటశాస్త్రి. జననము: 1860. నిర్యాణము: 2-2-1916. కవికర్తృక గ్రంథములు: శ్రీమహాభారతనవనీతము (పదమూఁడు పర్వములు), ప్రబోధచంద్రోదయము, అనర్ఘ రాఘవము, శుద్ధాంధ్రబుత్తు సంహారము, గంగాలహరీస్తోత్రము, భామినీ విలాసము, అధ్యాత్మరామాయణము, సూర్యశతకము (మయూర కవిది- ఆంధ్రీకృతము), భారతఫక్కి (విమర్శ), పరాశరస్మృతి (తెనుఁగువచనము), కృష్ణా పుష్కర మాహాత్మ్యము.

చవులువుట్టఁ బ్రబోధచంద్రోదయముఁ జేసెఁ
దెలుఁగులలోని సిగ్గులు ఘటించి
తెలిఁగించెఁ దలలూఁపఁ బలుకులఁ దులదూఁచి
రమ్యభంగి ననర్ఘ రాఘవంబు
పండితరాజప్రబంధమ్ము లాంధ్రీక
రించెఁ దత్తద్భావరీతు లెఱిఁగి
పరివర్తన మొనర్చె బాసలోనికి బుత్తు
సంహారకృతి నదోషత నెసంగ

నాంధ్రవాగ్దేవతా చతురాస్యుఁ డతఁడు
సంస్కృతోక్త్యభినవపతంజలి యతండు
ప్రథితవాగర్థరసమహోదధి యతండు
ధూర్తరిపుశస్త్రి యావ్యాసమూర్తి శాస్త్రి

'వ్యాసమూర్తిశాస్త్రిగారి కవిత్వము స్వయంపాకము వలె శుచిగా నుండునేగాని ద్రాక్షాపాకము వలె రుచిగానుండ' దని యొక వాడుక. ఈ వాడుకకు వారు మహాపండితులగుటయే కారణము. శాస్త్రులుగారు రాజమహేంద్రవర పురవీథిని నడచుచుండునపుడు ప్రక్కప్రక్కలఁబోవు పండితులు 'అదిగో విజ్ఞానసర్వస్వము' అని చెప్పుకొనుచుండెడివారు. ఆ మహాశయునకు జోహారులనందుకొనుటయే సర్వకళాశాలలోని యుపాధ్యాయత్వమునకు మించిన పెద్దయుద్యోగమైపోయినది. ఆ దివ్య తేజస్వి సారస్వతపీఠమునఁ గూరుచుండి సాహిత్యగోష్ఠి సలుపునపుడు సరస్వతి పుంభావమును బడసినటులు కనులపండు వయ్యెడిది. ఆయన మహామహోపాధ్యాయులు కారు. కళాప్రపూర్ణులునుగారు. ఈ మహా బిరుదములను దాఁటియున్నర్థనాముఁడైన పండిత మూర్ధరత్నమాయన సంస్కృతాంధ్రములలో నఖండమైన పాండిత్యము. కవితారచనలో ననమానమైన వేగము. భాష్యత్రయమునకుఁ బాఠములు సెప్పినారు. ఆఱు శాస్త్రములలోఁ దగిన పరిచయము. వారినాఁట సంస్కృతాంధ్ర ములలో నెవరి కే సందేహమువచ్చినను వీరు తీర్చుచుండెడివారు. ప్రమాణములు కావలసినను ప్రయోగములు కావలసినను నిఘంటు వులు తిరుగవేయనక్కఱలేదు. ఆయనదర్శనమునకుఁ బోయినఁజాలును.

వ్యాసమూర్తిశాస్త్రిగారి కనర్ఘ రాఘవ మభిమానగ్రంథము. దాని నాంధ్రీకరించిరికూడను. వ్యాసేశ్వరుఁ డిష్టదైవము. తమకృతు లన్నియుఁ గేశనకుర్తి వ్యాసేశ్వరునకే యంకితములు. ఈ యాంధ్ర వ్యాసుఁ డొక తుంగచాపపై నొకయుత్తరీయమును బఱచుకొని యొకవంక సంస్కృత మహాభారతమును జూచుకొనుచు సులోచనముల జోడు జారిపోవు చుండఁగా నిట్టెసవరించుకొనుచు 'మహాభారతనవ నీత' రచనా నిమగ్నుఁడై యున్నపుడు-ఆమహాశయుని దివ్యదృశ్య మును గనులారఁగాంచు భాగ్య మాంధ్రులకింక దురాపము. ఒకతుడుపు గాని యొక సవరింపుగాని లేక తూచాలు తప్పక ఫుల్ స్టాపులతో-

శకటరేఫలములతో-నరసున్నలతో నిప్పటికిని నవనవముగానున్న వారి భారతపు వ్రాఁతప్రతిని సక్షిపర్వముగా నవలోకించువారిదే యదృష్టము. పదుమూఁడు పర్వములు మాత్రము వ్రాఁతలోనున్నది. అచ్చుపడినది యాదిపర్వ మొక్కటియే. మహాభారతమునుండి నవముగా నీతమైనదనునర్థము వచ్చునట్లును, మహాభారతములోని నవనీత తుల్యమైన సారతరపదార్థ మనునూహ కలుగునట్లును దీనికి 'మహాభారత నవనీత' మనునామకరణము శాస్త్రులుగారు చేసియుందురు. ఇదిమూలమునకు ముక్కకు ముక్కగాఁజేసిన యాంధ్రీకృతి గాదు. ఈ వ్యాస భారతమునకుఁ బీఠిక వ్రాయుచుఁ బీఠికాపురసంస్థానకవులు ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రిగా రిట్టులనిరి.

"శ్రీవ్యాసమూర్తిశాస్త్రులవారు తొలుదొలుత నీభారత రచనమున కారంభించినపుడు నేనును నా మేనత్తకుమారుఁడు రామకృష్ణశాస్త్రియు నస్మద్గురుదేవసమానులు, నత్యంతాప్తబంధువులు నగు శ్రీశాస్త్రులుగారి యొద్దమాకుఁగలిగినచనవునంజేసి 'ఆర్యా! కవిత్రయాంధ్రీకృతమహాభారతము సర్వాంగసుందరమైవిరాజిల్లుచుండ మరలనీభారతనవనీతరచనకుఁ బూనుకొనుట యెందుల' కని నిర్భయముగా నడిగితిమి. అప్పుడు వారు సెలవిచ్చిన యుపపత్తులివి: "వ్యాసభట్టారక ప్రోక్తమైన శ్రీమహాభారతమును నన్నయభట్టారకాదులు నవరసభరితముగ నాంధ్రీకరించిన సంగతి వాస్తవమే. వారి కవితారచనాదులు నిరుపమానములై సర్వజనాహ్లాదకరములై యుండుటయు యథార్థమే. నేనిప్పుడు వారికవనమున లోపములు గలవనుతలంపుతోఁ గాని, వారికవిత్వము నతిశయింప వలయుననుకోరికతోఁగాని యిందులకుఁ బూనుకొనలేదు. పంచమ వేద క్షీరవారాశినుండి నేనును నాశక్తికొలఁది కొంత నవనీతము నెత్తఁ దలచితిని. ఆగభీరవారాశిగర్భమున విలీనములైన నీతిరత్నములఁ గొన్నిటి నాంధ్రులకు వెల్లడిసేయుట యవసరమనితోఁచినది. ఇదియునుఁగాక,

నాయంతరంగమున నొకవిచిత్రమైన యభిలాషము సైతమున్నది. అది యేమనఁగా వ్యాసేశ్వరుఁడే మాకుఁ గులదేవత. ఆ వ్యాసభట్టారకుని యెడ నాకెంతయో భక్తి గలదు. సంస్కృతభాషయందు వ్యాసప్రోక్తమైయున్న మహాభారతమును దేశభాషనుగూడ వ్యాసప్రోక్తమొనరింపవలయు నని నాకు ముచ్చటగా నున్నది. ఆయా కారణములచే నేన్గ్రంథమును రచింప నారంభించితినిగాని ముతిరియొకటి గాను. నాయీగ్రంథము శ్రీమహాభారతమునకు మూలానుగుణమగు నాంధ్రీకరణముగాదు. . ..."

వ్యాసమూర్తి శాస్త్రిగారికవిత్వము అన్వయకాఠిన్యము కలిగి యర్థాతిఘూర్ణమైనదని కొందఱభిప్రాయము. ఇంచుమించుగా నందఱ యభిప్రాయము నదియే. దానికి గారణము తొట్రుకొలుతఁ బేరుకొంటిని. వ్యర్థపదములు వారికవితలోనుండవు. అదిగాక భారతనవనీతము నిర్వచనము. మొత్తముమీఁద శాస్త్రిగారికవితారచనము విలక్షణతాపాదకమని చెప్పవలయును.

ఎఱుఁగక మేను, గినుక ధరణీశుల నేఁ బొరిగొన్న పాతకం
బెఱిఁగి మనన్ ఋచీకముఖు లావర మిచ్చిరి; తత్సరోంత మే
పఱఁగు శమంతపంచకము; భారతసంగరమందె సెల్లె; రూ
పఱె కిరుతో మిన్నెదుల్బలము లక్షపదాదిమహైన యూహినుల్.

"భారత నవనీతము"

వీరిపద్యములన్నియు నిట్లే నడచును. శాస్త్రిగారు తమ కుమారుని వివాహమున కాహ్వానపత్రికపై వ్రాసినయీపద్యమెంతపొందికగా నిమిడినదో!

వినుఁడీ! కీలకమాఘశుద్ధదశమిన్ వేగ న్విధిన్ గుంభరా
శిని మత్పుత్రుఁడు కోటవెంకటసుతన్ జేనందికో వృద్ధమా
ననమయ్యెన్ జరుగున్వివాహము జగన్నాథాచలంబందుఁ గా
వున విచ్చేయుఁడు! బంధులీనవయుగంబున్ లెస్సదీవింపఁగన్.

ఈపద్యము చదివి యూహాపోహలు కొందరు వేగన్ — విధిన్ అనుపదములకర్థమెఱుఁగక వ్యర్థపదములని యాక్షేపించిరఁట. సహజసాత్త్విక స్వరూపులగుశాస్త్రులుగారు నవ్వుకొని వేగన్ అనఁగా వేల్లవారుజామనియు, విధి యనఁగా రోహిణీ నక్షత్రమనియు వారి కెఱుఁగఁ జెప్పిరఁట. వీరికవిత్వములోనేగాక మాటలలోఁగూడ నిట్టిపొందికయుఁ జమత్కారములు నుండును. 'తమకు జీత మెంతయిత్తురండీ' యని యడుగ 'వయసునకు మించలేదులెండి' యనుచుండువారు.

ఈశాస్త్రులవారు వేదుల సోమనాథశాస్త్రులవారితోఁ దర్కాలంకారశాస్త్రములు చదివిరి. ఉపనిషద్వేదాంతములు ఆదిభట్ల రామమూర్తి శాస్త్రిలవారిసన్నిధిని పఠించిరి. వీరు మొట్టమొదట ఖండవిల్లిలోను, క్రొత్తపేటలోను గల పాఠశాలలోను నధ్యాపకులై యుండిరి. తరువాత 1880 మొదలు 1915 వఱకు రాజమహేంద్రవరము బోధనాభ్యసన పాఠశాలా కళాశాలలలో సంస్కృత భాషాదేశికులై విద్యార్థుల నందఱనో విద్వాంసుల నొనర్చి యుపకారవేతనము గొన్నారు.

వీ రనువదించిన అనర్ఘరాఘవము-ప్రబోధచంద్రోదయము సూర్యశతకము చూచిన కవిప్రతిభాపాండిత్యాదులు వెల్లడియగును. 'భారత ఫక్కి' యనుపేర భారతముపై విమర్శ గ్రంథము నొండు వ్రాసిరి. అది భాషోపాసకుల కుపయోగకరమైన కూర్పు. వ్యాసమూర్తిశాస్త్రి గారి భారతనవనీతము సంపూర్ణముగ నచ్చునకు వచ్చునట్లు వ్యాసేశ్వరుఁ డనుగ్రహించుఁగాక! పీఠికాపుర సంస్థానకవులు శతావధానులు నగు వేంకట రామకృష్ణకవులలో నొకరగు వేదుల రామకృష్ణశాస్త్రి గారీ మహాభారత నవనీతకవికి అల్లుఁడని వెల్లడించుట యవసరము.

అదియటుంచి, శాస్త్రిలుగారి సూర్యశతకము తెనుఁగుఁ నేత నుండి హృద్యపద్యములు కొన్ని యెన్నుకొందము.

మ. వసివాళ్వాడు బిసాభమంచుదయనో, వాతాశిలోకంబు, పే
రసమర్థం బగునంచు నే పరము లోకాలోక భూభృత్తటి
న్వ్రాస నూర్ధ్వాబ్జజ భాండఖండదళనా వేగంబునన్ ద్యోస్ఖలి
న్నొప్పఁగంగాఁ జొర కెందునేగు రవిరుక్పూరంబు మేల్మికిమున్.

మ. జలధి న్విద్రుమముల్ ద్రుమాళిఁ జివురుల్ శైలంబునం జేవురుల్
బలభిత్కుంభ శిరంబునం దవిరళ ప్రత్యగ్రసిందూర ధూ
ళులు వింటన్ హరు వింటి పైడితళుకుల్, శోణద్యుతిన్ భాను దీ
ప్తిలవంబుల్ వఱువాత నేవవి భవత్త్రిశ్యావహంబయ్యెడిన్ !

మ. కులదైవంబొ,గురుండొ,తండ్రి,చెలియోకొక్కొ,యర్యుఁడాచార్యుఁడో
వెలుఁగో చుట్టమొ రక్ష దివ్య బ్రతుకో బీజంబొ నేత్రంబొ వే
వెలుఁగి శ్లేమని నిర్ణయింపనగు నేవేళన్ సమస్తంబు లో
కుల కెల్లన్ సమకూర్చుఁ గోరికలు మీకు న్దేవుఁడాతండిదున్ !

———

జయంతి రామయ్య

1860-1941

వెలనాటి బ్రాహ్మణుఁడు. కౌశికగోత్రుఁడు. కృష్ణయజుర్వేది. ఆపస్తంబ సూత్రుఁడు. తండ్రి: రామయ్య. తల్లి: సోమమ్మ. జననము: 18-7-1860 రౌద్రినామ సంవత్సరమున ఆషాఢ బహుళ అమావాస్య సూర్యోదయ కాలము. నిధనము: 9-2-1941 అభిజనము. అమలాపురము తాలూకా ముక్తేశ్వరము. మృతినొందు కాలమునాఁటికి వీరివయస్సు 81 సంవత్సరములు. విరచితగ్రంథములు: 1. ముక్తీశ్వరశతకము 2. ఉత్తరరామచరితము 3. ఆంధ్రచంపూరామాయణము 4. అమరుకము 5 ఆంధ్రవాఙ్మయ వికాసశైఖరి 6 శాసనపద్యమంజరి (2 భాగములు) 7 బాలరామాయణము 8. Defence of Literary Telugu. 9. Dravidian Lexicography- మున్నగునవి. దేశచరిత్ర స్వరూప ప్రయోజనములు రాజరాజ నందంపూడిశాసనము ఆంధ్ర నిఘంటునిర్మాణ పద్ధతి బమ్మెర పోతరాజు నివాసస్థానము ఉత్తరరామ చరిత నాటకరస విచారము మొదలగు విషయములపై ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రికలోఁ బ్రకటింపఁబడిన వ్యాసముల మొత్తము 50. 1. The Southern School of Telugu Literature 2. Krishnaraya మొదలగు వ్యాసములు ఆంధ్రేతిహాస పరిశోధక మండలివారి పత్రికలోఁ బ్రకటింపఁబడినవి 5, 'ఎపిగ్రాఫియా ఇండికా' లో వెలువరింపఁబడిన వ్యాసములు 8. ఉపోద్ఘాతములు వ్రాసినగ్రంథములు: రాయవాచకము, సర్వేశ్వరశతకము, కవిజనాశ్రయము, విప్రనారాయణ చరితము, మన్నారు దాసవిలాసము మొదలగునవి.

ఆంధ్రభాషోద్ధరణాభిలాషులగు కొందఱు ప్రభువులచేతను, ఆంధ్రభాషా ప్రవర్ధకులగు కొందఱు ప్రముఖులచేతను 1911 లో ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు స్థాపింపఁబడినది. తదధ్యక్షులగు జయంతి రామయ్యపంతులు గారు నాఁటినుండియు నవిచ్ఛిన్నముగ నాంధ్రిసేవ చేసియున్నారని తలంపవలయును. 'సాహిత్యపరిష' దుత్పత్తికిఁ బూర్వము పేర్కొనఁ

దగిన భాషాసంస్థలు రెండు మూఁడు మాత్రమే తెలుఁగునఁ గలవు. పరిషత్తు సేవాఫలిత మంతయు రామయ్య పంతులుగారిచేతను, పంతులు గారి గౌరవసేవయంతయుఁబరిషత్తుచేతను బెక్కువత్సరము లనుభవింపఁ బడుచు వచ్చినది. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తును కౌమార్తెగాను, సూర్య రాయాంధ్ర నిఘంటువును కుమారునిగాను భావించుకొని పంతులుగారు తమయనపత్యతావ్యథను బాపుకొని మనుగడ సాగించినారు.

రామయ్యపంతులుగారు బి. యె. పట్టభద్రులు. చదువుచున్న సమయమున వీరిబుద్ధి విశేషమును వెలిఁబుచ్చు విశేషమొకటి వారి పెద్దలిట్లు చెప్పుకొందురు. బ్రహ్మసమాజమత ప్రబోధకుఁడగు పండిత శివనాథశాస్త్రి మతప్రచారమునకు 1881 లో రాజమహేంద్రవరము వచ్చియాంగ్లేయభాషలోగంభీరోపన్యాసముగావించెనఁట. ఆకాలమున క్లుప్తలేఖనము లేకుండుటచే నెట్టియుపన్యాసములైన నచ్చులోనికి వచ్చుట కవకాశముండెడిదికాదు. మనపంతులుగా రప్పుడు రూళ్ల పెని సిలు కాగితములు పుచ్చుకొని తూచాలు తప్పకుండశివనాథశాస్త్రిగారి యుపన్యాసము లన్నియు వ్రాసి చెన్నపురిలోని యాంగ్ల పత్రికలకుఁ బంపిరఁట. శివనాథశాస్త్రిగారు తమ యుపన్యాసములు యథాతథ ముగా నాపత్రికలలో వెలువరింపఁబడుటఁ గని యబ్బురపడి యివి వ్రాసినవారెవరని తెలిసికొన — బి. యె. తరగతి విద్యార్థి జయంతి రామయ్య వ్రాసె నని తేలినది. అప్పుడెల్లరు "ఈ చికిలికన్నుల చిన్నవాఁడేనా గంగాప్రవాహముఁ బోలు నీమహోపన్యాసము వ్రాసి నది" అని యాశ్చర్యచకితు లైరఁట. పంతులుగారు చిన్ననాఁటఁ గన్నులు చికిలించెడివారని యెఱిఁగినవారు చెప్పుచుందురు.

రామయ్యపంతులుగారు 1886 లో బి. ఎల్. పరీక్షలో నుత్తీర్ణత నందిరి. ఆనాఁటి విచిత్ర మొకటి వీరినిగూర్చి చిలకమర్తి లక్ష్మీనర సింహముగారు చిఱునవ్వునవ్వుకొనుచునిట్లుచెప్పుచుందురు. "రామయ్య

పంతులుగారు చదువునాఁటికి మదరాసు పోవుటకు రైలుత్రోవ లేదు. పొగయోడయే యాధారము. రామయ్యగారు పొగయోడలోఁ బ్రయాణము చేయుచుండ నొకసారి యోడమీఁదనుండి జారి సముద్రములోఁ బడిపోయిరి. ఓడకప్తాను చూచి తొందరగ వచ్చి పడిపోయిన పంతులుగారి జుట్టుపట్టుకొని మునిఁగి తేలుచున్న సమయమున బయటికి లాగి బ్రతికించెనఁట. ఆయనజుట్టే ప్రాణభిక్ష పెట్టినది" పరిశోధకపండితశిరోమణి కాఁదగిన యిట్టి మహాశయుఁడు జలగండము పాలగు టెట్లు సమకూడును?

పంతులుగారు పథమమున మాధ్యమికపాఠశాలలో నధ్యాపకులు. తరువాత మండలాధికారి (జిల్లా మేజస్ట్రేటు) కచేరీలో లేఖకులు. అటుపై నచ్చటనే ప్రధానలేఖకులు. అనంతరము సహాయ మండలాధికారి (డిప్యూటి కలెక్టరు), తదనంతరము రాష్ట్రన్యాయాధికారి (ప్రెసిడెన్సీ మేజస్ట్రేటు), పిమ్మట శాసనసభాసభ్యుఁడు (ఎమ్. ఎల్. ఎ.)

క్రమముగా నుపకారవేతనముపొంది కళాప్రపూర్ణుఁడై సలక్షణాంధ్ర భాషాప్రతిష్ఠాపకుఁ డని యశస్సు గాంచెను. రామయ్యపంతులుగారు తెలిపిలేని రాజకీయోద్యోగములకుఁ దమ నవయౌవనమంతయు దారవోసిన పట్టభద్రులు. ఏయుద్యోగమున నున్నను వీరికి సాహిత్యోద్యోగము మాత్రము సన్నగిల్లలేదు. పగలెల్ల నుద్యోగధర్మము నిర్వహించుకొని రాత్రులు వీరు నిరంతరము సాహిత్యకృషి చేయుచుండెడివారు. ఉద్యోగధర్మమున నేగ్రామమున కేఁగినను నచటి పండితులను గవులను సందర్శించి వారితో నేవో భాషావ్యాసంగములు సేయుచుండుట వీరికలవాటు. వీరిభాషాభిలాష క్రమముగాఁ బెరిగినది. ఉద్యోగము నిర్వహించు నోపికయుఁ దఱిఁగినది. ముక్తీశ్వరమునఁ గాలు మీఁదఁ గాలు వైచుకొని గ్రంథసమీక్షకు, భాషాతత్త్వ పర్యవేక్షణమునకుఁ గడఁగి యనేకశాసనములు పరిశోధించి యనేకరహస్యములు

వెలికిఁదీసి వెలువరించిన మహాత్ముఁడీయన. రామయ్యపంతులుగారిజీవిత కృతిలో 'ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తు' రసవదధ్యాయముగాన నీసందర్భ మున దానిని స్మరించుకొనుట సముచితము.

పరిషత్తునకాదిలో నాంధ్రసంస్థానములెన్నియో యార్థికసాహాయ్య మొనరించినవి. పీఠికాపురప్రభువులు, బొబ్బిలిమహారాజులు, వేంకటగిరి సంస్థానాధిపతులు, ఉయ్యూరుజమీందారులు, తుని రాణిగారు మున్నగు వార లెందఱో చేయూఁత నిచ్చిరి. దానితో నాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు లేచినది. ఆంధ్రరచయిత లెల్లరు దాని యుత్పత్తికి గర్వించిరి. ఆంధ్ర దేశమునందలి తాళపత్త్రిగ్రంథములు, ప్రాచీన శాసనములు సంపా దించి సంశోధించి ముద్రించుట కీపరిషత్తు గొప్పపని చేసినది. నేఁటికినిఁ జేయుచున్నది. మొట్టమొదట నీపరిషత్కార్య నిర్వాహక సంఘ ములోఁ బేరుమోసినపండితు లెందఱో ప్రవేశించిరి. ఆకారణమున నీసంస్థ విశేష విఖ్యాతి గడించుకొనినది. గ్రాంథికాంధ్రమునకుఁ బరిషత్తు చేసినసేవ యపారము. అఖండము.

రామయ్యపంతులుగారు మొక్కవోని గ్రాంథి కాంధ్రవాదులు. గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారికి వీరికి జరిగిన వాద ప్రతివాదములు జగమెఱిఁగినవే. రామయ్యపంతులుగారి గ్రాంథికవాద సారాంశమిది: "దేశమభివృద్ధి నొందినకొలఁది జనుల యాచారములు, భాషలు మొద లగు వానిలోనున్న యంతర్భేదములు నశించి క్రమముగా నవి యేకా కారమును బొందుట లోకమర్యాదయైయున్నది. దీనికి వ్యతిరేకముగా గ్రామ్యవాదులు చిరకాల సంప్రాప్తమైన యేకాకార గ్రాంథికాంధ్ర భాషనురూపుమాప యత్నించుచున్నారు. వీరియత్నము కొనసాగినచో నాంధ్రవాఙ్మయము భావికాలపుఁదెలుఁగువారికిదురవగాహమైపఠనము లేక నశించిపోవలసివచ్చునుగదా! లోకహితార్థము మహాకవులించుమించుగ వేయిసంవత్సరములనుండి సంపాదించి మనపరముచేసిన సర్వాంగ

సుందర వాఙ్మయ భాగ్యమును మన మనుభవింపలేక పాడుచేసికొన్న వార మగుదుము. తాను సంపాదించుట లేదుగదా పెద్దలు సంపాదించి యిచ్చిన దానినైనను నిలుపుకొనలేక చెడఁగొట్టుకొన్నవాఁడెట్టి ప్రజ్ఞాశాలియో యూహింపుఁడు. పెద్దలు కట్టిన దివ్యభవనమును బడఁగొట్టుకున్న పిమ్మట నిలువనీడ యెద్ది? ఎద్దియో యొకకొంప కట్టుకొందమందురా? దానికి సాధనసామగ్రి యేది? అది యెన్నటికిఁ గొనసాగును? ఇఁకముందు గ్రామ్యకవులు గ్రంథములు రచింపవలసినది గ్రామ్యభాషయందే కదా? ఇది బహుముఖములుగా నున్నది. అందే భాషలో రచింతురు? గోదావరీ కృష్ణా మండలములలో విద్యాధికులు వాడుచుండు సంభాషణభాషయందఁట. ఆభాష యేకాకారముగ నున్నదా? ఆభాషలోనున్న గ్రంథము లితరమండలములలో నున్న తెనుఁగువారికి సులభముగా నర్థమగునా? గ్రాంథికభాషను బోగొట్టి తమకర్థముగాని గ్రామ్యభాష నేర్చుకొమ్మని బలవంతపెట్టుట వీరికి ముల్లుదీసికొఱ్ఱుగొట్టినట్లగును గదా? ఈవృథాప్రయత్న మేల? వ్యావహారిక భాష సుగమమను గ్రామ్యవాదులలో నెంతమంది చంద్రశేఖరశతకము చదివి యన్వయింపఁ గలరో? భాషీయదండకమును చిన్న పొత్తము నెంతమంది యర్థము చేసికొనఁ గలరో? అధిక సంఖ్యాకులకు సులభముగాఁ దెలియుచే ప్రయోజనమైనచో విద్యాధికుల వాడుకభాష యేల? విద్యావిహీనులైన ప్రాకృతజనుల భాష యేలకూడదు? ఏభాషను గ్రాంథికభాషగా గ్రహించినను గాలక్రమమున వానిరూపములు స్థిరపడి యిప్పటి గ్రాంథికభాషయందుఁగల వన్నదోషము లన్నియు దానికిని బట్టునుగదా? అట్టిచో నీనిరర్థకప్రయత్న మేల?

"అధునికాంధ్రవాఙ్మయవికాస వైఖరి".

ఇది యటుంచి పంతులుగారి శాసన పరిశోధనశక్తి ముచ్చటించు కొందము. వీరు 1200 శాసనములవఱకుఁ బరిశోధించి తత్తద్విశేష

ములు వెలిఁబుచ్చిరి. ఆ శాసనములలో 400 శాసనములాంధ్రవిశ్వ
విద్యాపీఠమునకుఁ బ్రచురణార్థమొసగిరి. 'ఇండియా గవర్నమెంటు'
వారు శ్రీపంతులుగారి శాసనపరిశీలన ప్రతిభ నెఱిఁగి యాంధ్రదేశము
నకు సంబంధించిన 800 శాసనములు పరిష్కరించుటకు వీరి కొసఁగి
యుండిరి. వాని నన్నిటిని సంశోధించి పీఠికలు, లఘువ్యాఖ్యలు వ్రాసి
పంతులుగారు ప్రభుత్వమునకుఁ బంపిరి. అవి ముద్రితములగుట
యాంధ్రులకుపకారకము, వీరు పరిశోధనము గావించిన శాసనములలో
'తొత్తరమూడి శాసనము' తొట్టతొలిది, "యుద్ధమల్లుని బెజవాడ
శాసనము" ముఖ్యము. ఈశాసనపఠనమున వీరగపఱచిన ప్రతిభోన్న
తికి ప్రభుత్వము ప్రశంసించినది.

రామయ్యపంతులుగారు భాషాపోషకులుగాను, పరిశోధనపండితులు
గాను గీర్తింపఁబడవలసినవారే కాక కవులుగాఁ బేర్కొనఁదగినవారు
కారని కొందఱయుద్దేశము. కాని వీరు రచించిన పద్యకావ్యములును
లేకపోలేదు. 'అమరుకము' ననువదించిరి. ఈ యుదాత్తకృతికన్యకను
యతిలోకసుందరాకారున కర్పించి ధన్యులైరి. "తెలుఁగుననే పుట్టి
నీకృతి తొలుత ననెడి భావమాత్మఁ దోఁచెనుభంగిఁ జెలఁగి"నీశృంగార
కావ్యమనువదించిరి. అమరుకమునకుఁ గల యాంధ్రానువాదములలో
మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రిగారి తరువాత వీరిదే సరసముగనున్నది.
ఈపద్యము లెంత హృద్యమగు శైలిలో నడచినవో చూతుఁడు.

అలకంబుల్ చెదరంగ, గుండలయుగం బల్లాడ లేఁజెమ్మటం
దిలకంబించుకజాఱఁ గన్నుఁగవ మొంతేఁ దాంతమై యొప్పఁగా
జలజాతాంబక కేళి సల్పెడు సరోజాతాక్షి నెమ్మోము ని
చ్చలుమిమ్ముంగృప బ్రోచెడున్ హరిహరబ్రహ్మాదులింకేటికిన్.

పొగరుంగుబ్బలు పొట్టివై పులకంబూనంగనే నెంతయున్
బిగికౌఁగింటను గూర్పఁ జీర సడుము న్వీడి జాఱంగఁదా
ళఁగ లేనింకను మానుమానుమని బల్ దైన్యంబుగాఁ బల్కునీ
చిగురుంబోఁడికిమూర్ఛయో సిదురొకో చిత్తమునం జేరెనో?

"పలువురింతకుఁ బూర్వమే తెలుఁగు చేసినట్టిదీనిని మగలఁ జేయంగ నేల, యనిన పయ్యావి కావ్యంబు గుణగణంబు, తప్పె యగుఁగాని యరయ నాతప్పుగాదు." అని చెప్పుకొని భవభూతి యుత్తరరామ చరితము నాంధ్రీకరించిరి. ఉన్నవానిలో నుత్తమమనుటకు వీలులేదు గాని వీరి యాంధ్రీకృతి చక్కఁగనున్నది. భాష బహుమృదువుగ నున్నది. సమాసములగడబిడ లేదు. మచ్చున కందలి పద్యమొకటి.

ఎండం బుల్గులు గూండ్లలో నొదిఁగి యొంతే స్రుక్కి కూజింపఁగా
మొండై కాకులు క్రిందనీడఁబురువుల్ మేయంగ మిట్టాడఁగా
గండూతిం గరులెల్లఁ దమ్ము నొరయంగా రాలు పుష్పాళిచే
నండం గల్గినభూరుహాంబు లిదిగో యర్చించు గోదావరిన్.

మఱియొక ముఖ్యవిషయము: ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పక్షమున 'శ్రీసూర్యరాయాంధ్రనిఘంటు' వనుపేర నొకమహాకోశము రచింపబడుచున్నదని తెలుఁగుదేశ మెఱుఁగును. కొందఱు ప్రసిద్ధాంధ్రపండితుల సాహాయ్యమున శ్రీ రామయ్యపంతులుగారీనిఘంటువునకు సూత్రపాతము వేసి రెండుసంపుటములవఱకుఁ బ్రకటించిరి. ఈనిఘంటు కృతిభర్తలు శ్రీపీఠికాపురాధీశ్వరులు శ్రీరావు వేంకటకుమార మహీపతి సూర్యారావు బహద్దరువారు. శ్రీ మహారాజావారీకృతికై దగ్గఱగ రెండులక్షలు వ్యయించిరి. శ్రీ వారి యౌదరాతిశయమునను, పంతులుగారి సంకల్పబలమునను నీ బృహత్కోశము పూర్తియయి యాంధ్రి నలంకరించుఁగాక!

రామయ్యపంతులుగారు ధన్యులు. వీరిపేరు నిఘంటువుతో పాటు. సుస్థిరస్థాయి. గ్రాంథికాంధ్రభవనమునకు నాలుగే యాధారస్తంభములు. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు. శ్రీసూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు. పీఠికా పురాధీశ్వరులు. జయంతి రామయ్యపంతులు.

పంతులుగారు "ఆధునికాంధ్రవాఙ్మయ వికాస వైఖరి" యను గ్రంథము వెలువఱిచిరి. నూతనాంధ్ర వాఙ్మయ మెట్లుపరిణమించినదియుఁ జక్కఁగ నిందువివరించిరి. ఇది యుపయోగకరమగు కూర్పు.

1937లో ఆంధ్రేతిహాస పరిశోధకమండలి పంతులుగారికి 80వ జన్మదినోత్సవము గావించి యాంగ్లములో నళినందన సంపుటము ప్రకటించినది. ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయము వీరికి కళాప్రపూర్ణబిరుద మొసఁగి సన్మానించినది. రామయ్యపంతులుగారిది ధన్యజీవితము. సంపూర్ణ విద్యాభ్యాసము గావించిరి. మహోన్నతపదవుల నాక్రమించిరి. దీర్ఘాయుర్భాగ్యముఁ బడసిరి. సంతతహరినామస్మరణము గావించిరి. గొప్ప కీర్తిప్రతిష్ఠలు సంపాదించిరి. అనాయాసమరణము, అదైన్య జీవనము చేకుఱిన మహాశయుఁ డీయన.

ఈయన విశిష్టతను గుఱించి అల్లంరాజు సుబ్రహ్మణ్యకవి 'చాటుధారాచమత్కారసార' గ్రంథమున నిటు లుపశ్లోకించెను.

శ్లో. జయంతిరామ కీర్తిస్తే సకలాశానువర్తినీ
నజాత్వపి రజోయుక్తా ప్రసూతేஉర్థిసుతాన్ బహూన్.

శ్లో. శ్రీరామస్యగుణాస్స నామకలనాద్యస్మిన్ జయంతిశ్రితా
యజ్జిహ్వాంచల రంగనాట్యలలనా హైణీలసద్రామిడీ
గైర్వాణీ ఘనవైకృత ప్రభృతయో భాషా జయంత్యన్వయ
శ్రీరామార్యసుత స్సరామయసుధీర్లసత్యాయ్య చిరంజీవతు!

శ్లో. యస్యాజ్ఞా నరపాలఫాల ఫలకాగ్రాంచన్మణీ పట్టికా
తాదృ "గ్యాపిలు" నామహూణనృపతే స్సమ్మానసంధానితాం,
డెప్టీం, కాల్కటరీం వహన్ భువి జయంత్యన్వయ్యపేరార్యస
త్పుత్రః కౌశికగోత్రజో విజయతే శ్రీరామయార్యాగ్రణీః ॥

శ్లో. జయంతి రామార్య మణేర్వచాంసి
జయంతి రామార్య లసద్వచాంసి
జయంతిరామార్యమణేర్యశాంసి
జయంతి రామార్యలస న్మహాంసి ॥

పూండ్ల రామకృష్ణయ్య

1860 - 1904

ఆఱువేలనియోగి. జన్మస్థానము: దువ్వూరు (నెల్లూరుమండలము). జననము: 14-జూలై 1860. నిధనము: 1 సెప్టెంబరు 1904 ప్రచురణములు: అముద్రితగ్రంథచింతామణి పత్రిక, మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రిగారి జీవితసంగ్రహము. గ్రంథపీఠికలు – మున్నగునవి.

పూండ్ల రామకృష్ణయ్యగారివంటి తెలుఁగుపండితులెందఱో కలరు. వారివంటి విమర్శకులు తక్కువ. వీరిది మొగమోటమి లేని విమర్శనము. ఆంధ్రమున వీరిపాండితి నిరూఢము. ఈయన బహుశ్రద్ధతో వెలువరించిన 'అముద్రితగ్రంథ చింతామణి' పత్రికలలోని ప్రతి పత్రమును వేలకొలఁది విలువకలది. ఈపత్రిక ౧౮౮౫లో ఒడయూరు వీరనాగయ్యగారి సహాయసంపాదకతతో శ్రీరామకృష్ణయ్యగా రారంభించిరి. ౧౮౮౮ లో వీరనాగయ్యగా రీయుద్యమమునుండి తప్పుకొనిరి. శ్రీ వేంకటగిరిమహారాజా శ్రీ రాజ గోపాలకృష్ణయాచేంద్ర బహద్దరువారు దీనికిఁబోషకులు. ఇఁక లోటేమి? –వీరనాగయ్యగారు విరమించుకొనినను, రామకృష్ణయ్యగారు తమ నిర్యాణపర్యంతము ౧౯౦౪ వఱకు నముద్రితగ్రంథచింతామణి నపూర్వ పద్ధతులతో వెలువరించిరి. శ్రీరామకృష్ణపండితుని విమర్శకతకు లాక్షణికతకు నీచింతామణియే నికషోపలము. వీరేశలింగము పంతులుగారి వివేకవర్ధనియు, శ్రీ కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారి కలావతియుఁ బ్రచురింపఁబడుచుండునాళ్ళవి. ఎన్ని పత్రికలున్నను విమర్శన విషయమున నముద్రితగ్రంథ చింతామణిదే యగ్రతాంబూలము. ఇందెన్నో ప్రాక్తనాంధ్రగ్రంథములు ప్రకటింపఁబడినవి. పత్రికాధిపతుల ప్రతిజ్ఞ యిది.

జతనము మీఱంగ నము
ద్రితసద్గ్రంథముల సేకరించి కడుఁ బరి
ష్కృతములు గావించి యథా
మతిఁ బత్త్రికఁ గూర్చెదము క్రమఁబుగ వానిన్.

తోరపు నూలుదారములతోఁ బదిలంబుగ గట్టిపెట్టియుం
జేరుప నందు జీర్ణదశఁ జెంది మొగిం గ్రిమికీటకచ్ఛటా
పూరితమై వృథా సెడు సముద్రితపుస్తకపంక్తి నెంతయుం
గూరిమి మీఱ నచ్చునను గూర్చుట సెల్లదె పత్త్రికాకృతిన్.

అముద్రిత గ్రంథప్రకటనము, వ్యాకరణచ్ఛందోవిషయవిమర్శనము నీ పత్రికప్రధానోద్దేశములు, మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రి, వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి ప్రభృతుల పాండిత్యశక్తి నీపత్రికయే చాటినది. రామకృష్ణయ్యగారి విమర్శకత 'మయూఖము' లలో వెల్లివిరిసినది. శ్యమంతక శబ్దవిచారము, వటుశబ్దప్రయోగము, పరిఖా పరిఘ శబ్దద్వయ సాధుత్వము బిల్వేశ్వరీయకృతి విమర్శనము ఇత్యాదులు రామకృష్ణయ్యగారికి విమర్శకాగ్రేసర బిరుదము నీయఁగల వ్యాసములు. వీరి విమర్శనము కేవలశాబ్దికమే కాదు. నాటకాదులలో గ్రామ్యభాషాప్రయోగము చేయవచ్చునా? ఇత్యాదివిషయములుకూడా వీరి నిశితవిమర్శకు విషయములైనవి. వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారి 'నాగానందము' లోని పాత్రోచిత భాషను వీరు చక్కఁగ సప్రమాణముగ సమర్థించిరి. నాఁడు వీరివ్రాఁత పండితులకు శాసనము.

అ. గ్ర. చింతామణిలో వెలువరించిన గ్రంథములివి: ౧ ప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వరవిజయవిలాసము. (గణపవరపు వేంకటకవి) ౨. హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానము. (రామరాజభూషణుఁడు) ౩. మిత్త్రవిందా

పరిణయము (కుందుర్తి వేంకటాచలకవి) ౪. చంద్రాంగదచరిత్రము (పైడిమఱ్ఱి వేంకటపతి) ౫. యాదవరాఘవపాండవీయము (నెల్లూరి వీరరాఘవకవి) ౬. వైజయంతీవిలాసము (సారంగు తమ్మయ) ఇవి ప్రాచీనములగు ప్రబంధములు. ఆధునికకృతులుకూడ నిందుఁబ్రచరితములు ఓగిరాల రంగనాథకవిగారి 'ద్విరేఫదర్పణము' మండపాక పార్వతీశ్వరకవిగారి శ్రీకృష్ణాభ్యుదయము మున్నగునవి.

సహజముగ నీయన చిన్ననత్తి కలవాఁడని, పద్యములు మధుర కంఠమునఁ జదువునప్పు డానందముగ నుండెడిదని చెప్పుకొనుట.

రామకృష్ణయ్యగారొనరించిన భాషాసేవ చిరస్మరణీయము. ఈయన కడకాలములో స్మృతిదప్పి పడియున్నప్పుడు వేంకటగిరి ప్రభువు వీరికిఁ గొంతధనము పంపి వారిచెవికడ 'వేంకటగిరి రాజు పంపె' నని గట్టిగా కేక వేయించి యిచ్చుట కాజ్ఞ వెట్టెనఁట. ఆ మహారాజున కీయనపై నంతయభిమానము.

అల్లంరాజు రంగశాయి కవి

1860 - 1936

ఆరామ ద్రావిడ శాఖీయ బ్రాహ్మణులు. హరితసగోత్రులు. ఆపస్తంబసూత్రులు. తల్లి: చిన్నమాంబ. తండ్రి: సుబ్రహ్మణ్యకవి. జన్మస్థానము: పీఠికాపుర పరిసరమున నున్న చేబ్రోలు. జననము: 1860-రౌద్రి సంవత్సర నిజాశ్వయుక్ శుక్లతృతీయా సౌమ్యవాసరము. నిర్యాణము: 1936 యువ చైత్రబహుళదశమి. గ్రంథములు: ౧ శ్రీమదాంధ్రచంపూభాగవతము [ఆంధ్రీకరణము. 1913 ముద్రి] ౨. రామాయణచంపువు [సంపూర్ణముగ ముద్రణమునకు రాలేదు] 3. రఘురామశతకము ౪. పరమాత్మశతకము ౫. సర్వేశ్వరశతకము ౬. గోవిందశతకము ౭. లక్ష్మీశతకము ౮. మాధవశతకము ౯. కుక్కుటలింగశతకము ౧౦. గోపాలస్వామిశతకము ౧౧. మల్లికార్జునశతకము. సంస్కృతగ్రంథములు: ౧. దైవస్తోత్రరత్నావళి ౨. నారాయణానందలహరీ 3. కవిమానస రంజనీ.

పండితుని పుత్రుఁడు పండితుఁడగు సంప్రదాయము లేదనుకొందురు. రంగశాయికవిగారి తండ్రి సుబ్రహ్మణ్యకవి. ఆయన భద్రాపరిణయాది మహాప్రబంధ ప్రణేత. అతనితండ్రి కవి. వీరిచరిత్రము లన్నియు 'ఆంధ్రకవులచరిత్ర' గ్రంథము నలంకరించి యున్నవి. వీరివంశమునఁ దరమున కొకకవి చొప్పున వచ్చుచున్నారు.

రంగశాయికవి సంస్కృతాంధ్రములు తలస్పర్శిగఁ జదివెను. కవిత యీయనకు నిసర్గముగ జనించినది. ఈయన ధారణాబలము, మేధా పటుత్వము శతవధానాష్టావధానములను నిరాఘాటముగఁ జేయించినది. అపారమైన శ్రీనారాయణభక్తి రంగశాయికవిగారిచే నరాంకితము గావింపనీయలేదు. కవులలో నిట్టి సాత్త్వికమూర్తి తఱచు కనుపట్టఁడని పెక్కురవలన వినుకలి. అందఱచేతను 'చాదస్తపుబ్రాహ్మణుఁ'డనిపించు

కోఁబడిన కర్మిష్ఠి. ఈయన సత్యపరతగొప్పది. ఈయన జయపురము, నూజవీడు మున్నగు సంస్థానములలో సత్కారములొంది, గోడే గజపతి రావు ప్రభునొద్దముప్పదిసంవత్సరములుండి బహుగౌరవములువడసెను. బంధకవితయందును, చిత్రకవితయందును, సమస్యాపూరణ మందును, అవధానములందును రంగశాయికవి మంచి నేర్పు గలవాఁడు. శ్రీసూర్య రాయనిఘంటుకార్యస్థానమునఁగొంత కాలము పండితపదవిలోనుండెను. అంతే, యాయన గావించిన భృతకవృత్తి మఱి, తదితరమైన యుద్యోగము లేవియుఁజేసియెఱుఁగఁడు. ఉన్న దానితోసరిపెట్టుకొని,క్లుప్తముగ సంసారము దిద్దుకొనుచు, నయినవానిని కానివానిని యాచింపకుండ మర్యాదగఁ గాలక్షేపముచేసిన సంతుష్టద్విజుఁడాయన. కృతులు నరుల కీయలేదు. శతకములతో భగవధ్ధ్యానము చేసికొని తరించెను. సంస్కృతాంధ్రములలో మొత్తమాయన పది, పండ్రెండు శతకములు వ్రాసికొనెను.

అనంతభట్టురచించిన 'భారతచంపువు'సాంపుగాఁదెలిఁగించెను. భోజ రాజు'రామాయణచంపువు'కూడఁ దెలిఁగింప మొదలిడి బాలకాండము దాఁక రచించెనని వారి కుమారులవలన విన్నవిషయము. రంగ శాయికవిగారి కీర్తి శాశ్వతముగ నిలుపుటకు వారి 'భారతచంపువు' ఒకటిచాలును. ఆకావ్యములోని పద్యగద్యములసంఖ్య యించుమించు ౧౨౫౦ - శబ్దసంస్కార మెచ్చుటను జాఱలేదు. కవిత ధారావాహికమై 'అల్లంరాజు సుబ్రహ్మణ్యకవి' గారికి సరిపడినకుమారులు వీరనిపించుచున్నది. చంపూభారతావతారికలో రంగశాయికవి గ్రంథ రచనాకారణ మిటులు చెప్పికొనెను :

క. జననుతుఁ డగు మజ్జనకుఁడు
తనయుండా! చంపుభారతము నీవు తెనుం
గొనరించి శ్రీమన్నారా
యణునకు నర్పింపుమా యటంచును బలుకన్.

మ. ఒక గీర్వాణపుశ్లోకముం దెనుఁగుగానూహించి పద్యంబు పొం
దికతోఁ జెప్పఁ బ్రయాసమౌ, నయిన దీనంగల్పనాలంక్రియా
దికముల్ వర్తిలుచున్న వన్నియును బూర్తింగల్గున ట్లెల్లవా
రికి నర్థంబగునట్లు నే సులభమారీతిం దెనింగించెదన్.

వ. అని యంగీకరించి పీఠికాపుర సమీపస్థిత చేబ్రోలు గ్రామంబున
నివసింపుచు శాలివాహనశకంబునందు వేయు నెనిమిది నూఱుల పదు
మూఁడు వత్సరంబులు గడువ నడరు నందన సంవత్సర శ్రావణ శుద్ధ
సప్తమీదినంబున నేతత్ప్రబంధంబుఁ దెనిఁగింప నారంభించితి......

అనఁగా, నీభారతచంపువు క్రీస్తుశకము 1891 లో నుపక్రమించి రని
తెలియును. రచన కెన్నాళ్ళు పట్టినదోగాని, అచ్చుపడుటమాత్రము
1918 లో జరిగినది. సంస్కృతములో ననంతభట్ట మహాకవి కవిత్వము
చాల మాధుర్యముగలది. ఆ మాధుర్యమునకు వెలితిరాకుండఁ దెలుఁ
గులో రంగశాయికవి మిక్కిలిసొంపుగ దీనిని రచించెను. రెండు మచ్చు
పద్యములు :

మ. ఘనరత్నోజ్జ్వల కుండలాఢ్య ధరయుక్తంబౌ సమస్తాంగ శో
భన కర్ణత్రితయంబు మ్రోల నిరు గేవల్ పూను దుర్యోధనుం
డు నిజాకారగులైన తొంబదిపయిం దొమ్మండ్రు సోదర్యులుం
దను వేష్టింపఁగ వచ్చె సైన్యపటహధ్వానావృతాకాశులై.

ఉ. పిమ్మట నెల్లచోట్లఁ బడవేసినపువ్వుల సౌరభంబులం
గ్రమ్మినదై స్వన త్పటహరాజియునై యగరూత్థధూపనా
హమ్మగు చండువల్ గలదియై మణిమంచని విష్టరా ట్కడం
బమ్మను నా స్వయంవరపు మంటపమెక్కిరి పాండునందనుల్.

ద్వితీయ స్తబకము — ౭౬, ౭౭

వీరి చిత్రకవిత్వమున కుదాహరణముగ నీపద్య మొకటి పైగ్రంథము
లోనిదే చూపుచున్నాఁడను.

క. మామా మీమోమామా
మామా మిమ్మొమ్మ మామమామామేమా
మే మొమ్మము మీమైమే
మేమే మమ్మోము మోము మిమ్మా మామా.

ఇది యేకాక్షర కందము. ఈకవిగారి 'చంపూభారతము' తెలుగు బానకుఁ జక్కనియలంకారమనుట యసంశయవిషయము.

అర్థము: మామా, మా=చంద్రునియొక్క, మా=శోభ, మీమోమాన్=మీముఖమందు అగును. 'అన్యస్యాః క్వచిద్భవే చ్ఛాన్యా' అనుసూత్రముచే నిచట ప్రథమకు సప్తమ్యర్థము. మామామా, మామా=మామాయొక్క, మా = మేథ మిమ్మొమ్మ, మిమ్మ=మిమ్మును, ఒమ్మన్=అనుకూలించును. మామమామా = మామకు మామవైనటువంటి ఓ దేవా! మేమా మేమొమ్మము, మేము, అము= గర్వమును, ఏమి=ఏమియును, ఒమ్మము=అనుకూలించము, మీమై= మీశరీరము, మేమేమే = మేము, ఏమే. మిమ్మ=మమ్మును, ఓము మోముము=రక్షింపుము రక్షింపుము, ఇమ్మామామా=అనుకూలము అగుమా అదుమా, నిఘంటువు : చంద్రేమాసిచ మాఃపుమాన్, మాస్త్రీమానేప్యతౌ వేలా మేథా శ్రీమధ్య మాత్సృషు—అని నానార్థ రత్న మాల —

'తాతోపి పీతాయతే' అని సంస్కృత సమస్యను రంగశాయికవి గారి కేరో యిచ్చిరఁట. దాని నెటులు పూరించెనో పరికింపుఁడు:

శ్లో. క్షీరాంభోధి తరంగ శీకరరుచా కాకోఽపి హంసాయతే
కాళిందీ తటినీ జలై స్తు కలయన్ హంసోఽపి కాకాయతే!
సంధ్యారాగ సమాకులో గిరి వరో మేరుక్షితిధ్రాయతే
గౌరీలిప్త హరిద్రయా జ్వలన భూతాతోపి పీతాయతే॥

ఈకవి శతకపద్యముల ధారాసరణి కొక్కయుదాహరణ మిచ్చెదను.

శా. కాణాదర్షివర ప్రణీతమగు తర్కం బేనెఱుంగంజుమీ
పాణిన్యారచితంబు వ్యాకరణ మొప్పం గొంచె మీక్షించితిన్
వాణీనైపుణి లేదు రాజసభలన్ వాదింప లేనమ్మ యే
వాణిజ్యంబును నేనెఱుంగ నిఁకనంబా! లక్ష్మీ! రక్షింపుమా.

కవి గర్వరాహిత్య మీపద్యములోఁ బ్రస్ఫుట మగుచున్నది. కవి సత్య వాదియనుట కీపద్యమే గొప్ప యుదాహరణము. వాస్తవముగ, రంగ శాయికవికి నోటిధాటి తక్కువ ఏదో వ్రాసికొనుచు నజ్ఞాతముగఁగాల యాపనముచేయువాఁడేగాని,రాజసభలకుఁబోయి ఝుంకారముగ లేని పోని బొంకులాడి విత్తసంపాదనము చేయు దారులీయన యెఱుఁగఁడు. ఈకవివరుని సంస్కృత కవితాధోరణి మనోహరముగ నున్నది. ఆభాషలో నీయన రచించినవి మూఁడు గ్రంథములు: 'నారాయణా నందలహరి' లోనివి రెండు చూపెదను—

శ్లో. రసజ్ఞా స్మాకీనా మధురరసయుక్తానపి బహూన్
పదార్థన్నేచ్ఛంతీ తవరుచిరనామ్నో మధురతాం
విదిత్వా త్వామేవ స్మరతిఖలు శశ్వద్గతరుచి
ర్భవంతం సంస్తోతుం ప్రతికల మియం కాంక్షతి హరే!

శ్లో యథావీణాగానం తవహిత మభూ న్నారదమునే
ర్యథా ప్రహ్లాదోక్త స్తుతిఫణితి రాపాభ్యుపగమమ్!
యథా సమ్యక్ప్రీతి శ్శుకవచనరీతి స్సమభవత్
తథైవాస్మత్ప్రోక్త స్తుతిరపి మురారే భవతు తే॥

రంగశాయికవి శతకములు, తెనిఁగింపులు తప్ప స్వతంత్ర కావ్య మొక్క టియు రచింపలేదు. అటులు రచించు నుద్దేశము కూడ నాయనకులేదని విన్నాను. "అసత్య వస్తువులను వర్ణించి, యభూత కల్పనములు చేసి స్వతంత్ర కావ్యములు రచించుటనాసత్యవ్రతమునకుభంగముకలిగించును

గాన మానివైచితి" నని సమాధానము చెప్పెడివాఁడఁట. నిజము, రంగశాయికవి మడికట్టుకొనిగాని కవిత్వము వ్రాయువాఁడు కాఁడు.

ఈయన పిఠాపురములో శ్రీసూర్యరాయనిఘంటు కార్యస్థానమున నుద్యోగించిన నాళ్ళలోఁ, ద్రోవలో సేయరాని యాశౌచాలికిఁ దగిలి నటు లనుమానము తట్టిన నింటికి వెళ్ళి సచేలస్నానముచేసి కార్యాలయమునకు వచ్చెడివాఁడని వింటిని. 'ఆఫీసు' సమయమున కాలస్వమైనను దనసమాచారమునకు లోటులేకుండఁ బ్రవర్తించినవాఁడీయన. రాజకీయ తంత్రములు, లౌకికయంత్రములు, తెలియక, శుద్ధ వైదికసంప్రదాయమున, జీవయాత్ర గడపిన పవిత్రమూర్తి రంగశాయికవి. ఆయన 1836 రాఁగనే, తనచంపూభారతములో, తనశతకములలోఁ దనజీవితము దాఁచుకొని మహాప్రస్థానము సాఁగించెను. "శుచిర్విప్ర శ్శుచిఃకవిః"-

మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులు

1862 - 1943

గోలకొండవ్యాపారి వైష్ణవుఁడు. భారద్వాజసగోత్రుఁడు. ఆపస్తంబసూత్రుఁడు. తండ్రి: రఘునాథాచార్యులు. తల్లి: అచ్చమాంబ. జననము: 10-7-1862. నిర్యాణము: 1943. వీరి పూర్వుల నివాసము: అనకాపల్లి (విశాఖపట్టణము. జిల్లా) నివాసము: విజయనగరము. గ్రంథములు: పార్థసారథిశతకము, దేవవ్రతచరిత్రము (ప్రబంధము), సేతుబంధమహాకావ్యము (ప్రవరసేనరచిత ప్రాకృత కావ్యమున కాంధ్రపరివర్తనము), అలంకారశాస్త్ర చరిత్రము, హర్షచరిత్రము (వచనము), లౌకికన్యాయవివరణము. సంస్కృతకృతులు: షేక్స్పియరు నాటకకథలకు సంస్కృతానువాదము, వకుళాభరణుల ద్రావిడగాథా సహస్రమునకు సంస్కృతశ్లోకములు - ఇత్యాదులు.

వేంకటరమణాచార్యులుగారు ప్రబంధకవి. ప్రాచీన సంప్రదాయములు దాఁటకుండ 'దేవవ్రతచరిత్రము' పద్యకావ్యముగా రచించిరి. కవిత్వము నాతికఠినముగ నుండి రసవంత మని పెక్కుపండితులచేఁ బ్రశంసింపఁబడినది. గ్రంథకర్తలు సంస్కృతాంధ్రములయందుఁ దలస్పర్శియగు పరిజ్ఞానముకలవారగుటచే నిందెన్నియో ప్రయోగవిశేషములు వాడిరి. 'చేతు' మున్నగునవి ధారాళముగా నుపయోగించిరి. ర. ఱ లకుఁ బ్రాసములు ర. ల లకు యతులు, అఖండవిరామములు వీరు త్రోసివేయలేదు. భీష్ముని చరిత్రము నింతకుముందు రచించినవారు లేరు. భీష్ముని చరిత్రమే గాక సందర్భానుసారముగా ద్రౌపదీవస్త్రాపహరణాదులభివర్ణితములు, తిక్కనకు వచ్చినట్లే యీకవికిఁ గల వచ్చినది. కలలో శేషశైలపతి కనఁబడి దేవవ్రతచరిత్రము రచింపుమని చెప్పెనఁట. స్వప్నవృత్తాంతము, షష్ఠ్యంతములు మున్నగు నిబంధనములను మీఱక నగరార్ణవశైలర్తుచంద్రార్కోదయాది సమస్తవర్ణనములు గావించి వీరరస ప్రధానమైన యీ ప్రబంధము భావ భాషా బంధురముగా విర

చించిరి. కవిత్వమున నూతనత్వమును దెచ్చుటకుఁ బ్రయత్నించిన కవులుగారు వీరు. కాని శైలి ధారాళమైనది.

లీలాపాంగవిలోకనంబులఁ ద్రపాలీలాస్య సందర్శన
భ్రూలాస్యంబుల మంజువాఙ్మధుధునీపూరాప్లుతిన్ బూరుషున్
లోలుంజేసి మృషాప్రతిజ్ఞల నతుల్ లోభంబుఁ బుట్టించి దు
ర్లీలం బ్రీతిని జూపి చేయరె నిజక్రీడాశకుంతబుగన్.

దేవవ్రత. ౧-౩౦.

ఈకావ్యమున మూఁడవయాశ్వాసములో జామదగ్న్యభీష్ముల కొక సంభాషణ మున్నది. అచటఁ గొన్ని పద్యములు ప్రబంధపద్ధతిని గాక నాటకపద్ధతిని రచింపఁబడినవి.

భీష్ముఁడు:- మేలా యీసంరంభము
హేలానంతర్జితావనీశ్వర! నీకున్
జామ:- బాలమణిఁ గైకొనుమీ
భీష్ముఁడు :- వాలాయము సేయనోన భార్గవ ! చెపుమా.

ఈ రకపు సంభాషణము నావుడు, అనవుడు ఇత్యాది పద విరహిత ముగాఁ బ్రబంధములలో నున్నట్లు కానము. ప్రవరసేన మహాకవి ప్రాకృతమున రచించిన సేతుబంధమహాకావ్యము వీరు తెనుఁగున రచించిరి. ప్రాకృతమునఁగూడ నీయాచార్యకవికి మంచిపాండిత్యమున్నది. సంస్కృతమున మహామహోపాధ్యాయులైనను ప్రాకృత మెఱుఁగనివా రెందఱో కలరు. వీరట్లుగాక ప్రాకృతము గురుముఖమున నభ్యసించి యందు కృషిచేసి 'ప్రాకృతభాషోత్పత్తి' యను గ్రంథము కూడరచించిరి.

ఆచార్యులుగారు వ్రాసిన 'లౌకిక న్యాయవివరణము' ను ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తువారు 1939 లో వెలువరించిరి. అందు 232 సంస్కృత లోకోక్తులు, న్యాయములు. ఆభాణకములు కలవు. ఇది విద్యార్థులకు విద్వాంసులకును బఠనీయమగు గ్రంథము.

ఈవిధముగా భాషావిషయకగ్రంథములు ప్రబంధములు వ్రాసి పేరు గాంచిన వేంకటరమణాచార్యులవారు విజయనగరము మహారాజాంగ్ల కళాశాలలో 1894 లోఁ బ్రధాన సంస్కృతో పాధ్యాయులుగాఁ

ప్రవేశించి క్రమముగా నాంధ్రపండితపదవికూడ నలంకరించి వందల కొలఁది విద్యార్థులను బండితులనుగాఁజేసి యించుమించు నలువది వత్సరము లుద్యోగధర్మము నిర్వహించిన యాచార్యశేఖరులు.

ఈయన విజయనగర సంస్కృతకళాశాలలోఁ గావ్యనాటకాదులు చదివెను. తరువాత నాంగ్లకళాశాలలోఁ బ్రవేశించి 1884 లో "మెట్రిక్యులేషన్" లోఁ జేరెను. పిమ్మటఁ దండ్రిగారు మరణించుటచేఁ జదువు కట్టిపెట్టి యుద్యోగము చేయవలసివచ్చెను. కొన్నాళ్ళు భాండాగారికుఁడుగాఁ బనిచేసి క్రమముగాఁ గళాశాలాపండితుఁ డయ్యెను. ఈలోపున నిరంతరసాహిత్య కృషిమాత్రము మానలేదు.

వీరు సామాన్యసంస్కృత కావ్యనాటక సాహిత్యమేకాక సంఖ్యాది శాస్త్రజ్ఞానము, ఉత్తమసాహిత్యపాండిత్యము విజయనగరసంస్థానాస్థాన విద్వాంసులై మహాప్రఖ్యాతినందిన ముడుంబై వేంకటరామ నృసింహాచార్యస్వామివారి సన్నిధిని నేర్చిరి. మనపండితాచార్యులు ప్రస్థాన త్రయమును నిరంతరము పఠించుచు వ్యాసంగముచేయు నలవాటు కలవారు. స్వీయమతమున నభినివేశము కలవారైనను బరమతములను దూలనాడునారు కారు. వీరి భగవద్భక్తి చాల గొప్పది. ప్రాచీనాచారములు వీసమైనను వ్యతిక్రమించుట కీయన యిచ్చగింపరు. విశిష్టాద్వైతద్రావిడ వేదాంతగ్రంథములు వీరు చక్కఁగాఁ జదివిరి. అందు వీరి గురువులు మహామహోపాధ్యాయ పరవస్తు వేంకటరంగాచార్యులవారు. శ్రీపురాణము సూర్యనారాయణతీర్థులు మున్నగు విద్వత్కవు లెందఱో వేంకట రమణాచార్యులవారి యంతేవాసులు. శ్రీమాన్ ఈయుణ్ణి వేంకట వీర రాఘవాచార్యులుగారికి వీరు గురుపాదులు. ఎంతశక్తికలవారైనను నీయనవినయవాదము, గురుభక్తి గొప్పవి. ఇదిచూడుఁడు:

> ప్రతిభ లేదు పెద్దపాండిత్యమును లేదు
> శబ్దశాస్త్రవిధులజాడ నెఱుఁగ
> శ్రీ ముడుంబ నారసింహుని కృపయె నా
> కన్ని గూర్చి కృతికి వన్నెదెచ్చు.

[దేవవ్రతచరిత్ర.]

గిడుగు వేంకట రామమూర్తి పంతులు

1863-1940

వీరిపూర్వులు తూర్పుగోదావరీమండలములోని 'ఇందుపల్లి' కిఁ జెందిన వారు. వీరితండ్రిగారికి విజయనగర సంస్థానములో నుద్యోగము లభింప నక్కడకు వచ్చిరి. తండ్రి: వీరరాజు. పంతులుగారి జన్మస్థానము: ఉత్తరవిశాఖ మండలములోని పర్వతాలపేట. నివాసము: పర్లాకిమిడి, రాజమహేంద్రవరము. జననము 12-8-1863. మరణము:22-1-1940 రచించిన గ్రంథములు: 1. వ్యాససంగ్రహము 2. వ్యాసావళి 3. బాలకవి శరణ్యము 4. ఆంధ్ర పండితభిషక్కుల భాషాభేషజము 5. గద్య చింతామణి, మఱియు ననేకవ్యాసములు

రామమూర్తిపంతులుగారిచేయినాలుగుదశాబ్దులు వాఙ్మయములో నలిగినది. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తున ప్రారంభములో రామమూర్తిగారు సభ్యులు, క్రమముగ నవ్యసాహిత్యపరిషత్తునకు వీరు ప్రతిష్ఠాపకులైరి. పంతులుగారువ్యావహారిక భాషా సాధనిర్మితికివిశ్వకర్మలు. వీరు పాశ్చాత్య వాఙ్మయమునుదఱచి ప్రాచీనభాషాతత్త్వముగాలించియాంధ్రసారస్వత రంగమునఁబ్రవేశించిరి. స్వయంకృషిచేత బి. యే. పరీక్షలో రాజధానికి రెండవవాఁడుగాఁ గృతార్థుఁడైన మేధానిధి. సగము రక్తమాంసములు భాషావాఙ్మయచరిత్ర పఠనపరిశోధనములకుఁ, బురాతన వస్తు శాస్త్రపరిశీలనములకు వెచ్చించిన దీక్షితుఁడు. కళింగసామ్రాజ్యమునకు ముఖ్యపట్టణము ముఖలింగక్షేత్రమని బహుళాధారములు చూపి చాటి, యాటవికులైన సవరలకు లిపి వ్యాకరణములు పుట్టించి పుణ్యము కట్టుకొనిన శబరభాషావాగనుశాసకు లీయన. వీరిపరిశ్రమను ప్రశంసించుచుఁ బ్రభుత్వము "కెయిజరీహిందూస్వర్ణపతకము" నొసఁగిబహూకరించుటయేగాక రావుబహాదూరును జేసినది. 1897 మొదలు 1911

వఱకుఁ బంతులుగారు పర్లాకిమిడి రాజావారి కళాశాలలో రాజకీయార్థిక చరిత్రాధ్యాపకులుగ నున్నారు. ప్రత్యేకరాష్ట్ర విభజనవిషయములోఁ బర్లాకిమిడిని ఓఢ్రులు పట్టుఁబెట్టుకొనుట వీరి కసహ్యమైనది. పర్లాకిమిడి తెలుఁగునేలలోఁ గలియుఁదాఁక తిరిగిరామని ప్రతిజ్ఞచేసి రాజ మహేంద్రవరమునఁ బ్రవేశించినారు.

గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారిపేరుస్మరించినతోడనే వ్యావహారిక వాదము స్మరణకు వచ్చును. మొట్టమొదట నీవాదముప్రతిపాదించిన వారు విశాపట్టణనివాసులు పి. టి. శ్రీనివాసయ్యంగారు, గురుజాడ అప్పారావుగారు, గిడుగు రామమూర్తిగారును. కన్యాశుల్కము వ్రాసిన గురుజాడవారి కలము గిడుగువారి నూతనవాదమునకు సహస్రముఖ ముల సహకారియైనది. విశ్వవిద్యాలయములో వ్యావహారికము ప్రవేశ పెట్టవలెనని రామమూర్తిపంతులుగారు గట్టిపట్టు పట్టిరి. కాని కొంత కాలమువఱకు ప్రయోజనము కలుగలేదు. మొత్తముమీఁద నిప్పుడు విశ్వమంతయు వ్యాపించిన దనవచ్చును. “గిడుగురామమూర్తినుడువు నిల్వకపోయె. నొగి జయంతి రామమూర్తి గెలిచె”నని యప్పట్ల వడ్డాది సుబ్బారాయఁడుగారు తమపక్షమునకుఁ గలిగినవిజయమున కానందించి నారు. అప్పుడు వాదమునకుఁబ్రచారము సన్నగిల్లినను వాదికిమాత్రము నిరుత్సాహము కలుగలేదు. నాఁటికిని నేఁటికిని నెంత మార్పువచ్చినదో చూడుఁడు. పరోక్షమున నెవరెట్లు తిట్టుకొనినను బ్రత్యక్షముగా రామ మూర్తిపంతులుంగారి వాదమును నిరసించుటకు వీలు కలుగనీయలేదు. ఈసందర్భమున నలఁగినలఁగియున్న గ్రాంథికవ్యావహారిక వివాదములఁ బేర్కొని సదసన్నిర్ణయ మొనరించుట యప్రస్తుతము. కాని వీరి వాద మెట్లుండునో తెలిసికొనవలయును.

కవి ప్రయోగము తప్పు అని మరి వాదించకూడదు. అది దుష్ట వాదము. అది వ్యాకరణమునకు విరుద్ధముగానున్నా ఆక్షేపించరాదు.

గిడుగు వేంకట రామమూర్తి పంతులు

1863-1940

వీరిపూర్వులు తూర్పుగోదావరీమండలములోని 'ఇందుపల్లి' కి చెందిన వారు. వీరితండ్రిగారికి విజయనగర సంస్థానములో నుద్యోగము లభింప నక్కడకు వచ్చిరి. తండ్రి: వీరరాజు. పంతులుగారి జన్మస్థానము: ఉత్తరవిశాఖ మండలములోని పర్వతాలపేట. నివాసము: పర్లాకిమిడి, రాజమహేంద్రవరము. జననము 12-8-1863. మరణము:22-1-1940 రచించిన గ్రంథములు: 1. వ్యాససంగ్రహము 2. వ్యాసావళి 3. బాలకవి శరణ్యము 4. ఆంధ్ర పండితభిషక్కుల భాషాభేషజము 5. గద్యచింతామణి, మఱియు ననేకవ్యాసములు

రామమూర్తిపంతులుగారిచేయినాలుగుదశాబ్దులు వాఙ్మయములో నలిగినది. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తున కారంభములో రామమూర్తిగారు సభ్యులు, క్రమముగ నవ్యసాహిత్యపరిషత్తునకు వీరు ప్రతిష్ఠాపకులైరి. పంతులుగారు వ్యావహారిక భాషా సాధనిర్మితికివిశ్వకర్మలు. వీరు పాశ్చాత్య వాఙ్మయమునుదలచి ప్రాచీనభాషాతత్త్వముగాలించి యాంధ్రసారస్వత రంగమునఁ బ్రవేశించిరి. స్వయంకృషిచేత బి. యే. పరీక్షలో రాజధానికి రెండవవాఁడుగాఁ గృతార్థుఁడైన మేధానిధి. సగము రక్తమాంసములు భాషావాఙ్మయచరిత్ర పఠనపరిశోధనములకుఁ, బురాతన వస్తుశాస్త్రపరిశీలనములకు వెచ్చించిన దీక్షితుఁడు. కళింగసామ్రాజ్యమునకు ముఖ్యపట్టణము ముఖలింగక్షేత్రమని బహుళాధారములు చూపి చాటి, యాటవికులైన సవరలకు లిపి వ్యాకరణములు పుట్టించి పుణ్యము కట్టుకొనిన శబరభాషావాగనుశాసకు లీయన. వీరిపరిశ్రమను బ్రశంసించుచుఁ బ్రభుత్వము "కెయిజరీహిందూస్వర్ణపతకము" నొసఁగిబహూకరించుటయేగాక రావుబహదూరును జేసినది. 1897 మొదలు 1911

వఱకుఁ బంతులుగారు పర్లాకిమిడి రాజావారి కళాశాలలో రాజకీయార్థిక చరిత్రాధ్యాపకులుగ నున్నారు. ప్రత్యేకరాష్ట్రవిభజనవిషయములోఁ బర్లాకిమిడిని ఓఢ్రులు పొట్టఁబెట్టుకొనుట వీరి కసహ్యమైనది. పర్లాకిమిడి తెలుఁగునేలలోఁ గలియుఁదాఁక దిరిగిరామని ప్రతిజ్ఞచేసి రాజమహేంద్రవరమునఁ బ్రవేశించినారు.

గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారి పేరుస్మరించినతోడనే వ్యావహారిక వాదము స్మరణకు వచ్చును. మొట్టమొదట నీవాదముప్రతిపాదించిన వారు విశాపట్టణనివాసులు పి. టి. శ్రీనివాసయ్యంగారు, గురుజాడ అప్పారావుగారు, గిడుగు రామమూర్తిగారును. కన్యాశుల్కము వ్రాసిన గురుజాడవారి కలము గిడుగువారి నూతనవాదమునకు సహస్రముఖముల సహకారియైనది. విశ్వవిద్యాలయములో వ్యావహారికము ప్రవేశపెట్టవలెనని రామమూర్తి పంతులుగారు గట్టిపట్టు పట్టిరి. కాని కొంత కాలమువఱకు ప్రయోజనము కలుగలేదు. మొత్తముమీఁద నిప్పుడు విశ్వమంతయు వ్యాపించిన దనవచ్చును. "గిడుగురామమూర్తినుడువు నిల్వకపోదు. నోగి జయంతి రామమూర్తి గెలిచె"నని యప్పట్ల వడ్డాది సుబ్బారాయఁడుగారు తమపక్షమునకుఁ గలిగినవిజయమున కానందించినారు. అప్పుడు వాదమునకుఁ బ్రచారము సన్నగిల్లినను వాదికిమాత్రము నిరుత్సాహము కలుగలేదు. నాఁటికిని నేఁటికిని నెంత మార్పువచ్చినదో చూడుఁడు. పరోక్షమున నెవరెట్లు తిట్టుకొనినను బ్రత్యక్షముగా రామమూర్తి పంతులుగారి వాదమును నిరసించుటకు వీలు కలుగనీయలేదు. ఈసందర్భమున నలఁగినలఁగియున్న గ్రాంథికవ్యావహారిక వివాదములఁ బేర్కొని సదసన్నిర్ణయ మొనరించుట యప్రస్తుతము. కాని వీరి వాద మెట్లుండునో తెలిసికొనవలయును.

కవి ప్రయోగము తప్పు అని మరి వాదించకూడదు. అది దుష్టవాదము. అది వ్యాకరణమునకు విరుద్ధముగానున్నా ఆక్షేపించరాదు.

కవివాడిన శబ్దములు చూచి అవి లక్ష్యముగాచేసికొని లక్షణము చెప్ప వలసినవాఁడు లక్ష్యము తప్పనడమునకు అధికారము కలవాఁడు కాఁడు. లక్షణములో అనేకదోషము లుండవచ్చును. చెప్పవలసినదంతా చెప్పక పోవడము ఒకదోషము. చెప్పకూడనిది చెప్పడము ఒకటి ...

'బాలకవి శరణ్యపీఠిక.'

ప్రాచీనకవుల కావ్యములు శ్రద్ధగాఁజదివి కోశకారులు లాక్షణికులు తప్పులని త్రోసివైచిన యనేక ప్రయోగములు వానిలోనుండి యేరి యవి వ్యాకరించిరి. అదియే 'బాలకవిశరణ్యము,' నన్నయాదులకుఁ గూడ గ్రామ్యము వాడక తప్పలేదని వీరు ఘంటాపథముగాఁ జెప్పిరి. నోటి మాటయుఁ జేతివ్రాతయు నొకరీతిగా నుండవలెననియు, గ్రంథములలో నున్న సలక్షణభాష పరమప్రాచీనమై యందఱకు నందుపాటులో లేదనియుఁగనుక నదివీడి వ్యవహారభాషలో గ్రంథరచన కావింపవలెననివీరి వాదసారము. ఈవాదము బాగుగ నున్నదని నేఁటి పత్రికారచయితలు, నవకవులు, ఆంగ్లవిద్యాధికులు నెందఱో యాదారిని బోవుచున్నారు. ప్రాచ్యభాషాపండితులతోఁ గూడ నీపద్ధతి నంగీకరించినవారు కలరు.

పక్షపాతములు వీడి తటస్థులమై రామమూర్తిపంతులు గారినిగూర్చి ముచ్చటించుకొనినచో నాయన గొప్ప వాఙ్మయవేత్త. గొప్ప స్థిర సంకల్పుఁడు. గొప్పవిమర్శకుఁడు. గొప్పప్రయోగవిజ్ఞుఁడు. అన్నిశక్తులను మించినది వీరిలో జ్ఞాపకశక్తి. భారతము పదునెనిమిది పర్వములును వీరి హృదయఫలకమున నున్నవి. 'నాయనా, సీతాపతీ! శాంతిపర్వము చతుర్థాశ్వాసములో 'వేఁడుఙు' అన్న ప్రయోగము ౧౭ వ పద్యములోఁ గాఁబోలు ఉండవలెను. చూడు' మని యీవిధముగా నను చుండెడివారని పలువురు చెప్పుకొందురు. ప్రాచీన ప్రబంధములలో నే గాక యాధునిక కావ్యములందును "ఈప్రయోగ మిన్నిసారు లిక్కడవి ప్రయోగించారు" నని చెప్పుచుండెడివారు.

దృఢనిశ్చయము, కార్యదీక్ష, స్వతంత్రోద్దేశము, అహోరాత్ర పరిశ్రమము-ఇవన్నియుఁగూడి 'రామమూర్తి' రూపముదాల్చినవి. ఈయన నవకవులను వెనుకనుంచుకొని గ్రాంథికపండితులమీఁది కురికి శంఖనాదను చేసినారు. రామమూర్తి పంతులుగారి బధిరము వారివాదమునకుఁ బెద్ద సాహాయ్య మొనరించినది. పంతులుగారు గంటల కొలఁది గంగాప్రవాహమువలె భాషింపఁగల వాగ్మి. ప్రతిపక్షు లెంతగోలపెట్టుచున్నను వారికి వినఁబడదు. వారిధోరణి వారిదే. ఈయన తనకువచ్చిన యుత్తరములుగూడఁ గంఠస్థము చేసికొనెడివారు. ప్రత్యుత్తరముల నకళ్లుకూడ భద్రపఱిచెడివారు. ఈయనను గూర్చి మిత్రులొకరిట్లు వ్రాసిరి. "ఇతనిపండ్ల పటపటయందు వాడియైనతర్క మున్నది. ఈతని తీక్ష్ణదృక్కులందు మిఱుమిట్లు గొలుపు సారస్వత మున్నది. ఈతని బల్లెంపుటుక్కులయందు కోసైన మీమాంస యున్నది. ఈతని పిడికిలియందు బలమైన యాత్మవిశ్వాస మున్నది."

రామమూర్తిపంతులుగారికిఁ గల తెలుఁగు బాస తెలివిడికి వారి 'ప్రాఁదెనుఁగుఁ గమ్మ' మేలిమచ్చు. ఈకమ్మ సలక్షణాంధ్రభాషపై కత్తిగట్టి పోరినది. అచ్చతెనుఁగు కావ్యములు వ్రాసిన మహాకవులకు సైతము నిట్టిధారయు, భాషాజ్ఞానము నలవడలేదని దీనిని చూచినఁ దెలియఁగలదు.

పంతులుగారు గురుజాడ అప్పారావుగారి సహపాఠముతో 'మెట్రిక్యులేషన్' పరీక్షఁ దేలిరి. అప్పటికంతతోఁ జదువుచాలించి యాఱు నెలలు 'కలక్టరు కచేరీ' లో గుమస్తాపని చేసిరి. 1880 లో పర్లాకిమిడి పాఠశాలలోఁ బ్రవేశించిరి. అక్కడ పనిచేయుచునే ఎఫ్. ఏ. లో నెగ్గిరి. 1892 లో సవరభాషనుగూర్చి తెలిసికొనఁదలఁచి గొప్పకృషి చేసిరి. ముఖలింగదేవాలయముమీఁదిశిలాశాసనలిపి చదువఁదొడఁగిరి. సవరభాషలోఁగల పాటలు సేకరించుటకును,తద్భాషాతత్త్వ మెఱుఁగు

టకును పంతులుగారు ఒక యేఁడు వేసవి సెలవులలోఁ గొండలకు బయలు దేఱి పోయిరి. అక్కడ వీరిని చలిజ్వరముపట్టిపీడించినది. చలిజ్వరమునకు 'క్వైనైను' బ్రహ్మాస్త్రము. ఆ మందు సేవించుటచే పంతులుగారికి బధిరత్వము ముదిరినది. సవరభాషను సంపాదింపవలయు నన్న పట్టుదలతో నొక యింద్రియమువని చెడఁగొట్టుకొనిన పండితుఁ డీయన. ఆభాషలో వ్యాకరణము, నిఘంటువు వ్రాసిరి. దానిలోని పాటలు సేకరించిరి. 'తేడు' అను సవరవానిని నింటఁ బెట్టుకొని వీరు పాటలు వ్రాసికొనిరఁట. సవరలకు బడులు పెట్టించిరి. కొంద ఱాంగ్లేయులకు సవరభాష నేర్పించిరి. శబరభాషావాఙ్మశాసనకుఁడగు రామమూర్తిగారు మనకుఁ జిరస్మరణీయుఁడు. 1913 లో వీరిని ప్రభుత్వమువారు రావుసాహేబు అని సన్మానించిరి. వీరు భాషా సంస్కారవాదులే కాక వితంతూద్వాహము, హరిజనోద్ధరణము కోరిన సంఘసంస్కార ప్రియులు కూడను. కన్నెపల్లి వేంకటనరసింహము పంతులుగా రనఁబడు వీరిశిష్యు లొకరు ఇంగ్లండులో 'బారిష్టరు' చదువు చదువుకొని వచ్చిరి. వారిని పిలిచి రామమూర్తిగారు తమయింట విందుచేసిరి. అది సనాతను లిష్టపడక వీరిని నాఁడు వెలివెట్టిరి. వజ్రచిత్తున కిటువంటి వెలియొక లెక్కా? పర్లాకిమడి ఒరిస్సారాష్ట్రములో నన్యాయముగఁ గలిపివేయుటను సహింపలేక, రాజాగ్రహమునను దిగదుడిచి రాజమహేంద్రవరము వచ్చికూర్చుండిన యేకైకవీరుఁడు రామమూర్తిపంతులుగారు. "భారతీ శతకము", మఱికొన్ని గ్రంథ పీఠికలు, బహువ్యాసములు వ్రాసి పేరువడసిన శ్రీ సీతాపతి రావుగారు రామమూర్తిపంతులుగారి సత్సంతతి.

కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రి

1863-1940

తెలగాణ్య బ్రాహ్మణులు. గౌతమసగోత్రులు. ఆపస్తంబసూత్రులు. తండ్రి: బ్రహ్మావధాని. తల్లి: సుబ్బమ్మ. జననము 2-4-1863. నిధనము: 29-10-1940. అభిజనము: తూర్పుగోదావరీమండలములోని పలివెల గ్రామము. మనుగడ: కాకినాడలో. రచనలు: సంస్కారవిషయకముగా వీరు వ్రాసినవ్యాసములు 24. ఆధ్యాత్మవిషయకవ్యాసములు 17. మతధర్మవిషయకవ్యాసములు 43. సాహిత్యవిషయకవ్యాసములు 60. కవిత్వవిషయక వ్యాసములు 16. ప్రకృతిశాస్త్రవిషయకవ్యాసములు 11. నన్నయ్యభట్టారక చరిత్రము, కురుపాండవ దాయభాగనిర్ణయము, మంగళాయి, సైంధవ వధ (నాటకములు), ఉపన్యాసపయోనిధి (1 సంపుటము), తారకతారావళి, పర్వతసందర్శనము, మనవసుప్రకాశిక, పెద్దాపురసంస్థానచరిత్రము, ప్రాయశ్చిత్త పశునిర్ణయము, భాస్కరోదంతము మున్నగునవి ప్రత్యేకగ్రంథములు. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక-భారతి-శారద-ఆంధ్రపత్రిక ఉగాదిసంచికలు-ముద్దులమూట-ఉదయలక్ష్మి-సుజాత. ఈపత్రికలలో వీరిరచనలుగలవు.

"అల్పదోషమైనా కావ్యమందు సహించక విమర్శ చేసేటప్పుడు యమునికన్న ఎక్కువనిర్ఘృణుడని పేరుపొందిన పండితు" లని బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారిని గిడుగు రామమూర్తిపంతులుగారు ప్రశంసించిరి. వాస్తవముగా నీయన యంతటివాఁడే. హరిబ్రహ్మాదు లడ్డుపడినను విమర్శచేయుటలో నీయనకు జంకులేదు. సముద్రపుటుప్పునకు నడవియుసిరికకుఁ గలిగినసంబంధము వలె "కాకినాడ ట్రెజరీ డిప్యూటీకచేరీ గుమాస్తా" పనికి శాస్త్రిగారి యపూర్వ సారస్వత విషయవిమర్శనమునకుఁ జక్కనిబాంధవము కుదిరినది. "అన్యథా చింతితం కార్యం దైవ మన్యత్ర" అనునట్లు భగవంతుఁ డీ విమర్శకాగ్రేసరుని 'గుమాస్తా' పని చేసికొనుమని యాదేశించినాఁడు. శరీర మొకచోట—మనస్సు

మఱొకచోటఁ బనిచేయుట చాలచోట్ల నున్నదేగాని క్రొత్తదికాదు. జయంతి రామయ్య పంతులుగారికి యావజ్జీవము న్యాయవాదిగా నుండ వలయునని సంకల్పముండెడిదఁట. అట్టియదృష్ట మాయనకుఁ బట్టనే లేదు. ఇంతకును జెప్పవలసిన దేమనః- బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు లేఖక వృత్తిలో నుండికూడా జగద్విఖ్యాతమైన విమర్శనము లొనరించి 'విమర్శకాగ్రేసరుఁ' డనిపించుకొనుట బహుధా శ్లాఘనీయము.

శాస్త్రిగారు 'మెట్రిక్యులేషన్' పరీక్షలో నుత్తీర్ణులై ఎఫ్. ఏ. పరీక్షకుఁ జదువుచుఁ గారణాంతరములచేఁ జదువువిరమించి యుద్యోగ బంధములోఁ బడవలసినవారైరి. అదియొకందులకు మేలైనది. కళాశాల చదువు కట్టిపెట్టిన తరువాతఁ గొలఁది కట్టుదిట్టముగఁ జదివి, సంస్కృతాంధ్రములలోఁ దలస్పర్శియగు పాండిత్యము సంపాదించిరి. "రప్రత్యాహారమండన ముండన" మాకాలమున వ్రాసినదే. వీరు భాషాత్రయములో సమానము నసమానమునగు పాండిత్యము గడించి పండితు లనిపించుకొనినారు. ఈయనకు సాదృశ్యభాషాశాస్త్రముపై (Philology) మక్కువ హెచ్చు. ఆసాదృశ్య పరిశీలనము భాషయందే గాక మతములయందుఁగూడఁ బ్రవేశపెట్టిరి. హిందూమతతత్త్వము లోఁతుముట్టఁబరికించిరి. వీరేశలింగంపంతులుగారికి వీరికినిఁ జాలకాలము హోరాహోరి యుద్ధము జరిగినదని తెలుఁగువారెఱిఁగినదే. నాఁటి బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారి వాగ్వజ్రప్రయోగమును బండితు లెఱిఁగినదే. విమర్శలో నింత నిర్దాక్షిణ్యుఁడు లేఁడనికదా గిడుగువారు చెప్పిరి.

బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారెంతసునితవిమర్శకుఁడో యంత కర్మవీరుఁడు. ఎడతెఱపిలేక వ్యాసములు వ్రాయుచు, నుపన్యాసములిచ్చుచు, సంస్థల స్థాపించుచు ధార్మికవైజ్ఞానికవిషయ ప్రబోధముచేసినపుణ్యచరిత్రులు వీరు. చిన్ననాఁటనే నాటక కళాభిరుచికలిగి "ఆర్యబృందానంద సంధాయిని" యనునాటకసమాజము నెలకొల్పిరని చెప్పుదురు. అందు వీరి

చేతనే వ్రాయఁబడిన "త్రిపురాసురవిజయవ్యాయోగము" వీరేశలింగము పంతులుగారి "శాకుంతలము" మున్నగునవి ప్రదర్శింపఁబడెనఁట. భగవద్భక్తినిగూర్చి ప్రజాసామాన్యమునకుఁ బ్రబోధము చేయఁ దలఁచి 1880లో 'భక్తసమాజము' పేరితో నొకసంస్థ నెలకొల్పి,దాని పక్షమునఁ బ్రతిగ్రామమునకుఁ బర్యటనము గావించుచు నుపన్యాసము లిచ్చుచుండెడివా రఁట. 1888 ఆర్యమత బోధిని' యను మతైక సమాజము నిలిపి 'వివేకానంద పుస్తక భాండాగారము' వెలయఁజేసిరి. ఈరీతిగా హిందూమత ప్రచారమునకు యావచ్ఛక్తి వినియోగించి సత్ప్రచారము చేసిన సత్పురుషుఁడీయన. 'ఆర్యమతబోధిని' మాసపత్రిక 1905 లో వీరి సంపాదకత్వమున వెలువడుట మొదలయినది. ఈపత్రిక వలన బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారి పేరు నలుమూలల వ్యాపించినది. సంఘ సంస్కర్తల యుద్దేశములు సన్నగిల్లఁజొచ్చినవి. వీరేశలింగముగారి సంఘసంస్కరణ మహోద్యమమునకు వ్యాప్తితగ్గినది. ఆసమయముననే పంతులుగారు 'సత్యవాదిని' యనుపత్రికను స్థాపించుచు నిట్లు వ్రాసినారు. 'వెయ్యగా వెయ్యగా వెట్టివాఁడే గెలిచె నన్న ట్లీయనవ్రాఁతలు జనుల భ్రమపెట్టి నేను పూనినమహాకార్యమునకుఁగూడ విఘాతము కలిగించుచున్నందున....'

ఆనాఁడు 'ఆర్యమతబోధిని' చదువని యాంధ్రుఁ డుండియుండఁడు. ఆ పత్రిక యావిధముగాఁ బన్నైదేండ్లు నడచి యమూల్యముగ సంఘసేవ యొనరించినది. హిందూమతమును గూర్చి యెవరు నిరసనవ్యాసము వ్రాసినను బ్రహ్మయ్య శాస్త్రిగారే ప్రత్యుత్తరము విమర్శకులు నిరుత్తరులగునట్లు వ్రాసెడివారు. శ్రీశాస్త్రిగారు మతమునే కాక సారస్వతమును గూడ నడుము కట్టి సేవించిరి.

మంత్రిభాస్కరుని గూర్చి 'కవులచరిత్ర'లో వ్రాసిన విషయములు సరిగా లేవని 'భాస్కరోదంతము' ప్రత్యేకముగా వ్రాసి వెలువరించిరి. వీరు రచించిన 'నన్నయ్యభట్టారకచరిత్రము'లో ననేకసిద్ధాంతములు

భాషాప్రపంచమునఁ జిరస్థాయులై నిలువఁగలిగినవి. 'కాగడా' శబ్దమును గుఱించి వీరు కూర్చిన చిన్నపొత్తము నరసిన వీరికిఁగల భాషాశాస్త్ర విషయ పరిజ్ఞానము విశదము కాఁగలదు.

ఈయన పద్యకవిత్వముకూడఁ జక్కనిశైలిలో వ్రాయఁగలరు. మంగతాయి నాటకమునుండి పద్యములు కొన్ని యెన్నుకొందము.

గీ. వేశ్య కావిమోవి వెలయిచ్చువా రెల్ల
పంటఁ బట్టి పీల్చు భంగి గాన
యేకపాత్రమునను యెంగిలి నాకయే
కాఫీ త్రాగుచుంద్రు కలసి జనులు.

ఆ. వె. పణ్యభామినిచేఁబడ్డ పుణ్యశాలి
పుడమి గాంభీర్యహీనుఁడై చెడకయున్నె
జలజలత యంటినంతన సరసు లాగిని
నమిత గాంభీర్యహీనత నందినట్లు.

గీ. ఆటవెలఁదుల యిండ్లును నమ్మువారి
గుడులు గాలిగోపురములుఁ గోవెలలును
కోఁటలు పురమందిరములు పూఁటకూటి
యిండ్లు జూదంబునకుఁ దగు నిక్కలరయ.
వేశ్యలందు కలుగుమోజు । వేడ్కసేయ నా డిసీజు
పొందువలనఁ బుట్టు పుండు । మందువేయమానకుండు
దేహమెల్ల నాను పుల్ల । గేహమెల్ల నాను గుల్ల
కీర్తి యంత మాసిపోవు । నార్తి హెచ్చ వచ్చుఁ జావు
ఏమిలాభమనుచు నీవు । భూమి గణిక పొందు తావు
వలదువలదు వలదుసూ । దానిఁ గూడఁ జనదు సూ॥

భారతీస్తవగీతములు, గడ్డిపరక, కోకిలగీతములు, గోమహిషసంవాదము, నా విబుధలోక సందర్శనము, మొదలగు ఖండకృతులు గనిన వీరి పద్యకవితాధోరణి యెఱుకపడును. 'విబుధలోక సందర్శనము' ను గూర్చి యొకవిచిత్రగాథ కలదు.

1930 సం॥ సెప్టెంబరు నెలలో కాశీభట్ట లింగమూర్తి యను నాయన రాజమహేంద్రవరమున మరణించెను. హిందూపత్రికాలేఖ కుఁడు పొరపాటున బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు చనిపోయినట్లు 'హిందూ పత్రిక'కు లేఖ వ్రాసిపంపెను. 'హిందూ' పత్రికను జూచి 'ఆంధ్రపత్రిక' యు నావార్త వెలువరించినది. దానినిబట్టి నాలుగైదునాళ్లలో నీ కానివార్త నలుమూలల వ్యాపించినది. సంపాదకీయవ్యాసములు, సానుభూతిసభలు, సాంత్వనలేఖలు బయలుదేరినవి. బ్రహ్మయ్యశాస్త్రి గారుపోయిగాఁ గాకినాడలో గ్రంథరచనము చేసుకొనుచునేయున్నారు. ఈక్షేమము మరల ఆంధ్రపత్రికకుఁ బంపఁబడినది. పత్రికాసంపాదకులు తా మసత్య వార్తను విశ్వసించి యటులు వ్రాసినందులకు వగచుచు బ్రహ్మయ్య శాస్త్రులుగారు పూర్ణారోగ్యవంతులుగా నుండుటకుఁ బరమానందము ప్రకటించిరి. ఈచమత్కారవిషయమును శాస్త్రిగారు 'నా విబుధలోక సందర్శన' మనుకావ్యమున వ్రాసి తమ మధురకవితా ధారను తెలుఁగు వారికిఁ జూఱలిచ్చిరి.

తునిసంస్థానాధీశ్వరు లీవిమర్శకాగ్రేసరునిచే రెండువత్సరము లుద్యోగమునకు సెలవు పెట్టించి 'పెద్దాపుర సంస్థానచరిత్ర' వ్రాయిం చిరి. వీరి చారిత్రకపరిశోధన కది యాదర్శము. మాధవవిద్యారణ్యులు, శిష్టు కృష్ణమూర్తికవి, నారాయణభట్టు, నాచన సోముఁడు మున్నగు వారి ప్రత్యేక జీవితములు వ్రాసిన చరిత్రజ్ఞుఁ డీయన. వీరి వక్తృత్వ మనన్య సామాన్యము. ఉపన్యాసము నడుమ నెవరైనఁ బ్రతిపక్షులు వికట ప్రశ్నలు వేయఁగా వీరు సద్యస్స్ఫురణము కలిగి చక్కని సమాధానము చెప్పి మఱి మాటాడ నిచ్చెడివారుకారు. మాట మధు రము. భావము తీవ్రము. దీనికి బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు పెట్టినదిపేరు.

ఇట్టి మహితాశయునియెడ విమర్శకాగ్రేసరుఁడని, మహోపాధ్యా యుఁడని, ఉపన్యాస పంచాననుఁడని, ఆర్య మతోద్ధారకుఁ డని బిరు దము లన్వర్థములు కాకుండు టెట్లు?

వావిలికొలను సుబ్బారాయకవి

1863 - 1939

భారద్వాజగోత్రజులు. ఆపస్తంబసూత్రులు. గోల్కొండవేపారి. తల్లి: కనకాంబ. తండ్రి: రామచంద్రుఁడు. అభిజనము: కడప మోచముపేట. జననము: 1863. నిర్యాణము: 1939. విరచితకృతులు: శకుంతలచరిత్ర, సులభవ్యాకరణము, సతీహితచర్య, ఆర్యకథానిధి (ఆఱుభాగములు), నలచరిత్ర, గర్భిణి, హరిశ్చంద్రచరిత్ర. ఆంధ్ర వాల్మీకిరామాయణము, కుమారహిత చర్య, కుమారాభ్యుదయము, కృష్ణలీలామృతము, కౌసల్యాపరిణయము, ఏకశిలానగరద్వయవివాదసంగ్రహము, హనుమంతచరిత్రము, ధీరతారకలీల, బాలకహితచర్య, భగవద్గీత, కృష్ణావతారతత్త్వము-మున్నగునవి.

శ్రీ సుబ్బారావుగారు పండితకవులుగాఁ బేరుసంపాదించిరి. భక్తాగ్రేసరులుగాఁ గీర్తిగాంచిరి. లోకమునఁ గొందఱకుఁ బాండిత్యకవిత్వములు పురాకృత విశేషమువలనఁ గలిగి యుండవచ్చును. అట్టివారు పాండిత్య కవిత్వ ప్రకర్షమును దేశమున వెల్లడించుటకు రామాయణము రచింపవచ్చును. భాగవతము వ్రాయవచ్చును. అంతమాత్రమున నట్టికవులకు దైవభక్తి దైవ విశ్వాసము సంపూర్ణముగ నుండు ననుట పొసఁగదు.

అట్లుగాక, మన సుబ్బారావుగారి దైవభక్తి యవ్యాజసిద్ధమైనది. దైవభక్తియే వీరికిఁ గవిత్వలక్షణము చెప్పినది. దైవభక్తియే యీయనను బాండిత్యవంతునొనరించినది. భాగవతరచయితపోతనామాత్యుఁడే యిందులకుఁ బ్రథమోదాహరణము. వీరిని మొదట భాగవతులని, పిదపఁ బండితులని, చివరఁ గవులని చెప్పుట క్రమానుగుణము. సుబ్బారావుగారికిఁ బోతన్నపైఁ బెద్దయభిమాన మున్నది. నరకృతుల నీయక పోవుటలోను భగవద్భక్తి పారవశ్యములోను వీరిద్దరు సహపాఠులు. కవితారచనయందుమాత్రము వీరికి పెద్దయంతర మున్నది. భాస్కర రామాయణమునకు వెనుకను ముందునుగూడఁ దెలుఁగులో నెన్నో

రామాయణములు వెలువడినవి. కాని తెలుఁగుభాగవత మొక్క-పోతనామాత్యరచనమే. ద్విపదభాగవత మొండున్నదనినను నది ప్రచారములో లేదు. ఆధునికులలో నైదాఱుగురు యథావాల్మీకి రామాయణములు రచించినవారును, రచించుచున్నవారును, రచింప దలంపు గలవారును గలరు. భాగవతము దరి కెవ్వరును బోఁజూచుట లేదు. ఇది పోతనమహాకవిలోని విశేష మేమో? ఆ కవివరునిపై మన సుబ్బారావుగారెట్టి యభిప్రాయము ప్రకటించిరో చూడుఁడు!

తుచ్ఛులు సరిగా దనినను
స్వచ్ఛపుఁ బోతనకవిత్వసంపద చెడునే
నేచ్ఛ జఱచి దూషించిన
నచ్ఛపతివ్రతను బావ మంటుట యున్నే?

(శ్రీరామాయణ పీఠిక.)

వా. సు. దాసుగారి చేతిలోఁ జాలమంది విషయరక్తులు పరమ భక్తులైరి. వీరు 'భక్తసంజీవని' యను మాసపత్త్రిక కొన్ని వత్సరములు వెలువరించిరి. దైవ, భాషాసేవ లొకదానినొకటి మించునట్లు గావించి ధన్యులైన సుబ్బారాయకవిగారు వాల్మీకి రామాయణము యథామాతృకముగా నాంధ్రీకరించిరి. కళాప్రపూర్ణ జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారొక రిట్లేవ్రాసిరి. వా. సు. దాసుగారి రామాయణకవితలోఁ బ్రౌఢతకు లోపములేదు. వీరు రామాయణము నిర్విఘ్నముగా రచించి తరించిరి.

సీ. కనులకుఁ గలఁకయు గరళంబు మదికిని
తపియింపఁ జేయు విత్తమ్ము లేదు
కాళ్ళ బందా లురిత్రాళ్లు కుత్తుకకునౌ
బిడ్డల జంజాట మద్దు లేదు
మంచిసెబ్బెర లెద సవరియింపనీయని
యంతటి భోగంబు లమర లేదు

ఈపూఁట హరిహరీ ! యేపాటఁ గడచునన్
దారిద్ర్యభీతి యింతయును లేదు
రాముఁ దలఁపఁజేయు నామయుం బుండఁగ
సౌఖ్య మరయుపొంచె జాయ యుండ
నింతవలను గలుగ నిప్పుడ శ్రీరాముఁ
దలఁపకున్న నెపుడు దలఁచువాఁడ.

(శ్రీరామాయణ పీఠిక.)

రామాయణ రచనమున వీరియుద్దేశమిది. వీరుయావజ్జీవమును గోదండ రామస్వామికే ధారవోసిన భక్తులు. ఆయాలయము పునరుద్ధరించుటకు వీరు తెనుఁగునాఁడు పర్యటించి పెక్కువేల ధనము సంపాదించి భగవదర్పితము గావించిరి.

పాపము! సుబ్బారావుగారికిఁ జిన్ననాఁటనే పితృవియోగము సంభవించినది. పినతండ్రి లక్ష్మణరావుగారి పెంపకమున విద్యాబుద్ధులఁ గఱచి పెద్ద చదువు చదివిరి. పదునొకండు సంవత్సరములు కడపమండలమున రెవెన్యూ ఇనస్పెక్టరుగాఁ బనిచేసి, చెన్నపురి సర్వకళాశాలలోఁ బ్రధానాంధ్రపండిత పదవి నలంకరించిరి. పుష్కలముగా ధన మార్జించిరి. చేతులారనర్థులకిచ్చుకొనిరి. ఒకఆంధ్రవాల్మీకి రామాయణమేగాక వీరివి పేరు తెచ్చుకొన్న కబ్బములు కుమారాభ్యుదయము, కౌసల్యా పరిణయము, సుభద్రావిజయము మున్నగునవి కొన్ని యున్నవి. వీరి సులభవ్యాకరణము వ్యుజల చినసీతారామశాస్త్రి ప్రభృతులు మెచ్చుకొనిరి. ఈయన రచనకృతు లెన్నో పాఠ్యములుగా నైనవి.

కడపకును నందలూరునకును నడుమనున్న పల్లెటూరు ఒంటిమెట్ట. కోదండ రామస్వామి యాలయ మిచటనే యున్నది. ఈరామస్వామికే పోతన భాగవత మంకితమఁట. ఈరామస్వామికే వా. సు. దాసు రామాయణ మంకితము. ఇరువురును జరితార్థులు.

నాదెళ్ల పురుషోత్తమకవి

1863-1938

హారితసగోత్రులు. తల్లి: సుబ్బమాంబ. తండ్రి: కామయార్యుడు. జన్మస్థానము: కృష్ణాతీరస్థమగు సీతారామపురాగ్రహారము. జననము: 1863 ఏప్రిలు 23 గురువారము. నిర్యాణము 27-:1-1938 బహుధాన్య మార్గశీర్ష శుద్ధ పంచమి-ఆదిత్యవారము. గ్రంథములు: ఆంధ్ర ప్రబంధములు: ౧. అద్భుతోత్తర రామాయణము. ౨. గురుభక్తి ప్రభావము ౩. కృష్ణానదీమాహాత్మ్యము ౪. యాదవాద్రీశోపాఖ్యానము. ౫. మాహేంద్రపురాణము ౬. యామినీవినోదము ౭. బభ్రువాహనచరిత్ర ౮. రంగదాసీయము ౯. చతుర్ముఖి కందపద్య రామాయణము. ఆంధ్ర రూపకములు: ౧. అహల్యాసంక్రందననాటకము ౨. హరిశ్చంద్ర నాటకము ౩. పారిజాతాపహరణము ౪. సారంగధరనాటకము, ఇత్యాదులు. శతకములు: ౧ సీతారామశతకము ౨. పూర్వకర్మ శతకము ౩. మల్లికార్జునశతకము మున్నగునవి. మఱియు స్తోత్రకృతులు, అభివర్ణనములు, కీర్తనలు, నిఘంటువులు, శాస్త్రగ్రంథములు, హిందీ నాటకములు మొత్తము 112 గ్రంథములు గలవు. వీరి విశేషవిషయములు తెలియుటకు శ్రీ నాదెళ్ళ మేధాదక్షిణామూర్తి శాస్త్రిగారు రంథానించిన "ఉత్తమ రోగివృత్తము" అను కూర్పు పరికింపవలయును.

కవిత్వ మొకకళ. కళకును శాస్త్రమునకును నెంతో యంతరము. తొలినాడు శాస్త్రకారునకుఁ జూపిన గౌరవప్రపత్తులు, కావ్యకర్తకుఁ జూపలేదనుట వాస్తవము. నటవిటగాయకుల గణములోనే కవుల పరిగణనము. నేడు తలక్రిందులై కళాజీవులు గద్దెలెక్కి కొండాడఁబడుచుండుటయు, శాస్త్రజీవులు అజ్ఞాతులై మూలలనుండుటయు జరుగుచున్నది. దీనిలోని రహస్యము, కళ వలన బ్రతుకువానికడ నాముష్మికదృష్టి లోపించి యుండుటవల్ల నేమో యని తోఁచును. కళగాని, శాస్త్రముగాని తాత్త్వికసరణికిఁ గొనిపోవలయును. అపుడు, ఆకళాకారుఁడు, ఆశాస్త్రకారుఁడు నేకశ్రేణిగోఁ జూచ్చుంకుటకర్హులగుదురు.

కవికి "సంధ్యావందనము బావగారు" అని తిరుపతికవులు కాంబోలు చెప్పినారు. ఇది ఇటులు సార్వత్రికమనుటకు వీలు లేకుండ మహానిష్ఠాగరిష్ఠులగు పురుషోత్తములు కొంఱలు కవిలోకములో నుందురు. అట్టి వారిలోనా దెళ్ళపురుషోత్తమకవిగారొకరు. శ్రీ చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రి గారు వీరిని గూర్చి వ్రాసిన యీపద్యములు సరిగాఁదూఁచినట్లున్నవి.

అతిశాంతుం, డతిదాంతుఁడు
కృతకృత్యుఁడు, సుకవి, యెన్నిరేని విషయముల్
మతి నెఱిఁగినవిద్వాంసుఁడు,
స్తుతియింపందగిన పూరుషుఁడు సుకవులకున్.

ఒకనికి లోఁగని శాంతియు
సకలమ్ము నతిక్రమించు చండత, కడువై
దికకర్మ నిష్ఠయుఁ బరో
పకృతియుఁ బురుషోత్తముని స్వభావగుణమ్ముల్.

పురుషోత్తమకవి తొలుత రేపల్లె లోయరు సెకండరీస్కూలులోనుపాధ్యాయుఁడు. అపదవిలోనుండఁగానే జ్యోతిశ్శాస్త్రము, ధర్మశాస్త్రము మున్నగువానియందు పాండిత్యము సంగ్రహించెను. 1884 నుండి, బందరు వీరిని హిందీనాటక రచనకుఁ బ్రోత్సహించుచు వచ్చినది. అది వీరి జీవిక కొక క్రొత్తమెఱుఁగు. "నేషనల్ థియేట్రికల్ సొసైటి" అనుపేర బందరున నొకనాటక సమాజము వెలసినది. వారికిహిందీనాటకములు సంతరింపఁజేసి ప్రదర్శింపవలయునని క్రొత్తరకమగు తలఁపు కలిగినది. ఆసమాజము వారి కోరిక ననుసరించిపురుషోత్తమకవియెన్నో హిందీనాటకములురచించెను. అవిచాల సుందరబంధములై పేరుగాంచినవి. ఈవిధముగా నీయన రచించిన హిందీనాటకములసంఖ్య ముప్పది రెండు. ఈపరసారస్వతనాటకరచనవెల్లువ 1887 వఱకు సాగియాగినది.

పురుషోత్తమకవి యిపుడు తెలుఁగువాఁడై, "బుధవిధేయిని"యను పత్రిక సంపాదించుట కారంభించెను. ఆయన తెలుఁగు పత్రికాసంపాదకుఁడై నను భారతీయుఁడు. తన పత్రికలో "నేషనల్ కాంగ్రెసు"ను గూర్చి ప్రచార వ్యాసములు వ్రాసి ప్రకటించెను. కాంగ్రెసుపై ఉరుదు భాషలో మహమ్మదీయుల కుపన్యసించి చెప్పిన ప్రబోధకులు పురుషోత్తమ కవిగారు. కవికి జాతీయభావములు నిండార నుండవలయునుగదా!

పదపడి, వీరు 1887 మొదలు 1908 దాఁక హిందూబ్రాంచి స్కూలు హెడ్మాష్టరుగా శిష్యులపదిద్దిరి. ఈయుద్యోగములన్నియుఁ బురుషోత్తమున కార్థికములు. హార్దముగా వీరు నిర్వహించుచున్నది సారస్వతోద్యోగము. వీరు హెచ్చుగా బంధగర్భ కవిత్వాభిమానులు. చతుర్ముఖ కందపద్య గాయణముఁ చిత్రకంద పద్యరత్నాకరము, మల్లికార్జున మకుటాంచత్కందగీత గర్భితోత్పల చంపక మాలాష్టోత్తర శతకము ఇత్యాదులందుల కుదాహరణములు. చతుర్విధ కవితా ధురంధరులని వీరికిఁ గల బిరుదము. పురుషోత్తమకవి శతక కవితా ధోరణి యీతీరు గలయది:

చ. ఒగి నగుమోముతో ముదమునొందగఁ జేయును ముద్దుపాప తా
వగనగ నెట్టులేఁ గనెడువారి నడంబడుఁ గంటి పాప చూ
డఁగ దిగువ న్వడి న్నిలుకడం దగ కాడును నీటిపాప తాఁ
బగలెగురుంగదా మదిని బావఁగఁ జేయకు మల్లికేశ్వరా!

క. నగుమోముతో ముదము నొం
దఁగ జేయును ముద్దుపాప-తా వగ నగనే
దిగువన్వడి న్నిలుకడం
దగ కాడును నీటిపాప తాఁబగ లెగురున్.

గీ. ముదము నొందఁగఁ జేయును ముద్దుపాప
కనెడు వారి నడంబడుఁ గంటిపాప

నిలుకడం దగ కాదును నీటిపాప
మదిని బావఁగఁ జేయకు మల్లినాథ!

ఈ పద్యములు మల్లికార్జున శతకములోనివి. చంపకమాలిక కడుపులో కంద - గీతములు రెండును నిమిడియున్నవి. జాగరూకతతో నీ మూఁడుపద్యములు చూచినచోఁ గవిగారెంత పరిశ్రమించిరో వెల్లడి కాఁగలదు. సాధారణముగా బంధకవితలు రచనరామణీయకము కొఱవడియుండును. పురుషోత్తమకవిగారి శైలిమాత్రము మధురధారకలది- బంధకవిత్వములో నీయన యందెవేసినవారనుట కెన్నో కృతులు తారకాణ లున్నవి. అది యటుండె; వీరియద్భుతోత్తర రామాయణము నందలి వివధవర్ణనాంశములు గల పద్యములు కొన్ని:

క. అసలది వసంతమాయెను
బసరంగు నరింపవిడిచెఁ బడఁ జల్లిన య
ట్ల సదా యలరారుఁగదా
మిసమిస నసదృశము లయ్యె మేదినిఁ దరువుల్.

క. వట ఫలము చుబుక మవునవు
నటు పటు దంతములు దాడిమాంచిత బీజో
త్కటములు మౌక్తికకుంద
స్ఫుటములు నిశ్శ్రేణిఁబోల్పఁ బొలుపగువళులన్.

క. మదగజముల గేరెడినో
కుదిరిక యంచరులకుఁ గూర్పఁగో రెడి నోయీ
పదముల యొదుగుడు గమనిక
కుదిరెడి నే నాగకవులకు న్వర్ణింపన్.

ఏవంవిధముగా మనోహరరీతిని చతుర్విధకవితలు నంతరించిన సుకవి పురుషోత్తముల కుమారరత్నము నాదెళ్ళ మేధాదక్షిణామూర్తిశాస్త్రి గారు తెలుఁగు రచయితల కెఱిఁగినవారు.

శృంగారకవి సర్వారాయ కవి

1864 - 1939

ఆఱువేలనియోగి శాఖీయుఁడు. ఆపస్తంబసూత్రుఁడు. కౌండిన్యస
గోత్రుఁడు. తల్లి: రామాంబ. తండ్రి: పల్లమరాజు. జన్మస్థానము: గోదా
వరీమండలములోని ఇంజర' గ్రామము. జననము : 1864 రక్తాక్షి
సంవత్సర ఆషాఢబహుళ చతుర్థి గురువారము. నిర్యాణము: 1939 మార్చి
13వ తేదీ - బహుధాన్యవత్సర ఫాల్గుణ బహుళాష్టమీ సోమవాసరము.

: స్వగ్రంథ సీసమాలిక :

పరికింపు లక్షణాపరిణయంబును, శివానందలహరి, మహిమ్న స్తవంబు,
మల్లేశశతకము, మతి ముకుందశతంబు, నీతిదర్పణము, స్త్రీనీతిదర్ప
ణము. సుభద్రా పరిణయము, దేవీ దండకము, బిందుముఖి వివాహమును, రామ
జననము, నవతారచరితము, గీతతారావళియును, బదరత్నమాల,
యాంధ్ర పదజ్యోత్స్న, వ్యాకృతి రాజంబు, నీతికథాళి. సునీతిచంపు
జనరలు తెలుఁగు, ప్రసంగరత్నావళి, ప్రశ్నోత్తర ప్రదీపమును, స్తుతి క
దంబము, చాటుముక్తాళి. విమల, బాలదీపికయు, వివేకదీపికయును,
సామెతలు. స్నుషావిజయము, ఛందోలక్షణంబు, నాటకలక్షణంబు, శబ్ద
లక్షణము, కావ్యలక్షణము, గుణప్రకాశిక, దివ్యభాగవత గీత,
రూపకమాల, కఠోపనిషత్తు (?) పురాణమణిమంజరి, గురుకుమార చరిత,
సీమరాణి, సివిక్సు. శ్రీవేంకటేశ్వర శతకమ్ము, మానసశతకము, హరి
సేవాకలాపంబు, దైవస్తుతి, వినోదవల్లి. ప్రబంధ నిబంధనంబు,
కవి జీవిత త్రయి, కావ్యవిశిష్టంబు, సంఖ్యాప్రదీప, మీశ్వరశతంబు
పర్వనిర్వచనంబు, బంధనిబంధంబు, లలితసారస్వత లక్షణంబు,
చంద్రిక, బాలవాచకము, స్వచరిత భారతప్రయోగములు, పురాణకథలు,
ప్రహసనమాల, యుపన్యాసవితతి, వినాయకాతివిలాస నాటకంబు
సూక్తిముక్తావళి, షోడశ రాజచరిత్ర, ప్రతాపరుద్రీయము, సుగు

ణప్రకాశిక, సూక్తి, కర్ణచరితంబు
ప్రయుత కాత్యాయన పరిణయు, మనామ
యు, మను డెబ్బది యొకకృతులను రచించి
హాస్తివాస్త నతేందు సంఖ్యాప్రమాణ

హూణి సంవత్సరమున కనూన భక్తి
నీకునర్పించితిని జామి నీరజాక్ష !

'స్వచారిత్రము' నుండి.

ఆత్మస్తుతి యగుననియో, యన్యు లేమనుకుందురో యనియో మన పూర్వులేరును స్వీయచరిత్రములు వ్రాసికొనినవారు కారు. ఆంగ్లేయులను జూచి మొట్టమొదట కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారు త్రోవఁ దీసిరి. అది యాదిగాఁ దెనుఁగులో రచయిత లెందఱో స్వచారిత్రములు పొందుపఱచుకొను నలవాటు చేసికొనిరి. చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారి 'స్వీయచరిత్రము' ప్రకటితమైనది. ఇట్టి వింకను జాలమంది రచనలు ప్రచురితములు కాని వున్నవి. శృంగారకవి సర్వారాయకవి సంధానించుకొనిన 'స్వచారిత్రము' వారి యనంతరము, చక్కఁగ నచ్చులోనికి వచ్చినది. కవి తాను దన యనుభవాదికము వ్రాసియుంచుకొనుట, యతని తరువాత నదియెవరో బయటఁబెట్టి ముద్రించుటయనునిది చక్కనిమార్గము. దానంజేసి, తత్కవి యాత్మస్తుతి చేసికొన్న వాఁడుగాఁ దోఁపఁడు. మన సర్వారాయ కవిగారి స్వచారిత్రము బహుపవిత్రమైనది. అందాత్మస్తుతి గాని, అన్యనింద గాని, అసత్యముగాని, అక్కఱలేనిదికాని యొక్క యక్కరములేదు. ఏదో జ్ఞాపకార్థము దైనందినచర్య వ్రాసికొనినటులుండెను. ఆచారిత్ర గ్రంథమే యిపుడు నాకాధారపడినది.

శృంగారకవి యనునది పౌరుషనామము. విస్సాప్రగడవారు క్రమముగ నిటులైరి. వీరిపూర్వులలో వెంకయ్యగారనఁబడు నొకరు శృంగార పద్యములు నాలుగు రచించి తాటియాకుపై లిఖించి తమగ్రామమునకు వచ్చిన యొకమహమ్మదీయాధికారిదగ్గరకు వెళ్ళి చదివిరఁట. ఆయన యానందపడి 'శృంగారకవివయ్యా! యని ప్రశంసించి పందుముమెఱక నేలను, ఒకగుఱ్ఱమునిచ్చి' సత్కరించెనఁట. నాఁడు మొదలు నలువురును వీరిని శృంగారకవివారనుచుండిరఁట. అదే యింటిపేరుగా స్థిరపడెను.

సర్వారాయఁడు గారి తండ్రి వళ్ళమరాజమంత్రి సంస్కృతాంధ్రములు చదువుకొనినవాఁడు. తండ్రికడనే వీరు శ్రద్ధగఁ జదువుకొనిరి.

చదువయిన వెంటనే 1880 సం॥ మొదలు నర్సాపురము, కిర్లంపూడి, రాజమండ్రి, పెద్దాపురము ఆంగ్లపాఠశాలలలో నుపాధ్యాయపదవి నిర్వహించిరి. 1894 లో నారంభించి 1929 దాఁక కాకినాడ పిఠాపురం రాజా వారి కళాశాలలో నధ్యాపకత సాగించి, ఎందఱనో శిష్యులను ముందునకుఁ దీసికొనివచ్చిరి. సర్వారాయకవిగారు చాలమందికిఁ బద్యములు దిద్దిపెట్టినట్టుగ వారిచరిత్రయుఁ దెలుపుచున్నది. తచ్ఛిష్యులును జెప్పుచున్నారు. ఆయనిదట్టి యుపకారిబుద్ధి.

శృంగారకవిత వ్రాయుటలో వీరికి మంచిప్రవేశము కలదు. సమత్కృతిపై భాషించుట యందును వీరు నేర్పరులు. ఈ విషయములకు వీరి 'స్వచారిత్రము' లోని కొన్ని మాటలు తీసి వ్రాసెదను.

"ఒకప్పుడు ముత్తుస్వామిశాస్త్రిగారితో వీరేశలింగముగారింటికిం బోవఁ దటస్థించినది. ఆయన నన్నుఁగూర్చుండుమనలేదు. ఎవరువీరని యడుగలేదు. ముత్తుస్వామిగారే వీరు మాస్కూలుపండితులుసుమండీ! యని ముచ్చటించిరి. అప్పుడు మీయింటిపేరెవరనిరి. శృంగారకవి వారంటిని. మీపూర్వులు శృంగారకవిత్వము చెప్పువారు కాఁబోలునే యనిరి. పూర్వమే కాదిప్పుడును జెప్పుట కలదంటి. ఏమిచెప్పితిరనిరి. లక్షణాపరిణయము, ముకుందశతకము, శివానందలహరి, మహిమ్నము మున్నగునవని చెప్పితి. మీపూర్వులేమి చెప్పిరనఁగాఁ బెక్కులున్నవి యనిపల్కితిని. ఏదీ యొకపద్యమనిరి. "పరమా సురమా విరమా భరమా పరమాన్యనన్నుఁబటుదయఁ బ్రోవన్ 'సురమానినీ నుతవిలా సరమా పరమాత్మ శ్రీవిజయగోపాలా' " యని చదువ నర్థము చెప్పుమనఁగాఁ జెప్పితి. కాని తొలుదొల్త గౌరవింపకుండుట, పదపడి పిల్లవానివలె నర్థము చెప్పుమనుట నాకుఁ గష్టమై వెంటనే—

"భరతా దరతా నరతా। విరతా మరతాపహారణ విమలహృదయా,
కుందరదా దరదా వరదా। శరదా శనిదాభ శ్రీవిజయగోపాలా' యని
చదివితి. అర్థమేదీ యనఁగానే మీరాముఖతః వినుటకుఁ జూడీ యంటి.
'ఇదే మనవారి వెఱ్ఱి. ఇంత క్లిష్టముగాఁ జెప్పుట యెందుకో' యనిరి.
వెఱ్ఱి యేమి? వివేకమే. కవిసమర్థత యిట్టివాని వలననేగదా తెలియునది
యంటి. ఆయన మరల నర్థము మాటయెత్తక చాచివై చిత్రబంధముల
ధోరణిలోనికి దింపిరి. ప్రొద్దు పోవుటచే మేము వెడలి వచ్చితిమి."

ఈకవి మొత్తము చిన్నవి, పెద్దవి కలసి డెబ్బదియొక్క కృతి రచిం
చెను. వీనిలోఁ గొన్ని పాఠశాలా పాఠ్యములుగా నెన్నుకొనఁబడినవి. నాలు
గైదుతక్కఁ దక్కినవెల్ల నచ్చుపడినవి. ఏగ్రంథమునకుఁ బెద్ద ప్రఖ్యాతి
వచ్చినటులు లేదు. కవిత నిర్దుష్టముగానుండి ధారాళముగ నడచును.
అంతకుఁ దప్ప రసభావముల యందము వీరికవితలోఁ దక్కువ. కవి
నైష్ఠికుఁడు, భక్తుఁడుగాన భగవత్పరములైన దండకములు, శతకములు
పెక్కులు వ్రాసెను. ఒక్కటియుఁ గక్కూరితిపడి నరాంకితములు సేయ
లేదు. దైన్యముతో నన్యుల నచ్చుకొఱకై యాచింపలేదు. అది యీ
కవిలోఁగల విశిష్టగుణము. వీరాంధ్రీకరించిన దండియనాశ్వాసనములలో
రెండు పద్దెములివి.

ఉ. పంచశరుండు కొంచకెదఁ బచ్చని వింట విమోహనాస్త్రమ
త్తించి యహంకరించి వెనుదీయక యేయఁగఁ బంచవక్త్ర! రో
షించి కనన్ భవన్నయన చిహ్నితవహ్నిని జెంది రక్తిమా
భ్యంచితశోకమంజరి మహాత్మమ ధూమ మిళిందమై చనెన్.

శా. ఆలంకాపతి రావణాసురుఁడు క్షీరాంభోధి వీచీ సమా
లోల స్వీయభుజాయుగ ప్రథిమహేల్వం దెల్ప నీస్థాణ

కైలాసంబుఁగదల్ప లోఁదెలసి త్రొక్కం దావకాంగుష్ఠ రే
ఖాలీలంబడి మోములన్ రుధిర మొల్కన్ మొత్తలంబెట్టఁడే!

సర్వారాయకవిగారి నిర్యాణ మతివిచిత్రతరమైనది. 1939 మార్చి 13 వ తేదీ సోమవారము యథాపూర్వముగ మేలుకని నిత్యకృత్యముఁ దీర్చెను. తీర్చి సూర్యనారాయణస్తుతి పఠించి స్నానముచేసి, ధౌత వస్త్రములు కట్టి దేవతార్చనముచేసి భోజనము మాత్రము చేయక భూమిమీఁద ప్రాక్శిరముగ శయనించి తనువువిడిచిరి. ఇట్టి యెఱిఁగిన మరణ మెవరికో గాని తటస్థింపదు. వీరికి జ్యోతిశ్శాస్త్రమున మంచి ప్రవేశమున్నది. ఆ కారణమున నిర్యాణతిథి తెలిసికొని యిటులు జ్ఞానియై మరణించెను.

దాసు శ్రీరామకవి

1864 - 1908

ఆఱువేల నియోగి బ్రాహ్మణుఁడు. హారితసగోత్రోద్భవుఁడు. తండ్రి: కన్నయ్యామంత్రి. తల్లి: కామాంబ. జననము: 1864. నిధనము: 1908. ప్రట్టుక: కృష్ణామండలములోని కూరాడలో. మృతి: గోదావరీమండలములోని ఉప్పు ఏలూరులో. ఈతని ప్రత్యేకగ్రంథములు ౩౪. ౧ ఆచార నిరుక్తి ౨. దురాశాపిశాచభంజని ౩. వైశ్యధర్మదీపిక ౪. ఆంధ్రవీథి ౫. అభినయదర్పణము ౬. కృతులు ౭. స్వరజతులు ౮. పదములు ౯. జానకీపరిణయనాటకము ౧౦. మనోలక్ష్మీవిలాస నాటకము ౧౧. అచ్చతెనుఁగు అభిజ్ఞాన శాకుంతలము ౧౨. రత్నావళి. ౧౩. మాలతీమాధవము ౧౪. మాళవికాగ్నిమిత్రము ౧౫. ముద్రారాక్షసము ౧౬. ఉత్తరరామచరితము ౧౭. మహావీరచరితము ౧౮. కురంగగౌరీశంకరము ౧౯. మంజరీమధుకరీయము ౨౦. సంగీతరసతరంగిణి యను బుద్ధనాటకము ౨౧. తర్కకౌముది ౨౨. అభినవ గద్యప్రబంధము ౨౩. సాత్రాజితీవిలాసము ౨౪. లక్షణావిలాసము. ౨౫. ఆంధ్రదేవీభాగవతము ౨౬. తెలఁగునాఁడు ౨౭. సూర్యశతకము. ౨౮. భృంగరాజ మహిమ. ౨౯ సంగీతరసతరంగిణి. మున్నగునవి.

దేవీభాగవతము పదునెనిమిది వేల గ్రంథము. దాని నయిదు నెలలలో గద్యపద్యాత్మకముగా నాంధ్రీకరించి యాఱవ నెలలో నచ్చున కిచ్చిన యాశుకవిసింహులు దాసు శ్రీరాములుగారు. ఆశుకవితయైనను నంద మెచ్చుటను గొఱవడలేదు. దేవీభాగవతమును మొట్టమొదటఁ దెలిఁగించిన కవి ములుగు పాపయారాధ్యుఁడు. దేవీభాగవతమును మొట్ట మొదటఁ బ్రచురించినకవి దాసు శ్రీరాములుగారు. తిరుపతి వేంకటకవులును దీని నతిమనోహరముగా ననువదించిరి. నేఁటికీ ముప్పేరుకవుల గ్రంథములును ముద్రణమునందియున్నవి. త్రిపురాన తమ్మనదొరగారు

కూడ దీని ననువదించినటుల తెలియును. అదికూడ నచ్చు పడినచో నాంధ్రీకృత ప్రకటిత దేవీభాగవతముల సంఖ్య నాలుగు.

శ్రీరామకవిగారు తల్లిదండ్రుల కేకైకపుత్రులు. ఆకారణమునఁ జిన్ననాఁటినుండియుఁ గడు గారాబముగాఁ బెరిఁగిరి. కృష్ణామండలము లోని 'అల్లూరు' వీరి పూర్వులకుఁ బూర్వప్రభువు లొసంగిరి. అందుచే వీరిజీవనమునకు లోటులేదు. తొలుత వీరిని బందరు నోబులు పాఠశాలకుఁ జదువునకుఁ బంపించిరి. అచ్చట నాంగ్లము, పారశీకము చదువుచుఁ బదిమాసములు గడపిరి. ఈకవివరుని కుశాగ్రమతికి నివ్వెఱపడి నోబిలుదొర తన యింటికి నడుమనడుమఁ దీసికొనిపోవుచు నితనికిఁ బుస్తకములిచ్చి ఫలహారములు పెట్టుచుండెడివాఁడఁట. ఇది యెఱిఁగి శ్రీరామపండితుని తల్లిదండ్రులు క్రైస్తవమతవాసన వీని కెక్కుడఁ గలుగునో యని యాచదువునకు స్వస్తిచెప్పించి యింటికిఁ గొనిపోయిరఁట.

క్రమముగాఁబండితసాహాయ్యమునఁ గొంత సంస్కృతాంధ్రజ్ఞానము నాకళించి కవిత నల్ల నారంభించినాఁ డీయన. 12 వ యేఁట వ్రాసినను వీరి సోమలింగేశ్వరశతకము ప్రౌఢముగానున్నది. ఆకాలమున శతావధానప్రదర్శనమునఁ బ్రసిద్ధినందిన మాడభూషి వేంకటాచార్యుల వారు నూజవీడున సంస్థాన విద్వాంసులుగా నుండిరి. ఈయన పేరుఁ బ్రతిష్ఠలు శ్రీరామకవిగారు తఱచువినుచుండెడివారు. వీరికిని శతావధానము చేయవలెనని సంకల్పము ప్రబలినది. సంస్కృతవిద్యాభ్యాసము గావింపవలె నని జిజ్ఞాసయు హెచ్చినది. ఒకనాఁటి తెల్లవాఱుజామునఁ దల్లి దండ్రు లెఱుఁగకుండ నూజవీటికిఁ బయనమయి వేంకటాచార్యులవారిని సందర్శించి వారియాదరమున నొక యవధానము గావించెను. అప్పుడాయన యీకవికిశోరుని కవితాధారకు, మతినైశిత్యమునకు మెచ్చి "పదిరెండేడుల యీడునం గవితఁ జెప్పం జొచ్చి వ్యస్తాక్షరీ" ఇత్యాది పద్యముతోఁ బ్రశంసించెను. వారికడఁ గొంత సంస్కృతభాషాజ్ఞానము సంపాదించి మరల నింటికి వచ్చి

సాత్రాజితీవిలాసము, (యక్షగానము - 14 వ యేట వ్రాసినది) పంచనృసింహక్షేత్రము, శుకరంభాసంవాదము, కృష్ణార్జున సంగ్రహము మున్నగు కొన్ని కబ్బములల్లి 18 వ యేట నాగిరిపల్లి గీర్వాణవిద్యాపీఠమునకుఁ బోయి సాహిత్యగ్రంథములు, సిద్ధాంత కౌముది చదివి తనకవితకుఁ బాండిత్యపు మెఱుఁగు పెట్టెను.

తరువాత "సెకండు గ్రేడు ప్లీడరు" పరీక్షలో నుత్తీర్ణులై బందరులో న్యాయవాదిగాఁ బ్రవేశించిరి. బందరుపౌరులు నాఁడు వీరి పాదములు వెండిపూలచేఁ బూజించి, బంగారుపూలచే శిరము సర్చించి పల్లకి నెక్కించి బ్రహ్మారథము పట్టిరని విందుము. ఉద్యోగము చేసికొనుచు వ్యాఖ్యానపఠనము గావించుచుఁ గవితారచనము. 1884 లో జిల్లా కోర్టు పట్టా పొంది యేలూరు "సబార్డినేటుకోర్టు" లోఁ బంద్రెండేండ్లవిచ్ఛిన్నముగా నుద్యోగ ధర్మము నిర్వహించిన న్యాయవాది యీాయన. శ్రీరామపండితుఁ డెంతధనసంపాదకుఁడో యంతదాత. పండితులకుఁ గవులకు నీయన యెన్నో సన్మానములు గావించె. కవుల యెడ సహజముగనుండు నసూయాదిగుణములు వీరియెడఁ గనబడవు. సంగీతాభినయగ్రంథములు చాల రచించిన కళావిదుఁ డీయన. జ్యోతిశ్శాస్త్రమున మంచిప్రవేశము. 1901లో "శ్రావణమాస మధికమా-ఆషాఢమాస మధికమా?" యనుచర్చ రాజమహేంద్రవరమునజరిగెను. దీని పరిష్కరణమునకు ముప్వురు పండితు లేర్పడిరి. నాఁడు వీరి సిద్ధాంతమే నెగ్గినదని పలువురు ప్రశంసించిరి. ఇదిగాక సంఘసంస్కరణము, మతాచారములు, ధర్మము, లౌకికనీతులుమున్నగు విషయములను గుఱించి వీరనేక వ్యాసములు వెలువరించిరి. 1880 సం॥ లో "కల్పవల్లి" యను పత్రిక ప్రకటించిరి. ఉపన్యాసము లిచ్చిరి.

అచ్చ తెనుఁగు నిర్బంధము కలిపించుకొని యత్యంత మనోహరముగా నభిజ్ఞానశాకుంతలమునాంధ్రీకరించిన కవీంద్రుఁడీయన. మాలతీ

మాధవము, మహావీరచరితము, మాళవికాగ్నిమిత్రము మొదలగు నాటకము లెన్నియో యాంధ్రీకరించి ఘనత గాంచిరి.

వీరి కావ్యప్రపంచమునఁ జిరస్థాయిగా నుండునది దేవీ భాగవతము. రసవిలసితముగా నున్నది "తెలుఁగునాఁడు". ఇది స్వతంత్రపుఁగబ్బము. ఇందలి పద్యములు స్వభావసిద్ధములు. మందునకుఁ గొన్ని పొందు పఱుతును.

ముదికరణాలు రాముగుడిమోసల రచ్చలుదీర్చి, భారతాల్
చదువుచు, లోకవార్తల ప్రశంసల సంద్రుఁడు తెలుంగుబాస మం
చిది, మన పిల్లకాయలు వచించెడి యింగిలిపీసు పుస్సునన్
బెదవులు దాఁట దెంతటి 'ఎఫేయు' 'బియే' 'ఎమియే' వచించినన్.

లేవరు 'లెండు లెం'' డనిన లేచినవారయినం దటాలునం
బోవరు పోవుచున్న లిచిపోదుము పోదుము త్రోయకుండటం
చీవరు సందు గేస్తునలయింతురు పెండిలిలో సదస్య సం
భావనవేళఁ జూడవలె బాపనసాముల సాములన్నియున్.

నమ్మిన నమ్మకున్న నది నావశమా? యను లాడికొన్న వా
క్యమ్మును నేనుఁ జెప్పెద భయింపడియో పడకో, నియోగిలో
కమ్మనివార్య కార్యఘటకమ్మవుగాని పరోపకార శూ
న్యమును స్వప్రయోజన పరాయణముం దలపోయ నిద్ధరన్.

చెళ్ళపిళ్ళ వారు వ్రాసినట్లు లిక్కవికవిత జనరంజకము, లోకానుభవ వ్యంజకము నై యున్నది.

అస్సే చూస్సివషే వొషే చెవుడషే అప్లాగషే యేమిషే
విస్నా వష్టులవారి బుట్టినవు ఆవిస్నాయి కిస్నారుషే

విన్నం డెంతటివాఁడో! యేళ్ళు పదిషే...
ఈపద్య మీాయనదే.

ఈయన పోతనవలె సహజపాండిత్యుఁడు. అతఁడు భాగవతము నాంధ్రీక రించిన నితఁడు దేవీభాగవతము నాంధ్రీకరించినాఁడు. ఈయన కవితా సంపన్నుఁడేగాక మోహనరూప సంపన్నుఁడు కూడనని చూచినవారు చెప్పుదురు.

ధనము, రూపము, విద్య, వితరణము, వినయము, వివేకము కలిగిన ఈ శ్రీరామపండితునకుఁ బుత్రులాఱుగు రుదయించి పెంపొందుట యెంతటి యదృష్టమో పరికింపుఁడు. కుమారులకు కేశవనామములను నామములుగా నుంచెను. శ్రీరామకవి సర్వధాధన్యుఁడైన కవివతం సుఁడు. ఆంధ్ర దేవీభాగవత రచయితలగు శ్రీ ములుగు పాపయారాధ్యుఁడు, దాసు శ్రీరామకవి, తిరుపతి వేంకటకవులు, త్రిపురాన తమ్మన కవి తెలుఁగువారికి వందనీయులు.

ఆచంట వేంకటరాయ సాంఖ్యాయనశర్మ

1864 - 1933

ఆఱువేల నియోగిశాఖాబ్రాహ్మణులు. సాంఖ్యాయనసగోత్రులు. తండ్రి:బాపిరాజు. తల్లి:నరసాంబ. జననము:1864. నిర్యాణము 1933. వీరిపూర్వులు గోదావరీమండలములోని ఆచంట గ్రామమునఁ గాఁపుర ముండెడివారు. సాంఖ్యాయనశర్మగారి తల్లిదండ్రులు నాగావళీనదీ ప్రాంతములకు తరలివచ్చిరి. కాఁగా వీరువిశాఖపట్టణమండలనివాసులు. గ్రంథములు: సుధానిధి (కావ్యము) మనోరమ (కావ్యము) పార్థసారా జయము, అకాలకలభకము (స్వతంత్రనాటకములు) విక్రమోర్వశీయము, ఉత్తరరామచరిత్ర (ఆంధ్రీకరణములు)రహస్యదర్పణము,ఆంధ్రకవ్యావళిమున్నగునవి:ప్రచురించిన పత్రికలు:సుజనప్రమోదిని;కల్పలత.

వేంకటరాయ సాంఖ్యాయన శర్మగారు మహోపాధ్యాయులని ఆంధ్రభీష్ములని కొనియాడఁబడిన ప్రసిద్ధపండితులు. వీరు పండితులుం గాను, కవులుంగాను, పత్రికాసంపాదకులుగాను, విమర్శకులుంగాను, మహోపన్యాసకులుంగాను తెలుఁగునాఁటఁ జేరు సంపాదించిరి. సాంఖ్యాయనశర్మగారుస్ఫురద్రూపి. ఆకారమునకనుగుణమగు వక్షః ప్రజ్ఞకుఁదగిన వాక్చాతుర్యము. ఈయన యుపన్యాసవేదిక కెక్కినచో నెట్టివాఁడైన కిక్కురుమనుటకు వీలులేదు. సమయస్ఫురణము, పరేంగితజ్ఞతయుఁ గల యుపన్యాసకులలోనీయనయగ్రేసరుఁడు. సమయోచితము సరసమునగు హాస్యము వీరిమాటలలో నుండి యెదుటి వారిని ముగ్ధులనొనరించెను. సాంఖ్యాయనశర్మగారి వాక్స్థానమున నేయున్నతగ్రహము లున్నవో గాని యీయన యంతయందముగాఁ బొందికగా మాటాడువారు. సరస సంభాషణమునకుఁ గూడ గొప్ప ప్రతిభ యుండవలయును. మహా మహోపాధ్యాయులుం పరవస్తు వేంకటరంగాచార్యులు, కొక్కొండ వేంకటరత్నంపంతులుం మనోహరముగా భాషించువారని విందుము.

మంగళంపల్లి సర్వేశ్వరశాస్త్రి, బులుసు పాపయ్యశాస్త్రి మాటలలో ధ్వని నుపయోగించెడివారఁట. "అర్కశుష్క ఫలకోమలస్తనీ, పెద్దిభొట్టుగృహిణీ విరాజతే" ఇత్యాది మహావాక్యములకుఁ గర్తలగు పెద్దిభొట్టుగారు చాటూక్తి చతురుఁడని ప్రసిద్ధి. ఇటీవలి చిలకమర్తికవి. చెళ్ళపిళ్ల వేంకటశాస్త్రి, వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి చతురభాషణులలోఁ బేరు వోసినవారు. వీరివాకులు కొన్ని లోకులు చెప్పుకొని యానందించుచుందురు. సాంఖ్యాయనశర్మగారిసంభాషణముకూడ దేశప్రసిద్ధమైనది. వీరిది పండితైక రంజకమైన వక్తృత్వమేగాదు. ప్రజాసామాన్యమునకు సుబోధమగు మాటనేర్పు. పైని మన మనుకొనిన వారందఱును బండిత పామర మనోరంజకముగా మాటాడువారే.

సాంఖ్యాయనశర్మగారు కవిత్వము వ్రాసెను. చిత్రలేఖనము నేర్చెను. సంగీతము నెఱిఁగెను. నాట్యశాస్త్రము తెలిసికొనెను. పదార్థవిజ్ఞాన రసాయనశాస్త్రములు, భూవృక్షక్రిమికీటక ఖనిజతత్త్వము, ప్రాచీనాధునాతన హైందవరాజ్యాంగ విశేషములు చక్కఁగాఁ బరిశీలించెను. వీరి ప్రజ్ఞాదర్పణమునఁ బ్రతిఫలింపనికళ లేదు. కుశాగ్రబుద్ధియగుటచేసంస్కృతాంధ్రములలోఁ జిన్ననాఁటనే గొప్పసాహిత్య మలవఱచుకొనెను.

క్రీ.శ. 1880 ప్రాంతమునఁ దెలుఁగుదేశమున వ్యాప్తములోనున్న ఆంధ్రభాషాసంజీవిని (కొక్కొండ వెంకటరత్నముగారిచేఁ బ్రకటితము), మందారమంజరి, ప్రబంధకల్పవల్లి మున్నగుపత్రికలు చదువుచుండుటచే సాంఖ్యాయనశర్మగారికిఁ బత్రికా ప్రచురణోత్సాహము చిన్నతనముననే కలిగినది. నాఁటికాయన వయస్సు పదునెనిమిదియేండ్లకు లోఁబడి యుండును. అప్పుడు 'సుజనప్రమోదిని' యను పేరితో నొకమాసపత్రిక నడపనారంభించిరి. దానితొలిసంచిక 10-6-1881 సం॥ నాఁడు వెలువడినది. 'సుజనప్రమోదిని' తో శర్మగారి నాంధ్రదేశము కొంచెము గుర్తించినది. 1885 లో వీరు శతఘంటకవిత్వము చెప్పిరఁట. ఆవశ్యకము

లలభ్యములు. ఆంగ్లభాషాకృషి సేయనెంచి 'మిడిల్‌స్కూలు' పరీక్షకుఁ బోయి రాజధానిలోఁ బ్రథములుగా నెగ్గిరి. తరువాత న్యాయవాది పరీక్షకుఁజదివి యుత్తీర్ణులై పార్వతీపురము మునసబుకోర్టునఁ బనిచేసిరి. లౌకికోద్యోగము చేయు చున్నను సాహిత్యవ్యవసాయము వీడక గ్రంథరచనము చేయుచు 1892 లో "ఆంధ్రపద్యావళి" యనుపేరఁ దమఖండ రచనల నొక సంపుటముగా వెలువరించిరి. తరువాత "రహస్యదర్పణము" ముద్రించిరి. అందదృశ్య ప్రపంచరహస్యములును, క్రిమికీటక పక్షిజంతు యాత్రాదిరహస్యములు మొదలగువానిపై నపూర్వపరిశోధనము కలదు విక్రమోర్వశీయము, ఉత్తరరామ చరిత్రము తానలోనికిఁ బరివర్తించిరి. వీని కంతప్రశస్తి రాలేదు. 1903 లో "కల్పలత" యను విజ్ఞానవిషయక మాసపత్రిక నెలకొల్పిరి ఆ కల్పలత రెండేండ్లలో యశోలతయై యాఁగిపోయినది. మరల 1919 లో దాని లేవఁదీసి కొంతకాలము నడపిరి.

శర్మగారు తెలుఁగున జరిగిన యెన్నో మహాసభలకు అధిపత్యము వహించిరి. 1923 లో గుంటూరు మండలమునందలి "నందూరు" న జరిగిని యారవ యాంధ్రసారస్వతసభకు వీరధిపతులు. ఆపరిషత్తునసే వీరిని మహోపాధ్యాయ బిరుదమున సత్కరించిరి. 1924 లో ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్త్రిదోూదశ వార్షికోత్సవమునకు వీరు సభాపతులు. 1929 లోఁ దెనాలియందు జరిగిన ప్రథమాంధ్రనాటక కళాపరిషత్తు నకు శర్మగారాధ్యక్ష్యము సభ్యప్రార్థనపై నంగీకరించి యద్భుతముగా సభను నిర్వహించిరి.

ఈవిధముగా మహాసభల కధ్యక్షుఁడై, మహోపన్యాసకుఁడై మహోపాధ్యాయుఁ డనిపించుకొనిన సాంఖ్యాయన శర్మగారి కవితా విశేషము లింకఁ జవిచూతుము. ఈయన కవిత రసస్ఫోరకము. సరళపద భరితము.

పట్టిన తెల్గుఁ బైడితుగుభంగిని పల్కినపల్కు పద్యమై
యుట్టిపడంగఁ జెప్పినదె యొప్పినవేదము కాఁగ సత్కృతల్
కొట్టినపిండిగాఁ గవితఁ గూర్చిన ధన్యుల లోకమాన్యులన్
బుట్టను దివ్వనుం బొడమి పూజ్యతఁగాంచినవారి నెన్నదన్.

"సుధానిధి"

ఆటవెలఁదు లున్న తేటగీతము లున్న
మనసు కరఁగిపోవు మంచుపగిది
ఆట లేక తేటపాటయు లేకున్న
వెలఁదు లున్నఁ జాలు వేవరాలు

"ఆటవెలఁదులు తేటగీతములు"

సీ. నెలఁతలు చంటి బిడ్డలకుఁ బాల్గుడుపుటే
ప్రకృతిధర్మంబని పలుకరాదు
ప్రకృతశాస్త్రజ్ఞులౌ పండితుల్ డార్విను
మున్నగువారలు కొన్నిచోట్ల
పురుషులు రొమ్మునం బొడమినపాలతో
శిశుపోషణం బని చెప్పినారు
ప్రకృతి ధర్మంబులు ప్రభవించు నశియించు
నభ్యానవద్ధతి ననుసరించు

మగువలకెగాని చన్బాలు మగల కెందు
పొడమ వనుమాటలన్నియు బూటకములు
పురుష లీకమీఁద స్తన్యంబు పొడమునట్లు
రొమ్ము నవరించుకొనుట కార్యమ్ము కాదె?

"సంఘ సంస్కరణము"

బిందె బిందెడు కాఫీకి పిడుగు తునుక
కట్టచుట్టలఁ గాల్చెడి పుట్టుభోగి
బుట్టెఁడాకులు నమలెడి పుణ్యభోగి
నాగరికు లన్న వేషయున్నారె, వీరె,

"బహిస్సర్వాకార ప్రవణరమణీయం వ్యవహరన్" అను భవభూతి శ్లోకమున కీకవియాంధ్రీకరణపుమచ్చు నిచ్చినచో వీరిశక్తి తెలియఁగలదు.

మన సెటులుండనీ పయికి మాటలఁ జేఁతలచేత లోక రం
జన మొనరింపుచున్ దనరు స్వల్పపుదోషములైన దాఁచుచున్
జనులను మోసపుచ్చి యొరుచాడ్పున నేర్పరి తాఁ దటస్థుఁడై
తనపనిచక్కఁ బెట్టుకొనుఁ దాల్చును బిమ్మట మానముద్రయున్.

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు

1865 - 1940

మధ్వమతస్థులు. తండ్రి: వేంకటరమణాచార్యుడు. తల్లి: రత్నమాంబ. నివాసము రాజమహేంద్రవరము, పిఠాపురము. జననము: 1865 సం. నిర్యాణము: 1-1-1940 సం. రచితగ్రంథములు: సారంగధరచరిత్ర, వృద్ధవివాహము, రాధాకృష్ణ, నర్మదాపురుకుత్సీయము, సరస్వతీ గుప్తప్రధాని అనంగనాథ, కల్యాణరాఘవము, కంఠాభరణము. విజయరాఘవము, కోకిల, విప్రనారాయణచరిత్ర, విచిత్రసమావేశము విచిత్రవరణము బుద్ధబోధసుధ, వీరమతి, పూర్ణిమ, ప్రచండ చాణక్యము (ఇత్యాదినాటకములు) హాస్యవల్లరి పతనము మంజువాణి జగన్నాథమూర్తి మోహనము జలజ, సాక్షి (6 భాగములు)

సాక్ష్యుపన్యాసములు చదువని యాంధ్రు లుండరు. జంఘాలశాస్త్రి గంభీరోపన్యాసము, వాణీదాసుడు, కాలాచార్యుడు, బొఱ్ఱయ్యసెట్టిగారల మాటలును తెలుఁగువారెల్ల రెఱిఁగినవే. వారి నాటకముల మాట యటుండనిచ్చి సాక్షివలనఁ బానుగంటివారిని దలఁచుకొని నవ్వుకొనుచుందుము. ఆంధ్రపత్రికా పాఠకులు సాక్షివ్యాసములకొఱకుఁ గాళ్ళు విఱుగఁద్రొక్కుకొనినదినము లెన్నియో యున్నవి. కాని పంతులుగారి షష్టిపూర్తిసందర్భమున లోకయాంధ్రుఁ డేని నడుము గట్టినపాపానఁ బోలేదు. సాక్షి యాంగ్లములోని spectator అను గ్రంథమునకుఁ దెలిసికొనఁజాలని ఛాయయని చెప్పుదురుగాక! అయిన నేమి? తెలుఁగుజాతికి 'సాక్షి' యొక యుజ్జ్వలవిజ్ఞానదీపము. మన సంఘమును, మనజాతిని, మనవాఙ్మయమును, మనదురాచారములను మెత్త మెత్తగా నెత్తిపొడుచుచు సంస్కరింపఁజూచిన మహాగ్రంథము "సాక్షి"

లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులుగారు స్త్రీలు - మతము - నాగరకత- వేదాంతము- విద్యావిధానము- రాజకీయములు-మున్నగు విషయము

లను గూర్చి యెక్కువ చర్చింతురు. పంతులుగారికి దేశభాషయం దింతింత యనరాని యభిమానము. దేశీయభాషలో నుపన్యసింపలేని యధ్యక్షునిగూర్చి పంతులుగారు ప్రకటించినయాగ్రహమనుపమానము. ఇది 'స్వభాష' యను (సాక్షి మూఁడవసంపుటము) వ్యాసమునఁ గానవగును. స్నానసంధ్యాదినియమములు వదలివేయుట భారతీయులకు ధర్మముకాదని చెప్పు ప్రాచీనాచారపరాయణులు శ్రీపంతులుగారు. వారివేదాంతోపన్యాసములను బట్టిచూచిన వారద్వైతవాదులు. కాని వస్తుతః వీరు ద్వైతమతస్థులు. నేఁటి విద్యావిధానమున దైవభక్తికి సంబంధించినగ్రంథములు లేవనియుఁ గనుకనే విద్యార్థులలో నాస్తికత ప్రబలుచున్న దనియు వీరు పలుమారు వ్రాయుచుందురు. రాజకీయ విషయములనుగూర్చి యెన్నికలనుగూర్చి వ్రాయుచు గాంధిగారిసిద్ధాంతములను దాము వివేకించునట్లు విలిఖించిరి. సాక్షిలో 'తోలుబొమ్మలాట' వ్యాసము చదివిన వీరి జానపదవిషయవివేకిత వెల్లడియగును.

పానుగంటిపంతులుగారు శబ్దవైచిత్రివెలయించినకవి. ఆంధ్రవచన రచనలో వీరొక క్రొత్తదారిత్రొక్కిరి. కందుకూరివీరేశలింగముపంతులుగారు గద్యతిక్కనయేకాని యావిషయమువేఱు. చిలకమర్తి కవి పెద్దనవలా రచయితయేగాని యదియును వేఱే. పానుగంటివారిరచనమదియొక విలక్షణమైనది. వీరు వ్యావహారికమునకు దగ్గఱగనుండు గ్రాంథికము వ్రాయుదురు. ప్రతిపదముపరిహాసగర్భితము. ఆక్షేపణభరితము. చెప్పినదేమార్చి మార్చి భంగ్యంతరముగాఁ జెప్పుటవీరి రచనలోఁ గ్రొత్తదనము. చదివినకొలఁదిని జదువుట కుత్సాహము పుట్టించు రచనమే రచనము. అదిపానుగంటికవిసొమ్ము. విషయముగప్పిపుచ్చకుండ, విసుగు పుట్టింప కుండ వేలకొలఁది నిదర్శనములఁ జూపుచు వ్రాయుటలోఁ బానుగంటి వారిదే పైచెయ్యి. పాఠకునకొకవిధమైన యుత్సాహము చిత్తసంస్కృతియావేశముగలిగింపఁజేయుటకీయనరచనయక్కఱైనది.

వీరికిఁ బాశ్చాత్య వాఙ్మయమునఁ గూలంకషమైనప్రజ్ఞ. పంతులుగారు భాషలోనేగాక వ్యవహారమునఁగూడ దిట్టమైనప్రజ్ఞకలవారు. కొంత కాలము 'అనెగొంది' యాస్థానమునఁ, గొన్నినాళ్లు ఉర్లాము ప్రభుత్వమునఁ, గొంతకాలము లక్ష్మీనరసాపురము సంస్థానమున మంత్రిగా పనిచేసిరి. తరువాతఁ బొబ్బిలి సంస్థానప్రభువులు వీరి వైదుష్యమున కానందించి చివరివఱకు నెలకు 116 రూప్యముల నిచ్చుచు సన్మానించిరి. పాశ్చాత్యభాషాప్రవీణులయ్యు నాంధ్రభాషాసేవయముఖ్యముగా నొనరించి తరించిన పండితు లీయన. అనుకరణము లీయన యామోదింపలేదు. అనువాదములు గావింపలేదు. 'ఆంధ్రి'ని మఱవలేదు. వీరు తీసికొనిన గాథలు పౌరాణికములు. కావ్యచిత్రణములు మాత్రము నవీనములు. వ్యాసములలోనే కాదు నాటకములలోనే కాదు హాస్యమునకుఁ బ్రాధాన్యము. సాక్షిలోని వ్యాసములకు హాస్యరస మతిమాత్రమైనను బ్రమాదములేదు. కాని వీరి కొన్ని నాటకములలోని హాస్యము ప్రధానరసతిరోధానము చేయుచు నత్యధికమైనది.

శ్రీలక్ష్మీనరసింహము పంతులుగారి నాటకములలోని పద్యములు బండివానినుండి పండితునివఱకుఁ బాడుకొని యానందించుచుందురు. నాటకరచనకంటె సాక్షివ్యాసములతోఁ బానుగంటివారికి గొప్పపేరు వచ్చినది. సాక్షివ్యాసములకంటె నాటకరచనలో నరసింహారావు పంతులుగారిని రసవిదులెల్ల మెచ్చుకొనిరి. పానుగంటివారి నాటకము లకు కూచి నరసింహముగారు 'నాంది' వ్రాయుట యొకయాచారము. పంతులుగా రాంగ్లకవిశేఖరుఁడగు 'షేక్స్పియరు' వ్రాసిన యన్ని నాటకములువ్రాయవలె నని సంకల్పించిరొకటి రెండించు మించులోఁ దమ సంకల్పము పూరించుకొనిరి. వానిలోనయిదాఱు నాటకములకు నఖండప్రశంస వచ్చినది. 'రాధాకృష్ణ' వీరి నాటకములలో నాయక రత్నము. దానియందు వీరి కవిత పండినది.

మెఱుఁగుఁగుండలముల మిసమిసల్ గండభా
    గములపై నట్టిట్టు గంతులిడఁగ
రంగారుకటినుండి బంగారుపుట్టంబు
    చిఱుబొజ్జనుండి కొంచెముగ జాఱఁ
బవనపూరణమున జవుజవ్వుమని లేఁత
    బుగ్గలు బూరెలై పూరటిల్ల
నిగనిగల్ గల గుజ్జుసిగ నున్న శిఖిపింఛ
    మొయ్యారమునఁ దలయూఁపుచుండ
నుత్తమోత్తమజన్మమై యొప్పుమురళి
నధరమున మోపి జలుజల్లుమనఁగ జగతి
గానమును జేయుకల్యాణకాంతు లొలుకు
నీదువదనంబు జూపింపు నీరజాక్ష !

ఈపద్యమునఁ గవికి వేణుగానలోలుని విశ్వరూప మగపట్టినది. ఈ నాటక కర్తకు గోపాలబాలుని మురళీరవముపై నభిమానము. ఒక్కచో రాధకృష్ణునిట్లు ప్రార్థించినది.

సరససంగీత మాధురీ సాధురీతి
నింక నొకసారి మురళి వాయింపుమయ్య
త్వన్ముఖామృతపూరంబు ద్రావుదాన
ఘనఘనాంబువు చాతక కాంతవోలె.

సుమధురము సుప్రసన్నము నగుభాషలో నాటకపద్యములు వ్రాయు నేర్పు పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారాయనికే చెల్లినది. తరువాత చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహారాయునికేతగినది. అన్యులకా శైలియసహజము. వీరి నాటకములోని సంభాషణములు సన్నివేశములు చాల సరసముగ నుండును. ఒక్కొక్కవిషయముద్రేకముతో రచించుదురు. అట్టిసందర్భములయందు కొంత విరసముగనుండుటయుఁ దటస్థించును. పానుగంటి కవి సీసములు విశేషించి గీతములువ్రాయుచుండును. ఆగీతములు వచనమువలె నడచుట వీరికభిమతము. ప్రతిపద్యమున నుపమాన ముండి

తీరును. ఆయుపమలలోను నీచాధికభేదములు పాటింపని యుపమలు. అందులకే వీరిపద్యములు పండితపామరరంజకములు. ఒక్కొక్కచో వీరి హాస్యరసము వట్టోడి పరిహాసాస్పద మగుచుండుటయుఁ గలదు. రాను రాను సాక్షి వ్యాసములలో నీగుణము మనకుఁ గనుపించును. కల్యాణ రాఘవము, పట్టభంగరాఘవము, వనవాసరాఘవము, విజయరాఘవము, రాధాకృష్ణ, సారంగధర, సరోజిని. నర్మదాపురుకుత్సీయము, విప్రనారాయణ ఇత్యాదులు పౌరాణికములు. ప్రచండచాణక్యము, చూడామణి ఇత్యాదులుచారిత్రకములు. కోకిల, సరస్వతి, వృద్ధవివాహము, మాలతీమాల. రాతిస్తంభము ఇత్యాదులు కల్పితములు. వీరి "కంఠాభరణము" నాటకవాగ్దేవతకుఁ గంఠాభరణము. వీరికి బౌద్ధవాఙ్మయమునఁ గలయభిరుచికి 'బుద్ధబోధసుధ' నాటకమేసాక్షి.

పానుగంటికవి చాటూక్తిచతురుఁడు. 1922 లో ఆంధ్రసాహిత్య పరిషదేకాదశ వార్షికోత్సవసభకు వీరి నగ్రాసనాధిపతులుగా నెన్నుకొనిరి. అపుడు వారుపన్యాసారంభమున నిటులు చెప్పిరి.

"......నేనుపండితుఁడనుగానని యీ యూరివా రెఱుఁగుదురు. పైగ్రామములవా రెఱుఁగుదురు. సాహిత్యహీనతలో జగమెఱిఁగిన వాఁడను గాని సాధారణుఁడను గాను. ఇట్టినన్నుఁ బరిషత్తువా రేల యెన్నుకొనవలయునో నాకుఁదెలియదు. తెలిసిన విషయ మేమిదో యంతకంటెఁ దెలియదు. వెనుక జరిగిన పదిపరిషత్సభలకుఁ బండితుల నెన్నుకొంటిమిగదా, యీసారి యపండితునెన్నుకొందము. ఇంతలోఁ జెడిపోవున దేమున్నదని యూహించి మార్పు కొఱకై నన్నెన్నుకొని యుందురేమో, ఎటులైననేమి? అవిలంఘ్యమైన మహాజనులయాజ్ఞ తులసీదళము వలె శిరమున ధరించి యిటనిలువఁబడితిని......"

ఈసంభాషణ మెంతయభిప్రాయ గర్భితము! లక్ష్మీనరసింహారావు గారు 'స్వీయచరిత్ర' వనవాసరాఘవ రచనము వఱకు వ్రాసికొని రని తెలిసినది. అదితుదముట్టకుండఁగనే వారుగతించుట తెలుఁగువారిదురదృష్టము.

నాగపూండి కుప్పుస్వామయ్య

1865 - 1951

సామశాఖీయద్రావిడ బ్రాహ్మణులు, చిత్తూరు మండలములోని "చిరుతని" దరినున్న నాగపూండి వీరి నివాసము. తండ్రి యజ్ఞనారాయణ శాస్త్రి. జననము : 1865. నిర్యాణము : 1941.

కృతులు: ౧. భారతసారము ౨. భోజరాజీయము ౩. కాళహస్తీశ్వర శతకము ౪. స్తవరత్నావళి (సంస్కృతము) ౫. పారిజాతాపహరణ పరిమళోల్లాసము ౬. భాగవత,నిర్వచనోత్తరరామాయణాది ప్రాచీన గ్రంథముల పీఠికలు.

కుప్పుస్వామయ్యగారు విమర్శకాగ్రేసరులు, మదరాసులోని ఆనంద ముద్రాక్షరశాలాధికారులు వీరిచే గొప్ప సారస్వతసేవ చేయించిరి. వారు ప్రకటించిన భాగవతము, కంకంటి పాపరాజకృతోత్తర రామాయణము, నిర్వచనోత్తరరామాయణము మున్నగు ప్రాక్తన గ్రంథములను పాఠభేదములతో సరిచూచి ససిచేసి చక్కని పీఠికలు వ్రాసిన మహాశయులు వీరే. ఆంగ్లపద్ధతుల ననుసరించి యాంధ్ర గ్రంథముల కుపోద్ఘాతములు రచించినవారిలో కుప్పుస్వామయ్యగారిది యగ్రతాంబూలము. వీరి కావ్య-పురాణభూమికలు తరువాతవారి కొరవడి దిద్దె ననుటలో నత్యుక్తి లేదు. వీరి పాండిత్య - విమర్శకతాశక్తులను వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి, కొక్కొండ వేంకట రత్న ప్రభృతు లుగ్గడించిరి. శ్రీపీఠికాపురాధీశ్వరులు వీరిని గౌరవించిరి. కుప్పుస్వామయ్య చెన్నపురి క్రైస్తవకళాశాలలోఁ జదివి పట్ట భద్రులైరి. సంస్కృతాంధ్ర సాహిత్యము చాలవఱకు స్వయం సంపాదితము. నాఁడు తిరుపతి సంస్కృతకళాశాలాధ్యాపకులు వట్టిపల్లి వరకంఠీరవ

శాస్త్రిగారు, కాళహస్తి సంస్థానపండితులు శతఘంటము వేంకటరంగశాస్త్రిగారును వీరికి మిత్రులు. ఈకమ్మ యిందులకు దృష్టాంతము.

"సిరుల కిరవై, చదువులకుఁ గుదురై, యీవికిఁ దావలమై, దిట్టతనమ్మునకు మనికిపట్టై, నీటునకుఁ జోటై, ఓరుపునకు మేరయై, ప్రేముడికి గీమై, నాణెములకుఁ దానకమై, పొంకంబులకుఁ డెంకియై, చల్లదనంబుల కిల్లై, మఱియు గొనమ్ముల కిమ్మై యిమ్మైఁ గాలుచుఁ గతం బేదియు నాయెడం దద్దయుఁ బోరామి గారాములు నెఱపుచు వఱలు నాయనుఁగు నెయ్యునకు. శతఘంటము వేంకటరంగయ్య గారికి –"

నాగపూడి కుప్పుస్వామయ్య బి. ఏ.

పైనుదాహరింపఁబడిన యిరువురుశాస్త్రులవలనను నీయన తన సాహిత్యమునకు మెఱుఁగులు పెట్టుకొనెను. అసలు కుప్పుస్వామయ్య గారు 1918 దాఁక న్యాయవాదులై పేరు సంపాదించిరి. కాని, వారి కావృత్తిపైమనసు లేదు. నిరంతరము భాషావ్యాసంగమే విహారరంగము. తిరుపతి సంస్కృతకళాశాలకు నాఁడు వీరు విచారణకర్తలుగ నుండిరి.

ఈవిమర్శకుని జీవిత మానందతుందిలమైనది. శిష్టానుష్ఠానపరులు. శాంతహృదయులు. తెలుఁగన్నచో నెన్నరాని యభిమానము. వీరి కుటుంబములోనివారందఱు భారత భాగవతాదుల పారాయణముతోఁ గాలవ్యయము సేయుచుండువారఁట. కుప్పుస్వామయ్యగారి భారతసారము, భోజరాజీయము నను వచనగ్రంథములు మధురశయ్యాబంధములు. "కవులకుగద్యము గీటురాయి" యని దండి పండితుని యాభాణకము. దానికిఁ దగినట్లుగా నీయన వచనధోరణి మంచియొడుపు బెడఁగులలో నుండెడిది. చిన్నయసూరివలె నీయనయుఁ జక్కనివచనరచయిత యని నాఁడు ప్రశంసించిరి. వ్యావహారిక వాద మీయన యామోదింప

లేదు. ఉత్తరములుకూడ నీయన సలక్షణభాషలో రచించెను. సంస్కృతమున వీరి పాండితికిఁ దార్కాణగా "స్తవరత్నావళి" నారయ వచ్చును. శ్రీ శృంగేరీ జగద్గురువులు - శ్రీ కుంభఘోణము జగద్గురువులును వీరి గీర్వాణవాణీప్రౌఢిమకును మెచ్చి గౌరవించిరి. శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారి భారతమునకు వీరువ్రాసిన విపుల భూమిక పరికింపఁదగినది. ఆనందముద్రాలయు, వావిళ్ళముద్రాలయ ప్రకటితములయిన పెక్కుకృతులు కుప్పుస్వామయ్యగారి పీఠికలతో నందగించుచున్నవి.

చెన్నపురి విశ్వవిద్యాలయమునఁ బ్రాచ్యవిద్యాద్విరుదపరీక్ష లుండవలయునని పోరిపెట్టించినవారిలో మొదటివాఁడీ విద్వదగ్రేసరుఁడే. వీరిశిష్యులెందఱో వందలు నేఁడును చిత్తూరుమండలమున నుండిరని వాడుక.

ఆత్మశ్లాఘ యెఱుఁగని యీయన శిష్యులు వచ్చి "మేము తమ శిష్యుల" మని చెప్పుకొనునప్పుడు "గురోస్తుమౌనం వ్యాఖ్యానం శిష్యాస్తు ఛిన్న సంశయాః" అని యనువారని విందుము. కాళహస్తి సంస్థాన ప్రభువులగు శ్రీ దామెర అక్కప్పనాయనింగారికి వీరు కొంతకాల మాంగ్లభాష గఱపిరి. ఈ నాగపూఁడివంశ మందారుని "పారిజాతాపహరణ పరిమళ వ్యాఖ్య" ఆంధ్రసారస్వతమున కపూర్వ భూష, వ్యాఖ్యానావతరణమున నీయన యనేక జ్ఞేయాంశములు వెలిబుచ్చిరి. ఇది వీరి పాండితికి స్ఫోరకము. అయినను, ఈ వినయవాదము వినఁదగినది.

తెలిసిన దానిని వ్రాసితిఁ
దెలిసిన వని తలఁచి వ్రాసితిం దెలియక నా
తెలియమిఁ బొలసిన నలుసులఁ
దెలిపెద రని తలఁతు లెస్స తెలిసిన వారిన్.

శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి

1866–1960

వెలనాటి వైదిక బ్రాహ్మణులు. కౌశికసగోత్రులు. ఆపస్తంబ సూత్రులు. తల్లి: వేంకట సుబ్బ సోమిదమ్మ. తండ్రి: వేంకట సోమయాజి. జన్మస్థానము: ఎర్నగూడెమునొద్ద నున్న దేవరపల్లి. నివాసము: రాజమహేంద్రవరము. విరచితగ్రంథముల సంఖ్యయించుమించుగా 200. అందలి ముద్రితగ్రంథములు కొన్ని:- ౧ బొబ్బిలియుద్ధ నాటకము. ౨ వేణీసంహారము. ౩ కలభాషిణి. ౪ రాజభక్తి. ౫ భోజరాజ విజయము. ౬ శ్రీనాథ కవిరాజీయము (నాటకమున) ౭ గౌతమీ మహత్త్వము ౮ సత్యనారాయణోపాఖ్యానము ౯ గజానన విజయము ౧౦ శ్రీకృష్ణకవిరాజీయము ౧౧ సావిత్రీ చరిత్రము పద్యప్రబంధములు] ౧౨ బ్రహ్మానందము [అచ్చతెనుఁగు కావ్యము] ౧౩ సంస్కృత కవి జీవితములు ౧౪ కాళిదాస విలాసము ౧౫ తెనాలి రామకృష్ణ చరిత్రము [వచనములు ౧౬ శ్రీకృష్ణమహాభారతము అష్టాదశపర్వములు] ౧౭ శ్రీకృష్ణరామాయణము ౧౮ శ్రీకృష్ణమహాభాగవతము ౧౯ గణేశ పురాణము — ఇత్యాదులు. ఈకవినిగూర్చి విపుల విషయము తెలియుటకు అనంతపంతుల రామలింగస్వామి విరచితమైన 'శ్రీకృష్ణ కవి జీవితము' పరికింప వలయును.

అయిదాఱేడుల యీడునం బ్రతిదినం బా భారతామ్నాయమున్
నియమం బొప్పఁ బురాణము న్వినిచి నిర్నిద్ర ప్రబోధాప్తి మా
యయగా రర్థము సెప్పి తత్కథలు లో నంటింప నంతేనియుం
బ్రియ మయ్యెం జూఁడి నాకు భారతముపై నిత్యానుబంధంబుగన్.

నేనాంధ్రంబునఁ గించి
న్న్యూనంబుగ నూఱుకృతుల నున్నతి నొందం

గా నొనరించితి లోకము
వానిం జవిజూచి మెఱుఁగుఁ బలుకఁగనేలా!

అని, పదునెనిమిది పర్వములతో నిండిన మహాభారతము నొక్క-
చేతిమీఁదుగా ననువదించి వెలువరించిన శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి
గారివంటి భాగ్యవంతులు తెనుఁగు వారిలోఁ గంటికిఁ గనఁబడువా
రరుదు. ఆశ్చర్యముపై నాశ్చర్యము మహాభారతమేగాక శ్రీమద్రామా
యణము, భాగవతము కూడ శాస్త్రులుగారిచేతిమీఁద నాంధ్రీకరింపఁ
బడుట భారత భాగవత రామాయణములు మూఁడును ముచ్చటగాఁ
దెనిఁగించి యచ్చువేయించి సహస్రమాస జీవితోత్సవము జరిపించు
కొనియు నడుమువంచని పండితులు కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారు. మహా
మహోపాధ్యాయులు, కళాప్రపూర్ణులు, కవి సార్వభౌములు నగు
శ్రీపాద వారి శతాధిక గ్రంథ రచనము కొందఱ కామోదము కలి
గింప కున్నను భారతరామాయణా ద్యాంధ్రీకరణము మాత్ర మాశ్చ
ర్యానందములు కలిగించినదని చెప్పవచ్చును. వీరి తెనుఁగుసేఁతయథా
మాతృకముగా సాగినది. తొల్లిటికవిత్రయము పరివర్తనము సేయక
విడిచిన భగవద్గీతాది ఘట్టములు సైతము శాస్త్రులుగారు తూచాలు
తప్పక తెనిఁగించిరి. భారతాంధ్రీకరణములో నన్నయతిక్కనలనుమించి
యౌచితిని చాటించితినని శాస్త్రులుగారి విశ్వాసము. కవిత్రయభారతము
నందలి యౌచితీసుందరత వేఱొక యాంధ్రగ్రంథముననే లేదని విమర్శ
కుల వ్రాఁతలు. విమర్శనములు శాశ్వతముగా నుండవు. కృష్ణమూర్తి
శాస్త్రులుగారు మహాభారత పీఠికలో నొకమాట చెప్పినారు.

నన్నయ తిక్కనాది కవినాథులకన్నను మిన్నగాఁ దెలుం
గు న్నుడువంగలాఁడ నధికుండను నేనని కాదు, గ్రంథమం

దు న్నెరసుల్ కొంతలును దోcచునటంచని కాదు వెండియుం
బన్నుట భారతేష్టతను బట్టిన చాపల మంచు నెంచుcడీ.

శ్రీకృష్ణమహాభారతము పేరు కవిత్రయభారతము వెనుకను స్థిరముగా నుండుననుటకు సందేహము లేదు. భారతము వ్రాయుట మాటలతోc బనికాదు. భల్లూకపుcబట్టు పట్టవలయును. ఏదేనొక మహోన్నత కార్యము తలపెట్టునపు డనేకాఘాతములు తగులుచుండును. అనేకాశయములు వెన్నాడుచుండును.

"ఆదరణీయసారవివిధార్థ గతిస్ఫురణముగా నౌచితీపోషణము చేసి కొనుచుc గవినాథులగు నన్నయాదులు మున్నే మహాభారత మను వదించియాంధ్ర కవితాలోకమున ననశ్వరయశస్సు నార్జించుకొని యుండిరి. వాగనుశాసనుcడగు నన్నయభట్టారకు నంతవాcడుకూడ భారతాంభోనిధిని తుదముట్ట నీcదలేcడయ్యె. ఒకవేళ, మనమీగ్రంథము పూర్వసుకృతబలమునc బూర్తిచేసినను గవిత్రయభారతమువలె రసికామోదము కలిగించునో, లేదో ?"

ఇత్యాదిప్రశ్నములే తద్గ్రంథరచనారంభమునcబొడమి కవిమనస్సును గలcచివైచుట సహజము. ఇదియన నేల? ఏ మహోద్యమ మందైన నిట్టి ప్రశ్నములేపుట్టి వ్యగ్రోత్సాహమును గొంతభగ్న మొనర్చుచుండుట తఱచు. ఇట్టిస్థితిలో నీసంశయములు వేనికిని దావీయక ధైర్యస్థైర్యములతో సత్కృతదీక్షతో మహాభారతమంతయుc బదునైదేండ్లలో సమగ్రముగా ననువదించి చరితార్థులైన కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారు వజ్రసంకల్పులు. అరణ్యపర్వ రచనాకాలములో నీకవిరాజున కెన్నియో యిడుమలు గలిగినవి. ద్రోణపర్వము వ్రాయుచున్నపు డీకవికి స్మరణీయమగు నొక విషాదఘట్టము.

అతికష్టంబుగ నిట్లు కాలమును ద్రోయంజాలి యున్నప్డుడున్
గృతినిర్మాణము మానకెట్లొ యిరుమూఁడే పర్వముల్ పూర్తిచే
సితి ద్రోణంబు దొడంగి యర్జుని వధంబున్ వ్రాయుచున్నప్డు నా
సుతునిం జెంద 'హతోఽసి మేసుత' యటంచున్ ఫల్గునుండేశెడన్.

అది తెలిఁగించు నామమునందొకనందియ మావహిల్లెన
య్యెదనన నాసుతా! యనక హాసుతయంచుఁ దెలుంగునేయఁగా
మొదలిడినాఁడ; నాసుతుఁడు పొంత వసింపఁగరాఁగ, నిప్పుడి
ప్పదనున నుండకంచు నెడఁబాపుదు నైనదిగు ల్మదిం బడెన్.

ఈసంశయముతో గ్రంథము రచించుచుండ దైవవశమున నీభారత కవి కుమారరత్నము 'సుదర్శనసుధి' యనునతఁడు స్వర్గతుఁడయ్యెను. ధైర్యశాలి యగు కవిరాజు గర్భశోకము దిగమ్రావి భారతము సాంతము రచించెను.

శ్రీకృష్ణ మహాభారతమునకు రాజరాజ నరేంద్రుఁడు ముక్త్యాల సంస్థాన ప్రభువు శ్రీరాజా వాసిరెడ్డి చంద్రమౌళీశ్వర ప్రసాదరావు. పాలకొల్లు వాస్తవ్యులు, వణిగ్వరులు నగు శ్రీ రేపాకసత్యనారాయణ మూర్తి, శ్రీచుండూరినారాయణరావుగారలుభీష్మ ద్రోణపర్వములు, కర్ణశల్యసౌప్తికస్త్రీపర్వములుమాత్రముకృతినొంది స్వర్ణాభిషేకముచేఁ గవిరాజును గౌరవించిరి. సంస్కృత మహాభారతము నన్నయభట్టారకాద్యాంధ్ర మహాకవిత్రయాంధ్రీకృతమైన పిమ్మట మరల దానిని పద్యరూపముగ ననువదింప సాహసించి పరిపూర్ణముగాఁ గృతార్థులైనవారు వీరొక్కరే. ఆంధ్రవ్యాసులని కొండాడఁ బడిన ఆకొండివ్యాసమూర్తి శాస్త్రిగారు 'ఆంధ్రమహాభారతనవనీత' మను పేరితోఁ బదునూఁడు పర్వము లనువదించిరి. అందాదిపర్వము మాత్రమిటీవల నచ్చునకు వచ్చినది. శ్రీ తాడూరిలక్ష్మీనరసింహకవి భారతాంధ్రీకరణమునకు దొరకొని

విరాటోద్యోగములు మాత్రము రచించిరి. అది నేఁటి కచ్చుకాలేదు. మతుకుమల్లి నృసింహాకవి పితామహుఁడు మాధవకవి 'అభినవభారత' మనుపేర భారత మాంధ్రీకరించె ననియు, నందాదిపంచకము మిగిలి తక్కినది తాడిపర్తి గ్రామములోఁ దగులఁబడిన దనియుఁ దెలియు చున్నది. కవిత్రయభారతముతరువాత శ్రీకృష్ణభారత మేసంపూర్ణముగా రచింపఁబడి సమగ్రముగా ముద్రణమునకు వచ్చినది. నన్నయభట్టార కుఁడు గంటముపట్టి భారతరచనకుఁ గడఁగిన రాజమహేంద్రవరముననే కవిరాజు కలముపట్టి మహాభారతము పూర్తిచేయుట మెచ్చుకొనఁ దగి నది. శాస్త్రిగారిషష్టిపూర్తితోపాటు భారతరచనా పూర్తియు నగుట మఱియు మెచ్చుకోఁదగినది. ప్రాచీనభారతముతో శ్రీకృష్ణభారతము కూడ రసికరంజన మొనరించుఁగాక! కృష్ణభారతకవిత యిటులు జాలు వాఱుచుండును.

ధృతరాష్ట్రుఁడు భీష్మపతనమునకు దుఃఖించు ఘట్టములోనివి:

చ. కురువృషభుండు భీష్ముఁ డెటుకూలెనొ నేలకు నాశిఖండిచే
శరములచే హతుండయి విసంజ్ఞతనెట్లు వహించెనో సుతుల్
దొరనటు కోలుపోయి యెటు తొట్రిలుచుండిరొ నీనుడు ల్విసం
గరము మదీయమానసము గంపమునొందెడు నార్తిఁగుందెదన్

ఉ. ఎవ్వరతండు పాండవుల కెత్తిఁజూపుచుఁ దద్బలంబులం
ద్రెవ్వఁగనేయ నేఁగుతఱి ధీరతతో మునువోవఁ జాలిరో
యెవ్వరు వెంబడింజనిరొ యెవ్వరు వానికిఁ దోడుసూపిరో
యెవ్వరు వానిఁగ్రవ్వకొని యెవ్వడునుండిరొ చెప్పసంజయా!

ఉ. వేఁడివెలుంగు చీఁకటుల వేయికరంబుల నూడ్చిపుచ్చున
ట్లోడ కతండు శాత్రవుల యుఃబ్బరమెల్ల నడంచివైచుచో

నేఁను సమర్థుఁడై యెదుర నేయఁగ నుండెనొ పాండవేయు లే
పోఁడిమిఁ దాత కట్టివని పుట్టఁగఁ జేసిరొ ముట్టఁజెప్పవే?

మ. పదినాళుల్ పడపాలుగా నిలిచి చాపంబూని కోపంబునం
బదులున్నాఱులు వేలుకోల లొకటం బాఱం బ్రయోగించుచుం
గదనంబుం బొనరించి శత్రుసమితిం గాఱించి కారించి యా
నదిసూనుండు ప్రశాంతుఁడయ్యె నకటా నాభాగ్యదోషంబునన్.

క. కాలాగ్నివోలెఁ బగఱం
దూలించుచుఁ గాల్చిపుచ్చి దుర మొనరించెన్
గాలికివిఱిగిన ద్రుమాన్వలెఁ
గూలెనఁటే నేల కతఁడు కుంఠితబలుఁడై.

వీరి కవితలోఁ దెలుఁగు పదములపాలు హెచ్చు. భావమున కంత గంభీరిమ లేకపోయినను, పద్యరచనములో మంచి ధారాళత గల తీరు కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారికి నిసర్గజమైనది. కూర్చున్నవాఁడు కూర్చున్నటు లుండి లక్షలు పద్యములు రచించిన యాకవిరాజు పట్టుదల తెలుఁగు కవుల కొకయొరవడి.

మొదటినుండియు శాస్త్రిగారికి శ్రీనాథునిపై నభిమానము హెచ్చు. కవితారీతిలో శ్రీనాథునకు వీరికి నెంతో యంతరము కొంతవఱకు శ్రీనాథునిజీవితముతో వీరిజీవితమునకున్న పోలిక నీపద్యము వెల్లడించుచున్నది.

గౌతమీ మాహాత్మ్యకర్త కంఠముఁజుట్టు
 కొని యుండెనే కదా ఋణము చిలువ
కవిమిత్రు మేనెల్లఁ జివికించెనే కదా
 యుప్పాలవారి వాక్యాయుధములు
శ్రౌతి మాన్యక్షేత్ర సమితి కొదువఁబెట్ట
 బడెఁగదా వృషల సంభవునియొద్ద

అష్టశతావధానాధ్యున కిప్పుడు
చేరియున్న దిగదా సీరసంబు
పేటలంకల పాట లీపాటుదెచ్చె
మాల పురువులపాలయ్యె మఱిపొగాకు
అప్పు ముప్పదివేల రూప్యంబులింక
నెట్లుదీర్తు శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి.

ద్వితీయశ్రీనాథుఁడని శాస్త్రులుగారిని కొందరు ప్రశంసింతురు. కవిరాజ కవిసార్వభౌమాది బిరుదములు తాల్చుట, కనకాభిషేకముఁబడయుట యిందులకుఁదార్కాణలు. అతనివలె నీతఁడు లంకవ్యవసాయము చేసి యప్పులపాలాయెను. పయిపద్య మాసందర్భములోనిది. జీవితములో నిన్ని సన్మానములుచేయించుకొన్న కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారు రెండవ శ్రీనాథుఁడే యనుటలో సంశయములేదు.

1933లో రాజమహేంద్రవరమున గౌతమీ గ్రంథాలయమునందు వీరికి జరిగిన గండపెండేరపుఁగాన్కయు. నాఁటి సభామహోత్సవము తెలుఁగుచరిత్రములో నపూర్వమైన ప్రకరణములు. ఆసభకు యాజమాన్యమువహించిన శతావధాని చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రిగారుకృష్ణమూర్తి శాస్త్రి దాకాలున గండపెండెరము నిండుపరిషత్తులోఁ దొడిగి తమ సహృదయతను వెల్లడించుకొనిరి. వేంకటశాస్త్రిగారివంటి శిష్యుఁడుండుట శ్రీపాదకవికి దర్పకారణము. ఈగురుశిష్యుల వాగ్వాదములు కొంతకాలమునకు దేశము మఱచిపోవును. ఇఁక మఱచిపోఁజాలనిది వారి శైష్యోపాధ్యాయిక. గండపెండెరము తొడిగించుకొన్ననాఁటి సభలో శ్రీపాద కవిరాజు చెప్పిన యీ పద్యము మహోదారమైనది.

శా. నాకీరిచ్చిన గండపెండెరమిలన్ నాన్వత్వ మేనాఁటికిం
గాకుండు; న్వినుఁడేను ప్రాణములతోఁ గన్పట్టునందాఁక నా

డాకాల న్విలసిల్లు నెప్డుచెడకుండన్, దీని నాంధ్రావనీ
ప్రాకామ్యంబగు 'యూనివర్సిటి' వహింపంజెల్లు న్వత్వంబుగన్.

ప్రాచీనకాలమునఁ బెద్దనాది కవిపితామహులు వడసిన యిట్టి మహామహిత సన్మానము లిపుడీకవిరాజు వొందుట యానందవిషయము. మఱియు నీయన స్వదేశసంస్థానములలోఁ గొన్నింట శతాష్టావధానములు ప్రదర్శించి సన్మానితులైరి. బంగాళారాజధానిలో 'మయూరభంజి' (మారోబంజి) పట్టణమునకుఁబోయి యాసంస్థానాధీశుని ప్రేమాల సంస్కృతమున శతావధానము చేసి బహూకారము నందినటులు వారి చరిత్ర చెప్పుచున్నది. శాస్త్రులుగారాయా సందర్భములలోఁ జెప్పిన సమస్యాపూరణములు, చాటువులు స్మరింపఁదగియున్నవి.

అవ్వతాతా, డంకానగారా, రారా పోరా, మేనా సవారీ అను మాటలు వచ్చునటులుగా, ఊర్వశియర్జునుంగోరి యతఁడు తనకు వశుఁడు గాకుంజేసి పడిన విరహమునుగూర్చి వ్రాయుమనఁగా శాస్త్రులు గారిటులు వ్రాసిరి.

శా. ఆపాకారి కుమారుఁడట్లు విభవం బవ్వారిగా రాఁగ. రా
రాపోరా యను సందడిం బడు సుధర్మంజూచినే నవ్వతా
తా పాల్మాల వరింప కేగెనను వాఁ డంకానగారా కహా
మీాపాలం బడితింజెలున్ మనుపరే మేనా సవారించితిన్.

"వడ్డాణ మలంకరించె వనితకుచములన్" — కుళీరకుమారే కరీ వరిలునాతి పంచాననమ్" ఈసంస్కృతాంధ్ర సమస్యలకు కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారి పూరణము లుదాహరణీయములు.

క. షడ్ధక్షులు పోరుచో భూ
రాడ్ధమ్మునఁ నడువనేఁగు రభసమ్మున నౌ
నడ్డాకఁ దెగుడు మెడఁగొను
వడ్డాణ మలంకరించె వనితకుచములన్.

శ్లో. అహో మధుపసంచయః కవికులాధినాథం సదా
పదప్రచర ఉత్సృతన్ హరిగతావధానస్థితమ్,
కరోతి యది చేత్తిరస్కృతి మిహోఘయుక్తే కతా
కులీరకుమారకే కరీ పరిలునాతి పంచాననమ్

బాలాత్రిపురసుందరీ దేవతో పాసకుఁడగుటచే నీకవివరుఁడన్న మాట విధిగా జరిగెడిదనికొన్నాళ్ళ క్రిందటివాడుక. అదియటులుండ, శ్రీ శాస్త్రులుగారు పత్రికాసంపాదకతచేఁ గొంతకీర్తి సంపాదించుకొనిరి. 'కళావతి' యను ముద్రణాలయమును మదరాసులో నెలకొలిపి పిమ్మట దానిని రాజమహేంద్రవరమునకు మార్చి యవిచ్ఛిన్నముగా దానిని పదియేండ్లు నడపిరి. 'గౌతమి' యను తెనుఁగుమాసపత్రిక 1908 లో నారంభించిరి. అది యొక యేఁడు నడచి యాఁగిపోయినది. వీరి వజ్రాయుధము, మానవ సేవ, వందేమాతరం అను పత్రికలు నాఁడు మంచి ప్రచారములోనికి వచ్చినవి.

ఈతీరునఁ బత్త్రికాసంపాదకులై, శతాధిక గ్రంథరచయితలై, భారత భాగవత రామాయణాంధ్రీకర్తలై, కవిరాజులై, కవిసార్వభౌములై, కళాప్రపూర్ణులై, మహామహోపాధ్యాయులై ఆంధ్రవ్యాసులై, కనకాభిషిక్తులై, పూర్ణపురుషాయుషజీవులై విరాజిల్లిన కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారి సమగ్రజీవితము వ్రాసినచో మఱియొక మహాభారతము.

కూచి నరసింహము

1866-1940

తల్లి: పుల్లమాంబ. తండ్రి: వెంకనార్యుఁడు జన్మస్థానము కుంచెనపల్లి (కృష్ణాజిల్లా). నివాసము: పిఠాపురము. జననము 17-10-1866 సం. నిధనము 7-10-1940 సం. గ్రంథములు: రూపలత, శనవాని, గౌరాంగ చరిత్ర (2 భా) తెలుఁగు జ్ఞానసుతమాషా, ఆగ్నేయాశుగములు గ్రాంథిక భాష గ్రామ్యభాష. రామకృష్ణ పరమహంస చరిత్ర. ఆత్మనివేదనము, నానావిషయక విరచనములు. వివేకానందస్వామి పౌరాణికోపన్యాస చతుష్కము, భ్రమప్రమాద ప్రహసనము, ఆదర్శ సుఖజీవనము-ఇత్యాదులు.

రాత్రి పదిగంటలవేళ శాలువఁ గప్పికొని చేతికఱ్ఱపుచ్చుకొని మెల్ల మెల్లఁగ విద్యార్థులు చదువుకొనుగదులకడకు వచ్చి యెవరు చదువుచుండిరో, ఎవరుచదువుటలేదో బారెఁడు దూరమునుండి పరిశీలించి, మరునాఁడు పాఠశాలకు వచ్చినపుడు విద్యార్థుల నొక్కొక్కరిని పిలచి "నాయనా! రాత్రి నీ వెన్ని పొగచుట్టలు తగులఁబెట్టితివి" అని చమత్కార గర్భముగ నడుగుచు, మొగమువాచునట్లు చీవాట్లు పెట్టుచుండువారఁట కూచి నరసింహము పంతులుగారు. ఉపాధ్యాయులలో నింత చండశాసనుఁ డుండఁడని వారి శిష్యులవలన వినికి. ఆయన యనపత్యుఁడు. శిష్యసంతానమే వారి సంతానము. విద్యార్థుల పురోఽభివృద్ధికి, వారి విజ్ఞానాభివృద్ధికి పంతులుగార నేకవిధములఁ బరిశ్రమించెడివారు. నయముననో భయముననో విద్యార్థుల నుద్ధరించుటయే ప్రధానాశయముగఁ బెట్టుకొనినారు. వీరు పెద్ద తరగతివారికంటెఁ జిన్నతరగతివారికే యెక్కువశ్రద్ధతీసికొని పాఠము చెప్పుచుండువారు. పునాది దిట్టముగ నుండినఁగాని గోడ నిలఁబడదని వీ రెఱుఁగుదురు. పిఠాపురోన్నత పాఠశాలను బ్రశంసించుచు 1907లోఁ జెన్నపుర పరీక్షా

శాఖాధికారులు యోగ్యతాపత్ర మొసఁగిరన్న సంగతి తెలుఁగువా రింకను మఱచియుండరు. నరసింహము పంతులుగారి ప్రధానోపా ధ్యాయత్వమే యీ పాఠశాలకీ గౌరవముఁ దెచ్చినది. పంతులుగారు పనిచేయుచున్నపుడు మెట్రిక్యులేషన్‌లో నూటికి నరువదిడెబ్బదివఱకు నుత్తీర్ణులసంఖ్య పెరిగినది. పంతులుగారు విద్యార్థులను పైతరగతిలోనికిఁ బంపుట కెంత కార్కశ్యము కనఁబఱిచెడివారో, దానికిఁ బదిరెట్లు త్తీర్ణ లను జేయుటలోఁ గారుణ్యము కనఁబఱచెడివారు. వీరికి శిష్యులయం దెట్టి యాదరమో, వీరిపై వీరిశిష్యులకట్టి భక్తి గౌరవములు. వీరి శిష్యులు నేఁడు మహోపదవులలో నుండి గౌరవింపఁబడుచున్నారు.

1938లో నొకమారు పంతులుగారికిఁ గొప్ప జబ్బుచేసినది. అది తెలిసికొని కాకినాడనుండి ముగ్గురు శిష్యులు రాత్రికి రాత్రి బయలు దేఱి వచ్చి వీరి చేతిలో నూఱురూపాయలు పెట్టి 'తమ రివి స్వీకరింపక తప్పదు. మా ప్రార్థనము విని నిఘంటుకార్యాలయములో నింకఁ బని చేయవలదు. నిరంతర భాషావ్యాసంగమే మీ యనారోగ్యమునకు హేతువు'అని చెప్పి వెళ్ళిపోయిరఁట. శిష్యప్రేమ యిట్టిదని పంతులు గారు మాటలవరుసలో నీవిషయము చెప్పిరి.

ఎలమంచిలి, నూజవీడు, నరసాపురము పాఠశాలలలోఁ బ్రధానో పాధ్యాయులుగా నుండి పిఠాపురాంగ్ల పాఠశాలకు వచ్చి యచటఁ బెక్కు వత్సరములు పనిచేసిరి. 1920 లో శ్రీ సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటు కార్యాలయమున బండితులుగాఁ బ్రవేశించిరి. వార్ధకదశ చేనదియునిర్వ హింపలేక 1938 లో మానివైచిరి. నిఘంటుకార్యాలయమున విరు చేసినకృషి యమూల్యమైనది.

పీఠికాపురాధీశ్వరులు గంగాధర రామారావుగారు పంతులుగారికిఁ జదువుచెప్పించి వీరి యభ్యుదయమునకు సర్వదా తోడ్పడిరి. 1888 లో

బి. ఎ. ప్రథమ శ్రేణి నుత్తీర్ణులైరి. నరసింహము పంతులుగారి వంటి శ్రీరామభక్తుని మఱియొకని మనము చూడము. ఆయన గ్రంథము లన్నియు రామాంకితములే చేసెను. పంతులుగారి యభిమానవిష యము వేదాంతము. కళాశాలలో వీరి గురువులు కందుకూరి వీరేశ లింగముగారు, మెట్కాఫ్‌దొరగారు. విలియమ్సుపిళ్లె మున్నగువారు కవితాగురువులు వీరేశలింగ కవిగారేయఁట. ఈసంగతి పంతులుగారు తమ 'రామకృష్ణ పరమహంస చరిత్రము' న నిటులు చెప్పినారు.

అందఱును నన్ను నరసింహ మంద్రు; కవిత
యందు నాసక్తిఁ బుట్టించినట్టి గురుఁడు
కందుకూరి వీరేశలింగ కవివరాళి
స్థితిగతులు నీకు విన్నవించితిని రామ!

వీరేశలింగము పంతులుగా రొకనాఁడు బడిలో "ఆటవెలఁది" లక్ష ణము విద్యార్థులకు చెప్పి నల్లబల్లమీఁద నీరెండుచరణలును వ్రాసి యెవరైన నిది పూరింపఁగలిగినఁ బూరింపుఁ డనిరఁట.

ఆటవెలఁది మీర లారసి చేయుఁడి
చేయకున్న మీకు సిగ్గుపాటు

దీనిని మన పంతులుగా రిటులు పూర్తిచేసిరి.

సిగ్గులెన్నియున్నఁ జెదరిపోవునుగద
ఆటవెలఁది పొంత నార్యులార!

చూచితిరా, పూరణములోనిచాతుర్యము! పువ్వుపుట్టినతోడనే దాని పరిమళమునుబట్టి యిది ఘూజాతిపువ్వని కనిపెట్టవచ్చును.

పీఠికాపుర సంస్థానాశ్రయణము పంతులుగారికిఁ గవులలోఁ బెద్ద పేరు తెచ్చినది. వీరువ్రాసినగ్రంథములుచాలఁ బాఠ్యములుగానిర్ణయిం పఁబడినవి. 1904 లో శ్రీరామకృష్ణ పరమహంస చరిత్రము పద్య

కావ్యముగ నావిష్కరించిరి. ఈకబ్బమునఁ గవిత్వమునుగూర్చిన తమ యభిప్రాయము నిటులు వెల్లడించికొనిరి.

మాణిక్యమకుటంబు మౌళిపై దులకింప
 రాజ్యంబునేలెడు రాజుకంటె
లలితలావణ్య విలాసినీ వక్షోజ
 పరిరంభ సౌఖ్యానుభవునికంటె
సతతంబు నానంద సౌరాబ్ధిలోఁదోఁగు
 భర్మహర్మ్యస్థ సంపన్నుకంటె
ధనవయోరూప సంతానాది భాగ్యాళిఁ
 దనియ సంతుష్టుఁడౌ ధన్యుకంటె

మధురమృదువాక్యసంపద మనసుగరఁచు
కవిత యబ్బిన కవియె యెక్కువయటంచు
నెంచెదరుగానఁ దత్సుఖ మెంతసుఖమొ
స్వానుభవమునఁ గనుఁగొనఁ బూనవలదె.

శిశిరకుమారఘోషు ఆంగ్లములో రచించిన దానినిబట్టి 'గౌరాంగచరిత్రము' పద్యకావ్యముగఁ బంతులుగారు సంతరించిరి. పద్యకావ్యములే గాక 'వనవాసి' 'రూపలత' మున్నగు నాటకములు వచనకృతులును బెక్కులురచియించిరి. మొత్తముపీరికృతులలో నాంగ్లానుకరణములపాలెక్కువయనవచ్చును. ఈయన గ్రాంథికభాషా ప్రియుఁడు.

ఇన్ని చూచియే కూచి నరసింహమును, పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావును, చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహమును గలిపి 'సింహత్రయము' మని వ్యవహరించిరి. ఈసింహత్రయమును పీఠికాపుర సంస్థానము భరించినది.

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహము

1867 - 1946

ఆరామ ద్రవిడశాఖీయులు. కాశ్యపసగోత్రులు. అశ్వలాయన సూత్రులు. తల్లి: రత్నమ్మ. తండ్రి: వెంకయ్య. జన్మస్థానము: ఖండవల్లి. నివాసము: రాజమహేంద్రవరము. జననము: 26-9-1867 సం. (ప్రభవ సం॥ భాద్రపద బ॥ చతుర్దశి రాత్రి)- నిర్యాణము: 1946 జూన్ 17 వ తేదీ. కవికృతగ్రంథములు మొత్తము సంఖ్య 90. రఘుకులచరిత్ర, స్వప్నవాసవదత్తము, సౌందర్యతిలక, హేమలత, భారతకథామంజరి, సర్వశాస్త్రార్థసంగ్రహము, కృష్ణవేణి, సుధాశరచ్చంద్రము, అహల్యాబాయి, ప్రసన్నయాదవనాటకము, పారిజాతాపహరణము, పార్వతీ నాటకము, మణిమంజరి, సువర్ణగుప్తుడు, నానకుచరిత్ర, నందనచరిత్ర, కర్పూరమంజరి. వినోదములు, వాల్మీకి రామాయణ సంగ్రహము, గయోపాఖ్యానము, గణపతి, ప్రచ్ఛన్నపాండవము, గ్రీకుపురాణకథలు, మహాపురుషుల జీవితములు, మధ్యమవ్యాయోగము, వేమనకవి, రామచంద్రవిజయము, రాజా రామమోహనరాయి, రాజారత్నము, రాజస్థానకథావళి, స్వీయచరిత్రము, ఇత్యాదులు.

గయోపాఖ్యానము తెలుఁగులో బహుజనామోదముబడసిననాటక రాజము. ఆంధ్రుల కీనాటకముపై నసాధారణాదరము కలదనుట కది నేటికిలక్షపైఁ బాతికవేలప్రతులమ్ముడుపడియుండుటయే తార్కాణ. రంగస్థలముపై రక్తికట్టు నాటకములలో నిది మొట్టమొదటిది. గయోపాఖ్యానము చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహకవిగారు తమ యిరువదిరెండవ యేఁట రచించిరి. ఈనాటకమే వీరిని మహాకీర్తిసంపన్నులనుగావించినది. శ్రీకృష్ణుని సందేశముగొని యక్రూరుఁ డర్జునునితో "నీతో ముఖ్యముగా నీబావ చెప్పుమన్న సందేశము వినుము" అని యిట్లు చెప్పెను.

ప్రాఁతచుట్టాల మని నొక్కి పలుకు మనియొ
నొరులకై పగఁబూనుట యొప్ప దనియొఁ
బడుచుఁదనపుబింకమ్ములు విడువు మనియొఁ
దలకు మీఁఱినపని చేయఁదగని దనియొ.

దీనికిఁ బత్యుత్తరముగా యుధిష్ఠిరుఁడు 'సీ. నళినగర్భుని గన్న నారాయణుఁడు తాను బాంధవుండగుట మా భాగ్య మనుము... గయునిశిక్షయించి పార్థునిగావుమనుము.' అనివచించెను. ఆసమయమున నర్జునుఁడుకూడ బావ కిట్లు ప్రత్యుత్తర మంపెను.

"అతిరాగంబు సుభద్రపైఁబొడమ నన్యస్త్రాన్యకామస్థితిన్
మతి యొక్కింతయుఁ బ్రాజ్యరాజ్యపదవిన్యస్తంబుగాకుండ నే
యతిగానుండినవేళలం బిలిచి నెయ్యంబాఱ నన్ సోదరీ
పతిగాఁ జేసిననాఁటి మేటికృపనాపైఁజూపవే శ్రీహరీ!

ప్రాణంబులు మాయధీనము చేసిన విపన్నుని బగతునకొప్పగించి శరణాగతత్రాణ బిరుదాంకమగు భరతవంశమునకుఁ గళంకము తేఁజాల నని మనవిచేయుము." ఈగద్యపద్యముల సొగసు పరికించితిరా?

సుభద్ర యర్జునునిగావుమని శ్రీకృష్ణునితోఁ జెప్పినది. అప్పుడతఁడు రోషావిష్టుఁడై చెల్లెలితో "ఔను. తప్పునీమగనిది కాదు. నాదే-

నీనాథునకుఁ నేను మేనమఱందినై
  యుదయంబు నొందుట యొక్కతప్పు
అన్నయానతిఁ ద్రోసి యామహాత్మునకు ని
  న్నుద్వాహ మొనరించు టొక్కతప్పు
చిన్ననాఁటనుగోలెఁ జెలిమిమై వారికి
  నుపకారములు చేయు టొక్కతప్పు

గర్వితమతి వారు గావించు దౌష్ట్యంబు
నొప్పరికించుట యొక్క తప్పు

ఒప్పులే మేము చేయుట యొక్క తప్పు
తప్పు చేయకయుంటయే గొప్పతప్పు
అన్ని తప్పులు మాయందె యున్న వబల !
తలఁచి చూడఁ బార్థునియందుఁ దప్పుగలదె!"

అనెను. ద్రాక్షాపాకముతో, సుప్రసన్నశైలితో, సుమధురముగా నాటకపద్యములు నడపించుటలో లక్ష్మీనరసింహముగారిది గొప్పశక్తి. గయోపాఖ్యానమున కృష్ణార్జునుల క్రోధసంభాషణము చదువఁదగినది. 'సీ. నీచముచ్చము నాక రాచపాడి దొలంగి బిడియ మించుక లేక బిచ్చమెత్తి...మీ సహోదరులకు సాటి మీరె సుమ్మి' అని కృష్ణుఁ డధిక్షేపించెను. 'సీ. అల్లుఁడాయమ్మని యాదరమ్మునఁ బిల్వఁబంపు మామను బట్టి చంపఁగలమె?' ఇత్యాదిగా నర్జునుఁ డాక్షేపించెను. ధీరోదాత్తులగు కృష్ణార్జునుల సంభాషణము హద్దుమీఱియున్నను గయోపాఖ్యానము సముచితవర్ణనాకరమై మనోహరముగ నున్నది. కనుకనే తెలుఁగున నీనాటక మింత ప్రశస్తి కెక్కినది.

లక్ష్మీనరసింహకవిగారు నాటకరచనలో నెట్టిదిట్టలో నవలారచనలో నంతకంటె నధికులు. వీరు కందుకూరి వీరేశలింగకవివలె నాంగ్లేయ గ్రంథానుసారముగఁ గాక చాలభాగము స్వతంత్రముగా నవలలు రచించిరి. వీరి చరిత్రాత్మకకథలలో కర్పూరమంజరి. కల్పితకథలలో గణపతియు నుత్తమస్థానము నలంకరింపఁదగిన రచనలు. కథనచాతుర్యము, కథాసృష్టి, రసపుష్టిగల గద్యరచనమున వీరుసిద్ధహస్తులు. లక్ష్మీనరసింహకవి హాస్యరసాదరము కలవాఁడు. వీరేశలింగముగారి హాస్యరచనయు, పానుగంటికవి హాస్యరచనయు కొంచెము మోటుమార్గమున

నడచినవి. చిలకమర్తికవి దట్టిదికాదు. మార్దవము తప్పని హాస్యముతో నీలక్ష్మీనరసింహాకవి యెనుబదిమూఁడు ప్రహసనములు వ్రాసి ప్రకటించెను. జయంతి రామయ్యపంతులుగారు చెప్పినట్లు "వీరేశలింగముగారి హాస్యము చిక్కనిది. లక్ష్మీనరసింహముగారి హాస్యము పలుచనిది. లక్ష్మీనరసింహముగారి హాస్యము గిలిగింతలు పెట్టి నవ్వించును. వీరేశలింగముగారి హాస్యము గిల్లి బాధించును."

లక్ష్మీనరసింహముగారి "గ్రంథప్రకటనము" అను ప్రహసనమునుండి వారి హాస్యరచనకుఁ గొన్ని పంక్తు లుదాహరించెద. "వెక్కిరింతల వెంకశప్ప" తాను రచించిన "వెఱ్ఱిపప్పీయ" మను గ్రంథముయొక్క ఔత్కృష్ట్యము ప్రకటించుచు నాగ్రంథమునుగూర్చి యిద్దఱుపండితు లిచ్చిన యభిప్రాయములఁగూడఁ బ్రకటించినారు. వానిలో మహామహోపాధ్యాయ కొంకనక్క గురులింగశాస్త్రిగా రిట్లు వ్రాసినారు.

"మీ వెఱ్ఱిపప్పీయమును నేను సమగ్రముగాఁ జూచితిని. కాళిదాస, భవభూతి, మయూర, వ్యాస, వాల్మీకుల కవిత్వములకంటె నిందలికవిత్వము వేయిరెట్లధికముగా బాగున్నది. ఇందలి పద్యములు గారెముక్కలవలె నెంతో రుచిగా నున్నవి. వీనికి అల్లపుపచ్చడివలె చిన్నవ్యాఖ్యానముకూడ గ్రంథకర్తగారే రచించినందున సర్వజన గ్రాహ్యమైయున్నది. ఇట్టిగ్రంథము జన్మయెత్తి చూచి యెఱుఁగను. ఇఁక ముందు చూడఁబోను. ఇంకొకజన్మమునకుఁగూడఁ జూడఁగలనని నమ్మకము లేదు. ఇందలి వీరరసపద్యములు రెండు చదువఁగానే నా కావేశమెత్తి గొడుగుకామతో నాభార్యను మెత్తగా మర్దించితిని. మీగ్రంథమందలి పై రెండుపద్యములును నేను చదువుచుండఁగా దగ్గరనుండి విన్న మా నీళ్ల బ్రాహ్మణుఁడుకూడ ఆవసము గ్రహించి కావడిబద్ద తిరగవేసి నన్ను వెన్నుపూస విరుగునట్లు కొట్టెను. కాఁబట్టి యీగ్రంథ మందఱు కొనఁదగినది.

ఈవిధముగా సప్రయత్న ప్రహసనరచనాకౌశలము చిలకమర్తికవి కలవడినది. లక్ష్మీనరసింహముగారు బహుచమత్కారభాషి. మాట మాటకుఁ జమత్కారములు మాటలాడుటలో వీరిది మేనమామ పోలిక. సుప్రసిద్ధపండితులైన పురాణపండ మల్లయ్యశాస్త్రులుగారు లక్ష్మీనరసింహకవికి మాతులుఁడు. వారి మాటనేర్పు నాంధ్రమండలిలోఁ జాలమంది యెఱుఁగుదురు.

లక్ష్మీనరసింహకవిగారి ధారణాబల మసాధారణము. తమ కుటుంబములోఁ గాని, తా మెఱిఁగియున్న బంధుమిత్రకవికుటుంబములలోఁ గాని, యెవరేనాఁ డెన్నిగంటల యెన్ని నిమిషములకు జన్మించినదియు-ఎవ రెప్పుడేమేమి యాచరించినదియు మున్నగువిషయములు చెప్పుచు నత్యాశ్చర్యము గలిగించుచుఁ జక్కని ప్రస్తావనము చేయుచుందురు. వీరి ధారణాశక్తికి 1897 సంవత్సరములోనాఁడు జరిగిన చిన్నకథ యిది.

కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారు అతిప్రయత్నముమీఁద తంజాపూరునుండి నాచనసోమనాథుని "ఉత్తరహరివంశము" సంపాదించి తెచ్చి రాజమహేంద్రవరములోఁ బ్రథమముద్రణము వేయించుచుండిరి. ఆసందర్భమున మన కవిగారు ఆముద్రాలయమున నున్న "ప్రూఫు రీడరు" నొద్దకుఁబోయి యేనాఁటికానాఁడు మెల్లమెల్లఁగా ప్రూఫు కాగితము లింటికిఁ గొనివచ్చుచుఁ గవిత్రాప్రౌఢత కబ్బురపడుచు వారి వంశమంతయు నించుమించుగ ధారణపట్టిరి. గ్రంథముద్రణము పూర్తి కాఁగా వీరేశలింగముపంతులుగారు లక్ష్మీనరసింహముగారి కొకప్రతి యీయఁబోయిరఁట. అంతట మన కవివరుఁడు సోమనాథుని కవిత్వము నగ్గడించుచు గ్రంథములోని పద్యములు కొన్ని గబగబ చదివి యుపన్యాస రీతిగా విశేషములు వెల్లడింప మొదలుపెట్టిరఁట. అది విని వీరేశలింగముగారు ఆశ్చర్యభరితులై 'ఉత్తర హరివంశము' ప్రాచీనపుఁ బ్రతి

మీయొద్ద నేదైనఁగలదా? యని యడుగఁ "దమ రనుగ్రహించినదే" యని సమాధానము చెప్పి జరిగినకథ వెల్లడించిరఁట.

ఇంతకును జెప్పఁబోవున దేమన? ఏనాఁడో యట్లు ధారణపట్టిన పద్యములు నేఁటికిని వారు చదువుచుఁ బ్రాచీనకవుల కవిత్వవిశేషము లను శ్లాఘించుచుందురు.

పంతులుగారు గొప్ప యుపన్యాసకులు. వీరి యుపన్యాసము దూరాన్వయములు లేక మృదువుగానుండి హాస్యరస ప్రచురములగు నుదాహరణములతో శ్రోతల కానంద మొదవించును.

వీరు 'మెట్రిక్యులేషన్' పరీక్షలోఁ గృతార్థులై యాంగ్లసారస్వ తమును లెస్సగా నెఱిఁగిరి. గురుశుశ్రూష చేసి సంస్కృతభాష నభ్య సింపక పోయినను నేత్రావరోధము వాటిల్లినతరువాతనే భాసకాళిదాస భవభూత్యాది సంస్కృతకవుల రచనలు చదివించి స్వారస్యములఁ దెలిసికొని భాసనాటకచక్రము (13 నాటకములు) మధురరీతి నాంధ్రీ కరించి తమ యనల్పప్రతిభ వెల్లడించికొనిరి. కొన్నిపట్ల వీరి తెలుఁగు నేఁత మూలానుకూలముగ నుండకున్నను నాటకరచనలో సిద్ధహస్తు లగుటచే భాసనాటకాంధ్రీకరణము మనోహరముగా నున్నది. సీసపద్య ముల దిగువ నెత్తుగీతములు లేకుండ వ్రాసిరి. ఇది క్రొత్త పద్ధతి.

హోమర్ (గ్రీకుజాతీయకవి), మేధావిభట్టు, కుమారదాసుఁడు, మిల్టను మున్నగు మహాకవులవలె లక్ష్మీనరసింహముగా రంధులయ్యును ప్రకృతిరహస్యములు ప్రతిభాబలముచేఁ బ్రత్యక్షీకరించుకొని కవిత్వము చెప్పిన మహాకవులు. వీరుకొన్ని పద్యములు మనఃఫలకము మీఁదఁ వ్రాసి యుంచుకొని యెవరైన లేఖకు లున్నపుడు వెల్లవేసినపద్యములు చెప్పు చున్నట్లు చెప్పి వ్రాయించుచుందురు. ఇట్లే వీరు లెక్కలేనన్ని గ్రంథ

ములు వ్రాసిరి. లక్ష్మీనరసింహకవి జ్ఞానైకచక్షుష్కుఁడు. వీరికి 40 వత్స
రముల యీడు వచ్చువరకు సంపూర్ణ నేత్రావరోధము కలుగలేదు.
1909 నుండి మాత్రను. 'కృపాంభోనిధి,' కవి యీవిధముగఁ బ్రార్థించు
చున్నాడు :

అన్నా! నీదగుమూర్తి యెట్టిదియో జాత్యంధుండ కాలాద్యవ
చ్ఛిన్నంబై జగదేకపూర్ణమగు నీ చిన్మాత్ర దివ్యాకృతిం
గన్నారం గనఁ బుండరీకదళసంకాశ స్ఫురన్నేత్రుఁడున్
నిన్నుం జూడఁగలేఁడు చిత్ర మిది తండ్రీ! సత్కృపాంభోనిధీ!

అందలి యమృతనిష్యందములగు పద్యములు మఱికొన్ని:

శా. తోలుంగన్నులు చూడలేవుగద విద్యుత్కోటి భాస్వత్ప్రభా
జాలాతీత జగత్ప్రపూర్ణ ఘన తేజోరాశి నీమూర్తినిన్;
నాలోఁగన్నయినం గనుంగొనఁ నటన్నన్ జ్ఞాననేత్రంబు లే
నేలే; దేగతి నిన్నుఁ జూడఁగలఁ దండ్రీ సత్కృపాంభోనిధీ!

మ. బలిమిన్ రబ్బరు లాగ సాఁగి మొదటన్ స్వస్థానముం జేరు నా
వల, నట్లే బలిమి న్మనస్సును భవత్పాదద్వయి న్నిల్ప నా
స్థలమందయ్యది నిల్వ కెప్పటియటుల్ దౌర్గత్యముం జెందు, ని
ష్ఫలమా నాజతనం, బిఁకేమిగతి దేవా! సత్కృపాంభోనిధీ!

శా. ఆకుంబచ్చల వల్వెరంబులఁ బ్రవాళాలి న్నివాళుల్ తగన్
నీకర్పించి, విహంగనాదమను మేల్గీతంబులం బాడి, తా
మేకాలంబును బూలు కాన్క లిడి తండ్రీ! భక్తివృక్షాంగనల్
నీ కాత్మీయకృతజ్ఞతం దెలిపెడు న్నేర్మిన్ కృపాంభోనిధీ!

మ. గగనంబద్భుతలీల నీదగు నిరాకారత్వమున్ గాలి నీ
దగు సూక్ష్మత్వము, నీరు నీకరుణ, దీప్యద్వహ్ని నీ తేజు నీ
దగు శాంతిన్ ధర చాటుచున్నయవి, యాహా! పంచభూతంబులే
పొగడు న్నీగుణరాజి వందములయి శంభూ! సత్కృపాంభోనిధీ!

నడచినవి. చిలకమర్తికవి పట్టిది కాదు. మార్దవమునెప్పని హాస్యముతో నీలక్ష్మీనరసింహకవి యెనుబదిమూడు ప్రహసనములు వ్రాసి ప్రకటించెను. జయంతి రామయ్యపంతులుగారు చెప్పినట్లు "వీరేశలింగముగారి హాస్యము చిక్కనిది. లక్ష్మీనరసింహముగారి హాస్యము పలుచనిది. లక్ష్మీనరసింహముగారి హాస్యము గిలిగింతలుపెట్టి నవ్వించును. వీరేశలింగముగారి హాస్యము గిల్లి బాధించును."

లక్ష్మీనరసింహముగారి "గ్రంథప్రకటనము" అను ప్రహసనము నుండి వారి హాస్యరచనకు కొన్నిపంక్తులు దాహరించెద. "వెక్కిరింతల వెంగళప్ప" తాను రచించిన "వెఱ్ఱిపప్పీయ" మను గ్రంథము యొక్క ఔత్కృష్ట్యము ప్రకటించుచు నాగ్రంథమునుగూర్చి యిద్దఱు పండితులిచ్చిన యభిప్రాయము గూడ బ్రకటించినారు. వారిలో మహామహోపాధ్యాయ కొంకనక్క గురులింగశాస్త్రిగా రిట్లు వ్రాసినారు.

"మీ వెఱ్ఱిపప్పీయమును నేను సమగ్రముగా జూచితిని. కాళిదాస, భవభూతి, మయూర, వ్యాస, వాల్మీకుల కవిత్వములకంటె నిందలికవిత్వము వేయిరెట్లధికముగా బాగున్నది. ఇందలి పద్యములు గారెముక్కలవలె నెంతో రుచిగా నున్నవి. వీనికి అల్లపుపచ్చడివలె చిన్నవ్యాఖ్యానముకూడ గ్రంథకర్తగారే రచించినందున సర్వజన గ్రాహ్యమైయున్నది. ఇట్టిగ్రంథముజన్మమెత్తిచూచి యెఱుగను, ఇకముందు చూడబోను. ఇంకొకజన్మమునకుగూడ జూడగలనని నమ్మకము లేదు. ఇందలి వీరరసపద్యములు రెండు చదువగానే నా కావేశమెత్తి గొడుగుకామతో నాభార్యను మెత్తగా మర్దించితిని. మీగ్రంథమందలి పై రెండుపద్యములును నేనుచదువుచుండగా దగ్గరనుండి విన్న మా నీళ్ల బ్రాహ్మణుడుకూడ ఆరనము గ్రహించి కావడిబద్ద తిరగవేసి నన్ను వెన్నుపూస విరుగునట్లు కొట్టెను. కాబట్టి యీగ్రంథ మందఱు కొనదగినది.

ఈవిధముగా స్వప్రయత్న ప్రహసనరచనాకౌశలము చిలకమర్తికవి కలవడినది. లక్ష్మీనరసింహముగారు బహుచమత్కారభాషి. మాట మాటకుం జమత్కారముచూపి మాటాడుటలో వీరిది మేనమామ పోలిక. సుప్రసిద్ధపండితులైన పురాణపండ మల్లయ్యశాస్త్రిలుగారు లక్ష్మీనరసింహకవికి మాతులుండు. వారి మాటనేర్పు నాంధ్రమండలి లోం జాలమంది యెఱుంగుదురు.

లక్ష్మీనరసింహకవిగారి ధారణాబల మసాధారణము. తమ కుటుం బములోం గాని, తా మెఱింగియున్న బంధుమిత్రకవి కుటుంబములలోం గాని, యెవ రేనాం డెన్నిగంటల కెన్నినిమిషములకు జన్మించినదియు-ఎవ రెప్పుడేమేమి యొనరించినదియు మున్నగు విషయములు చెప్పుచు నత్యాశ్చర్యము గలిగించుచుం జక్కని ప్రస్తావనము చేయుచుందురు. వీరి ధారణాశక్తికి 1897 సంవత్సరము నాండు జరిగిన చిన్నకథ యిది.

కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారు అతిప్రయత్నముమీంద తంజాపూరునుండి నాచనసోమనాథుని "ఉత్తరహరివంశము" సంపాదించి తెచ్చి రాజమహేంద్రవరములోం బ్రథమముద్రణము వేయించుచుండిరి. ఆసందర్భమున మన కవిగారు ఆముద్రాలయమునందున్న "ప్రూఫు రీడరు" నొద్దకుంబోయి యేనాంటికానాండు మెల్లమెల్లంగా ప్రూఫు కాగితము లింటికిం గొనివచ్చుచుం గవితాప్రౌఢత కబ్బురపడుచు వారి వంశమంతయు నించుమించుగ ధారణపట్టిరి. గ్రంథముద్రణము పూర్తి కాంగా వీరేశలింగముపంతులుగారు లక్ష్మీనరసింహముగారి కొకప్రతి యీయంబోయిరంట. అంతట మన కవివరుండు సోమనాథుని కవిత్వము నగ్గడించుచు గ్రంథములోని పద్యము లెన్నో గబగబ చదివి యుపన్యాస రీతిగా విశేషములు వెల్లడింప మొదలుపెట్టిరంట. అది విని వీరేశ లింగముగా రాశ్చర్యభరితులై 'ఉత్తర హరివంశము' ప్రాచీనపుం బ్రతి

మీయొద్ద నేదైనఁగలదా? యని యడుగఁ "దమ రనుగ్రహించినదే" యని సమాధానము చెప్పి జరిగినకథ వెల్లడించిరఁట.

ఇంతకును జెప్పఁబోవున దేమన? ఏనాఁడో యట్లు ధారణపట్టిన పద్యములు నేఁటికిని వారు చదువుచుఁ బ్రాచీనకవుల కవిత్వవిశేషములను శ్లాఘించుచుందురు.

పంతులుగారు గొప్ప యుపన్యాసకులు. వీరి యుపన్యాసము దూరాన్వయములు లేక మృదువుగానుండి హాస్యరస ప్రచురములగు నుదాహరణములతో శ్రోతల కానంద మొదవించును.

వీరు 'మెట్రిక్యులేషన్' పరీక్షలోఁ గృతార్థులై యాంగ్లసారస్వతమును లెస్సగా నెఱిఁగిరి. గురుశుశ్రూష చేసి సంస్కృతభాష నభ్యసింపక పోయినను నేత్రావరోధము వాటిల్లినతరువాతనే భాసకాళిదాసభవభూత్యాది సంస్కృతకవుల రచనలు చదివించి స్వారస్యములఁ దెలిసికొని భాసనాటకచక్రము (13 నాటకములు) మధురరీతి నాంధ్రీకరించి తమ యనల్పప్రతిభ వెల్లడించికొనిరి. కొన్నిపట్ల వీరి తెలుఁగు నేత మూలానుకూలముగ నుండకున్నను నాటకరచనలో సిద్ధహస్తులగుటచే భాసనాటకాంధ్రీకరణము మనోహరముగా నున్నది. సీసపద్యముల దిగువ నెత్తుగీతములు లేకుండ వ్రాసిరి. ఇది క్రొత్త పద్ధతి.

హోమర్ (గ్రీకుజాతీయకవి), మేధావిభట్టు, కుమారదాసుఁడు, మిల్టను మున్నగు మహాకవులవలె లక్ష్మీనరసింహముగా రంధులయ్యును ప్రకృతిరహస్యములు ప్రతిభాబలముచేఁ బ్రత్యక్షీకరించుకొని కవిత్వము చెప్పిన మహాకవులు. వీరుకొన్ని పద్యములు మనఃఫలకము మీఁదఁ వ్రాసియుంచుకొని యెవరైన లేఖకు లున్నపుడు వెల్లవేసినపద్యములు చెప్పుచున్నట్లు చెప్పి వ్రాయించుచుందురు. ఇట్లే వీరు పెక్కులేనన్ని గ్రంథ

ములు వ్రాసిరి. లక్ష్మీనరసింహకవి జ్ఞానైకచక్షుష్కుఁడు. వీరికి 40 వత్స
రముల యీడు వచ్చువరకు సంపూర్ణ నేత్రావరోధము కలుగలేదు.
1909 నుండి మాత్రమే. 'కృపాంభోనిధి,' కవి యీవిధముగఁ బ్రార్థించు
చున్నాడు :

అన్నా! నీదగుమూర్తియెట్టిదియొ జాత్యంధుండ కాలాద్యవ
చ్ఛిన్నంబై జగదేకపూర్ణమగు నీ చిన్మాత్ర దివ్యాకృతిం
గన్నారం గనఁ బుండరీకదళసంకాశ స్ఫురన్నేత్రుఁడున్
నిన్నుం జూడఁగలేఁడు చిత్ర మిది తండ్రీ! సత్కృపాంభోనిధీ!

అందలి యమృతనిష్యందములగు పద్యములు మచ్చుకొన్ని:

శా. తోలుంగన్నులు చూడలేవుగద విద్యుత్కోటి భాస్వత్ప్రభా
జాలాతీత జగత్ప్రపూర్ణ ఘన తేజోరాశి నీమూర్తినిన్;
నాలోఁ గన్నయినం గనుంగొనఁ నటన్నన్ జ్ఞాననేత్రంబు తే
నేలే; దేగతి నిన్నుఁ జూడనగుఁ దండ్రీ సత్కృపాంభోనిధీ!

మ. బలిమిన్ రబ్బరు లాగ సాఁగి మొనటన్ స్వస్థానముం జేరు నా
వల, నట్లే బలిమి న్మనస్సును భవత్పాదద్వయి న్నిల్ప నా
స్థలమందయ్యది నిల్వ కెప్పటియటుల్ దౌర్గత్యముం జెందు, ని
ష్ఫలమా నాజతనం, బిఁకేమిగతి దేవా! సత్కృపాంభోనిధీ!

శా. ఆకుంబచ్చల వళ్ళైరంబులఁ బ్రవాళాలి న్నివాళుల్ తగన్
నీకర్పించి, విహంగనాదమను మేల్గీతంబులం బాడి, తా
మేకాలంబును బూలు కానుకలిడి తండ్రీ! భక్తివృత్తాంగనల్
నీ కాత్మీయకృతజ్ఞతం దెలిపెడు న్నేరిక్మన్ కృపాంభోనిధీ!

మ. గగనంబద్భుతలీల నీదగు నిరాకారత్వమున్ గాలి నీ
దగు పిన్నత్వము, నీరు నీకరుణ, దీప్యద్వహ్ని నీ తేజు నీ
దగు శాంతిన్ ధర చాటుచున్నయవి, యాహా! పంచభూతంబులే
పొగడు న్నీగుణరాజి వందులయి శంభూ! సత్కృపాంభోనిధీ!

వర్ధమానులగు యువకవుల నాదరించి వారి నేదో విధముగ నభివృద్ధిలోనికిఁ దీసికొనిరాఁగోరు దయాహృదయులువీరు. వీరి మనసు కడుమెత్తన. సజ్జనశబ్దమునకు లక్ష్మీనరసింహముగారు సరిపడిన యుదాహరణము. "మృదుళం నవనీతమిూరితం నవనీతాదపి సజ్జనస్యహృత్, "

పేదవారల కెందఱకో వీరు చదువులు చెప్పించిరి. నిరుద్యోగుల నెందఱనో వాక్సాహాయ్యముచే నుద్యోగుల నొనరించిరి. వీరు కేవల కవులేకాక వీరేశలింగముగారివలె సంస్కరణాభిలాషులు; దేశసేవకులు. దేశమాత, మనోరమ మొదలగు పత్రికలు ప్రచురించి దేశభాషాసేవ గావించిరి.. వీరేశలింగము పంతులుగారి సంస్కరణోద్యమ మందును, వారిభాషాసేవ యందును వీరి కనుపమానమగుభక్తి. సర్వవిధముల వారి యుద్యమములను క్షుణ్ణముచేసినవారు వీరే. కందుకూరివారు ఖడ్గవాదులు. చిలకమర్తివారు కార్యవాదులు. ఇది యీ యిర్వురకును గలతారతమ్యము 'లక్ష్మీనరసింహముగారిది యీమతము' అని చెప్పుట కష్టము. ఆయన సంస్కారవాదులగు వీరేశలింగకవిగారికిఁ గుడిభుజముగఁ బనిచేసిరి. పీఠికాపుర ప్రభువులతోఁ జెలిమివాటించిరి. దేశనాయకుఁడు టంగుటూరి ప్రకాశముపంతులుగారిని గౌరవించిరి. 'అన్యుల మనమున్ నొప్పింపక తానొవ్వక తప్పించుక తిరుగువాఁడు' కాన లక్ష్మీనరసింహకవిగారి నేవిషయమునను నాక్షేపించువారు లేరు.

చిలకమర్తికవి యార్జనము లక్షకు దాఁటినది. గ్రంథముల వలన నింతసంపాదనము చేసినవారు తెలుఁగువారిలోఁ దక్కువ.

మఱియొకవిషయము. 1907లో వంగదేశమునుండి 'విపినచంద్రపాలు' అనునాతఁడు వచ్చి 'గోదావరీమండల మహాసభ'లో నుపన్యసించుచుండెను. ఉపన్యాస సందర్భమున ఆశువుగ లక్ష్మీనరసింహముగారీపద్యము చదివిరి.

భరతఖండంబు చక్కని పాడియావు
హిందువులు లేఁగదూడలై యేడ్చుచుండ
తెల్లవారను గడుసరిగొల్లవారు
పిదుకుచున్నారు మూతులు బిగియఁగట్టి.

నాఁడు కొన్నినాళ్ళీ గీతము చదువనివారు లేరు. భోగరాజు పట్టాభి సీతారామయ్యగారు తెల్లవారను= తెల్లవారఁగా, అను నర్థము చెప్పి ప్రభుత్వము నోదార్చిరి. అప్పుడే వీరిపేరు మాఱుమ్రోగినది. బహుజనముచే నాదరింపఁబడు కవితయేకవిత. అదియే శాశ్వతముగా నిలుచును. మన చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారి పద్య మొక్కటైన కంఠపాఠము చేసికొననివారు తెలుఁగువారిలో నుండరు.

తుహినాద్రి మొదలు సేతువుదాఁక రాజ్యంబు జరిపె నీయాంగ్లేయ దొరతనంబె, జాతిమతాచార సర్వస్వతంత్రముల్ నెఱపె నీయాంగ్లేయ దొరతనంబె, ఇత్యాదిస్తుతులతో 1895 లో చిలకమర్తికవి పద్యములు రచించెను. ఆచిలకమర్తికవి మఱలఁ గొన్నేండ్లు గడచిన తరువాత నాంగ్లేయప్రచురణసంస్థవారొకరు వాచకములు వ్రాసిపెట్టుఁడని వేడఁగా "ఆంగ్లేయులుమన దేశములోనిగనులవలనను, టీకాఫీలవల్లను రైలుబండ్ల వల్లను, మరి యితరసాధనముల వల్లను ధనమంతయు పట్టుకొని పోవుచున్నారు. తెనుగుదేశములో పుట్టి తెనుఁగుముక్కలు నాలుగు వ్రాయనేర్చిన మనము తెనుఁగుపుస్తకములవల్ల వచ్చులాభము అనుభవించకుండ నదికూడ నాంగ్లేయులకే యీవలెనా? నేనెన్నఁడునింగ్లీషు కంపెనీలకు గ్రంథములు వ్రాసి యీయను. స్వదేశీయు లెవరేని చేరి యొకకంపెనీ పెట్టినపక్షమున వారికివ్రాసియిచ్చెదను. లేదా, నాకునేనే వ్రాసికొనెదను." అని చెప్పివైచెను. ఏతాదృశమైన దేశాభిమాన మభినందనీయముకదా!

నవలారచనమునను, నాటకకర్తృత్వమునను, ప్రహసనపుఁగూర్పునను సిద్ధహస్తుఁడై, దీనావనదీక్షితుఁడై, దీర్ఘాయుష్కుఁడైన లక్ష్మీనరసింహకవి కాంధ్ర విశ్వవిద్యాలయమువారు 1943 లో కళాప్రపూర్ణ బిరుదము నొసఁగిసముచితముగ సత్కరించిరి. ఇట్టియీ మహాకవి వీరేశలింగకవి తరువాత 'స్వీయచరిత్ర' వ్రాసికొనెను. వీరి స్వీయచరిత్ర, ఆంధ్రకవులచరిత్రయు-ఆంధ్ర దేశచరిత్రయు ననఁదగిమహోపకారకమయిన గ్రంథము.

చిలుకూరి వీరభద్రరావు

1872 - 1939

ఆఱువేల నియోగిబ్రాహ్మణులు. అభిజనము: తణుకుతాలూకాలోని 'కలంగి'. నివాసము: రాజమహేంద్రవరము, కొవ్వూరు. జననము: 17-10-1872. నిర్యాణము: 1939సం. రచితకృతులు: రాజమహేంద్రపుర చరిత్రము. ఆంధ్రుల చరిత్రము- జీర్ణకర్ణాట రాజ్యచరిత్రము, తిక్కనసోమయాజి, తిమ్మరుసు, మంత్రి-శ్రీనాథకవి- శివాజీ చరిత్ర కర్ణసామ్రాజ్యము, నవగనేశమనోల్లాసిని, స్వయంసహాయము, వరలక్ష్మీవిలాసము, హిందూసంసారము, హిందూగృహము, హాస్యతరంగిణి, సుమిత్ర, అళియ రామరాజులు, నాయకురాలిదర్పము.

వీరభద్రరావుగారు చరిత్రచతురాననులు. 'ఆంధ్రులచరిత్ర' తో వీరికఖండకీర్తివచ్చినది. ఆంధ్రులప్రాచీనచరిత్రమునుబరిశోధించి వెలువరించినవారిలో నీయనయే కనిష్ఠికాధిష్ఠితులు. వీరియనంతపరిశోధనములనుండియే నేటి పలువురు రచయితలు చక్కనివిషయములు సంగ్రహించి పత్రికాపాఠకుల కిచ్చుచున్నారు.

వీరభద్రరావుగారాంధ్రభాషకుఁ బ్రాణములుధారవోసిరి. ఆంధ్రజాతిపై వీరికవ్యాజమైన యాదరము. వీరునంఘసంస్కృతి నభిలషించిన సదాశయులు. జాతివికాసము కలిగింపనెంచి దేశోపకారి, విబుధరంజని, ఆంధ్రకేసరి పత్రికలు ప్రకటించిరి.

పంతులుగారికలము జంకుగొంకులు లేనిది. వాదోపవాదములలో విలయనాట్యము సలిపినది. కలములోనున్నంత నిరంకుశత నోటిలో లేదందురు. ఎంతయావేగముగా వాదించినను చివరకు నవ్వుకొనుచు మఱియొక సంభాషణములోనికి మార్చివేచుటమాత్రము వారియొడఁ

గల మంచిగుణము. ఆత్మగౌరవము, ఆత్మవిశ్వాసము వీడక చేతలలో స్వాతంత్ర్యము చూపిననిరంకుశుఁడీయన. తెలుఁగువారిలోని కొన్ని జాతులను గుఱించియుఁ గొన్ని వర్ణములనుగుఱించియు మనరావుగారు వెలువరించిన నిర్ణయములు కొన్ని సంస్థానములకుఁ గోపకారణము లైనవి. సంస్థానప్రభువులుకొందఱు వీరభద్రరావుగారిపై నాగ్రహము చూపుచుండిరి. వారు తలఁచినచో నేమి చేయలేరు? వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారిది గుర్తించి 'వీరభద్రరావుగారు! ప్రమాదము సుమండీ' యనిమందలించిరఁట. వీరదిలెక్క సేయుదురా? సత్యప్రకటనమే సత్పరిశోధకలక్షణమనినమ్మిననిర్భీకుఁడాయన. పంతులుగారు 'అళియరామరాయలు' అనుగ్రంథములో 'రివరెండుహీరాసు' గారి వ్రాఁతలను సయుక్తికముగఖండించిరి. ఆంధ్రేతిహాసపరిశోధకమండలి వెలువఱిచిన కాకతీయసంచికపై వీరిఖండనము సప్రమాణమై మెచ్చుపందినది. వీరి 'జీర్ణకర్ణాటసామ్రాజ్యము' యాంధ్రాభిజ్ఞులు పెక్కు 'రా'సనిరి. ఇదియే వీరి తొలిరచనము.

పంతులుగారివిమర్శనశక్తి చవిచూడనివా రుండరు. వీరియాంధ్రుల చరిత్రలోని కొన్నికొన్ని సిద్ధాంతములు నూతన పరిశోధనములవలన నిలుచునవిగావు. ప్రథమప్రయత్నము లన్నిటిలోను గొన్ని దోషము లుండుటక్రొత్తగాదు. అది యాక్షేపణీయమునుగాదు. వీరి విమర్శలో మొగమోట మనునదిపూజ్యము. సత్యపరిశోధనమునకుఁదమయాస్తి నిదమయారోగ్యమును దుదకుఁ దమప్రాణములను గోల్పోయిన మృతజీవులు. జననము మొదలు మరణమువఱకుఁ గష్టపరంపరలతో నిండిన జీవితము వీరిది. దానికి హేతువు నిరంతరపరిశోధనపరత్వమే. ఒక సభలో కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి 'వీరభద్రరావుగారి విమర్శనశక్తి చాల గొప్పది. దానిని వర్ణింప నాకర్హతలే' దని యుట్టంకించినాఁడు. ఆంధ్రచరిత్రకారులలో వీరభద్రరావుగారు, లక్ష్మణరావుగారు

రామయ్యపంతులుగారు, వీరేశలింగముపంతులుగారు నొక్క శ్రేణికిఁ జెందినవారు

వీరభద్రరావుగారు చదివినది 'స్కూలుఫైనలు' వఱకేయనుకొందుము. అయిననేమి? వారు చరిత్రచతురాననులు. పదవులకొఱకుఁ బ్రాకులాడక యాంధ్రచరిత్ర పరిశోధనమునకు దమ యావజ్జీవనము ధారవోసి తరించిన యిట్టిమహాపురుషుఁడు చిరస్మరణీయుఁడు.

వీరభద్రరావుపంతులుగారి "ఆంధ్రులచరిత్ర" యే తెలుఁగువారిలో జాతీయావేశము రగుల్కొల్పినది. భావిచరిత్రనిర్మాతల కాంధ్రుల చరిత్ర మొకపెన్నిధి. చిలుకూరివారి చరిత్రపరిశోధనరంగములోఁ బ్రాచీనాంధ్ర సౌభాగ్యము ప్రాచీనసామ్రాజ్య విభవము తెరను దెఱచుకొనివచ్చి మధురనాట్యము చేసినది.

ఆయన భౌతిక దేహ మింక మనకు గానరాదు. ఆంధ్రుల చరిత్రము మాత్రమే యాంధ్ర దేశమందెచ్చటఁ జూచినను గనవచ్చును. నేఁడు పరిశోధకులలోఁ బేరందుచున్న శ్రీమల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు వీరభద్రరావుగారిత్రోవనభినందింతురు. శ్రీకుందూరి ఈశ్వరదత్తు బి.ఎ. గారు వీరిమేనల్లురు. వీరేశలింగము పంతులుగారి తరువాత నాంధ్ర చరిత్రకారులకు వీరభద్రరావుగా రాదర్శకులని యాంధ్రులైకకంఠ్యముగా నంగీకరింపవలసినదే.

రాజమహేంద్రవరమునఁగల ఆంధ్రచరిత్రపరిశోధకసభా ప్రతిష్ఠాపకులలో శ్రీ వీరభద్రరావుగా రొకరు. ఇట్టి పంతులుగారికి 1928 లో నంద్యాలయందు సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణుని యాజమాన్యమున జరిగిన 'ఆంధ్రమహాసభ' లో 'ఆంధ్రచరిత్రచతురానన' యను బిరుద మిచ్చి సత్కరించిరి.

కొమఱ్ఱాజు వేంకట లక్ష్మణరావు

1877-1923

లింగధారి నియోగి, తండ్రి: వెంకటప్పయ్య జననస్థానము: పెనుగంచి ప్రోలు (కృష్ణామండలము) జననము: 1877 సం॥ నిర్యాణము: 12-7-1923 సం॥ విరచితకృతులు: ఆంధ్రవిజ్ఞాన సర్వస్వము (2సంపుటలు వీరిసంపాదకత్వమున వెలువడినవి) శివాజీచరిత్ర. హిందూదేశకథాసంగ్రహము, మహారాష్ట్రవిజృంభణము లక్ష్మణరాయ వ్యాసావళి, హిందూ మహమ్మదీయ యుగములు.

లక్ష్మణరావుగారు సిద్ధహస్తులైన యాంధ్రరచయితలు. వీరు భాషాసేవకులలోఁ బ్రథమశ్రేణిని లెక్కింపఁదగినవారు "విజ్ఞానచంద్రిక" యాంధ్ర గ్రంథమాలలలో నెంతప్రతిష్ఠ గడించినదో లక్ష్మణరావు గారాంధ్ర చరిత్రోద్ధారకులలో నంతకీర్తి సంపాదించిరి. విజ్ఞానచంద్రికకు లక్ష్మణరావుగారు జీవగఱ్ఱ. ఈగ్రంథమాలలో నీపరిశోధకుని చేయి సోఁకని గ్రంథము లేదు. కలకత్తా యమ్. ఏ పరీక్షలో నుత్తీర్ణులైన నాఁటినుండియు వీరి హృదయక్షేత్రమున వాఙ్మయసేవాంకురములు రేకెత్తుచు వచ్చినవి. అవియే "విజ్ఞానచంద్రిక" కు శుక్లపక్షములైనవి. ఈగ్రంథమాలలో పదార్థవిజ్ఞాన - పారిశ్రామిక - ప్రకృతి - భౌతిక రసాయన - వృక్ష - జీవ - వైద్యశాస్త్రములకు సంబంధించిన గ్రంథము లెన్నియో వెలువడినవి. ఈగ్రంథమాలలోఁ గావ్యనాటకములకుఁ జోటులేదు. దేశోద్ధారకులగు మహాపురుషుల జీవితచరిత్రము లిందుఁ బెక్కు ప్రకటితములు. ఆయావిషయములలోఁ బ్రత్యేకప్రవీణులైన చిలుకూరి వీరభద్రరావు - కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి - గురుజాడ అప్పారావు - ఆచంట లక్ష్మీపతి - అయ్యదేవర కాళేశ్వరరావు - గోటేటి జోగిరాజుపంతులు మున్నగు వారెందరో దీనికి గ్రంథములు వ్రాసి యొసఁగిరి. "విజ్ఞానచంద్రిక" యాంధ్రికఖండసేవఁ జేసి యన్వర్థ

మైన స్మరణీయమహాసంస్థ అప్రస్తుతమైనను లక్ష్మణరావుగారితో పాటు దీనిని సంస్తుతింపక తప్పదు.

లక్ష్మణరావుపంతులుగారికి వీరేశలింగముగారే లక్ష్యస్వరూపులు. వీరు తమరచనము సామాన్య గ్రాంథికముగ నడపించి జనబాహుళ్యము నాకర్షించిరి. కాని నాఁటికి, బెచ్చుపెరిగియున్న గ్రాంథికవ్యావహారిక వాదప్రతివాదసమరములోఁ జేయిచేసికొనలేదు. ఆ తాటస్థ్యమే వీరిచే నమూల్యమగు విజ్ఞానసేవ చేయించినది. దేశభాషయొక్క సర్వతో ముఖాభ్యుదయము, దేశభాషయందు సర్వశాస్త్రములు వెలువరింప వలయునన్న యభినివేశము కలిగి కొంతవఱకుఁ గృతకృత్యుఁడైన సుకృతి యితఁడు. ఆయన యభిలషించినది భాషాజీవము, భాషాస్థిరత్వము. లక్ష్మణరావుగారుకూడఁ గొందఱవలెఁ దెగుదెంపులేని భాషా వివాదవాగురలోఁ దగుల్కొనినచో "విజ్ఞానచంద్రిక" యేతరగతి గ్రంథమాలలలో లెక్కింపఁ బడవలసియుండెడిదో!

మనభాషలోలేని శాస్త్రగ్రంథములుండరాదనియు, నప్పుడే వాఙ్మయమునకు సుస్థిరత్వము చేకూరుట కవకాశముండుననియు వీరి ప్రధానాశయము. ఈయాశయమే పంతులుగారికిఁ బ్రబంధములమీఁదను, ఖండకావ్యములమీఁదను మక్కువ తక్కువచేసినది. ఇంతమాత్రమున నీయనకుఁ గావ్యకళాదృష్టిగాని, కావ్యరసాస్వాదశక్తిగాని లేదనుటకు వీలుపడదు. లలిత కళలనుగూర్చి వెలువరించిన వీరి ప్రత్యేకగ్రంథము కావ్యకళనుగూర్చిన వీరిప్రత్యేకవ్యాసములు వీరికిఁగళాపరిశీలకులలో, గౌరవస్థానము నీయకపోవు. కేవలకావ్యములవలన వాఙ్మయమునకు శాశ్వతత్వముగలుగదని యొకయభిప్రాయముపెట్టుకొని శాస్త్రగ్రంథ రచన, ప్రకటనములకు జీవితమర్పించిరి.

ఆంధ్రదేశచరిత్రరచనకు శ్రీకారము చుట్టినమహాశయుఁడితఁడే. వీరు నాటినవిత్తు నేఁటికి మహావృక్షమైనది. ఈయన యేవిషయమునను

బొరపడియుండలేదు. పలుసారులు పరిశీలించికాని యేరచనము ప్రచు రింపలేదు. కావున నీయన యక్షరములుశిలాక్షరములైనవి. పరిశోధక లక్షణములు వీరికిఁ బూర్తిగఁ బట్టినవి. పత్రికల కెక్కుట, ఉపన్యాస పీఠములపై గర్జించుట వీరికి లజ్జాకరము. ఈయన సంఘసంస్కారియే కాని వీరేశలింగాదులవలె సంస్కారవాదములో బయటకువచ్చినదుము బిగింపలేదు. రాజకీయ - సాహిత్యరంగములు రెండింటను ముందడుగు వేయు స్వభావ మీయనిది. ఈయన వేషములో నొక విద్యాధికత యుండెడిది. ఆకారము స్వచ్ఛమైనది.

పంతులుగారు గౌరవకుటుంబములోనివారు. వీరి పితృపాదులు మునగాలరాజాగారి (శ్రీనాయని వేంకటరంగారావు బహద్దరు) ముత్తవ తల్లిగారియొద్ద 'దివాను'గాఁ బనిచేసిన ప్రసిద్ధాంధ్రులు. శ్రీమునగాల రాజాగారితో లక్ష్మణరావుగారికిఁ బెద్దనేస్తము. పంతులుగారివలెనే రాజాగారుకూడ భాషాభిమానులు. వీ రిర్వురకు నిరంతర సాహిత్య చర్చలతోఁ గొంతకాలము గడచినది. రావుగారిసద్వర్తనము భాషా పరిజ్ఞానము రాజాగారిమనస్సున కెక్కినవి. దానిచే వారియొద్ద నాంత రంగిక కార్యదర్శిగాను 'దివాను' గాను బనిచేయుట తటస్థించినది. లక్ష్మణ రాయరంగ రాయలు కృష్ణార్జునులవలె వర్తిల్లిరి. ఉద్యోగము చేయుచున్నను వీరు భాషావలోడనము వీడలేదు. మునగాలరాజావారి సాహిత్యాభిరుచి పంతులుగారి భాషాశాస్త్రపరిశోధనమునకు మిగుల మిక్కిలి దోహద మొనరించె నని పెక్కురు వక్కాణింతురు.

లక్ష్మణరావుగారు స్వతంత్రాశయులు. ఛత్రపతిశివాజీకి జన్మదేశ మగు మహారాష్ట్ర దేశమునఁ బంతులుగారు బాల్యకౌమారదశలఁగడపిరి. కవయిత్రియగు తనయక్కగారి యాదరమునను, తమబావ బండారు మాధవరావుగారి యభిమానమునను లక్ష్మణరావుగారు నాగపూరు

నివాసముచేయుచు మహారాష్ట్రము మాతృభాషవలె ధారాళముగ
నభ్యసించిరి. ఆభాషలో వీ రనేక వ్యాసములు, పద్యములు రచించి
నటులు తెలియును. 'మోరోపంత్' అను మహారాష్ట్రకవి వ్రాసిన కర్ణ
పర్వమునకు మన పంతులుగారు పరిష్కర్తలుగానుండి రన్న విషయము
తెలిపినచో వారిభాషలోఁగల పాండిత్యము తెలిపినట్లే యగును.
వీరేశలింగముగారికి వంగ భాషపై నెంతయభిమానమో, మహారాష్ట్రము
మీఁద మనలక్ష్మణరావుగారి కంతమమకారము. ఆదేశమందలి యభి
మానము వీరిచే 'మహారాష్ట్ర విజృంభణము' వ్రాయించినది. ఈయన
మధ్యపరగణాలలో బి. ఏ. పట్టభద్రుఁడై, వంగకళాపరిషత్తులో ఎమ్. ఏ.
పట్టము బడసిన మేధావి. సంస్కృత పరిచయము కలవాఁడు. మహా
రాష్ట్రములో మంచిప్రవేశముగల పండితుఁడు. ప్రాచీనులనునర్వాచీనులను
సమముగా గౌరవించినలౌకికుఁడు, నైతికముగ తిలకుమహాశయుని
శిష్యత్వ మంగీకరించిన బుద్ధిమంతుఁడు. నిరంతరశాసన పరిశీలనము
తోను, నిరంతరచరిత్రపరిశోధనముతోను సంసారమునుమఱచినకర్మశీలి.

'ఆంధ్రబ్రాహ్మణులలో నియోగి వైదిక భేద కాలనిర్ణయము'—
'కృష్ణరాయలనిధన కాలము' —'ఏకశిలానగర మోరుగల్లే' —మున్నగు
చారిత్రక వ్యాసములు 'త్రిలిఙ్గమునుండి తెలుఁగుపుట్టెనా? లేక తెలుఁగు
నుండి త్రిలిఙ్గముపుట్టెనా?' ఇత్యాది భాషా వ్యాసములు - ప్రకృతి
శాస్త్రము - రసాయనశాస్త్రము - కర్మయోగము - లలితకళలు -
పంచాంగము - మున్నగురచనలు లక్ష్మణరావుగారి వివిధవిషయ
నివిష్టబుద్ధి కౌశలమును, సునిశిత విమర్శన పటుత్వమును వేనోళ
నుద్ఘోషించుచున్నవి. ఎన్నఁడో ౧౨వ శతాబ్దినాఁటి శివతత్త్వసార
మును ద్రవ్విదానికి లక్ష్మణ రావుగారు వ్రాసిన పీఠికయుఁ దత్పరిశో
ధనము కనుఁగొన్నచో వారిశక్తి బహుధా తెల్లము కాఁగలదు.
'లక్ష్మణరాయ వ్యాసావళి' విజ్ఞానచంద్రికా ప్రతిబింబము.

1918 లో విజ్ఞాన సర్వస్వరచనోహ పంతులుగారికిఁ గలిగినది. వారి యావచ్ఛక్తి యాంధ్రవిజ్ఞాన సర్వస్వసంపుటము లపహరించినవి. అది యసంపూర్ణమైనను నాయన యాశించిన కనశ్వరత్వ మీయఁగల కూర్పు. పంతులుగారి యెత్తుగడలన్నియు బ్రహ్మాండమును బోలునవి పన్నుగడ పన్ని పట్టుపట్టి నిర్వహించుట వీరిలో మెచ్చఁదగిన సుగుణము. విజ్ఞాన సర్వస్వ పునరుద్ధరణమునకు మఱియొక లక్ష్మణరావు-ఇంకొక నాగేశ్వరరావు అవతరింపవలయును.

ఈమహాశయుఁ డుద్యమించిన 'ఆంధ్రీ' సంపుట సంకలనము తుద ముట్టినచోఁ దెలుఁగు బాసకు వెలలేని తొడవయ్యెడిది. మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మవంటివారెందఱో లక్ష్మణరావుగారి లక్ష్యమున నడచి పరిశోధకులలోఁ బెద్దపద్దు సంపాదింపఁగలిగిరి. 'అబలాసచ్చరిత్ర రత్నమాల' రచించి తెలుఁగున మెప్పులుగాంచిన బండారు అచ్చమాంబ గారు లక్ష్మణరావుగారి సోదరీమణి.

కొచ్చెర్లకోట రామచంద్ర వేంకట కృష్ణారావు

1871 – 1919

ఆరువేల నియోగి. వత్సగోత్రులు. తల్లి: కామాయమ్మ. తండ్రి: వేంకట జగన్నాథరావు. జన్మస్థానము: గోదావరి మండలములోని పోలవరము. జననము: 1871 నవంబరు 11వ తేది. నిర్యాణము: 1919. గ్రంథములు: ౧. రాజతరంగిణి [కల్హణుని కాశ్మీరదేశప్రభుల చరిత్రమునకు తెలుగు అనువాదము] ౨. అపవాద తరంగిణి [షెరిడనుకవి రచించిన స్కూల్ ఫర్ స్కాండల్ అను నాంగ్ల నాటకమునకు వచన రూపాంధ్రీకరణము. ౧౯౧౧ ముద్రి.] 3. సాహసిక కథార్ణవము [రాజపుత్రస్థానములోని ఐతిహాసికకథలు] ౪. ప్రభువిన్యాసము [ఆంగ్ల రాజ్యారంభమునుండి నేటివరకు మనదేశమునకు గలుగు నుపకారము లింపు వర్ణితములు] వీరు 'సరస్వతి' యను మాసపత్రికను వెలువరించిరి.

తెలుఁగు దేశమునఁగల జమీందారులలో భాషాపాండితియుండి కవిత రచింపఁగలవారలసంఖ్య మిక్కిలి కొలఁది. ఆకొలఁదిమందిలోను పోలవరము ప్రభువులు వేంకటకృష్ణారావుగారు పేరుగన్నవలఁతి. ఆంగ్లములో నీయన బి.ఏ. పట్టము నందెను. సంస్కృతాంధ్రములలో నీయన పట్టములులేని భద్రులు. పండితుఁడై, పండితపోషకుఁడై, కవియై కవిపాలకుఁడై, రాజకీయవేత్తయై, ఈకవిప్రభుని జీవితము తెలుఁగురచయితల కందఱకో వెలుఁగుచూపినది.

పోలవరమున కధిపతులైన జగన్నాథరావుగారు పాతికయేండ్ల వయస్సు మీఱకుండఁగనే కాలధర్మము నందిరి. ఆయనధర్మపత్ని కామాయమ్మగారు తమ చెల్లి కుమారుఁడగు మన వేంకట కృష్ణారావుగారిని దత్తపుత్త్రునిగ స్వీకరించి మొదవయేఁట నుండియే పెంచి పెద్దవానినిజేసి చదువుచెప్పించి పోలవరము జమీకి ప్రభువును జేసినది.

చిన్నతనమున మన కృష్ణారావుగారికి సంస్కృతాంధ్రములు, ఆంగ్లము నొక గురువునుంచి తల్లిగారింటికడనే నేర్పించిరి. పిమ్మట రాజమహేంద్ర వరము చదువునకు నిడువలేక కుమారుని పంపిరి. అక్కడనుండి మన ప్రభుకిశోరుఁడు శ్రద్ధగఁ జదివి 1887లోఁ బ్రవేశపరీక్ష 'మెట్రిక్యులేషన్ ఎగ్జామినేషన్' యందుత్తీర్ణుఁడయ్యెను. గణితమందును, భాషావిషయ మందును మొదటినుండియు వీరికిఁ బట్టుదల హెచ్చు. 1888 లో రాజ మహేంద్రవర కళాశాలలోనే ఎఫ్. ఏ. చదువుటకుపక్రమించిరి. కాని, కాలకర్మవశమునఁ దల్లి కామాయమ్మగారు కాలధర్మమందుటయు, కృష్ణారావుగారిదత్తత చెల్లనగినది కాదని యెవరో యభియోగములకు దిగుటయు, ఆయా చిక్కులు తటస్థించుటచే మనోవైకల్యము కలిగి వ్యాధిబాధకలుగుటయుఁ గారణములుగ మూఁడేండ్లదాఁక విద్యాభ్యా సము సాఁగినదికాదు. 1891 వ యేఁటిచివర వ్యవహారములెల్ల సానుకూల ముగఁ బరిష్కరింపఁబడి కృష్ణారావుగారికి మరల చదువుపై నభిలాష పెంచినవి. చెన్నపురిక్రైస్తవకళాశాలలోఁ బ్రవేశించి 1893లో ఎఫ్. ఏ. యందు నెగ్గి 1896 నాఁటికి బట్టభద్రులైరి. దేశచరిత్రలయందును బట్టమునందఁగోరి 1900లోఁ జరితార్థులైరి. కృష్ణారావుగారుపట్టభద్రు లైన తరువాత 'కాకినాడ' లో మేడకట్టించుకొనియుండి సంస్థానమును స్వయముగఁబరిపాలించుకొనుచు నుండిరి. అక్కడినుండి పోలవరము జమీందారుగారి పేరు పతాకనెత్తినది.

ఈయన దేశచరిత్రయందు మేరలేనియభిమానము కలవాఁడగుట భారతదేశ సంచారము గావించి ప్రధాన పట్టణముల నన్నియుఁజూచి చారిత్రకముగనాయావిశేషములెల్లఁగని పెట్టెను. ఇంకను బెద్దచదువేదో చదివికొందమని యింగ్లండు దేశమునకుఁ బ్రయాణముకట్టెనుగాని, దైవి కముగా గారణాంతరములచే నదిచేకూరలేదు. భారతస్వాతంత్ర్య సంపా దనమునకు నడుముకట్టిన సంఘములతో నీయన చెలిమిరము చేసెను.

శ్రీకందుకూరి వీరేశలింగంపంతులుగారి సంస్కరణములు కొన్నిటిపై నీ ప్రభువునకుఁ బరమప్రీతి. పంతులుగారు చెన్నపురిలో నెలకొలిపిన అనాథశరణాలయమునకు వీరు వేయిరూపాయలు విరాళ మిచ్చిరి. 1895 లో నిలుపఁబడిన 'ఆంధ్రభాషోజ్జీవనీ' సంఘమునకు మన వేంకట కృష్ణారావుగారు పాధ్యక్షులు. ఇఁక నీప్రభువు సాంఘికముగను, సార స్వతముగనుజూచినచోఁదెలుఁగు దేశమునకుమంచియుపకృతిగావించెను

1898 లో నీకవిరాజు సంపాదకత్వమున 'సరస్వతి' తలసూపినది. ఆ పత్రికయే యీప్రభువునకుఁ గల సారస్వతాభిమానమునకు గీటు ఱాయి. తిరుపతి వేంకటకవులు, వడ్డాది సుబ్బారాయకవి, కొమర్రాజు వేంకటలక్ష్మణ రావు మున్నగాఁగల యాధునికులెందఱో 'సరస్వతి' ని కృతిప్రసూనములచే నారాధించిరి. అదిగాక, శ్రీనాథునివి, అనంత భూపాలునివి పినవీరభద్రునివి, మారనవి, కందుకూరి రుద్రయ్యవి కృతులీ 'సరస్వతి' ద్వారమునఁ బ్రచురప్రచారము నందినవి. ఇటు లీ సరస్వతి యిరువదేండ్లదాఁక నడచినది. శ్రీకృష్ణారావుగారి 'సరస్వతి' కారణమునఁ దెలుఁగు కవుల కెందఱికో యుత్సాహము పెరిఁగినది. దానితోసాహిత్యపత్రికల కఱవు తీరినది.పోలవరము జమీందారుగారు గొప్పరాజకవు లన్న పేరు నాలుగుప్రాంతములందును మీఱినది. తిరు పతి వేంకటకవులను జేరఁదీసి యాస్థానకవులుగ నాదరించుచు వేంకట కృష్ణారావుగారు మఱింత ప్రఖ్యాతి నందిరి. విశేషించి, దివాకర్ల తిరు పతి శాస్త్రిగారు మనకవిప్రభుని సరస్వతికిఁ జేదోడువాదోడై యుండు వారు.'సరస్వతి'లోఁబ్రచురింపఁబడినగ్రంథములన్నిటియందును శ్రీతిరు పతి శాస్త్రిగారి పరిష్కరణముద్ర పడినదనవచ్చును. 'సరస్వతి' ఘనతకు శ్రీ శాస్త్రిగారును హేతుభూతులనుట యిప్పుడు మనము చెప్పవలసిన మాట. తిరుపతివేంకటకవుల గ్రంథములలో దేవీభాగవతముతరువాత బుద్ధచరిత్ర మొకటి బహుకాలము జీవించుగ్రంథమని విమర్శకుల యభి

ప్రాయము. అట్టిబుద్ధచరిత్రము కృతినందు నదృష్టము మన వేంకటకృష్ణారావుగారికిఁ బట్టినది.

సీ. ఎవనిహర్యాణాగమాతివిభూతి తెల్పుఁ ద
త్ప్రాభవప్రకంపైన బి. ఏ పదంబు
ఎవని భాషాభిమాన విభవంబు వచించు
నెంచి చేయించు సత్కృతిచయంబు
ఎవని కవీంద్రగౌరవము చాటించు ము
ద్రాపిత ప్రాక్కవిగ్రంథపటలి
ఎవని యగణ్యపుణ్యవిశేష మెఱిఁగించు
నత్తకోడంద్ర యన్యోన్యమైత్రి
యతఁడు కొచ్చెర్లకోట వంశాంబురాశి
చంద్రుఁ డురుకీర్తి సాంద్రుఁడు శాంతివరుఁడు
రామచంద్ర వేంకట కృష్ణ రామచంద్రుఁ
డసితరప్రతిభాశాలి యనియుఁ దలఁచి.

అంకితమిచ్చిరి గాని, సామాన్యుల కీబుద్ధ చరితము కృతిగొనుటకు వీలులేనిది. ఈ కృత్యాది పద్యములు రెండిటివలనను దిరుపతి వేంకట కవుల కీప్రభువుపైఁ గౌరవముతీరు విస్పష్టపడును.

చ. ఎవరికి నేని నిచ్చుపనియే మనవృత్తి యటంచు నెంచి స
త్కవులను బండితోత్తముల గాయకులం దనియించుఁగాని పో
లవరవిభుండు రక్షితకళావిదధీశుఁడు కృష్ణరావు మె
ప్పొ వడయునంతపాటి బుధపుంగవులుం గలరే జగంబునన్.

క. ఇతఁ డతికవితాలోలుప
మతి యని వర్ణింపనేల మాటికి నీ సం

గతి ప్రతిమాసమున సరి
స్తుతియే ప్రతిదేశ మేఁగి చాటుచునుండన్.

జగత్ప్రసిద్ధులైన యీ కింకవీంద్ర ఘటాపంచాననులను స్వసంస్థాన కవులుగాఁ జేసికొను భాగ్యము పోలవరముప్రభువున కొక్కనికే తక్కినది.

చ. తిరిగితి మెల్లదేశము నదే పనిగా నిఁక మీఁద దేశసం
చరణ మొనర్పఁగా విసువుచాల మనంబునఁ గల్గెనయ్య! యీ
తిరుపతి వేంకటేశకవిధీరుల నొక్కఁడనుండఁ జేసి భూ
వరసభలందు ఖ్యాతిని నవశ్యము చెందుమి! కృష్ణభూవరా!

అని చెప్పి దేశదేశములు తిరిగి విసిగివిసిగి యొకచోనుండఁగోరి వీరి నాశ్రయించి యుండిరని యీ పద్యమువలనఁ దేలుచున్నది.

శ్రీ వేంకటకృష్ణారాయ కవిప్రభువు కవిపోషకుఁడేగాక స్వయము చక్కనికవిత చెప్పఁగలవాఁడై కొన్ని కృతులుకూడ రచించెను. సంస్కృతములోని కల్హణరచితమైన 'రాజతరంగిణి'ని జక్కని వచనరచనలో సంధానించిరి. అందుఁ దరంగ ప్రారంభమునఁ గావించిన స్తుతులవలన నాయన కవితసొంపుపెంపు తెలియవచ్చును.

మ. అజగోశృంగములన్ ఘటించి విలుసేయంజాలునో యెవ్వఁడా
త్మజు దేహంబునఁ గూర్చునో యెవఁడు మర్త్యత్వంబు దంతిత్వమున్
నిజదేహంబునఁ దాల్చెనో యెవఁడు తన్స్త్రీపుంస్వరూపంబు ల
ట్టి జగన్మాన్య విచిత్రకార్యకుశలున్ డెందంబున న్నిల్పెదన్.

ఉ. పాములు నీకుచుల్ రుచికిఁ బాత్రములే మనపుంస్పికంబు నా
గోమగు తాపకీన గళగోపులకు న్వికసించెఁ జూడుమీ
పాములదృష్టియుంచు నొకవాక్యము ద్వ్యర్థిగ నిర్వ్రాతున
ట్లీమెయిఁ బల్కునర్థవని తేశ్వరు నాలుక మమ్ముఁ బ్రోవుతన్.

ఉ. గాలియు నాకులుందినుచుఁ గానలలోఁ దపమున్న దాని కీ
మేలనుకోకు మట్టిపె సుమీ చిలువల్ వృషభంబు వాని కీఁ
జాలెనె; ప్రేమచేతఁజుమి సామియి నీకిదె భర్గుఁడంచు స్వ
స్త్రీలు నుతింపఁగా నలరు శీతగిరీంద్రకుమారి నెన్నదన్.

ఈ 'రాజతరంగిణి'యేగాక సాహసికకథార్ణవము, అపవాదతరంగిణి, ప్రభువిశ్వాసము మున్నగు పెక్కురచనలుగావించి కవిగా నీప్రభుమణి పేరుగాంచెను. రాజకీయమునఁగూడ నీయన మంచిపరిశ్రమము చేసి యనేకసభలలో నుపన్యాసము లొసఁగెను. శ్రీకృష్ణారావుగారి రాజభక్తి మెచ్చఁదగినది. శ్రీజార్జి చక్రవర్తి పట్టాభిషేక సమయమున 1911 లోఁ దెలుఁగు కవులెందఱచేతనో పద్యములువ్రాయించి తెప్పించి యా 'కారొనేషన్' సంచిక శ్రీప్రభువువారికర్పించుకొనిరి. అప్పటికృతి పద్య మిది.

మ. పదమూఁడేఁడుల యీడువచ్చెఁ జదివెన్ భాషాప్రపంచంబు దొ
డ్డది మాబ్రాహ్మవివాహకాల మది దాటంజేయఁగారాదు, నీ
పదదాస్యం బొనరించుచున్ ముదమునన్ వర్ధిల్లగా నెంచుచు
న్నది జార్జీశ్వర ! మాసరస్వతిని గాన్కంజేతుఁ గైకోఁగదే ?

ఈవిధముగ రాజభక్తుఁడు గ్రంథరచనాసక్తుఁడు, పండితపాలకుఁడు ప్రభువరుఁడునైన శ్రీ వేంకట కృష్ణారాయకవి ప్రభువులలోఁ బ్రభువు. పండితులలోఁ బండితుఁడు. రచయితలలో రచయిత. పాపము ! పోలవర సంస్థానకవి తిరుపతిశాస్త్రి 'శ్రీకృష్ణనిర్యాణము'ను గురించియెంత వగచినాఁడో పరికింపుఁడు.

సీ. శతవధాన మొనర్ప సరసులు కబురంపఁ
బంపకుండఁగ మానిపింపలేదు
సర్వదేశంబుల సభలకుఁ బోవుచో
వెంట రమ్మనకుండ విడువలేదు

పీటపైఁ గూర్చుండి పిలువనంపకయుండ
నేదినమ్మున భుజియింపలేదు
మొదటినుండియుఁ దుట్టతుదదాఁక నొకరీతి
గురుభావమున లోటు జరుపలేదు
ఇట్టిరీతిగఁ బదునెన్మిదేండ్లు జరిపి
కృష్ణభూపాలకుఁడు దివికేఁగె నేటి
కాయనకు నాకుఁగల్గు ఋణానుబంధ
మక్కటా! దైవదౌర్బల్య మణఁచివైచె.

సీ. రచియించినాఁడ బుద్ధచరిత్ర కృతిగాఁగ
మేలినాటకములు మృచ్ఛకటిక
బాలరామాయణ పాండవవిజయ ము
ద్రారాక్ష సిద్ధార్థ రాజమౌళి
పట్టాభిషేకముల్ పావనయశమ్మదా
ఖ్యాభూషితమ్ములుగా నొనర్చి
నీకీర్తికాంత కీలోకమ్మునందు వ
సించుసౌధమ్ము నిర్మించినాఁడఁ
బండితుఁడు కవి మిత్రుండు బాంధవుం డ
నంగ మెలఁగితి దానికి నాకు నీవు
చేయు ప్రత్యుపకార మిస్సి! మహాత్మ!
వదలి దివి కేఁగుటా కృష్ణవసుమతీంద్ర!

గీ. శనిమహాదశ మంచియుచ్చదశ యంచు
బల్కుకార్తాంతికుల పల్కుబడు లనృతము
లనఁగ శనిదశలోని శన్యనంతరమునఁ
గుజుఁడు పాపాత్ముఁడగుచు మాకొంప దీసె.

జనమంచి వేంకటరామయ్య

1872-1933

కాశ్యపసగోత్రులు. తండ్రి: బ్రహ్మావధాని. తల్లి: మహాలక్ష్మి. నివాసము రాజమహేంద్రవరము, జననము 1872 సం. నిర్యాణము: 1933 సం. కృతులు: ౧. నవకుసుమాంజలి [ఖండకావ్యసంపుటము] ౨. మాలతీమాధవము ౩. విద్ధసాలభంజిక [అనువాదములు] ౪. సుప్రభాతము [ఖండకావ్యము] ౫. మేఘమాల ౬. ఉత్తరరామచరితము. ఇత్యాదులు.

కత్తికోఁత లేదు గాజుగోట్టము లేదు
మాత నైన శోధసేఁత లేదు
ఒనరు ప్రేమఁ బ్రకృతి యొడిఁజేరి చనుఁగోలి
మేనుమఱచి నిదురకాని కవికి.

ప్రకృతి తనుఁబట్టి బాధించువారి కేదొ
కడుపునకుఁ బెట్టి కన్నీళ్లు మనుచుఁగాని
దాఁచి పెట్టును దన పెన్నిధాన మింక
లోకమహితుఁడు కవివరేణ్యునకుఁగాను.

సుకృతిగాఁడె సుకవి ప్రకృతితో నేకాంత
గోష్ఠినుండుఁ గాన కోనలందుఁ
దపసివోలె నెపుడు తత్త్వంబె చింతించు
మధురరసముఁ గ్రోలు మధుపమట్లు.

తత్త్వవేత్తకు నేది సత్యముగఁ దోఁచు
నదియె సౌందర్యరూపమై యమరుఁ గవికిఁ
జండమార్తాండ తేజఃప్రసారమె కద
నిండుచందురు పండువెన్నెలగ మాఱు.

శ్రీ జనమంచి వేంకటరామయ్యగారి సర్వకవితాహృదయము పలు పద్యములలో సురక్షితమైయున్నది. ప్రకృతితత్త్వముతో నభిన్నుఁడైన యీకవివరుని గుండెలో నమృతభాండముండెననుటకు నిదర్శనము వీరి "నవకుసుమాంజలి." ఈకూర్పు 93 ఖండకావ్యముల సంపుటము. ఇందలి ప్రతిపద్యము రసోత్తరము. పాలమీఁగడవలె చక్కనిచిక్కని కమ్మని కవిత వేంకటరామయ్యగారి చేతిలోనున్నది. ఆయన యతు రాతురము తూచితూచి వేయును. చ్యుతసంస్కారములు చేరనీయక, హాయిగలిగించు శయ్యలో వీరు మంచినేరుపు చేకూర్చుకొనిరి. వడ్డాది సుబ్బారాయఁడుగారివలె వీరుకూడఁ బద్యము మలచి మలచి మెఱుఁగు పెట్టిమఱి వెలువరింతురు. భావములలోఁ బ్రాఁతక్రొత్తలసొగసు కలయిక వారి కవితకొకయందము. పద్యము నెత్తుకొనుటలోను, దింపుటలోను, ప్రస్తరించుటలోను వీరొక నూతనత్వమును సహజముగాఁ బ్రకటించిరి. ఆంగ్లభాషాప్రవేశము వీరిభావనాపథమున కొక నవవికాసము కలిగించినదని చెప్పుచుందురు. జీవితము ఛాందసప్రవృత్తిలో నడపించినను, భావములు జాతీయమార్గమున మెఱుఁగులు దేఱినవి. "అమృతభాండ" మను ఖండకావ్యము వేంకటరామయ్యగారి జాతీయదృక్పథమునకుఁ బతాక. ఈ కావ్యహృదయము కవియే యిటులు ప్రకటించెను. "హైందవ స్వరాజ్యసమితివారి రాయబారమే యిందలి ప్రకృతవిషయము. ఈప్రకృతము, అప్రకృతమైన గరుడయాత్రాకథలోఁ గొన్ని పట్ల స్ఫుటముగాను, గొన్నిపట్లసూచనగాను వర్ణింపఁబడినది. ప్రకృతాప్రకృతముల నొండొంటితో సందర్భింపఁజేసి కావ్యమునకడవఱకును నేకార్థసమవేతముగా నిర్వహించుటకై రెంటియందును గొన్ని యావశ్యకములైన మార్పులుచేయఁబడెను. కావ్యాదిని ప్రతిజ్ఞాతమైన దాస్యనివృత్తికి, కావ్యాంతమందు సిద్ధ్యసిద్ధి రూపముగాఁ జెప్పఁబడుటచే, పురాణకథకును బ్రస్తుతకథకును ఫలసమన్వయము కుదుర్పఁబడెను. ఇది

తొల్లింటేని, "వినతసమ్మోదముద్రితాస్య,యగుచు వడ్డించెనమృతంబు" అని చెప్పఁబడుటచే దేశమున సంస్కరణముల తాత్కాలికాంగీకారము, గరుడుని బంధవిముక్తిచే లోకమాన్యుని తదనంతర నిర్యాణమును, కాఁద వేయుల యాశాభంగముచేఁ బ్రజల కిప్పటి ద్వంద్వపరిపాలనము వలని యల్పప్రయోజకత్వమును సూచితములు."

కవికి లోకజ్ఞత యుండవలసిన ముఖ్యలక్షణము. రాజకీయముగాఁ దటస్థించు సంస్కృతి నెప్పటికప్పుడు గుర్తించుకొనుచుండెడి వేంకటరామయ్యగారికడుపులోని "అమృతభాండము" కలచునుండి వెలికుబుకుటలో నాశ్చర్యమేమి? 'నాదారితోడు' అనుకావ్యములో నంటరానివారిపై వీరు వెలిబుచ్చిన యనుకంపాభావము మఱచిపోరానిది.

క. వెలివాడఁ బుట్టినంతన
వెలిబెట్టునె యీశుఁ డతని ప్రేమకుఁ బాత్రం
బులుగాని జంతు లిలలో
పలఁ గలవే? గాలిలేని బ్రదుకుంగలదే?

క. ఒక యీశ్వరుకృప నందఱ
మొకయోడనయెక్కి దాఁటి యొక నంద్రమునే
యొకతీరమె చేరఁగవలె
నిఁక నీసంశయములేల యిచ్చట మనకున్?

గీ. కాన సందేహపడక యోడెక్కవాఁడ!
యెక్కనిమ్మా మె నాతోడ నెక్కనిమ్ము
ఎక్కనిచ్చిన నీకేమి యొగ్గులేదు
తఱచిచూచిన నాకేమి తగ్గులేదు.

గీ. ధర్మజునిపోల్కి నేఁగాను ధార్మికుఁడను
అంటరానిదిగా దింతి యతని వేఁపి

యట్టు; లటులయ్యు మే మెక్కినట్టిదోని
వారలెక్కిన తొలిమెట్టె స్వర్గమునకు.

వివిధవిషయ నివిష్టమతియగు కవిగారి పరిజ్ఞానమున కీ "నవకుసుమాంజలి" యాదర్శము. ఇదిగాక, వేంకటరామయ్యగారు మాలతీమాధవము, ఉత్తరరామచరిత్రము. రాజశేఖరుని విద్ధసాలభంజిక రసోత్తరముగా ననువదించిరి. విద్ధసాలభంజిక 1905 లో రచితమై చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు వెలువరించిన 'మనోరమ' పత్రికయందుఁ బ్రకటింపఁబడినది. ఉత్తరరామచరిత్రాంధ్రీకృతి యసంపూర్ణము. వీరి రచనలు చాలవఱకుఁ బరివర్తనములైనను, కావ్యాలో స్వాతంత్ర్యము నిజముగా నుండుటచే రక్తిగట్టి యశస్సునంపాదించుకొనఁ జాలియున్నవి తెనిఁగింపులో నింతగా నింపు పుట్టించురచన యెందఱికో యలవడదు. ఈపొందిక కనుఁగొనుఁడు:

సీ. మఱుఁగఁ గాఁగినపాలమఱపించు కరముల
గిలిగింతనేవఁడు పొంగించుజలధి
భువనత్రితయ దివ్యభవనంబునకెవండు
నవసుధారస లేపనంపుఁగుంచె
సిద్ధాధ్వంబయి చెలఁగి యెవ్వనివెల్గు
మదనపల్లి నివుళ్ళు పొదలఁజేయుఁ
జివురు విల్తునికేళి భవనాంగణమునకుఁ
జారుచందన పంకచర్చ యెవఁడు

గీ. అతఁడువెలుఁగొందుఁ గుంకుమన్యాసగౌర
మానినీరమ్య వదనోపమానమూర్తి
ఘటితచక్రవాక మిధున పటుతరార్తి
సాంద్రతరకీర్తి యామినీచక్రవర్తి.

ఉ. ఆడదు పూవుఁదోఁట గొని యాడదు వెన్నెలతేట బోటులం
గూడదు కేళిమండపము గుమ్మమువంకను దొంగిచూడదున్,
వేడదు వేషపోషణము, వీడదు కెంజిగురాకుపాన్పుఁ, బూఁ
బోఁడి తదీయ సవ్యమృదు మోహన వేష విభావనారతిన్.

ఇట్టిమహాకవి రాజమహేంద్రవరము మునిసిపలుహైస్కూలు సహోపాధ్యాయుఁడై శిష్యబృందమునకు సాహిత్యభిక్ష నందిచ్చెను. కవితా సరస్వతినిగుఱించి యీ రచయితహృదయ మిట్లు నవకుసుమాంజలి పీఠికలో బయటఁబడినది.

"ఈశూన్యప్రపంచమం దా దేవికొఱకే నేను కావలసినవాఁడను. నాకుఁ గావలసినదియు ఆ దేవియే. ఏమనఁగా, కవితయే నాజీవిత సర్వస్వము, కవితయే నాకు స్వర్గద్వారము, కవితయే నాకు మోక్ష సాధనము."

తంజనగరము తేవప్పెరుమాళ్ళయ్య

1872 - 1921

తల్లి: శ్రీరంగమ్మ. తండ్రి: రంగస్వామయ్య. నివాసము: చెన్నపురి. జననము: 1872. అంగీరసనామసంవత్సరము. అస్తమయము: 1921. రచనలు: ౧. భగవద్గీతా వ్యాఖ్య ౨. వచనభాగవతము ౩. వచనరామాయణము ౪. వచనభారతము. ౫. నన్నెచోడుడు (జీవితవిషయము) ౬. సర్వదర్శన సంగ్రహము ౭. కర్ణచరిత్రము [అముద్రి] ౮. మను, వసు చరిత్రాదులకు వ్యాఖ్యానములు, పీఠికలు ఇత్యాదికము.

తేవప్పెరుమాళ్ళయ్యగారికి దేవరాజసుధి యని పండితుల వ్యవహారము. ప్రధానముగా నీసుధీమణి పీఠికాకారుడుగాను, వచన రచనా విశారదుడుగాను బేరందెను. మదరాసులోనానందముద్రాలయమువారి యాదరణమున నీయన మృదువగువచనములో భారత భాగవత రామాయణములు రచించెను. మను, వసు చరిత్రాది పూర్వకావ్యములకు వ్యాఖ్యలు గావించెను. నన్నెచోడుడు మున్నగు కవుల కాలనిర్ణయమును గూర్చిన వ్యాసములు 'ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక' 'భారతి' మొదలగువానిలో వెలువరించెను. రెండుభాషలయందును జక్కని చిక్కని చాటుకవిత కొంత సంతరించెను. శ్రీ సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటు కార్యస్థానమున బండితుడై పదార్థవిచారము చేసెను. మొత్తము నలువదితొమ్మిదేండ్లు మాత్రము జీవించెను. సుకృతీ గతాయుః.

ఈదేవరాజసుధి పూర్వులు తంజనగర రాజాస్థానమున సంగీత విద్వాంసులుగ నుండిరి. వీరితాతగారు తేవప్పెరుమాళ్ళయ్యయనబడు వారు. ఆయన మంచి పాండితిగలిగి, వాగ్ధాటియుండి భక్తియోగమును

గూర్చియుపన్యాసము లిచ్చుచుండువారఁట. శతావధానముచేయఁగల రనియు వినికి. వీరికిఁదంజనగర రాజపోషణము సడలిన పిదప చెన్నపట్టణము వచ్చివైచిరి. పట్టణమున బహుకాలము భగవద్విషయక ప్రవచనములతోఁ గాలక్షేపముచేసిరి. ఇట్టి యీ తాతగారిపేరు నిలఁబెట్టుటకు మన తేవప్పెరుమాళ్ళయ్యగారు పుట్టి, వారికంటెనూరురెట్లులు ధట్టుఁడై వెలసెను. మన దేవరాజసుధి పండితుఁడుగాని, పండితపుత్రుఁడుగాఁడు. ఇతనితండ్రి రంగమన్నారయ్యగారు వ్యాపారసరణిలోఁజేయి తిరిగినవారు. ఆయన శతసంవత్సర దీర్ఘాయువునంది 1921 లోఁ బుత్రశోక మనుభవించి, రెండేఁడులుండి మరణించెను.

తేవప్పెరుమాళ్ళయ్యకు దేవరాజసుధి యను పేరున్నటులు మన మెఱుఁగుదుము. చిన్నతనములో నీయనకుఁ జిన్నయ్య యనికూడ వ్యావహారిక నామముండెడిదఁట. శ్రీపరవస్తు చిన్నయసూరిగారిశిష్యులును, విశ్వగుణాదర్శాంధ్రీకర్తలునైన తేవప్పెరుమాళ్ళయ్యగారి కడ మన దేవరాజసుధి కావ్యనాటకాదులు, వ్యాకరణము పఠించెను. పదునాఱుసంవత్సరముల వయస్సు దాఁటకుండఁగనే 'మెట్రిక్యులేషన్' పరీక్షనుత్తీర్ణుఁడై, ప్రవేశపరీక్షకుఁ జదువుచుండగా, సంసారపుఁ జిక్కులు పెక్కుతటస్థించి, యీచదువు నంతతో నాఁపివేసినవి. విస్తారముగు బధిరత్వముండినకారణమున దొరతనము వారియుద్యోగముల కాసపడక, దేవరాజసుధి సాహుకారులదగ్గర నాశ్రయము సంపాదించుకొని కొన్నేండ్లుగడపెను. ఆసమయమున నే శాంగ్లము, అఱవముచక్కఁగాఁ గృషిచేసి, తెనుఁగెల్ల స్వయముగఁ జదివిచూచి, సంస్కృతములో శ్రద్ధమైసిద్ధాంతకౌముదిపఠించి, కొంతతర్కము, కొంచెమువిూమాంస గురుముఖమున నధ్యయనించెను. ఆ సాహిత్యపు సాహసముతో "భగవద్గీత" తీసి విశేషార్థ ప్రతిపాదకముగ నొకవ్యాఖ్య వ్రాసెను. ఆరచనయే యానందముద్రాలయము వారికి దేవరాజసుధికిఁ జెలికారము

గలిపెను. తదాదిగ నీదేవరాజు ప్రాచీనకావ్యములు, శతకములు, భారత భాగవతాదిపురాణములు పాఠభేదములతో సరిచూచి సరస పాఠములెత్తి, వలసినవానికి లఘువ్యాఖ్యలు వ్రాయుచుఁ దెలుఁగు విమర్శకుల కాదరణీయములగు భూమికలు వెలయించుచు, కవి జీవితములు ప్రమాణమాన్యములుగాఁ బ్రకటించుచు నానంద ముద్రాలయము మూలమునఁ దెలుగుబాసకు వాఙ్మయపువిందు లిచ్చెను. చిన్నయసూరివచనరచన నొరవడిగా నుంచుకొని, దానికంటె నొకమెట్టు దిగువనుండు సులభభాషలో సంపూర్ణముగా రామాయణభాగవతములు హృద్యగద్యములో వ్రాసి వెలువరింపఁజేసెను. వచనభారతము కొన్ని పర్వములు మాత్రమైనవి. దేవరాజసుధి వాఙ్మయసేవా సౌధమునకు ఆనందముద్రాలయము వాధారస్తంభాయమానులు.

ఈయన చివరిదశలో శ్రీసూర్యరాయాంధ్రనిఘంటు కార్యవ్యవహర్తగఁ బనిచేసి, తన్నిఘంటువునకు బహుగ్రంథపరిశీలనముగావించి పదపదార్థములెత్తియిచ్చెను. పాండితిని మించిన వినయ గరిమ కల వారీయన.

వత్సవాయి వేంకట నీలాద్రిరాజు

1881-1939

క్షత్రియుఁడు. వసిష్ఠగోత్రుఁడు. తండ్రి: వేంకట సీతారామరాజు. జన్మస్థానము: మోడేకుఱ్ఱు. నివాసము: తుని. జననము: 1881. నిర్యాణము: 1939 సం. కృతులు. ౧. ఆంధ్రక్షత్రియులు [విమర్శనాత్మకము. 1920 ముద్రి] ౨. ఆంధ్రమేఘ సందేశము [1912 ముద్రి] 3. అభిజ్ఞాన శాకుంతలము [1933 ముద్రి] ౪. విక్రమోర్వశీయము. ౫. మాళవికాగ్నిమిత్రము [అముద్రితములు].

ఈ నీలాద్రి రాజుగారికి దేశములోఁ గవిరాజని ప్రసిద్ధ వ్యవహారము. ఈయన తుని సంస్థాన విద్వత్కవి. రాజులలోఁ గవియగుటయేగాక, కవులలో రాజగుటయు నీయనకుఁ గవిరాజబిరుదము చరితార్థ మయినది. ఈపద్యము వీరి వంశాదివిశిష్టతను విస్పష్టపఱచును.

సీ. రాజకేసరివర్మ రాజేంద్రచోళాది
        జనపతుల్ కూటస్థజనులు మాకు
    భూలోక వైకుంఠపులు రంగ వేంకటే
        శ్వరు లన్వవాయ దైవములు మాకు
    తెలుఁగు రాయ నరేంద్ర తిమ్మరాయప జగ
        త్పతు లన్వయప్రదీపకులు మాకు
    భగవత్పదధ్యాన పర విశిష్టాద్వైత
        మత మన్వయక్రమాగతము మాకు

గీ. ననికి వెనుకంజవేయక యసుతృణములు
    వదలి దివి చూఱకోలు సద్వ్రతము మాకు

తళుకు కనకంబునకుఁ బరిమళము వోలె
కావ్యనిర్మాణ మతి యశస్కరము మీకు.

ఆంధ్ర మేఘసందేశావతారికలోఁ గవిరాజుగారు తమ సహాధ్యాయునిచేఁ జెప్పించుకొన్నటులు వ్రాసిన పద్యమిది.

ఈ క్షత్రియకవి, మోడేకుర్తిసంస్కృతపాఠశాలాపండితులు ఆకొండి వ్యాసలింగశాస్త్రిగారి సన్నిధానమున సంస్కృతాంధ్రసాహితి సంగ్రహించెను. పాణినీయమునను గొంతప్రవేశము కలిగించుకొనెను. కవిత్వము మంచి చిక్కని పలుకుబళ్ళతోనుండి చక్కఁగ నడపింపఁగల నేర్పరులీయన, పెద్దన, తిమ్మనార్యుఁడు మున్నగువారిశైలి వీరి కవితాకొరవడి. భాష నిర్దుష్టము, శిష్టసమ్మతముగ నుండును. కాళిదాసుని యభిజ్ఞానశాకుంతలము, మేఘసందేశము ననువదించి వెలువరించిరి. విక్రమోర్వశీయము, మాళవికాగ్నిమిత్రముకూడఁ దెనిఁగించిరని తెలియవచ్చునుగాని యచ్చుపడలేదు.

కాళిదాసుని ప్రతికృతికి నెన్నో పరివర్తనములున్నవి. అందులో నభిజ్ఞాన శాకుంతలమునకు మన తెలుఁగులోఁ బేరుపడిన యనువాదములు పదిపదునైదుదాక నున్నవి. శ్రీపరవస్తు రంగాచార్యులుగారు [వీరిది రెండంకములు మాత్రమే 'సకల విద్యాభివర్ధనీ పత్రిక'లో వెలువరింపబడినది]. కందుకూరి వీరేశలింగముగారు, వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు, రాయదుర్గము నరసయ్యశాస్త్రిగారు, దాసు శ్రీరామకవిగారు వడ్డాది సుబ్బారాయఁడుగారు, నిడమర్తి జలదుర్గా ప్రసాదరాయఁడుగారు, మంత్రిప్రెగడ భుజంగరావుగారు, కాంచనపల్లి కనకమ్మగారు, పేరి కాశీనాథశాస్త్రిగారు, వీరెల్లరును శాకుంతలా పరివర్తనకర్తలు, తరువాత మనకవిరాజుగారొకరు. వీరి తెలుఁగుసేఁతలో విశేషములు రెండున్నవి. కేవలము మూలానుసారముగ ముక్కకుముక్క తెలిఁగింపక,

వ్యాఖ్యాన సాహాయ్యమున భావ్యప్రాయముగఁ బెంచి రచించుట యొకటి. సంస్కృతమునను, దెనుఁగునను దొల్లిప్రచురితములగు ప్రతు లన్నియుఁబట్టిచూచి, పాఠభేదములు, ప్రక్షిప్తప్రదేశములు తెన్నుగఁబరి కించిపూర్వాపరసందర్భములు తాఱుమాఱుగాకుండఁజేయుట రెండవది. కవితాధారసంగతి వేఱేచెప్ప నేల? ఈతీరున జాలువాఱుచుండును.

సీ. రాలియున్నయవి కీరముల తొఱ్ఱలనుండి
చెదరి నీవారముల్ చెట్లక్రింద
తెలుపుచున్నయ వింగుదీ ఫలోద్భేదంబు
జిడ్డులై యందంద దొడ్డశిలలు
మెలఁగుచున్నయవి నమ్మికతోడ నెప్పటి
పగిది శబ్దమునైచి మృగములెల్ల
కలిగియున్నయవి వల్కల శిఖానిష్యంద
రేఖాంకముల నీళ్ళ రేవుదార్లు
మాఱియున్నవి యాజ్యధూమంబు వలనఁ
జివురు టాకుల కాంతులు చెన్నుదరిగి
తోఁగియున్నవి గాడ్పులఁ దొలఁకిపాఱు
బోదియలనీళ్ళఁ బాదపంబుల మొదళ్ళు.

'ప్రథమాంకము'

ఉ. ఘ్రాతముగానిపుష్పము, నఖంబులఁద్రుంపని పల్లవం బను
స్యూతముగానిరత్నము, రుచుల్గయికోని నవాసవం బఖం
డాతత పుణ్యసత్ఫలము నట్లనఘమ్మగు నాలతాంగి రూ
పాతిశయంబు నెవ్వనికి నంచు విరించి సృజించియుంచెనో?

కవిరాజుగారి మేఘసందేశపుఁ దెలుగు సేఁతలోని మచ్చు పద్యములు మఱిరెండు.

శా. ఆపీటన్నడిశేఁబు వీధిఁబడి కాంతాగారమున్ జేరు న
వ్వాపుంబోణుల కల్లిబిల్లిగొని చూపున్ మాపుపెంజీకటిన్
నీవెంతే నొరగంటిపైఁడితళుకు న్నిద్దంపుఁగొమ్మించునన్
ద్రోవంజూపుము వారలుల్కుదురుచిన్కున్ బ్రోతలేకుండుమీ!

ఉ. పైదవిభాసపీఁడను గృపామతి కల్మినొ లేక చెల్మినో
కాదనకిట్టిపాటి యుపకారమొనర్చి మదర్థనంబు మై
నాదట నిచ్చవచ్చునెడలందుఁ జరింపుముకార్యెడంగుతో
లేదవుగాక స్రొమ్మెలగు లేమవియోగమునీకు బ్రేల్మిడిన్.

కవిరాజుగారు చట్టవిరుద్దము. కూర్చొనియున్నగు నెరసులుకొన్ని శాకుంతల కవితలో దొరలించిరి. ఆనాటకములో నీచపాత్రోచిత మైన వాడుక భాష యెంతసొగసుగ నడచినదో?

క. ఇలనెంత చెడ్డదైనను
కులవృత్తిని విడిచిపెట్టగూడదుగందా ?
తలచదుము చదుముకొనిమేఁ
కలఁజంపే బాపనయ్య కటికోఁడయ్యా !

నీలాద్రిరాజుగారు పెద్దాపురము రాజ్యమును బరిపాలించిన శ్రీ రాజా వత్సవాయి వేంకటసింహాద్రి జగత్పతీంద్రుని యాదరమునఁ దుని సంస్థానకవిగానుండి పేరందెను. తునిరాణి శ్రీ సుభద్రాంబిక యీకవిని బహుగౌరవముతోఁ జూచినది. నేఁటి తునిరాజుగారు శ్రీ వత్సవాయి వేంకటసూర్యనారాయణ జగపతిరాజావారి పట్టాభిషేక సందర్భమున ప్రదర్శనము చేయుటకై కవిరాజుగారు శాకుంతల మాంధ్రీకరించి నటులు ప్రస్తావనలోనున్నది. శ్రీవారి సంస్థానమున నీయన జేగీయమానముగ శతావధానము గావించెను. ఆంధ్రభారతీ తీర్థవారు 'కవిభూషణ' యను బిరుదముతో నీయనను సత్కరించిరి. కవిరాజుగారు తాను శతావధాని నన్న సంగతి యీపద్యములలోఁ జేరుకొనెను.

శా. నానాసాధు సభానదార్య సుమనోనాళీకనాళ వ్రణా
ళీనిర్వ్యాజ నిపేయమాన సువచో లీలామృతా స్వాదనా
పౌనః పున్యరసోదయుండ సుమనః పద్మైక సంవేశిత
శ్రీనాధుండ శతావధాన కవితా సింహాసనాధీశుఁడన్.

మ. తనిరాజేంద్రుశతావధాన కవితా తుష్టాత్ముఁ గావించి యా
యన సమ్మాన విభూతినై 'సుకవితాయద్యస్తి రాజ్యేనకి'
మ్మనురీతిన్ గవిరాజటంచును జనం బాబాల గోపాలమున్
వినుతింప న్విలసిల్లువాఁడఁ గవితా విద్యానవద్యాకృతిన్

నీలాద్రిరాజుగారు కవియు, శతావధానియుఁగాక మంచి విమర్శకుఁడని 'ఆంధ్రక్షత్రియులు' అనిన చిన్న పుస్తకమువలనఁ దెల్ల మగును. శ్రీచిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు 'ఆంధ్రులచరిత్రము' లో నాంధ్ర దేశమును బరిపాలించిన కాకతీయులు సూర్యవంశక్షత్రియులనితొలుత వ్రాసి, తరువాతఁ జతుర్థకులజులని మరల వ్రాసిరి. పరస్పరవిరుద్ధముగ నిటులు వ్రాయుటకుఁ గారణమేమని యడుగ మొదటిది భ్రమ యనియు, రెండవది ప్రమయనియుఁ బిమ్మట వాదించిరి. అప్పుడుమన కవిరాజుగారు శ్రీరావుగారి వ్రాతను సప్రమాణముగఁగాదనివాదించి కాకతీయులు క్షత్రియులేయని యీపుస్తకములోఁ దేల్చివ్రాసిరి.

ఈకూర్పునకుఁ బీఠిక వ్రాయుచు విమర్శకాగ్రేసరులు కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారుచిట్టచివరనిట్టులు తమయభిప్రాయము వెలిబుచ్చిరి "...ప్రతాపరుద్రాదులు శూద్రులను భ్రమ పల్వురకుఁ గలిగినది. నేనును నందులోని వాఁడనే గాని శ్రీ కవిరాజుగారు వ్రాసిన యీ గ్రంథము చూచిన తరువాత నేనిది వరకుఁ దలఁచినదితప్పనిగ్రహించి దిద్దుకొన వలసినవాఁడనయితిని."

ఈయుభయవాదములలోని సాధుతాసాధుతలు నిర్ణయించుకొనుట కిదిసమయముగాదు కవిరాజుగారు చక్కనివిమర్శన శక్తికల వారని

"ఆంధ్రక్షత్రియుల" వలనఁ బ్రత్యక్షమగును. అదేమనకుఁ బ్రస్తుత విషయము.

నీలాద్రిరాజుగారు అచ్చుతెనుఁగులోను జక్కని చిక్కని కవిత వంతరింపఁగలరు. ఈవృత్తాంత మీచాటుపద్యము చాటుచున్నది.

ఉ. గూటిపులుంగులన్ మొఱఁగి కూళతనంబున నేయునట్టి వా
వేటలుగీటలున్ జముని వీటికి బాటలు రాచపాడికిన్
జేటులుగాకమార్తురెద జిందఱవందరవో రొదన్ దెసల్
బీఁటలువాఱఁగాననికిఁ బెండ్లికిబోయినయట్లు పోవలెన్
సూటికొలందికిన్ దివియఁజూచినిగిడ్చిన మార్తుచేతివా
వీటు తనంత తావలచియొక్కటి పైఁబడు పూవుఁబోఁడి మే
మీటిన చన్నుదోయివలె మీఁదికిరావలె నొక్కపెట్ట పై
పాటున క్రొత్తనెత్తుకలపమ్ములు గమ్మఁగ బేరురమ్మునో
నాటవలెందగం దనమనమ్మున మార్కొని ముమ్మరంపు మై
తీఁటలువోఁబెనంగవలెఁ దేనియ తేటలవోలె నెత్తురుల్
నోటఁబడంగ నొడ్డఱచి నూల్కొనఁగావలె నీడబోని పో
రాటమునందొడల్ విడిచి గక్కున నక్కునఁ జేర్చు వేలుపుం
జోటి చనుంగవన్ మిగులఁజొక్కవలెన్మఱి పేరసంబుతో
నోటమిలేక తా బ్రతికి యుండినచో మగవెల్ల వీఁడె పో
మేటి మగండనంగఁ బుడమింబసమీఱఁగ నేలఁగావలెన్
పాటుపడంగ నొప్పతమపాడికిఁ జాలకడుక్కి ముచ్చులై
కూటికొఱంతలేక తినికూర్చుని యొండొరునెక్క సక్కెపున్
మాటలనాడికొంచు వెడ నవ్వులతోడన ప్రొద్దుపుచ్చి మై
పాటున నెంతయున్ జమునిపాల్పడి పోవఁగ మేమె మేమె పో
మేటి కొలంబు వారమని మీసలు దువ్వెదు రాచవారికిన్
గాటకమయ్యెనే! యకట! కయ్యము తియ్యమునాఁడు నాఁటికిన్.

జనమంచి శేషాద్రిశర్మ

1882

తెలగాణ్య వైదిక శాఖీయులు. తల్లి: కామాక్షి. తండ్రి: సుబ్రహ్మణ్య శర్మ, జన్మస్థానము: నెల్లూరుమండలములోని కలువాయుపురము. నివాసము: కడప. జననము 4-7-1882 సం॥ విరచిత కృతులు: ౧. బ్రహ్మపురాణము. ౨. బ్రహ్మాండపురాణము. ౩. కౌమారికాఖండము (స్కాందాంతర్గతము) ౪. సర్వమంగళాపరిణయము [మహాకావ్యము] ౫. బాలాగమమాహాత్మ్యము ౬. లలితోపాఖ్యానము ౭. శ్రీమద్రామాయణము ౮. సంగ్రహరామాయణము ౯. విచిత్రపాదుకాపట్టాభిషేకము ౧౦. పాండవాజ్ఞాతవాసము. ౧౧. దైవజ్ఞ సార్వభౌమ విజయము ౧౨. సీతాస్వయంవరము ౧౩. సువ్రత ౧౪. కీరవాణి ౧౫. మనోరంజని, ౧౬. యతిధర్మప్రదీపిక ౧౭. గీతితిలక. ౧౮. కడప మండలచరిత్ర ౧౯. ఉదయగిరిముట్టడి ౨౦. శ్రీకృష్ణావతారతత్త్వము ౨౧. శ్రీరామావతారతత్త్వము [కొన్ని యముద్రితములు] ౨౨. కేదారారుణాచల ఖండములు [స్కాందాంతర్గతములు] ౨౩. హృదయానందము. [కల్పిత ప్రబంధము—పద్యసంఖ్య మూడువేలు] ౨౪. శ్రీశంకరగురువరచరితము [౩ వేలు పద్యములు] ౨౫. కవివిలాసము. ఇత్యాదులు.

అధునాతనాంధ్రకవులలోఁ బురాణవాఙ్మయమువంకఁ జూచినవారు నలుగు రైదుగురు మాత్రము. వారిలో భారతరామాయణముల నాదరించినవారి సంఖ్య పెద్దది. సంస్కృతములో అష్టాదశపురాణములు కలవుగదా! వానిని జూచుచున్నవారు తక్కువ. నేఁడనువాదవాఙ్మయమునకు, విశేషించి పౌరాణగాథలకు మనవా రంతగాఁ జెవు లొగ్గక పోవుటచేఁ గాఁబోలు భారతాదులైన నాలుగైదు పురాణములకంటెఁ దెలుఁగుబాసలోఁ బురాణములు లేవు.

ఈకొఱంత కొంతవఱకుఁ దీర్చినకళాప్రపూర్ణ జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారు యావదాంధ్రమునకు నభివందనీయులు. శ్రీ శర్మగారు

కడపలోని 'లలితావిలాసము' న పుణ్యజీవనము గడపిరి. వీరి యుభయ భాషాపాండిత్య మప్రతిమానము. పౌరాణికతత్త్వ పరిజ్ఞాన మసమానము. ఉపనిషత్తులు చదివిరి. సూత్రభాష్యము నెఱిఁగిరి.

శేషాద్రిశర్మగారి యభినివేశ మాశ్చర్యకర మైనది. వీరు వ్రాసిన పద్యములు మొత్తము లక్షకు మించు నేమో! "పాండిత్యమున నున్న పస కవిత్వమున లే" దని కొందఱివాదము. వస్తుస్థితి నిర్ణయించుట తరముకాదు. ఈవిమర్శ కాఁగినవారు పురాణకవులలో నెందఱుందురు?

వీరు శ్రీమద్రామాయణమును దెనిఁగించిరి. అది స్వేచ్ఛానువాదము గాదు. విద్యార్థులకు సైతము సులభముగాఁ దెలియుటకు శ్లోకమున కొక పద్యము చొప్పున వ్రాసిరి. విసువు విరామము లేక యిన్ని పద్యములు వ్రాయుట కవి కుండవలసిన గొప్పశక్తులలో నొకటి. శర్మగారు మూర్తీభవించినదైవభక్తి. వీరి గ్రంథము లన్నియు భగవత్పరములే. బ్రహ్మపురాణ మాంధ్రీకరించిరి. బ్రహ్మాండపురాణ మనువదించిరి. స్కాందమున కేతామెత్తి కౌమారికాఖండము కేదారారుణాచల ఖండములు పరివర్తన మొనరించిరి. తాండవకృష్ణభాగవతము - సర్వమంగళాపరిణయము-హనుమద్విజయము-కృష్ణావతారతత్త్వము(12భాగములు-)రామావతారతత్త్వము(10భాగములు)- సంగ్రహభారతభాగవత రామాయణములు- ఈగ్రంథములన్నియు భగవత్సంబంధములే గదా? చరిత్రవిషయముగూడ నెఱుఁగుదు నని కడపమండలచరిత్ర — ఉదయగిరి ముట్టడి రచించి చూపిరి. శర్మగారికి మనుచరిత్రమనిన నెక్కువ మక్కువ. పెద్దన వీరిదృష్టిలో మహామహాంధ్రకవి. ఇతని జన్మాదికమును గూర్చియు, నీతని కవిత్వవిశేషములను గూర్చియు వీరు చక్కనిపరిశోధనములఁ జేసియున్నారు. అవి సమంజసముగా నుండును. పెద్దన బళ్ళారి మండలమునఁ గల దూపాటుసీమనుండు 'దోరాల' గ్రామమునఁ బుట్టె నని శ్రీ రేకళింగము ప్లంతులు గారు వ్రాసిరి. ఈవిషయమున ననేక సత్య

పరిశోధనలఁ జేసినప్రమాణముగా నాయన వాదమునుగాదని వాదించిరి. ఇది వీరి చరిత్ర పరిజ్ఞానము వెల్లడించుటకుఁ బనికివచ్చును. వీరు ప్రత్యేకముగా "మనుచరిత్ర హృదయావిష్కరణము" రచించిరి.

చిన్ననాఁట శేషాద్రిశర్మగారు కడపలోవిద్యాభ్యాసము కొన్నాళ్లు చేసిరి. అక్కడనసిగఁ జదువుఁసాఁగమి కాశీపట్టనమునకుఁ బదునొకండవయేఁటఁ బయనము సాఁగించి, కాలినడకచే నాలుగేండ్లకు వారణాసిఁ జేరికొనిరఁట. అచ్చటఁ గొన్నివత్సరములుండి సంస్కృతవిద్యాధ్యయనముగావించివచ్చి, విజయనగరము, కసిమికోటలలోఁ బండితసన్నిధిని స్కంధత్రయాత్మకజ్యోతిర్విద్య నభ్యసించిరి. జ్యోతిశ్శాస్త్రమున శర్మగారు చాలఁ బ్రజ్ఞావంతులు.

జ్యోతిషము చెప్పుచు నందఱ నాశ్రయించి తిరుగుట వీరి కిష్టముగాక కడపలోనియాంగ్లపాఠశాలలో నాంధ్రపండితులుగాఁబ్రవేశించిరి.

నెల్లూరికడనున్న జన్నవాడక్షేత్రమునఁ బినాకినీతీరమున కామాక్షీమల్లికార్జునుల సన్నిధిని వీరు నడుమనడుమఁ బెక్కునెలలు వసించి తపము గావించుదురని వినికి. ఆయుపాసనామహిమచేతనే వీరు మహోత్సాహముతో గంటకువందలు పద్యములువ్రాయుచున్నా రని చెప్పుదురు. ఒకమహాశయు లిట్లు వ్రాసిరి.

ఆ. వె. ఉన్నకవులలోనఁ జన్నకవులలోన
నిన్నికృతులు వ్రాయఁ గన్న దెవరు?
రాముఁ డల్ల పోతరాజునకుంబోలెఁ
బలుకుఁదోడొ యేమొ! లలిత నీకు.

వీరు నరాంకిత మొనరింపలేదు. జనమంచి శర్మగారు విద్వత్కవులే గాక సత్తములు, సహృదయులు, పరమభాగవతోత్తములు. దుర్విమర్శనములు దురహంకారములు వీరికిన చ్చవు. ఒకప్పు డెక్కడో

యొకసభలో మన శర్మగారిని వ్యక్తిపరముగా దూషింప మొదలిడి రఁట. ఆ సభలో శర్మగారును గలరు. కాని వారు నవ్వుకొనుచు నూరకుండిరట. అయినను సభా వేదికకుఁ బ్రక్కవారి ప్రోత్సాహముచే నెక్కక తప్పినదికాదు. లేచి చెప్పినమాట లివి: "మహాజనులారా! ఈసమయమున వాదప్రతివాదములుజరపుట నాకిష్టములేదు. ఏనాఁడో ఎన్నితరముల క్రిందనో జనులయెడ మంచిగా మెలంగుచుండుటచే మాకు "జనమంచి" యను నింటిపేరు వచ్చినది. ఇప్పుడు నేనును మొగముచెండుకొని వారివలె ననవసరముగా నాప్రతిపక్షుల విమర్శించితి నేని మాయింటిపేరు నేతిబీఱకాయను జేసినవాఁడ నగుదును." ఈ వాక్యములలో శర్మగారి సహృదయత వ్యక్తమగుచున్నదిగదా! మహాకవులకు మంచితనము తోడైనచో వచింపనేల? శేషాద్రిశర్మగారు దత్తమండలమునకే గాక తెలుఁగు బుడమికి వన్నెదెచ్చు కవులు. నాస్తికతా ప్రాబల్యముతో నిండియున్న నేఁటికాలమునకు శర్మగారివంటి భాగవత కవులు, వారి గ్రంథములవంటి భక్తి రస పూరిత గ్రంథములు మిన్నగా జనింపవలసి యున్నది. శర్మగారి గ్రంథములెల్ల వెలువరింప దీక్షించిన శ్రీ వావిళ్ళ వేంకటేశ్వర శాస్త్రిగారి నభినందింపవలయును.

కళాప్రపూర్ణులు, కావ్యస్మృతితీర్థులునగు శేషాద్రిశర్మగారినిగూర్చి కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారి ప్రశంస యుదాహరింపఁదగినది. "వీరికవిత్వమునకు వీరి వినయాతిశయము శోభను గలిగించుచున్నది. కవిత్వ-పాండిత్యములకును, సౌజన్యమునకును నిత్యసంధి లేదనుట మనమెఱింగిన విషయమే. వీరెవ్వరినిగాని యధిక్షేపించినట్లు, ఎవ్వరితోగాని వాదము నకుఁ బూనుకొన్నట్లు గానరాదు. సౌజన్యము వీరి కలంకారము. ప్రఖ్యాతికై ప్రాకులాడువారు కారు......"

శర్మగారి కవిత్వము ధారాళధోరణిగలది. వీరిగ్రంథము లన్నియు అనువాదము లేయగుటచే గల్పనాగంభీరిమ వీరెంతగా బ్రదర్శింతు రో

తెలిసికొనఁ జాలము. కౌమారికాఖండమునందలి గౌరీశంకర వివాహ ఘట్టమున వీరికవితాధార జాహ్నవి వలె నిట్లు పొంగారుచున్నది.

క. కనిపెట్టుచు బ్రాహ్మణవరు
లనూన పద్ధతిని సాగునట్లొనరుపఁగాఁ
దనయాన్వయములఁ జెప్పం
గను బూని హిమాద్రి యనియెఁ గన్యక దీనిన్.

క. పితరుల దౌహిత్రిగ నా
సుతగా నెఱుఁగంగఁ దగును శుభగుణ నిలయన్
మతిమద్వర్య నొసంగెద
హితమిది లోకాళి కన్నయిచ్చు పొలయుటన్.

క. అనియూరకుండె; నల్లుని
దనఁబడు వంశం బెఱుంగఁ దయ్యెంగానన్
మునిముఖుల నడిగె వంశం
బననెయ్యది శంభుని దని యంద తెఱుఁగమిన్.

మ. వనజాక్షుండిటు పల్కె; నెవ్వరిని నీవార్తన్ వచింపంగ నే
రని వారిం గని ప్రశ్న మావడిగినన్ రా దుత్తరం బెవ్వరై
నను గుర్తింపగరాని యన్వయము వింతఁగాంచు నీయల్లునే
యనుమోదంబునఁ బ్రశ్న చేయుము; మతఁడే యావార్తలం జెప్పెడున్.

క. వినుమహి యేయహిపాదము
ల నెఱుంగుంగాని యెవఁ డిలాస్థలిఁ జెప్పం
గను జాలునె తెలియుదు; నని
తన గోత్రముఁ జెప్పఁడేని తగ మద్భగినిన్.

క. ఒసఁగంగ రాదు; శంభున
కనమాన్వయుఁ డగుట; ననఁగ నమ్మాటకు నం

దెసఁగెను హాసధ్వను; లా
సుసమయ మావేడుకలకుఁ జోటయి యుండన్.

చ. వారుఁడిపుడేమి యుత్తరము నారసి యిచ్చునో వీనులార ని
త్తరుణమునందు విందఁ; మని తత్తఱమందుచు సభ్యులెల్ల నుం
డిరి; ధ్వని యద్ది తగ్గెనట నీలగళుండు విమర్శపద్ధతిన్
వరమతి నెన్ని భీతుఁడగు వానివిధంబువ నాన తాన్యుఁడై.

గ్రంథవిస్తారరచనలోఁన చటనచటఁగొన్ని వ్యర్థపదములు దొరలినను, శర్మగారి ధారావాహికమైన శయ్యలోనవి పరిగణింపఁ దగినవి కావు. కవిత్వమే తపస్సుగా భావించి, యోపికతో మనస్సునిలఁబెట్టి యెన్నో మహాకృతులు రచించి యిచ్చిన శేషాద్రిశర్మగారి సేవ రాయల సీమలో తెలుఁగుసీమలో విలువయిడరాని యొక మేలి రవ్వ.

త్రిపురాన వేంకట సూర్యప్రసాదరాయకవి

1889-1945

తెలగా వంశీయుఁడు. తల్లి: నారాయణమ్మ. తండ్రి: తమ్మయ్యదొర. జన్మస్థానము: శ్రీకాకుళము తాలూకాలోని సిద్ధాంతము. జననము: 1889 అక్టోబరు 31 తేదీ. నిర్యాణము : 1945. ముద్రిత కృతులు: ౧. నిర్వచన కుమారసంభవము [౬. అశ్వాసములు. 1913 ముద్రి.] ౨. రఘూదయము [౪. అశ్వా. 1924ముద్రి.] 3. రతి విలాపము [ద్విపద కావ్యము 1926ముద్రి] ౪. మొయిలురాయబారము [కాళిదాసుని మేఘ సందేశమునకు స్వతంత్రదేశీయ గేయానువాదము. 1940ముద్రి] అముద్రితములు: ౧. నిర్వచన రఘువంశము [శ్లోకమునకుఁ బద్యముగాఁ దెనిఁగించినది. 19 సర్గములు] ౨. ఇందుమతీపరిణయము [అజ చరిత్రము] 3. ఉత్తరరామచరిత్రము [భవభూతి నాటకమునకాంధ్రీకృతి] ౪. కిరాతార్జునీయము [భారవికిఁ బద్యాంధ్రీకరణము] ౫. అజవిలాపము [ద్విపద ఇది 'భారతి'లోఁ బ్రకటించిరి] ౬. మృతజీవి జీవితామృతము [తమ్మయవిభూ! తండ్రీ! కవిగ్రామణీ'' అను మకుటముతోఁ దండ్రిగారి జీవితచరిత్ర ప్రతిబింబించునట్లు వ్రాయఁబడిన చిన్నగ్రంథము] ౭. శ్రీరామాశ్వమేధము [పద్మపురాణములోని పాతాళఖండము, ఇదియసంపూర్ణము] ౮. శ్రీభగవద్గీతామృతము [దేశీయచ్ఛందోగీతికలలో ద్విపాత్రనాటికగా రచింపఁబడినది].

శ్రీసూర్యప్రసాదరాయకవి త్రిపురాన తమ్మయరాట్కవీంద్రునకుఁ దగిన తనయుఁడు. ఇంకను కొడుకు కళాప్రపూర్ణుఁడు కాలేదు, సరిగాఁబదు నాలుగు నెలలేని నిండలేదు. తమ్మయకవి భగవదాజ్ఞకు బద్ధుఁడయ్యెను. పాండితిలోఁ గవితలో వీరిరచనములను బట్టి పరికించినవారికి 'పుత్రాదిచ్ఛేత్పరాజయ' మ్మనిపించును. సూర్యప్రసాదరావుగారిజననం 1889లో. ఆయనకేమి? పరులకడకుఁ బోయి చేచాపనక్కరలేకుండ, స్వేచ్ఛగాఁ దినిచేతులార నింత పెట్టుకొను శ్రీమంతుల వంగడములోఁ బుట్టెను.

పసితనముననే తండ్రిని బాసినవాఁడని కడుగారాబమునఁ బెంపఁబడెను. పదునైదేండ్లు వచ్చుదాఁక వేఁటమీఁదను, ఆటలమీఁదను గల వేడుక విద్యపై లేదు. "తమ్మనదొరగారికిఁ దప్పి పుట్టితివి నాయనా!" అని యొకపెద్దమానిసి వీథిఁబోవుచు నన్నమాట శూలపుఁబోటై, సూర్యప్రసాదరావుగారు వెంటనే యింటికిఁబోయి తన బుద్ధి చదువు బాటపై నడిపించెను. మనోరథము మంచిది గానఁ దను యింటి పండితుఁడు శ్రీ ముక్కవిల్లి సాంబయశాస్త్రిగారి సారథ్యముతో నడక చఱ చఱ సాఁగినది.

గురుదేవులు సాంబయశాస్త్రిగారిని గుఱించి ప్రసాదరాయ కవి 'మృతజీవి జీవితామృతము' లోఁ గనఁబఱిచిన భక్తి గౌరవ మీ పద్యములలో నారయఁగలరు.

మ. హరిభక్తుండును శేముషీ గురుఁడు నీ యాస్థాన విద్వత్కవీ
శ్వరుఁడౌ సాంబయశాస్త్రి ముక్కవిలి వంశ స్వచ్ఛ రత్నమ్ము మ
ద్గురుఁడై నాఁడు సుమయ్య! యయ్యనఘుఁ గన్గొన్నప్డు నిన్గన్న యా
దరమున్ భక్తియుఁ గల్గుఁ దమ్మనయ విభూ! తండ్రీ! కవిగ్రామణీ!

మ. పదునై దేఁడుల యీడు వచ్చుదనుకన్ బాలోచితక్రీడలం
జదువుల్ మాని చరించునాకుఁ గవితాసక్తిం బ్రసాదించి యొ
ప్పిదమౌ దారికిఁ ద్రిప్పి తాఁ జదువుచెప్పెన్ మద్గురుండెంతు నం
త దయాళుండు గలాఁడె తమ్మనయ విభూ! తండ్రీ! కవిగ్రామణీ!

మ. ధన మీవిచ్చితిగాని యాతఁడిడు విద్యాబుద్ధులే నాకు నీ
ధన సంపత్తికి మీఱి కీర్తియు మహత్త్వమ్మానముంగూర్చె, న
య్యనఘున్నిన్నుఁ దలంప నెక్కుడతఁడే యౌఁ, గాని, నాకట్టియా
తని నీ విచ్చితి గాదె? తమ్మనయ విభూ! తండ్రీ! కవిగ్రామణీ!

రఘువంశము మొదలిడి, కావ్యములు, నాటకములు మున్నగాఁ జదువవలసినవెల్లఁజదివిరి. తెనుఁగులు తనివితీఱవినిరి. తండ్రినిస్మరణకుఁ దెచ్చుచు, పండితుల మెచ్చులందుచు జానుదెనుఁగులోఁ దియ్యని కవిత్వము కట్టుటకుపక్రమించిరి. రఘువంశము, కుమారసంభవము, శ్లోకమునకుఁబద్యము చొప్పునఁజెప్పిరి. 1940 లో మేఘసూతమునకు కడుఁగ్రొత్తరీతిని గేయములలో ననువాదముగావించి ప్రకటించిరి. ఆంధ్రకాళిదాసుఁడని యీయనకు బిరుదమున్నది. 'భారతీతీర్థము' లో శ్రీజయపురాధీశ్వరునివలన వీరికి 'కవిభూషణ' యను నుపాధిలభించినది. వానితోఁబనేమి? ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తువారు 1948 లోఁ జిలకమర్తి కవితోపాటు వీరిని 'కళాప్రపూర్ణ' లని బిరుదనామమిచ్చి మెచ్చిరి.

సూర్యప్రసాదరాయకవి కవితాకళలోఁ బ్రపూర్ణుఁడనుట కతని కృతులు పరమప్రమాణములు. ఇక్కవిమణికిఁ దిక్కనముఖకవితయాదర్శముగా నుండియున్నటులు పదముపదమునఁ గానవచ్చును. సొలుపు గల తెలుఁగుపలుకుఁ గూర్పులో మంచినేర్పు మనకవిగారికున్నది. వీరి "నిర్వచన కుమారసంభవము" లో నెల్లను గందములు, గీతములు, పెద్దవృత్తములు పెక్కులేవు. ఉదాహరణమున కొక మెత్తని పద్యము చూడుడు:

క. కటముల తీఁటలు వో గజ
ఘటలు సరళతరుల రాయఁగా బాల్వడి తత్
స్ఫుటతర పరిమళ భర మ
చ్చోటున నెత్తములఁ జేయు సురభిళములుగాన్.

౧. ఆ ఉ౭ ప॥

"రఘూదయము" లోని వొక రెండు ప్రకటింతును:

మ. ఒకనాఁడొక్కమదాంధ సింధురము గండోద్భూత కండూతి కో
ర్వక యీచెట్టునరాయ మాఢ వలసారన్ దీనిపైపట్ట దా

పసితనముననే తండ్రిని బాసినవాఁడని కడుగారాబముగఁ బెంపఁబడెను. పదునైదేండ్లు వచ్చుదాఁక వేఁటమీఁదను, ఆటలమీఁదనుగల వేడుక విద్యపై లేదు. "తమ్మనదొరగారికిఁ దప్పి పుట్టితివి నాయనా!" అని యొకపెద్దమానిసి వీధిఁబోవుచు నన్నమాట సూలపుఁబోటై సూర్యప్రసాదరావుగారు వెంటనే యింటికిఁబోయి తన బుద్ధి చదువు బాటపై నడిపించెను. మనోరథము మంచిది గానఁ దమ యింటి పండితుఁడు శ్రీ ముక్కవిల్లి సాంబయ్యశాస్త్రిగారి సారథ్యముతో నడక చఱచఱ సాఁగినది.

గురుదేవులు సాంబయశాస్త్రిగారిని గుఱించి ప్రసాదరాయ కవి 'మృతజీవి జీవితామృతము' లోఁ గనఁబఱిచిన భక్తి గౌరవ మీ పద్యములలో నారయఁగలరు.

మ. హరిభక్తుండును శేముషీ గురుఁడు నీ యాస్థాన విద్వత్కవీ
శ్వరుఁడౌ సాంబయశాస్త్రి ముక్కవిలి వంశస్వచ్ఛ రత్నమ్ము మ
ద్గురుఁడై నాఁడు సుమయ్య! యయ్యనఘుఁ గన్గొన్నప్డు నిన్గన్న యా
దరమున్ భక్తియుఁ గల్గుఁ దమ్మయ విభూ! తండ్రీ! కవిగ్రామణీ!

మ. పదునై దేఁడుల యీడు వచ్చుదనుకన్ బాలోచితక్రీడలం
జదువుల్ మాని చరించునాకుఁ గవితాసక్తిం బ్రసాదించి యొ
ప్పిదమౌ దారికిఁ ద్రిప్పి తాఁ జదువుచెప్పెన్ మద్గురుం డెందు నం
త దయాళుండు గలఁడె తమ్మయ విభూ! తండ్రీ! కవిగ్రామణీ!

మ. ధనమీవిచ్చితిగాని యాతఁడిడు విద్యాబుద్ధులే నాకు నీ
ధన సంపత్తికి మీఱి కీర్తియు మహత్సమ్మానముం గూర్చె, న
య్యనఘున్నిన్నుఁ దలంప నెక్కుడతఁడే యౌఁ, గాని, నాకట్టియా
తని నీవిచ్చితి గాదె? తమ్మయ విభూ! తండ్రీ! కవిగ్రామణీ!

రఘువంశము మొదలిడి, కావ్యములు, నాటకములు మున్నగాఁ జదువవలసినవెల్లఁ జదివిరి. తెనుఁగులు తనివితీఱవినిరి. తండ్రినిస్మరణకుఁ దెచ్చుచు, పండితుల మెచ్చులందుచు జానుదెనుఁగులోఁ దియ్యని కవిత్వము కట్టుటకుపక్రమించిరి. రఘువంశము, కుమారసంభవము, శ్లోకమునకుఁబద్యము చొప్పునఁజెప్పిరి. 1940 లో మేఘదూతమునకు కడుఁగ్రొత్తరీతిని గేయములలో ననువాదముగావించి ప్రకటించిరి. ఆంధ్రకాళిదాసుఁడని యీయనకు బిరుదమున్నది. 'భారతీతీర్థము' లో శ్రీజయపురాధీశ్వరునివలన వీరికి 'కవిభూషణ' యను నుపాధిలభించినది. వానితోఁబనేమి? ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తువారు 1948 లోఁ జలకమర్తి కవితోపాటు వీరిని 'కళాప్రపూర్ణ' లని బిరుదనామమిచ్చి మెచ్చిరి.

సూర్యప్రసాదరాయకవి కవితాకళలోఁ బ్రపూర్ణుఁడనుట కతని కృతులు పరమప్రమాణములు. ఇక్కవిమణికిఁ దిక్కనముఖకవితయాదర్శముగా నుండియున్నటులు పదముపదమునఁ గానవచ్చును. పొలుపు గల తెలుఁగుపలుకుఁ గూర్పులో మంచినేర్పు మనకవిగారికున్నది. వీరి "నిర్వచన కుమారసంభవము" లో నెల్లను గందములు, గీతములు, పెద్దవృత్తములు పెక్కులేవు. ఉదాహరణమున కొక మెత్తని పద్యము చూడుడు:

క. కటముల తేఁటలు వో గజ
ఘటలు నరళతరుల రాయఁగా బొల్పడి తత్
స్ఫుటతర పరిమళభర మ
చ్చోటున నెత్తములఁ జేయు సురభిళములుగాన్.

౧. ౭౪ ప॥

"రఘూదయము" లోని వొకటెండు ప్రకటింతును:

మ. ఒకనాఁడొక్కమదాంధ సింధురము గండోద్భూత కండూతి కో
ర్వక యీచెట్టునరాయ మాడ్కి వలపారన్ దీనిపై వట్ట దా

నికి నీహార ధరాధిరాజసుత కన్నీరుట్ట శోకించె స్కం
దకుమారుండసురాశుగక్షతులు వొందం గుందు చందంబునన్.

ఉ. ఆదినమాదిగానె త్రిపురారి ననుం గరివైరిఁజేసి కుం
భోదర యీహిమాద్రి గుహనుండి యిటన్ దరిఁజేరు జంతువున్
గాదన కారగించుచును గావ్రము దీని నటంచుఁ బంచెఁ దో
డ్తో దయితాకపోలములతో నెలనవ్వులు వియ్యమందఁగన్.

—౨ అ. ౩౬, ౩౭ ప॥

వీరి గ్రంథములలో నేపట్టులుపట్టిచూచినను తియ్యనిపలుకుబళ్లతోఁ గనుపట్టుచున్నవి. ఈయనకృతు లన్నియు ననుసృతులైనను, దెనుఁగు సేఁతలో నొక క్రొత్తఁదన ముండి యందగించుచున్నది. మేఘదూతమునకు స్వతంత్ర గేయరూపముగా వీరుగావించిన తెలుఁగు పరివర్తనము వీరికృతులకెల్లఁ గిరీటము. గేయరూపముగనున్న నేఁటి సలక్షణ కావ్యములకును నిదిమస్తక మాణిక్యము. శ్రీజయపుర మహారాజులు శ్రీ విక్రమదేవవర్మగారి కీకృతిని పెంపుడుబిడ్డగ నంపిరి. వారుదానిని శ్రీరామచంద్రున కర్పించుకొనిరి. ఈకృతి తొలుత 'మొయిలుమెఱుఁగు' లలో శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు ముచ్చటించినటులు "...ఇది యల్లనల్లన విరియుచు వల్పులు గొల్పుచు నమృతబిందు లొలుకు నలరు రేకులఁబోలె సులలితములై జిలుజిలు మనఁ జలువలఁ జల్లుచుఁ జవులఁ జిందుచు విందులుగొల్పుచు నున్న పలుకుల పొలుపుతో మురిపపు టొయ్యారపుటూపుఁదోఁపించు శయ్యతో దేశి తెలుఁగు తీరునఁ గడుఁ దియ్యమైన పాటసౌరుతో నిఁక నిట్లు తెలిఁగించుటన్యులకసాధ్యమనఁ దగినట్టున్నది...."

సీ. పువుఁదేనె సోనలై చెవులపండువు సేయు
కలికిపల్కుల ముద్దులొలుక నేర్చుఁ

బద్దెమ్ములోఁ బాట పాటలోఁ బద్దెమ్ముఁ
గూడి రా హాయిగాఁ బాడనేర్చు
నరఁటిపం డొలిచి తానరచేత నిడురీతి
భావార్థములఁ దేటపఱుప నేర్చు
గానాభినయ నాట్య కవితాకళలఁగూర్చి
యరుదార నాటకా లాడనేర్చు
సర్వగతుల నీకును సంతసమ్ముఁగూర్చుఁ
గాళిదాస సత్కవి మేఘకావ్యకల్ప
పుష్పసౌరభ లహరికా మూర్తియైన
మా మొయిలుఁ గబ్బపుంగన్నె భూమహేంద్ర!

మొయిలు రాయబారము.

పలువన్నె జోతిరేకల చుట్లతోఁ గూడి
పొలుపారు నెమిలిపురికన్న పట్టాడి
యిలరాలఁ గొడుకుపైఁగల ప్రేముడిని దానిఁ
గలువతే కిడు చెవింగయి సేయు నాగారి
నెలతాల్పు శిరసు వన్నెలలచే నంతయుఁ
దెలుపారు కన్నుఁ గొల్కులతోడి గుహుని యు
ప్పులుఁగుద త్తడి నవల మలగవుల మఱుమ్రోత
లలమ బిట్టుఱిమి గొండిలికిఁ దార్చుఁగదన్న

క్రొమ్మెఱుపు...

ఇట్టికవితతో నున్న యీ 'మొయిలురాయబారము' క్రొత్తతీరుగలదై సచారువుగా నున్నదనుట నిర్వివాదము. యక్షుఁడు చిట్టచివర మేఘున కనుచున్న మాటల యందపుఁ జొందిక కనుఁగొనుఁడు! కాళిదాసుని కవితతో వియ్యమందుచున్నదిగదా!

మొయిలురాయఁడ! యిట్లు మొదటివియుక్తిఁ
జాలశోకించు నీనకియ నోదార్చి
నంది కోరాటలన్ నలఁగు నా వెండి
మలనుండి వేవేగ మరలి యేతెంచి
తగినగుర్తులతోడఁ దరళాయతాక్షి!
పంపిన సేమంపువార్తలందెల్పి
వేఁబోక తటిమల్లె విరివోలెఁ బ్రిదిలి
తలరు నాజీవము న్నిలువంగదయ్య!

♦ ♦ ♦ ♦

ఇట్లు నీదు మెఱుంగు టిల్లాలితోడ
నీకెన్నఁడు వియుక్తి లేకుండుఁగాక!

ఈ మొయిలు రాయబారములోని గేయముల తీరుననే "శ్రీభగవద్గీతామృతము" కూడ రచించిరి. కృష్ణార్జునులిరువురు నిందు పాత్రలు. ఈగ్రంథమింకను ముద్రణములోనికి రాలేదు.

శ్రీ సూర్యప్రసాదరావుగారు తెలుఁగుకవితలో మంచి మంచి మెలఁకువలు తెలిసిన నరసకవులు. కవితలో నధునాతన భావములు వీరియందున్నవిగాని, భాషావిషయకమైన సంస్కారము వీరికంగీకారము కాదు. 1927లో బళ్లారిని జరిగిన ఆంధ్రసాహిత్య పరిషద్వార్షిక మహాసభకు వీరి నధ్యక్షులుగా నెన్నుకొనిరి.

1922 నం॥ జూలై 13వ తేదీని జార్జిచక్రవర్తికుమారుఁడు 'ప్రిన్స ఆఫ్ వేల్సు' మదరాసు సెనేటు హాలులో శ్రీవేదము వేంకటరాయశాస్త్రి, చదలువాడ సుందరరామశాస్త్రిగారలతోపాటు మనప్రసాదరావుగారికిని సువర్ణకంకణము, సాలువలు నొసఁగి గౌరవించిరి. ఈరీతి

నెన్నో సన్మానము లందిన ధన్యులువీరు. ఈయన ఇష్టదేవతా ప్రార్థన మిట్లున్నది.

సీ. వాసస్థలంబు లక్ష్మీసరస్వతుల శు
  ద్ధాంత మైనట్టి సిద్ధాంతమనియు
జననంబు విద్యాయశశ్శ్రీగుణాకరం
  బగుత్రిపురాన వంశాబ్ధి యనియు
వప్త దేవీభాగవతముఁ దెల్గించి పెం
  పెసఁగు తమ్మయరాట్కవీంద్రుఁ డనియు
నిత్యకృత్యము భవత్ప్రీత్యర్థమై నవ్య
  కృతి పుష్పపూజలర్పించు టనియుఁ

జెప్పికొనుట కుత్సాహంబుఁ జెందఁ దగిన
యిట్టి యౌన్నత్య గరిమ నా కిచ్చినావు
వినుతి సేయంగఁ దరమె నీ వినమ దమన
దక్ష సత్పక్ష కరుణా కటాక్ష మహిమ.

చ. కడుకొని యన్యులంగడుపు కక్కుటితిం జెయి సాఁపకుండఁ దాఁ
గుడువఁగఁ గట్టఁగా నొరులకుం దగఁ బెట్టఁగఁ జాలినంత యొ
క్కుడుసిరు లిచ్చిదానఁ బ్రతికూల మదాది వికార చేష్టలం
బడి చెడనీక నీదువదభక్తునిఁ జేసితి వింతయొప్పదే !

తిరుపతి వేంకటకవులు

1871–1919
1870–1950

ఈజంట కవులలో మొదటివారు దివాకర్ల తిరుపతి శాస్త్రిగారు. రెండవ వారు చెళ్లపిళ్ల వేంకట శాస్త్రిగారు. తిరుపతి శాస్త్రిగారిది వెలనాటిశాఖ. అభిజనము: ఎండగండి (కృష్ణామండలము). తల్లి: శేషమ్మ. తండ్రి: వేంకటావధాని. జననము: 1871 సం. నిర్యాణము: 1919. వేంకటశాస్త్రిగారిది ఆరామద్రావిడశాఖ. జన్మస్థానము: యానాము [ఫ్రెంచివారిది]. నివాసము: కడియము. తల్లి: చంద్రమ్మ. తండ్రి: కామయ్య. జననము 1870॥ ప్రమోదూత సంవత్సర శ్రావణ శుద్ధ ద్వాదశీ సోమవాసరము. నిర్యాణము: 15 ఫిబ్రవరి 1950 సం॥ శివరాత్రిపుణ్యదినమున. విరచితగ్రంథములు: పాండవజననము, పాండవోద్యోగము, పాండవాశ్వమేధము, పాండవ రాజసూయము, పాండవ విజయము, పాండవ ప్రవాసము, ముద్రారాక్షసము, మృచ్ఛకటికము, ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము, బాలరామాయణము [నాటకములు], బుద్ధచరిత్రము, లక్షణాపరిణయము, ఏలామాహాత్మ్యము, శ్రీనివాసవిలాసము, దేవీభాగవతము, పతివ్రత, సుశీల, పూర్వహరిశ్చంద్రము, శివలీలలు, నానారాజసందర్శనము, శ్రవణానందము [పద్యకృతులు] విక్రమాంకదేవచరిత్రము, చంద్రప్రభాచరిత్రము, హర్ష చరిత్రము, [వచనగ్రంథములు]. గుంటూరుసీమ, గీరతము, శృంఖలాతృణీకరణము, పశ్యాం పుశ్యాం, పశ్యశబ్దవిచారము, శనిగ్రహము [విమర్శగ్రంథములు] శతావధానసారము, గుంటూరు శతావధానము, పినపాడు శతావధానము, వేమవరాగ్రహార శతావధానము [శతావధానకృతులు] ఇత్యాదులు.

దోసమటంచెఱింగియును దుందుడుకొప్పఁగఁ బెంచినార మీ
మీసము రెండు బాసలకు మేమె కవీంద్రులమంచుఁ దెల్పఁగా
రోసముకల్గినం గవివరుల్ మముగెల్వుఁడు—గెల్చిరేని యీ
మీసము తీసి మీ పదసమీపములం దలలుంచి మ్రొక్కమే.

అని ప్రతినపట్టి కొన్నినాళ్లాంధ్రకవితా సామ్రాజ్యము నేకచ్ఛత్రముగఁ బరిపాలించిన తిరుపతి వేంకటకవులుజగమెఱిఁగిన బ్రాహ్మణులు. ఆంధ్రదేశమున వీరి పేరు నెఱుఁగని యభిజ్ఞుఁడుండఁడు. అభినవాంధ్ర కవులలో వీరిని గురువులుగా భావించువారు వందలమీఁద నుందురు. తిరుపతి వేంకటకవుల కేకలవ్యశిష్యుల మని చెప్పుకొని గౌరవింపఁబడువారు పెక్కుఱు. ఆంధ్రవసుంధరలో వీరు సందర్శింపని రాజాస్థానము లేదు. ఆరంభదశలోఁ దిరుపతి వేంకటకవులు "తిరుపతి వేంకటేశ్వరు" లనియే తెలుఁగునాఁట వాడుక. ఈజంటకవులే మహారాజును లెక్కసేయలేదు. "అనుభవించితిమి దివ్యభోగములను రాజాధిరాజులకన్న నధికముగను" - "ఏనుఁగునెక్కినాము ధరణీంద్రులు మ్రొక్కఁగనిక్కినాము" అని చెప్పుకొనుచుఁ బ్రతిపట్టణము, ప్రతిగ్రామము తిరిగినారు; ప్రతిదాతను దర్శించినారు. వారిచేఁ దగినట్లు సన్మానింపఁబడినసరే - లేనిచో సహజకవితా ధోరణిని మొగము వాచునట్లు తిట్టుఁబద్దెములు చెప్పుట. ఈ కవులు సిద్ధవాక్కులని వారువెఱచి పాదాక్రాంతులగుట పెక్కుచోట్ల జరిగినది. అనిదంపూర్వమైన వీరి యద్భుతశక్తి కబ్బురపడి యనేకకవులు 'శిష్యోఽహ' మ్మని చరణములఁ బడఁజొచ్చిరి. వీరి యవధాన ప్రతిభ నరసి తెనుఁగుమన్నీలెందఱో బిరుదముల నొసఁగిరి; సాలువలుగప్పిరి; సన్మానములు చేసిరి; ఏనుగులపై నూరేఁగించిరి.

తిరుపతికవుల జీవితమొక మహాభారతము. ఇందేపర్వము పరిశీలించినను బ్రతిజ్ఞలుసేయుట, మీసములు దువ్వుకొనుట, ప్రతిపక్షులను బరిహసించుట, పద్మవ్యూహములు పన్నుట, వానిని ఛేదించుట, మొదిరిమెట్టివాఁడైన సాహసించి మీఁదికురుకుట-యివిచూతుము. ఈభారతమునఁగూడ రాయబారముల రభసలు, శతఘ్నులచప్పుడులు, పాశుపతప్రయోగములు,అట్టహాసములు, తాలుకుట్టనములు కలవు.ఉద్యోగ

విజయములు, రాజసూయాశ్వమేధములు దీనిలోనివే. గీరతముకూడ నీ భారతములోనిదే. ఈభారతసంగరమునకు 'గుంటూరిసీమ' కురుక్షేత్రము. వాగ్యుద్ధములవలనఁ దిరుపతికవుల యశశ్చంద్రికలు నలుమూలల వెల్లివిరిసినవి. ఇంత నిర్లక్ష్యముగా మహారాజులను, మహాపండితులను ధిక్కరించిన తెలుఁగు కవులు శ్రీనాథాదు లేకొందఱో మనకు వినఁబడుచున్నారు.

సంగరశక్తి లేదు, వ్యవసాయముసేయుట సున్న, సంతలో
నంగడివేసి యమ్ముటది యంతకుమున్నె హుళక్కి ముష్టికిన్
బొంగు బుజానవైచికొని పోయెద మొక్కఁడికేని ముష్టిచెం
బుం గొనిపెట్టు మొక్కటి యమోఘ మిదేకద, దంతిరాణ్ణృపా!

మహారాజునుగూర్చి చేసిన యీ మందలింపులో నెంతయర్థము దాఁగి యున్నదో పరికింపుఁడు.

మ. అటు గద్వాలిటు చెన్నపట్టణము మధ్యం గల్గు దేశమ్మునన్
జటులస్ఫూర్తి శతావధానములు మెచ్చం జేసియున్నట్టి మా
కిట రాజీయక యున్న దర్శనము నింకెవ్వానికీ రాజొసం
గుటః చెప్పంగదవయ్య పాలితబుధా, కోదండరామాభిదా!

శ్లో. రాజా విద్వాన్ భవాన్ విద్వా నహో భాగ్యం మహాకవేః,
అత్రాపి దర్శనం నోచే త్కచితాయై నమోనమః.

విజయనగరప్రభుని దర్శించుటకు వెళ్ళినపుడు, వారు సభ చేయింపక సన్మానింపఁగా నపుడు దివాను కోదండరావుగారిని గూర్చి తిరుపతి కవులు వ్రాసిన పద్యములివి. రాజసందర్శనము ధనాపేక్షతోఁగాక, పాండితీ ప్రదర్శనమునకే జేసికొన్నట్లు పలు పద్యములు విశదము చేయుచున్నవి. ఈజంటకవులలోని యొకలక్షణము నానారాజసందర్శనమువల్ల నిట్లు తెల్లమగుచున్నది. అవసరమగునపుడు, దాత యొట్టి

వాని నేని సిం(హుఁడుగా, చం(దుఁడుగా స్తో(త్రములు చేయుటయు తిరస్కారభావము కనఁబఱచిన రసిక (ప్రభువునైనఁ దృణ(ప్రాయముగాఁ దీసివైచుటయు వీరికి సహజము. ఇందులకు వందలు నిదర్శనములు.

వేంకటరామకృష్ణకవులతో, కొప్పరపుఁ గవులతో వీరు గావించిన వివాదములు భాషాచరి(త్రములో శాశ్వతముగా నుండఁగలతీరున నున్నవి. గీరతము, గుంటూరిసీమ చూచునది. ఆ(ప్రతిజ్ఞలు బహు భయంకరములుగ నుండును.

శా. అంతుల్ మానఁడు తిర్పతిద్విజుఁడు నీరం(ధ్రా వివేకాన్విత
స్వాంత (భ్రాంత నిరంతరానృతవచః (ప్ర(క్రాంత దుష్కల్పనా
ధ్వాంత (క్రాంత కుకావ్య నవ్యరవి దీవ్య ద్భవ్య తేజోంచితా
హంతా దంతుర వా(క్ప్రణాళికల నీహమ్మార్ప కేనాటికిన్.

శా. అంతుల్ మానఁడు తిర్పతి ద్విజుఁడు పర్యాయాదృతానేక సా
ధ్వంతేవాసి కృతావధాన సమయ వ్యాఖ్యాన విఖ్యాపితా
శాంతస్థాయియశః (ప్రసూన కవితా సౌందర్య రాజద్గళో
పాంతున్ దేశికుఁగూర్చి (వాసిన యసత్యాల్ మాన్ప కేనాటికిన్.

శా. 'రావుల్‌వీడు' మటంచు మిక్కుటపు ధీరమ్మన్యుని న్నిన్ను దు
ర్వ్యాపారున్ సభలోనికీడ్చి భవదార్ధ బాపవాదానృతా
లాపంబు ల్మొదలంటఁ గాల్చిపయి వాలాయంబు శిక్షించి నీ
పాపంబూడ్చి నతుల్ (గహించునఁట! త(త్ప్రాగల్భ్యమూహించితే!

శా. 'రావుల్ వీడఁడు వేంకటాచల' మసారస్ఫార ఘోరానృతా
లాపాంతేవస దాస్యకర్కట విశాలశ్వ(భ్ర దుర్వ్యార్భహిః
(ప్రాపత్త్వారతరా విలాంబు పృష దావ(త్ప్రపకాత్మీయ వా
(గూపాసార పరంపరా విభవముల్ గుప్పింప కేనాటికిన్.

శా. 'డంబాల్ మాను' మటంచు మిక్కుటపు(ప్రౌఢమ్మన్యతాదోషమూ
ఢంబై నట్టి భవన్మనంబునకు (పీడం బుట్టఁగాఁజేయు ని

న్నం బాండిత్య నిధాను లుండు సభయందుం బట్టి రెట్టించి గ
ర్వంబునాన్మన్ని యనుగ్రహించునఁట! తద్వాత్సల్య మూహించితే!

తిరుపతిశాస్త్రిగారు వెలనాఁటివారు. వేంకటశాస్త్రిగారు రామ ద్రావిడులునైనను సోదరులవలె మెలంగుచుఁ బరస్పర సహాకారముతో నవధానములు, ఆశుకవితలు, ఆకాశపురాణములు ప్రదర్శించుటచే వీరిపేరు త్వరలోఁ బ్రశస్తికెక్కినది. అవధానకళకు గౌరవము తెచ్చినవారు, చులుకదనము కల్పించినవారును దిరుపతి వేంకటకవులే. వీరికిముందు మాడభూషి వేంకటాచార్యులు, అంతకుమిక్కిలిముందు రామరాజభూషణుఁడు మున్నగువారు శతలేఖినీ గ్రంథసంధానచాతురి కలవారున్నను, వారెవ్వరును దిరుపతి వేంకటకవులవలె జంటకవులుగా నుండి యవధానములు చేసినవారుకారు. పిఠాపురసంస్థానకవులయిన దేవులపల్లిసోదరులును, వేంకటరామకృష్ణులు, అత్యద్భుతావధాన కవితా ప్రదర్శనముల గావించియున్నను తిరుపతికవుల తీరున నవధానవిద్యను జగద్విఖ్యాతము చేసినవారుకారు. రాయల కాలమున నంది మల్లయ్య, ఘంట సింగయ యనుజంటకవులు ప్రబంధ రచనము చేసిరి. వారవధానము లొనరించి యుండిరో, లేదో చెప్పఁజాలము. "జగదాశ్చర్యకరావధాన కవితాసంపత్తి" ఒక్క తిరుపతి వేంకటకవియుగళమునకే తక్కినది.

"గోణము కట్టుటాది" వేంకటశాస్త్రిగారికిఁ కవితాభిలాష, యుండెడిది. ప్రఖ్యాత శాస్త్రపండితులు చర్ల బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారి యొద్ద నీజంటకవుల వ్యాకరణాధ్యయనము. ఇరువురును మహామేధావులు గాన నచిరకాలములో నాభాష్య మధికరించిరి. దేవీభాగవతము నందు గురుస్తుతి యిట్లున్నది.

సీ. అఇఉణ్ మొదలుగాఁగ నాభాష్యపర్యంత
షే మహామహుఁడు మాకిచ్చె విద్య

కన్న సంతానమ్ముకన్న నెక్కుడుగాఁగ
నే దయాళుండు మమ్మాదరించె
పెండ్లిపేరంటముల్ ప్రియ మెలర్పఁగఁజేసి
యే గుణనిధి మమ్ము బాగుచేసె
తిండికై యిల్లిల్లు దిరుగనీయకయన్న
మేయున్న దాత మాకింటనిడియె

గీ. సకలదిగ్దేశ రాజన్యసభలయందు
డంబుటూఱ శతావధానం బొనర్చి
నిర్వహింపఁగ నెవ్వఁ డాశీర్వదించె
నట్టిగురునకుఁ గృతియిచ్చు టర్హమకద !

బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారికీర్తి పరమశాశ్వతముచేసిన శిష్యులుతిరుపతి వేంకటకవులే. ఇదియటుండ, తిరుపతి కవులకే పరమ్పరము శైష్యో పాధ్యాయికయున్నది. వయోధర్మముచే 'వేంకటతిరుపతికవులు' కావల సిన వారు వీరు. తిరుపతికవికంటె వేంకటశాస్త్రిగారు ఒకసంవత్సరము ముందు పుట్టినవారు. సహపాఠిదశలోఁ దిరుపతి శాస్త్రిగారికిఁ బద్యలక్ష ణములు వేంకటశాస్త్రిగారే చెప్పినట్లు స్పష్టము. ఈపద్యము దానికిఁ దారకాణ.

వితతాత్మీయ శతావధాన కవితా విద్యాపయోరాశి సం
భృత శిష్యాంబుద వాఙ్మయామృత రసప్రీతాఖిలాంధ్ర క్షమా
ధృత రజ్యద్రసికావతంసకృత వందిస్తోత్రమాలా విభూ
షితు మా వేంకటశాస్త్రి నేఁబొగడెదన్ శిష్యస్వరూపంబునన్.

తిరుపతికవి యప్రతిమానమైన పాండితీ ప్రతిభయుఁ జెళ్లపిళ్లకవి యసాధారణమైన మేధాబలమును బలసి తిరుపతి వేంకటేశ్వరులన దెలుఁగుకవులలో నగ్రేసరులనొనరించినది. తిరుపతిలేనిదే వెంకటేశ్వ

రుఁడు లేఁడు. వేంకటేశ్వరుఁడు లేనిదే తిరుపతిలేదు. ఈ జంట పేరులిట్లు కుదురుటయే వీరిఘనతకుఁ గారణమని చెప్పవలయును. ఎక్కడవినినను వారిపద్యములే. ఎక్కడఁజూచినను వారిశిష్యులే. ఏప్రాంతమునఁ దిరిగిన వారియవధాన ప్రశంసలే. "తిట్టుల్ తిట్టితిఁ దిట్టులంబడితి" నని యనేకుల హుంకరించినారు. అనేక పండితులను గద్దించినారు. "అటు గద్వాలిటు చెన్నపట్టణము మధ్యంగల్గు దేశముల్" నొక యూఁపూఁపినారు. పేరి కాశీనాథశాస్త్రివంటి యుదపండితుల 'సబ్బా' యనిపించినారు. మహామహోపాధ్యాయులు సైతము మర్యాదగా డప్పించుకొని తిరుగుచుండెడివారు. అది కేవలము వారిశాస్త్రపాండిత్యమునకు జంకియనుటకు వీలులేదు. తిరుపతికవులు సంస్కృతాంధ్రములలోఁ బెద్దపాండిత్యము కలవారేయైనను శాస్త్రేతరములందుఁ బ్రత్యేక కోవిదులైన మహామహులను గూడ మాటాడనీయక పోవుట మాత్ర మాంధ్రలోకమున కాశ్చర్యావహమైనది.

తిరుపతిశాస్త్రిగారు ప్రాచ్యపాశ్చాత్య భాషలయందు విద్వాంసులైన పోలవరము జమీందారు శ్రీకొచ్చెర్లకోట వేంకటకృష్ణారావు బహద్దరు వారికడ నిలయవిద్వాంసులుగా నుండిరి. కొన్నివత్సరములు వారియొద్ద గౌరవవేతనముఁ బడయుచు ననేకభంగుల సన్మానింపఁబడిరి. ఇంతలోఁగాల మీమహాకవిని మ్రింగివైచినది. తిరుపతిశాస్త్రి యస్తమయము చెళ్లపిళ్లకవి హృదయమునకుఁ బట్టరాని కష్టపాటు కలిగించినది. ఇరువురు నభేదముగా సంచరించిన సోదరులు. వేంకటకవి దివాకరాస్తమయమును గుఱించి యిటులు పలవించెను.

నాకన్న ధీబలమ్మున
నే కాదు తనూబలమున నెంతయు హెచ్చౌ
లోకస్తుత్యుఁడు తిర్పతి
నాకన్నన్ మున్నె యెట్లు నాకము ముట్టెన్

ఏఁబదిదాఁటెనా, కతని కేఁబది కింక నెలల్ కొలంత నా,
ల్గా బుధమాన్యుఁ డిందునక నాఁగక సల్పె శతావధాన, మే
నో బహుకాలమై యొకట నుండియు నాతనిచేతియూఁతఁ బ్ర
జ్ఞా బహుళావధానపుఁ బ్రసంగము లీడ్చుచుంటి నెట్టులో.

ఈజంటకవుల సౌహార్దమిట్టిది. "ఒక్కరురచియించిరేని నది కాదగు దిర్పతి వేంకటీయమై" అనుమాటలో నంతర్వాహినిగా వీరి సౌభ్రాత్రము వెల్లివిరియుచున్నది. తిరుపతికవి స్వర్గారోహణమున కిటీవల వేంకటశాస్త్రిగారు పెక్కు కృతులు రచించినారు. అవన్నియు జంటపేళ్ల తోడనే ప్రచురితములగుట యొక్క మహాభాగ్యము.

చెళ్లపిళ్లకవి కవిత్వపుఁగని. అనగా, ఆయననిలువెల్లఁగవిత. పండు వయస్సులో నాయన కలము కొన్నివేల గద్యపద్యములు సృష్టించినది. వ్యాసునివలెవ్రాసినది తుడుచుట యాయనకలవాటులేదు. కడకాలమున విజయవాడ గవర్నరుపేటయందలి యద్దెయింటఁ గుక్కిమడత మంచముపై కౌపీనధారియై పరుండియుండెడి యా జరఠమూర్తి నెందఱెందఱోదర్శించి పోవుచుండెడివారు. ఆయన మెట్టిన ప్రదేశమే యొక్క దివ్యతీర్థము. మనసువచ్చినచో వచ్చినమానిసినిబలుకరించును; లేనిచో బలుకరించుటకూడ నుండదు. వచ్చినవాఁడు వచ్చి కవిగారి చరణములు కనుల కద్దుకొని చక్కఁబోవును. ఆ యాగంతుకున కదే పదివేలు. యౌవనములో వేంకటశాస్త్రిగారి యుపన్యాసవాణి మేజువాణి. ఆయనసభలో నుపన్యసించునపుడు వేనవేలు విఱుఁగఁబడి వినవలసినదే. యౌవనములోనే కాదు, షష్టిపూర్తి దాటిన తరువాతఁ గూడ వారి కంఠస్వరములోని ఝుంకారము, మాధుర్యము సడలలేదు. ఎంతవానినైన నప్పటికప్పుడు ముఖపిధానము సేయుశక్తి యాయనలో గొప్పగా నుండెడిది. వీరిప్రతిపదము ధ్వనిపూరితము. వీరిపేరువిని బందరునందలి యున్నత పాఠశాల పండితులుగా దయచేయుఁడని యాహ్వానించినది.

అక్కడ పదునైదు సంవత్సరములు తెలుఁగుపండిత పదవి. ఆసందర్భమున ననేకులు వీరిచేతిలోఁ గవులైరి. విశ్వనాథ సత్యనారాయణ ప్రభృతు లావిధముగా శిష్యులు. తిరుపతికవుల శిష్యులము, విశేషించి వేంకట శాస్త్రిగారి శిష్యులమనువారిలో అవ్వారి, వేటూరి, వేలూరి, కాటూరి, పింగళికవులు ముఖ్యులు. బందరు వేంకటశాస్త్రిగారిని బ్రహ్మరథము పట్టినది. 'కృష్ణ' వీరిపలుకు విని పొంగిపోయినది. 1933 సం॥న బందరుపౌరుల ప్రోత్సాహమునను, కవిశిష్యులయభినివేశమునను శాస్త్రిగారికి జరిగిన షష్టిపూర్తి సన్మానము చరిత్రలో రమణీయము, సవిస్మరణీయము నయిన ప్రఘానఘట్టము. ఆ సుసమయమున వీరి శిష్యప్రశిష్యు లనేకులు కావ్యోపహారము లర్పించి ధన్యులైరి. ఆ దివ్య మహామున నే—

పుడమిఱేఁడులు తల లడుగులు మోవంగ
నర్పించు కానుకల నందువాఁడు
అత్యద్భుతంబైన యవధానవిద్యకుఁ
బ్రభవకారణమైన ప్రతిభవాఁడు
వీనుదోయికిఁ దేనె సోనలు వర్షించు
వాఙ్మాధురికిఁ బేరు వడినవాఁడు
చిననాఁడె వలచి వచ్చిన కవితాకన్య
నేకపత్నిగఁ జేసి యేలువాఁడు

పూర్ణకాముండు త్యాగియు భోగియైన
గురుని ఋణ మీఁగుపొం టీ చిఱుతకబ్బ
మర్పిత గడించుకొనుఁగాక యాంధ్రవాణి
కడకనుల జాల్కొను ప్రసాదకణ లవాప్తిం.

అనిగురుదక్షిణగా 'సౌందరనంద' కావ్యము పింగళి కాటూరి కవి యుగళముచే వేంకటశాస్త్రి గారికర్పింపఁబడినది. ఆషష్టిపూర్త్యుత్సవము తెలుఁగువాణికొక యుజ్జ్వలాలంకారము. ఇదియున నేల? తిరుపతి

వేంకటకవులు తెలుఁగు భూమిలో నొందని సన్మానము లేదు. కృష్ణా పత్రికాధిపతులన్నటులు "వీరికవిత్వము ప్రాచీనకవితకు భరతవాక్యము నవీనకవిత్వమునకు నాంది. వీరికవిత్వముందెచ్చటఁ జూచినను సౌకుమార్యము పౌరుషము జీవము గోచరించుచుండును. ఈవిలక్షణములే యాంధ్ర దేశమున శిష్య సహస్రముల వెదచల్లినవి. వీరిరచన లెక్కవగ వీరి జీవితమునకు సంబంధించిన ఘటనచే నాకవిత్వ మాత్మగౌరవమును ప్రతిష్ఠించు కొనినది."

ఈశతావధానుల సారస్వత సమారాధనము 1949 సంవత్సరము నాఁటికి సంపూర్ణముగాఁ బండి, మదరాసు ప్రభుత్వముచే నిండుగా గుర్తింపఁబడినది. శ్రీ వేంకటశాస్త్రిగారిని మదరాసు దొరతనపుఁ బ్రథమ సంస్థానకవిగా గౌరవించుటలో భేదభావ మెవరును జూపకుండుట తిరుపతికవుల వాఙ్మయసేవ కొకవిజయధ్వజము. తనయూరు దాఁటక యావత్ప్రభుత్వమును, యావత్కవిలోకమును విజయవాడకు రప్పించుకొనిన శ్రీశాస్త్రిగారి వార్ధక శ్రీ తెలుఁగుదేశమునకు గర్వాభరణము. ఏమహాకవిని నిట్టితీరుగా దేశము సన్మానింపలేదు. శిష్య ప్రశిష్యులు బ్రహ్మరథము పట్టిరి. మదరాసు ప్రధానమంత్రులు, మంత్రులు, విశ్వవిద్యాలయాధికారులు, మహాపండితులు, కవులు పరివేష్టించియున్న నాఁటి సన్మాన సభావృత్తాంతము సారస్వత చరిత్రములో నొక దివ్య ప్రకరణము. రామలసీమనుండి వచ్చిన గడియారము వేంకటశేష శాస్త్రిగారు నాఁడిటులు ప్రశంసించినారు.

జయమేపార శతావధాన కవితా సామ్రాజ్యపీఠంబు న
చ్చయశోమూలగాఁగ నేలిన మహాసారస్వత జ్యోతి రు
చ్చయమా వేంకటశాస్త్రి యాంధ్రకవితా స్థానీప్రభుండయ్యో, న
న్నయ తిక్కన్నల నాఁటి వైభవము లీనాఁడయ్యో వాగ్దేవికిన్.

♦ ♦ ♦ ♦ ♦

కవిసభ లిచ్చు గౌరవముగా దిది, యొక్క నృపాలుఁ డిచ్చుగౌ
రవమునుగాదు, కావ్యరసరంజిత భావుక యావదాంధ్ర గౌ
రవము, ప్రజాప్రభుత్వము కరమ్మున వేంకట శాస్త్రిగారికిన్
నవ వరణ స్రజ మ్మిది యనన్య మపూర్వముగాదె తెన్గునన్.

కవి సాధారణుల వలెఁగాక "కవనార్థ మ్ముదయించితిన్; సుకవితా కార్యంబె నావృత్తి; మద్భవ మిద్దానఁ దరింతుఁ ; తద్భవమ మద్భాగ్యంబు ......" అని చెప్పుకొన్న మహాత్ముఁడు చెళ్ళపిళ్ళకవి. వ్యావహారిక భాషలోనాయన చివరికాలమున రచించిన వివిధ వ్యాసముల బండ్లఁదోలవచ్చును. అవన్నియుఁ గలిపి వెలువరించినచో 'విజ్ఞాన సర్వస్వము' పునరుద్ధరించినవార మగుదుము. అందుఁగొన్ని రచనలు 'కథలు, గాథలు' గా నచ్చుపడినవి. వేంకటశాస్త్రిగారి వ్రాఁతయైన, నుపన్యాసమైన నొకరకముగానే యుండును. విషయాంతరములోనికి తఱచు దాటుచున్నను, ఎక్కడికక్కడ హృదయంగమముగా నుండునట్లు వ్రాయుటలో, మాటాడుటలో వారిని మించినవారు లేరు. ఆయన యేమి మాటాడిన నదిధ్వనికావ్యము. వేయేల! ఆయన యుచ్ఛ్వాస నిశ్శ్వాసములు, ఆయనపొడుముపట్టులు, ఆయన పొన్నుకఱ్ఱపట్టులు మహాకావ్యములుగా నైనవి. పద్యములు పఠించుటలో చెళ్ళపిళ్ళకవి దొక క్రొత్త తీరు. ఆయన ననుకరించి యొందఱో నేటికందముగాఁ బద్యములు చదువుచుందురు. ప్రతివిషయమునను తనదొక ప్రత్యేకత యున్నటులు వేంకటశాస్త్రిగారు ప్రదర్శించినారు. ప్రభుత్వసంస్థానకవి పదవీప్రదానసందర్భములో వారు చెప్పినపద్యములుమహోదాత్తములై శాస్త్రిగారి సర్వహృదయమును దాఁచిపెట్టుకొని యున్నవి.

శా. నన్నాస్థాన కవీంద్రుఁ జేసితి; విఁక న్నా కాయురారోగ్య సం
పన్నత్వంబు నొసంగుటన్నది క్రమప్రాప్తంబు, నాయీడువా

రున్నారెందఱో విజ్ఞులల్లఘనులం దొండొక్క రాస్థానమం
దున్నన్ దేహబలంబుఁ గోరుదురె? నిన్నో తల్లి! కామేశ్వరీ!

మ. పదోకండేడులపైని రెండిపుడు నాప్రాయంబు, నాబోటికిన్
గదిలో మంచమె యెల్లలోక మగుచున్ గాలమ్ము వెళ్ళించు వృ
ద్ధ దయార్ద్రింబగు దృష్టిఁజూచి యిటు లేదో గొప్పదాగద్దె నా
కది భుక్తంబగుదాఁక నాయువిదుమం చర్థింతుఁగామేశ్వరీ!

మ. అనుకంపామృతవృష్టి నించినను నీవాస్థాన విద్వత్కవీం
ద్రుని గావించితి; నేను తత్పదవియందున్ గూరుచుండంగ నే
ర్తునె మందిచ్చితి, తేనెఁగూడ నిడుమందున్నన్న యీదృగ్భిష
ష్ఘనులున్ మాదృశరుగ్ణులుం గలరుసూ, కల్యాణి, కామేశ్వరీ!

శా. సన్న్యాసిన్ వరుఁజేయుచో నెరవెకా సర్వంబు నాకిప్డువి
ద్వన్నేతల్ కవులెల్లఁగాఁదగిన "ఆస్థానంబు" నీఁజేసి తీ
యౌన్నత్యంబున కిమ్ము దీర్ఘతరమా నాయుష్య మట్లిచ్చుచో
నిన్నున్ మెచ్చు జగమ్మిఁకెట్టిపరమున్నేఁ గోరఁ గామేశ్వరీ!

మ. ప్రతిసంవత్సర మింకనాకిడుఁ బ్రజారాజ్యంబు వేయూరు లు
న్నత ముద్యోగము చేసి వాసిమెయిఁ "బెన్షన్" గొన్నబల్మేటికిన్
భృతకంబిచ్చు విధాన, దీనికి భవత్ప్రేమమ్ము తోడౌచు దీ
ర్ఘతరంబాయు వొసంగఁగావలెఁ గృపార్ద్రా! తల్లి కామేశ్వరీ!

శా. ఆయుర్దాయము మూఁడు భాగములు సేయన్ దాన 'వన్ధర్డు' బో
సేయంగా మిగిలెన్ శరీరము కడున్ జీర్ణించి శుష్కించె; శే
షాయుర్దాయము భోజ్యమౌట కడుగడ్డై తోఁచుఁ ద్వత్సన్నిధి
స్థాయింగా నొనరింపు మేమిటికిఁకన్ జాలంబు గామేశ్వరీ!

శా. కౌపీనంబు ధరించి యీసభకు నేఁగ న్నన్ను వీక్షించి యో
హో! పారుం డిటుమాఱె నే! వయసుచే నొండొక్కరుండయ్యె వా

గ్వ్యాపారమ్మును మాఱితీరుననుచున్ గారుణ్యమొప్పార నా
వైపే చూతురు పంపుమమ్ము సభకున్ వందింతుఁ గామేశ్వరీ!

మ. కవులెల్లన్ జయపెట్టు వైభవ మొసంగన్ లేదొ తచ్ఛిష్యవ
ర్గ విభూతిన్ గరుణింపవో తనుజను ల్భాగ్యంబు గైసేయవో
వివిధైశ్వర్యము లిచ్చితింక నొకటే విశ్వేశి! నీసన్నిధిన్
గవిగానుండ ననుగ్రహింపు మిదియే కామ్యంబు కామేశ్వరీ!

శ్రీ వేంకటశాస్త్రిగారి కామేశ్వరీభక్తి కీ పద్యములు నిదర్శనములు ప్రభుత్వసంస్థాన కవితాపదవికి మెఱుఁగు పెట్టిన శాస్త్రిగారు, ఆపదవి వచ్చిన కొలఁదినెలలకే పరమపదముఁ జేరుట మనదురదృష్టము. ఆంధ్ర సారస్వతారామమున వసంతశోభతో వెలుఁగొందిన వసంతరేఖ యస్తమింపఁగా, ఆయన శిష్యుఁడు పింగళి లక్ష్మీకాంతకవి పాపము! ఎట్లు వగచెనో కనుఁడు.

మరలఁ దిరుపతి వేంకటేశ్వరులజంట
కలిసె, ముప్పదియేండ్ల పై కాలమునకు
సాగఁగలదింక దిక్పాల సభలయందు
అద్భుతావహ శతావధానాంధ్ర కవిత.

* *

మాఁగురుండిప్డు దిగిన వాఙ్మయపుగద్దె
యుర్వి ననధిష్ఠితంబయి యుండఁగలదు;
ననభిగమ్యము నప్రధృష్యమ్ము నగుచు
విక్రమార్కుని సింహాసన క్రమమున.

* *

ఈజంటకవుల కావ్యములలో "బుద్ధచరిత్రము" చక్కనిపాకమునఁ బడినది. వీరి దేవీభాగవతముతోపాటు బుద్ధచరిత్రయు సారస్వత లోకమున స్థిరముగా నుండునని చెప్పవలయును తిరుపతికవుల కావ్య

ములకంటె, వారినిగూర్చిన గాథలు, వారు చెప్పిన చాటువులు, వారి వీరాలాపములు, వారి చమత్కార సంభాషణములు దేశములో నిలిచి పోఁగలవు. కవితకు జీవితమునకు భేదము లేదని నిర్ధారణము చేసినవా రొక్క తిరుపతికవులే. ఈ జంటకవుల జీవిత-కవితా మాధుర్యములు పడుగుపేకల వలె విడదీయరానివై కలసియున్నవి. వీరు ప్రాచీన ప్రబంధ ధోరణి వీడి నవ్యమార్గములో వర్ణనాదులు కావించిరి. శ్రవణానందాదులలోని శృంగార వర్ణనములు కొంత హద్దుగడచి నటులు కనఁబడును. కాని, నాఁడవి గౌరవంతముగానే యగపట్టినవి. "రాజులెల్లరును భార్గవరాములేయున్నఁ దేజంపుఁ బెంపు నుతింప వలెనె, కోమటు లెల్ల జక్కులరాజులే యున్ననైశ్వర్యముల పెంపు లడుగ వలెనె......" ఈ మొదలగు వర్ణనములు పూర్వవాసనా వాసితములు. "మనమా! పద్దెక నాదుమాట వినుమా మర్యాద కాపాడుమా!" మున్నగు పద్యములకుఁ దెలుఁగు దేశమున నాశనములేదు.

'వ్యాకరణ మొకత్రోవ, మహాకవులొకత్రోవ' యని చెప్పి తిరుపతి కవులు వ్యాకరణబంధములు నిరంకుశులై సడలించి గిడుగువారి వాద మున కాదరువునిచ్చిరి. ఈకవకవుల జీవనజ్యోతి సర్వాభినవ కవిరక్ష, వారి పద్యములు సర్వము శిష్యప్రశిష్యద్వారమున లోకమెల్లెడ వ్యాప్తములై యిచ్చ్చలేకున్న, శతాబ్దులదాఁక నశింపని స్థితిలో నున్నవి. పాండవనాటకములు, శ్రవణానందము, మఱికొన్ని చాటు వులు పారాయణము చేసికొనువారు చాలమంది కలరు. ఈక్రింది పద్య ములు మఱచిపోలేము.

శతఘంట కవనమ్ము సల్పునంగతి యున్నఁ
"గరతలామలకమ్ము" గాదె మాకు
అష్టావధాన కష్టావలంబన మన్న
"నంబి కొండయ దండనంబు" మాకు

ఆశుధారా కవితాడంబరంబన్న
"నల్లేరుపై బండి నడక" మాకు
సత్కావ్య నిర్మాణ చాకచక్యం బన్న
"మృష్టాన్నసూపేత భోజనము" మాకు
వ్యర్థమగువాదము లొనర్చునట్టి వారి
డంబ మణఁగించు టాపోశనంబు మాకు
దాన రాధేయ! కవిసముదాయ గేయ!
పండితవిధేయ! రామభూపాలరాయ!

♦ ♦ ♦

అభినవరామలింగ బిరుదాంకుఁడ నాకవనమ్మునందు నీ
యభణపుఁ గాండ్లు తప్పు లిడ నర్హులె? కాదని తప్పుదిద్ద మా
యుభయులలోన నొక్కఁడు మఱొక్కనికిం దగుఁగాక యార్యలౌ చే
నభములుభమ్మునుం దెలియ కార్చెడి దేబెలు మాకు లెక్కయే?

* * *

ఏనుఁగు నెక్కినాము ధరణీంద్రులు మ్రొక్కఁగ నిక్కినాము స
న్మానము లందినాము బహుమానములన్ గ్రహియించినార మె
వ్వానిని లెక్కపెట్ట కనివారణ దిగ్విజయం బొనర్చి ప్ర
జ్ఞానిధులంచుఁ బేరుగొనినారము నీవలనన్ సరస్వతీ!

♦ ♦ ♦

నవ్యకవితావతరణమునకు భగీరథులై, ఆంధ్ర సారస్వతమున క్రొక్క యపూర్వపు వెలుఁగు కలిగించిన తిరుపతి వేంకటకవులు బాలకలానిధులు, బాలసరస్వతులు, కింకవీంద్ర ఘటాపంచాననులు, కళాప్రపూర్ణులు, శతావధానులు, శాశ్వతులు.

వేంకట రామకృష్ణ కవులు

1883 - 1939

1889 - 1918

మొదటివారు ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రిగారు. రెండవవారు వేదుల రామకృష్ణశాస్త్రిగారు. వీరు మేనత్త మేనమామబిడ్డలు[వేంకటరామ శాస్త్రి తండ్రి రామకృష్ణశాస్త్రి మేనమామ. రామకృష్ణశాస్త్రి తల్లి వేంకటరామశాస్త్రికి మేనత్త] ఆరామద్రావిడశాఖీయబ్రాహ్మణులు. మొదటికవి జన్మస్థానము: పల్లిపాలెము [కాకినాడ తాలూకా] తల్లి : కామేశ్వరమ్మ. తండ్రి: నారాయణశాస్త్రి. జననము: 15-11-1883 సం|| అస్తమయము : 3- 12-1939 సం|| రెండవకవి యభిజననము : కాకరపఱ్ఱు [తణుకుతాలూకా] తల్లి: సూరమ్మ తండ్రి : రామచంద్ర శాస్త్రి. జననము: 1889, నిర్యాణము 1918. ఈజంటకవులనివాస గ్రామము పిఠాపురము, విరచితగ్రంథములు: - వ్యాసాభ్యుదయము, దమయంతీ కల్యాణము [అచ్చతెనుఁగు కావ్యము] విశ్వగుణాదర్శము, ఉత్తరరామచరిత్ర, మదాలస, దమయంతి, ఇందిరాదేవి, శకుంతల, సుభద్ర, భోజచరిత్ర, కాత్యాయనచరిత్ర, కవికంఠాభరణము, సుకృత్తి తిలకము, పాణిగృహీతి, కొండవీటి దండయాత్ర, అత్యద్భుత శతావధానము, శతఘ్ని, అట్టహాసము, పరాస్తపాశుపతము, రామకృష్ణ మహాభారతము, ఆంధ్రకథాసరిత్సాగరము [6 లంబకములు] ఇత్యాదులు.

ఆంధ్రభోజుని యాస్థాన విద్వత్కవులగు వేంకట రామకృష్ణకవుల కవితాప్రతిభ, విమర్శనశక్తి తెలుఁగువారికెఁ దెలిసియే యుండును. 1909 సంవత్సరమున రామకృష్ణులు పిఠాపురసంస్థానముఁ బ్రవేశించిరి. నాఁటికి వేంకటరామశాస్త్రిగారివయస్సు ఇరువదియాఱు వత్సరములకు మించదు. రామకృష్ణ శాస్త్రిగారికిఁ బదునెనిమిదేండ్లు దాఁటినవి. సంస్థాన ప్రభువులు శ్రీ రావు వేంకట కుమార మహీపతి సూర్యారాయేంద్రు లీకవకవుల బుద్ధిచాకచక్యమునకుఁ, గవితాధోరణికి నానంద పడి యవధానవిశేషములఁ గాంచుట కనుమతించిరి.

ఏసుమువార్తమున నీజంటకవులు ప్రభువుకంటఁ బడిరో యపుడే శ్రీవారి యనుగ్రహాంకూరము రామకృష్ణుల యభ్యుదయ క్షేత్రమునఁ బడినది. దిగ్దంతులవంటి పండితులప్రోల నా మహాస్థానమంటపమున సత్యోద్భుతావధానము సేయునపుడు రామకృష్ణుల లీలలు పలువుర కానందాశ్చర్యములు కలిగించినవి. మహీనాథుఁ డవధానానంతరము మూఁడు నూటపదార్లు పట్టుసాలువలతో బహూకరించి యాకవులను దమ సంస్థానిలో నుండఁగోరెను.

పిమ్మట సత్యోద్భుత శతావధానము, శతవిధానము [గంటకు నూఱుపద్యములు చెప్పుట] శతప్రాసము [ఒకేప్రాసముమీఁద నూఱు పాదములు గంటలోఁ జెప్పుట] అష్టావధానము మున్నగువానిచే మన కవులు మహారాజు చిత్తమును మఱింత రంజింపఁజేసిరి. శతప్రాసము చెప్పుసందర్భమున "...ఇట్టిరవుగఁ గొన్ని పాదములనే మును గబ్బము తాత సెప్పన, బ్బురపడి తత్సభాస్థలిని బోరన గద్దియ డిగ్గి గండ పెం, డెరమును గృష్ణరాయఁడు తొడెన్నృపపుంగవ!..." అని యభిప్రాయగర్భముగా నెట్లు చెప్పిరో పరికింపుఁడు.

వేంకటరామకృష్ణులుపిఠాపురసంస్థానమునకుఁ బోవుచున్నటు లింటి యొద్దఁబెద్దవారి కేరికినిఁ జెప్పనే లేదు. పట్టుసాలువలు కప్పుకొని సింగపుఁ బిల్లలవలె వచ్చుచున్న యా యువకవులఁగని తలిదండ్రులానందభరితు లైరి. గ్రామస్థు లాశ్చర్యకలితులైరి. ఈ జంటలోఁ దొంటికవి ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రి, ద్వితీయుఁడు వేదుల రామకృష్ణశాస్త్రి. వీరు మేనత్త మేనమామబిడ్డలు, వీరిని స్మరించునపుడు నంది మల్లయ, ఘంట సింగన జ్ఞప్తికి వత్తురు. జంటకవులలోఁ దిరుపతి వేంకట కవుల పేరు లెటులు కుదిరినవో రామ కృష్ణ కవుల నామములట్లు నరిపడినవి. ఈకవికోకిల యుగళము పిఠాపుర ప్రభుని ప్రోలమధురకంఠము లెత్తి యిట్లు పాడినది.

భోజనమాను నర్థి సురభూజునిఁ జూచితి రే? పిఠాపురీ
రాజునతండు మిమ్ముఁ గవిరాజుల నెట్లు బహూకరించె? నం
చోజను గోరువారికి సదుత్తర మిచ్చి తదాననంబులం
దేజరిలంగఁ జేసెనుగతి న్నము నీవును గారవింపుచూ!

* * *

అక్షరలక్ష లిచ్చునృపుఁ డట్టి కవీంద్రులు కానరా రటం
చీక్షితివారలెల్ల వచియించెదు సుద్దుల నాలకింతె హా
ర్యక్షసదృక్ష! నీవును దిరంబుగ నేమును గక్షగట్టి ప్ర
త్యక్షము సేయఁబూనెదము తత్సములం గవులన్న రేంద్రులన్.

♦ ♦ ♦

ధారణతప్పరాదు, కవితారసమాధురి పోపరా, దలం
కారము లేగరాదు, కనఁగా నపశబ్దము లుండరాదు వా
గ్ధోరణి యాఁగరాదు తమతోడఁ బ్రగల్భకులంటగాని, యె
వ్వారికినైన నిట్లు నొడువంగలవార మనంగఁ జెల్లునే?

వీరు పిఠాపుర సంస్థానమునఁ బ్రవేశించిన వెనువెంటనే సుప్రసిద్ధులైన తిరుపతి వేంకటకవులతో వాగ్యుద్ధము తటస్థించినది. రామకృష్ణకవులు వయసునఁ బసివారయ్యును నాకవుల కృతులలోని దోసములు బయటఁ బెట్టి 'శతఘ్ని' యను ఖండన గ్రంథము ప్రకటించిరి. 'శతఘ్ని' శక్తి నాఁడు పెద్దపండితులను గూడ దలలూఁపించినది. ఈ సాహిత్య సమరముననే రామకృష్ణ భారతము, పాశుపతము, అట్టహాసము, శృంగభంగము, కోకిలకాకము మున్నగా నెన్నో రచనలు వెలువడినవి. ఈ వివాదము తొలుతఁ జక్కని కృతివిమర్శనములతో నారంభమై క్రమక్రమముగా శ్రుతి మించి వ్యక్తిదూషణములకుఁ బాలుపడి ముదిరినది. ఏది యెటులయిన, నాఁటి యీవివాదము సాహిత్య విజ్ఞాన హెచ్చించి ముచ్చటగా సాఁగినది. ఈ వాక్సమరమున దేశము

లోని పండితకవులెందఱో కలుగఁ జేసికొని పైకివచ్చిరి. ఇదిసారస్వత చరిత్రలో మఱవరాని సరసఘట్టము. ఈ వివాదారంభమున 'కవిత' యను మాసపత్రిక రామకృష్ణులు నెలకొలిపి నడపిరి. ఈపత్రికతోమిన్నది పదియేండ్లవిచ్ఛిన్నముగా సాఁగి యాఁగినది. చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రి గారికి, వేంకటరామశాస్త్రిగారికిఁ గల గురు శిష్య సంబంధమును బురస్కరించుకొని యీవివాదము ప్రారంభమైనది.

> ఎట్లో చదివితి మూనాళ్ళ పట్టపవలు
> పట్టుమని రెండుముక్కలు పలుకకున్నఁ
> దిరుగఁ డిఁక నెన్ని చెప్పిన గురుఁడ ననుచుఁ
> దగులు కొన్నాఁడు నిన్ను పైతానులాగు.

రామకృష్ణ మహాభారతములోని యీపద్యము వేదులరామకృష్ణశాస్త్రి ఓలేటి వేంకట రామశాస్త్రినిగుఱించి చెప్పినది. ఈ పద్యములో యావద్విషయము గొప్పగా పరిస్ఫురిత మగుచున్నది. శ్రీ చర్ల నారాయణశాస్త్రిగారు రామకృష్ణుల సాహిత్యగురువులు. రామదుగుల వీరేశ్వరశాస్త్రిగారు వ్యాకరణ గురువులు విశ్వపతిశాస్త్రిగారు న్యాయ శాస్త్రగురువులు.

దేవులపల్లి సోదరకవుల తరువాత వీరు పిఠాపుర సంస్థానకవులై పేరొందిరి. మొత్తము రామకృష్ణకవులకృతులు ముప్పదివఱకున్నవి. శ్లేషయమకచక్రవర్తి వేంకటాధ్వరి రచించిన విశ్వగుణాదర్శమును దెనిగించిరి. వేంకటాధ్వరి రచనము నాంధ్రీకరించుట యేటికెదురీఁదుట. ఈతని రచనలో యమకభేదమో శ్లేషాలంకార భేదమో లేనిపద్యములు మిక్కిలితక్కువ. అట్టివిశ్వగుణాదర్శమున కాదర్శ ప్రాయమగు నాంధ్రీకృతి గావించిన రామకృష్ణకవులు ప్రశంసనీయులు. తెనుఁగు మెచ్చున కొకచోటి మూలానువాదములు మూదలింతును.

నిర్వృత్తాధ్వరకృత్య ఋత్విజ మహోత్తీర్ణాపగో నావికం
యుద్ధార్త్తం సుభటం చ సిద్ధవిజయో వోఢార మాప్తస్థలః
వృద్ధం వారవధూజనంచ కితవో నిర్విష్ట తద్యౌవనో
ధ్వస్తాతంకచయ శ్చికిత్సక మపి ద్వేష్టి ప్రదేయార్థినమ్.

అవభృథస్నానంబు నాచరించిన సోమ
యాజికి ఋత్విజుఁడన్న నలుక
యేరంతయును దాఁటి తీరమ్ముఁ జేరిన
పాంథునకు వరంగుపైఁ జిరాకు
విజయమ్ముఁ గైకొని నిజపురమ్మున కేఁగు
నవనీపతికి బంటునం దసూయ
యిష్ట దేశమ్మున కేఁగిన పిదప స్వా
మికి యానవాహకుమీఁద విసువు
యౌవన మ్మంతయును జూఱలాడినట్టి
కితవునకు వారసతి యెడఁ గేరడంబు
వ్యాధి కుదిరిన వానికి వైద్యుపట్ల
వెగటు తా మీయవలసిన విత్తమడుగ.

సంస్కృతమున క్షేమేంద్రుఁడు రచించిన ఔచిత్యవిచారచర్చ, కవికంఠాభరణము, సువృత్తతిలకము వీరు తెనుఁగుపఱిచిరి. ఇందిరాదేవి, సుభద్ర, శకుంతల, దమయంతి మున్నగునవలలు వీరివి చదువఁదగినవి. వీరి యుత్తర రామచరిత్రాంధ్రీకరణము నాలు గంకములు మాత్రము వెలువడినవి. ఇవికాక, యీజంటకవులు కవితా పత్త్రికా మూలమున నెన్నో ప్రాచీనార్వాచీనకృతులు వెలువరించిరి. వానిలో మత్స్యపురాణము, పరమ యోగివిలాసము, మైరావణచరిత్ర, అధ్యాత్మ రామాయణము, చంపూ భారతము, భారతభక్కి, ప్రబోధ చంద్రోదయము, పరాశరస్మృతి ముఖ్యగ్రంథములు.

రామకృష్ణకవులు సారస్వతములోఁ గ్రొత్తక్రొత్తత్రోవలు తీయు నుద్దేశము గలవారు. కవిత్వములో సంస్కృతిని వీరు వలచియున్నారు. 'ఆంధ్రపత్రిక' కాలయుక్తి సంవత్సరాది సంచికలో వీరు "ఆంధ్రకవుల అపరాధములు" అనుశీర్షికతోఁ గొన్నిపద్యములు ప్రకటించిరి. పరిహాసగర్భముగాఁ బ్రాచీనకవుల యపరాధము లందు వర్ణింపఁబడినవి. పద్యములు మొత్తము ముప్పదియేకాని తెలుఁగుదేశమున గొప్ప యలజడి రేఁపినవి కొన్ని యుదాహరించుట యుపసరము. రచనా చమత్కృతికి మనము మెచ్చుకోవలయునుగదా!

గీ. ఆంధ్రలోకోపకారమ్ము నాచరింప
భారతమ్మును నన్నయభట్టు తెలుఁగుఁ
జేయుచున్నాఁడు సరియె; బడాయిగాక
తొలుత సంస్కృతపద్య మెందుపలకుఁ జెపుఁడి!

గీ. పామరుఁడువోలెఁ దిక్కనసోమయాజి
వెఱచి యాంధ్రీకరింపక విడిచినట్టి
భారతమ్మున ప్రేల్వెట్టఁ బట్టిగాని
యెఱ్ఱప్రెగ్గడ బండార మెవ రెఱుఁగరు?

గీ. అచ్చతెనుఁగు పదంబుల నిచ్చకోలఁదిఁ
బుచ్చి తలతిక్క యన్వయంబులను బెట్టి
పాడుచేసెను నన్నయ్యభట్టుదారి
యుభయకవి మిత్రులవ! తిక్కయొజ్జగారు.

గీ. రావు సర్వజ్ఞసింహభూరమణుతోడ
బావ శ్రీనాథ కవిసార్వభౌముఁ డేమొ
చెప్పి తత్కరుణాపాత్రుఁ జేయుపిదప
భోగినీదండకము నాడెఁ బోతరాజు.

గీ. ఎఱచితిను వార లేరనియు నెమ్కుమెడకుఁ
గట్టుకొందురె? శ్రీనాథకవివరేణ్య !
సానికూఁతుల తగుల మీఁకానునకును
బలికితివి నీస్వభావము బయలుగాను.

గీ. ప్రాలుమాలికచేఁ దాళపత్త్రపుస్త
కాటవులనర్థపుందెరువాట్లు గొట్టి
కొఱఁతఁబడునని కుకవిని గొసరితిట్టి
పెద్దనయొనర్చినట్టి తప్పిదము నిదియె.

గీ. తనకు నంతఃపురమునకు మనసులందు
నెడమడుగు పుట్ట ముద్దులొల్కెడు సుదులను
పారిజాతాపహరణంబుఁ బల్కి మాన్చి
నట్టి తిమ్మన్న ఋణము రాజెట్టుతీర్చు?

గీ. కృష్ణరాయఁడు చేసిన విష్ణుచిత్త
కావ్యమందలి భావము గ్రావ్యమొయగు
నెన్నిమార్లు పఠించిన నెఱుకపడని
పట్టి పాషాణపాక మెవ్వండు సదువు?

గీ. శ్లేషకావ్యంబుఁ జేసి విశేషయశము
గనిన పింగళి సూరన గడుసువాఁడె
కాని శుభమస్తని యదేమి గారుడంబుఁ
దెలుఁగుఁ జేసినవాఁడు వైదికుని పగిది.

గీ. తగని గర్వంబునంజేసి తన్నుఁదానె
పొగడుకొనువాఁ డటంచుఁ జెప్పుదురుగాక
నాలిపలుకులు రావు తెనాలి రామ
కృష్ణ కవినోట బంగారు గిలకదీట.

గీ. ఒకఁడు స్వప్నప్రకారము నుగ్గడింప
నెల్లవారలకుఁ గలలె కెల్లవార్లు
నవ్వుదురనుతలంపు లె దెవ్వరికిని
పేరుకొననేమిటికి నట్టి బీదకవులు!

గీ. పూర్వకవిరాజులకు నిది భూషణంబొ
దూషణమొ యనుకొనుఁడు మీరాలోఁచినట్లు
నన్నయాదుల పట్ల మాకన్నఁ గూర్మి
గలుగువారలు లేరు జగమ్మునందు.

ఈయపరాధ పద్యములపై క్షమాపణము చెప్పవలసినదని ప్రతి పట్టణమున సభలుగావించి తీర్మానములు చేయుచుండిరి. అపుడీ కవకవులు కాళ్లు విరఁగఁ ద్రొక్కుకొను తెలుఁగుసోదరులఁ గని నవ్వుకొనుచు 'దేశభక్తి' యను నొకవ్యాఖ్యవ్రాసి "మేముచేసినది నిందాస్తుతిగాని కేవలనిందగాదు. ఈవిధముగా మేముప్రాక్తనకవులనుగూర్చి వ్రాయుట యాధునికులకుఁ బ్రాచీనకవిసత్తములపై నెంతగా భక్తివిశ్వాసములు కలవో పరీక్షించుటకే" అని సమాధానము చెప్పిరి. అపుడీ నవీనపద్ధతిని గనిపెట్టి రామకృష్ణులను సరసులభినందించిరి. విరసులు పరిహసించిరి. "కౌరవగౌరవ" మనుపేరఁ బాండవులది యన్యాయమనియు, కౌరవులది న్యాయమనియు సమర్థించుచుఁ జక్కని పద్యములు 'ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రిక'లో నావిష్కరించిరి. అందలి విమయ మెట్లున్నను గవితా ధోరణి భారతమును బోలియున్నదని జయంతి రామయ్యపంతులుగారు మఱిమఱి ప్రస్తుతించిరి ఇట్లే రామకృష్ణకవులు విలక్షణ భావనా పథ విహారులై యుండెడివారు. వీరి "పాణిగృహీతి" యను ఖండ కావ్యము తెలుఁగు వాఙ్మయమున నొక గళాభరణము. ప్రతిపద్యము నొక మహార్ఘమణి. కొన్నిమణులు ముందుపెట్టెదను.

వధువు — పెండ్లికూఁతురు

ఏఁ గచ్చేరికి నేగఁ గావలయు నోసీ! పిల్లనిం బుచ్చకో
“వేగన్ ర” మ్మని బామ్మ యొండిడు వరున్ విప్రోపదిష్టార్థుఁడై
“యే గీతంబుల నేర్చికోవలయు నేఁడే మీఁజవా? నత్తకో
నీఁ గాఁగూడదె?” యంచుఁ బల్కు వధు వెందిష్టాప్తి రంజిల్లుతన్.

సువాసిని — ఆఁడుపడుచు

ఒకసాయమ్మసి వారి కేఁగిన మగండొక్కింత కేతెంచి పి
ల్వక యే తల్పును దట్టఁగా దయిత “యెవ్వార్వా” రనన్ లజ్జ మి
న్నకయుండన్ బతి; “పల్కవే” మని కృతన్యక్కారయై తల్పుఁ దీ
సి కదున్ వెల్వాలఁ బాఱె పర్విడు మృగాక్షిన్ భర్త మన్నించుతన్.

మధ్యమ — కోమరాలు

అనువాదమ్ములతోఁ బురోహితుఁడు గర్భాధానఖండం బఠిం
చినమీఁదం గులపాలికల్ తమకుఁ బాసెం జేక పాత్రంబులోఁ
దినఁ బెట్టన్ బతి గిన్నెలోనఁ దన చేతిం దాఁకు సారస్యమున్
గని యాపైఁ జెయినేకదా యిదనిముగ్ధన్ నేత మోహించుతన్!

స్నుష — కోడలు

కియతిన్ వర్ణనసేయరానియువి యా కేళీవిలాసమ్ము ల
క్షయమై యుండనె మూఁడునిద్దురలు కాఁగా సారెయుం జీరయున్
గయికొంచెట్టులొ పుట్టినిల్లువిడి సాత్త్వాల్లక్ష్మినాఁ గానఁగా
నయి యత్తింటికి వచ్చు క్రొత్తడికిఁ జిత్తాహ్లాద మేపారుతన్!

గుర్విణి — చూలాలు

నెలదప్పన్ బొరుగిండ్ల యాండ్రు “కడుపా నీదైన గారాబు కో
డలికిన్? జెప్పవు, చిన్ననాఁటనెయదృష్టం” బన్న చోనత్త “యాన్
దల తేర్పాటయి లోకులంబడినఁగాదా?” యన్నఁ, దన్నానుడిం
గల తీరగ్గెడు గోల నేల నడువంగా నిచ్చునే యెట్టేఁడున్.

కుటుంబిని — ఇల్లాలు

"ఏలా నీకు భయంబుఁజెందఁ? దలపై నెక్కించుకొందు న్నినున్
బాలా! యత్తయు నాఁడుబిడ్డలును నీపంతంబు చెల్లింత్రు నా
శ్రీలన్నింటికి నీవెరాణి" వని పేర్మింబల్కి పెండ్లాడి య
య్యాలిం గూలిపడంతివై ఎసిఁగనం బ్రాణంబు లెట్లోర్పెడిన్.

ఇది యటుండ, చెన్నపురమున నొక విద్వత్సమాజ మేర్పడి కృష్ణ దేవరాయల కొండవీటి దండయాత్రనుగూర్చి యొక కావ్యమురసోత్తరముగా రచించు వారిలో నుత్తమశ్రేణికిఁజెందిన కవికి బంగారుపతకము బహూకరింతు మని ప్రకటించిరి. ఆపరీక్షలో మన కవుల రచనమే నెగ్గినది. అపుడీటులు చెప్పుకొన్నారు.

మద్రనగరాంధ్ర విద్వత్సమాజ దత్త
నూత్నవిషయ క్రియాలబ్ధ రత్నఖచిత
హేమబిరుదాభిరాములు, రామకృష్ణ
రచయితలు పీఠపుర యువరాజ గురులు.

ఇట్లీ మేనత్త మేనమామబిడ్డలు క్రొత్తపోకడలతోఁ గవితాభారతినారాధించుచుండ ౧౯౧౨లో ద్వితీయుఁడగు రామకృష్ణకవియకాలమృత్యుకిఁ బాలుపడియెను. ఇతఁడాచార్యశంకరులవలె నత్యంత తరుణవయస్సుననే మరణించి యేకైకపుత్రకులు సజీవులునైన తలిదండ్రులదుఃఖాబ్ధిముంచి నాఁడు. చనిపోవునప్పటికీ కవికి ౨౧ ఏఁడుల యీడు. ఈసందర్భమున నీతరుణకవి విశిష్టతఁబేర్కొనుట యప్రస్తుతప్రశంస కాదు. ఇతఁడు తన పదునొకండవయేఁట 'నరకాసురవ్యాయోగము' నాంధ్రీకరించినాఁడు. పదునాల్గవయేఁట 'దమయంతీ కల్యాణము' అను నచ్చతెనుఁగుప్రబంధము సంతరించినాఁడు. అసాధారణమైన మేధాసంపద గలవాఁడు. మూఁడు భాషలలోని మూఁడు పద్యములు కలిపివ్రాసి 'వ్యస్తాక్షరి' యీయఁగా హేలఁగఁజెప్పినబుద్ధిశాలి. కాకరపట్టునజన్నాఁట నితఁడు

వీధి వెంబడిఁ బోవుచుండునపుడు అరుఁగులపైఁ బాఠములు చెప్పుచుండు పండితులు జంకుచుండెడివారఁట. ఇతని కబ్బినది ప్రాక్తన జన్మవిద్య గాని యభ్యస్తముగాదని యిచ్చటివారు మచ్చటగాఁ జెప్పుచుందురు. ప్రాకృతమున 'సుకవినిందనము' - సంస్కృతమున "కర్ణవిజయ వ్యాయోగము" వ్రాసినాడు. ఇవి యముద్రితములు. ఇంత చిన్న తనముననే బహుగ్రంథములు సంధానించి, సంస్థాన విద్వత్కవియై పేరు మోసిన కృష్ణుఁడు కవిలోక జిష్ణుడు. "కృష్ణకవినోట బంగారు గిలకదీట." సహకవి యెడఁబాటు పిమ్మట, జంటలోఁ దొంటివారగు వేంకట రామశాస్త్రిగారు—

> అనఁగు మేనత్త కొమరుఁడై యాశుకవిత
> నాకుఁ జేదోడు వాదోడునై కడచిన
> కృతి సమర్థుండు మారామ కృష్ణ శాస్త్రి
> యున్న నీ సాయ మర్థింతునోటు దేవి!
>
> చని యెఁగదమ్మ నీ యపరజన్మవిలాసము మాకుఁజూప వ
> చ్చినగతి వచ్చి సత్కవితచేఁ గవికోటికివన్నె దెచ్చి యం
> తనె యతఁడట్లు నీతనువునన్విలసిల్లిన నెవ్వ రింక నా
> పొనరుచు నీకృతి క్రియకుఁ బూనికఁ దోడ్పడువారు భారతీ!

అని దుఃఖించుచు సోమదేవ భట్టారక విరచితము, అష్టాదశలంబ కాత్మకము నగు "కథాసరిత్సాగరము" నాంధ్రీకరింపఁ దొడఁగిరి. అందాఱు లంబకము లయినవి. ఆంధ్ర కథాసరిత్సాగరములోని కవిశాశైలి నన్నయ కవిత్వపుఁ దెన్నునకు దీటు వచ్చునట్లున్నదని తెలుఁగు దేశములోని పండితకవులెందఱో కొండాడియున్నారు. ఆ కృతి పీఠికలో నాధునిక కవిత్వమునుగూర్చి వేంకట రామశాస్త్రిగారి యభిప్రాయ మిట్లు తెలినది.

బంధము లెల్లవీడి బహుభాష సమృద్ధిగ నేఁడు మత్తపు
ష్పంధయగీతి నా విరియఁబూలుచు నున్నది తెన్గుఁగైత; మ
ద్గ్రంథముఁ గాంచు కాల మిది కా దటులైనను నేను బూర్వ ని
ర్బంధ కవిత్వపద్ధతులఁ బట్టియె దీని రచింపఁ బూనితిన్.

ఈగ్రంథము నొకరురచించినను 'వేంకటరామకృష్ణ ప్రణీత' మనియే ప్రకటితమగుట వారి యభేదభావమునకుఁ జక్కనిగుఱుతు. ఈ కృతి పీఠికాపుర యువరాజవరులు, ప్రియచ్ఛాత్రులు నగు రావు వేంకట గంగాధర రామరాయ కవిరాజుల కంకితము. అందలి సుప్రసన్న శయ్యా తియ్యఁదన మిట్లున్నది:

శా. 'కానీచూత' మటంచు నీవడుగ వీఁకన్ జేతిలోఁబోసితిన్
దీనారమ్ములు పెక్కు; వానికగు వృద్ధిందే; వదట్లుండె; నా
దీనారమ్ముల నేని నాకిడవు; సందేహింప కిరీతిగా
నానా! వెండియు వచ్చితే యడుగ మూర్ఖా! సిగ్గులేదయ్యొనే?

క. ఓ చెడుగా! యచ్చోఁగల
యా చచ్చిన మూషకమ్మునైనఁ బణముగాఁ
జూచుకొని కుశలుఁ డగువాఁ
డేచందంబుననొ ధనము నిట్టిగడించున్.

గీ. అట్టియెడ నీవు చేతిలో బెట్టినట్టి
సొమ్ముగడతేర్చి వెండియుఁ దెమ్మనంగ
వచ్చినాఁడవు! పోపొమ్ము చచ్చినాఁడ!
దాఁచఁ బెట్టితే యిచట నీతాత మూట?

క. అని కనరుచుండ నే నది
విని యామృత మూషకమ్ము వేఁడెద నా కి

మన్ననఘా ! యిదియ పణమ్ముగఁ
గొని సేవర్తకముఁ జేసికొందు నటంచున్.

క. వచ్చిన యాయొలుకను నా
కిచ్చినయటు పద్దు వ్రాసి యిడి యతనికి, నేఁ
దెచ్చితి దానిం గని యతఁ
డచ్చెరువడి నవ్వు కొనుచు నభినందింపన్.

ఈతీరుగా మెత్తని నిర్దుష్ట శయ్యలో నీకృతి యున్నది. వారి చేతి మీఁదుగానే కృతి తుదముట్ట కుండుట దుర్విధి. "నూటపదియార్లు" అనుపేరఁ బరమేశ్వరుని గూర్చి వీరు సీసములు రచించిరి. అవి సువర్ణములు. ఈశబ్బము తెనుఁగువారి డెందము లుబ్బింపఁగల గీతాంజలి. ప్రతిభాజన్య మయిన దీనికిఁ దగినంత ప్రచారము దేశమున రావల యును.

హృదయ పాత్రంబులో నేమియున్నదో కాని
తొలఁకుచున్నది నిన్నుఁ దలఁచినపుడు
ఈ మనఃఫలకమం దేమి యున్నదో కాని
మ్రోఁగుచున్నది నిన్ను మ్రొక్కినపుడు
శీర్షపేటిక నేమి చిత్రమున్నదో కాని
మూయుచున్నది నిన్ను ముట్టినపుడు
ఈ భావవీధిలో నేమియున్నదో కాని
తారుచున్నది నిన్నుఁ గోరినపుడు
రమ్ము ! నాతండ్రి ! ననుఁ జేరరమ్ము ! ప్రణతిఁ
గొమ్ము ! కరుణించి నన్నేలుకొమ్ము ! చేర
నిమ్ము ! నీదర్శనంబు నాకిమ్ము ! నిన్ను
నమ్మినాఁడను శాశ్వతానందనిలయ !

వేంకట పార్వతీశ్వర కవులు

(౧) 1880-1972

(౨) 1882-1955

నియోగి శాఖీయ బ్రాహ్మణులు. మొదటివారు బాలాంత్రపు వేంకటరావుగారు. వాధూలసగోత్రులు. తల్లి: సూరమ్మ. తండ్రి: వేంకటనరసింహము జన్మస్థానము: మల్లాము [పిఠాపుర పరిసరము] జననము: 1880 సం. విక్రమవత్సరము. నిర్యాణము: 1972. రెండవ వారు ఓలేటి పార్వతీశముగారు గౌతమసగోత్రులు. తల్లి: వెంకమ్మ తండ్రి: అచ్యుతరామయ్య. జన్మస్థానము: కొమరగిరి [పిఠాపుర ప్రాంతము] జననము: 1882 సం॥ చిత్రభాను వత్సరము. నిర్యాణము: 13 జూన్ 1955. గ్రంథములు: నవలలు: ఇందిర - ఆరణ్యక - ఉన్మాదిని - సీతారామము - సీతాదేవి వనవాసము - నీరద - నీలాంబరి - ప్రణయకోపము - ప్రతిజ్ఞా పాలనము - ప్రభావతి - ప్రమదావనము - శ్యామల - శకుంతల - చందమామ - రాజసింహ - వసుమతీ వసంతము - వీరపూజ - రాజభక్తి - వంగవిజేత - అశ్రురూపాయులు - మనోరమ - మాతృమందిరము - మాయావి - హారావళి - రజని - సాధన - కృష్ణకాంతుని మరణశాసనము - పరిమళ - సంతాపకుడు - చిత్రకథాసుధాలహరి. మున్నగునవి. పద్యకావ్యములు: ౧. కావ్యకుసుమావళి [2 సంపుటములు 1924] ౨. బృందావనము [1935 ముద్రి] 3. ఏకాంతసేవ [1922 ముద్రి] ౪. ధనాభిరామము [నాటకము: వేంకటరావుగారు ప్రత్యేకముగ రచించిరి] ౫. తారాశశాంకము. ౬. సువర్ణమాల [ఈ రెండు నాటకములు పార్వతీశ్వరకవిగారి ప్రత్యేకరచనములు] ౭ శ్రీ రామాయణము [వాల్మీకి రామాయణమునకు జక్కని తెలుగుసేత]

వేంకటపార్వతీశ్వరకవుల కీర్తిపతాకనెత్తినది 'ఆంధ్రప్రచారిణీగ్రంథమాల.' 'ఆంధ్రప్రచారిణి' కట్టి పేరుప్రతిష్ఠలు వచ్చుటకు వేంకట పార్వ

తీశ్వర కవులు కారణము. ఆంధ్రములో నభినవరీతులుగల నొకతీరు కవితకు అంకురార్పణము చేసినవా రీ జంట కవులే యని నేఁటి వారిలో మేటికవులు కొందఱభిప్రాయపడుచున్నారు. ఈయభిప్రాయమున కాయుగళము రచించిన 'ఏకాంత సేవ' యనుకృతి పట్టుకొమ్మ. అనుకృతి దారికిఁ బోక, సాజముగా వచ్చిన తియ్యని బాసతోఁ గొత్తవడువున భావవిలక్షణత రాణించు కవితను రచించు నేఁటివారిలో 'వేంకట పార్వతీశ్వరకవులు' కడుగౌరవపాత్రు లనుట స్వభావోక్తి. ఇఁక వీరి చరిత్రాదికము.

బాలాంత్రపు వేంకటరావుగారు 'ప్లీడరుగుమస్తా' పని చేసికొనుచు నేవో యల్లిబిల్లిపద్దెము లల్లుచుండెను. ఓలేటి పార్వతీశముగారు చెలికాని లచ్చారావుగారి దగ్గర నుండి ముచ్చుపనులు చూచుచుండెను. 1908 సంవత్సర ప్రాంతముదాఁక నీకవకవులొకరినొక రెఱుఁగరు. కాని, యిరువురు పిఠాపురమునకుఁ బరిసరములోనే యున్నారు. విమర్శకాగ్రేసరులని ప్రసిద్ధి వడసిన శ్రీ నడకుదిటి వీరరాజకవిగారు విద్వజ్జన మనోరంజనీ ముద్రాలయ ద్వారమున సారస్వత సేవ గావించుచు నాఁడు పిఠాపురముననే కాఁపురముండియున్నారు. ఈమహాశయుఁడే మన ప్రస్తుత కవు లిరువురకు సేతుసంధానము చేసినవాఁడు. ఆచంట సాంఖ్యాయన శర్మగారి సంపాదకత్వమున "కల్పలత" యను పత్త్రిక నడుచుచున్నతఱియది. ఆకల్పలతలో భాషాసంబంధములగు ప్రశ్నములు, సమస్యలు వెలువరింపఁబడెడివి. ఒక నెలఁ గొన్ని ప్రశ్నములకు వీరరాజకవియును బిఠాపురమునుండి ప్రత్యుత్తరములు వ్రాసి పంపెను. వానికే పార్వతీశముగారు సమాధానములంపిరి. వేంకటరావుగారు నెకఁడనుండియో వ్రాసిపంపించిరి. ఒకరివిషయ మొకరెఱుఁగరు. పార్వతీశముగారికి ప్రథమ బహుమానము. వీరరాజకవికి రెండవబహుమానము. వేంకటరావుగారికి మూఁడవ బహుమానము నిచ్చినటులు పత్త్రికలోఁ బ్రకటితమైనది.

ఈమువ్వురు నొకశాఖపైనున్న కోకిలములే. ఒకరి గానమాధురు లొకరు విని యానందపడినారు. వీరరాజకవిగారి సహృదయత మల్లాము కవిని - కొమరగిరి కవిని తీసికొనివచ్చి సంధానము చేసినది. నాఁటి నుండి వేంకట పార్వతీశ్వర కవులు. ఈ జంట యేర్పడని సమయమున వేంకటరావుగారు 'ధనాభిరామము' నాటకము - 'సురస' యను నవల వ్రాసికొనిరి. పార్వతీశముగారు పిఠాపురము మహారాజుగారిపట్టాభిషేక మునకు 1907లో 'సువర్ణమాల' యనునాటకమును, 'తారాశశాంకము' అను వేఱొక నాటకమును రచించిరి. ఇవియే ప్రత్యేకరచనలు. తరువాతి వన్నియు వేంకటపార్వతీశ్వర విరచితములే. కవ కలిసినతోడనే 'అను రూప' యను కావ్యము రచించిరి. అదియును 'చిత్రకథాసుధాలహరి' గాఁ బ్రచురింపఁబడినది. ఈకవుల మేలికలయికవలన 1911 లోనాంధ్ర ప్రచారిణి వెలసినది. కార్యస్థానమునకు సూత్రపాతము తణుకులో జరిగి నది. అక్కడ నొకయేఁడుమాత్ర ముండి నిడదవోలు - రాజమండ్రి - కాకినాడ - పిఠాపురము క్రమక్రమముగ సంచారము చేసినది. 1930 సం॥ దాఁక నీగ్రంథమాల మహోన్నతస్థితిలోనున్నది. శ్రీకొవ్వూరిచంద్రా రెడ్డిగారు తొట్టతొలుత 'ప్రచారిణి' కి సహాకృతి చేసిరి. ఆయనచేతిచలువ వలన నాగ్రంథమాలకట్టి ప్రఖ్యాతి వచ్చినది. చంద్రారెడ్డి తెలుఁగు వారికి స్మరణీయుఁడైన వ్యక్తి. ఆంధ్రప్రచారిణికి దీటువచ్చు గ్రంథ మాలలు మన నేలలో రెండో మూఁడో. చక్కని వచన వాఙ్మయమును సేవించిన గ్రంథమాలలే తక్కువ. 1930 నాఁటికిప్రచారిణి వెలువరించిన గ్రంథములసంఖ్య 170. ఆంధ్రప్రచారిణికిఁ బ్రాణము వేంకట పార్వతీ శ్వర కవులు. ఈజంటకవులకు నడుమనడుమఁ బొడముచుండు మానసిక ములగు కలఁతలను ప్రచారిణి మధ్యవర్తినియైతొలఁచుచుండెడిది. రెండు దశలు గ్రంథమాల జాతకము విఖ్యాతముగ వెలిఁగినది. వేంకట పార్వ తీశ్వరుల నవలలు తెలుఁగులో నలుమూలలఁ బేరు సంపాదించుకొన్నవి.

ఈ కవు లిర్వురును గురుముఖమున సంస్కృతమునఁగాని, ఆంగ్లముగాని యధ్యయనము చేయలేదు. వీరికి వంగభాష కొంచెము వచ్చును. మిత్రునివలనఁ గన్నడములో ననువదింపఁబడిన బంకించంద్రుని నవల నొకదానిని చదివించుకొని విని, వంగ వాఙ్మయపు సొగసులకు, బంకించంద్రుని కల్పనములపొంకమునకుని వ్వెఱపడి మెల్ల మెల్లఁగనాభాషలోఁ గృషిచేసిరి. ఆకృషియైనను సాధారణమైనదే. ఏమైననేమి! వంగము కాదు, ఆంగలముకాదు, అన్యభాష లెన్నో యెఱిఁగినవారికంటెఁగూడ వీరెక్కువ సేవచేసిరి. వీరి నవలలలోని రచనసొంపు వేఱే నేనువర్ణి-ణింప నక్కఱయుండదు.

అనువాదములు గావించిరి. కల్పనములును జేసిరి. ఏవి రచించినను సహజత్వము శైలిలో నుండుటచే వీరి రచనలు పాఠక హృదయములను హత్తుకొనఁ గలిగినవి. వీరి నవలా వాఙ్మయము తెలుఁగుతల్లి విహారము నకుఁ 'బృందావనము'. ఇఁక వీరిపద్యకావ్యములసంగతి : 'అనసూయ' పత్రికలో మొట్టమొదట 'ఏకాంతసేవ' కావ్యము బయటఁబడినది. అదియాది వీరి నాధునికులు మెచ్చి కవులలో నొకమంచిస్థానమిచ్చినారు. 1922 లో నాకృతి యచ్చుపడి తెలుఁగువారి కెల్లరకు నందుపాటు లోనికి వచ్చినది. వంగసారస్వత మెఱుఁగరు. ఆంగలము తెలిసినవారు కారు. రవీంద్రుని భావోన్నతి వీరికెట్టులబ్బినదో యని యందఱబ్బుర పడినారు. 'ఏకాంతసేవ' నేఁటి కృతులలో రసభావపరిపూర్ణమైయున్న దని యెన్నుకొనినారు. ప్రకృతి పులకించునటులు భక్తుఁడు జీవితేశ్వరుఁ డైన యా పరమేశ్వరుని గూర్చి పాడుకొన్న ప్రణయగీతములసంపుట మీ 'యేకాంతసేవ'.

నా మెలంగుతోఁట నామాటలోఁ దేట
నావరాలకొంగు నావెలుంగు

నావయాళి తేప నాచూపులోఁ బాప
నిలుచుఁగాక! తన్నుఁగొలుచుదాఁక.

అని ప్రార్థించి కృతిగానమున కుపక్రమించిరి. కవులభావకత యను పదమునకు బాతకాలకుఁ దట్టుచుండును. నిశితమైన భావనాశక్తి గల కవులు వీరని 'యేకాంతసేవ' ఘోషించి చెప్పుచున్నది. ఈపదములు చదువుఁడు:

తూరుపుఁగోనలో దుందుభిధ్వనము
వీణాస్వనంబులో వినరాకయుండె
నానందవనములో నాగస్వరంబు
నూఁదకే కోకిలా యొక్కింతసేపు.

♦ ♦ ♦

శృంగారనదిలోన చిగురాకుదోన
యే రాగజలధిలో నీఁదుచున్నదియొ
తలిరు జొంపంబులందలి గానలహరి
యేదివ్యసీమల కేఁగుచున్నదియొ!

పరువంపుఁ బూవులోపలి కమ్మతావి
యేవాయుపథమునం దెగయుచున్నదియొ
తారాపథంబునందలి తటిల్లతిక
యే మహాతేజమం దెనయుచున్నదియొ!

గాలిలో జాడలు కనిపెట్టఁగలుగు
దివ్యమూర్తికి నీకుఁ దెలియదఁటమ్మ!
ప్రణయవనంబులోపలి పుష్పరథము
తుమ్మెదా! వేవేగ తోలితేవమ్మ!

ఏకాంతసేవకుఁ బీఠిక వ్రాసి వ్రాసి శ్రీ దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రిగారు చివర కిటులు తమ యభిప్రాయము తెల్పినారు. "ఇది విమర్శనాతీతము. వంగభాషకు రవీంద్రుని గీతాంజలి యెట్టిదో, మనయాంధ్రమునకీ మహాకవుల — భక్తుల యేకాంతసేవ "యట్టిది"—

వేంకట పార్వతీశ్వర కవుల భావరాశి స్వాభావికమైనది కాని, యాంగ్ల వంగములనుండి దొంగిలికొన్నది కాదని మన మనుకొనవలసిన విషయము. వీరి "కావ్యకుసుమావళి" రెండుసంపుటములు చూడుఁడు! కవిత యెచ్చోటనేని సహజతలోఁ గొఱఁతపడినటులున్నదేమో!

తిన్నని నున్నని తెల్లని యొనలేని
  మొగ్గలలోనుండి నిగ్గుదీసి
చక్కని చిక్కని సరిలేని కమ్మని
  పూవులలోనుండి ప్రోవుఁజేసి
విఱుగని తఱుఁగని వెలలేని తీయని
  తేనియలోనుండి తేటఁదీసి
నలఁగని తలఁగని నలిలేని తొలిలేని
  చివురాకుదొన్నెల నేకరించి —

ఆంధ్రకవితా సరస్వతి నమ్లానపుష్పోపహారములతో నర్పించిన కవివరులువీరు. కవితలోఁ దఱచుగఁ బదములపునఃపునరావృత్తి వీరికిష్టము. నవ్యకవితావతారమునకు ముందే యనేకనూతన విషయములపై వీరి లేఖిని 1909 సం॥ కంటెఁ దొల్లిపత్రికలలో వెల్లివిరిసినది. కొన్నిరకముల కవితామార్గములకు వేంకట పార్వతీశ్వర కవులు దర్శకులుగాని, వీరు వేఱొకరి కవితతీరు ననుకరించినటులు మన మనుకొనరాదు. అట్టి స్వాభావికత వారి రచనలోఁ బదముపదమునఁ బరికింపవచ్చును. ఈజంట కవుల యభ్యుదయము గుఱించి శ్రీపీఠికాపురాధీశ్వరుఁడు వీరి కొక

ముద్రాయంత్రమును గొనియిచ్చి తదుద్యమమునకుఁ జేయూఁత నొసఁగెను. నరసారావుపేటలో జరిగిన ఆంధ్రసారస్వత పరిషత్తున శ్రీఉయ్యూరు రాజావారి సభాధిపత్యమున నికవులకు "కవిరాజ హంస" బిరుద మొసఁగఁబడెను. 1943 లో రాజమహేంద్రవరమున వీరికి షష్టిపూర్తి సమ్మానమహోత్సవము వైభవపూర్ణముగా సాఁగినది. అప్పుడు కూడిన యాధునిక కవివర్గము వీరికి "కవికులాలంకార" బిరుదము నిచ్చి గౌరవించిరి. ఈబిరుదములు రెండును వీరియొక్క దగినటులుండి యందగించుచున్నవి.

ఉ. పావనమూర్తి నీశ్వరుని బమ్మెర పోతన రామరాజుగా
భావనచేసి పాడుకొని భాగవతంబును; నల్లె రామభూ
మీ వరు సద్గుణావళుల మేము జగత్ప్రభు లీలఁగాంచి బృం
దావన కావ్య మంకిత మొనర్చితి మాతని పెండ్లి పాటగన్.

అని చెప్పి శ్రీపీఠికాపుర యువరాజు గంగాధర రామరాయ ప్రభునకు 'బృందావనకావ్యము' నంకితము గావించిరి. ఈకబ్బము శ్రీరఘునాథ రాయల కాలమున వెలసిన శృంగారకావ్యములను దలదన్ను చెన్నునన్నది. ఈకూర్పు నేర్పు పరికింపుఁడు.

సీ. మణి కిరీటంబుపై మన్నింపలేదఁటే
కోరగాని పురినెమ్మికోడి రెక్క
అధరపల్లవముపై నానింపలేదఁటే
వెలివోని నిరసంపు వెదురుపుల్ల
శ్రీవత్సకాంతిపైఁ జెలఁగింపలేదఁటే
వెలలేని చిఱుమోఁక తులసిరేక
కల్యాణమూర్తిపైఁ గదియింపలేదఁటే
ఛోరరాని వసరాకుపురుగునూలు

అఖిలలోకవిభుని నతిభక్తి సేవింప
నాత్మవిభుని కరుణ నభిలషింపఁ
దగనివారుఁ బడయఁదగనివా రెవరమ్మ?
తరతరంబు లేల తడవెదమ్మ!

ఉ. వేంకట పార్వతీశ్వర కవిద్వయు నిర్మల వాఙ్మనఃక్రియా
సంకలనంబునం బొడమి సమ్మతమై ఫలపుష్పశాఖికా
సంకుల సత్కవిప్రకర సాధునుతంబయి రామ రాణ్మహీం
ద్రాంకితమైన యీకృతిసురాగమ మర్థులఁ దన్పుఁ గావుతన్!

మన తెనుఁగువారిలో నీకవులను దాఁటిన కవు లున్నారు. పండితు లున్నారు. భావకు లున్నారు. తెలుఁగుపలుకుబడి యింతమధురముగా, మృదువుగా, తేటతెల్లముగాఁ, దీరుతియ్యముగాఁ దీర్చి దిద్దినవారు తక్కువగ నున్నారు. పసిపిల్లవానినుండి, పండితునివఱకు నచ్చునట్లు తేలికభాసలో నింత సంతనగా సంతరించు కవిరాజహంసలు మన వారిలో నెందఱో లేరు. 'బాలగీతావళి' పలువురు చూచియుందురు. ఎంతసేపు, సాధారణజనబోధకముగా నుండునట్టి నడక వారి సొమ్ము. అట్టులని, యర్థగంభీరత యుండకుండునా? ప్రతిపద్యమునఁ జాల గాంభీర్యము. ఈజంటకవులు తమ 'లేఖిని' గూర్చి యీరీతి యుపదేశములు చేయుచుందురు.

వ్రాయుము నిర్మలభావ వి
ధేయమ్ముగ బుధజనాతిధేయముగ జగ
ద్గేయమ్ముగ లలితసుధా
ప్రాయమ్ముగఁ బాఠకశ్రవణ పేయముగన్.

ఇట్టి కరపులు గఱచిన లేఖినితో వేంకటపార్వతీశ్వర కవి కోకిల యుగళము తెనుఁగులో నాదికావ్యగానము చేయఁదొడఁగినది. సుందర కాండాంతమైన వారి రామాయణ కావ్యము పార్వతీశముగారి కుమారులు అచ్యుతరామ చంద్ర మూర్తిగారు తద్రచనయఁగాఁ బూరణము చేయుట యభినందనీయమైనది.

అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి

1883 - 1935

తెలగాణ్యశాఖీయబ్రాహ్మణుఁడు. కృష్ణయజుశ్శాఖీయుఁడు. భారద్వాజస గోత్రుఁడు. ఆపస్తంబసూత్రుఁడు. కన్నతల్లి: మహాలక్ష్మమ్మ. కన్నతండ్రి: రామయ్య. పెంచుకొన్న తల్లిదండ్రులు : లక్ష్మిదేవమ్మ, వెంకటప్పయ్యలు. అభిజనము: గార్లపాడు(బాపట్లతాలూకా) జననము: 1883 – నిర్యాణము: 1935. కృతులు: ౧. జీవన్ముక్తి – విదేహముక్తి. ౨. సగుణోపాసన–నిర్గుణోపాసన ౩. దైవబలము (చిన్న పద్యకావ్యము). ౪. ఆంధ్రధ్వని (ధ్వన్యాలోకమున కనువాదము) ౫. తెనుఁగు కావ్యాదర్శము. ౬. కావ్యనాటకాది పరిశీలనము. ౭. మేఘము (కావ్యము – అముద్రితము.)

ఆశుకవితలో నవ్వారి సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారి కాంధ్రమున మంచిపేరున్నది. ౧౯౧౧, ౧౦ సంవత్సరముల ప్రాంతమునఁ దిరుపతి వేంకట కవులకుఁ గొప్పరపు సోదరకవులకు నాశుకవితా విషయమున హోరాహోరి యుద్ధము తటస్థించినది. 'గుంటూరుసీమ' పూర్వోత్తర రంగములు తన్మూలముననే రచింపఁబడినవని తెలుఁగువారి కెల్లరకుఁ దెలియును. కొప్పరపువారితోఁ గవిత్వపుఁబోటీకి నీసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిలు గారిని నాఁడు తిరుపతి వేంకటకవులు పంపించిరి. వేమవరాగ్రహారమునఁ దత్ప్రదర్శనముగావింపఁబడినది. ఓహో! శాస్త్రులుగారికవితాజవమునకుఁ బట్టపగ్గములులేవు. కొప్పరపుఁగవులోడిపోయిరి. శాస్త్రులుగారు నెగ్గివచ్చిరి. గురువులు తిరుపతి కవులు శిష్యుని మెచ్చుకొని యిట్లువ్రాసియిచ్చిరి.

అన్నంబెక్కడనో భుజించితివి విద్యన్నాకడ నేర్చి; తెం
దున్నీయందు లవంబు గానను జుమీ దోషంబు, దుశ్శాత్రవుల్
నన్నున్ మార్కొన వారి కాశువుల చందంబెల్ల నవ్వారి సు
బ్బన్నా గెల్చి ఋణంబు దీర్చితివి సుమ్మా! శిష్యచూడామణీ!

'వేంకటశాస్త్రి'

ప్రకటితరాశుధారను సభాసదులెల్లరు మెచ్చుచుండ, నా
యకమణి సంతసింపఁగ నయారె! రచించినవాఁడవీవు, వా
రక యరవింద సుందర మరంద ఝరంబు స్రవించుచుండు నీ
సుకవితఁ గాచుకొఁదగవె సుబ్బనశాస్త్రి! జగద్ధితంబుగన్.

'తిరుపతిశాస్త్రి'

ఇదిగాక, సికిందరాబాదు మున్నగు ప్రసిద్ధస్థలములలో వీరుగావించిన శతాష్టావధానములు, ఆశుకవితా ప్రదర్శనములు పలువుర ప్రశంసల నందుకొన్నవి. తెలుఁగునను సంస్కృతమునను వీరు సమాన వేగముననే కవిత చెప్పఁగలిగిరి. ఎట్టివాఁడైన సంస్కృతములోఁ దడవు కొనకుండ మాటాడునలవాటు మనప్రాంతీయులలోఁ గడునరుదు. శాస్త్రులుగారు నిరాఘాట ధోరణి మాటాడునపుడు పండితులు దిగ్భ్రాంతి పడువారు. ఇది యత్యుక్తి కాదు. ఏలేశ్వరపు నరసింహశాస్త్రిగారొకరు సంస్కృతాశుధోరణిలోఁ జేరుపడ్డవారు. "ఆశుకవితిలక" బిరుదాఢ్యులగు సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు తమగురువుల నిటులు పేరుకొనిరి.

శ్రీ యుతులు బొడ్డుపలి సుబ్బరాయబుధుని
కొలచల నృసింహశాస్త్రిని గురువరులను
స్తుతి యొనర్చి, యద్దేపల్లి సోమనాథ
తార్కికాగ్రణి దేశికుఁ దలఁతు మదిని.

'ఆంధ్రధ్వని'

తరువాత శ్రీ చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రిగారి సన్నిధిఁజేరి, వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారి సహాధ్యాయత్వమున "సిద్ధాంతకౌముది పాఠము చేసిరి. శ్రీ బ్రహ్మానంద తీర్థస్వాములతోఁ బ్రస్థానత్రయ మధ్యయనముగావించిరి. తర్క వ్యాకరణములు, వేదాంతము, ధర్మ శాస్త్రము, అలంకారము మున్నగు వివిధశాఖలలో వీరి కనల్పమగు పరిజ్ఞానమున్నదనియు,నాంధ్రములోవీరిపాండితి యుద్దండమైనదనియుఁ బండితు లెన్నుకొందురు. ఈయన ప్రాచీన వాఙ్మయమును దఱచిన లక్షణవేత్తయైనను, నూతనత్వమెఱుఁగని ఛాందసుఁడు కాఁడు.

ప్రస్థానములు పఠించిన వేదాంతి యైనను, రసతత్త్వము తెలియని శ్రోత్రియమాత్రుఁడు కాఁడు. మంచి లౌకిక విజ్ఞానముకలవాఁడు. గొప్ప దేశీయాభిమానము కలవాఁడు. పతితాంధ్ర సామ్రాజ్య విభవమును గూర్చి వగచు జాతీయ కవిశిరోమణి. "ఎండ్లూరు" పూర్వసంపదను స్మరించుకొని రచించిన యీసీసములు సువర్ణములు.

నీమట్టిలోఁ బుట్టి నిఖిల దేశంబుల
వెలిఁగించియుండెఁగా తెలుఁగువెలుఁగు
నీనీట తేటయై నానాస్థలంబుల
నాక్రమించెనుగదా యాంధ్రకీర్తి
నీలోని గాలిలో లీలయై పలుచోట్లఁ
జెంగలించెనుగా, త్రిలింగదీప్తి
నీపై రుపంటల నిగ్గయి యెల్లచోఁ
దనరారియుండెఁగా, తెలుఁగుశక్తి
యే జెముడుపొదలన్ లోన నిమిడి దాఁగి
యుండెనో యిప్పు డల్ల నీయుచ్ఛ్రయంబు
రామచంద్ర రాజేంద్రుని రామభద్రు
భూరమణుఁ గన్నతల్లి! యెండ్లూరుపల్లి!
పుడమి వేల్పులకు నీపుత్త్రిలొసంగిన
రమ్యమహాగ్రహారముల పేర్లు
జంగము కథలలో శృంగార పూరమై
పాఱుచునుండెడి వీరరసము
తాతలనాఁటి కథల్ చెప్పుకొనుచుండు
కులవృద్ధుల బెడంగు గలుఁగు నుడులు
క్షాత్త్రప్రీతియుల్ మది స్మరియించుకొని శిర
శ్చలనంబుతోఁ జేయు శ్లాఘనములు

నీదు చల్లని కాన్పున నెగడినట్టి
పౌరుషౌదార్య రేఖలఁ బ్రస్తుతించి
పోవునో యేమొ, నీపేరు పుడమి విడిచి
శూరగర్భ వోశప్పు డెండ్లూరుతల్లి !

బళీ! ఏండ్లూరు పూర్వము శూరగర్భయఁట. నేఁడు జెముడుపొదలతో నిండియున్నదఁట. ఈ దుస్థితి కవి నెంత పరితపింపఁ జేసినదో! ఆర్ద్రహృదయుఁడగు నీకవి హృదయ ప్రణాళికనుండి యుబికిన యీ సహజ కవితాప్రవాహము రసవిదులకుఁ దలమున్కలు చేయుచున్నది. ఇట్టి పద్యములు నాలుగే వ్రాయఁగాక, అవినాలుగు కావ్యములుకావా? శ్రీ శాస్త్రిగారు 'భారతి'లో వెలువరించిన యీసందేశము చదువుఁడు.

"......నవీనరహస్యములను గల్పనాప్రపంచముద్వారా వాఙ్మయ ప్రణాళికలోఁ బ్రవహింపఁజేయు సుకవుల సందేశము లుగ్గుఁబాలుగ నేజాతికి జీర్ణమగుచుండునో, వారిదే యభ్యుదయము, వారిదే స్వాతంత్ర్యము, వారిదే విజయము......" భారతిప్రభృతి పత్రికలలో నప్పుడప్పుడు ప్రకటించిన ఖండ కావ్యములుగాక, వీరి పద్యకృతులు ప్రత్యేకముగ నచ్చుపడినవి కానరావు 'దైవబలము' అనుపేరుగల భక్తిప్రధానమగు చిన్నకావ్యమొకటి ప్రకటితము. "మేఘుఁడు" అనుఖండ కావ్యము నవీనమార్గములోఁజివరికాలమున వీరు రచించినది ప్రచురింపఁబడలేదుగాని, శాస్త్రిగారిశిష్యపరంపరనోళ్ళలోనానుచున్న కొన్నిపద్యములు విన్నచోనది రసపరిప్లుతమగు కావ్యమనితోఁచును. వీరియాంధ్రధ్వని, తెలుఁగుకావ్యాదర్శము, కావ్యనాటకాది పరిశీలనము మొదలు గాఁగల రచనములను జూచిన నలంకార శాస్త్రమున నీయన యెట్టిపరిశ్రమ గావించెనన్నదానికిఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చును. రసగంగాధరమాంధ్రీ కరించిరనికూడఁ దెలియవచ్చినది. రామాయణకథను దీసికొని సంస్కృతమున నాటకములుగా నిబంధించిరనియుఁజెప్పుకొందురు

మఱి, అవి యన్నియు నెవ్వరికడనున్నవో? ఏమైనవో?- వేదాంతమున ననంత పరిశ్రమముగావించి గ్రంథములు, ననేకవ్యాసములు వీరు ప్రచురించిరి. శాస్త్రిగారు గద్వాల, ఆత్మకూరు, ముక్త్యాల మున్నగు వివిధసంస్థానములలోఁ బ్రతివాదిభయంకరముగాఁ గవితా ప్రదర్శనము గావించుచు, బిరుదములు తాల్చుచుఁ గీర్తికాములై ప్రవృత్తిపథమున సంచరించిన వారుగా స్థూలదృష్టికిఁ దోఁచినను, సామాన్యులకు గోచరింపని నివృత్తి మార్గముననే వీరిచిత్తము సంచరించుచుండెడిదదని యిక్కడ జెప్పఁదగిన రహస్యము. ఆయన సహజసాత్త్వికరూపము, శాంతగంభీరభాషణము, నిత్యభాష్యపర్యాలోచనము, కర్మాచరణము స్మరణీయము లైనవి. ఇట్టి గర్వరహితుఁడు, నిష్ఠాసహితుఁడు పండితులలో నూటికిఁ గోటికి నుండుననుటకు సంశయపడరాదు. వైశ్వదేవము చేయక వీరెన్నఁడు నన్నము తినలేదు. ఈయన యెప్పుడును 'తమ పేరే'మనియడుగ 'సుబ్బయ్య' యనియే చెప్పెనుగాని సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి యనుకొనలేదు. తమ యాంధ్రధ్వని మీఁదఁ బ్రతికూలాభిప్రాయము వెల్లడించి దోసఁగు లున్నవని యెన్నిపత్త్రికలోఁ బ్రచురించినపుడు, శ్రీ తా తా సుబ్బారాయ శాస్త్రిగారికి లేఖమూలమున "మహాశయ! మీరు పత్త్రికాముఖమునఁ బ్రకటింపనేల? మీవంటివారు ప్రత్యేకముగ నాకుఁ దెలిపిన సరిచేసికొనక పోయితినా?" యని వ్రాసి పంపిరఁట. మరియొకసంగతి :-

శాట్రావులపల్లి (జగ్గంపేట) జమీందారు శ్రీ దామెర సీతారామస్వామిగారురసికుడైన విద్వత్ప్రభువు. వారిదర్శనమునకు మనశాస్త్రిగారొక తూరివెల్లి, రాజగురువులనుజూచి, ఆయన యేమి చదివితిరని ప్రశ్నింప "నేదో కొంచెము సాహిత్యము, కొంచెము వ్యాకరణము, కొంచెము కవితనల్లుట గురుకటాక్షమున నేర్చుకొంటి" నని చెప్పిరఁట. అప్పుడాయన 'పిఠాపురపుఁ బరీక్ష' నొసఁగితిరా? యని యడిగిరి. లేదని శాస్త్రిగారు సమాధానము చెప్పిరి. లేనిచో మాకేని దర్శనముకాదని

యాసంస్థాన గురువు చెప్పిపొమ్మనెను. సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు నిష్ప్రు హులై పోఁదలఁచి పోవుచు, నూతనాస్థానకవి శ్రీద్వివేదిరామశాస్త్రిగా రొకచోటఁ గూర్చుండ నచ్చటకుఁజేరి, వారితో నేదో లోకవృత్తాంతము సంస్కృతభాషలోఁ బ్రసంగించిరఁట. ఆరామశాస్త్రిగారు మన కవివరుని నిరర్గళధోరణికిఁ బాండితికి నాశ్చర్యపడి ప్రభువు దర్శనము చేయించిరనియు, నాప్రభువు ఎదుట గోడమీఁదనున్న "శకుంతలా" ప్రతిమను వర్ణింపుఁడన నాయన మనసు గరఁగునటులు సంస్కృతములో శ్లోకములు రచించి చూపిరనియు, నప్పుడు శ్రీవారు సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారికి వార్షిక మేర్పాటు చేసిరనియు శ్రీ రామశాస్త్రిగారు "అభినవభోజచరిత్ర" లో వ్రాసిరి. ఈగాథ శాస్త్రిగారి నిర్గర్వితకుఁ దారకాణగదా, యని పేరు కొనవలసి వచ్చినది.

వీరు తెనాలి సంస్కృతకళాశాలలోఁ గొన్నాళ్లును, బందరు "హిందూ హైస్కూలు" లోఁ గొన్నాళ్లును, బాపట్ల శంకరవిద్యాలయములోఁ గొన్నాళ్లును ఆచార్యులుగా నుద్యోగించిరి. తరువాత 1927లో కొవ్వూరు "ఆంధ్రగీర్వాణ విద్యాలయము" వారి యాహ్వానముపై వెళ్లియచట సంస్కృతాంధ్రోపాధ్యాయులుగా నెనిమిది తొమ్మిదియేండ్లుండి 1935 లో జీవయాత్ర చాలించిరి. కొవ్వూరి కళాశాలలో నుండఁగా శాస్త్రి గారికి, కాకినాడ విద్యార్థులు మా'కళాశాల'కుఁ దయచేయుఁడని యుత్తరములు వ్రాయ, "నేను గౌతమీస్నానమునకుఁ గొవ్వూరిలోఁ జేరితిని గాని, ఉద్యోగము చేయుటయే ప్రధానోద్దేశముకా" దని సమాధానము పంపిరని తెలిసినది.

సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు నైష్ఠికులు, పండితులు, కవులు, రసహృదయులు, శాంతచిత్తులు. వారిపేరు తెలుఁగువారు మఱచిపోరు. వారి కృతులు మనభాషకు భూషలు. ఇట్టివాఁడు కనుకనే సుబ్రహ్మణ్య

శాస్త్రినిగూర్చి కింకవీంద్రఘటాపంచాననుఁడు చెళ్ళపిళ్ళకవి "పేరికతండు శిష్యుఁడని పేర్కొనకొప్పక పోదుఁగాని కై, వారము గాదు నాకతఁడు వారక దేశికువంటివాఁడె ..." యని మెచ్చుకొనెను. సర్వథా సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు ధన్యులు. పుత్రసంతానములేని కొఱఁత వారి విషయములోఁగొఱఁతయే గాదు. "పుత్రాత్సద్గతి రితిచేత్తదపిప్రాయోఽస్తి యుక్త్యసహమ్" అను శాంకరసూక్తి నెఱిఁగినవారి కటు లనుపించదు. సంగీతసాహిత్య తత్త్వవేత్తయగు శ్రీ హరి నాగభూషణముగారు వీరి యంతేవాసి. వారేకాదు, మఱియెందఱో శాస్త్రిగారి సేవాభాగ్యము వడసి, పండితులై కవులై పేరు పెంపులు గాంచిరి.

సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగా రవధాన సందర్భములలోఁ గావించిన దేవీస్తవము లివి పరికించినచో, ఆయన యెన్ని సంస్థానములలో సత్కారములు గాంచెనో వ్యక్తమగును.

సీ. ఏదేవి దయ జయమిప్పించె సత్కళా
 పూర్ణమా "నెల్లూరు" పురమునందు
ఏతల్లి బిరుదంబు లెనయించె నల "పెద్ద
 పవని భూపాలుని" సవిధమందు
ఏయమ్మ కారుణ్య మేడుగడగ నుండె
 "కందుకూరి"వధాన కార్యమందు
ఏమాత ధారా సమృద్ధుల నెసఁగించె
 నెట్టన "కనిగిరి" పట్టణమున

గీ. అట్టిలోకైకజనని, హృదంబురుహ ని
రంతరాభ్యర్చ్యమాన పాదాంబుజాత
జాతరూపమణీ విభూషా విశేష
భూషితాకార నన్ సభఁ బ్రోచుఁగాక!

"తెనుఁగు కావ్యాదర్శము" లోని పద్యము :—

సీ. లమ్కూరు నగరి కల్లప్పసత్రంబున
అష్టావధానంబు సంతరించి
గద్వాల నగరున విద్వత్సభ నశీతి
లేఖినీ కవన మల్లింపఁజేసి
ఆత్మకూరు నగరి నాశుకవిత్వ లీ
లాస్ఫూర్తి రాజవాల్లభ్య మొసఁగి
ముక్త్యాల నృపుచెంత మోహానంబైన యు
పన్యాసధోరణి వరలఁజేసి

గీ. తగఁగఁబలుచోట్ల నష్టావధాన సభల
నాశుధారాకవిత్వ మహాత్త్వ మిచ్చి
నన్ను మనుచు మాతల్లి మనఃప్రమోద
దానసంతాన వల్లి మతల్లిఁ గొలుతు.

వేలూరి శివరామశాస్త్రి

1892 – 1964

తల్లి : శ్రీవిశాలాక్షి. తండ్రి: వేంకటేశ్వరావధానులు. గ్రామము: చిరివాడ (కృష్ణామండలము) జననము: 1892 సంవత్సర ప్రాంతము. కృతులు: ముద్రితములు–౧. సోముఁడు లేక ఉత్తరహరివంశ విమర్శము (1919లో విరచితము) ౨. ముక్తాలత (ప్రబంధము. 1910 లో విరచితము) ౩. తాలుకట్టనము (విమర్శనము 1913 విర) ౪. తెనాలి శతావధానము, కొవ్వూరు, చట్రాయి, తెనాలి, బెజవాడ, గుంటూరు కాశీశీశతావధానములు. ౫. కృతకసూత్రము (ఖండకావ్యము. 1910) ౬. మాధవవర్మ (నాటకము)-1920 ముద్రితము.) ౭. ఉపగుప్త. ౮. బిడాలోపాఖ్యానము (పద్యకథ. 1911 ముద్రి.) ౯. ఆత్మకథ (మహాత్మా గాంధి జీవితము. వచనానువాదము. ౨. సంపుటములు) ౧౦. కథలు – గాథలు [రవీంద్రుని వంగభాషలోని 'కథా' యను గ్రంథమున కనువాదము 1940 ముద్రి.] ౧౧. ఏకావళి. [ఖండకావ్య సంపుటి. 1940 ముద్రి.] ౧౨. రాముని బుద్ధి మంతనం. ౧౩. సర్వేను వీలునామా. ౧౪. తీరనికోరికలు. ౧౫. బాపనపిల్ల. [ఈనాలుగును శ్రీ శరచ్చంద్రుని నవలల కనువాదములు.] ౧౬. కథాషట్కము. ౧౭. కథాసప్తకము.

శివరామశాస్త్రిగారు కావ్యరచనలోఁ గథారచనలోఁ గ్రొత్త వాటములు తీసిన గొప్పరచయితలు. ఆంగ్లవాఙ్మయమున, వంగవాఙ్మయమున, పరాసు వాఙ్మయమున వారెక్కడలేని గ్రంథములను జూచిరి. సంస్కృతమునఁ జెప్పనేల! వ్యాకరణము, న్యాయము, వేదాంతము గురుకుల క్లిష్టులై యధ్యయనముచేసిరి. ఆంధ్రవిషయమున వారి కృషిని గూర్చి వేఱే వ్రాయను. శతావధానములు పలుచోట్లఁ బోటీగాఁ జేసిరి. ఆశుకవిత్వములు 'నీవా? నేనా?' యని ప్రదర్శించిరి. ప్రబంధములు, ఖండకావ్యములు నవీన రీతులతో సంతరించిరి. సంగీ

తము గురుముఖమున నేర్చికొని, రాగధోరణిని పద్యములు చదువుచు మధువు లొలికించిరి. శివరామశాస్త్రిగారు సూరవరపుఁ దోఁటలో నిల్లు కట్టుకొని నివసించిరి. పత్త్రికలలోఁ బద్యములు, కథలుఁ సాహిత్య విమర్శములు వెలువరించిరి. నడుమ నడుమ సభలలో, బాల్గొని, తీయని గొంతెత్తి పద్యపఠనము చేసిరి. చివరిదశలో మానసికముగాను, కాయికముగాను, పూర్వోత్సాహము, పూర్వ దార్ఢ్యము తఱిఁగి "తేహినో దివసా గతాః" అనుకొనుచుఁ గాల క్షేపముచేసిరి. శాస్త్రిగారిజననము 1892 లో. ౧౯౨౬వ సంవత్సరము శాస్త్రిగారి జీవికలో నొక పెద్ద మార్పు తెచ్చినది. ముప్పదినాల్గేండ్ల వయస్సు దాఁటిన తరువాత నున్న శివరామశాస్త్రి గారు వేఱు. దానికిఁ గారణము క్రమముగా ముందుఁ దెలిసికొందము.

శివరామశాస్త్రిగారు కలిగిన కుటుంబములోని వారు. వీరి పూర్వు లెల్ల మంచి శిష్టులు. వీరి తండ్రిగారు వెంకటేశ్వరావధానులుగారు. తగిన గురువులతోఁ గావ్యనాటకాదులు పఠించి, సిద్ధాంత కౌముది నధ్యయనించి శ్రీ జయంతి భగీరథ శాస్త్రిగారి సన్నిధిని 'వ్యాకరణ మహాభాష్యము' పాఠము చేసికొనిరి. ఈలోపుననే తర్క-వేదాంత గ్రంథములు కొన్ని సందర్భము ననుసరించి యాయా పండితులకడఁజదివిరి. శ్రీ భగీరథశాస్త్రిగారి గురుత్వమే శివరామ కవికిఁ బేర్కొనఁ దగినదైనది. భార్యతోఁ గాఁపుర ముండి 'యింజరము' లో భగీరథ పండితునికడ మహాభాష్యము చదువుకొనుట, శ్రీ చెళ్ళపిళ్ళ వేంకట శాస్త్రిగారి గురుత్వమున సాహిత్యపుఁ బొలుపులు, శతావధానపు మెలఁకువలు తెలిసికొనుట, శివరామ శాస్త్రిగారి విద్యార్థి దశలలోని విశేషములు. పేరునకు విద్యార్థి యన్నమాట గాని, యప్పటి కప్పుడే శివరామశాస్త్రి మంచిపండితుఁడై, గొప్పకవియై చాల గ్రంథములు

రచించెను, రచించుచుండెను. వేంకటశాస్త్రిగారి వెనుక సభలకు,సంస్థానములకు, శతావధానములకుఁ దిరుగుచు ముందునకు వచ్చెను. వచ్చి 'గుంటూరు కళాశాల'లోఁ బ్రతిజ్ఞజేసి 'నహిప్రతి' యనట్లు శతావధానము గావించెను. అప్పటికి శివరామకవి కిరువదియేండ్లు దరిలో నుండును. 1911 సంవత్సర ప్రాంతము. తిరుపతి వేంకటకవులకు, కొప్పరపు సోదరకవులకు వాగ్యుద్ధములు జరుగుచున్న సమయమది. తిరుపతి కవులకు శిష్యుఁడగుట శివరామకవి గురువిరోధుల నెదురుకొని యిట్లు సింహగర్జనము గావించెను -

మ. అనిమిత్తంబుగఁ గాలుద్రవ్విన త్వదీయాహంత నాఁపుం దలం
పున నీ నీరస నిర్గుణాశుకవనంబుంజెప్పి నిన్గెల్వనెం
చిన యస్మద్గురువర్యులన్ సుకవితా శ్రీ ధుర్యులన్ మానిపిం
చి నినున్ గెల్వఁగ వచ్చినా నిదె సభం జేయింతువో? వత్తువో?

గుంటూరు కళాశాలలో నేర్పాటు చేయఁబడిన యవధాన మప్పటి పరీక్షార్థమే. నిరాక్షేపముగ శతావధానము కొనసాఁగినది. సభాసదులు సెబాసనిరి. గురువులు తిరుపతికవులు శిష్యుని శివరామకవిని మెచ్చి యిటులు దీవన లిచ్చిరి-

మ. జగతీనాథులు పెక్కుమంది ముదితస్వాంతంబునం గాన్కలం
పఁగ సాంగంబు సలక్షణంబుగ శరద్ద్వావింశతిం జేర్మి హె
చ్చఁగ మాయేలిన యీవధాన కవితాసామ్రాజ్య భారంబు మో
యఁగఁ బూనంగదవయ్య! తండ్రి! శివరామయ్యా! చిరంజీవివై.

శా. బాల్యోద్రేకముమై నెదిర్చితివి కొప్రంపుంగవిన్ గ్రంథసా
కల్యంబుం బొనరింతొ లేదొయని నీకై కొంకు నస్మన్మన
శ్శల్యం బిప్పటి కూడఁదీసితివి వత్సా! సత్సభాశోభివై
కళ్యాణంబులఁ బొందుమయ్య! యిఁకవీఁకన్ శిష్యచూడామణీ!

దానితో వేలూరికవి తెలుఁగువారికి బహుధా ప్రశంసనీయుఁడయ్యెను. క్రమముగఁ దెనాలి. బెజవాడ, కొవ్వూరు,చట్రాయిమున్నగు పలుతావుల నవధానములు గావించెను. చెళ్ళపిళ్ళ వేంకట శాస్త్రిగారి ప్రధానశిష్యులలో నొకరుగఁ బ్రకటకీర్తి నందెను. 1915 లో వ్యాకరణము ముగించి యింజరమునుండి చిరివాడ చేరికొనెను. ఇంజరములో నున్నప్పటి వీరిచరిత్రము వినఁదగినది కలదు.

సదాచారసంపన్నుఁడగు నొకబ్రాహ్మణకుమారుఁడు పెండ్లి చేసికొనుటకు డబ్బులేక తంటాలు పడుచుండెను. అప్పుడతనికిఁ దమయింటఁగల బంగారునగ నమ్మివైచి వివాహమునకు వలసినంతసొమ్ము నొసఁగెను. అట్టియుదార హృదయు మాయనది. శతావధానము నభ్యాసము చేయుట కింజరములో నూఱుగురు పృచ్ఛకులు దొరకుదురా? పెద్ద మామిడితోఁటలోనికిఁ బోయి, యొకమిత్రునిచేఁ బ్రశ్నము లన్నియుఁ గాగితపుముక్కలపై వ్రాయించి కొమ్మలకుఁ గట్టించి పద్యములు చెప్పుచుండు వారు. అట్టి ధారణాబల మాయనది.

చిరివాడ చేరికొని వ్యాకరణ గ్రంథములు పాఠము చెప్పుచుఁ బద్మపురాణము నాంధ్రీకరించు కొనుచు, నాంగ్లము పఠించుచు శాస్త్రిగారు రెండేండ్లు గడపిరి. ఆంగ్ల, పరాసు భాషాగ్రంథములు చదువఁ జదువ సాధారణమైన తెలుఁగు కవితపై మన శాస్త్రిగారి కొకవిధమగు నేవము కలిగినది. అపుడు యతిప్రాసములు విడిచిపెట్టి మహాభారతములో నాది సభాపర్వములు, షేక్సుపియరు ననుకరించి, పదినాటకములు ఋగ్వేద ఋక్కులు కొన్నియుఁ దెనుఁగులో వ్రాసి వెనుదిరిగి చూచుకొనిరి. ఆవిప్లవ మాయున యంతరాత్మకే నచ్చలేదు. అప్పుడు నిబంధనములు విడువక 'మణిమేఖల, యను నేడాశ్వాసముల ప్రబంధము రసభావ బంధురముగ రచించిరి. అందలికవిత్వపుసొగసును గూర్చి, నాఁడు విన్న వారివలన వినుకలియేగాని యాగ్రంథ మిపు

డుత్పన్నమైపోయినది. 'మణిమేఖల' రచించుకాలముననే 'సాహిత్య దర్పణము' సగము, 'రసగంగాధరము' ౧ ఆననము, 'ధ్వన్యాలోకము' సంపూర్ణముగను దెనిగించియుంచిరి. పై గ్రంథములెల్ల 'మణిమేఖల'తో పాటు పెట్టెలోఁ బెట్టుకొని యేలూరు శ్రీ దివాకర్ల తిరుపతి శాస్త్రుల వారి స్మృతి సభకు వెళ్ళి యటనున్నపుడు, మకామములోఁగల యాపెట్టె ధనాశచే రాత్రి దొంగలెత్తుకొనిపోయిరఁట. అదిమొదలు శివరామ కవికిఁ గొంతరోఁత కలిగినది. ధైర్యముతోఁ గానీ యనుకొని పిదప వంగ వాఙ్మయము చదివెను. పరాసు గద్యవాఙ్మయము చూచెను. చదివి చూచి యప్పుడే యించుమించు నూఱుకథలు, ఆఱుచిన్న నాటకములు సంఘటించెను. సాంఖ్య, న్యాయ, వైశేషిక దర్శనములు చదివి భాష్యములతోఁ దెనిఁగించెను. యోగవాశిష్ఠము నిర్వాణప్రకరణము వఱకు ననువదించెను. వేదాంతమునకు సంబంధించిన వేవేవో చిన్నచిన్న పుస్తకములు వ్రాసెను. పద్మపురాణమునఁ గొన్ని ఖండములపుడు వ్రాఁతలో నున్నవి. ఆసమయములో గ్రంథభాండారముతో నిండినవీరి యింటిపై నలిగి యగ్ని మండిపడినది. సంస్కృతాంధ్రాంగ్లాది భాషలకు సంబంధించిన గ్రంథము లెన్నో వీరి భాండారమున నున్నవి. శివరామ శాస్త్రిగారు నిత్యమక్కడనే కూర్చుండి ప్రతిగ్రంథము చదువుచుఁ, జదివిన గ్రంథముపైఁ దమ యభిప్రాయము వ్రాసి యా గ్రంథములోనే పెట్టి యుంచువారఁట. ఆయాగ్రంథములు తాము రచించి, యచ్చువేయింత మనుకొనుచున్న గ్రంథములు సమస్తము 1926 సంవత్సరములో నగ్నికాహుతియై క్షయించినవి.

ఈపద్యము చదువుఁడు :

క. క్షయ వత్సరమున నాతప
భయమగు వైశాఖకృష్ణపక్షంబున సూ

రయ దినమునన్ ద్వితీయో
దయమునఁ జెరివాడ యెల్ల దగ్ధంబాయెన్.

శివరామకవి నెత్తురుఁజుక్కలైన తన గ్రంథము లట్లు భస్మమైనపు డిటులు వగచెను:

ఉ. పెంచితిఁ బెద్దచేసితిని; ప్రీతియుతంబుగ రాణివాసమం
దుంచితి రాజయోగ్యకుసుమోపవనంబులు క్రుమ్మరిల్లని
ర్మించితి విస్తరించితిని మేదిని మించిని నొక్కపెట్ట న
ర్పించితి నిన్ను నగ్గికిని బెన్బలిగాఁ గవితాసరస్వతీ!

ఉ. కాల్చితి విల్లు సర్వమును గాల్చితి పాత్రములూఁచుముట్టుగాఁ
గాల్చితి వెల్లయున్ ధనము కాల్చితి వెల్లయు ధాన్యరాసులన్
గాల్చితి వున్న వెల్లయును గాల్చినఁ గాల్చితికాక గ్రంథముల్
గాల్చిననీకు నోజ్వలన! కడ్పది నిండనో? కాలునిండనో?

సీ. ఋగ్వేదమా! యష్టదిగ్వీథులను నన్నుఁ
గన నెంతయుడలితో కాలు నపుడు
వేదాంతమా! నన్ను వీక్షింప యోగదృ
జ్మతినెంతపూనితో మాఁడు నపుడు
వ్యాకృతీ! యులయుజ్జుగంతమా 'దృశి' నెంత
వణిపితో నాకయిచరమవేళ
కవితాకుమారి! నన్ గనుపొంచె నెన్నిము
ఖాలదుఃఖించితో గ్రాఁగుతఱిని

గీ. కట్ట! సాహితిరో నన్నుఁగౌఁగిలింప
నెంత చేతులు చాఁచితో యేమనందు
నన్నుఁ గంకాళమును జేసి చన్నవారె
పుస్తకములార ! విజ్ఞానపుటములార !

అంతనుండి శివరామకవి యుత్సాహము సన్నగిల్లెను. అగ్నిప్రమాదమున కొకసంవత్సరము వెనుకనే యేకాంతవాసము కోరి మనశాస్త్రిగారు సూరవరమున నొకతోఁటకొని యందు దిల్లుగట్టి నాలుగేండ్లం దొంటరిగ నుండిరి. మొదటియింటిపై నగ్ని కోపించినతరువాత భార్యతోఁ దోఁట యందే కాఁపురము స్థిరపడెను. ఏకాంతవాసమున కీకవి యిటులు పలవరించును:

ఉ. ఏయొకరుండు లేని యొక యేటిసమీపతలంబునం దర
ణ్యాయతనంబునందును దటాకతటంబునయందుఁ దోఁటయం
దాయతశైలశృంగమునయందు జనించు మహావనీజమం
దూయెల యొండు నాసనము నొండును దప్పక నాకుఁగావలెన్.

శివరామ శాస్త్రిగారు వ్యుత్పత్తియుఁ బ్రతిభావమునుగల కవి. భావనలో వారికి దీటు వచ్చువారు నేఁటివారిలోఁ దక్కువగ నున్నారు. "ఒక్కభాషగాదు తక్కిన భాషల నన్నిగూడ నేర్వుమయ్యా యాంధ్ర" యని ప్రబోధించి యన్యవాఙ్మయము లెన్నిఁటితోడనో పరిచయము గలిగించుకొన్న కవివరుఁడాయన. రవీంద్రుఁడు వంగభాషలో రచించిన 'కథా' యను గ్రంథమును 'కథలు' గాథలు'' అను పేరు పెట్టి తెనిఁగించెను. శ్రీ శరచ్చంద్రుని నవల లెన్నో తెలుఁగులోనికి మార్చెను. పరాసు వాఙ్మయపుఁ బోకడలతోఁ గథలు వచనమున వందలు వ్రాసెను. అన్నిరచనలయందుఁ దెలుఁగు స్వాతంత్రతను ముద్రించుకొనెను గాని, యనువాదము లనిపించునట్లు రచింపలేదు. తెలుఁగు పలుకు చదువని యాంధ్రు నీ కవిగారు సహింపక యీ విధముగ నిలువఁ దీయుచున్నారు.

క. తెలివికి సంస్కృతమున్ మఱి
కలిమికి నాంగ్లేయమో యిఁకం దురకంబో

విలువ యిడి నేర్చి యీ నీ
తెలుఁగెవ్వరి పాలు చేసి తిరిగెద వాంధ్రా !

శివరామ కవిగారు 'పురాణ మిత్యేవ నసాధు సర్వం నచాపి కావ్యం నవ మిత్యవద్యమ్' అనుసిద్ధాంతము కలవారు. వేదబుక్కుల నుండి, యుపనిషత్తులనుండి వాక్యము లెత్తిచూపి, నేఁటి 'భావ కవిత్వ' మనఁబడు నుత్తమజాతి కవితతో వాణికిసామరస్యము చూపిరి. ప్రాచీనాలంకారికులు పేర్కొనిన భావధ్వని – రసధ్వని – యను వానికి నేఁటి భావకవితకు సాజాత్యము సప్రమాణముగఁ జూపి, యట్టి కవిత యిప్పటి వారిలోఁదక్కువమంది కలవడినదని వీరందురు. ఆంధ్ర భాషలో నేఁడు పొడముచున్న విప్లవము లన్నియు శివరామశాస్త్రి గారికిఁగ్రొత్త లనిపించవు. వీరి మనస్సులో నాంధ్ర కవిత్వముపై నెన్నోతడవలు విప్లవభావములు పుట్టినవి. అవి కార్యరూపమును గూడఁదాల్చినవి. యతిప్రాస బంధములతో కవిత్వము వ్రాయుటయే గాక, ప్రాచీన ధోరణితో అష్టాదశవర్ణనములతోఁ బ్రబంధము వ్రాయు టయు నీయన మనస్సునకు నచ్చినదికాదు. "ముక్తాలత" కల్పిత కావ్యము 1910 లో రచించెను. "అందు వచ్చుపాత్రలు ముగ్గురు. శమజయంతు లిరువురు సహాధ్యాయులు, చెలికాండ్రు. వారిలో శముఁ డను వానిని 'ముక్తాలత' యను వారకామిని కామించెను. అదియెఱిఁగి ముక్తాలతపై మనసుంచుకొనిజయంతుఁడుశమునిఁజంపెను. మనమెందుల కని ముక్తాలత మడిసెను. దానితో జయంతుఁడును బ్రాణములు విడి చెను." ఈకల్పనము మన పూర్వ కావ్యసంప్రదాయమునకు విరు ద్ధము. 'మాధవవర్మ' యను నాటక మొకటి పేరు విషాదాంతముగా రచించిరి. ఈరకముగఁ బాశ్చాత్యసంప్రదాయములు మన తెనుఁగు వారికిఁ బరిచయించి 'శివరామశాస్త్రికూడ విప్లవకారుఁ' డన్న పేరు గొన్నారు. శాస్త్రిగారికిఁ గల యీ సంస్కృతిభావములకు

గురువు లొకరు లేరు. ఆంగ్ల, వంగాది భాషా గ్రంథావలోకనమే యక్కడ ముఖ్యకారణము. అది యటుండె, ఈయనకుఁ జాలకళలలో జక్కనియెఱుక యున్నది. సంగీత మెఱుఁగుదురని వ్రాసియుంటిని. అభినయకళలోఁ బ్రవేశమున్నది. నాటకములన్ననుఁ జలనచిత్రము లన్నను మక్కువ చూపుదురు. 'జయాపిల్మ్స' వారి 'జరాసంధ' కు కథాసంవిధానము గావించినది వీరేకదా ? ఇంక కథారచనములోఁ జెప్పవలసినపుడు వీరు సిద్ధహస్తు లనవలయును. ధ్వని ప్రాయముగ నున్న వారి పలుకుబళ్ళు కథలలోసైతము కావ్యత్వమును స్ఫురింప జేయుచుండును. సాధారణముగ వీరి కథలెల్ల సలక్షణ భాషలోనే నడచినవి. ప్రతి కథయందును, సాహిత్యవాసనయుండును. భావ గంభీరత యుండును. కథా కల్పనము విషయమున నీయనను మించినవారు నేఁడుకొందఱున్నారుగాని, వచనరచనా విషయమున నీయనను దాఁటిన వారుమిక్కిలి తక్కువ. భాష సలక్షణ మగుటయు, భావము గంభీర మగుటయుఁ, బలుకుబడి మితముగా నుండుటయు, ధ్వనికిఁ బ్రాధాన్య మిచ్చుటయు వీరి వచనములోని ప్రచుర గుణములు. మచ్చునకొక కథలోని పంక్తులు పది తీసి చూపెదను.

'నా బయటి తెర ఉష్ణానిపోయినదికాని నామనస్సుపై దట్టముగా పడినది. వెన్నెల, సెలయేళ్లు, ఉద్యానములు, తీవలు, పూవులు, మలయ వాయువులు, ఋతువులు, హంసలు, నెమళ్లు, కోయిలలు, తుమ్మెదలు, జలయంత్రశాలలు, అంగరాగములు, శయ్యలు పుటముపెట్టఁగా, శరీరపు మూసలో నామానసము తుకతుక ఉడికిపోయెను. అపూర్వమైనకాంతి మండలము నాప్రత్యవయవమును గుడికట్టెను. కపోలవిన్యస్తహస్తనైన నన్నప్పుడు ధర్మారెడ్డిచూచినఁజాలును. నరోత్తమరెడ్డి చూడకున్నఁ జాలును. అంచుమట్టముగాఁ దేనెవోసి రేకులు కుట్టివైచిన పూవువలె నేనప్పుడుంటిని. ఈశ్వరుఁడు నన్నొక సుఖపిపాస కాలవాలముగావిం

చెను. నాలో నేనే దహించుకొని పోయితిని. నా కీ జగతి యంతయు నిస్సారముగాఁ దోఁచెను. ధర్మారెడ్డి చిత్తరువేని లేనియెడల నామీఁద చవుటిదిబ్బగా నుండెడిది. ఒకరేయి యంతయు నేనాచిత్తరువు నెదుట నుంచుకొని కూరుచుంటిని. కొంతసేపు దానితో వినోదించితిని. క్రమ క్రమముగా నాకనులవెంట బాష్పములు స్రవించినవి. తెల్లవారులటులే కూరుచుంటిని. అపుడు మయూరము లొకటొకటి లేచి స్తంభమెక్కి కూయఁదొడఁగెను... నేను స్వప్నమున ధర్మారెడ్డి కొక ఉత్తరమును వ్రాసితిని. వ్రాఁతకుపకరణము కలముకాదు. వ్రాఁతకుపయోగించినది కాగితమును గాదు ఇచ్చ నామానసముమీఁద నన్ను కరఁగించి కరఁగించి కరకకాయ సిరాచేసి అక్షరములుగాపోసినది. అపుడు ధర్మారెడ్డి నాలో ఒకభాగముగా నుండెను. గాన దానిని పఠించెను...'క్షమాపణ' కథ'భారతి' ప్రభృతులగు పత్రికలలో వెలువరింపఁబడిన వీరికథానికలు కుప్పనఁగూరలు. వానినెల్ల సంపుటీకరించి ప్రచురించుట తెలుఁగు బాసకుఁ గడు మేలుసేఁత.

వ్యావహారికము కూడ శాస్త్రిగారు తఱచు వ్రాయుచుందురు. శ్రీశరచ్చంద్రుని చిన్ననవలలు వాడుకభాషలోనే వ్రాసినారు. ఏమి వ్రాయనిండు, ఏభాషలో వ్రాయనిండు, తీరుతియ్యములు గల నిండుఁ దెలుఁగులో రసవిలసితముగ వ్రాసి పాఠక హృదయముల వలవైచి లాగుదురు.

గాంధిమహాత్ముని 'ఆత్మకథ' రెండుసంపుటములలో వీరు తెనిఁగించి 'ఆంధ్రగ్రంథమాల' వారికిచ్చిరి. అందలి వచనరచన దిరిసెనపుఁబువ్వు వంటి మెత్తఁదనముతో నున్నది. శాస్త్రిగారి ప్రకటిత గ్రంథములలో 'ఆత్మకథ' కన్నాకు. శివరామకవికిమహోదాత్తమైనవిద్వత్తయున్నది. మహనీయమైన భావనాపటుత్వమున్నది. పద్యగద్యరచనలలో వాటమైన వడుపుసొంపులున్నవి. అన్య వాఙ్మయ కవితా రహస్యములలో

నెక్కడలేని యొఱుకయు నున్నది. కాని, వానికన్నిటికి ననురూప మైనదికాదు వారి సాహిత్యసేవ. యావనము ధారవోసి వ్రాసిన గ్రంథములెన్నో మసియైపోవుటయు దొంగలెత్తుకొని పోవుటయు జరిగి శాస్త్రిగారియుత్సాహ మూడనిచ్చాడెను. పది పండ్రెండేండ్ల హృదయ దౌర్బల్యముపోడమి మఱింత దిగాలుగనుండుట జరిగెను. అయినను, ఓపికవచ్చినపుడెల్లఁ గథయో, కావ్యమో, వ్యాసమో వ్రాసి తెలుఁగు వారికి విందు లొనర్చిన సాహిత్య వాచంయములు శివరామశాస్త్రి గారు.

వారి ఖండకావ్యసంపుటము 'ఏకావళి' లోని 'పదములు' అను శీర్షికతో నున్న పద్యములలోనొకపద్యము స్మరణకుఁదెచ్చుకొందము.

సీ. వీణియప్పైఁజేయి వేయదు వాగ్దేవి
మానై జ సంగీతమహిమ వించు
నలినాసనుని నాల్గునగుమోము లెక్కడె
క్కడ నంచుమాకు స్వాగత మొసంగు
మానివర్యులు మనోమందిరంబుల యందు
నలరింత్రు మాకు సింహాసనంబు
కవిరాజు లమృతంబు కడగాఁగఁ బెట్టి మ
మ్మాదరింతురు భావమేదురముగ

మేము లేకున్న మూగలు మీరలెల్ల
మేమువచ్చిన వాక్పతుల్ మీరలెల్ల
మేము లేకుంట మీచెవి మింటిగుంట
మేముకలమేని మీచెవి మేజువాని.

తల్లావజ్ఝల శివశంకరశాస్త్రి

1892

వెలనాటిశాఖీయ బ్రాహ్మణుఁడు. ఆపస్తంబ సూత్రుఁడు. భారద్వాజస గోత్రుఁడు. తల్లి: లక్ష్మిదేవమ్మ. తండ్రి: కృష్ణశాస్త్రి. జన్మస్థానము : గుంటూరు మండలములో మంగళగిరి క్షేత్ర సమీపమున నున్న కాజ గ్రామము. జననము: నందన సంవత్సర భాద్రపద బహుళ షష్ఠీ సోమ వాసరము. 12.9-1892.

కృతులు: ౧. కావ్యావళి. [రెండు భాగములు] ౨. హృదయేశ్వరి [ఉపకావ్యము] ౩. పద్మావతీ చరణ చారణ చక్రవర్తి [పద్య నాటిక ౧౯౩౬ ముద్రి] ౪. రాజజామాత ౫. సహజయానపంథీ ౬. నౌకాభార్య ౭. వరపరీక్ష [ఈ నాలుగు గీతి నాటికలు] ౮. వకుళమాల [గీతి కాస్వగతము] ౯. రత్నాకరము [గీతి కాసంవాదము] ౧౦. ఆవేదన [ఖండకావ్యము] ౧౧. కవిప్రియ [పద్యనాటిక] ౧౨. యక్షరాత్రి (గీతినాటిక) ౧౩. సాధకుడు (వాకోవాక్యము) ౧౪. కవిరాజు (సర్గబంధము) ౧౫. వ్యాకరణ దర్శన చరిత్ర (ఆంధ్రీకరణము ఈ రెండును రచనలో నున్నవి) ౧౬. మహారాష్ట్ర జీవనప్రభాతము. ౧౭. జీవనసంధ్య ౧౮. మాధవీ కంకణము ౧౯. రమాసుందరి ౨౦. కాంచనమాల ౨౧. కుంకుమభరణి (అచ్చుపడిన నవలలు) ఇత్యాదులు.

'శ్రీకృష్ణలీలాతరంగిణి' రచించిన శివనారాయణతీర్థులు పూర్వాశ్రమములో తల్లావజ్ఝలవంశీయు లని ప్రసిద్ధి. రాజా వాసిరెడ్డి వేంకటాద్రి నాయఁడుగారు రీవంశమువారికి నాలుగువందల యకరముల మాగాణి బహుమానమిచ్చినారు. అదియిపుడు విచ్ఛిన్నమైపోయిన దేమో, కాని నేఁటికిని కాజగ్రామములో "తల్లావఝ్ఝలవారి చెఱువు" అనియున్నది. పెక్కుతరములనుండి తల్లావఝ్ఝలవారు సంగీతసాహిత్యములలో మంచి నిపుణత గాంచి వచ్చుచున్నటులు వినుచున్నాము.

శ్రీ శివశంకరశాస్త్రిగారి ప్రతిభ యీ నాఁడు సాహిత్యలోక ములోఁ బ్రత్యక్షముగఁ గనుచున్నాము. ఆయన బహుభాషా పండి తుఁడు. శివశంకరశాస్త్రిగారికి పాళీ ప్రాకృతములు, వంగము, మహా రాష్ట్రము, హిందీ మున్నగు వాఙ్మయములతోఁ జక్కని పరిజ్ఞాన మున్నది. గ్రీకు, లాటిన్, జర్మన్ సారస్వతములు సవిమర్శముగ జూచిరి. అచ్చుపడినంతలో నాయనవి మహాకావ్యములు లేవు. ఉప కావ్యములు, ఖండకావ్యములు, గీతినాటికలు, పద్యనాటికలు పెక్కు లున్నవి. తల్లావజ్ఝలవారు మంచి కథారచయిత. వంగమునుండి హిందీ నుండి యనువాదములే హెచ్చు. "నీలకంఠం కథలు" చాలవ్యాప్తి లోనికి వచ్చినవి. శాస్త్రిగారికి సంగీతములో నుత్సాహమున్నదిగాని, ఆయనకు శిల్ప- చిత్రకళలలో నెనలేని యభిమాన మున్నది. వానిలోఁ బ్రత్యేకమైన పరిజ్ఞానముకూడ సంపాదించిరి.

శ్రీ శివశంకరశాస్త్రిగారు నవ్యసాహిత్య ప్రపంచములో కవిగా, రచయితగా, కళాభిమానిగా, సభాపతిగా, పేరుగన్నవారు. ఒకవిధ మగు నాధునిక సాహితికి శివశంకర శాస్త్రిగారిది యాచార్యపీఠము. ఆయన ప్రతిష్ఠకుఁ బ్రధానముగా నాయనలో వెలసిన మూఁడుగుణ ములు కారణము. కవిసామాన్యమున కుండని సహనశక్తి కలిగి విసుగు విరామములేకుండ యువకవుల రచనలు సరిచేసియొసఁగుట- అనేకవాఙ్మయములలో నచ్చుపడిన గ్రంథము లెల్లఁ జూచి, ఆయా సారస్వత రహస్యము లర్థము చేసికొని చేసెడి ప్రసంగచాతుర్యము- పద్యరచనలో, వచనరచనలోఁ బత్రికా సంపాదకతలోఁ గొత్తదారు లేతీచూపుట- శివశంకరశాస్త్రిగారు ఏవంవిధగుణత్రివేణీ సంగమ తీర్థము. ఈ తీర్థములో నవగాహించిన తెలుఁగు యువకు లెందఱో !

శాస్త్రిగారు పండ్రెండవయేఁటనే కవితకు శ్రీకారముచుట్టుకొనిరి. నోరి హనుమచ్ఛాస్త్రిగారికడ ఛందస్సు నేరిచిరి. ఛందస్సుకూడ నొక

శాస్త్రముగాన, శాస్త్రీయవిషయము లేవో కొన్ని గురుముఖమున వినుటయేగాని పద్యములల్లుట నేర్చుకొనఁగా వచ్చునది కాదు. అభ్యాసాగత మైనది యల్లేయుండును. మనశాస్త్రిగారికిఁ గవితాగురువు ప్రతిభయే. వీరి కననేల ! సహజకవుల కందఱకుఁ బ్రతిభయే గురుత్వము చేయును.

'మెట్రికుల్యేషన్'వఱకుఁజదివి శాస్త్రిగారంతతోఁ బాఠశాలచదువు చాలించి, కంభంపాటి సీతారామ శాస్త్రిగారు, వేదాంతం శ్రీరామ శాస్త్రిగారల సన్నిధిని సంస్కృత సాహిత్య గ్రంథము లధ్యయనము చేసిరి. వేదాంతము లక్ష్మీపతి శాస్త్రిగారియొద్ద వ్యాకరణము, శ్రీ జగద్గురు కల్యాణానంద భారతీ స్వాములతో వేదాంతము పాఠము చేసిరి. కురుగంటి శ్రీ రాము శాస్త్రిగారికడ నైయాయిక గ్రంథములు చదువుకొనిరి. ఆతరువాత దర్శనములలో స్వయంకృషి. వినఁబడినభాష, కనఁబడిన గ్రంథము చదువక విడువలేదు. వివిధ సారస్వతములలో సొగసులు కనిపట్టి తెలుఁగులోఁజొనుపు నేరుపు వీరి కధికముగనున్నది. 'సాహితీసమితి' కి సభాపతిత్వము నిర్వహించి యువకవుల నెందఱనో ప్రోత్సహించెను. 'నవ్యసాహిత్యపరిషత్' నిర్మాణ కర్మకారులలోఁబెద్ద భారము మోసినవారు శివశంకర శాస్త్రిగారు. సాహితి, సఖి, పత్రికలకు వీరు సంపాదకత సాగించి నవ్యసాహిత్యపత్త్రికలకు మెఱవడిగల యొరవడి పెట్టినారు. 'ప్రతిభ' కు సంపాదకవర్గములోనివా రని జగ మెఱుఁగును. ఆఖ్యాయికాపరంపర, సాహితీ సమితి పరంపర, సరస్వతీ గ్రంథమండలి, విశ్వజనీనగ్రంథావళి, ఆంధ్రప్రచారిణీగ్రంథమాలలకుఁ బడిన శాస్త్రిగారి సంకలనముద్ర లోకవిదితమైనది. అదిగాక, శివశంకర శాస్త్రిగారి కచ్చుపనులలో నసాధారణమైన తెలివి యున్నది. ముద్రణ సౌందర్యము కొఱవడిన గ్రంథమాయన ముట్టఁడు. ఆయన

వ్రాతప్రుస్తకము ముద్రిత పుస్తకములవలె సంతరించుకొనును. అచ్చుతప్పులున్న గ్రంథము నాయన మెచ్చఁడు సరికదా, అది తెలుఁగువారి యసడ్డయని విసుగుకొనును. తానుసంపాదించిన పత్రికలకుఁ బంపిన వ్యాసములకు సొంతముగా మఱియొకప్రతి వ్రాసి మఱియచ్చున కిచ్చుచుండు నలవాటీయనలోనున్నది. రమణీయార్థము నెంతయారాధించునో, గ్రంథ బహిస్సౌందర్యము నంతగా నభిలషించు సహృదయులు శివశంకర శాస్త్రిగారు.

కవితతోపాటు శిల్పము-చిత్రకళ ఈరెండు వీరిని వలపించినకళలు. ప్రత్యేకించి యీకళలలో రెండుమూఁడేండ్లు పరిశ్రమించిరి. ప్రాచ్యపాశ్చాత్యశిల్ప-చిత్రకళలతో వీరికిఁగల పరిచితి, ఖండాంతర వాసుల పరిచయమును జేకూర్చినది. ఆ యీ కళా విజ్ఞాన సంబంధి గ్రంథము లెన్నో వాఙ్మయములలో వారు చదివియుందు రనుటలో నాశ్చర్యము లేదు.

భాషావిషయకముగ మనసు దిటపఱుచుకొనిన నవ్య సాహితీయోధుఁడాయన. పద్యము గ్రాంథికభాషలోను, గద్యము వాడుకభాషలోను, గేయము మిశ్రమభాషలోను వ్రాయుట వీరికి మతము. యతిప్రాసములు, శబ్దాలంకారములు విసరిపాఱవేయవలయు నన్న యభిప్రాయము వీరికిలేదు. పద్యములనడుమ వచనము నిఱికించుటను శాస్త్రిగారు సహింపరు. అందులకే వీరివన్నియుఁ బద్యనాటికలు, గీతినాటికలును. కావ్యాత్మ రసమన్న వాదమనుసరింతురు. ఉపాసనలో శైవము, మతములో నద్వైతము వీరారాధింతురు. రాధాకృష్ణభక్తి యనిన యాసక్తి మెండు. "పద్మావతీచరణచారణచక్రవర్తి" రచనము నీభక్తియే పురికొల్పియుండవచ్చును. శాస్త్రిగారికి బౌద్ధములో మంచి ప్రవేశమున్నది.

1930-1931 లోను, 1932 లోను రాజకీయవిషయకముగ సంచరించి కారాగార ప్రవేశము చేసిరి. అక్కడ యువకుల నెందఱనో కవులుగ, నటకులుగ, కథకులుగ దిద్ది ప్రోత్సహించినారు. తెలుఁగులో నన్నయ-తిక్కన- శ్రీనాథులు వీరిప్రేమకు స్థానమైన కవులు. భట్టుమూర్తి మీఁద, అంతకంటె వేయిరెట్టులు పోతనమీఁద వీరికిభక్తి హెచ్చు.

అభినవాంధ్రకవి నిర్మాణమునకు శాస్త్రిగా రొక యంత్రమని చెప్పుకొందురు. నాలుగు గేయములు గొలుకు కవిదగ్గరనుండి, మేలిమి కావ్యములు సంతరించు కవిదాఁక బుజ్జగించి చేరఁదీసి యోపికతో వారి రచనములు సరిచేసి, అవసరమైనచోఁ దా నొకప్రతి వ్రాసి, ప్రచురణమున కుపాయములు సూచించు సహృదయత శాస్త్రిగారిలో ఘనముగనున్నది. కృష్ణా గుంటూరు మండలములలో వీరిమూలమునఁ బేరునకు వచ్చిన రచయితలు పెక్కురున్నారు. శాస్త్రిగారి నెవరో కాని 'చాకిరేవు' అని పరిహాసము చేసిరఁట. దీనియంతరార్థము, "ఎందఱో కవులు తమరచన వస్త్రము లిక్కడ ఉదుకుకొనిపోవుదు" రని - నవ్యసాహిత్య పరిష్కరణములపై వీరిచేయి పడనిది లేదనవలయును.

శివశంకరశాస్త్రిగారు వంగభాషలోనుండి శ్రీ శరత్ చంద్రచట్టోపాధ్యాయుని రచనములు తెలుఁగులోనికిఁ దెచ్చిన వారిలో మొట్టమొదటివారయి యుందురు. ఇది సిద్ధాంతము కాక పోవచ్చును. సరస్వతీ గ్రంథమండలివారు వీరి "అరక్షణీయ" వెలువరించిరి. ఎందఱో తరువాతఁ దరువాత శరచ్చంద్రుని పూర్తిగాఁ దెలుఁగువానిఁగఁ జేసికొన్నారు. అన్య సారస్వతములలోని యంద మెఱిఁగి యా రచనలు తెలుఁగులోఁ బెట్టవలెనని ప్రోత్సాహము చేసినవారిలో శాస్త్రిగా రొకరనుటలో సంశయింపఁబనిలేదు. హిందీనుండి, వంగము నుండి చాల రచనలు వీరనువదించినవి ప్రచురితములై యున్నవి.

శాస్త్రిగారి వచనరచన బహు సుందరముగనుండి సులభముగ నర్థమగు తీరున జాలువారును. పద్యరచనాసౌందర్యము వీరి కలములో నంతగా వెలయలేదనికొందఱి యభిప్రాయము. కాని, యఖండమైన వేదననుండి వీరికవిత ప్రాదుర్భవించినది. "హృదయేశ్వరి" యిందులకు నిదర్శనము. ప్రణయకవిత కీ కృతి యాకరము.

> మన్మనమ్మున లీనమై మాటువడిన
> విమల కవితా: ప్రవాహము వెగ్గలించు
> నిన్ను వర్ణింప నెంచిన నిమిషమందు
> నీవు నాకు సరస్వతీదేవి వమ్మ !

ఇది వారివిశ్వాసము. ప్రేయసి యీయన దృష్టిలో మహాదేవి. ఆమెనొక పవిత్రదృష్టిలో సంభావించుట వారి తలఁపు. రాధాకృష్ణుల ప్రేమ సౌభాగ్యము శివశంకర శాస్త్రిగారికి మేలుబంతి.

> నిన్ను ధ్యానించుకొలఁది నిర్నిద్ర మగుచు
> ప్రమదమునఁ జేరు మానస బంభరంబు
> రాధికానాథు పాద నీరజ యుగమ్ము;
> వింతగొల్పెడి నాము క్తికాంతవమ్మ !

జీవిత సర్వస్వమయిన హృదయేశ్వరి శాస్త్రిగారి దృక్పథములో నెట్లు నిలిచియున్నదో, యీ పద్యములు తారకాణించును.

> "తలఁచుచున్నాను నా ప్రియతమ వటంచు
> ఎంచుచున్నాను నిన్ హృదయేశ్వరి గను
> వలచుచున్నాను జీవితేశ్వరిగ నిన్ను
> భావనము సేయుచుంటి నిన్ దేవిగాఁగ.

నీవు ప్రాణాధికవు నాకు నిశ్చయముగ
వాంఛనీయ సుఖాధి దైవతమ వీవు
సాటిగానని నా సరస్వతివి నీవు
వాస్తవమ్ముగ భాగ్య దేవతవు నాకు.

నిన్ను ప్రేమించుచున్నాను నిశ్చయముగ
నీయెడఁ జెలంగు నాప్రేమ నిర్మలంబు
నిండు హృదయంబుతో నన్ను నీకె మున్న
అర్పణము చేసికొంటి సహర్షముగను."

బిల్హణుని కథ పద్యనాటికగా వీరు సంతరించిరి. దాని పేరు కవిప్రియ. బహుళముగాఁ బద్యనాటికారచనమే శాస్త్రిగారికిష్టము. సంభాషణము సర్వము ఛందోబంధితమై యుండుటచేఁ గవిత్వ చారుత్వము కొంతకొంత చెడియుండుట సహజము. వీరి 'కావ్యావళి' ప్రథమభాగము ముద్రితమైనది. భానుమతి, లోపాముద్ర, శిష్యురాలు ఇత్యాది శీర్షికలతో వీరేటుకొన్న ప్రతి చరిత్రయుఁ బ్రాచీన సంస్కృతిని గుఱుతింపఁ జేయునవి. రచన ప్రాబంధిక ధోరణీ సనాథము. 'దివ్యలోచనాలు' అను ఖండకావ్యములోని యీవృత్తములు చిత్తరంజకములు.

భగవద్రామానుజులు

పరమాకారణ జాయమాన కరుణాపాంగ ప్రసారంబునన్
భరితాజ్ఞాన దురంత సంతసమునన్ భంజించుచున్, విష్టప
స్థిర సంరక్షణ భార మూనిన మహాశ్రీరంగనాథా! భవ
చ్చరణాబ్జంబుల కే నొనర్చెద నమస్కారంబు భక్తప్రియా

అవలోకింపుము వత్స! అల్లవె రమాహ్లాదానుసంధాన వై
భవముల్, ధిక్కృతభానుమండల రుచుల్, బ్రహ్మాండసందీపక
చ్ఛవులున్, భక్తిభరప్రసన్న జనతా సంరక్షణప్రాభవో
త్సవముల్, రంగశయాన దివ్యకరుణా సంఫుల్లనేత్రాబ్జముల్.

ధనుర్దాసు

అహాహా! యెంతమనోహరంబులు త్వదీయప్రస్ఫుర న్నేత్రముల్,
మిహిరప్రస్ఫుట చండమండల సముస్మేమప్రభల్ కల్గియుం
దుహినాంశుద్యుతి శీతలమ్ములయి సంతోషంబొసంగెన్; భవ
న్మహిమంబొప్పు మహాద్భుతమ్ముగను శ్రీమద్రంగధామప్రభో!

అవలోకింపఁగనైతి నేఁటి వఱకు కామాదుర్విపాకంబునన్
భువనత్రాణన భూరిశీతల కృపాపూర్ణ ప్రభావస్ఫుర
ద్భవదక్షిద్వితయంబు! దేశికదయాప్రస్యంది వాజ్మాధురిన్
నవసౌభాగ్యముకల్గె నక్కజముగా నాకో జగన్నాయకా!

స్థిరతాత్పర్యముతోడఁ గన్గొనినచో దేవా, భవన్నేత్రముల్
తిరుగన్నేర్చునె బుద్ధి యన్యనయనో ద్రిక్త ప్రమోదంబునన్!
పరమప్రీతిని భృంగ మాసవసుధాపానాభిలాషన్ దళ
త్సరసీజంబుల ప్రాలుఁగాని యితరక్ష్మాజంబులం జేరునే!

దుర్భాక రాజశేఖర కవి

1888

ములికినాఁటి శాఖీయ బ్రాహ్మణులు. తల్లి : సుబ్బమాంబ. తండ్రి: వేంకటరామయ్య. జన్మస్థానము : జమ్ములమడుగు. నివాసము: ప్రొద్దుటూరు. జననము: 18-10-1888 సర్వధారి సంవత్సర కార్తిక శుద్ధ పంచమి. కృతులు: ౧. వీరమతీ చరిత్రము (౩ ఆశ్వాసముల పద్య కావ్యము) ౨. చండనృపాల చరిత్ర (పద్య కావ్యము) ౩. సీతాకల్యాణము ౪. సీతాపహరణము ౫. పద్మావతీ విజయము (ఈమూఁడును నాటకములు) ౬. నిలయమాధుర్యము (స్వప్న కావ్యము) ౭. వృద్ధిమూల సంవాదము (నాటకము) ౮. అవధానసారము ౯. రాణాప్రతాపచరిత్ర (౫ ఆశ్వాసముల పద్య కావ్యము) ౧౦. The Heroines of Hindusthan (ఆర్యావర్త వీరనారీమణులు-ఆంగ్లభాషా వచనగ్రంథము)

శ్రీ దుర్భాక రాజశేఖరముగారు తొలుతఁ గవియై, తరువాత నవధానియై, పిమ్మట మహాకవియై రాయలసీమలోను యావదాంధ్ర సీమలోను మంచి యశస్సు నార్జించుకొన్నారు. వీరికి దేశము కావ్య కళానిధి, కవిసింహ, అవధాని పంచానన, కవిసార్వభౌమ, మహాకవి చూడామణి, వీరకవితా వీర, అభినవతిక్కన, వీరప్రబంధపరమేశ్వర, చారిత్రక కవిబ్రహ్మ, సుకవి రాజరాజ, కవితాసరస్వతి, వీరగాథా విధాత, చారిత్రకకవితాచార్య, వీరరసరత్నాకర, మహాకవిమార్తాండ మున్నగు నెన్నో యుపాధులొసఁగి వందించినది. అసలుకవికివి యేవియు నవసరము లేదు. కవి, దానిని దాఁటఁ దలఁచినచో 'మహాకవి' యన్న బిరుదము చాలును. దీనియెదుటఁ బై పట్టిక సర్వము వంది వాఙ్మయములోనికిఁ జేరును. దేశము తన కర్తవ్యమింతమాత్ర మేయును గొని కొంతవఱకు నాచరణలోఁ బెట్టికొన్నదేగాని, ఎవని నుద్దేశించి

లోకమిట్టి బిరుద సంతాన ప్రదానము గావించెనో, ఆయుద్దిష్ట కవి దృష్టికి మాత్రము 'ఆత్మనస్తుప్రత్యయం చేతః'

శ్రీ రాజశేఖరకవి విమర్శన పథములోఁ బెక్కు-చోట్ల మహాకవి. అక్కడక్కడ కవి. ఒకానొక కవి తనజీవితము నెల్ల నొకే గ్రంథములో దాఁచఁబెట్టును. ఒకఁడు దానినే చిన్న చిన్న పదిగ్రంథములకుఁ బంచి యిచ్చును. అసలు, ఒకఁడు గ్రంథములో బ్రతుకే పోయలేక పోవును. సంపూర్ణజీవదాతృత్వము గలమహాకవి జీమూతవాహనునివంటివాఁడు. అతని వితరణమునకు బ్రహ్మాండ సుందరి హారతిపట్టును. జీవనదాతలగు కవులు నలువురున్నఁ జాలును. దేశము సువర్ణము పండును. మన రాజశేఖరకవి జీవనప్రదాత. ఆయన సారస్వతజీవితము రెండుగా వింగడించి వ్రాయఁబడుచున్నది. ఇందు, పూర్వార్ధముజీవి. ఉత్తరార్ధము జీవుఁడు అని కోవిదులకు వేఱుగా వివరింప నక్కఱయుండదు.

వీరికిఁ బ్రాథమికవిద్య ప్రసాదించిన యూళ్ళు జమ్మలమడుగు-ప్రొద్దుటూరును. తరువాతఁ గడపహైస్కూలులోఁ జదివి 1907 సంలో 'మెట్రిక్యులేషను' పరీక్షయందు నెగ్గి యాంగ్లముమీఁది మక్కువ యింకను జదువు మని హెచ్చరింపఁగా, మదరాసు క్రిస్టియన్ కళాశాలలో ఎఫ్. ఏ. చదువుటకుఁ బ్రవేశించిరి. "నాయనా! నాకడుపునఁ బుట్టినబిడ్డఁడవు. నవతాలిపలుకులకు మరఁగితివా!" యని తెలుఁగుఁదల్లి యొకనాఁడు రాజశేఖరుని బుజ్జగించి చెప్పినది. ఆనాఁటినుండియాంగ్లపుఁ జదువునకు స్వస్తిచెప్పి వెనుకకువచ్చివైచెను. ఈలోపున1904-07 నడుమ కందాళ్ళదాసాచార్యులుగారి సన్నిధిని సంస్కృతాంధ్రసాహితీగ్రంథములు పాఠముచేసి కవిత్వము కట్టుటలో దిట్టతనము సంపాదించిరి. కళాప్రపూర్ణ జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారికడఁ గూడఁగొన్ని దినములు చదివిరి. 1908 లో ఆంగ్లము చదువు విరమించి మదరాసునుండి వచ్చి

ఆ యేఁడే ప్రొద్దుటూరు 'జిల్లా మునసబు కోర్టు' లో నుద్యోగించుట కుపక్రమించిరి. అది పదుమూఁడేండ్లు సాఁగినది. అదియే స్వరాజ్యోద్యమ సముద్రమునకు మంచి పోటుసమయము. మోహనదాసు కరుణా చంద్రుఁడు పదారుకళలతో స్వరాజ్యపు వెన్నెల వెలుఁగుతో భారతా కాశమున వెలుంగుచున్న పార్వణసమయము. అట్టి స్వతంత్రపుఁబోటులో కోర్టు ఉద్యోగమునకు రాజీనామానిచ్చిన దేశాభిమానులు రాజశేఖరకవిగారు. కోర్టు ఉద్యోగసమయమునఁ గూడ సాహిత్యోద్యోగము నేమఱలేదు. అపుడే యవధాన ప్రదర్శన వాంఛ యంకురించి తమకుఁ దోడుగ శ్రీ గడియారము వేంకటశేష శాస్త్రిగారు కూడిరాఁగా, "రాజశేఖర వేంకటశేష కవులు" అను జంటపేరు పెట్టుకొని 1920 నుండి 1927 దాఁక దత్తమండల భాగముల కాహ్వానింపఁబడి యనేకావధానములు గావించిరి. తరువాతఁ దరువాత నవధానయుగము మాఱి యాకవు లెవరికి వారు స్వతంత్ర కావ్యరచనమునకు దొరకొనిరి. కలసి యుండఁగా వీరికి గౌరవించి యిచ్చిన బిరుదములు కవిసింహ, అవధాని పంచానన ఇత్యాదులు. పిమ్మట నీజంట చెలికారముతోనే వేఱయినది. అవధానసార మను గ్రంథము నాఁటి వీరి కలయికకు గుఱుతు.

రాజశేఖరకవి వాఙ్మయమును దేశమును సమానప్రపత్తితో సేవించెను. దేశసేవకై యుద్యోగమునకు నీళ్ళువదలెను. ప్రొద్దుటూరు మ్యునిసిపలు సంఘ సభ్యులుగాఁ బెక్కువత్సరములు పనిచేసి 1928లో ఉపాధ్యక్షులుగా నెన్నుకోఁబడిరి. అదిగాక 1927 మొదలు 1932 దాఁక ప్రొద్దుటూరు తాలూకాబోర్డు ఉపాధ్యక్షులుగాఁ గూడ నుండిరి. పదపడి, మదరాసు సెనేటు సభ్యత - వేద పాఠశాలా కార్యదర్శిత మున్నగు ప్రజాహితోద్యోగములు వీరికిఁ దక్కినవి.

దేశ-భాషాభిరతుఁడైన యీ మహాకవిని త్రిలిఙ్గ లోకము గుర్తించి యెన్నోసారులు సన్మానముతో బ్రహ్మరథము పట్టినది. ఇంత సేయుట కాయనలో వెల్లివిరిసిన కవితావేశము కారణము. ఈ కవిసింహము 'వీరమతీచరిత్ర' మను పద్యకావ్య మొండు రచించెను. అందలి పద్య సంఖ్య తొమ్మిది నూఱులు. 'చండనృపాలచరిత్ర" యేడువందల గ్రంథము. వీరచరితములపై, దేశగాథలపై వీరికి మమకారము హెచ్చు. 'ఆర్యావర్త వీర నారీమణులు' అను వీరి యాంగ్లభాషాకృతి బహు ప్రశస్తమైనది. వీరేఱుకొన్న యితివృత్తములు పెక్కు-వీరగాథలే. ఈ కవి మొత్తపుఁ గవిత్వరచనలో నుండునవి రెండుదృక్పథములు. ఒకటి వీరము, రెండు భక్తి. సీతాకల్యాణాదులగు పౌరాణిక నాటికలు రెండవదృక్పథమునకు సూచకములు. కాఁగా, మిగిలిన కృతులెల్ల వీరగాథా గ్రథితములు. ఆకృతులన్నింటిలో 'ప్రతాపసింహచరిత్రము' కన్నాకు. రాజశేఖరునకు జీవముపోసిన దా మహాకావ్య మొక్కటే.

రాణాప్రతాపసింహ చరిత్ర

పఠితల కేకావ్యముమీఁదఁ బెద్దయభిమానముండునో, ఆకావ్యము మీఁదఁ దత్కర్తకుఁ గూడ నంత మమకార ముండియుండునని యూహింపవలయును.యథాలాభముగా వ్రాసివైచిన గ్రంథముపై పాఠకునకు నంత యపేక్ష యుండదు. "నాకావ్యము ప్రతిరసికమాన సము నావర్జింపవలయు" నను పట్టుదలతోఁ గవి రచన సాగించుచో నారచనమట్లు చేసితీరును. ప్రకృతము రాజశేఖరకవి 'రాణాప్రతాప సింహ చరిత్ర' విషయము,

ప్రపంచవిఖ్యాతుఁడైన అక్బరు పాదుషాతో నిరువదైదువత్సరములు సంగరము చేసి భారతస్వాతంత్ర్యపతాక నెగురవైచిన విశ్వవీరచూడామణి మహారాణాప్రతాపసింహుఁడు. అట్టిధర్మవీరుని చరిత్రాంశములు

కొన్నేండ్లుగా నూహించి భావించి ధ్యానించి తన్మయులై రాజశేఖర కవిగారు కవితలోఁ జొనిపి యతని నజరామరుని గావించిరి. పద్యచరిత్ర గ్రంథములకు నీప్రతాపసింహ చరిత్ర యొరవడి దిద్దెననుట సత్యమునకు సమీపస్థమగుమాట. తెనుఁగులోఁ బురాణయుగము వెంటఁ బ్రబంధ యుగము, దానివెంటఁ గావ్యయుగము, అనువాదయుగము తలసూపి ముంచివైచినవి. ఈనవీనశకమున నెన్నో మార్పులు వెలసినవి. నేఁడు పురాణముల మీఁదఁ గంటె, చరిత్రకృతులపై మక్కువ యెక్కువగ నున్నది. భారతదేశ స్వాతంత్ర్యమునకు బహుధా పోరాడుచున్న కాలమున "ప్రతాపసింహచరిత్ర" వంటి కృతులు వెలసి యుపకరించి నవి. ఇట్టిచరిత్రకావ్యములకు రాజశేఖరకవిది మార్గదర్శకస్థానము.

ప్రతాపుఁడు పవిత్రనాయకుఁడు. ప్రాచీనధర్మత్రాణపరాయణుఁడు. పసిపూరి రొట్టెలు తిని యడవులలోఁ దపము చేసి యిరువదైదేండ్లు పాదుషాతో సంగ్రామము చేసి కృతకృత్యుఁడైన భగీరథుఁడు. అక్బరు ప్రతిపక్ష నాయకుఁడు. "ప్రతిపక్ష గుణవర్ణనము — తజ్జయమువలన నాయకోత్కర్షము" అని యాలంకారికులు. ఈసమయము రాజశేఖర కవిగారు చక్కఁగా నీగ్రంథమున సమన్వయపఱిచి వివరించినారు. గ్రంథము కడముట్టఁ జదువుదాఁక, ఈ కబ్బములోని నాయకుఁడు అక్బరో, ప్రతాపుఁడో పాఠకునకుఁదెలియదు. ఏసందర్భమునను బ్రతి నాయకుని దీసికట్టుగా వర్ణింపని కవిగారి యుదార హృదయమునకు మహమ్మదీయులు కృతజ్ఞులై యుండవలయును. శ్రీగాంధిమహాత్ముని మనస్తత్త్వమును లెస్సగా గుఱుతించుకొని దేశసేవలో నలగినవాఁ రగుటచేఁ గవిగారిటులు సంతరింపఁగలిగినారు. ఈ చరిత్రకావ్యమునఁ బ్రతాపునితో పాటు అక్బరు, మానసింహులు లమృతులగు నాయ కోత్తములు.

ప్రతాపుఁడు చరిత్రపురుషుఁడైనను మనకవిగారి చూపుచేఁ బురాణ

పురుషుఁడుగా, నవతారపురుషుఁడుగాఁ జిత్రింపఁబడియున్నాఁడు. భారత జాతీయధర్మము పరాధీనము కారాదను పట్టుదలతో ధర్మసమరము గావించిన లోకజ్ఞుఁడు ప్రతాపుఁడు. అక్బరుబలఁగముముందు ప్రతాపుని పక్షము చాలఁ దక్కువ. అతఁడు పాదుషాతోఁ బ్రతిఘటించి యుద్ధము చేయుటకుఁ గొంత జంకినాఁడు. కాని, ఓర్చి ధర్మసమరమే సేయవలయు ననుకొన్నాఁడు. భద్రాకరణము పరిత్యజించి నిద్రాహారమువిడిచి యడవులలోఁ దపించు జాతికి స్వాతంత్ర్యభిక్ష పెట్టినాఁడు. ప్రతాపుని కాలమునాఁడు మన మెవరముగానో బ్రతికియుందుము గాని, నేఁడు ప్రతాపుఁడు లేఁడు. అతనిచరిత్ర మెఱపు మెఱపులుగా భారత దేశాకాశమున మెఱయుచున్నది. ఆ మెఱపులనన్నిటిని కేంద్రీకరించి నిలుపు చేసి తెలుఁగునేలలో మూటగట్టి పెట్టినవారు రాజశేఖర కవిగారు. వారి మేలు మఱవరానిది. నాయకునితోఁ దాదాత్మ్యము నందిరచించిన కృతియిది – ఈపద్యములు చదువుఁడు:

నేనెల్లప్పుడు భావనాబలమునన్ నీరూప నామక్రియా
ధ్యానంబుం గొని తన్మయత్వమున నన్యాకాంక్ష లేకుంటి ; నీ
వే నేనై తినో, నేన నీవయితొ ? రూపింపంగ నాకేల ? ని
త్యానందంబు ఘటించె నీకృతి ప్రతాపా ! విశ్వలోకార్చితా !

దినరాజుంబలె నుగ్రకోపనుఁడవై తీంద్రించి శైలంబు నిం
డిన తౌరుష్కులఁ దాఁకి నీ నడవు హాల్దీఘాటు యుద్ధాంగణం
బున విశ్వోన్నతమైన నీదువిభవంబుం గొంత నేఁ బంచుకోఁ
గనకున్న న్నినుఁ గూర్చి యింతయనురాగం బిట్టు లుప్పొంగునే

ఇలఁగల వీరపుంగవుల నిట్టి బలోన్నతుఁ డిట్టి ధీరుఁడుం
గలుగఁ డటంచుఁ బేర్గనిన గండడ వీవిఁక ; నిల్లువీడి వీ
థులఁ జరియింపలేని కడుదుర్బల దేహుఁడ, నన్ను నెట్టులన్
వలచితొ, నీచరిత్రమును వర్ణనసేసి జగానఁ జాటఁగన్.

భవదుదార శౌర్యమును భావన మొనర్చి
రసమునను జొక్కి గ్రంథంబు వ్రాయునపుడు
త్వద్వశుండనై యానంద బాష్ప వితతు
లాణిముత్యాల వలె రాల్తు నహరహంబు.

ఈ నాలుగు పద్యముల గర్భమునఁ బ్రతాపచరిత్రము, రాజశేఖర కవియు దాఁగియున్నారు. తాదాత్మ్యములేని పద్యములీకృతిలో లెక్కకున్నవి. అట్టివి చరిత్రగతి కొంతకును, దృష్టిదోష పరిహృతికొంతకును గలవా యనిపించును. "నిజముగా తాము ప్రతాపుఁడే యనుకొని యాయా ఘట్టములు చదివి వినిపించుచు నానంద బాష్పములురాల్చుచుందు" రని రాజశేఖరకవిగారినిగూర్చి కొందఱుచెప్పఁగావిందుము. ఈకబ్బమునందలి పద్యములు మంచి వాటముగా నడచినవి. సీసముల మీఁద హెచ్చుపాలు ప్రీతి ప్రదర్శింపఁబడినది. సర్వవృత్తములు తీవ సాఁగినట్లు సాఁగుచున్నవి.

మ. ఉదయాస్తాచల మధ్యగంబగు జగం బుఱ్ఱూఁత లూఁగించె; బె
ట్టిదుఁడౌ పుత్రుఁడు; ఘోరసంగర కిరీటి ప్రాయుఁడై కీర్తి సం
పద నార్జించెను దండ్రి ; యెట్లితఁడు మేవాడ్రాజ్య మందారశా
ఖిఁ దినం జొచ్చిన పుప్పియట్లు వొడమెన్ గీర్తిం గళంకించుచున్.

ప్రథమాశ్వాసము.

మ. అకటా! నీమొద నెయ్యపుంబలిమి నే నట్లాడితిం గాక యే
టికి నాప్రార్థన మియ్యకొందు, వెపుడున్ డెందంబునన్, దేశమా
తకు వాటిల్లు విపత్తుకై వగచి చింతం గ్రాఁగు నీ వగ్గి క్రిం
గక స్వాతంత్ర్యము దక్కుదాఁక నొకచోఁగాలూనికూర్చుందువే?

ద్వితీయాశ్వాసము.

మృదువు దప్పని జాతీయములు వాడుటలో రాజశేఖరకవిది మంచి నేర్పు. అభిమన్యుపై చేయి — ఇది పెదవి దాఁటు పల్లని యెపుడో విడిచి

తేమి సేయుదు నా భాగ్యమిట్టులుండె – ఎద్దీనెనన్న వెసంగొట్టమునందుఁ గట్టుఁ డనుచందంబయ్యె–తల్లిఁ జంపువానికిఁ బినతల్లి చేతులు గణింపఁ జిపుల్లను చొప్పెఱుంగవే? – మొదలన్నత్తురు పంచుకొం చనుజుఁడై పుట్టాం దే–నీముఖము నందె ప్రొద్దు పొడుచునె?–పిల్లికిన్ జ్వరమనం గాఁజెల్లె–కాడుగా మాఱి పాండవబీడు దేలె–చెంతఁజింతామణిని వీడి చిల్లిగవ్వ కెగుబుజము చూప నెవ్వాని మొగము వాచె–వట్టి పెడసరి కట్టె యన్పించుకొనుచె – ఇత్యాదులెన్నో ప్రతాపసింహచరిత్రలోని కవితకు సొగసు మెఱుఁగులు తెచ్చుచున్నవి. ఈక్రిందిగీతము లెంత మెలఁకువగా నడపిరో కనుఁడు:

చూలుపండిన యా మామిడా లతాంగిఁ
జిచ్చుటెండ కెడారిలోఁ దెచ్చు టెల్లఁ
బూఁప పిందెల క్రొమ్మావి మొక్క నకట!
తీవ్రదావాగ్నిలో నిడ్చి తెచ్చుటయ్యె.

ఎట్టి బ్రహ్మ ప్రయత్నంబు నేనిఁ జేసి
యుదయపురలక్ష్మికిఁ గిరీట ముంతుఁ దలను
గాక దైవోపహతుఁడనై కడిమి చెడిన
రక్తతతిఁ గూర్తు రతనాల రావిరేక.

వీరి సీసపు నడక శ్రీనాథుని స్మరణకుఁ దెచ్చుచుండును.

సీ. కుష్మాగోళమును ముంచు గాఢాంధతమసంబు
గరదివ్వెతో నార్పఁ గడఁగునట్లు
అత్యగాధము సాగరానంత జలముల
కేతమ్ము వేయ నూహించునట్లు
వసుధ బొగ్గుగఁ గాల్చు ప్రళయాగ్ని హోత్రంబు
గన్నీటిచే నార్పనున్న యట్లు

తొయకాలమున రేఁగు సప్తమారుతధాటిఁ
దేఁటిరెక్కల నాఁపఁ దివురునట్టు
గీ. లని జగము నన్నుఁ బరిహాసమాడుఁగాక !
యొక్కటిని నిల్చి బలమెల్ల నెదురువెట్టి
విధికి మాఱొడ్డి స్వాతంత్ర్య విజయలక్ష్మి
యడుగులకు నిత్తుఁ గల్యాణహారతులను.

ఇఁట 'హారతి' వైకృతము. కల్యాణశబ్దముతో దీనిని సమసింపఁ జేసిన కవిగారి నిరంకుశత మెచ్చఁదగినది. ఆమాత్రము స్వాతంత్ర్యము కవి తీసికోవలయును. 'పలువిధాలంకరణములు' మున్నగు ప్రయోగములు కొన్ని 'ప్రతాప' లోఁ జూపట్టును. సువర్ణఖండములవంటి యీ దిగువ సీసములు పఠింపఁదగినవి. రాజశేఖరకవిలో సకృత్రిమైన భావనావేశ ముండుటచే నాయనశైలి యమృత వాహినివలె నడచును. మఱి యివి యెంతబాగుగా నున్నవి !

సీ. తెగినహారమున ముత్తియములువోలె భా
రతరాజ్య మది పెక్కు వ్రక్కలగుచుఁ
జినచిన్న పాయలై చెడె; రాష్ట్రపతులలో
నొండొరులకు మైత్రి యొదవదెపుడు;
నిత్యలక్ష్మి శుభనిలయములై యుండ
వలయు రాజ్యములు శాశ్వత రణముల
ధనజన వస్తువాహన శూన్యమై పాడు
వడి శ్మశానములట్లు ప్రభఁదొలంగె
గీ. నిట్టి కుబ్జావతారంబు లెల్లఁబోయి
భరతఖండ మఖండైక భాగ్యవిభవ
నిలయమై యుండఁ జూడఁగా వలయుననుచుఁ
గడుపులోఁ గొండయంతాస గలదు నాకు.

సీ. ఒక్కొక్కరుఁడు సమస్తోర్వీతలము నిండ
నిరుపమామోదంబు నెఱపునట్టి
పూవు లసంఖ్యముల్ పూచె, రాజస్థాన
నందన దేవ మందార తరువు;
తడవోకింతయు లేని తౌరుష్క వాహినీ
జైత్రయాత్రా ప్రభంజనము ధాటిఁ
గూఁకటి వ్రేళ్ళతోఁ గూడఁ గంపించెఁ జె;
ట్టా పూవు లన్నియు నవనిరాలె
గీ. నీ వనెడి దొడ్డ పూవైన నిలుచుఁ బొలుచు
విశ్వ విశ్వంభరామోద విజయలక్ష్మి
నలుదెసల నించుచునం చని తలఁచుచుండ
నగ్గ రనెడి ఝంఝానిలం బలమె నేఁడు.

ఇట్టి ధారాచారుత్వముగల పద్యములకుఁ బ్రతాపచరిత్రము పుట్టినిల్లు. ఈకావ్యమును మించు కావ్యములు పుట్టుచున్నవి. ఇంతయావేశము గల కవిత బయలుదేరుట మాత్రము కష్టము. అభినవ చరిత్ర కావ్య నిర్మాతలలో నీయన మొదటివాఁడనుటలో నాక్షేపణ ముండదు. నన్నయ- తిక్కన- పోతనాదుల కవితా శైలులు నలవఱుచుకొని, క్రొత్తపోకడలు పెక్కులాకళించుకొని, చక్కని యితివృత్తమేరుకొని, యుగమున కనుగుణుఁడైన నాయకుని సంపాదించుకొని, తియ్యనిచిక్కని తెనుఁగులో నిట్టి యుదాత్త చరిత్ర కావ్యము సంతరించి తెలుఁగు మాతకుఁ గానుక పెట్టిన శ్రీ రాజశేఖరకవి కృతార్థ జీవి.

రాజశేఖర శతావధాని చాల గ్రంథములు రచించి యుండనిండు; వానియెల్ల ముందు 'ప్రతాప చరిత్ర' ధ్రువతారయై నిలఁబడు కబ్బము. కవిగారు తమ యీ కావ్యము కామేశ్వరీదేవి కంకిత మిచ్చుచు వ్రాసిన యీ రసఘుటికలు విలువకట్టరానివి:

సీ. కలశపాథోరాశి గర్భమందు జనించు
నలల బంగారు టుయ్యాలలందు
నల చతుర్దశ లోకములను బావన మాచుఁ
దనరు మణిద్వీప తటములందు
గొడుగులు వంచినట్లడరు కదంబ వృ
క్ష వితాన శీతల చ్ఛాయలందు
శ్రీలఁ జెన్నారెడి చింతామణీ భద్ర
సింహాసనము పార్శ్వ సీమలందు

పాల కడలి చలువఁ దేలు తెమ్మెరలందు
నీడు లేని పసిఁడి మేడలందు
గౌరి లోకజనని కామేశ్వర స్వామిఁ
ద్రిప్పి కూర్మి నాదరించుఁ గాక!

క. ఈ మహనీయ గ్రంథముఁ
గై మోడ్చుచు నంకితమ్ముగా నిచ్చెద నేఁ
బ్రేమఁ బెనుప నోఁచని నా
కామేశ్వరు నెత్తి పెంచు కామేశ్వరికిన్.

గడియారము వేంకట శేష శాస్త్రి

1897

ములికినాఁటిశాఖీయ బ్రాహ్మణుఁడు. మైత్రేయసగోత్రుఁడు. అపస్తంబ సూత్రుఁడు. తల్లి: నరసమాంబ. తండ్రి: రామయ్య. జన్మస్థానము: కడపజిలా జంబులమడుగుతాలూకాలోని 'నెమళ్ళదిన్నె.' నివాసము: ప్రొద్దుటూరు. జననము: 3-4-1897 సం.

కృతులు: ౧. శ్రీ శివభారతము [8 ఆశ్వాసముల శివాజీప్రబంధము. 1943 ముద్రి.] ౨. మురారి. 3. పుష్పబాణవిలాసము. ౪. వాస్తుజంత్రి [ఈ మూఁడును ముద్రితములు కాలేదు.] ౫. మల్లికామారుతము. ౬. వాల్మీకి [అసమగ్రములు] ౭. శ్రీనాథ కవితాసామ్రాజ్యము.

౧౯౪౩ సంవత్సరమునకుఁ బూర్వము 'గడియారము వేంకటశేష శాస్త్రి' యనిన పేరు తెలుఁగువారిలో నెఱిఁగినవారే కొందఱో. నామట్టుకు నేను వారినిగూర్చి విన్నవాఁడను గాను. ఎన్నఁడో, ఆయన 'శవధానిపంచానన' యని బిరుదమిచ్చి పండితులు మెచ్చుకొనిరి. ఆపేరైనను రాయలసీమ దాఁటి రాలేదు. మాడభూషివారు, దేవుల పల్లివారు, తిరుపతివేంకటకవులు అవధానపుగారడీతో నూరూరఁ బేరు గాంచిరి. వారినిజూచి, అందులో విశేషించి తిరుపతికవులను జూచి కవితచెప్ప నేర్చినవాఁ డెల్ల నవధానము చేసినఁగాని ముక్తి లేదనుకొని, ఆ కళ నభ్యాసముఁ జేసెను. అప్పటి యాతెలుఁగులోకము గతానుగతికము. పలువురతో పాటు శేషశాస్త్రిగారును విద్యాధ్యయన మైన పిమ్మట, సమాజకవితలోఁ బ్రవీణత నందినపిమ్మట శతావధాన వ్యాయామముచేసెను. మఱియొకకవి తోడుతీసికొని కాని, యవధాన ములు సేయుట నాఁడు తక్కువ. అప్పటియాచార ప్రకారము తన కన్నింట నరిసాటియగు శ్రీదుర్భాక రాజశేఖరకవితో జతపడి యవ ధానములు చేయసాఁగెను. 1920-1930 సంవత్సరముల నడిమికాల

మది. 1932 నుండి ప్రొద్దుటూరు మ్యునిసిపలుహైస్కూలులో శేష శాస్త్రిగారికిఁ బండితపదవి కుదురుపడినది. నాలుగయిదవధానములు చేసినంతమాత్రన, పాఠశాలలోఁ బండితులైన మాత్రన, అనుకరణ ధోరణిలో నేవో ప్రబంధములు రచించినంత మాత్రన శేషశాస్త్రి గారి ప్రతిభోన్నతి తెలుఁగు జగ మేమి యెఱుఁగును?

వసంతమునఁగాని రసాలమువైపు తుమ్మెదలు చూడవు. కోకిలము గొంతెత్తదు. "....వృక్షస్య సంపుష్పితస్య దూరాద్గంధో వాతి—" పేరుప్రతిష్ఠలకు దేశకాలములు ప్రధానకారణము. ౧౯౪౩ లో 'శ్రీ శివభారతము' వెలువడినది. అదిచూచి తెలుఁగుమహాకవు లెల్ల తెలతెల్ల వోయిరి. 'ఇట్టి మహాకవి యీవఱకుఁ బుట్టలేదని కాదు,' ఇన్నాళ్ళు దాఁక నీ కవితావసంతుఁ డేసందులోనుండె" నని. క్రమముగా నేఁటికి శేషశాస్త్రిగారి నెఱుఁగని పండితుఁడు, తెలియని కవి, వినని తెనుఁగు రసికుఁడు కోటి కొకఁడుండు నేమో! ఆయన 'శివ భారత' కవిత సాహిత్య సభలలో గానము చేయుచున్నారు. వారి కథగాఁ బాడుకొనుచున్నారు. పురాణముగాఁ బారాయణము గావించు చున్నారు. విన్నంతలో, కన్నంతలో శేషశాస్త్రిగారి 'శివభారతము' విని శిరఃకంపముగావింపని సహృదయుఁ డిలేఁడు. శివభారత మించుమించు నాలుగు దశాబ్దుల భారతీతపస్సు. ఈకృతి శతాబ్దులు, సహస్రాబ్దులు తెలుఁగువారల కడుపులు నిండించు రాయలసీమపంట. గ్రంథకర్త విజ్ఞప్తి యిటులున్నది:

'......ఈగ్రంథరచనవఱకు నదియొక కవితాతపస్సు. మూఁడు పర్వముల ప్రాయముతో అరణ్య-అజ్ఞాతవాసముల సంస్కారముతోఁ బక్వమయిన భారతగాథ —అది. సోమయాజి కవిత్వమున ఉత్తర గోగ్రహణముతో విధిగా నీ శివభారతరచనయారంభమైనది. ఇంతయు ధర్మదేవతా వరప్రసాదము. అప్పటినాయితరకృతులు లోక

మెన్నఁడో చదువవచ్చును. నాకవిత్వమను పేర నిప్పటికీ శివభారతము చాలును......'

ఈ పలుకులు విలువ గట్టరానివి. శివభారత మంతయు నొకయెత్తు. ఈ యక్షరములన్నియు నొకయెత్తు. ఇవి చిత్తస్ఫూర్తిగ వ్రాసిన మాట. వారికృతి పూర్తిగఁ జదివి చూచి నామనస్సులో నే ననుకొంటిని "శేష శాస్త్రిగారూ! నన్నయ్యామాత్యాంతరమగు సోమయాజులా మీరు? కవిత్రయభారతమువలె 'జగములున్నంత వఱకెల్ల జనులు చదివి తనియుటకు' శివాజీ ప్రబంధము రచించి శివభారత మని పేరుపెట్టుకొంటిరా? ఎంత గడుసుఁదనము! ఔను. తిక్కన భావనాశక్తి, తిక్కన పలుకుబడి సొంపు, తిక్కన కళావేత్తృత్వము, తిక్కన రాజకీయ పరిజ్ఞానము మీరొక్కరే తక్కించుకొంటిరి కాఁబోలు! కానిచో, మీ గ్రంథాది విజ్ఞప్తిలో నటులు వ్రాసికొనుట కెన్ని గుండె లుండవలయును!" అని—

శేషశాస్త్రిగారు 'నాంది' లో నన్నయాదిప్రాక్తనాద్యతనాంధ్ర కవుల నభినుతించినపిమ్మటఁ బ్రత్యేకముగ సోమయాజికీ చంపకము కానుక నిచ్చెను.

హరిహరనాథ శాంత మధురాకృతిలోపలిచూపునన్, బురా
చరిత తపఃఫలం బుభయ సత్కవిమిత్రత వెల్గ, ధ్యాన త
త్పరుఁడయి భారతాగమము వల్కెడు తిక్కన వాక్కువెంటఁ ద
త్కరమునఁ దాండవించు వరదాయిని లేఖినిఁ, నే భజించెదన్.

తిక్కశర్మపలుకుబడియొగవడిగ, ఒక్కొకయెడ నూతనభావములు మెఱవడిగ, "ఉభయమార్గసమన్వయధోరణీ గుణధ్యేయముగ", "భారతామ్నాయము దీటుగ" శివభారతము రచించి మాతృపితృ పూజాసుమ ప్రసజంబుఁ జేసి కృతకృత్యులైరి. శివభారతము మహాకావ్యము. ఇందలి యెనిమిది యాశ్వాసములందును మొత్తము ౨౪౦౦ పద్యము లించుమించుగ నున్నవి. దీనికి ఉపోద్ఘాతము వ్రాసిన శ్రీ రాళ్లపల్లి అనంత

కృష్ణశర్మగారి హృదయ మిట్లున్నది: "......ఆధునికాంధ్ర సాహిత్య మందు నాకుఁగల యల్పానుభవములో మహాకావ్య మనుపేరున కింత తగిన గ్రంథమును నేఁజూడలేదు ...... ఈ భారతముభాష గొప్ప వర్చస్సుతో ప్రసన్నమధురముగా ప్రవహించుచున్నది. పలుచోట్ల 'తెలుఁగుకింత లఘువు బిగువు కలదా' యని యాశ్చర్య పడునట్లు చేయు నుడికారము లిందుఁ గలవు ..."

శ్రీ శాస్త్రిగారికి వశమైన కవితాకళ యెట్టిదో, యీపద్యము స్పష్టపఱచును.

చ. పరహిత, మాత్మనిర్వృతి, యపారయశోధన గౌరవాది వి
స్ఫురణములందఁజేసి యిహమున్ బరమున్వెలయించి, మానవున్
ధరఁజరితార్థుఁ జేయు కవితాకళ నావశమౌటఁ బంచమ
స్వరమున నాలపించెద వసంత వనాంతరసాల శాఖలన్.

'శ్రీ శివభారతము' వసంతకోకిల పంచమస్వరాలాపము. దాని మాధుర్యము నూరక పేరుకొనుట వ్యర్థాలాపము. అయినను, నాహృదయము విప్పక మానలేను.

'శివభారతము' మొదటినుండి తుదిదాఁక నొకే తీరుఁదీయముగల కవితతో సాఁగినది. గ్రంథమంతయు రసఘుటిక. విశేషించి, లుకజీ-జీజియాల సంభాషణము, దక్కనులో బహమనీ రాజ్యములు - పరిపాలన పరిస్థితి, శివాజీ పునహాలో రాజ్యాంగ శిక్షణము, దాదోజీచరమదశ- శివాజీకృతజ్ఞత, రామదాసుదర్శనము- ధర్మోపదేశము, సయీబాయి సలహా - భవానీప్రార్థనము, శివాజీ పాదుషాకుత్తరము వ్రాయుట, షాజీవిడుదల, బాజీప్రభు మరణము, శివాజీ సానుభూతి, షాజీ మరణము, శివాజీవిచారము, శివాజీ పాదుషా కొల్వునకేఁగుట, తానాజీ ప్రతిజ్ఞ- సింహగడము లగ్గపట్టుట, సూర్యాజీ సింహగడము గెల్చుట, తానాజీ నిర్యాణము, శివాజీ సంతాపము, పట్టాభిషేక పూర్వరంగము, శివాజీ భవాని కోవెల కేఁగి చేసిన విన్నపము- ఇవి

బహు రసవద్ఘట్టములు. జాతీయసూక్తులు వాడుటలోఁ, జిక్కని పలుకు లేటికొని పొదుఁగుటలో, వైప్రవాటము లెటేఁగి పద్యములు నడపుటలో, నడుమనడుమఁ బానకములో మిరియపుఁ బలుకులవలె సంస్కృతపదములు సంధానించుటలో, నాఁటి, నేఁటి రాజ్యాంగవిధానముల సమన్వయ పఱుచుటలో, ఔచితి పాటించుటలో శివభారత కవికిఁ గల జగజాణతనము మన తెనుఁగునేలలో నీనాఁడు పలుచగ నున్నది. ఉభయ స్కంధముల బలిమితో సారస్వత సాగరము లోఁతులు ముట్టి రసామృతకలశమును జేపట్టిన మహాకవులలో శేష శాస్త్రిగారు నొక మహాకవి యని, శివభారతము జెండా నెగురవైచినది. కొన్ని మచ్చులు.

లుకజీ తన్నుఁ జంపవచ్చినపుడు కూఁతురు జీజియా యనుచున్న మాటలు :

ఉ. కెవ్వున హుంకరించి యుకికించెద, నాయుధ మెత్తనుంటి వీ
వెవ్వరిపైన? నీయెడఁద కింత వివేకము చాలదయ్యెనే?
గువ్వలుఁగూడఁ గాన్పులను గూరిమిఁ బెంచు జగంబునందు నీ
వెవ్వఁడవయ్య? యాదరణ కెక్కరె యల్లుఁడునాఁడుబిడ్డయున్.

చ. కనికరమింత లేని కొటికాఁడవు నన్నిటు పెంచనేల? పు
ట్టినయపుడే గళమ్మటమటించినఁ బోవదె? వెంటనంటి యి
య్యనువున వేఁటలాడ మనసయ్యెనె? కన్ననిసుంగు ప్రేమింగు వ
ర్తనమది సర్పజాతికిఁగదా! యొకమానవుఁ డిట్లు సేయునే?

సీ. అనురాగ నిలయ నాజనని మాల్యాదేవి
కడుపులోఁ గార్చిచ్చుఁ గనలఁజేసి
కన్నీటిబుగ్గ బుగ్గలజాఱఁ గుమిలిపో
యెడు నన్న 'యక్లోజి' యెడఁదఁ ద్రుంచి

తల్లిదెక్కల బ్రోపుఁ దలఁగని సాంభాజి
భావి జీవితనౌక భంగపఱిచి
కమియమాఁగినపంట గర్భపిండ మగల్చి
కటకుఁ గాఁకలదాలిఁ గ్రాఁగఁజేసి

ఇంత ప్రళయంబుఁ గలిగింప నేలనయ్యొ
కనికరము లేదొ, పాపసంకటము రాదొ,
కన్నతండ్రివి కాదొ, యక్కసము పోదొ,
వలదు వలదయ్యొ పచ్చని యిలు రగుల్ప.

(ప్రథమాశ్వాసము)

జీజియాబాయి చంటిబిడ్డ శివాజి స్తన్యంబాలతో, జోలపాటతో, వీరచరితములు నూఱిపోసినది. దాదోజీ గురుత్వమున శివాజి చక్కఁగఁ జదువను వ్రాయను నేర్చి, అంకగణితము నెఱిఁగి రాజ్యాంగవిధానముల మెలఁకువలు తెలిసికొనెను. మాతృపదేశము కరడుగట్టిన శివాజికి మతముమీఁద- దేశముమీఁద నున్నంత యభిమానము, పట్టుదల శాస్త్రములమీఁద నుండకపోవుట వింతగాదు-

మ. కలఁతం జెందెడు నాత్మదేశమహిమల్ గాపాడ, శస్త్రాస్త్ర వి
ద్యలుఁ జాణక్యతపంబులున్ జదువువిద్వాంసుల్, మహారాష్ట్ర వీ
రులు వేదాంగము లెత్తి యర్థములమార్పుం దీర్పుచర్చించు తా
తల తాటాకులమీఁద గంటములవ్రాఁతల్ గోఁతలున్ మెత్తురే!

ఈనాలుగుపంక్తుల పద్యములోను గవిగారికి దేశస్వాతంత్ర్య కాంక్ష యెంత యున్నదో వెల్లడియగుచున్నది. వేదములు, వేదాంగములు, కళలు అన్నియు నొకమెట్టు-ఆత్మదేశ సంరక్షణ మొకమెట్టు. శేష శాస్త్రిగారి ఘట్టమున శివాజీయయి వ్రాసియుండిరి.

పునహాలో శివాజీకి దాదోజి రాజ్యాంగపద్ధతులు శిక్షించినాఁడు. ఆ శిక్షణక్రమ మిటులున్నది:

సీ. ప్రత్యూష పవనముల్ పారాడఁ జలువ లూ
రిన వాలుకా వితర్దికలయందు
ఫలితోపవనవాటికల శీతలచ్ఛాయ
లలమిన హారిత శాద్వలములందుఁ
బరువంపు వెన్నెలల్ వాఱి చుక్కలు దేలు
పఱపైన మేడ యుప్పరిగలందుఁ
బోఁగఁజోపి చిఱుపత్తు లెగఁద్రోసి చనుఱు దీ
పాలిడ్డ వీథి సోఫాలయందు
శిష్యగణముతో శివరాజుఁ జేర్చికొనుచు
భారతాదుల భావసంపదలఁ దెలిపి
ఘనుఁడు దాదోజి తనవిమర్శనము లిచ్చి
నవ్యసాహిత్య బోధసంతతుల నడిపె.

సీ. ఆవులించిన మాత్రఁ బ్రేవు లెంచఁగ నేర్చి
నీటిలో జాడలు నెమక నేర్చి
పాలు నీరును వేఱుపఱుచు నాణెము నేర్చి
కనుపాపసిడలఁ గాంచ నేర్చి
బాలెంత బెబ్బులి పాలు పిండఁగ నేర్చి
దళము లంటక తేనెఁ ద్రావ నేర్చి
కొండసోఁకుల దప్పి యొడలింపఁగా నేర్చి
శిలలకు గిలిగింత గొలుప నేర్చి
పొత్తమునఁగాక ప్రకృతిలోఁ బుటలు విప్పి
పదములనుగాక భావముల్ పట్టి తరిచి,
యన్వయ వ్యతిరేక దృష్టాంత గతుల
నరసి, భావుక పండితుం డయ్యె శివుఁడు.

ఈపద్యములలో 'నవ్యసాహిత్య యోధసంతతుల నడిపె' "భావుక పండితుండయ్యె శివుఁడు" అనుటలో నెంతో యంతరర్థ మున్నది. కవిగారి సాహిత్యదృష్టి కీ పద్యములు రెండును గన్నులు.

సప్తమాశ్వాసమున :— — శివాజీపాదుషాకొలువునకు వెళ్ళినపుడు, వారియమర్యాదసహింపక —

"పాదుషా యొక్కఁ డొకమాట పల్కకున్నఁ
గొదువ మాకేమి ? తన కేమిఁగొప్ప కలదు ?
నమ్మికొలువున్న వారి మనంబులందు
మేలుకొనుఁగాక యిర్వుర మేలు కీడు."

అనెను. పాదుషా కోపించి యెవరతఁ డనును. అప్పుడు రామసింగు పాదుషాతో నిట్లు చెప్పును: అక్కడి పద్య మిది:

మ. అమృతప్రాకు దరీఝరీ విపిన సహ్యా స్వైర సంచార ధీ
ర మహారాష్ట్ర మృగేంద్రుఁ డీయువన సన్నూడంచి తా స్థాన ము
ర్దమ సమ్మర్ద నిదాఘ దాహలులిత ప్రత్యగ్ర ధూమాయితాం
గములన్ గర్జిల సాఁగె, శీతల కటాక్షం బిందు సారింపుఁడీ !

వీరరస స్ఫోరకమగు నిట్టి దీర్ఘ సమాసములు పొదులవలె నక్కడక్కడఁ బొదిగించిరి. తక్కినపట్టుల నెక్కడఁ జూచినను జాను తెనుఁగు నొడికారమే గౌరవస్థానమున నున్నది.

తానాజీ సింహగడము మీఁదికి యుద్ధయాత్రకట్టుట, కోటఁ బ్రాఁకి లోనికి వెళ్లుట, అక్కడ వెనుదీయుక ఘోరముగాఁబోరుట మొదలగు ఘట్టములు చూచినచోఁ దిక్కనసోమయాజి స్మరణమునకు రాక మానదు. 'శివభారతము' పేరుసార్థకముగ నెన్నోఘట్టములుదాహరింప వచ్చును. తానాజీ నిర్యాణానంతరము తమ్ముఁడు సూర్యాజీ పోరు సలుపును ఆ ఘట్టము మఱియు రమణీయతరము. తానాజీ మరణము

విని శివాజీ పలవించిన ప్రకరణము చదివికొని కటికవాడు కంటనీరు పెట్టుకొనును. భారతములో, నభిమన్యువధ విన్నయర్జునుని విషాదము తాదృశము.

సీ. పరతంత్రతా భుగ్న భారతోద్ధరణోద్య
మమున నానాయకత్వము వరించి
యొనలేని నీసర్వధన జనబల జీవి
తముల సర్వార్పణ భారవోసి
రణరంగముల నంగరక్షకతన్ బొంచి
కనురెప్పవోలె నన్ననుసరించి
దుస్సాధతర వైరి దుర్గ భేదన వజ్ర
పాతమై బహులాహవముల గెలిచి
యనుచరుండు — చమూనాథుడు — డంగరక్ష
కుడు — బహిఃప్రాణ మనగ నన్ గొలుచు నిన్ను
గోలుపోయినయపుడ నేగోలుపోని
దొకటి యున్నదే? తానజీ! యొంటినైతి.

గీ. శివపతి యెవండు? తానజీస్నిగ్ధహృదయ
బలము ద్రావి, పెన్పొందిన భద్రమూర్తి,
నిజము; తానజీ! యానాడు నీవులేని
శివపతి యెవడో! యెంతలో సవలు — రేయి

♦ ♦ ♦

శా. తానా! నీవిక బల్కు, వీహృదయ బాధల్ తీఱు తీరేది? నీ
దీనానాథ కుటుంబ శోకదహనార్తిన్ బాపు ద్రావేది? నా
పైనం జెకొను శత్రుసంహాతుల గూల్చం దెంపు పెంపేది? యి
న్నా! నీయొక్కని లేమి యెల్లెడల దానై యెంత గుందించెడిన్.

శా. నా కీవంత — కొఱంత వో; దయిన దానా! నీవుధన్యుండ; వ
ట్ఠాఁకల్ లోకువ లన్నియున్ దులిపి వీరస్వర్గముం గొంటి; వే
కైకస్థాన ముదాత్తవీర పురుషత్యాగార్హ భోగాంకమై
నీ కాహ్వానమువెట్టె, నేలొకొనుము తండ్రీ! వీరభోగ్యంబుగన్.
'సప్తమాశ్వాసము'

అష్టమాశ్వాసములో శివాజీరాజు పట్టాభిషేకము, గాంగభట్టు ధర్మనిర్వాచనము మున్నగు ఘట్టములు కవిగారి శ్రుతిస్మృతిపురాణ నివిష్ట బుద్ధిని ప్రస్ఫుటీకరించుచున్నవి. ఏట్టి శుష్కవిషయమునైనను కళ కట్టించి కవితలో లలిత మనోహరముగాఁ బెట్టఁగల నేర్పు తీర్పు వేంకట శేషశాస్త్రిగారి కతివేలముగ నున్నది. నిజమునకు, శివాజీ చరిత్రములో వచ్చు వ్యక్తులలోఁ గవితకెక్కఁదగ్గ కళాశక్తి లేదు. వారెల్ల మనకవి వసంతుని చేతిలోఁబడి పుష్పించి పరిమళించిరి.

పట్టాభిషిక్తుఁడగు శివరాజు భవాని కోవెలకేఁగి యిట్లు ప్రార్థించినాఁడు —

చ. చిఱునగవూరు మోవి, వికసించిన చెక్కులు, సోఁగకన్నులం
గురియు దయామృతం, బలిక కుంకుమరేఖయుఁ జంద్రమఃకళా
పరిగత మౌళియున్ నయన పర్వముగా మది గోచరించి నా
యురగలిఁ బాపు నీయభయహస్తమునీడ భజింతు శాంకరీ!

ఈ శివాజీ ప్రబంధమునకు 'భారతము' అని పేరిడుటలో నొక విశేషమున్నది. ఇందుఁదఱచుగ భారతములోని యుపమలే యీయఁ బడినవి. సంస్కృతభాషలో పరమానందకవి 'శివభారతము' అను పేర శివాజీచరిత్రమే కావ్యముగా వ్రాసెను.

శ్రీ వేంకటశేషశాస్త్రిగారి జీవిత ప్రబంధములో 'శివభారతము' కీర్తనీయమైన స్వర్ణ ఖండము. దానిని తొలుతఁ బేర్కొనికాని, వారి చరిత్రవిషయములు ముచ్చటించిన సొగసు లేదు.

శాస్త్రిగారు 1897 లో జన్మించిరని తెలిసికొంటిమి. పదుమూఁడేఁడ్లు వచ్చినతరువాత 'నెమళ్ళదిన్నె' నుండి ప్రొద్దుటూరు వచ్చి యచ్చట రూపావతారము శేషశాస్త్రిలుగారి సన్నిధికిఁ జేరి కావ్య నాటకాలంకారసాహిత్యము, తర్క-వ్యాకరణశాస్త్రనైపుణ్యము సంపాదించిరి. పిమ్మట పద్దర్శనము వాసుదేవావధానులుగారిని సేవించి యజుస్సంహితామూలము, యజురారణ్యకోపనిషత్తులతో సప్రయోగ స్మార్తమంత్రపాఠము అధ్యయనించిరి. జాతక - ముహూర్త - వాస్తు ప్రకరణములు చదువుకొనిరి. సంస్కృత పాండితిలో గురుకులక్లేశములు పడి గడిదేఱినతరువాత, ఆంధ్రకావ్యములు చూచి, మహాభారతము పారాయణము చేసి, ఛందశ్శాస్త్రము నెఱిఁగి, తొలిజన్మములోనే వలచి వెంటవచ్చిన కవితాసుందరిని గిలిగింతలు వెట్టిచేరఁదీసికొన్నారు శాస్త్రిగారు.

1912-13 సంవత్సరప్రాంతములో శ్రీ దుర్భాక రాజశేఖర కవితో మన ప్రకృతకవికి నేస్తము తటస్థపడినది. "రాజశేఖర వేంకట శేషకవులు" అను జంట యేర్పడి కవితావ్యాసంగమున కుపక్రమించినారు. తపస్సున కొఱఁతే యుండవలెను. అధ్యయనమున కిరువు రున్నఁగాని సరిపడదు. 1915లో బృందావనమునశరన్నవరాత్రమహోత్సవ సందర్భమున జరిగిన కవిత్వపుఁబోటీలోఁ దొలి బహుమానము మన కవకవులు సంపాదించిరి. ఈకవులజంట విడనప్పుడు 'వీరమతీచరిత్రము'అను పద్యకావ్యము, సీతాపహరణము, కీచకవధ అను నాటకములు సంఘటించి యుండిరి. 1920 మొదలు 1926 దాఁక జతవిడక 'రాజశేఖర వేంకటశేషకవులు' అష్టశతావధానములుపలు చోట్లఁగావించిరి. గుత్తిపురములో,కడపలో వీరికి సువర్ణకంకణములు కాన్కవెట్టిరి. ఉయ్యాలవాడలో 'అవధానిపఞ్చానన' బిరుదమిచ్చిరి. మఱొకచో 'కవిసింహ'

బిరుద మొసఁగిరి. వేయి బిరుదము లిచ్చి నాలుగువేల సన్మానములు చేయనిండు. వేంకటశేష శాస్త్రిగారికిఁగల 'శివభారతకవి' యన్న బిరుదముతో నవిసరిరావు. రాజశేఖరకవిగారికున్న 'ప్రతాపసింహచరిత్ర కవి' యను బిరుదముతో నవి సరిరావు.

శేషశాస్త్రిగారు జన్మభూమిలోనుండి పోతనవలె హాలికవృత్తిఁ జేసికొనుచు, వీలుపడినపుడు పురములకుఁబోయి యవధానములు ప్రదర్శించుచు భారవి, మల్లికామారుతము, పుష్పబాణవిలాసము తెలుఁగుపఱచిరి. 'హరికథలు' రచించి తమఅన్నగారు వేంకటసుబ్బా శాస్త్రులుగారిచే నాపరిసరమున నచటనచటఁగాలక్షేపములుచేయించిరనివినుకలి.

1930 లో నెమ్మళ్ళదిన్నె విడిచి ప్రొద్దుటూరుచేరుకొని 'కన్యకాపరమేశ్వరీ సంస్కృతపాఠశాల'లో నధ్యాపకతనిర్వహించుచు, 'బ్రహ్మనందినీ' పత్రికకుఁ బ్రచ్ఛన్న సంపాదకత సాగించుచుఁ గాలము గడపిరి. 1932 లో, ప్రొద్దుటూరు 'మ్యునిసిపల్ హైస్కూలు'న ఆంధ్రోపాధ్యాయులుగాఁ బ్రవేశించి నేఁటికిని అపదవియందే యుండిరి.

వాస్తుజంత్రి, ఔర్మిళాలక్ష్మణము, అనర్ఘరాఘవాంధ్రీకరణము మున్నగురచనలు రచించిరని తెలియవచ్చెను. కొన్ని యసమగ్రములు, కొన్ని యప్రకటితములు, కొన్ని యుత్పన్నములును. సంపూర్ణముగ రచితమై బహువారము ప్రచురితమైన గ్రంథమొకశివభారతము మాత్రము. గడియారము వేంకట శేషశాస్త్రిగారికీర్తి తెలుఁగునఁగలకాలము నిలుపుట కీకృతిచాలును.

విక్రమదేవవర్మ

1869

శ్రీజయపుర సంస్థాన ప్రభువు. క్షత్రియుడు. కాత్యాయనసూత్రుఁడు. భారద్వాజసగోత్రుఁడు. తల్లి: రేఖాదేవి. తండ్రి: శ్రీకృష్ణచంద్రదేవ మహారాజు. జననము: 1869 జూన్ 28 వ తేదీ, [శుక్లసంవత్సర జ్యేష్ఠబహుళ తృతీయాగత చతుర్థి భానువాసరము. గ్రంథములు: ౧. శ్రీనివాసకల్యాణము [నాటకము] ౨. మానవతీచరిత్ర 3. నీతిగీతితతి ౪ శృంగారగీత ప్రాశతము ౫. శ్రీ మహారాజ విక్రమదేవవర్మ రచనలు [1940 ముద్రితము] ౬. కృష్ణార్జున చరిత్ర టీక [మంత్రిప్రెగడ సూర్యప్రకాశ కవి రచించిన ద్వ్యర్థి కావ్యమునకు వ్యాఖ్యానము] ౭. రాధామాధవనాటకము. [ఉత్కలము.] ఇత్యాదులు.

ఆంధ్రరాజులలో 'కృష్ణదేవరాయలు' అద్వితీయుఁడుగాఁ బరిగణింపఁబడినాఁడు. శౌర్యసంపదను మించిన యుత్సాహము, భాషాభిమానమును మించిన కవిత్వశక్తి, విద్యత్పోషణమును మించిన కళాదరము నతనియందుండి తెలుఁగుమన్నీల కతని దొరతనపుఁ దెన్ను మేలుబంతియైనది. 'ఆముక్తమాల్యద' నీమహారాజ శిరోమణి రచించినటులుగాఁ బరిశోధక మహాశయులు నిర్ధారించియున్నారు. ఈ వాస్తవవిషయమును మఱుఁగు పఱుచుటకు, ఆంధ్రకవితా పితామహుఁడు నాస్థానకవియునగు 'పెద్దన' చే రచింపఁజేసి తనపేరు పెట్టుకొనెనని విపరీత విమర్శనములు బయలుదేఱఁ దీసిరి. మృగయావ్యసన శీలురు సమరలంపటులు నగు మహారాజులెక్కడ? కావ్యరచన మెక్కడ? అదిగాక, ప్రౌఢార్థబంధురమగు విష్ణుచిత్తీయమువంటి కావ్యమునొక పండితకవి రచించెనని చెప్పవలయును గాని, మహారాజ పదవిలోనున్నవాఁడు వ్రాసెననుట సమంజసము కాదని కొందఱి విరుద్ధవాదము. సత్యమేవ జయతు!

దేశీయసంస్థానములలో 'జయపురము' నకు మంచిపేరుకలదు. నేఁటి జయపురాధిపతులు శ్రీవిక్రమదేవవర్మగారు. ఈమహారాజును సాహిత్య

సభలలోఁదఱచు చూచి యుందుము. సుదినీచేఁ దటస్థించిన చిన్న రొమ్ముగుగల మధుర కంఠస్వరముతో నీమహారాజు తెలుఁగుభాషలో నభిభాషించునపుడు తెలియనివా రేమనుకొందురు? లక్షలకొలఁది రాఁబడివచ్చు సంస్థానమునకుఁ బ్రభువులని యూహింపగలరా? కాలు క్రిందఁ బెట్టనక్కఱలేని రాజ్యాధిపతి యని తలంపఁగలరా? ఏమను కొందురు?-చక్కఁగా నుపన్యసింపఁగల యెవరో వృద్ధవిద్వత్కవి యని మాత్రము తెలిసికొనఁ గలుగుదురు.

శ్రీ విక్రమదేవవర్మగారు ఆంధ్రముననే కాదు, ఆంగ్లముునను మృదువుగా నుపన్యసింపఁ గలుగుదురు. ఉత్కలభాషలో విరికి మంచి ప్రవేశ మున్నదని చెప్పుట ఆభాషలో "రాధా మాధవ నాటకము" సంఘటించినారని తెలియుచున్నది. సంస్కృతవాఙ్మయములో వీరికి ధారళమైన సాహిత్యమున్నది. ఆభాషలో రచించిన వీరి శ్లోకములు చక్కని ధోరణిలో సాగినవి.

శ్లో. సంసృత్య పారజలధే స్తరణైక పోతౌ
పాపాంధకార పటలీ దివసాధినాథౌ
భక్తాళినిత్య సుఖకై రవ మండసోమౌ
చైతన్య దేవచరణౌ శరణం ప్రపద్యే.

శ్లో. సంసార పాశబద్ధానాం ప్రాణినా మతిదుఃఖినాం
ముకుందనామ వర్ణాళి స్మరణం ముక్తిసాధనమ్

వీరుసంగీతకళలోఁగూడఁ బరిచితిగలవారు. జ్యోతిషము తెలియును. నాట్యము నెఱుగుదురు. ఇట్టి విజ్ఞతలు వారిలోనున్న వనుటకు రచనలు నిదర్శనములు. కావ్యరచనయందును, కథా గ్రథనమునందును వీరికి మంచిచాతుర్యము కలదు. పెక్కు గ్రంథములు వ్రాయలేదు కాని వ్రాసినవి నిర్దుష్టముగా నుండును. వీరి కవితాశయ్యలో శుచిత్వము హెచ్చు. రుచికొంచెము తక్కువ. వీరి మానవతీచరిత్రము, శ్రీనివాస

కల్యాణము పరికింపవలయును. 'రాజధర్మము' ను గూర్చి వీరిపద్య ములు చూడుడు.

గీ. రాజు నిజదేశమునకును బ్రజలకు దొర
ననుచుఁ దలఁపక తన్ను శ్రీహరిజనులకు
సేవచేయుట కొఱకే సృజించెనంచు
నెంచి విఙ్ఞులఁగక సంచరించు టొప్పు.

గీ. ప్రజలు శ్రమపడి యార్జించి భక్తిఁదనకు
నిచ్చినధనంబు వారికై వెచ్చపెట్ట
కాత్మభోగాళి కొఱకును ఖ్యాతికొఱకు
వమ్ముసేయుట తగునె నృపాలకులకు.

ఆ॥ వె॥ తనదు ప్రజలు వెతలుఁ గనుచుండ వారిని
తలఁప కన్యదేశములకు నేగి
సామి యలరఁ దగునె? జనుల రంజింపని
వాని నృపుఁ డనంగఁ బాడి యగునె?

గీ. ప్రజల సుఖదుఃఖములు ధరావరుఁడు దనవి
గాఁ దలంచుచు నీతిమార్గమునఁ జనుచు
సజ్జనుల గౌరవించుచు స్వసుఖము వడక
పరమపురుషుని భక్తిచేఁ బరఁగవలయు.

ఈ రాజధర్మములఁగీఁటు దాఁటకుండఁ బ్రజాపాలనముచేసిన విక్రమ దేవవర్మ యభినందనీయుఁడుగదా! ౧౯౪౦ సం॥లో "శ్రీమహారాజ విక్రమదేవవర్మ రచనలు" తలిసెట్టి రామారావుగారు ప్రచురించిరి. అందనేకగద్యపద్యములున్నవి "నేఁటి తెలుఁగు" అను శీర్షికతో శ్రీవిక్రమదేవవర్మగారు వెలువరించిన రచన నిచటఁ బ్రచురించెదను. ఈవ్యాసములో నాధునికాంధ్రమును గూర్చి శ్రీవారి యభిప్రాయము సర్వము సువ్యక్తమగుచున్నది.

"సజీవ నిర్జీవ యుక్తంబగు జగంబు నియమయుతంబయి విలసిల్లు చుండుటవలన నియమ మత్యావశ్యక మనుట యతిశయోక్తి గాదు. అట్లగుటవలన విజ్ఞులు నియమమును విడనాడుట యసమంజసము. ప్రవర్తన నియమమును స్మృతి విధించునట్లె భాషానియమమును వ్యాకరణము శాసించెడివి. కనుక వ్యాకరణవిరుద్ధ పదములతోడ వెలయు కైత గర్హితమ యగును. నాణెములగు బాసలందు మిన్న యని యెన్నంబడు తెలుఁగు బాసకు సమగ్రమగు వ్యాకరణము నేఁటికిని లేకుండుట మిక్కిలి శోచనీయము. వ్యాకరణ మసమగ్ర మను నెపము చేత నున్న నియమములను మీఱుట యుక్తము గాదు......'వాఁడు' యొక్కయు 'అవి' యొక్కయు ద్వితీయావిభక్తిరూపము 'వానిని'. కనుక విభేదము కొఱకు 'అవి యొక్క ద్వితీయావిభక్తిని "వాటిని" అని వ్యవహరించుట యుక్తము. "అయితే"- "కూఁతురును" మొదలగు కొన్నిరూపములు గ్రామ్యములని నాయాశయము. భాషాభిమానముగల పండితులొకచోటఁ గూడి గ్రహింపఁ దగిన రూపములను నిర్ణయింపవలెను, మఱి యవియే వాడఁ బడవలెను. అట్లు కానిచోఁ దెలుఁగు బాస కోదుబాస కంటె నీచతర మగును."

భాషావాద విషయములో విక్రమదేవవర్మగారిది మంచి పట్టుదల. గ్రామ్యవాదమును సహింపనేరరు. అదియటుండ ఏగుధాతువు-అమరసింహుఁడు, ధారుణీరూపము, నన్నయభట్టుయుగము మొదలగు రచనలవలన వీరి విమర్శన నైశిత్యము వెల్లడియగును. కథారచనలోఁగూడ నీయనకుఁ జాతురి యున్నది. పయనపుఁ జెలికాఁడు - ముసలిమగఁడు అనుకథలు 'ఆంధ్ర' పత్త్రికలోఁ బ్రకటింపఁ బడినవి. మంత్రిప్రెగడ సూర్యప్రకాశకవి "సీతారామచరిత్ర" మనుద్వ్యర్థికావ్యమురచింపగా, దానికి వీరు టీక రచించిరి. దానివలన వీరి పాండితీ విశేషము స్పష్టపడుచున్నది. ఆంధ్రసరస్వతిని వీరనేక రీతులఁ బోషించియున్నారు.

'ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయము' సాలునకు నూఱువేలు వీరి వలనఁ బడయు చున్నది. దానికి వీరు ప్రధానాధ్యక్షులు. విశ్వవిద్యాలయముమీఁది యభిమానముచేఁగాఁబోలు, ఈపండిత ప్రభువు 'విశాఖపట్టణము'లోఁ దఱచు మకాముచేయుచు 'హవామహాలు' విశాలమైన వరండాలో దర్శింపవచ్చిన విద్వాంసులను, కవులను, అర్థులను దత్తదుచితరీతి నాదరించి గౌరవించుచు నిరంతరము గ్రంథపఠనమునందో, గ్రంథ రచనమునందో నిమగ్నుఁడై యుండును. వీరు 8-6-1931. వ తేదీని జయపుర సామ్రాజ్య సింహాసనమునకు వచ్చిరి. రాజ్యమునకు వచ్చిన పూర్వము, పరముకూడ వీరి స్వభావము గర్వరహితమైనదే.

ఈయన "సాహిత్యసమ్రాట్టు" గాఁ బేరుమోసి యొందఱో తెలుఁగు కవుల వలన మధురకృతులు పొందిరి. రసజ్ఞుఁడు, విద్వాంసుఁడు, మహారాజు నగు నీ విక్రమదేవవర్మకు శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రిగారు 'మేఘ దూత' కావ్యము నంకిత మొసఁగినారు. ఒసఁగుచు వారు వ్రాసిన పద్యమిది:—

> ప్రజలు బెగడొంద యుద్ధ లంపటుఁడుగాని
> కృష్ణరాయఁడు, తెలుఁగున మృదుల కవన
> మును బొనర్పఁగ నేర్చిన భోజరాజు
> తలఁప విక్రమదేవ విద్వత్ప్రభుండు.

కొళ్ళకొండ వేంకటరత్నముగారు 'సింహాచలయాత్ర', విక్రమదేవ వర్మగారి కంకితము చేసిరి. విఖ్యాత విద్వాంసులగు బులుసు పాపయ్య శాస్త్రిగారు తాము రచించిన 'అలంకారసంగ్రహము'న నీ సాహిత్య సమ్రాట్టును లక్ష్యముగా నిడికొనినారు. ఆకృతిమాఱుపేరు "విక్రమ దేవవర్మ మహారాజీయము." ఇది ప్రతాపరుద్రీయ, చమత్కార చంద్రికా, నరసభూపాలీయాదులవలెఁ జిరస్థాయిగా నుండి యీమహారాజుపేరు నిలఁబెట్టగలదు. కళా ప్రపూర్ణ త్రిపురాన వేంకటసూర్య

ప్రసాదరాయకవి 'మొయిలురాయబారము' విక్రమదేవవర్మకంకితము గావించెను. కృతికర్తయు, కృతిభర్తయు నగుట మంచియదృష్టము. అది పట్టినమహారాజువిక్రమదేవవర్మ. సంస్కృతాంధ్రములు,ఆంగ్లము కాక 'హిందీ' కూడ వీరికి సుపరిచితమైన భాష. తులసీదాసుని వర్షఋతు వర్ణనము, శరదృతువర్ణనము పద్యరూపముగా వీ రనువదించిరి. బహుభాషాప్రవేశము గలవారే యసలు తక్కువ; మహారాజులలో మఱియుఁదక్కువ.

శ్రీవిక్రమ దేవవర్మగారు పూరించిన యీసమస్యలు కొన్ని మీ ముందుపెట్టెదను. ఆయన యెట్టియాలోచన కలవారో నిర్ణయించుకొనుఁడు.

సమస్య :— కొడుకును దా వలచి యొక్కకూఁతుం గనియెన్.

క. పుడమికి మేనక యనియెడు
పడతుక దివినుండి వచ్చి పావనముగు గా
అడవిని నృపుఁడగు కుశికుని
కొడుకును దా వలచి యొక్కకూఁతుం గనియెన్.

సమస్య :— అంధుఁడు భాస్కరునిఁజూచి యానందించెన్.

క. అంధత్వహరుండగు రవి
బంధురకృప గ్రుడ్డితనము వాయఁగఁ గవితా
సింధువు మయూరుఁ డనెడు పు
రాంధుఁడు భాస్కరునిఁ జూచి యానందించెన్.

సమస్య :— తల్లీ! దండం బటంచు దారకు ప్రొక్కెన్.

క. ముల్లోకంబుల మేలున
కల్ల మహిష దనుజుఁ జంపుమను తఱియందే
యెల్ల సురలతో భర్గుఁడు
తల్లీ! దండం బటంచు దారకు ప్రొక్కెన్.

ప్రౌఢార్థప్రదీపితములు, భావభూషితములునగు నీ జయపురాధీశ్వరునిపద్యరచనలు పరికించినచో "కృష్ణదేవరాయలు విష్ణుచిత్తీయకృతి కర్తకాఁ"డను దుర్వాదము సడలిపోవును. ఆ కవిరాజు వ్రాసికొన్న 'కవి జన్మకుండలి' యిందుదాహరించుట యెందుకేని మంచిది.

గీ. అజము లగ్న మచ్చోటనే యమరగురుఁడు
యుగ్మమున రవి బుధ శుక్రు లొప్పుచుండఁ
గర్కి రాహువు కుజుఁడు సింగంబునందు
వృశ్చికంబున శని కర్మ గృహమునందుఁ
జంద్ర కేతువు లుండంగఁ జంద్రనంద
శైల శశి శాలివాహన శకసమఁ దగు
మిథున మాసేషు శశిదిన మిళిత శుక్ల
పక్ష శుక్ర మాసా పరపక్షమందుఁ
జవితి నినవారమున ధనిష్ఠా ద్వితీయ
పాదమున విక్రమేశ్వరవర్మ వొడమెఁ
గుజదశా శేషమగు నాలుగు సమలైదు
నెలలు నిరువది యేడు నాళులు గణింప ॥

(శాలివాహనశకము ౧౭౭౧ శుక్ల సం॥ జ్యేష్ఠ బ ౪ ఆదిత్య)

మంత్రిప్రెగడ భుజంగరావు

1876 - 1940

ఆఱువేల నియోగి శాఖీయ బ్రాహ్మణుఁడు. ఆపస్తంబసూత్రుఁడు, హరితస గోత్రుఁడు. లక్కవరము జమీందారు. దత్తత గొన్న తల్లిదండ్రులు: విజయలక్ష్మమ్మ, మల్లికార్జున ప్రసాదరావు. కన్నతల్లి: వెంకమాంబ. కన్నతండ్రి: మల్లయామాత్యుఁడు. జన్మస్థానము: ఏలూరు. జననము: 1876, ధాతృసంవత్సర చైత్ర బహుళ పంచమీ గురువారము. నిర్యాణము: 1940 సం॥ గ్రంథములు: దిలీపచరిత్రము, స్తవరాజము, హరిశ్చంద్ర నాటకము, మైరావణుఁడు, మోహలేఖావళి, మాల్కానువార్త, మార్కండేయేశ్వరచరిత్రము, పాండవాజ్ఞాతవాసము పరమపురుషాన్వేషణము, పదార్థవిజ్ఞానశాస్త్రము. నిరపవాద ప్రహసనము, చిత్రహరిశ్చంద్ర నాటకము. చారుమతీపరిణయము, ఉత్తరరామచరితము, ఆధునిక కవిజీవితములు, కలియుగ నటనామృతము, విజయాంక సాహసము, అభిజ్ఞాన శాకుంతలము, వచననైషధము, వాసంతిక, వ్యవసాయ. మార్కండేయశతకము, రాజహంస, మధుపవిహారము, తత్త్వమీమాంస, ఆంధ్రకథాసరిత్సాగరము, గోఖలేచరిత్ర-లూకానువార్త, దీనరక్షామణి శతకము, అగ్గిరాముని మరణావేదనము ఇత్యాదినాటకములు, నవలలు, విమర్శనగ్రంథములు, వివిధవిషయక గ్రంథములు వీరివి శతాధికముగా నచ్చుపడినవి.

శ్రీ భుజంగరావుగారిని జమీందారులుగాను, కవులుగాను మన మెఱుఁగుదుము. వారుసామాన్య రచయితలుగాక శతాధిక గ్రంథ రచయితలు, దర్శనాచార్యులు, వితరణ చతురులు కూడను. వీరికి సంస్కృతాంధ్రములలోఁ దగిన సాహిత్యమున్నదని కృతులు ప్రకటించుచున్నవి. ఆంగ్లమునందును బ్రజ్ఞగొప్పది. గ్రంథరచనమందే కాక 'మంజువాణి' పత్త్రికా ప్రచరణముచేఁ దమప్రతిభ వితతముగా వెలువరించుకొనిరి. అంతతోఁదృప్తిపడక విలాసార్థ మవధానములు చేసినారు. వీరుచేసిన యష్టావధానమునకు సభాపతులైన కొక్కొండ

మహామహోపాధ్యాయుఁడు బంగారు వృత్తములో నిట్లు భుజంగరాయ కవి నుగ్గడించెను.

> వాకట్టుఁ గట్టించి వరలెదవఁట నీవె
> యండఱ కిష్ట మృష్టాన్న భుక్తిహర్షముగాఁ
> గట్టింతు వఁట నీవె పుట్టంబులనె యెండఱనో
> ప్రబంధుండన నెనయ ముదము, ఘనుఁడవుగా
> మునుఁగు వేయించుచు నొసఁగెదవఁట నీవె
> సత్పండితులకు సాలువులను శ్లాఘ్యము గాఁ
> జేకట్టు కట్టించి చెలఁగెద వఁట నీవె
> కవివరులకుఁ బైడి కడియములనె, ఖ్యాతిగదా
> ధర్మభూయంత్రములను స్తంభన మొనర్చి వంద్యుఁడైయా
> నాప్రభాకరునే యాఁగితఁట యెటువలె నారసెదో
> యొక్కఁడిక్కవిమణి నీకుఁ జిక్కెనిపుడు చక్కఁగాను
> సత్కవీశ్వర రాజ భుజంగరాయ ! సర్వగేయ !

విశ్వతోముఖమగు బుద్ధిబలమును బ్రసరింపఁజేసి కవులలోఁ గవులై, పండితులలోఁ బండితులై, విమర్శకులలో విమర్శకులై, ప్రభువులలో ప్రభువులై, దాతలలో దాతలై ఖ్యాతినందిన యదృష్ట జీవనులు భుజంగరావుగారు.

మత్తయిసువార్త, క్రైస్తవగూఢార్థదీపిక, మార్కిసువార్త, యోహాను సువార్త ఇవి వీరు పద్యములుగా వ్రాసి తమక్రైస్తవ మతాభిమానమును జాటుకొనిరి. ఇట్లని ప్రాచీన మతాచార్యుల యాదర్శములను శిరసావహింపనివారు కారు. ఇటీవల వీరు వెలువరించిన యెనిమిది నూర్ల పద్యములతోఁ గూడిన 'తత్త్వమీమాంస' చూడుఁడు. ఇందు శంకర, రామానుజ, మధ్వాచార్య, చైతన్య, బుద్ధ, క్రీస్తు, మహమ్మదుల మతాశయములు సరిచూపులోఁ బరిశీ

లితముచేసి ప్రదర్శింపఁబడియున్నవి. వీరి శతాధికగ్రంథములలోఁగల కవితాధారయెల్ల యతిప్రాసములకుఁ దడవుకొనకుండ నడచిపోవుచున్నట్లుండును. రసభావదృష్టితో విమర్శించినచో నిలఁబడుపద్యములు తక్కువగా నుండవచ్చును. చ్యుతసంస్కారములు దొరలుచుండుటయుఁ గలదు. కాని ధోరణి యెత్తు పల్లములు లేక యొకే తీరున సాగుట మెచ్చుకోఁదగిన ముఖ్యవిషయము. బహుగ్రంథరచనము నందే వీరికి వేడుక కలిగియుండిన కారణమున, శాశ్వతస్థాయిగా నుండఁగలగ్రంథ మొకటియు వ్రాయలేకపోయినారు. వ్రాసిన వానిలోఁగొన్ని కొంతపేరు సంపాదించుకొన్నవి యున్నవి. A History of telugu literature అనుపేర వీరాంగ్లములో నొకగ్రంథము వెలువరించిరి. దాని రచనలో పి. చెంచయ్యగారు తోడ్పడిరి. అది కొంతపేరుగొన్న కూర్పు "ఆధునికాంధ్రకవిజీవితములు" అను పేరుపెట్టి వీరొకగ్రంథము నచ్చుకొట్టించిరి. అది వీరి ప్రథమ పుత్రిక పరిణయ సందర్భమున సమావేశమై ౨౩౩ విద్వత్కవులు చేసిన యాశీస్సులు గల కృతి. అందు విశేష మేమనఁగా వారివారి సంక్షిప్త చరిత్రములు కూడఁ జేర్పఁబడి యున్నవి. ఆకారణమున, ఆపుస్తకము దాఁచుకో వలసినదిగా దోఁచును. కొమార్తెలవివాహములు మహావైభవముగాఁజేసి భుజంగ రావుగారు మంచిపేరు కవిలోకములో సంపాదించుకొనిరి. ఒక కవి యిట్లు వ్రాసినాఁడు.

క. రాజా భుజంగరాట్కవి
భోజుఁ డహా! దేవదుందుభులు మ్రోగించెన్
భూజనములఁ బూజనముల
భోజనములఁ దనిపి ప్రథమపుత్రిక పెండ్లిన్.

అభిజ్ఞాన శాకుంతలము, ఉత్తరరామచరితము వీరు మధురముగా నాంధ్రీకరించిరి. 'తత్త్వమీమాంస' యను కృతి పండువయస్సులో

వ్రాయఁబడినది. అందుండికొన్ని పద్యములు స్మరించుకొందము. ధారాశత యెంతో శ్రుతిసుఖము గానుండును. విషయము సుపవిత్రము.

సీ. ఏపరేశు నమోఘ హృదయ సంకల్పముల్
 బహ్మాండ మండలోత్పాదనములు
ఏచిదాత్ము కటాక్షవీక్షణాసారముల్
 జీవకోట్లకు సుధాసేచనములు
ఏమహాహుని యుద్దామవాగ్వైభవముల్
 మునిజన సంశయోన్మూలనములు
ఏదయాళు నిరంకుశోదార కృత్యముల్
 ప్రాణి సంరక్షా పరాయణములు
అట్టిపరమేష్ఠి వదనగహ్వర చతుష్ట
యంబునుండి యనాది కాలంబునందు
నాశుధారా ప్రవాహ సామ్యంబు దోఁప
నగణితామ్నాయ సముదాయ మవతరించె

ఉ. ఆ నిగమంబు లెన్నఁగ ననంతములై వరధర్మ బోధనా
స్థానములై జగత్స్థితి విధానములై పురుషార్థ సాధనో
ద్యానములై మహాగుణ నిధానములై విలసిల్లి సంతతా
నూన కలావిలాసముల నొప్పుచునుండె జగత్త్రియంబునన్.

గీ. అట్టి యామ్నాయ నిచయ మహాంబురాశి
యందలి మహత్తరార్థంబు లఖిల జనుల
కాది నెంతయు దురవగాహములు గాఁగ,
వాని విభజించె నప్పు డా వ్యాసమౌని.

చ. ఎనసిన యబ్ధులట్లు భరియింపఁగ శక్యముగాని వేదరా
శిని విడఁదీసి కొంతససిజేసిన వ్యాసమునీంద్రు దివ్యశో
ధనమున నాఁట నుండియు నుదారతర శ్రుతిసంచయంబు న
మ్మునివరు లెల్ల శిష్యులకు బోధయొనర్చుచునుండి రాదటన్.

గీ. ఆకులారావు; గంటంబు లసలె కావు;
కాగితంబులు కలము లెక్కడను లేవు;
ఒక్కయక్కర మైన వ్రాయువని లేక
యెల్లశ్రుతులును వల్లించి రెల్ల ఋషులు.

గీ. తనువులకు జీవకళపోల్కిఁ దరణి చంద్ర
ములకుఁ బ్రభవోలె నా వేదపుంజమునకు
నస్ఖలితమై వెలుంగు మహాస్వరంబె
ముఖ్యముగ నెన్నఁబడె ఋషిముఖులచేత.

ఈ రకముగు కవితాధారతో శ్రీభుజంగరావుగారు శతాధికములు కృతులు సంతరించి రసఁగానడిపురాజానుమమైన పుణ్యఫలము. "కవియు రాజును, మంత్రిప్రగడ భుజంగ, రావుబహద్దూరు, హేలాపుర ప్రధాని, నయశతాధిక గ్రంథకర్త, యవధాని దర్శనాచార్యబిరుదమ్ముఁ దనరఁ బూనె." అని యాయన వ్రాసికొన్నట్లుగా సకలభాగ్యములు వీరికిఁబట్టి నవి. శ్రీకొత్తపల్లి సుందరరామయ్యయను కవివరునొకని తనసంస్థానములోఁ బెట్టుకొని గౌరవించిన యీ కవిప్రభువు నుదారత గణనీయము.

అకొండి రామమూర్తిశాస్త్రి

1875 - 1963

ఆరామ ద్రావిడ శాఖీయబ్రాహ్మణులు. ఆత్రేయసగోత్రులు. జన్మస్థానము: కేశనకుఱ్ఱు పాలెము. తల్లి: లచ్చమ్మ. తండ్రి: రామస్వామి. జననము: భావసంవత్సర కార్తిక శుద్ధ ప్రథమ, 1875 సం॥ నిర్యాణము: 26-4-1963 రచనలు:- ౧. స్వప్నానసూయ (కావ్యము) ౨. దేవీభాగవత నవమ స్కంధము (తిరుపతివేంకటకవుల దేవీభాగవతమున తొమ్మిదవ స్కంధము మాత్ర మీకవి తెనిఁగించెను) 3 జీవానందన నాటకము (అముద్రితము.)

రామమూర్తి శాస్త్రిగారు ప్రత్యేకముగ రచించి ప్రకటించిన కావ్యము "స్వప్నానసూయ" ఈ యొకకావ్యమునుబట్టియే కాక దేవీభాగవత నవమస్కంధ రచనవలనఁగూడ నీయనకు రచయితలలో స్థానమేర్పడినది. నవమస్కంధము తెనిఁగించుటలో శాస్త్రిగారొక రే కాదు, వీరికి మఱియొక కవి సాయపడినాఁడు. ఆయనపేరు నిశ్శంకుల కృష్ణమూర్తి. వీరిరువురును కలసి రామకృష్ణకవులు.

తిరుపతి వేంకటకవులను వినని వారుండరు. వేంకటరామకృష్ణ కవులను విద్వత్కవు లందఱు నెఱుఁగుదురు. ఇపుడీ "రామకృష్ణుల" జంట నెఱిఁగినవారు చాలఁ గొలఁదిమంది. దానికిఁగారణము వీరు పెక్కు కృతులు రచింపనులేదు; పత్రికలలో వీరిపేరు మనము పరికించు చుండుటయు లేదు. చిత్తములుకవిత్వమందున్నను వృత్తులువేఱగుటచేఁ గవిలోకములో వీరికెక్కుడు పేరుఁ బెంపులు లేకపోయినవి. అకొండి రామమూర్తి శాస్త్రిగారు అనాదిప్రసిద్ధాయుర్వేద వైద్యములోనందె వేసినచేయి. నిశ్శంకుల కృష్ణమూర్తిగారు కాలు కదప నక్కఱ లేకుండ మంచి పగటుగా గ్రామకరణపుఁబని చేసికొనుచుండు నేర్పరి. ఇరువురు మురమళ్ళ పోలవరమే కాఁపురముగాఁ గలవారు. ఇరువురు

పెద్ద సంసారమునకుఁ జాలినంతయున్నవారు. శ్రీఉప్పలూరి రామ జోగన గురుముఖమున సంస్కృతాంధ్రములు చదువుకొని నిసర్గజమైన కవిత్వ ధోరణిని బెంపు చేసికొనిరి.

తిరుపతి వేంకట కవులతో రామమూర్తి శాస్త్రిగారికిమంచి మైత్రి. విశేషించి, వేంకట శాస్త్రిగారితో బాంధవము. చెళ్ళపిళ్ళకవి రామమూర్తి శాస్త్రి కడనే తఱచు ఔషధసేవ చేయుచుండుట యలవాటు. 1902 లో వేంకటకవి కనారోగ్య మేర్పడి పోలవరము వెళ్ళి మందు సేవించుచు రెన్నెలలు నిలువయుండెను. శాస్త్రిగారి 'జాతకచర్య' యీవిషయమును దారకాణించుచున్నది. అప్పుడు తిరుపతివేంకటకవుల దేవీభాగవత రచన సాగుచున్న సమయము. నవమస్కంధాంధ్రీకరణము పీఠికలోని యీపద్యము లీ పూర్వోత్తర సందర్భమును బూసగ్రుచ్చినట్లు ముచ్చటించుచున్నవి:

గీ. ... ...

ప్రథిత చరకాది వైద్యశాస్త్రప్రవీణుఁ
డమలమతి రామమూర్తి నామాంకితుండు,

క. తిరుపతి వేంకట కవులం
దిరువురిలో నొకఁడు వేంకటేశ్వరకవికిన్
జిరజీర్ణ కృఛ్ఛ్ర రుజమును
సరసౌషధముల నొసంగి పాంధించె వడిన్,

గీ. శ్రీలలితమైన యట్టి మాపోలవరము
నందు మాసద్వయం బుండి యౌషధంబు
పుచ్చుకొనియెను వేంకట బుధుఁడు మాకు
ముప్పురకు నేస్తమయ్యె నప్పుడు దృఢముగ.

క. నీరుజుఁడై విశ్వాసము
ప్రేరేపన్ జెళ్ళపిళ్ళ వేంకటకవి మా

లో రామమూర్తి గుణసం
భారము వ్రాకుచ్చునొక్క మత్తేభమునన్.

వ. అది యెట్లంటేని -

మ. కవిత న్నైపుణిగాంచి చక్కఁ జతురంగంబాడఁగా మించి, గా
న విధిం బద్యములం బఠింపఁదగు విజ్ఞానంబు నార్జించి వం
శ వశంబై యొడఁబాయకున్న దగు వైషజ్యంబునం జక్రవ
ర్తివినై యొప్పితి రామమూర్తి! శుభతార్తీ! కీర్తికిన్మూర్తివై.

ఉ. ఈవును కృష్ణమూర్తియును నేకముగా నొకచోఁ బఠించుచున్
భావము కబ్బ మొక్కగతి భాసిలు మిత్రులు మీర లిర్వురున్
గావున నిచ్చవచ్చు నొకస్కంధముఁజూచి తెలుంగు సేయుఁడీ
దేవిచరిత్ర మందు భవదీయ గుణోన్నతి వెల్లడిల్లెడున్.

అని వేంకటశాస్త్రిగా రనురాగముతో నీ రామకృష్ణులకు నవమ స్కంధము నాంధ్రీకరింప నిచ్చిరి. ఆ కవులకు మెచ్చు వచ్చునటులు వీరాస్కంధము తెనిఁగించిరి. "ఈకృతివరంబు, తెలుఁగుసేయుచు రామమూర్తియును నేను రామకృష్ణులమైనవారము కలయిక" అని స్కంధాదిని వీరు వ్రాసికొన్నటుగా నీకృతి రచనమునందు మాత్రమే యీ కవ యిటులు కూడినది. దీనికి ముందుగాని, వెనుకఁగాని, వీరు జతగా విరచించిన గ్రంథము లేదు. ప్రత్యేకముగ, కృష్ణకవి 'కీచకవధ' యను నాటకమును రచించెను. రామమూర్తి 'స్వప్నానసూయ' కావ్యము సంతరించెను.

1929 లో సహపాఠి స్వర్గస్థుఁడైన తరువాతనే రామమూర్తిగారు స్వప్నానసూయ రచన 1936లోఁ గావించెను. పాలకొల్లువాస్తవ్యుఁడు శ్రీకృష్ణ భారతకృతిభర్తయు [కర్ణ-శల్య-సౌప్తిక-స్త్రీపర్వములు] నగు చుండూరి నారాయణరావను వైశ్యవరుని కోరికపై పతివ్రతాధర్మ

భరితమగు చరిత్రముతో స్వప్నాససూచ రచింపఁబడినది. కృతిభర్త రామమూర్తికవికడకు వచ్చి సద్భుదాశ్రు పూరిత నయనయుగళుఁడై

ప్రతిపద రమణీయము రం
జిత కమనీయార్థ గుణవిశేషము భవద
ద్భుత కవితాగుంఫన మో
కృతమతి! నీవెట్టి పరమ కృతకృత్యుఁడవో!

అని ప్రార్థించి యీ కావ్యము తన ధర్మపత్ని పేర వ్రాయఁ గోరును. నిర్దుష్టము, భావరసపరిపుష్టము నగు నంచలి కవితాసృష్టి యిటు లుండును. ఇవి సీతా పాతివ్రత్యప్రభావ వర్ణనములోని పద్యములు.

సీ. అద్దుతే కోకపల్కు నాడింపలేదయ్యెఁ
బ్రాజ్యదై తేయ సామ్రాజ్యలక్ష్మి
కనుఁగోననైనఁ గన్గొనఁ జేయలేదయ్యె
భువనరమ్య కుబేర పుష్పకంబు
మాఱుమొగంబేని మరలింపలేదయ్యె
గంభీర దశకంఠ గౌరవంబు
ఒకపాటి తలనైన నూపింపలేదయ్యె
నతి రౌద్రతర చంద్రహాసధార
యద్దిరా! నిర్భర ప్రణయ ప్రఫుల్ల
రామచంద్ర పదాంభోజ రాగభరిత
చరిత యగు సీత సౌశీల్య సద్గుణ ప్ర
తాప మహిత పతివ్రతాత్వ ప్రశస్తి.

♦ ♦ ♦

సీ. ఒనర నాఁగేటిచాలున నయోనిజ యయి
పొడమె నీబోటి యన్ బుద్ధిగాదు
జనక నామక మహాచక్రవర్తి కుమారి
యనియెడు గౌరవంబునను గాదు

తులలేని త్రిభువన దుర్లభ సౌందర్య
విభవంబు గలదన్న వేడ్కఁ గాదు
వివిధ విభ్రమ కళా విస్ఫూర్తి తాత్యద్భుత
చాతుర్యవతి యను ప్రీతిగాదు
ప్రేమతత్త్వజ్ఞుడైన శ్రీరామమూర్తి
సీతయెడ నట్టి కూరిమి సేఁత యరయ
ధర్మసతి యంతరంగంబు మర్మ మెఱిఁగి
కాని వేఱొండు కతమునఁ గాదు సూవె !

రామమూర్తిశాస్త్రిగారికి 1944 లో సప్తతి పూర్తి మహోత్సవ సన్మానము గావింపఁ బడినది. ఆసందర్భమున శ్రీ చెళ్ళపిళ్ళ వేంకట శాస్త్రిగారు వ్రాసిన పద్యములలో నీక్రిందివి పరికింపఁదగినవి.

మ. ఇతఁ డస్మత్కులుఁ డంతె, శిష్యగణమం దేవాఁడునుం గాఁడు, తి
ర్పతితోపాటు కవిత్వపున్ రచనలో భాగస్థుఁ, డేతన్మహా
మతిసోదర్యుఁడొకండు శిష్యుఁడగుట న్మన్నించి దీవింప న
ర్హతనాకున్నది, వృద్ధుఁడీతఁడగుతన్ భ్రాజిష్ణుఁడున్ జిష్ణుఁడున్.

చ. తిరుపతి శాస్త్రిఁ దక్క గణుతింపని నే నితనిన్ గణించి మా
విరచన నున్న భాగవతవీథిని జోటు నొసంగినట్లు ధీ
వరమణు లెల్లవా రెఱుఁగు వారలె, వా కొననేల! దీనికిన్?
దిరుపతిగూడ: నొప్పుకొను దేవునిపైతఁ మతండు మెచ్చునే?

చ. తిరుపతి యొండె వెంకనయొ తెల్గొనరింపక దంటకూడ దు
స్తరమనియెంచి వేఱొక భిషక్కునకున్ స్థలమీరు, రామమూ
ర్తిరసికుఁ డాటచే నతని తేఁకువ తా గ్రహించి వేంకటే
శ్వరుఁడిడెఁ జోటు తిర్పతియు సమ్మతిఁ జూపె యథార్థమింతియే.

చ. నలుపురనోళ్ళలోఁ బడుట నచ్చదువో మన రామమూర్తికి
య్యలఘుని యుత్సవంబునకునై తలపెట్టితి రుత్సవంబు విూ
రలు మహనీయు లీతఁడు భరంబని విూసభ కేగుఁదేర సి
గ్గిలి యొట డాఁగునో, తెలిసి కేల్గవ పట్టుక నిల్పుఁ డిట్టులో.

ఉ. ఈయన నూత్న నాగరక తేచ్ఛకు లోఁగెడి వాఁడె యైనచోఁ
బాయని కీర్తితోడ నిరపాయపు రాఁబడి పోల్వరంపుఁ జూ
చాయల వేలు లక్షలును సాగుచు మ్రొక్కుచుఁ దాండవించు, నే
మాయయు మర్మమున్ సలుపు మాటలతోఁ బనిలేదు లేశమున్.

గీ. ఈతనికి నాకు వియ్యంబు నెనయుకోర్కె
కలిగి యుండెను లే వయఃకాలమందు
కైతలో నప్డు ఘటియించెఁ గడమలోటు
మనుమరాలు శ్రీమతి ద్వారమున ఘటించె.

ఇన్ని పద్యము లిటులు చెళ్ళపిళ్ళ కవివి యుదాహరింపుట యెందుల
కనఁగా, వీరిర్వుర హృదయ బంధుత లిట్టి వని చదువరులకుఁ దెలుపు
టకే. వాస్తవమున నొకమహాకవిచే మెచ్చఁబడుటయే ఘనతకుఁ
గారణము కాదు. అసలు, రసిక మానసములూఁపగల శక్తి యేదేని
రచయితలో నుండవలయును. అదికొంత రామమూర్తి శాస్త్రిగారి
వ్యాఖ్యానసూయలోఁ గనఁబడుచున్నది. ప్రధానమైన వైద్యవృత్తిలో నే
యుండిపోయి, యథాలాభముగాఁ గవిత వ్రాయుచుండుట జరుగుటచేఁ
గాఁబోలు, వీరిపద్యములు తెనుఁగునాఁట హెచ్చుగా వ్యాప్తిఁ గొనలేదు.
ఈసంగతి వారుకూడ గుర్తింపలేకపోలేదు.

నా పాండిత్యము నాకవిత్వరచనా నైపుణ్యముం గాంచి విూ
రీపాటన్నను సత్కరింపరనియే యేనెంతు; నొక్కింత యే
దో పేరున్నది నాకు దేశమున నాయుర్వేదమం, దద్దియున్
మాపిత్రార్జితవృత్తియం చెటిఁగి సంభావింపుఁడీ సోదరుల్ !

చర్ల నారాయణ శాస్త్రి

1881 - 1932

ఆరామద్రావిడశాఖీయ బ్రాహ్మణుఁడు జన్మస్థానము: కాకరపఱ్ఱు. తల్లి: వెంకమ్మ. తండ్రి: జనార్దనశాస్త్రి. జననము 1881, వృషసంవత్సరము, నిర్యాణము :27 నవంబరు 1939, రచనలు: ౧. వృషభశతకము [ఆంధ్రీకరణము] ౨. నారాయణీయాంధ్ర వ్యాకరణము. 3. దూతాంగదము [ఆంధ్రీకృతనాటకము] ౪. భర్తృహరి నిర్వేదము (ఆంధ్రీకృతనాటకము] ౫. కావ్యాదర్శము ౬. నీలకంఠవిజయచంపువు ౭ మహాభారత మీమాంస [మొదటి రెండుకృతులే ముద్రితము లైనవి. తక్కినవి యింకను ముద్రింపబడలేదు]

నారాయణ శాస్త్రిగారు మంచి విమర్శకులు గాను, పండితులు గాను పేరుగాంచిరి. కవిగా వారికిఁ గల పేరు తక్కువ. ఆయన శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటు కార్యాలయమునఁ బండితాధికారిగాఁ బెక్కునాళ్ళు పనిచేసి భారతికిఁ గావించిన సేవ గొప్పవిలువ గలది. "మేకాధీశ" శబ్దార్థమున సకల ప్రపంచమును జోడించి చూపిన మహావిద్వాంసుఁడు చర్ల భాష్యకారశాస్త్రి మున్నగువారికి నెలవైన 'కాకరపఱ్ఱు' నారాయణశాస్త్రిగారియూరు. ఈయన పితామహుని సన్నిధిని కావ్యములు చదువుకొని, అకొండి వ్యాసలింగశాస్త్రితో నలంకార గ్రంథములు పాఠముచేసి, రామడుగులవీరయ్యశాస్త్రిగురువుల దగ్గఱ వ్యాకరణ మభ్యసించి పండితస్థానము నందెను. సంస్కృతాంధ్రములలో నిశితమైన పాండితీపాటవము. ఈ పాండిత్యమునకుఁ దోడు సంగీతాదికళలలోఁగూడ జక్కనిపరిచయము. మద్దెలవాయించుటయు గురుముఖమున నేర్చినారు. అంతటి కళాభిరుచి! ఒకచిత్ర మేమనఁగా, నారాయణశాస్త్రిగారు నాఁడు ధైర్యవంతుఁడైన సంస్కారవాది. తణుకులో జరిగిన అస్పృశ్యతానివారణ మహాసభకు ఆహ్వానసంఘాధ్యక్షులు వీరిదే. ఆసమయము 1935 ప్రాంతము. సహాయనిరాకరణోద్యమములో వీరు నడుము కట్టి పనిచేసినారు. కాకరపఱ్ఱు

'పంచాయితీబోర్డు' నకు యాజమాన్యము. తణుకు జాతీయ పాఠశాల కార్యవర్గమునకు అధ్యక్షత. ఇవన్నియు మనము యోచించుకొన్నచో నారాయణశాస్త్రిగారు లౌకికప్రజ్ఞావంతులని విశదమగును. పండితులై యుండి పాఠములు చెప్పుకొనుచుఁ గాలక్షేపము చేయకుండ, రాజకీయ ముగాఁ గలుగఁజేసికొనుట వీరి చరిత్రములో గమనింపఁదగిన సంగతి.

ఆంధ్రవైయాకరణులలో నారాయణశాస్త్రిగారికి గౌరవప్రదమైన తావు ఏర్పడియున్నది. దానికిఁ గారణము వారు శ్రమించి కూర్చిన నారాయణీయాంధ్ర వ్యాకరణము. నన్నయా థర్వణు లిరువురు సంస్కృతములో సంతరించిన "ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి, వికృతివివేకము" అను వ్యాకరణముల కిది తెలుఁగుగ్రంథము. విశేషము, వీరిది పద్యరూపముగా సంధానించిరి. వారి కుమారులు గణపతిశాస్త్రిగారు దానికి వివరణము వ్రాసిరి. తండ్రి కొడుకుల చేతులమీఁద నడచిన యీకృషి చూచుటకు ముచ్చటగా నున్నది. నారాయణశాస్త్రిగారి కవితారీతి యీ లక్షణగ్రంథముగో నిటులు నడచుచున్నది. మనపూర్వులందఱు వ్యాకరణముఁ, ఛందస్సు, తదితరపమస్త శాస్త్రములు పద్యములలోనే నిబంధించి యున్నారు. లక్షణగ్రంథములు పద్యబంధములై యుండుట కవితాధారావాహితకు కొంత యడ్డు. కాని, మనవారు శ్రమించి దానికిఁ గొఱంత రాకుండఁ జూచుకొని కొంతవఱకు సఫలులైనారు.

క. సకలశ్రేయ స్సాధన
ము కావ్య; మయ్యది యదోషము గుణాలంకా
రకలితము నైన వాగ
ర్థకాయమున నొప్పువాక్కు రసజీవసుమీ!

క. రసము చెడకుండ నాయా
రసముల కనుగుణము లయిన రసవత్తర వా
గ్విసరంబు తోడఁ గావ్యము
రసికులు తమకోలఁది నుడువరాదొకో దానన్.

గీ. సిద్ధ సాధ్య భేదంబులఁ జెలఁగుచున్న
యర్ధ పూర్ణరూపంబుల నగు ద్వివిధము;
హ్రస్వముపయి ఖండంబు పూర్ణంబు నగును;
గాదు ఖండంబున కది దీర్ఘంబు మీఁద.

నారాయణశాస్త్రిగారు పీఠికాపురసంస్థాన విద్వత్కవు లగు వేంకట రామకృష్ణకవుల గురువులు. శాస్త్రిగారు తెనుఁగుపఱచిన 'మహిష శతకము' చక్కని గ్రంథము. మహిషముమీఁదఁ బెట్టి దురధికారులను దూషించు నన్యాపదేశశతక మది. అనువాదమే యైనను కవితాధోరణి సాధుమధురముగా నున్నది.

ఉ. కొండొక దున్నపోతు నినుఁ గూర్చి ప్రబంధశతంబుఁ జేయ ను
ద్దండత నుత్సహింతు నిది త్వన్మహిమంబునఁ జేసి కాదు; క్రూ
రుం డొకఁ డాధికారికుఁడు ద్రోహ మొనర్పఁగఁ గోపగించి వా
గ్దండముఁ ద్వత్తిరస్కృతిపథంబున దుష్ప్రభులందు వైవఁగన్.

చ. అతివిధవాభిమానులు దురాగ్రహు లంతిమ జాతిసంభవుల్
వితత కఠోరభాషణులు వేరలొ యీ చెనుగండ్ల మోములన్
క్షితిఁ బరికించుకంటెఁ బరికించుట మేలగు నీదు పృష్ఠ; మ
కృతమునఁ బొట్టనిండ దొరకంగల దన్నము సైరిభేశ్వరా!

ఉ. సైరిభ! నీవు తాపమునఁ సైఁచి గడింపఁగ ధాన్యముల్ సుబే
దారుఁడు కొంతసొమ్మువలెఁ దత్సకలంబు హరించెడున్ బలా
త్కారముఁ జేసి, దాని కొక కారణ మున్నది విస్మపిత్ర్యమున్
దారకులే హరింతురు గదా విభుఁ జెల్మినొ కల్మినొ లేక బల్మినో

ఈతీరుగల శతకమో దూతాంగదము, భర్తృహరిని ర్వేదము శాస్త్రిగారు తెనుఁగున ననువదించిరి. ఇవియెల్ల నొకయెత్తు; నారాయణ శాస్త్రిగారి నారాయణీయాంధ్రవ్యాకరణ మొకయెత్తును. తెలుఁగు లాక్షణికులలో శాస్త్రిగారికీర్తి నిలఁబడుటకు కూర్పు చాలును.

వడ్డెపాటి నిరంజనశాస్త్రి

1877 - 1937

స్వర్ణకారవంశీయుఁడు. తల్లి: భద్రమ్మ. తండ్రి: కోటయ్య. జన్మస్థానము: తెనాలితాలూకాలోని దుగ్గిరాల. జననము : 14_10 - 1877, ఈశ్వర సంవత్సరాశ్వయుజ శుక్లాష్టమీభాను వాసరము. నిర్యాణము: 17-10-1937 సం. ఈశ్వరసంవత్సరాశ్వయుజ శుక్లత్రయోదశీ భాను వాసరము. ప్రకటితగ్రంథములు : ౧. కల్యాంధకౌముది (కావ్యము) ౨. కుమారాభ్యుదయము (కావ్యము) 3. బ్రహ్మానందలీలలు. (ఎనిమిదంకముల నాటకము 1937 ముద్రి) అముద్రితములు:౧. ధర్మపాల చరితము. ౨. భీష్మోదయము. 3. మాఘమాహాత్మ్యము. ౪. సూర్య శతకము. 'శ్రీనిరంజన విజయము' కొండూరి వీరరాఘవాచార్యులు రచించినది చూడవచ్చును.

వడ్డెపాటి వారిది విశ్వబ్రాహ్మణవంశము. ఆవంశమునఁబుట్టిన నిరంజనశాస్త్రి. తండ్రి కోటయ్య యనునతఁడు కమ్మరీఁడు. అతఁడు కులోచితమగు కమ్మరముచేసికొనుచు స్మార్తము గురుముఖమున నధ్యయనము చేసినవాఁడు. ధనసంపత్తి విషయములో నతనికుటుంబము సామాన్యమైనది. నిరంజనశాస్త్రి తండ్రికడనే పసితనమునఁ జదువుకొని, యుపనీతుఁడైన పిమ్మట వేదాధ్యయనమున కుపక్రమించెను. వేదము పాఠము చేయుచునే జ్యోతిశ్శాస్త్రమును గేరళమును సొంతముగఁ జదువుకొని, తెలియనిది తజ్జ్ఞులవలనఁ దెలిసికొనుచుండెను. 'బంగారువంటికోమటి సంగీతముచేత బేరసారము లుడిగి' నటులు కాకుండఁ గులవృత్తియగు కమ్మరమునుగూడ నిరంజనశాస్త్రివీలుకలిగినపుడెల్ల నలవాటుచేసికొనుచుండెను. క్రమముగ వయసు వచ్చుచున్నకొలఁది సంస్కృతవిద్యపై నభిలాషము పెరిఁగి నిరంజనశాస్త్రి పండితుల దరికేఁగి కావ్యములు, నాటకములు, కొన్ని యలంకారగ్రంథములు బహుశ్రద్ధగఁజదువుకొని, ఆసాహిత్యమునకు మెఱుఁగుపెట్టు నట్టి వ్యాకరణపరిచయము కలి

గించుకొనెను. తరువాత బందరునందుండి 'పర్వతము నృసింహశాస్త్రి' యను పేరుగలవారియొద్ద నాధానపంచకము, శ్రౌతగృహ్యాధర్మసూత్రములు మున్నగు వైదిక క్రియావిధానములను సంపూర్ణముగ నభ్యసించెను. మొదటినుండియు సహజముగ కవిత చెప్పు నేర్పు కలవాఁడు గావునఁ బదునెనిమిదవ యేఁటనే 'కల్యంధకౌముది' యను పేరు పెట్టి కావ్యము వ్రాయ మొదలిడెను. ఇందలి యితివృత్తము వీరేశ్వరలీలావర్ణనము. అది యెన్నో ప్రసారములుగ రచింప నారభించియొక ప్రసారముతో సమాప్తి చేసెను.

మ. ఇది శ్రీసానగగోత్ర సంజనిత కోటీశార్య సంతాన సం
పద, వీరేశ్వరయోగి పాదయుగ సేవాశీలి, నిర్వ్యాజకో
విద విశ్వాసి నిరంజనుండు సమవాప్తిం జేయుకల్యంధకౌ
ముది లోనం బ్రథమప్రసారము ప్రజామోదంబు సంధించుతన్.

'పౌరుషేయాన్వయ మహాపురుష రత్నమాల' అను గ్రంథము రచింతమని ప్రారంభించెను. ఆ గ్రంథ మవతారికా పద్యములవఱకు వచ్చి యాఁగిపోయినదఁట. తరువాత 'కుమారాభ్యుదయము' అను నాటక మొకటి శైవమత సమ్మతముగా రచించెను. అది ప్రచురింపఁబడినది. ధర్మపాలచరితము,భీష్మోదయముసూర్యశతకముమాఘమాహాత్మ్యము మున్నగు పెక్కు కృతులు రచించుట కుపక్రమించుటయు, నిందులో నొకకృతియుఁ దుదిముట్టక, నట్టనడుమనో, మొట్టమొదటనో యాఁగిపోవుటయు, దటస్థించినటులు 'శ్రీనిరంజన విజయము' అను జీవితచరిత్రమువలనఁ దెలియుచున్నది. నిరంజనశాస్త్రివని ప్రచురింపఁ బడినవి కుమారాభ్యుదయనాటకము గాక, 'బ్రహ్మానంద లీలలు' అను మఱొకనాటకము. తక్కినవెల్ల నముద్రితములు, నసంపూర్ణములును. ఈ రెండునాటకములలోని కవితతీరును, మిగిలిన యసంపూర్ణకావ్యములలోని రచనతీరును బరికింప నిరంజన శాస్త్రిగారు మంచి రచయితలని

తోఁచుచున్నది. తాను రచించు 'మాఘమాహాత్మ్యము' నిడుబ్రోలు వాస్తవ్యులు శ్రీ పాములపాటి సుబ్బరాయుఁడుగారి కంకిత మీయఁ దలఁచి 'సుబ్బరాయతారావళి' యను పద్యములు చెప్పెను. అవి యెంత సొగసుగ నడచినవో, రెండుదాహరించెదను జూడుఁడు.

మ. అరి నిర్భేద్యము నీదుగుట్టు, సకలవ్యాపారసౌకర్య దు
స్తర పాండిత్యము నీదుకట్టు, నిఖిలాశామండలీ మండన
స్ఫుర కీర్తిప్రభ నీదురట్టు, ముదివేల్పుం జెట్టు నీపెట్టు, బల్
సిరి నీవాఁకిటి కాటపట్టు, బళిరా! శ్రీ సుబ్బరాయాగ్రణీ!

మ. కవితాకన్యక లెందఱో నిను సమాకర్షించి పెంపొంది రం
చు విచారించి బహుప్రియారతుఁడవై శోభిల్లు నీమాడ్కి వై
భవ మబ్బున్ నిజచాకచక్యనిపుణీభావంబు జూపింప వ
చ్చె వరింపందగు మత్కవిత్వరమణిన్ శ్రీ సుబ్బరాయాగ్రణీ!

అసంపూర్ణమైన వీరి 'మాఘమాహాత్మ్యము' లోని పద్యములు మచ్చు చూపినచో నిరంజనశాస్త్రికి విశ్వబ్రాహ్మణ సంఘసభలో నొసఁగఁబడిన 'కవిశేఖర' బిరుద మన్వర్థమే యనిపించును.

(మాఘమహిమ వర్ణనము)

సీ. పారాడునినుపు లబ్రపు ముద్దుఁ బలుకలఁ
గిలకిల లాడు ముంగిళులు గలిగి
సిరులు దుటూరింప విరిఁబోండ్ల మాటలఁ
దలతలల్ తొలఁకు మోసలలు గలిగి
పాఱులప్రామిన్కు పదఱుల మిన్నంది
కనకనల్ గొను శుభధ్వనులు గలిగి
తనివాఱ మెనవి గట్టునఁ ద్రేఁపునతిథుల
యెడనెడఁ దొడరుసందడులు గలిగి

వెలయుగీముల నిండారు వేడ్కలలర
రోహిణీదేవి శచియు నరుంధతియు వె
లందిలోకంబులందు వలంతులగుట
మాఘమునఁ గ్రుంకు వెట్టిన మహిమగాదె ;

(పెండ్లికాలపుఁ బేరటాండ్రవర్ణనము)

సీ. పసిమి జిగ్గుల యొడల్ పసుపునీటఁ దోలంచి
కడిమడుంగులు రింగు లడరఁగట్టి
జిలుగుపట్టంచుర్రైకలు గుత్తముగఁ దొడ్గి
వలఁతికుంకుమబొట్టు లలరవెట్టి
విరిగుత్తిగుబ్బల విరిసరుల్ రవణించి
పలుచగందమ్ము చెక్కుల నలంది
క్రొమ్ముడిఁ గెందమ్మి తెమ్మ లిమ్ముగఁ జెక్కి
పసపుఁ బారాణిని పదముల నిడి
మృదులవాక్కుల వినయమ్ము జదురపఱిచి
కులపురంధ్రులు నట్టింట నిలిచినపుడె
సదన మతిదీప్యమానమై నందడించెఁ
బెండిలికిఁ బేరటాండ్రలోకో నిండుసాగసు.

ఈనిరంజనకవి తన గోత్రఋషియగు సానగ మహర్షిని బ్రతిగ్రంథాదిని బ్రార్థించెను. ఇతఁడువిశ్వబ్రాహ్మణసంఘము నుద్ధరించుటకు 'ప్రబోధిని' యనుపత్రిక 1907 నుండి నడపనారంభించెను. మహాసభలఁజేయించెను ఏతత్పత్రికాద్వారమునను, సభాసమావేశమూలమునను విశ్వబ్రాహ్మణ సమాజమునకు నిరంజనకవి గావించినసేవ గొప్పదని చెప్ప వినుదుము. ఇతఁడు దుగ్గిరాల స్థానిక సంఘోన్నత పాఠశాలలోఁ బ్రధానాంధ్రోపాధ్యాయుఁడుగా నించుమించు పదునైదుసంవత్సరములు పనిచేసెను.

నిరంజనకవి ఆంధ్ర కర్నాట మహారాష్ట్రాది దేశములు పర్యటించి శిల్పగ్రంథము లెన్నో సంగ్రహించెను. ఇతఁడు విశ్వబ్రాహ్మణ సంఘమునకు, సారస్వతమునకు శ్రద్ధమెయి సేవచేసికొని తరించెను. కవిత్వము జాను తెనుఁగులో బహుమృదు మధురముగఁ జెప్పి మహా కవులను మెప్పించెను. మొత్తముమీఁద నిరంజనకవి వ్యుత్పత్తిని దాఁటిన ప్రతిభ కలవాఁడని చెప్పనొప్పును అచ్చుపడిన యతని 'బ్రహ్మానంద లీలలు' నాటకమునుండి మూఁడు పద్యములిచ్చెదను.

మ. తమ మాయామహిమన్ జనించునవి, కాంతారాంతరావాసులు
త్తమగార్హస్థ్యజనుల్ భజించునవి, యద్వైతామృతంబున్ సమ
స్తమతాధ్వంబులఁ గుమ్మరించునవి, సిద్ధశ్రీ మనోమంగళా
ఢ్యము లైనట్టివి దన్నుఁగాత! మిము బ్రహ్మానంద లీలావిధుల్.

ఉ. పాటిదొలంగి వాసనలు పైఁబడ సంసృతిఁగ్రుంకు నీ ప్రజా
కోటి కనంతమోద మొనగూర్పఁగ మోక్షకవాట పాటవో
ద్ఘాటన దివ్యరంగముఁ బదర్శనముం బొనరించు నాజగ
న్నాటక కర్త యీకథకు నాయకుఁడౌట యెఱుంగవే సఖీ !

గీ. ప్రకృతి చెలువ వెంటఁ బ్రాఁకులాడకయున్న
జగము బ్రహ్మమెట్లు జరుపనేర్చుఁ ?
దానగాదె లోకతత్పర క్రీడమై
బాలుఁడౌట మునులపజ్జఁగనుట.

ఉమర్ అలీషాకవి

1885 - 1945

ఇస్లాంమతస్థులు. తండ్రి: మొహియద్దీన్. నివాసము: పిఠాపురము. పుట్టుక: 1885 సం. నిర్యాణము: 23 జనవరి 1945 సం॥ గ్రంథములు: పద్మావతి, మణిమాల, స్వర్గమాత, విషాదసౌందర్యము, మదాలస, బ్రహ్మవిద్యావిలాసము, శాంత, చంద్రగుప్త, విచిత్ర బిల్హణీయము, దానవవధ, సూఫీ వేదాంతదర్శము, ఇలాజుల్ గుల్బా, ముసద్దాస్ అలి, ఉదుపత్తూరు చక్రవర్తి, శ్రీ మద్వాల్మీకి రామాయణము మున్నగునవి.

అలీషాకవి మాతృభాష ఉరుదు. మతము ఇస్లాము. ఇట్టివాఁడు తెలుఁగు బాసలో దిట్టమైన సాహిత్యము కలిగించుకొని కవిత్వము కట్టి పేరు సంపాదించుట మెచ్చుకోఁదగిన సంగతి. ఈయన తెనుఁగులో నొకటి రెండు పుస్తకములు కాదు, ఏఁబది గ్రంథములవఱకు సంతరించి రనఁగా నతిశయోక్తము కాదు. కవితాధోరణియూ సులభరమణీయమైనది. భావనావేశము సరేసరి. గ్రంథరచనా విషయ మటులుంచి, యీయన తెనుఁగులో నుపన్యసించుట విన్న వారుస్న చో నడుగవచ్చును. అచ్ఛమైన మధువాహిని యొడిగిలునటులుండెడిది. భావలో నిర్దుష్టత - పలుకుబడిలోఁ గ్రొత్త బెడఁగు, ధారాళత వీరియుపన్యాసమునకు మెఱుఁగులు తెచ్చినవి. మాటనేరుపు, వ్రాఁతతీరుపు, సరితూఁకముగానలవడిన యీకవి ధన్యుఁడు. తెలుఁగుబాస కడుపునఁబుట్టిపెరిగిన వారికే దిక్కు లేదు. ఈయన యంతసొగసుగాఁ గవితకట్టెను! అలీషాకవి తండ్రి అరబ్బీ పారశీక సంస్కృతములు చదువుకొనెను. ఒక ఆధ్యాత్మిక విద్యాపీఠమునకు వీరి కుటుంబము వారిది యాచార్యత్వము. తండ్రి సాహచర్యమునను, మఱికొందఱు గురువుల సేవ వలనను మన ప్రకృత కవి అరబ్బీ పారశీకములు, సంస్కృతాంధ్రములు, ఆంగ్లము తగిన తీరునఁ జదువుకొనెను. ఈచదువునకు సహజమైనకవితా ధోరణితోడు. పదునాఱవ

యేఁటనే కవిత్వమునకు శ్రీకారముచుట్టుకొనెను. పదునెన్మిదవయేఁట 'మణిమాల' యనునాటకము వ్రాసెను. అది మొదలు క్రమముగాబహు గ్రంథరచన. దేశమును భాషను సమప్రతిపత్తితో సేవించుకొనుచున్న వీరినిఁ జాలమంది పిలిచి యుద్యోగమునిత్తుమని యడిగిరి. అల్పములైన పనుల కిష్టపడక 1934 సం॥లో వీరు అఖిలభారత శాసనసభకు సభ్యులై యామరణ మాయుద్యోగమే నిర్వహించిరి. 1936 సం॥లో, International Academy of America ఉమర్ అలీషాకవికి Doctor of Literature బిరుదమునిచ్చి మెచ్చినది. 'సూఫీవేదాంత దర్శనము' అనుపద్యకావ్యము మొదల నీకవి స్వీయగాథ కొన్ని పద్యములలో హృద్యముగా వర్ణించుకొనెను. అవి మన కవసరపడును.

క. ఆ మొహియుద్దీన్ బాద్షా
నామ మహాయోగి కగ్రనందనుఁడను నా
నా మహితాగమ హిత వి
ద్యామతి 'ఉమ్రాలిషా' మహాకవి నేనున్.

సీ. రచియించినాఁడ విభ్రాజితదివ్య ప్ర
బంధముల్ పది కావ్య బంధములుగ
వ్రాసినాఁడను కల్పనాసక్తమతి పది
నాటకంబులను గర్ణాట ఫక్కి
కూర్చినాఁడను గళా కోవిదుల్ కొనియాడ
నవలలు పది నవ నవల లనఁగ
తెలిఁగించినాఁడ నుద్దీపితాఖండ పా
రసి కావ్యములు పది రసికు లలర

గీ. రసము పెంపార నవధాన క్రమములందు
నాశువులయందు పాటలయందు కవిత
చెప్పినాఁడ నుపన్యాససీమ లెక్క
ఘువని "ఉమ్రాలిషా కవి" యనగ నేను.

ఉ. రాజులఁజూచితిన్ సుకవిరాజుల నోర్చితిఁ బేరుమ్రోయ, రా
రాజుల యోలగంబున పరాజిత పండిత సత్కవీంద్ర వి
భ్రాజిత హాలవీబిరుద పట్టములందితి యూనివర్సిటిన్
దేశముమీఱ సభ్యుఁడయితిన్ మతబోధకుఁడైతిఁ గ్రమ్మఱన్.

ఉ. వ్యాసములున్ విమర్శనలు భావకవిత్వరసైక చారు వి
న్యాసములున్ మతాంతర మహాపరివర్తన తత్త్వ రూపకో
పాసనముల్ పురాణములు వ్రాసితి భారతభూమి నే నుప
న్యాసము లిచ్చుచున్ దిరిగినాఁడను 'ఉమ్రలిషా' కవీంద్రుఁడన్.

సీ. సాధించితిని యోగసాధనంబులు హిమా
గము మెక్కి మఠిని చక్కాడి యాడి
బోధించితిని జ్ఞాన సాధన క్రమములు
చెవినిల్లుగాఁ జేసి చెప్పి చెప్పి
సవరించితిని పెద్ద సారస్వతంబును
శబ్ద శాస్త్రంబులు చదివిచదివి
చూపించితిని రాజ్యలోపంబు లాంగ్లప్ర
భుత్వంబు ముంగర మోపి మోపి

గీ. ఇప్పుడప్పుడె నలువదియేండ్లపైన
దాఁటిపోయెను వయసు నీనాఁటికైన
శాంతి గలుగదు నీకళాధ్వాంతమందు
జీవితము తెన్ను సుడిబోవు నావఁబోలు.

ఉ. ఏను హిమాలయంబుపయి నెక్కి తపస్వులఁ జూచి వారి వి
న్నాణములన్ గ్రహించి విజనంబగుచోట రచించినాఁడ నా
నా నవకావ్య మార్గములనంతముగా హృదయాంతరంగ వి
జ్ఞానము విశ్వరూపముగఁ గన్పడు నట్లు దృశంబు మార్చుచున్.

వజ్ఝల చిన సీతారామస్వామి శాస్త్రి

1878

ఆరామ ద్రావిడ శాఖీయుఁడు. తల్లి: వేంకటాంబిక. తండ్రి: ముఖలింగేశ్వరుఁడు. నివాసము: విశాఖపట్టణము. జననము: 1878 జూను 25వ తేదీ, బహుధాన్య సంవత్సర జ్యేష్ఠబహుళ చతుర్థి. గ్రంథములు: ౧. చింతామణీ విషయ పరిశోధనము. ౨. వైయాకరణ పారిజాతము. 3 కర్ణ చరిత్రము. ౪. మార్గోపదేశిక. ౫ 'స్త్రీవివాహవయోనియమనము. ౬. వీరసింహుఁడు [కావ్యము], ౭. బాలసరస్వతీయ, అథర్వణకారికావళి, హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానాది గ్రంథములకు భూమికలు.

సీతారామశాస్త్రిగారిలో మహావిమర్శకునకుండవలసినలక్షణములు సంపూర్ణముగ నున్నవి. కావున వీరు లక్షణవాఙ్మయమునకఖండమగు సేవగావింపఁగలుగుచున్నారు. తమ సిద్ధాంతముల పై రాద్ధాంతములు పత్రికలలో వెలువడుచుండును. వానికి సాధారణముగాఁబ్రతివిమర్శనములు ప్రకటించుటకు వీరిచ్ఛగింపరు. తానొకధోరణిలో వ్రాసికొని పోవుచు, వచ్చిన 'టపా' కూడఁ బరికింపఁడని వీరినిగూర్చి చెప్పుకొందురు. అంతయేల తానత! వీరిమేధ నిరంతరమునాలోచనానిమగ్నము. ఐరోపామహాసంగ్రామము వారికలజడికలిగింపదు. ప్రత్యేకరాష్ట్రాందోళనము వారి చెవుల కెక్కదు. వారి పరిశోధనమే వారిది. తెలుఁగు వ్యాకరణముల యాస్తికతకు వీరు పెట్టినది భిక్ష. పాణినీయము, ముగ్ధబోధము మున్నగు సంస్కృత వ్యాకరణములు పరిశ్రమించి పఠించిన వారగుటచే బాలవ్యాకరణ-చింతామణ్యాదులు బాగుగా విమర్శించి నిగ్గువెల్లడింపఁ గలుగుచున్నారు. వీరు రచించిన "చింతామణీవిషయ పరిశోధనము" వలన వీరి విశ్వతోముఖాంధ్ర వ్యాకరణ సమీక్షా పాటవము సుస్పష్టమగుచున్నది. చింతామణికిఁ బూర్వము తెలుఁగు వ్యాకరణములు లేవని వీరాధారములు చూపిరి. "వైయాకరణ పారి

జాతము" తొలిసంపుటము ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయము వెలువరించినది. ఇది సమగ్రముగా వ్రాయఁబడినచో శాస్త్రిగారి యభిప్రాయ వ్యక్తీకరణమునకు నిలువుటద్దము వంటిది కాఁగలదు. వీరి యభిప్రాయ సామ్రాజ్యమున నన్నయభట్టారకునకుఁ బ్రాజ్యగౌరవమున్నది. అతని శబ్దశాసన బిరుద పౌర్వాపర్య విషయమునఁ బ్రచురించిన వీరి సిద్ధాంతములు మెచ్చుకోలు పడయఁదగినవి.

బాలసరస్వతీయమునకు, అథర్వణకారికావళికి, హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానమునకు వీరు వ్రాసిన పీఠికలు విపుల విషయములను జర్చించుచున్నయవి. వీరి యొక్కొక పీఠిక యొక్కొక గ్రంథము. సమాజసారస్వతమునఁగూడఁ గొన్నాళ్లు వీరు పరిశ్రమము సలిపిరి. "స్త్రీవివాహవయోనియమము" దీనికి సాక్షి. "రజస్వలానంతర వివాహమే ధర్మశాస్త్రముచే నుత్తమకోటి నధిరోహించుచున్నది. ప్రకృతమున ఋతుమతీ వివాహ మంతరించిన మాత్రముననది యాపత్కల్పమనుటయసంగతము. శారదాబిల్లు క్షేమకరము." ఇదిసీతారామశాస్త్రిగారియాశయము. ఈయనకు వైదిక కర్మనిష్ఠకున్నవయఁట. కర్మిష్ఠులనిన గౌరవము లేనివారు మాత్రము కారు. వ్యావహారిక వాదమునిష్టపడరు. కాని, వ్యావహారికముపై కత్తినూఱువారి నొకపట్టుపట్టును. గిడుగువారి 'ప్రాఁదెనుఁగుకమ్మ' పై 'అంపగమి' పఱపినపండితుఁడీయనయే.

పెక్కేండ్లు విజయనగర సంస్కృతకళాశాలాంధ్రపండిత పదవి నిర్వహించిరి. అప్పుడే వీరిమూలమునఁ బెద్దశిష్యులు బయటఁబడిరి. స్వర్గీయులు దూసిరామమూర్తి శాస్త్రిగారు వీరి శిష్యులు. ఆయనరచించిన "బాలవ్యాకరణ సారస్యసర్వస్వపేటిక"లో "వజ్ఝలవారిశిష్యు" డన్న విషయము పుట పుటకుఁ దట్టుచుండును. విజయనగర సంస్కృత కళాశాలలోనే యుద్యోగించి విశ్రాంతి గయికొన్న ఆకొండి వేంకటశాస్త్రిగారికి వీరు గురువులు. ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయముచే నేఁ డాదరింపఁబడుచున్న

పండితులు శ్రీ దువ్వూరి వేంకటరమణశాస్త్రిగారు వఝ్ఝలవారి యను యాయులు. ఈ తీరున నెందఱో మనశాస్త్రులుగారి యాచార్యకముచే విద్వత్పదవులలో నున్నారు.

వీరు చెన్నపురి విశ్వవిద్యాలయాంధ్ర భాషాపరిశోధకసభ్యులు, ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషదాంధ్ర పరిశోధకపండితులు నై ప్రతిష్ఠ సంపాదించినారు విశ్వకళాపరిషత్తు నుండి విశ్రాంతితీసికొని వ్యాకరణ సమగ్రతా రచనకుఁబూనుకొని జీవితము చరితార్థము చేసికొనిరి.

ఈయన కాంగ్లభాషాప్రవేశము లేక పోయినను, పాశ్చాత్య విమర్శన విధానములు తెలియును. వసుచరిత్ర విమర్శనములో నిది తెల్లము కాఁగలదు. వీరి వ్యాకరణ శాస్త్రపరిశోధనము నేఁటి భాషాతత్త్వ శాస్త్రము ననుసరించియుండును. కవిత్వము కూడ వ్రాయఁగలనని 'వీరసింహుఁడు' కావ్యముగాఁ గట్టి చూపిరి. శ్రీశాస్త్రిగారి పితామహ భ్రాతృసుతుఁడైన చింతామణిశాస్త్రి యుపదేశమహాత్త్వము, మహామహోపాధ్యాయ తాతా సుబ్బారాయశాస్త్రిగారి యుపదేశ మహాత్త్వము వీరిలోఁబడి ఫలవంతములైనవి. తెలుఁగు వ్యాకరణముల కొఱకే యవతరించిన విచక్షణులు సీతారామస్వామి శాస్త్రిగారు!

కోటగిరి వేంకట కృష్ణారావు

1890

పద్మనాయక వంశీయులు. గంపలగూడెము జమీందారు. కన్న తల్లి: సుబ్బయ్యమ్మారావు. దత్తతగొన్న తల్లి : సుబ్బయ్యమ్మారావు. కన్నతండ్రి : చిన్నయ్యారావు దత్తతగొన్న తండ్రి : జగన్నాథరాయణింగారు. జన్మస్థానము : నూజవీడు. జననము : 1890 సం. ఖర సంవత్సర ఫాల్గున బహుళప్రథమ. గ్రంథములు: ౧. శృంగార తిలకము [ఆంధ్రీకృతి 1915ముద్రి]—౨. యౌవననిగర్హణము 3. చాటుపద్యములు ౪. శ్రీకృష్ణరాయ నాటకావళి [అభినవపాండవీయము—పాదుషాపరాభవము — బెబ్బులి—ప్రణయాదర్శము అను నాలుగు నాటకముల సంపుటము] ౫. మాతృదేశము ౬. విధి [పద్యకావ్యము] ౭. దేవదాసి [నాటకము] ౮. ఘోషావ్యాస ఖండనము [అముద్రితము].

జననం బందితిఁ గీర్తి కెక్కిన సువంశంబందు; రవ్వంత స
జ్జన సాంగత్యము చేతనే తెలుఁగుబాసన్ జ్ఞాన మొక్కింత గ
ల్గెను; నన్నింకను స్వైరిణీరమణి పాల్సేయంగఁ బోకమ్మ, యౌ
వనమా! సాహస మింతకూడదు సుమా, బాగోగు లూహింపుమా.

ఈపద్యము 'యౌవననిగర్హణ' మను చిన్నపుస్తకము లోనిది.

సీ. కైత యందునఁ బ్రొద్దు గడపెద నందునా
  భావనాశక్తి నీపైకి మరలు
వ్యాయామ మొనరింపవలె ననుకొందునా,
  యడుగులు నీ యున్కియందె చేరు
గ్రంథావలోకన కార్యంబుఁ దలఁతునా
  చిత్తమ్ము నీయందు హత్తియుండు
హితదర్శనా యత్తహృదయుండ నైతినా
  నీరూపమె యెదుట నిలచియుండు

నవయవనములే పరాధీన మరయోసనాళ్ళ
నింక నాస్థితి నీవ యూహించు కొనుమ
యీవు మాత్రము వేఱె యూహింపనేల
పడతి! నాయుల్లె స్వానుభవంబు గాదె!

ఈపద్యము 'చాటుపద్యములు' అనుచిన్న పొత్తము సందలిది. పై యావననిగర్హణము, ఈ చాటుపద్యములు అను రెండుకృతులే కాక 'శృంగారతిలకము' లను కృతితో మొత్తము మూఁడు శృంగారగ్రంథములు కోటగిరి వేంకట కృష్ణారావుగారు రచించిరి. ఈమూఁడునువీరి తొలికృతులు. ఇవి చదివినవారికి కృష్ణారావుగారు శ్రీనాథుని వంటి వాఁడని యనిపించును. చాటుపద్యములను బట్టి స్వభావమును లెక్కించుట కొందఱి యభిప్రాయము. క్రీడాభిరామమును బట్టి శ్రీనాథుఁడు పచ్చిశృంగారి యని మనమునిశ్చయించివైచుటకు వీలుపడదుకదా.

శృంగార–వీరములే కవి కుపాస్యములైన రసములు. మన కోటగిరి శృంగారరస మెంతపొసనుగాఁ గవితలో జాలువాఱించెనో, వీరరస మంతకుమిగులఁగాఁ బ్రదర్శించెను. పాదుషాపరాభవము, బొబ్బిలియను వీరినాటకములు చూచినవారికీ రహస్యము తేలిపోవును. ఈ కవి సామాన్యుఁడు కాఁడు. గంపలగూడెము జమీందారయి బహుమహాకవులను గౌరవించుచున్న కవి. నాటకాంతికవిత్వము వ్రాసిన మహాకవి. ఈయన కవిత కింత బిగువులగువులు వచ్చుటకుఁ బూర్వజన్మసుకృతమే హేతువు. ఏ మహావిద్వాంసుఁడు వాడలేని యటులుమంచి పొంకముగా బింకముగాఁ బదసంధానము గావించును. సమానభూయస్త్వము వీరికవితకుఁ దఱచుగా నుండు గుణము. ఆ గుణము వీరరస భరితములైన వీరినాటకములు కొన్నింటికి గొప్ప రమణీయత నిచ్చినది. 'శ్రీకృష్ణరాయనాటకావళి' యనుపేర వీరు రచించి ప్రకటించిన నాలుగు నాటకములు చాలగొప్పవి. వీనికి శ్రీ విశ్వనాథ

సత్యనారాయణగారు మహోజ్జ్వలమైన పీఠిక వ్రాసినారు. దానియందు సర్వవిషయములు విస్పష్టములు. 'బొబ్బిలి' లోనున్న పద్యములు కొన్ని ప్రబంధకవులు కబ్బురమనిపించు తీరులో వీరువ్రాసిరి.

సీ. ఆత్మగౌరవ రక్షణార్థమై యుసురు తృ
ణప్రాయ మంచుఁ బెనంగవలయు
వెల్మ కులద్వేషి విజయరాముని సంహ
రింపఁ గంకణము ధరింపవలయుఁ
బాశ్చాత్యసేనకు భరతపుత్త్రుల బలో
ద్రేక మీతూరి బోధింపవలయుఁ
జచ్చియో పగతుఁజ్రచ్చియో దశదిగ్వి
శద యశశ్ఛట వెదచల్లవలయు
గీ. మరణ మున్న దొకప్పుడు మానవులకు
సద్యశం బొక్కటే చిరస్థాయి గాన
యుద్ధరంగాని కుఱుక సన్నద్ధ పడుఁడు
దళిత పరిపంథులార! ఓ వెలములార!

శా. వాలున్ డాలును గేలఁ గీల్కొలిపి దుర్వారాహవ ప్రాభవో
ద్వేలాభీల కరాళ విక్రమ కళావిస్తారులై భారతీ
యాలోక ప్రతిభావిశేషమున రాజ్యస్థాపనోత్సాహులై
తేలెండీ! యిఁక వెల్మవీరులు యశోలేశంబు నాసింపుఁడీ!

♦ ♦ ♦

సీ. హైదరు జంగు పాదాశ్రయ మొనరించి
దురముఁ గల్పించిన ద్రోహబుద్ధి
యున్నంతలోఁ దృప్తినొందక వెలమరా
జ్యంబేలఁ గోరు దురాశయంబు

ఖండాంతరుల మైత్రిఁ గావించి భారతీ
యుల కెగ్గు రోసిన తులువతనము
పద్మనాయకకుల ప్రాభవ ధ్వంసనో
పాయ పంకిలమయా పాపవృత్తి

గీ. యొక్కటై విధిబలము చేయూఁతనొసఁగ
తాండ్రకులుఁడు నిమిత్తమాత్రంబుగాఁగ
నీదు వధ విధానంబును నిర్వహించు,
నాత్మ సంరక్షణోపాయ మరసికొనుము.

♦ ♦ ♦ ♦

మ. తరమా నేనియు రామరాజ వరరక్తస్నిగ్ధ కాషాయ వి
స్ఫుర దాఖీల తను ప్రకాశితుఁడనై చూపట్టునన్ దాఁకుఁ డో
పరిపంథుల్! చవిగొండ్రు తాండ్రకుల పాపారాయ బాహాభయం
కర శాస్త్రీయ రణ ప్రభాకలిత తీక్ష్ణక్రోధ విక్రాంతినిన్.

వేంకటాద్రి అప్పారావు

1893

నూజివీడు సంస్థానమునకు సంబంధించిన 'ఉయ్యూరు' జమీందారు. పెంచినతండ్రి: శ్రీరాజా రంగయ్యప్పారావు, వెలమవంశీయులు. నివాసము: నూజవీడు. జననము: 1893 ఏప్రిలు 29వ తేది. గ్రంథములు: గోవర్ధనోద్ధారణము, దుర్యోధనాంతము, పృథ్వీరాయుని యంతము, స్నేహలత, శ్రీశోభనాచలమాహాత్మ్యము, జ్యోతిర్లీల, ఆంధ్రాష్టపదులు - ఇత్యాదులు.

ఉయ్యూరు సంస్థానాధిపతులు రంగయ్యప్పారావుగారి సంస్కృతాంధ్రభాషాభిరతి కొంత ప్రసిద్ధమైనది. 'పర్షియా'లో వారు గడితేరిన విద్వాంసులంట. ఆ వాఙ్మయమునఁ బ్రసిద్ధినందిన "షాహనామా" యను చరిత్రగ్రంథము కొంతభాగము నాంధ్రీకరించి ప్రకటించుట యందులకుఁ దారకాణ. వీరి తరువాత వేంకటాద్రి అప్పారావుగారు సంస్థానమునకు వచ్చిరి. ఈయనకుఁ గవితాధార నిసర్గముగాఁ బుట్టినది. ఆకారణమున వట్టి 'మెట్రిక్యులేషన్' పరీక్షాపాఠ్యములతోఁ దృప్తిపడక సంస్కృతాంధ్రములు చదువుకొనవలసిన శ్రద్ధ కలిగినది. గురుముఖమునఁ గొంత వఱకుఁ బఠించి వలయు పాండిత్యమును గలిగించుకొనిరి. ఆపిమ్మట గోవర్ధనోద్ధారణము, శోభనాచల మాహాత్మ్యము, జ్యోతిర్లీల మొదలగు నాటక-కావ్యాదులు రచించెను. ఈయనకు నాట్యము, జ్యోతిషము, చిత్రకళ, సంగీతము మొదలగువిద్యలలో మంచి ప్రవేశమున్నది. ఈకళ లెల్ల వీరిని స్వయంవరించినవి. చిత్రకళలో వీరికిఁగల సృజనశక్తికంటె నభిమానము హెచ్చు. కవితావిషయమున వీరుగావించిన పరిపుష్టికంటె రచనాసృష్టి యున్నతస్థానమున నుండఁదగినది. వీరి సంగీతసాహిత్యాభిమానములకు 'ఆంధ్రాష్టపదులు' దృష్టాంతము. ఇటీవల నందమైన

యాకృతిలోఁ దీర్చిదిద్ది యాంధ్ర కర్పించిరి. సదస్సంసత్ప్రసిద్ధి నెఱిఁగిన జయదేవుని మధురగేయములను దెనుఁగుఁబాటలుగాను, శ్లోకములను బద్యములుగాను మార్చి 'ఆంధ్రజయదేవుఁ' డనిపించుకొన్నా రప్పారావుగారు. ఈరాజకవి రసోత్కర్షకమైన రచనా రామణీయకమున కీపద్యము మచ్చు :—

జారెన్ బిల్లనగ్రోవి చేసడలి కన్సైగన్ వ్రజస్త్రీతతిన్
ఓరం దోల్గగ కన్బొమ్మల్ మలచి యెంతో భీతి లేఁజెమ్మటన్
గారన్ నన్నని సిగ్గు చిన్న నగవున్ గన్నోద్దు తబ్బిబ్బులన్
దోరంబా హరిఁ జూడ లోఁగలఁగె సంతోషంబు రోషంబునున్.

తెనిఁగింపు పొందికగా నుండి యింపు పుట్టించుచున్నను నాత్మప్రత్యయము చాలక "ఆ జయదేవుసత్కవన మామృదుశైలియు భావశక్తియున్ నైజ మనోహర ప్రతిభ నా తెనిఁగింపున కెట్లు వచ్చు ?" నని వినయముగాఁ జెప్పుకొన్నారు.

ఈయన రాధాకృష్ణప్రేమోపాసకుఁడు. వీరి చిత్రకళా నికేతనము దీనికిఁ బతాక. రసికత నెఱిఁగిన కవి యాట శృంగార రసవిలసితములైన యితివృత్తములే వీరి రచనలకు సమధిక ప్రోత్సాహమిచ్చినవి. వంశము పౌరుషవంతమైనదగుట వీరగాథలు కూడ వీ రేఱుకొని కబ్బములుగాఁ గూర్చినారు. ఎఱ్ఱపంచె కట్టి, తెల్లని పొట్టి చేతులచొక్కా తొడిగి, చిన్న తువ్వాలు పయిని పడవైచికొనియుండు నీ భాగ్యవంతుని వేసము దేశమున కొరవడి. ఈయన జ్యోతిర్లీల నాటకము మొదట నిటులు చెప్పుకొనెను.

సీ. కన్నారు నన్ను వేంకటరంగయప్ప రా
యలు నారయామ్మ నిర్మల విభవులు

రాజ రంగయ్యప్పరాయ బహాదరు చెల్ల
యాహ్మ ప్రేమను బెంచి రధిపదవికి
ధీరతా ధీయుతా సారంబు గారిస్తిరి
గురువర్యు లెందఱో కోవిదులును
మత్ప్రాభ వార్థసమ్మతులు నయ్యాగ్రాది
బహుజనపదవాటి రహితుకోటి

గీ. వంశవర్ధనుల్ సుతులను వరతనయుల
నేలు కృష్ణమూర్తి వేణుగోపాలమూర్తి
వేంకటాద్ర్యప్పరాయఁడు, విశ్వ సుజన
హిత విధేయుఁడ వైష్ణవమతపరుండు.

1792 సం॥ లో కాకినాడయందు జరిగిన ఆంధ్రసాహిత్య పరిష ద్వార్షిక మహాసభకు వీ రధ్యక్షులుగా నుండి చెప్పిన యుపన్యాసము తెనుఁగుబాసకుఁగై సేఁత.

గురుజాడ వేంకట అప్పారావు

1865-1915

నియోగిశాఖీయులు. నివాసము: విజయనగరము. రచనలు:_౧. కన్యాశుల్కము ౨. కొండుభట్టీయము ౩. బిల్హణీయము ౪. ముత్యాలసరములు - చిన్నకథ ౫. నీలగిరిపాటలు ౬. సుభద్రాపరిణయము [అముద్రిత ప్రబంధము] మున్నగునవి.

అప్పారావుగారిని 'గురుజాడవాల్మీకి' యనికూడ కొందఱు వ్యవహరింతురు. ఆయన నవీనాంధ్రవాఙ్మయమునకు ఆదికావ్యము రచించి పోయినాఁడు. ఆ కావ్యము కన్యాశుల్కము. అది దృశ్యమే యైనను నేఁడు పారాయణగ్రంథమై యున్నది. 'ముత్యాలసరములు' తీసికొని వచ్చినవా రప్పారావుగారు. ఆదికవి నోటినుండి "మానిషాద ప్రతిష్ఠాంత్వ" మ్మనుఛంద స్స్రప్రథమముగా వెలువడినటులు గురుజాడ కవినుండి యపూర్వవృత్తములు వెలువడి లోకమును గదలించినవి. ఆ యీ కారణములు చూచుకొని కొంద ఱభిమానులు అప్పారావుగారిని 'వాల్మీకి' యనుకొందురు.

౧౯౧౪ సం॥లోఁ బ్రభుత్వము సంస్కృత భాష యొక్కయుఁ దత్సంబంధులైన యితరభాషల యొక్కయుఁ బరిశోధనమున కొక పండితపదవి నియమించినది. ఆపదవికి మన దేశమునుండి దరఖాస్తులు వెళ్ళినవి. దరఖాస్తు పెట్టిన వారిలో నెవ్వరు సమర్థులు వారికిఁ గనఁబడలేదఁట. వయోనియమమును బట్టి గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగా రాస్థానమునకుఁ బోవవీలుపడలేదు. మఱి, తెలుఁగువారి కేరికిని తత్పదవి దొరకలేదు. ఏయఱవవో, ఏకన్నడియో యాస్థానము నలంకరించి యాంధ్రభాషాతత్త్వమును బరిశోధించుటకు సిద్ధపడును. సిద్ధపడుటయే కాదు, తెలుఁగు భాష దేశభాషలలో నక్కఱ

మాలిసదిగా సత్యము సిద్ధాంతముచేసెను. ఈవిషయమునఅప్పారావు
పంతులుగారెంతో సంతాపపడి తెలుఁగుచదువరికొఱకుబహుయత్న
ములు చేసిరి. కడకు, బధిర శంఖారావము!

శ్రీ గిడుగు రామమూర్తిపంతులుగారికి వ్యావహారిక వాదమునఁ
గుడిభుజముగాఁ బనిచేసినవ్యక్తి అప్పారావుగారు. రామమూర్తిగారు
లక్షణము—అప్పారావుగారు లక్ష్యము. వీరికన్యాశుల్కము, ముత్యాల
సరములు రామమూర్తి పంతులుగారికి నాఁడు వాదాధారములైనవి.
గురుజాడ కవి పిండలి కట్టిన రసజీవనమే కన్యాశుల్కము. వీరివలన 'గిరీ
శము' శాశ్వతుఁడాయెను. గిరీశము మాటలు తెలుఁగునాఁట జాతీయ
ములుగాఁ బాదుకొనెను. అప్పారావుగారికి వేఱేపేరు లేను, 'గిరీశమే'
ఆయనపేరు. సంఘజీవనమున కింత దగ్గఱగానుండి, గుండెములకుఁ
బట్టుకొను వీరిరచన వేఱొకరికి లభించుట సంభవము కాదు. కాన్యా
శుల్కమునకుఁ బూర్వము సాధారణముగా 'కంపెనీకవులు'
నాటకములు రచించుచుండువారు. ప్రాచ్య పాశ్చాత్య సంప్రదాయ
ముల నెఱిఁగిన అప్పారావుగారివంటి వారు నాటకరచనకుఁ బూను
కొనుట సంఘమునకు మంచిమేలిచ్చినది. కేవలము సంఘసేవయే
యీరచనలోఁ గలయుద్దేశము. ఇది క్రమముగా సారస్వత పరిణామ
మునకుఁగూడ దారితీయించినది. గిరీశము పలుకుబళ్ళు పెక్కులు
తెలుఁగువారిలో నామ్నాయములుగా నుండుటకు అప్పారావుగారి
కలములోఁగల నైసర్గిక ప్రతిభ హేతువు. ఇది కాకకొండుభట్టీయము,
బిల్హణీయము ననురచనలు వీరివి మఱిరెండున్నవఁట. విజయనగరము
మహారాజ్ఞిని నవ్వించుటకు 'కొండుభట్టీయము' రచించుచుండెడివారని
చెప్పుదురు. ఏలికయగునా రాణి యీరూపకములో నాయాఘట్టములు
విన్నపుడుమహానందము పొందుచుండెడిదఁట. 'బిల్హణీయము' కొంత
భాగము ప్రచురితమైనది. శృంగార ప్రధానమైన యితివృత్తము తీసి

కొని వ్యావహారికములో గొప్పతీరుగా వీరీ నాటకము వ్రాయుటకు దొరకొన్నారు. కాని పూర్తి కాలేదు.

విజయనగర రాజ్యమునకు సంబంధించిన తీవులు, నాటి విశేషములు నెన్నో కథలుగా, కావ్యములుగా వీరు వ్రాయుటకు సంకల్పించికొని రని తెలియుచున్నది. పంతులుగారికి తెలుగు నాటకరంగమును నూతనవిధానములతో దీర్చి దిద్దవలయునని గాఢాభిలాష యున్నటులు స్పష్టపడిన సంగతి. విజయనగరము మహారాజా ఆనందగజపతి నిరంతర సాహిత్య వ్యాసంగి. ఆయనకు అప్పారావుగారు హృదయము. ఆనందగజపతి యానందమునకు నాటకములు వ్రాయుటకైనని అప్పారావుగారి తలంపు. ఈతలంపుతో నీయన నాటకరచన కుపక్రమించినను, క్రమముగాం బుణ్యా వశమున నది యాంధ్రమునకు ఆనందకారణమైనది. గ్రీకు, రోమన్, ఇంగ్లీషు నాటకములు సశితదృష్టితోం బరిశీలించుచు, నెప్పుడును నవ్యతకుం ద్రోవలు చూచు నలవాటు అప్పారావుగారిలో నున్నటులు చెప్పుదురు. ఆయన వ్రాసికొన్న "డైరీలు" చాలభాగము శ్రీ బుఱ్ఱా శేషగిరిరావుగారు ప్రకటించిరి. అది గొప్పమేలుసేత. ఈ దినచర్యలలో నెన్నో క్రొత్తవిషయములు గోచరించును. 1895 సం॥ ఏప్రిల్ 29 తేదీని వీరి 'డైరీ' యిటులున్నది. "నాటకములలో నాయికలు తక్కువ-వసంతసేన భోగముపిల్ల-భూమిక ఆకర్షణీయమే. కాళిదాసుని నాయికలు శృంగారమునకే ప్రసిద్ధి-నాటకములలో దాంపత్య శృంగారమే- సంఘటనములు తక్కువ-నాయిక లేకుండా నాటకము-గ్రీకునాటకములలో గ్రీకుల సాంఘిక పరిస్థితులు-ఇంగ్లీషులో ఆంగ్లులవి-ఇండియను నాటకములలో హిందూపరిస్థితులు కనంబడతవి."

నటకులను గూర్చి, అభినయమునుగూర్చి రంగస్థలమును గూర్చి వీరు వ్రాసికొన్న యక్షరములు శిలాక్షరములుగా నున్నవి. ఇవి అప్పారావుగారి 'డైరీ'ల యందలివని శేషగిరిరావుగారు చూపిరి.

"వచనం సరసంగా, సహజంగా, యాసలేకుండా పాత్రోచితంగా చెప్పడము వీళ్లెవళ్లకీ తెలియదు. గబగబా సూక్తులు పిల్లలు పరీక్షాధికారి యెదుట యేకరువు పెట్టినట్లంటారు. పందెంపెట్టి యెవరు ముందు ముగించుతారా అన్నట్లు చెబతారు. నిలుపులు సక్రమంగాఉండవు. యాసగా ఉంటవి. మదరాసీలకు దీర్ఘోపన్యాసాలూ, పాటలూ తప్ప మరియేవీ మదికెక్కవు. కేవలం వచననాటక మంటే వీరా స్మరంతికే పోరేమో!" "నాటకపుజట్టులోనికి పడుపు కన్యలను చేర్చుట చాలా ప్రమాదకరమని నావూహా. అందకత్తెయై తెలివైన నటి పడుపుకన్యయైతే సంఘమునకు చాలా ముప్పు తేగలదు. ఆమెకు ఎన్నికైన సౌందర్యం లావణ్యం నాగరికతా వుంటే కలుగగల అల్లర్లకు మేర వుండదు."

"బాలామణి జట్టులో దుష్యంతుడుగా బాలామణి చెల్లెలువచ్చింది. రూపము వికారంగా ఉంది. నడక రంగేలాతనంగా ఉంది. కంఠం విప్పితే ఆడది అని తెలిసిపోతూ వుంది. బాలామణి తప్ప ఆ జట్టులో చెప్ప తగ్గ మరివొక మనిషి కనబడలేదు. కల్యాణరామయ్య జట్టులో దుష్యంతుణ్ణికూడా చూస్తిని. ఆతని వేషం మరీ పాడుగా వుండెను. అట్టి మనిషి కా వేషం ఎందుకు వేసిరా అనిపించినది. అతడే వాళ్లలో 'హీరో' కాబోలు. నల్లగా లేడు కాని అందమైనవాడు కాడు. వేషం మీద రూపం అందంగా కనబడేటట్టు చేసుకోవడం కూడా ఎరిగినట్టు తోచదు. సాక్సు, నల్ల ట్రౌజరు, కోటూ వేసుకుని మిలటరీ ఆఫీసరులాగ దిగబడ్డాడు. తలమీద టోపీ కూడాను. చిన్నపలుచని మీసకట్టూ, నుదుట తిరుచూర్ణమూ - మా వేపు సాతానిభిక్షువుని జ్ఞాపకమునకు తెచ్చినది. మూతికొంచెం ముందుకుంటుంది. మీదిపెదవి గుండ్రము; పెదవులలో ఇముడని పొడుగుపళ్లు - ఇట్టి ముఖములో లావణ్యము గాని చురుకుతనముగాని యేలాగు కనబడవు! ఈతనిలో ధీమాగాని,

చలాకీగాని, పౌరుషంగాని వెతికితేకానరావు. వేషంలో మోటుతనము గాని యుక్తతయేమీ లేదు."

ఇది యిటుండఁగా, 1895 సం॥లో అప్పారావుగారు చమత్కారము నకు వ్రాసికొన్న కొన్ని 'డైరీ' లోనివిషయములు శ్రీ శేషగిరిరావు గారు వెలువరించినవే మన యుపయోగార్థము చూపించెదను. నిజము నకు, వారి చరిత్రమునుగూర్చి తెలిసీ తెలియనిసంగతులు పేర్కొనుట కన్న, వారివ్రాఁతలే యిచట నుదాహరించుట వినోదముఁగా నుండును.

"19.4.'95' పదిహేనో తేదీని ఒకసంగతి జరిగినది. తలుచుకుంటే నవ్వువస్తున్నది. పచ్చయ్యప్ప కాలేజీలో మీటింగుకు వెళ్ళి యింకా కొంత వ్యవధఉంటే "యీవినింగ్ బజారులో తచ్చాడుతూ ఉంటిని. ఒకపుస్తకాల స్టాలువద్ద వుండగా ఒక బికారి వాడివంటి వాడువచ్చి ఆ అంగడివానికొక కళ్ళజోడు అమ్మజూపినాడు. అతడు రు. 1-6-0 యిస్తానంటే వాడు రు. 3/- యిమ్మన్నాడు. నేను రు. 1-2-0 ఇస్తా నంటిని. వాడుకొంచెం గొణుగుకొని యిచ్చివేసినాడు. అది వెంటనే కళ్ళకుపెట్టుకొని చూస్తిని. సరిపడలేదు. ఎట్లు సరిపడును ? నా కప్ప టికి చత్వారమూలేదు. హ్రస్వదృష్టీలేదు. బూట్సూ, స్పెక్టకిల్సుతో యేదో లేనిఘనత వచ్చినట్లు మహాదర్జాగా అవి కళ్ళకు వుంచుకొని కాలేజీలోకి వెళ్ళబోయినాను. కాని ఆ కళ్ళజోడులో దూరపుచూపున కొకముక్క, చదవడమున కొకముక్క అతికివుండడముచేత దృష్టి చెదిరి మెట్లమీదనే ద్వారములోనే జారి చాలా హాస్యాస్పదముగా చతికిల బడిపోయినాను!"

"ముఖమునకు కనుబొమలు కొంత అందం యిస్తవి. పొటకరించు కొని బొద్దుగా ఉండేవి బాగుండవు. చర్మమునకు అంటుకొనిపోయి నట్లుంటే క్రూరత్వమును సూచిస్తవి. అతి సున్నితముగా పెన్సిల్ గీత వలెవుంటే చులకన మనిషిఅని సూచన. క్రమముగా విల్లువలె వంగి

సాధారణపు దళసరికలిగి కండ్లకు అతిదూరముగాగాని, అతిదగ్గరగాగాని కాకుండావుంటే అదీ సుఖమున కందమిస్తుంది. ఏకపరుసగాలయినుగా కాకుండా యెగుడుదిగుడుగా వుంటే తెలివితేటలను సూచించును."

"14 తేదీ మెయి: క్రిస్టియను కాలేజీలో కెల్లెటుగరిని చూస్తిని. ఒకగంట సేపు చాలసంగతులు మాట్లాడితిమి. ♦ ♦ ♦ పోలికలూ భేదములూ నిరూపించుతూ గ్రీసు రోమురాజ్యముల చరిత్ర నన్ను వ్రాయుమని వారు ప్రోత్సహించిరి. అది నాశక్తికి మించినపని అంటిని- 'కాదు- మీరు వ్రాయగలవారు' అనిరి."

అప్పారావు పంతులుగారి తీరుగా నెన్నో సూక్ష్మాతిసూక్ష్మవిషయములు హృదయమునకు బట్టించుకొని, మానసికతత్త్వములు గుర్తించుకొని 'డైరీ' లలో దాచుకొన్నారు. విజయనగరము కళాశాలలో కొన్నాళ్ళు ఉపన్యాసకులుగా నుద్యోగించి, విజయనగర ప్రభువు ఆనంద గజపతి మహారాజున కాంతరికమిత్రుడై యీయన రాజయోగముతో మెలగెను.

1895 సం॥ ప్రాంతములో పంతులుగారు మహారాజు సొంతపనులను నిర్వహించుటకును, ఔషధసేవ చేయుటకు మదరాసులో మకాము చేయవలసి వచ్చినది. ఆసమయమున వీరు క్రిస్టియను కాలేజి, ప్రెసిడెన్సీకాలేజి, పచ్చయప్ప కాలేజి, బెంగుళూరు కాలేజి యివన్నియుజూచి యక్కడి ప్రొఫెసరులతో పాఠప్రవచనములను గూర్చి, విద్యావిధానములను గూర్చి చర్చలు సలిపి వచ్చిరట. వీరిసేవ విజయనగరకళాశాలాయశస్సునకు దివ్యసౌరభము.

ఎంతచులకనైన విషయమైనను లోతుగుండెతో విమర్శింపగల అప్పారావు పంతులుగారు 'కన్యాశుల్కము' నట్లు వ్రాసెననగా నబ్బురము కాదు. మానవసంఘములోని కుళ్లుకడిగి దేశమున కొక పవిత్ర సందేశమునందీయవలెనని యీయన యూహించెను. 'గిరీశముం

వలన సంఘసంస్కరణోద్యమము వేళాకోళము లోనికి దిగి దేశమున కుపకృతికిమాఱు అపకృతియే ఘటిల్లె" ననియు, "కన్యాశుల్క మసలు నాటకమే కా" దనియుఁ గొన్ని విమర్శనములు లోకములో నున్నవి. ప్రకృతమున కవి యుక్క ఆలేని సంగతులు. మన మొకటి యనుకొన వచ్చును. 'కన్యాశుల్కము' సాంఘికముగాఁ బెద్ద విప్లవమేమియుఁ గలి గింపఁ జాలలేదుగాని, భాషావిషయకముగా గిడుగువారి వాదమునకు మూదల యైనది. 'కన్యాశుల్కము' సంఘములోఁగూడ మంచి సంస్కృతి నిచ్చినదని యన్నచో కావచ్చును. ఆరచన, ఆపాత్రపోష ణము, ఆజాతీయములు, ఆ సంవిధానము 'కన్యాశుల్కము' ను తెలుఁగు వారి జీవితములతో నభిన్నమును జేసివైచినవి. గిరీశము-రామప్పంతులు కరకటశాస్త్రి-మధురవాణి వీరందఱు అప్పారావుగారి ధర్మమా యని చరిత్ర పురుషులు పురాణపురుషులుగా నయిపోయిరి. ఆయన కల ములో నట్టి పాటవ మున్నది. కన్యాశుల్కము తరువాత వేదమువారి ప్రతాపరుద్రీయము కొంత ఖ్యాతిగడించుకొన్నది. ఎవరెన్ని వ్రాయు నిండు! అప్పారావుగారిదే యావిషయమున నగ్రస్థానము.

కాఁగా, నవ్యకవిత్వమునకు 'నాంది' పాఠము చేసినకవి అప్పా రావుగారే యని నూతన కవుల వ్యవహారము. "వైతాళికులను" మేలుకొలిపినవాఁ డనియు, మార్గదర్శియనియు, చక్కని వాడుక భాషను ప్రవేశపెట్టి ముత్యాలసరాలు కూర్చి భాషకు శాశ్వతోపకారము చేసిన వాఁడనియు నేఁటివారికి గురుజాడ కవిమీఁద మంచిప్రత్యయ మున్నది. "కొత్తపాటల మేలు కలయిక కొమ్మెఱుంగులు చిమ్మఁగా" వీరి కవిత యువకహృదయములఁ గదలించినది. క్రొత్తతీరు వృత్తములైనముత్యాల సరములతోఁ దెలుగునాఁట నొక సంచలనముఁ రేగినది. అప్పారాయ కవి నాశ్రయముగాఁ జేసికొని బసవరాజు, అధికార్లవారు మున్నగా గేయములు పాడఁజొచ్చినారు. కథారూపముగా విషయము ప్రబో ధించి దేశభక్తిని పుట్టించుటకు వీరి ముత్యాలసరములు తగినట్టు లుండును.

దేశమును ప్రేమించుమన్నా, మంచి అన్నది పెంచుమన్నా
వొట్టిమాటలు కట్టిపెట్టోయ్ ! గట్టిమేల్ తలపెట్టవోయ్ !

*

పాడిపంటలు పొంగిపొర్లే, దారిలో నువు పాటు పడవోయ్
తిండి కలిగితె కండ కలదోయ్, కండ గలవాడేను మనిషోయ్ !

*

యీసురోమని మనుషులుంటే, దేశమేగతి బాగుపడనోయ్ ?
జల్దుకొని కళలెల్ల నేర్చుకు, దేశిసరుకులు నింపవోయ్ !

*

దేశాభిమానం నాకు కద్దని వొట్టిగొప్పలు చెప్పుకోకోయ్,
పూనియేదైనాను వొకమేల్ కూర్చి జనులకు చూపవోయ్ !

*

ఆకులందున అణగి మణగీ కవితకోవిల పలకవలెనోయ్,
పలుకులను విని దేశమం దభిమానములు మొలకెత్తవలెనోయ్

ఈగీతములలో రసికమానసముల లోఁతులు కదలించు శక్తియంతగా లేకున్నను, దేశీయులను మేలు కొలుపఁగలశక్తియేదో యున్నది. మరల నీ దిగువగేయము పాడుకొనుఁడు కొంత యెదలోఁతులకుఁ జొచ్చుకొను గుణ మీ పాటలో నున్నది.

ప్రేమ పెన్నిధి, గాని యింటను
నేర్పరీకళ, ఒజ్జ లెవ్వరు
లేరు, శాస్త్రము లిందు గూరిచి
తాల్చె మానము, నేను నేర్చితి
భాగ్యవశమున కవులకృపగని ;
హృదయమెల్లను నించినాఁడను

ప్రేమ యను రతనాల, కొమ్మా!
తొడవులుగ నవి మేన తాల్చుట
మొటుల నంటివో, తాల్చితదె, నా
కంట చూడుము! సతులసా రను
కమల వనమునకు పతులప్రేమయె
వేవెలుగు!

ప్రేమ కలుగక బ్రతుకు చీకటి!

కవిత్వము రసికాధికారులకే కాక సాధారణులకుఁగూడ నుపకరింప వలయునని తలఁపు అప్పారావు పంతులుగారిలో నుండి వ్యవహార భాషలో నెన్నో గీతములు వారిచే వ్రాయించినది. వీరి 'నీలగిరి పాటలు' ప్రసిద్ధిలోనికి వచ్చినవి. వీరిపాటలు నాటకములు సంఘసంస్కారమున కుపయుక్త మగునటులు వ్రాయఁబడినవి. చాటుమాటులు లేకుండ సూటిగా అప్పారావుగారు చెప్పఁదలంచిన విషయమును చెప్పఁగలరు ఆయన పాటలతోఁగంటె "కన్యాశుల్క నాటకము"తో నమృతకీర్తి నైనటులు భావించెదము.

విజయనగర కళాశాలలో నుపన్యాసకులు గాను, ఎస్టేటు ఎపిగ్రాఫిస్టు గాను, శ్రీమదానందగజపతి ప్రాణస్నేహము గాను, తెలుఁగు దేశములో నముదాత్త వ్యక్తిగాను, కన్యాశుల్క కర్తగాను విస్మరింపరాని వారు అప్పారావుగారు.

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

1895

వెలనాటి శాఖీయులు. తండ్రి: శోభనాద్రి. జన్మస్థానము : నందమూరు. నివాసము: బెజవాడ. జననము: 1895 సం. గ్రంథములు:- నవలలు: ౧. వేయిపడగలు ౨. చెలియలికట్ట ౩. మాబాబు ౪. ఏకవీర ౫. వేబుదొంగలు ౬. హాహాహూహూ ౭. స్వర్గానికినిచ్చెనమెట్లు ౮. ధర్మచక్రము-ఇత్యాదులు. నాటకములు :- ౧. నర్తనశాల ౨. సౌప్తికప్రళయము ౩. అనార్కలీ ౪. వేనరాజు. ౫. త్రిశూలము. ౬. కళింగరాజ్యము-ఇత్యాదులు. పద్యకావ్యములు :— ౧. ఆంధ్రప్రశస్తి ౨. ఆంధ్రపౌరుషము ౩. గిరికుమారుని ప్రేమగీతాలు ౪. వరలక్ష్మీత్రిశతి ౫. శృంగారవీధి, ౬. విశ్వేశ్వర శతకము. ౭. శశిదూతము ౮. ఋతుసంహారము. ౯. శ్రీమద్రామాయణ కల్పవృక్షము మున్నగునవి. పాటలు :— కిన్నెరసానిపాటలు. కోకిలమ్మ పెండ్లి. ఖండకావ్యములు, కథలు, వ్యాసములు మున్నగునవి శతాధికము.

శ్రీవిశ్వనాథ సత్యనారాయణగారిని నవలారచయిత లెఱుఁగుదురు. నాటకకర్త లెఱుఁగుదురు. ప్రబంధకవు లెఱుఁగుదురు. పత్రికాసంపాదకు లెఱుఁగుదురు. ఉపన్యాసకు లెఱుఁగుదురు. విమర్శకు లెఱుఁగుదురు. సనాతను లెఱుఁగుదురు. సంస్కర్త లెఱుఁగుదురు.

సత్యనారాయణగారు నేఁటి యాంధ్రసారస్వతమున విశిష్టస్థానము నాక్రమించిన రచయిత. వీరికి నవీన వాఙ్మయముపై నెంత యభిమానమో, ప్రాచీనసాహిత్యములో నంత యభినివేశము. వీరి కవిత్వములో నాముక్తమాల్యదా కాఠిన్య ముండును ; పెద్దనగారి ముద్దుపలుకుల పొందికయు నుండును. ప్రాయికరచన గ్రాంథికము. వ్యావహారికము నిషిద్ధము కాదు. నవ్య కవుల ఖండకావ్యముల ధోరణి చక్కగా సాగింతురు. గేయములు హాయిగా వ్రాయుదురు. శతకములు వ్రాసిరి. రామాయణకల్పవృక్షము మహాప్రబంధముగా రచించిరి.

ఆంధ్ర భాషోద్ధారకులలో "కాశీనాథుని వా" రెట్టివారో, ఆంధ్ర భాషా కవులలో విశ్వనాథవా రట్టివారు. నాగేశ్వర రావుగా రాంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తును గౌరవించిరి; నవ్యసాహిత్యపరిషత్తు బహూకరించిరి; కాంగ్రెసుతోఁ గేలు గలిపిరి. మఱియొక పక్షమును మర్యాద చేసిరి. మంచియే వారి కుపాదేయము. 'విశ్వనాథ' కవికిని సనాతనాధునాతన కవితల యందు సమభావమే. కాశీనాథునివారు శైవమతావలంబకులు. విశ్వనాథ వారి 'త్రిశూలము' గొప్పనాటకము.

కవి వివిధవిషయ నివిష్టబుద్ధి కావలయును. అట్టివారు నేఁటికవులలో లెక్కకుమాత్రమే కలరు. వారిలో సత్యనారాయణ గా రొక్కరు. నేఁడు ప్రాచీనకవితలను 'హూష్' అనువారుకొందఱును, నవీనకవిత్వమును 'అబ్బే' యనువారుకొందఱును. వారికి రసాస్వాదకులలో గణన యుండదు. సారస్యమెచట నున్నదో యరసి దాని నాస్వాదించుట రసికధర్మము. పూర్వ-నవ్యవిచారణముతో నతనికిఁ బనియుండ రాదు.

పద్యము వ్రాయు కవి గద్యము వ్రాయలేకపోవచ్చును. గద్యము రచించుకవికిఁ బద్యము సాగకపోవచ్చును. గద్యపద్యరచయిత యైనను నాటకము రచింపలేకపోవచ్చును. నాటకకర్త విమర్శనశక్తి కలవాఁడు కాకపోవచ్చును. సర్వతోముఖసమర్థత కలవాడు దీక్షతో గ్రంథములు వ్రాసి లోకమునకందీయఁజాలక పోవచ్చును. ఇవన్నియుఁ బట్టిననాఁడు సమగ్ర కళాప్రపూర్ణుఁడైన జాబిల్లివంటివాఁడు. సత్యనారాయణగారు నవలారచయితలలో నేఁడు మంచిపేరు సంపాదించుకొన్నారు. ఆయన 'వేయి పడగలు' మెచ్చుకొని ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయము పసదన మిచ్చినది. విశ్వవిద్యాలయముమెప్పు మనకక్కఱలేదు. అది యొక 'నవల' మాత్రము కాదు. ఆంధ్రవిజ్ఞానసర్వస్వమునకు మాఱుపేరుగా వెలసిన గ్రంథము. దానిలో సత్యనారాయణగారి సారస్వత-సాంఘిక సిద్ధాంతము లన్నియుఁ గరడుగట్టియున్నవి. గొప్ప యెత్తుగడతోఁ గడదాఁక

సూత్రవిచ్ఛిత్తి జరుగకుండఁ జూచుకొనుచు నిట్టి మహత్తరగ్రంథము సంధానించుట కష్టమైన కృషి. ఈ కృషిలో వీరి ప్రాపంచిక విజ్ఞానము పంట పండినది. సత్యనారాయణగారి వచన రచనలో నొక క్రొత్తదనము, చిక్కఁదనము గోచరించును. తిక్కనపద్యరచనలోవలె వీరి రచనలోఁ గ్రియాపద బాహుళ్యము. ఎక్కడికక్కడ భావము తెగిపోయి పాఠకునిలో మెల్ల మెల్లగాఁ జొచ్చుకొనును. ఈయన భావన యగాధమైనది. దానిని భాషలోఁ బెట్టునపుడు కొంత క్లిష్టతయనివార్యము 'పాషాణపాకప్రభువు' అను ఖ్యాతి సత్యనారాయణగారికి వచ్చినది. ఆయన శిరీషకుసుమపేశలముగా వ్రాసికొని పోవుచుఁ బట్టరాని భావనాపథమునఁ బడినపుడు బ్రహ్మాండమువంటి సమాసము లుపయోగించును. ఆ యుపయోగము ప్రయత్నించి తెచ్చుకొన్నది కాదు. ఆయన కది యాజానజము. పద్య-గద్య రచనలు రెండింటను వీరీయాచారముతో సాగుదురు. గమనింపవలసిన దేమనఁగా, పాఠకుని నిలబడనీయకుండ లాగుకొని పోవుశక్తి వారి వచనములోఁ బ్రచురముగా జాలువాఱు చుండు ననుట. ఈ ధోరణిలో 'వేయిపడగలు' గాక, మఱి యెన్నో నవలలు వీరు రచించిరి. 'చెలియలికట్ట' సాంఘికము. 'ఏకవీర' పై నవలల యెదుటఁ బసిబిడ్డయే కాని విశ్వనాథవారి 'నవలా' సంతానములో నిది మెఱికవంటి రచన. చరిత్రాత్మకమైన యీకూర్పులో అప్రసిద్ధములై యణఁగియున్న దేశమర్యాదలు పెక్కు పేర్కొనఁబడినవి. ఆంధ్రుల పరిపాలనము, వారిప్రతిభ యిందురమణీయ దృశ్యముగాఁ గనఁబడును. కథాసంవిధానము, పాత్రపోషణము గొప్పవి. 'ఏకవీర' లో సందర్భోచితముగా వర్ణితమైన కూచిపూఁడి భాగవతుల భామ కలాపము, గొల్ల కలాపము సత్యనారాయణగారి ప్రాచీన కళాభిజ్ఞతకు గుఱుతులు. 'ఏకవీర' యే విశ్వనాధవారికి 'నవలా' కారులలో కురిచీ వేయించి కూర్చుండఁబెట్టినది. తరువాత వేయి పడగలతోఁ

ప్రధానపీఠాలంకరణము. 'చెలియలి కట్ట' లో రత్నావళిని సాహిత్య వేదినిగాను కవయిత్రిగాను వీరు చిత్రించిరి. శాస్త్రి రత్నావళికిఁ జదువు చెప్పెనని చెప్పుచు ఆంగ్లకవులు, ఆంధ్రకవులు, వివిధకావ్యములు మున్నగా నెన్ని సంగతులో జోడించిరి. ఏదో విధముగాఁ బ్రతికథనమునను సాహిత్య వాసన యనుబంధింపఁజేయుట వారి యలవాటు. వేయి పడగలలోని ధర్మారావు మహోత్తమాదర్శములుగల భాషావేత్తగాఁ జిత్రితుఁడు. అతఁడు ఆముక్తమాల్యద—పాండురంగమాహాత్మ్యము, భాగవతము మున్నగు తెలుఁగు గ్రంథములమీఁద లోఁతయిన చర్చలు చేయును. విగ్రహారాధనము, స్త్రీస్వాతంత్ర్యము మొదలయిన సమస్యలెన్నో యిందు విమృష్టములు. ఆయా సిద్ధాంతములు ప్రదర్శించునపుడు సత్యనారాయణగారి కలము మెలఁకువతోఁబొలపముగా సాగును.

విశ్వనాథవారి నాటకములలో 'నర్తనశాల' కు మంచిపేరు వచ్చినది. ఉత్తరా పాత్ర ప్రవేశ మా నాటకమున కొక మెఱుఁగు తెచ్చినది. క్షేమేంద్రుని మెప్పింపఁగల యౌచిత్యశోభ సత్యనారాయణగారి రచన కందినది. అనార్కలీ, వేనరాజు, త్రిశూలము గొప్ప నాటకములు. "త్రిశూలము" ప్రారంభమున వీ రిటులు చెప్పుకొనిరి.

> నన్నెఱుఁగరొ ! యీ తెల్గునాఁట మీరు
> విశ్వనాథ కులాంభోధి విధుని బహు వి
> చిత్ర చిత్ర ధ్వని బహు విచ్ఛిత్తి మన్మ
> హాకృతి ప్రణేత సత్యనారాయణకవి.

నాటక నవలారచనలలో నందెవేసిన యీ చేయి పద్యకావ్యరచనలోఁ గూడఁ బటుతరమైన పదవి నందుకొనఁగలుగుట విశేషము. సత్యనారాయణగారి ఆంధ్రప్రశస్తి, ఆంధ్రపౌరుషము తొలినాళ్ళలోఁ బారాయణ గ్రంథములుగా నుండెడివి. ఎందఱికో యందలిపద్యములు కంఠస్థ

ములు. జాతీయ కవితాశాఖనధిష్ఠించి యాలపించిన కలకంఠములలో విశ్వనాథకవి తొలివాఁడో, మలివాఁడో !

సీ. గోదావరీ పావనోదార వాఃపూర
మఖిలభారతము మాదన్ననాఁడు
తుంగభద్రాసముత్తుంగ రావముతోడ
కవులగానము శ్రుతి గలయునాఁడు
పెన్నానదీ సముత్పన్న కైరవదళ
శ్రేణిలోఁ దెన్గు వాసించునాఁడు
కృష్ణాతరంగ నిర్నిద్రగానముతోడ
శిల్పము తొలి పూజ సేయునాఁడు
అక్షరజ్ఞాన మెఱుఁగదో యాంధ్రజాతి?
విమల కృష్ణానదీ సైకతములయందు
కోకిలపుఁబాట పిచ్చుకగూండ్లు కట్టి
నేర్చుకొన్నది పూర్ణిమా నిశలయందు.

'వేఁగిక్షేత్రము' పురావైభవము తలఁచుకొని విశ్వనాథకవి గుండె జల్లుమన్నది. ఆర్ద్రమానసుఁడైన కవి కార్చిన వేఁడి కన్నీళ్ళు కరళ్లుకట్టి యిట్టులు పద్యము లయినవి.

సీ. ఏరాజు పంచెనో యిచట శౌర్యపుఁ బాయ
సమ్ములు నాగుల చవితినాళ్ళ
ఏ యొజ్జసంజలో నెలమి పల్లవరాజ
రమణులు కాళ్ళఁ బారాణు లిడిరొ
చిత్రరథ స్వామి శ్రీరథోత్సవములో
తెలుఁగుపిల్లలు కత్తిత్రిప్పిరెపుడొ
యే. రెండు జాముల యినుని వేఁడిమి వచ్చి
కలిసిపోయెనొ త్రిలింగ ప్రభువుల

నాఁజగచ్ఛ్రేయసంబులై యలరు తొంటి
వేంగిరాజుల పాదపవిత్రచిహ్న
గర్భితమ్మైన యీ భూమి ఖండమందు
నశ్రువులు జార్తు జీవచ్ఛవాంధ్ర జనులు.

♦

ఇట వేఁగీశుల పాదచిహ్నములు లేవే ! లేవుపో ! భావనా స్ఫుట మూర్తిత్వమునైనఁ బొందవునదో పూర్వాహ్ణదుష్కాలపుం ఘటికల్ గర్భమునం దిముడ్చుకొనియెం గాఁబోలు నీపల్లెచో టట లోకాద్భుతదివ్య దర్శన మఁటే యాభోగ మేలాటిదో !

♦

సీ. ఈ నా పదార్పితక్షోణి నేరాజు ధ
ర్మాసనం బుండి స్మృత్యర్థ మనెనో,
ఈ నా దృగావృతంబైన భూములలోన
నే శౌర్యధనులు శిక్షింపఁబడిరో,
ఈ నా శరీరమం దివతళించిన గాలి
యెంత పౌరాతన్య మేచుకొనెనో,
ఈ నా తనూపూర్ణమైన యాకాశమ్ము
నే క్రతుధ్వనులు శబ్దించినవియొ

అస్మ దజ్ఞాత పూర్వ దివ్యత్వ మొప్పు
నీ పునీతావనీఖండ; మిచట నిలిచి
యస్వతంత్రత దొరలు నా యాంధ్రశక్తి
నన్నుఁ గంపింపఁ జేయుచున్నది భృశమ్ము.

ఈ రకమైన కవితాశయ్య భావులకుఁగాని దొరకని భావపటుత్వము కలది. అన్వయములోఁ గొంత కఠినత, పదప్రయోగములోఁ గొంత బిగువు నుండుటచే 'విష్ణుచిత్తీయ' పాకము వలె వీరిది సుఖము మరగిన సుకుమారులకు ఆపాతమధురముగా నుండఁజాలదు. సత్యనారాయణ

గారు సంస్కృతవాణి నెంత స్వాధీనముఁ జేసికొనివాడుదురో, జాను తెనుఁగు కూడ నంత ప్రీతితో వాడఁగలరు. "మూఁగనోము" నుండి రెండు పద్యములు:—

బియ్యపు గింజలన్ జిగురు పేడిన గందపు పచ్చి బొట్టుతో
తియ్యని చిన్ని నీ నొసలి తీరులు కుంకుమ తీర్చి ముంగిలన్
తొయ్యలి! నోము చాటికలతో పసపాడిన ముద్దరాలు నీ
వయ్యెద వ్రాల నీవు నతి పట్టిన దీవన లీయఁ జూచెదున్!

♦

నీ తెలిపట్టు చీర మెయి నిడలు పారి ముసుంగు సంజ క్రొం
బూతల తెల్ల లే మొగిలు పోలిక వాలిక గాలిఁ దూలిపో
నేత జెడంగు కుచ్చెలలు నీచిఱుకాళ్ళుల ముద్దు తోఁచెనో,
లేఁతపొరాడు వయ్యెద చలించిన పచ్చని తాళి తోఁచెనో!

ఈతీరుగా 'విశ్వనాథ' కవి కవితా హేతి రెండువైపులవాఁడికలది. శృంగారవీధి — శశిదూత్యము — ఋతుసంహారము ఇత్యాదులలోని కవితారీతిలో నీరెండురకములైన రచనలు కనఁబడుచుండును. ఈయన వ్రాసిన యెన్నో కావ్యఘట్టములు భట్టి కావ్యమును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చు ప్రయోగములతో నిండియుండును. నేఁటినాఁటి సాధారణ కవులు, అసాధారణ కవులుకూడ వీరివలె ప్రయోగ వైచిత్రీవ్యామోహము కలవారు తక్కువ. దాక్షిణాత్యులవలెఁ బ్రియతద్ధితులు వీరు. రామాయణ కల్పవృక్షముచూచి చెళ్ళపిళ్ళ వెంకటశాస్త్రిగారన్నారఁటచమత్కారమునకు: "ఈగ్రంథమునకు వైశ్వనాథ సాత్యనారాయణీయ—మని పేరు పెట్టుట బాగుగనుండు" నని — రామాయణ పీఠికలో వీరు వ్రాయుచున్నారుగదా,

నన్నయ్యయుఁ దిక్కన్నయు
నన్నావేశించిరి పరిణాహ మనస్సం

ఛన్నశీ వారలుపోయిన
తెన్నున మెఱుఁగులను దీర్చి దిద్దుచుఁ బోదున్.

నన్నయ తిక్కనల యొరవడి సత్యనారాయణగారి కవితకు శయ్యా సౌభాగ్యములోనా? భావనావైభవములోనా? యని మనసంశయము. అక్కడక్కడ నన్నయ్య తిక్కనల నడకతో నున్నకొన్ని పద్యము లున్నవి కాక! మొత్తముమీఁద సత్యనారాయణగారి కవితాశయ్యకు రామకృష్ణుఁడు- కృష్ణరాయలు- శ్రీనాథుఁడు- నాచన సోమనాథుఁడు వీరు మూల కవులుగాఁ దోఁచెదరు. ఇఁక, భావనా వైభవములో వీరి దొక ప్రత్యేకత. "దీప్తిశాలాతమువోలె నామది విలంబన మోర్వదు నిత్యవేగి నాచేతము శబ్దమేరుటకుఁ జిన్నము నిల్వదు భావ తీవ్రతన్" అని రామాయణ పీఠికలో. ఇంత భావతీవ్రతగల కవి శబ్దము లేరుకొని శైలియే పరమార్థ మనుకొన లేఁడు. అది యటుండె.

శ్రీ సత్యనారాయణగారి కవితాగురువులు చెళ్ళపిళ్ళవారు. వేంకట శాస్త్రిగారిని గూర్చిన యీకవి హృదయము మహోదాత్తమైనది.

తనయెదయెల్ల మెత్తన కృతప్రతిపద్యము నంతకంటె మె
త్తన తనశిష్యులన్న నెడఁదం గలప్రేముడి చెప్పలేని మె
త్తన యయి శత్రు పర్వత శతారము సత్కవి చెళ్ళపిళ్ళ వేం
కన గురువంచుఁ జెప్పికొనఁగా నది గొప్ప తెలుంగునాఁడునన్.

♦

అల నన్నయ్యకు లేదు తిక్కనకు లేదా భోగ మస్మాదృశుం
డలఘుస్వాదు రసావతార ధిషణా హంకార సంభార దో
హల బ్రాహ్మీమయ మూర్తిశిష్యుఁడయినాఁ డన్నట్టిదావ్యోమపే
శలచాంద్రీ మృదుకీర్తి చెళ్ళపిళవంశస్వామి కున్నట్లుగన్.

ఈ రెండవపద్యములో సత్యనారాయణగారి కవితాహంకారమురూపము కట్టియున్నది. ఈఅహంకారము వాస్తవమైనదే కాని, యుండరాదిని

కాదు. సత్యనారాయణగారి 'అహం' కారము కేవల కవితాపరము, లౌకికము నగు నర్థము కలదికాదు. ఆయన సత్యమైన 'అహం' పదార్థ జిజ్ఞాసకలవ్యక్తి. రామాయణ కల్పవృక్షము బాలకాండాంతమున నిట్లు విశ్వేశ్వర ప్రార్థనము చేసినారు.

అమరీ కైశిక పారిజాత కుసుమోహాస్వాదు వీబాలకాం
డము నీభక్తుఁడు శోభనాద్రి దగు సంతానంబు జన్మాద్యపా
యము తప్పించుత! యెన్నిపుట్టువుల పెట్టితిన్ శివా! యేమి కా
మము!కోపంబది యేమి? యేమియగునీ మాత్సర్యమోహాలో, ప్రభూ!

ఇది మెచ్చెదరో మెచ్చరో
యిదియును జదివెదరు చదువరేలా నాక
య్యది? నాయెద మీతో రా
చెద నద్దానికి ఫలంబుఁ జెందించు శివా!

హాళిఁ జరించుఁ గావ్యరచనాత్త యశఃకృత నాకసౌఖ్య వాం
ఛా లులితంపుటాత్మయె పొసంగదు నాదెసఁ బొందుగాక ము
క్త్యాలఘ రాధినాయకుఁ డదంతయు; నాతపమెల్లఁ బండి యు
ద్వేలజనూరుజావితతి విచ్చెడినట్టు లనుగ్రహింపవే!

ఈవిధమైన కోరికతో 'విశ్వనాథ' కవి రామాయణము రచించెననఁగా నది కావ్య మాత్రము కాదు, రసాఖండమైన మహాకావ్య మాత్రముకాదు, ఆధ్యాత్మిక తత్త్వమునకు మహాభాష్య రచనయే కాఁగలదు. "కృతిచే సమాప్తమగుఁ గీరితిస్వర్గ దమంతె; సేవరింపను స్వర్గం బతియాతు. చింతనాగ్రస్థిత తేజము శివుఁడు సన్నుఁ జెందెడుఁ గాతన!" అన్నవాంఛ యుత్తమజాతి మహాకవికిఁ గాని పొడమదు. "అనృషి కావ్యము రచింపలేఁ" డను మాటవరుసకు నిట్టిసందర్భములో నెంతో చెప్పవలసినది యున్నది! అందఱు రచయితల

నుండి కొన్ని పద్యములేఱి పాఠకుల ముచ్చటకై యిచ్చుట యీ రచనలోని యాచారము. ప్రసంగములో సత్యనారాయణగారి పద్యములు మున్నే కొన్ని యెన్నితిని. వారి ప్రత్యక్షరము నెన్నఁ దగ్గదే యైనను 'రామాయణ కల్పవృక్షము' నొకకొమ్మదులిపి కొన్ని పూలు రాలిచెదను.

క. పరసుఖ దశా పరీశా
క రామణీయక మెఱుంగుఁ గచసాన్నిధ్యా
త్తరమణిఁ బ్రథమ స్పర్శ
ప్రరూఢి మెడవాలిచె సూత్రబంధన వేళన్.

గీ. కరరుహాంబులు చర్మంబు గాకపోవొ
నవియుఁ బులకించునేమొ ప్రియాంగళా త్త
మైన స్పర్శసుఖాప్తిఁ బ్రియాంగళంబు
నంటి బాధించు వీని కేలా ! సుఖంబు.

క. తలఁ బ్రాల వేళఁ బఱచును
నలఘుచ్ఛవి నెగురు ముత్తియంబుల మిసచే
నలు కేళకుళులు వాలిచెను
నలుగురు దంపతులు మోహన స్తంభములై.

గీ. నాలుగవ పాలుగా నింద్రనీలమణులు
మణులు కలియంగఁబోసిరో యనఁగ బొలిచె
ముత్తెములు చతుర్దంపతి ముగ్ధతను స
మాత్తనీల రక్తచ్ఛవుల్ హత్తుకొనఁగ.

గీ. అలుపములు రెండు మూఁడు ముత్యాలు నిలిచి
సీతపాపటలోఁ జిఱుచెమట పోసె
హత్తుకొని గందపూఁత ముత్యాలు రెండు
రామచంద్రుని మేనఁ దారకలు పొలిచె.

మ. పదిదోసిళ్లకు నొక్కదోసిలి ప్రతాపర్యంతమై సేసబ్రా
లోదిగించెన్ జనకాత్మజాత పతిపై నొయ్యారపున్ లజ్జయున్
జదురా తోల్తటి మెట్టు డిగ్గుచుఁ బ్రపా శైథిల్య మార్గంబునన్
బెద రావేళకుఁ దీరినట్టి కనులన్ వీక్షించుచున్ రాఘవున్.

ఆ। వె. చంద్రరేఖపైని సన్నని తెలిమొయి
ల్లాడినట్లు ముత్తియమ్ము లాడెఁ
దల్లి మేని పైని నల్లనియాకాశ
మట్లు రామచంద్రుఁ డందెయుండ.

ఉ. అల్లవివాహమంటపమునై చనుచోటికిఁ జిత్ర చిత్రముల్
కొల్లలుగాఁగ వచ్చె వెలుఁగుల్ వెసఁ బెండిలివారలెల్ల ద్యా
ర్వేల్లితదృష్టులై చినుకు వెక్కసమౌ చిఱు జల్లువానలో
ఫుల్లవిచిత్రవర్ణములు పూవులు చూచిరి లంబమాలలన్.

క. ప్రతిచైత్రశుద్ధ నవమికి
వితతంబుగఁ దెలుఁగునేల విరిసెడుజల్లుల్
సితముక్తా సదృశంబులు
ప్రతనులు తలఁబ్రాలవేళ వచ్చెఁ జిటపటల్.

* * *

సత్యనారాయణగారి కిన్నెరసాని పాటలు తెలుఁగునాఁటఁ బ్రాకినవి. సభలలో నాయన యుపన్యాసము చెప్పి యూరకున్న తరువాతనో నట్ట నడుమనో సభ్యులలో నెవరో లేచి కిన్నెరసాని పాటలు పాడవలయునని కోరుదురు. ఆయన వీలుగా నున్నచోఁ బాడుదురు. లేనిచో కన్ను మందురు. 'విశ్వనాథ' కవి యుపన్యాసవాణి పటుత్వము కలది. అధ్యక్ష్యము వహించుటకుఁదగిన బిగువు వారిలో నున్నది. "విప్రుని యాలుకయుఁ దృణవాలుతాశనంబు దీర్ఘమగునె !" ఈమొటుకకలవానికి సత్యనారాయణగారు వెన్నవంటిహృదయము కలవారు.

నన్నయ ప్రసన్న కథాకలితార్థ యుక్తి, 'నానారుచిరార్థసూక్తినిధి' అను సత్యనారాయణగారి విమర్శనములు, అభిజ్ఞానశాకుంతలముపై వ్రాసిన విమర్శనము మఱియు ననేకములు ప్రసిద్ధములై యున్నవి. అమృత శర్మిష్ఠ, గుప్తపాశుపతము, సంస్కృత నాటకములు రసోత్తరములై వీరి సంస్కృత భాషావైదుష్యమునకుఁ దార్కాణముగా నిలచుచున్నవి. లోకోత్తర ప్రతిభాసంపన్నుఁడైన సత్యనారాయణగారి శ్రీమద్రామాయణ కల్పవృక్షము 1972 లో జ్ఞాన పీఠ బహూకరణము నందుకొనెను. ఇట్టి యత్యున్నత కోటిసత్కారము తెలుఁగులో నందుకొన్న వారు మఱిలేరు. కవిసమ్రాట్ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు ఆంధ్ర ప్రదేశాస్థాన కవి పీఠము నలంకరించి యున్నారు.

కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి

1880

పాకనాటిరెడ్డి. తండ్రి: సుబ్రహ్మణ్యారెడ్డి. జన్మస్థానము: కట్టమంచి. నివాసము: చిత్తూరు. జననము: 1880. రచనలు: 1. కవిత్వతత్త్వ విచారము 2. వ్యాసమంజరి 3. ముసలమ్మ మరణము 4. నవయామిని [ఖండకావ్యములు] ఇత్యాదులు.

ఒకజాతీయ నాయకుఁడుగా, అంతర్జాతీయ రాజకీయవేత్తగానుండు వానిప్రశస్తి రామలింగారెడ్డిగారి కున్నది. రచయితగా ఆయనకుఁ గల ప్రసిద్ధియుఁ జక్కనిది. రెడ్డిగారు తెలుఁగువారే కాని, ఆంగ్లభాషా కోవిదులైన భారతీయు లేపదిమందిలోనో యొకరు. ప్రభుత్వము బహుమాన వేతన మీయఁగా 'ఇంగ్లండు' నకుఁ బోయి పాశ్చాత్య శాస్త్రతత్త్వము పుడిసిలించి వచ్చిన పండితు లీయన. ఖండాంతరములలో నున్నను, తెలుఁగుఁగలకండపుఁదీపి మఱచిపోయినవాఁడు కాఁడు. అది మన విశ్వవిద్యాలయపు భాగ్యము. రాధాకృష్ణపండితుఁడు 'ఆక్సుఫర్డు' లో వేదాంత విద్యాగురుత్వము వహించుచున్నను, కాశీ విశ్వకళా పరిషదుపాధ్యక్షతా పదవిలో నున్నను, రష్యా రాయబారిగా నున్నను ఆంధ్ర జనయిత్రి కడుపు చుమ్మఁలువాఱఁ గన్నబిడ్డఁడే !

మన రామలింగారెడ్డిగా రేండ్లతరమునఁ బాశ్చాత్యదేశమున నున్నవారైనను మానసములో మాతృపూజ మానలేదు. కళాపూర్ణోదయ కథా సంవిధాన సమీక్ష చేయుచునే యుండెడివాఁడు. "కవిత్వతత్త్వవిచార" బీజము లప్పుడే యాయన హృదయక్షేత్రమునఁబడినవి. పింగళి సూరనార్యునిపైఁ గట్టమంచి కవికి బ్రహ్మాండమంత ప్రేమ. అందువలననే యతనిలోఁ బొరపాటులని తోఁచినవి మొగమోటమి లేకుండ మొగము ముందఱఁ జెప్పివైచుటకు సాహసము. ఇది కొంద

ఆకు మోటుగానుండును గాని, కవితావిమర్శకున కుండవలసిన లక్షణ ములలో నిదియొకమంచిలక్షణము. ఆయనవిమర్శనములోఁ బాశ్చాత్య సంస్కారవాసన పాలు చాలఁగాఁ గనుపట్టుచుండును. ఆట్టులని, వారి సంస్కృతులన్నియు నితఁడు సహింపనేరఁడు. సహ్యముగాని శృంగారవర్ణనములు చేయుటను రామలింగారెడ్డి రోయును. ఈత్రోవకు గుఱిగాని వారొక భారత కవులే. వారిలోను 'కవిబ్రహ్మ' రెడ్డి గారి దృష్టిలో విశిష్టుఁడు. ఆంధ్రలోక పరిశుద్ధ తపఃపరిపాక రూపుఁడు-కవితాప్రపంచరవి" తిక్కనయేయఁట. తిక్కన కడిదియశః కాంతివలన వ్యక్తములైన విశేషములతో కవిత్వ తత్త్వ విచారము వీరు విరచించి రఁట. ఈతత్త్వవిచారములోఁ దేలిన సిద్ధాంతములపై రాద్ధాంతములు వెలువడకపోలేదు. అగుఁగాక! కట్టమంచి రచయిత యే సమీక్ష యైనను నిష్పాక్షికమై నిశితమైయుండుననుట నిర్వివాదము. రాజకీయ ముగాఁ గూడ రెడ్డిమాటలు సూటిగా, వేఁడిగా నాటుకొనుచుండును.

జాతీయ కవితాభిమాని యగు రెడ్డియూహాలో వేమనకవి కారణ విమర్శనశక్తికిఁ బట్టాభిషేకము చేసిన మహాత్ముఁడు, ప్రతిభాశాలియు నగు మహాకవి. "ప్రకృతి యనఁగా మనవారి కనేకులకు నిఘంటువు లలోనుండు ప్రకృతియేగాని, మూలింటికి బయటనున్న ప్రకృతియెట్టిదో తమసొంత కన్నులతోడఁ జూచిన పాపమునఁ బోరు. అట్టివారికి వేమన యనుసరణీయమైన త్రోవచూపినా డనుటలో నించుకయు గుణాధిక్య స్తుతి లేదు." ఇది కట్టమంచి విమర్శకుని వాఙ్మూలము. ఈ రచయిత అర్థశాస్త్రము నాంధ్రీకరించి యాకృతి స్మరణీయ యగు ప్రేయసి కొసఁగినాడు. దానికొఱకై వ్రాసిన యంకితపద్యములు పదో పండ్రెండో. అన్నియుఁ జక్కనివి. ఒక్కటిమాత్రము వ్రాసెదను.

కల్లోల మాలికాకరముల వీచుచు
నెలుఁగెత్తి పిలిచెడు జలధినుండి

నిండార నెఱపిన పండువెన్నెల డాఁగి
నవ్వెదు నాతోడ నభమునుండి
గుసగుసల్ వోవుదు కోర్కెమై సురభి శీ
తల మంద మారుతావళులనుండి
తేనెలఁ దావుల జానగు పువ్వుల హి
మాశ్రు లుర్లఁగఁ జూచె దవనినుండి
ఛట ఛటా రవరాజి ప్రస్ఫుటముగాఁగ
ననుచితముసేయఁ గోపింతు వగ్నినుండి
సకల భూత మయాకార సార మహిమ
నీవు లేకయు నాకు నున్నా వెపుడును.

*

'నవయామిని' రామలింగారెడ్డిగారు 1936లో రచించిన ఖండ కావ్యము. ఇదిబిల్హణీయ కావ్యమునకు మార్పుచేసిన కథాసందర్భము గల కృతి. ప్రాచీనకావ్యమగు బిల్హణీయము అనాదరణీయమైన కావ్యమనియు, మంచిదికాదనియు, కల్పన సత్యమునకు నైజమునకు విరుద్ధమనియు రెడ్డిగారి యభిప్రాయము. ఆకథ నంతను సొంతయూహతో మార్పుచేసి 'నవయామిని' కూర్పులోఁ బ్రదర్శించినారు. రెడ్డిగారి భావాంబరవీథి విహరించు యామినీ బిల్హణుల ప్రకృతులివి :—

౧. బిల్హణుఁడు:— పండితుఁడు. వయస్సు చెల్లినవాఁడు కాకున్నను కొంతవరకు ముదిరినవాఁడు. ధర్మబుద్ధి నిగ్రహాశక్తి ఏమాత్రములేని విషయలోలుఁడుకాఁడు. నిజశీలము చలితమయ్యె నేని పురాలోచనమై సమర్థించుకొనఁజాలిన నిగ్రహావరుఁడు.

౨. యామిని:— వయస్సునను, వర్తనమునను ఆర్య. పరిశుభ్రమనోగతి గలది. సచ్ఛీల. గయ్యాళికాదు. మృదుత్వము స్థిరత్వము కలిసిన హృదయము కలది. భావములు వెన్న. పల్కులు తేనెలు. ధర్మసంకల్పము వజ్రము వంటిది.

ఈ ప్రకృతులు గల నవయామినీ- బిల్హణులతో నీ కావ్యము రెడ్డిగారు సంతరించిరి. కథానిర్మాణము ప్రకృతము మనము చూడ వలదు. ఆయన కటులు తోఁచినది. పూర్వపు బిల్హణీయకథ యనౌచితీ దుష్టమని యాయన నమ్మినాఁడు. కాదుకాదని విమర్శకులు వాదములు చేయుచున్నారు. పోనీ! అందలి కవితావైభవ మెట్లున్నది! ఈ ఖండ కృతిలో మొత్తము ముప్పది పద్యములకంటె మించిలేవు. కాని మంచి కండగల రచన.

పరవశుఁడగాక యిన్నేండ్లు బ్రతికి, నేఁడు
నాకు నీవశంబగుట సంతసము కాని;
కాఱుతప్పి, కాలము సెడి కర్షకుండు
విత్తు చల్లిన ఫలమున్నె ? వెఱ్ఱిగాదె?

♦

నీవు మనోజ్ఞ మూర్తివి, వినిర్మల కీర్తివి జ్ఞానమందు వి
ద్యా విభవంబునందుఁ బరమాద్భుతశక్తివి: నాకుఁ జూడఁగా
దైవముఁ, దండ్రియున్, గురువుఁ,దల్లియు నీవ సఖుండవున్ సదా
కావున సాహసించితిని కర్మము ధర్మము పూని తెల్పగన్.
నీప్రతిబింబమగద నే
నో పావనమూర్తి, కినియనోపుదె నాపై
నీపోషించిన లతికను
నీ పట్టున నలరనిమ్ము నిర్మల నియతిన్.

♦

చిఱునవ్వు రేకులఁ జెన్నారు మొగము దా
మర సౌరభము మది కరఁగ నాని
కలికి తనము మీఱుఁ దెలివి మెఱుంగులఁ
జెలఁగించు కనుల కాంతులకుఁ దలరి

నవ్యముల్ హృద్యముల్ నర్మగర్భితములౌ
తళుకు పల్కులఁ దీపిఁ దవిలి చిక్కి
మనసు మైనము చెంద మచ్చుమాయలఁ జల్లు
తెలియని ముగ్ధ చేష్టలకు భ్రమసి
బుద్ధి వెనుకకుఁ జిత్తంబు ముందునకును

బోవు భిన్నత శాంతి గోల్పోయి, తగును
దగద యను నిలుకడ లేమిఁ దాల్మి వాలియుఁ
గోర రాదని తెలిసియుఁ గోరినాఁడఁ
జేర రాదని తెలిసియుఁ జేరనాఁడ.

♦ ♦ ♦

మెత్తని, తియ్యని, చల్లని
చిత్తము, జిఱునవ్వుల రుచులు, సిగ్గు మొగముఁ, గ
న్నెత్తని రూపము, హృదయో
న్మత్తతఁ గలిగింప నిట్టి మాటలు ప్రేలెన్.

♦ ♦ ♦

రెడ్డిగారి రచనలలో 'మునలమ్మ మరణము' నకు మంచి యశస్సు వచ్చినది. ఈ చిన్నకబ్బము చెన్నపురి క్రైస్తవ కళాశాలకు సంబంధించిన ఆంధ్రభాషాభిరంజనీ సమాజము నెలకొల్పిన బహుమానకావ్యపద్ధతిలో నెగ్గినది. నాఁడు తత్సమాజపోషకుఁడు సమర్థి రంగయ్యసెట్టి.

బ్రౌను దొరగారు ప్రకటించిన 'అనంతపురచరిత్ర' యను గ్రంథము నుండి యీ యితివృత్తము కైకొనఁబడె నని రెడ్డిగారు పీఠికలో వ్రాయుచున్నారు. ఈకృతి బాల్యములో రచింపఁబడినదగుటచేఁ బ్రాచీన కావ్యానుకరణఫక్కి ముప్పాలుగానుండెను. హృదయమునూపించు క్రొత్త వర్ణనములును గలవు.

మచ్చునకు :—

లేఁగమైనాకుచు లీలమై మెడ మలం
  చిన గోవుఁ బిండెడు వనరుహాక్షి
బొండు మల్లెల తోఁటఁ బువ్వులు గోయుచు
  వనలక్ష్మి యన నొప్పు వనజగంధి
బీదసాదుల నెల్ల నాదరించుచుఁ గూడు
  గడుపారఁ బెట్టెడు కన్నతల్లి
వ్యాధి బాధల నెవ్వరైన నడల రెప్ప
  వేయక కాచెడు వినుత చరిత
బిడ్డ లెల్లరు తమవారి విడిచి చేరఁ
జంక నిడుకొని ముద్దాడు సదయహృదయ!
అమ్మ! నీ కిట్లు వ్రాయంగ నానె బ్రహ్మ
కనుచు నూరివారందఱు నడలియడలి.

♦

కన్నెఱ్ఱ వాఱిన ఖర కరోదయకాల
  మల్లన గ్రుంకు జాబిల్లి యనఁగ
జ్వాలదగ్ని శిఖలపై నెలనవ్వుతోఁ బోవు
  ధాత్రీ మహాదేవి తనయ యనఁగ
కెందామరల బారు సుందర మగు లీల
  నల్ల నల్లనఁ జొచ్చు నంచ యనఁగ
కాలమహా స్వర్ణకారకుం డగ్నిలోఁ
  గరఁగించు బంగారు కణిక యనఁగ
ప్రళయకాలానల ప్రభా భాసురోగ్ర
రంగ దుత్తుంగ భంగ సంవ్రాతములకుఁ
గలఁక నొందక దరహాస మలర, మంద
మందగతిఁ బోయి, చొచ్చె నమ్మగువ నీట.

ఈ తీరున విద్వాంసుఁడై కావ్యరచనము గావించిన కట్టమంచి కవి వంగడము సాహిత్యాభిరుచి కొన్ని తరములనుండి కలిగి వచ్చుచున్నది. దానికిఁ దారకాణగా మన రామలింగారెడ్డి యపుడపుడు వ్రాసిన కృతి పీఠికలలోని కొన్ని బంతులు గమనింతము.

"ఒకానొకప్పుడు శిష్యులైన కుప్పనయ్యంగార్లు బురదలో దిగఁబడి నడవఁజాలక, గనిమమీఁదఁ బోవుచుండిన రామలింగారెడ్డిగారిని [మన రెడ్డిముత్తాత] వచ్చి చేయూఁత నిమ్మని సంస్కృతములో నాక్రోశించిరి. ఆకూత సవ్యాకరణముగా లేనందున, దానిని దిద్ది పునశ్చరణము చేసిననేకాని రానని కోపించుకొనిరఁట. ఈయితిహాసము కుప్పనయ్యంగారే యొకానొకప్పుడు క్లాసులోఁజెప్పిరి. ప్రాణాలకైనను వ్యాకరణము హెచ్చేమో యీకాలపు గురువునకు! ఈయన మహాకవి యని మాబంధువులలో గొప్పప్రసిద్ధి. నేనుపుట్టిన లగ్నమును, మఱికొన్ని చిహ్నములును, భావిపాండిత్య సూచకములని కుప్పనయ్యంగార్లు వారిపేరు నాకు బెట్టిరి."

♦ ♦ ♦

"కవిత్వము మహాసాహస కార్యమని నాతండ్రికి భయము. ఒకవిధముగాఁ జూచిన నిజమే! కాని, వారి కారణములు వేఱు. విషగణములు పడి యెవరికేచేటు వాటిల్లునో యని వెఱుపు పెద్ద. తెనుఁగులో నాకుండు పాటవముఁ జూచి వీఁడెప్పుడు కవిత్వరచనకుఁ బ్రారంభించి నాశనమగునో యని దిగులు చెందుచుండును. సాక్షాత్తు తన కంఠ స్వరముతోనే తాను జదివెడు షాడ్కనే భారతమును నేను జదువునప్పుడు పరమానందమును, నీతుంటరి కవిత్వమును మొదలువెట్టి యిల్లు కూల్చునో యనుసంశయమును జనిపోవువఱకుఁ దాల్చియుండెను. కవిత్వ మనఁగా మరణయోగములలో నొకటి!"

"మాతండ్రి గారు ప్రచురించిన గ్రంథములు రెండు. భారతసార రత్నావళి, భాగవతసారముక్తావళి. సొంతకవనము పొంతఁబోఁగూడదను నియమముఁ దాల్చినవా రగుటవలన, నీ సంపుటీకరణములతోఁ దృప్తిఁజెందిరి."

♦ ♦ ♦

"ఆంధ్రలోక గురువులలో వేమన మొదటివాఁడందుమేని, సుమతి రెండవ వాఁడు ...... మావంశమున కేదివచ్చిన రానిండు. తెలుఁగు భాష యొక్కటిమాత్ర మక్షయముగ నిలిచియుండినఁ జాలును."

♦ ♦ ♦

రెడ్డిగారి 'వ్యాసమంజరి' యైదుఖండములుగా వింగడింపఁబడియున్నది. పూర్వఖండము, అభిజనఖండము, భాషాఖండము, ఆధునిక కవితాఖండము, సాంఘికఖండమునని—ఈరచనలన్నింటనొక్కొక్క క్రొత్తతెన్ను కనఁబడును. విషయము సూటిగా మొగమోటమి విడిచి వ్రాయుటలో రెడ్డిగారిదొక ప్రత్యేకత. ఆయనమాటలో వలె వ్రాఁతలో సున్నితమైన ధ్వనిమర్యాద యుండును; హాస్య రేఖలు నుండును. వచనపు నడక చాలదొడ్డది రెడ్డిగారి కలవడినది. పరిశుద్ధమైన లక్షణావిరుద్ధభాషలోనే వీరి రచనలెల్ల సాగినవి.

వీరి వ్యాసమంజరికి ఉపోద్ఘాతము వ్రాయుచు పింగళి లక్ష్మీకాంతముగారు: "విమర్శకులలో వీరికెంత ప్రాధాన్యమున్నదో వ్యాస రచయితలలోను అంతప్రాధాన్యమున్నది. సాహిత్యాంగముగాఁబరిగణింపఁదగినవ్యాసరచన ఆంగ్లభాషలోవలె మనభాషలో ఇంకను పరిణతావస్థకు రాకున్నను, జరిగినంతవఱకు దానిపెంపునకుఁ గారణభూతులైన విద్వాంసులలో వీరొకరు. గ్రంథములకుఁ బీఠికలువ్రాసినను పత్రికలకు వ్యాసములు వ్రాసినను, తాత్త్వికముగా విషయచాలన మొనర్చి పటుత్వముగల భాషలో సోపపత్తికమైన సిద్ధాంతము చేయునేర్పు వీరి

వాక్కునకు సహజగుణము. వీరివ్యాసములకు ఇదియే ప్రథమాలంకారము. రెండవది శైలి...” ఇత్యాదిగాఁ బ్రశంస చేసినారు.

ఉచితనియమనిబద్ధమయిన రెడ్డిగారివచనశైలిలో మాధుర్య రేఖలు తలచుగా నగపడుచుండుననుటలో నెవ్వరికి సంశయముండదు. ఈవిధముగా విమర్శకులలో, వ్యాసరచయితలలో, కవులలో నొక మంచి తావునేర్పఱచుకొన్న ‘కట్టమంచి’ రచయిత జీవితమును వేఱొక చూపుతోఁజూచినచో, ఆయన పెక్కేండ్లు ఆంధ్ర విశ్వ విద్యాలయోపాధ్యక్షతా పదవి నిస్సామాన్య ప్రతిభతోఁ బరిపాలించి, మైసూరు విశ్వవిద్యాలయమునకుఁ గూడ నదేపదవిలో నుండి సేవ గావించిన మహావ్యక్తి. ఈ రెడ్డివంటి స్వాతంత్ర్య కాంక్షిని తలచుగా మనము చూడఁ జాలము. రసలుబ్ధుఁడైన యాతని సౌహార్దము కొందఱభినవాంధ్రకవులకుమూలశక్తియైనది. రాయప్రోలు-అబ్బూరి-దువ్వూరి - పింగళి - మున్నగువారి యభ్యున్నతి కీయన ‘అసరా’ మేలయినది. సుప్రసిద్ధ కవులు విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు ‘ఋతుసంహార’ కావ్యము రామలింగారెడ్డి కంకితము చేసిరి – రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారు కట్టమంచి కవిని గూర్చి యిటులుట్టంకించిరి.

పిండీ పిండని పాఁడి యాఁబొదుఁగులన్ బింబింపఁ గాదంబినీ
కాండం బుర్వర పచ్చ కోకలను సింగారింప నీవేళఁ బూ
దండల్ దక్కను ద్వారబంధముల సంధానించి ప్రేమోదయా
ఖండ స్వాగత మిత్తు రాంధ్రు లనురాగస్ఫూర్తి రెడ్డ్యగ్రణీ!

♦ ♦ ♦

ఆజిన్ మార్గొమ్మగమీక, దిగ్విజయ కన్యా కంచుకంబౌ కుసుం
బా జెండా నెగఁగట్టి వాఙ్మయ నరో మాధ్వీ పిపాసారతిన్
మోజుల్ మీఱఁగ మాయనుంగుఁదెనుఁగుంబూఁదోటఁబోషించి రే
రాజుల్ తత్ప్రతిభాంక రెడ్డికులధీర ప్రాచురీచ్ఛాయ నీ
తేజోరూపమునందు చూచెదము ప్రీతిన్ రామలింగాగ్రణీ!

మల్లాది సూర్యనారాయణ శాస్త్రి

1880

వెలనాటివైదిక బ్రాహ్మణులు. తల్లి: వెంకమాంబ. తండ్రి: శ్రీరామావధానులు. జన్మస్థలము: చినకడియపులంక [దీనికిబుఱ్ఱిలంక-మల్లాదివారిలంక యని నామాంతరములు] జననము 20-2-1880 సం॥ ప్రమాధి మాఘశుద్ధదశమి. గ్రంథములు: ౧. సంస్కృతవాఙ్మయచరిత్ర [2 భాగములు. ఆంధ్రవిశ్వకళా పరిషత్ప్రచురణములు. ౧. వైదిక భాగము. ౨. లౌకిక భాగము] ౨. ఆంధ్రభాషానుశాసనము [2 భాగములు. చరిత్రాత్మక వ్యాకరణము] 3. ఆంధ్రదశరూపకము తెనుఁగు సేఁత] ౪. భాసనాటకకథలు [రచనము. 2 భాగములు] ౫. ప్రేమతత్త్వము [స్వతంత్ర పద్యకావ్యము] ౬. ఉత్తరరామచరిత్ర [ఆంధ్రీకృతి] ౭. భీష్మప్రతిజ్ఞ [స్వతంత్రనాటకము] ౮. ఆంధ్రభవిష్యపర్వము [పద్యప్రబంధము] ౯. భవభూతినాటకరచనము. ౧౦. విదురనీతి. ౧౧. స్త్రీధర్మబోధిని. ౧౨. సత్యకీర్తి నాటిక. ౧3. కలివిడంబనము. ౧౪. మహాభారత విమర్శనము.

సంస్కృతరచనములు: ౧. బ్రహ్మసూత్రార్థదీపిక. ౨. రఘోఽనన్తర విహారము 3. సంస్కృతభాషా [ఇవి 'షష్టిపూర్తి' సంపుటములో ముద్రితములు] అనేక పత్రికలలో వ్యాస రచనలు.

శ్రీ సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారు సంస్కృతాంధ్రములయందుఁ గావలసినంత నికరమైన పాండిత్యము గలవారు. ఈ పాండిత్యమునకు దీటయినది వారికిఁగల యభినివేశము. సంస్కృతవాఙ్మయ చరిత్ర, ఆంధ్రభాషానుశాసనము మున్నగా వారు రచించిన కృతులు శాస్త్రిగారి పట్టుదలను బ్రదర్శించుటకుఁ బట్టుగొమ్మలయినవి. ఆయనకుఁ గవిగానున్న కీర్తికంటె, నధ్యాపకుఁడుగా విమర్శకుఁడుగానున్న పేరు పెంపులు పెద్దవి. ఏమనఁగా, సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు నలువది సంవత్సరములు ఉపాధ్యాయ పదవి నిర్వహించిరి. ఆ నిర్వాహణములో

వారికిఁగల శ్రద్ధానియమములు చక్కనివి. మహా పండితులు చర్ల బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారి సన్నిధిని వ్యాకరణశాస్త్రాధ్యయనము చేసి, తెనుఁగులు స్వయంకృషినిజూచి యుభయభాషావిశారదులై 1900లో అమలాపురము హైస్కూలున నుపాధ్యాయులుగాఁ బ్రవేశించిరి. అది నాలుగేండ్లయినతర్వాత ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువ్యవహర్తగా నొకయేఁడుద్యోగ నిర్వహణము. 1915లో, రాజమండ్రి ట్రైనింగుకాలేజిలో నధ్యాపకత. ఆపదవి యొక వత్సరము. పదపడి, అనంతపురము కళాశాలలో మూఁడేండ్లు. మరల రాజమహేంద్రవరము ఆర్ట్సుకాలేజిలో 1919-1931 నడుమ పండ్రెండు వత్సరములు పండితస్థానము. అక్కడినుండి ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయ కళాశాలలో పదియేండ్లపాటు విద్వత్పదవి. మొత్తముమీఁద నాలుగుదశాబ్దులు పఠనపాఠనములలో శాస్త్రులుగా రాణికెక్కిరి. ఈలోపుననే వీరుకొన్ని గౌరవోద్యోగములు నిర్వహించిరి. వేంకటగిరి రాజావారి సంస్థాన కవితాపదవి 1909-1919 మధ్య. జటప్రోలు సంస్థానవిద్వత్ స్థానము 1910-1917 నడుమ. నారయ్యప్పారావు సంస్థాన విద్వత్కవిత్వ పట్టము 1919-1926నడుమ. ఈవిధముగా సంస్థానకవులై యుపాధ్యాయులై యంతేవాసులకెందఱకో విద్యాభిక్ష పెట్టియుండుటచే సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారికి సుస్థిరమైన యశస్సు చేకూరినది. దీనికిఁదోడు గ్రంథరచన. శాస్త్రిగారనువాదములే కాక స్వతంత్రరచనలుకూడఁ గావించిరి. వారికృతులన్నియుఁ బాఠ్యములుగా నిర్ణీతములు. 'సంస్కృత వాఙ్మయచరిత్రము' వీరిది శాశ్వతముగా నుండఁదగిన గ్రంథము. ఒకదశాబ్దము చేసిన నిరంతరకృషి ఫలము. వైదికవాఙ్మయము, లౌకికవాఙ్మయమునని రెండు భాగములుగా నీ గ్రంథము విభజింపఁబడి వ్రాయఁబడినది. ఆంగ్లములో నీవఱకు సంస్కృతవాఙ్మయ చరిత్రమునఁ గలపొరపాటులు పేర్కొని, మనోహరము నిర్దుష్టము నగు ఫక్కిలో వీరీగ్రంథము సంధానించిరి.

శ్రీ వెంకటగిరి సంస్థానాధిపతుల ప్రోత్సాహముచే "సంస్కృత కవిజీవితములు" శ్రీ శాస్త్రులుగారు తెనుగులో రచించి వెలువరించిరి. ఈ రెండు గ్రంథములు సూర్యనారాయణశాస్త్రిలుగారి యశోతలకుం బ్రాకులు.

పింగళి సూరనార్యుని 'కళాపూర్ణోదయము' ముద్రణదోషముల తోను, విరుద్ధపాఠభేదములతోను నుండి యర్థావగతికిఁ గష్టపెట్టుచున్నదని శాస్త్రులుగారు పరిశ్రమించి, పాఠభేదములు గుర్తించి సరిపఱిచి భావప్రకాశిక యను టీకతో, ఆమహాకావ్యమును లెస్సయగు తీరులోనికిఁ గొనితెచ్చిరి. ఇది ముద్రింపించినవారు పీఠికాపురాధీశ్వరులు. మల్లాదివారి పాఠములు కొన్ని సరియైనవి కావని తరువాత విమర్శనములు తలసూపినవి. మాఖేముఖే సరస్వతీ ! శాస్త్రులుగారి వాఙ్మయ వ్యవసాయము నిస్సామాన్యమైనది కాని, అందఱకు నందునది కాదు. ప్రాచ్య భాషాపండితులలో నిట్టి ప్రగాఢమైన యభినివేశము గలవారు పెక్కురు లేరు; ఇట్టి లోకజ్ఞతాసంపత్తి గలవారును దక్కువగా నుందురు. వీరు ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తు 'సెనేటు అకడమిక్కు కౌన్సిలు, ఓరియంటల్ ఫాకల్టీ' మొదలగువానిలో సభ్యతనంది పండితులకు మన సంస్కృతాంధ్రములకు సంబంధించిన తీరుమానములు తెచ్చుచు నందు గొన్నింటిని సఫలము కావించి యున్నారని ప్రముఖులు చెప్పుచున్నారు. ఇది శాస్త్రులుగారి లోకజ్ఞతకును గుఱుతు. 1027 సం॥ లో శాస్త్రిగారి యధ్యక్షతనంది "ఉపాధ్యాయ పండిత పరిషత్తు" నేఁడు తెలుఁగునేలలో నలుమూలలఁ బ్రాకి దొరతనము వారిచే గొన్ని యుపయోగములు చేయించుకొన్నది.

శాస్త్రులుగారి "సంస్కృత భాషారచనలు" వారి షష్టిపూర్తి సన్మానసంచిక చివరఁ బ్రచురితములయినవి. అవిచూచినచో గీర్వాణ వాణిలో వారికిఁ గల నైశిత్యము నైపుణి వెల్లడి కాఁగలవు.

"ఆంధ్ర భాషానుశాసనము" అనుపేరుగల వీరి వ్యాకరణగ్రంథము నకు గొప్పప్రతిష్ఠ వచ్చినది. ఈయనుశాసనమునకు శాస్త్రులుగారు పడిన పరిశ్రమ మనంతము. ఎన్నో ప్రాచీనాధునాతన గ్రంథములనుండి ప్రయోగములు సేకరించిరి. ఈకృషి వ్యావహారిక పదశాసకముగా నుండుటవలనఁ గొందఱు గ్రాంథికవాదవీరులు శాస్త్రులుగారిని మెచ్చరు. పోనీ, వారికి మెచ్చులక్కఱలేదు. తోఁచి గొప్పకృషి చేసినారు. ముందు నాళ్ళు వారి శాసనము శిరసావహించఁగల వని నేఁడు సూచనలు కనఁబడుచున్నవి.

ఉత్తరరామచరిత్రాంధ్రీకరణము వీరిది చక్కఁగానున్నది. 'అద్వైతం సుఖదుఃఖయోః' రిత్యాదిశ్లోకమునకు శాస్త్రిులుగారి యను వాదపుఁ బొందిక యెంత సుందరముగానున్నది !

సకలావస్థల నేది కష్టసుఖముల్ సైరించునో యేకమై
వికలంబైన మనంబు నెందుఁ గనునో విశ్రాంతి యెందొప్పవా
ర్థక మందుం దమిఁ బెండ్లియాది మృతి పర్యంతంబుగాఁ బ్రేమసా
ర్థకమా నెయ్యది నిత్యభద్రమయి యాదాంపత్య మేపారెడున్.

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి

1883-1951

వైదిక బ్రాహ్మణులు. తల్లి: శేషమ్మ. తండ్రి: సుందరశాస్త్రి. నివాసస్థానము: తిరుపతి. జననము: 1883 ఫిబ్రవరి, సర్వజిన్నామ సంవత్సర మాఘ బహుళైకాదశీ మంగళవాసరము. గ్రంథములు: ౧. నీతినిధి [వచనము] ౨. కడుపుతీపు. ౩. కపోతకథ. ౪ విశ్వాసము. ౫. మాన్నాళ్ల ముచ్చట [ఈ నాలుగును ఖండకావ్యములు] ౬. ప్రతిమానాటకము. ౭. కర్ణభారము. ౮. మధ్యమవ్యాయోగము [ఈమూఁడును భాసకృతుల కనువాదములు] ౯. భగవదజ్జుకము [బోధాయనకృత ప్రహసనమున కనువాదము] ౧౦. శృంగారశ్రీనాథము. [శ్రీనాథుని కాలము, కృతులు మున్నగు విషయములపై విపులవిమర్శనము] ౧౧. తంజావూరు ఆంధ్ర రాజుల చరిత్రము. ౧౨. కనకాభిషేకము [శ్రీనాథునకు సంబంధించిన చరిత్రము] ౧౩. చాటుపద్యమణిమంజరి. ౧౪. ప్రబంధరత్నావళి. ౧౫. తెలుఁగు మెఱుఁగులు ఇత్యాదులు.

ఎడతెఱిపిలేని భాషాపరిశ్రమము-గడిదేఱిన యుభయసారస్వత పాండిత్యములు-వడిగల కార్యదీక్షా సక్తత-చెడిపోని తలంపులు-ఒడిదొడుకులు లేని తేఁట తెనుఁగు కవితారచన-కడదాఁకిన తాత్త్విక దృష్టి- ఈ విశిష్టలక్షణములతోఁ బుట్టిన మహారచయిత వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు. ద్రావిడము నెఱుఁగుదురు. ఆంగ్లమున వలసినంత పరిచయము. అచ్చుయంత్రముల మొగమెఱుఁగక మట్టిబ్రుంగిన తాటియాకులను బట్టుకొని కన్నులు చిల్లులుచేసికొనెడి నిరంతర వ్యవసాయము. దానికి సాయము చెన్నపురి ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకశాలలోఁ బరిశోధకపదవి. పెక్కు వత్సరములు ప్రభాకరశాస్త్రిగారాపదవిలో నుండి మదరాసు పండితులచే జోహారులు చేయించుకొనుచుఁ బరిశోధనము గావించినారు. ఈ పరిశోధన ఫలితము శృంగార శ్రీనాథాది గ్రంథద్వారమునఁ దెలుఁగు వారు చూఱలాడుచున్నారు.

శ్రీనాథుఁడు ప్రభాకరశాస్త్రిగారికినచ్చిన మహాకవి. ఆయనపద్య ములలోని రహస్యపుమెలఁకువ లెన్నో యెఱిఁగిన శాస్త్రిగారి శరీరము పులకితమగును. 'క్రీడాభిరామము' నకు సువిశాలమైన పీఠిక వ్రాసి దానికి వెలుఁగు చూపిన మహాశయులు వీరు. "హరవిలాసము" వీరు సరి పఱుపఁగా నానందముద్రణాలయమువా రచ్చువేసిరి. వీరొకతీరునకుఁ దెచ్చిన కాశీఖండము వావిళ్లవారు వెలువరించిరి. శ్రీనాథుని గ్రంథములలో నెన్నో పాఠములు ప్రభాకరశాస్త్రిగా రమూల్యపరిశోధనముగావించి తెత్తి చూపిరి.

ప్రబంధరత్నావళి- చాటుపద్యమణిమంజరి—శాస్త్రిగారి పరిశోధ నపుఁ బంటలు. 'తంజావూరి యాంధ్ర రాజులచరిత్ర' కు వీరు రచించిన 'తొడిమ' గొప్పది. ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తు ప్రకటించిన 'రంగనాథ రామాయణము' నకు వీరినహాయత పెద్దలు ప్రశంసించిరి. 'తెలుఁగు మెఱుఁగులు' అనుకూర్పులోఁ జాలఁగ్రొత్త విషయములు మనము గ్రహింపఁగలుగుదుము. 'దేశికవిత' సేకరింపవలెనన్న యాశ వీరికిఁ గొండంతయున్నది. ఇదియిటులుండగా, శాస్త్రిగారియాధ్యాత్మికదృష్టి సాధారణుల కందరానిది. పరమేశ్వరప్రీత్యర్థమను సంకల్పముతో వీరు ప్రతి కార్యము చేయుదురు. యోగసిద్ధాగరిష్ఠత యున్నది. మానసిక శాంతిశారీరకస్వాస్థ్యము వీడినవారువీరి వాగమృతముచేసుపరితృప్తులగు చుండుట కనుచున్నాము. 'స్వయంతీర్ణః పరాంస్తారయతి' ఈయాభాణ కము శాస్త్రిగారి పట్ల వర్తించును. మానవసంఘమువిజ్ఞానవిలసితము కావలయు ననఁగా ప్రభాకరశాస్త్రిగారి వంటి రచయితలే తెలుఁగునేల కవసరము. గాంధిమహాత్ముని పవిత్రాశయములు వేటూరివారి కొజ్జబంతులు. వీరి 'గాంధి రామాయణ' సంకలనవిషయము నిటీవల వినియుందురు. ఈశ్వర తత్త్వము గుర్తించిన మహాత్ముఁడు గాంధియే యని వారివిస్రంభము. ఎట్టిశక్తియున్నను, ఆకుమూల పిందివలెనడఁగి

యడఁకువతోఁ దన పాండితీ ప్రతిభలు దాచుకొనుచున్న పండితుఁడు ప్రభాకరశాస్త్రి - ఈ విషయవాదము వినుఁడు.

"... .. అఱవము వాడుక భాష తప్ప గ్రాంథిక భాష నాకురాదు. ఇంగ్లీషు అసలేరాదు. చిరశ్రవణమున నేదో గుటికిఁ గొంతయెడముగా నర్థమగుట గాని యందు నా కేమాత్రము నెఱుకలేదు. తెలుఁగులో నేదోకొంత తంటాలు పడితి ననుట తథ్యము. ఆంధ్రవాఙ్మయ సౌధ నిర్మాణ కర్మాకారులలో నేను నొకఁడ నగుదు ననుకొని కొన్నాళ్లు కూలి పనిచేసి మట్టి ముద్దలు మోసితిని. చేతులు కడిగికొను దశలో నిప్పుడున్నాను - నా యాధ్యాత్మిక పరిశ్రమమునకు సంబంధించిన విషయము లితరులకుఁ దెలియవలసినవి గావు ...... తెలుఁగు నేను నేర్చిన నాలుగు ముక్కలకు పూజ్యులు, గురువర్యులు నగు చెళ్లపిళ్ల వేంకట శాస్త్రిగారి గురుత్వానుగ్రహము ప్రధానకారణము ...... వాఙ్మయవిషయమున నాపైఁ గొన్ని యప్పులున్నవి. అవి యెప్పుడో తీర్పవలసినవి. కాని పెక్కేండ్లనుండి యుపేక్షతోనే యుంటిని. ఈశ్వరానుగ్రహమున్న నందుఁ గొన్నింటినేని యిఁకఁ దీర్చు కొనఁగలుగుదు నేమో!"

'భారతి' ప్రమాధి కార్తికము.

నిరాడంబరమైన యిట్టిబ్రతుకు ఆర్థికముగా ముందునకు సాగకపోయినను, ఆధ్యాత్మికముగా నందన వనము వంటిది. 'వేటూరి' వారికి సతీర్థ్యులగు విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు 'త్రిశూలము' పీఠికలోఁ బ్రభాకరశాస్త్రిగారి యుపేక్ష కిటులు చింతించినారు.

వేటురి వారి వ్యాఖ్యలును బీఠికలుం దెలుఁగుం బొలంతికిన్
జేటులు రేఁగు గందవొడి వెట్టిన పూఁతలు ; నంతయయ్యు వా
రేటికొ వట్టి పేదతనమే భజయింతురు, నెంతయయ్యు నో
నాటకు నెక్కుటో ! తెలుఁగునాఁటికి నాఁటికి నాఁటి కక్కటా !

భాషాపరిశోధకులు, విమర్శకులు కవులుగా నగుట యరుదు. ఆయదృష్టము ఒక్క ప్రభాకరశాస్త్రిగారికే పట్టినది. కడుపుతీపు-కపోత కథ - మూనాళ్ల ముచ్చట - మత్త విలాసము - భగవదజ్జుకము - ప్రతిమా నాటకము మున్నగు కృతులు శాస్త్రిగారు వెలయించినారు. వీనిలో సగము ఆంధ్రీకృతులు - సగము ఖండకృతులును. ఖండకావ్యములు కలకండములు. వేటూరి కవి తెనుగునుడుల కూర్పునేర్పు నబ్బురముగా నబ్బించుకొన్న చతురుడు. పద్య - గద్యముల రచన మంచి చిక్కగ నుండును. పెద్దనవలె రచనకు గొప్ప బింకము నిచ్చు సమర్థత యున్నది. ఎఱుకుఁ దవిలిన యొకసీసము వ్రాసెద.

కురులు చిక్కార్చి దిక్కులు గాంచి చేలాంచ
  లము లద్దుకొని కంచెలం దొలంచి
మొగము మంగళసూత్రమును నొలగందంబు
  పసుపునఁ బూసి మన్ విసరివైచి
గుమురొత్తు పులకల నిమిరి పొక్కిలిబంటి
  నీట నీరెండ మైనాట డిగ్గి
గుమ్మడి మూటగాఁ గూర్చుండి చిగురాకు
  దొప్పదోసిళ్ళ నీ రప్పళించి
దరిని గల బ్రాహ్మణునకు మంత్రములు పలుక
నల కనకగాత్రి కృష్ణలో జలక మాడెఁ
గరఁగఁ బోసిన పొంగు బంగార మనఁగ
సంగ కాంతులతోడఁ దరంగలాడ.

'కడుపుతీపు' లోనిది.

పదముల కుదిరికను, భావము పొదుపును క్రింది పద్యములలో నరయవచ్చును.

బాలింతతనము తోడనె
సూలింత తనమ్ము వచ్చి సోలించుట స
ల్లాలికిఁ బని తోడని నెల
కూలికి నౌకదాసిపడుచుఁ గుదిరెచి నతఁడున్.
ఎల్లిదాని పేరు నల్లనిచాయది
వయసు పదియు నాలు వత్సరములు
కూలి నాలి చేసికొనుచుండెడిది గానఁ
జిక్క నయిన మేని చెలువు గలది-

'మూన్నాళ్ళ ముచ్చట' నుండి

ఇవియెల్ల నీలాగుననుండఁగా, శాస్త్రిగారు 'నాగతి' యను శీర్షికతోఁ గొన్ని పద్యములు రచించిరి. వానిలోఁ గొన్నింటినే యిటఁ బ్రదర్శింతును. సాహిత్య పరమార్థము నేవిధముగా వారు గుర్తింపఁగలిగిరో తెలియఁ గలుగును

అంబన్ సరస్వతిన్ భా
వాంబరవీథీ విహార నక్తే ధ్యానిం
పం బూనితి నాభావం
బంబరవీథిన్ మహావిహారము సలిపెన్.

♦

ఆకసము కేసి చూచితిఁ
బైకిఁ బయికి నింకఁ బైకిఁ బయికిం బయికిన్
దూకుచు నెట్టో పోయిన
పోకై నాభావ మెందొ పోయెం బోయెన్.

♦

అనంతమైన యాకసంబునందు నెందొ యెట్లొ యే
మనన్ గలన్ దుపాకి గుంటి యంతకంటె వేగమై

కనుంగొనంగ రాక పోక గంద్రగోళమయ్యె; నా
మనంబు; నేను, లేమ - యేమొ మాయమయ్యె నయ్యెడన్.

♦

మూర్ఛయేమొ లోన మూల్గు వినంబడె
నుసులు గల దొకింత మసలినాడ
తోఁచె నొడలిలో నెదో చేతన-యెటో గ్ర
హింప నాస్వభావ మింపు లొలికె.

♦

దానిగుర్తు పట్టి యానంద మందితి
నట్టె దాని నంటి పట్టి కొంటి
ప్రజ్ఞ వెలసెఁ గన్ను పఱపితి; నది లోన
లోన కాంచు వెలికి రాని రాదు.

ప్రభాకరశాస్త్రిగారి తాత్త్వికదృష్టి యీ పద్యములలో సుస్పష్ట పడుచున్నది. కవితాపారమ్యమును గుఱించి వారి సందేశము మనము మననము చేసికోవలసియున్నది.

"...తాత్త్వికునిలో కవితాంశములును, కవిలో తాత్త్వికతాంశములును గూడ ననుగతములై యుండవచ్చును... తాత్త్వికుల తత్త్వ జ్ఞానము పెరుగఁగా పెరుగఁగా, తన్మూలమున కవితలో తాత్త్వికతాంశములు పెరుగఁగా పెరుగఁగా నంఘమున తాత్త్వికతాశ్రద్ధ పెచ్చు పెరుగును. అపుడు కవిత తేటదేరి క్రమపరిణామముతోఁ బరమార్థపరాయణమగును. కృత్రిమ కవితావిడంబనముల కపుడు తావుండదు. కవి కపుడు సత్యప్రతికృతి కల్పన మనావశ్యక మగును. సౌందర్య సముచిత మయిన యాపరమార్థమే, అనఁగా సత్యమే యప్పుడు వాఙ్మయాకృతిఁ దాల్చును. పదునాఱువన్నె బంగారమును మించిన మేని సౌరు గల శుద్ధసాత్త్విక తేజో విరాజితునకు బంగారపు టలంకారములతోఁ బనిదేమి? ...."

ఇట్టి దివ్యసందేశము లందిచ్చు రచయితలు మహాత్ములుకారా? ప్రభాకరశాస్త్రిగారి జీవితముమనరచయితల కొరవడిగానుండవలసినది, తిరుపతి కళాశాలలో నుపాధ్యాయవృత్తిలో నిపుడున్నారు. గ్రంథముల వలనఁ గొంత రాబడి వచ్చుచున్నది. ఇది యంతయు నతిథ్యభ్యాగతుల సత్కారమునకు వినియోగింపఁ బడుచున్నది. భోగ త్యాగములు సరిగా నలవఱుచుకొన్న వారిలో శాస్త్రిగారిదియుత్తమస్థానము. మఱి యొకటి: సమాజసంస్కారమును వాంఛించుటయే కాక, ఆచరించి చూపుట వీరిలో గొప్పవిశేషము. శ్రీవిస్సా అప్పారావుగారు, ప్రభాకరశాస్త్రిలుగారును విభిన్నశాఖయు లగుట్యను వియ్యమంది రనుట చెప్పఁదగిన విషయము. ఎన్నో విశిష్టలక్షణములతో నిండారియున్న వేటూరి పండితుని సాహిత్యసేవ శాశ్వతమైనది. ఆయన రెడ్డి రాజ్య చరిత్రపరిశీలనము, చారిత్రకులకు మేలిబాట చూపినది. ఆయన పీఠికలు మహాగ్రంథములై పొలుపారుచున్నవి. ఆంధ్రకవిత, అరసున్న, ఆంధ్ర లిపి సంస్కారము, వింతనిఘంటువులు మున్నగువిషయములపై వారు చర్చించి ప్రకటించిన సత్యములు మఱచిపోరానివి. ముద్దుముద్దుగా, రస కుల్యలుగాఁ బ్రవహింపఁ జేసిన వారి ఖండకావ్య రచనలు సమాస్వాదింపఁ దగినవి. భాషా-సారస్వత పరిశోధనములందు ప్రసిద్ధులైన ప్రభాకరశాస్త్రిగారి జీవనము విద్వత్కవిలోకమునకు విజయవైజయంతిక.

చిలుకూరి నారాయణరావు

1890

జన్మస్థానము: విశాఖపట్టణమండలములోని పొందూరు దగ్గఱనున్న ఆనందపురము. నివాసము: అనంతపురము జననము: 1890 సం॥ గ్రంథములు: మతము:- ౧. అథర్వవేదము [మూలము ప్రతిపదార్థము తాత్పర్యము] ౨. ఋగ్వేద సాయన [భాష్యోపోద్ఘాతమునకు తెలుఁగు] 3. భగవద్గీత [ఆంధ్రవచనము] ఇత్యాదులు. స్మృతిగ్రంథములు: ఆపస్తంబ ధర్మసూత్రములు ౨. గౌతమధర్మసూత్రములు [తెలుఁగు వచనము] ఇత్యాదులు ఇతర మతగ్రంథములు :- ౧. త్రిపిటకములు ౨. ధమ్మపదము 3. అశోకుని ధర్మశాసనములు [పాలిమూలము, సంస్కృతము తెలుఁగు] ౪. గౌతమ బుద్ధుని జీవితము ౫. జైనమతము ౬. శైవసిద్ధాంతము ౭. బసవేశ్వరుని చరిత్రము ౮. అద్వైతసిద్ధాంతము ౯. ఖురాను షరీఫు [ఇస్లాముమూలగ్రంథమునకు తెనుఁగు] ౧౦. బైబులు [ప్రాత క్రొత్తనిబంధనలకు తెలుఁగు] ౧౧. సర్వమతసామరస్యము-సంస్కృత భాషాకృతులు:-౧. సిద్ధాంతకౌముది [మూలము, తెనుఁగు వివరణము] ౨. విక్రమాశ్వత్థామీయము— ఇత్యాదులు. శాస్త్రగ్రంథములు :- ౧. తర్కసంగ్రహము ౨. శిశుమనశ్శాస్త్రము 3 ప్రసవశాస్త్రము ఇత్యాదులు 25 శాస్త్రగ్రంథములు. చరిత్రకృతులు:- రోమను, గ్రీసు, రష్యా, చీనా, జపాను, బర్మా, ఆంధ్రఇత్యాది దేశచరిత్రములు మొత్తము 20. జీవితచరిత్రములు; గాంధీ చరిత్ర, టాల్‌స్టాయి చరిత్రమున్నగునవి 8. భాషాశాస్త్రకృతులు :— ౧. ఆంధ్రభాషా చరిత్ర [2 భాగములు] ఇత్యాదులు మొత్తము 8. సంస్కృత ప్రాకృతాది వాఙ్మయ చరిత్ర గ్రంథములు 14. భాషాస్వయం బోధినులు 15. విద్యావిధాన గ్రంథముల మొత్తము 10. ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్రము [10 సంపుటములు] కవిజీవితగ్రంథములు మొత్తము 20. నాటకములు :- ౧. అంబ లేక మొండిశిఖండి ౨. అశ్వత్థామ 3. అచ్చి లేక శాపవలపు ౪. పెండ్లి ౫. వాడే. [పరిశోధకము] ౬. నాటక నాటకము. [హాస్యము] ౭. తిమ్మరుసు. ౮. బొమ్మపొత్తికలు ౯. మధురాంతకి ఇత్యాదులు మొత్తము 20. పద్యకావ్యములు:- ౧. రుబాయత్ [ఉమార్ ఖయామ్]

౨. తుక్షాంబ 3. జపానుదేశ కవిత [తొలిసంజ- తెలిచాయలు] ఇత్యాదులు మొత్తము 11. నిఘంటువులు:- ౧. సంస్కృతాంధ్ర నిఘంటువు. ౨. అచ్చికపద నిఘంటువు. 3. నన్నయ భారత పద కోశము ౪. తెనుఁగుసామెతలు [1,50,000 సామెతలు తెలుఁగు దేశములోనివి] ఇత్యాదులు 18.

WORKS IN ENGLISH

(1) Translations from Tikkana. (2) Translations from Potana. (3) The songs of Tyagaraja. (4) The dance of the Rain-drops (Modern Poetry). (5) A Survey of Telugu Literature. (6) Modern trends in Telugu literature-

పయిని పేర్కొనఁబడిన గ్రంథములలోఁ గొన్ని మాత్రము ముద్రితములు.

డాక్టరు చిలుకూరి నారాయణరావుగారి పేరు తెలియనివారుండరు. ఆయన ఎమ్. ఏ. పి. హెచ్. డి. ఎల్. టి. అనంతపురము 'ఆత్రేయాశ్రమము' వారి యునికి. కాని, ఆంధ్రభాషాచరిత్ర ప్రచారమునకు నారాయణరావుగారు యావదాంధ్రము సంచారము చేసిరి. ముదిమిలో భావపుష్టి కలిమిఁ, దెలుఁగు దేశమే కాదు భారతభూమి సర్వము పర్యటింపఁ గలిగిరి. ఈయన భౌతికముగా ద్రఢిష్ఠుఁడు కాఁడు. 'దర్భ పుల్ల' వలె సన్నమైన గాత్రము. ఒకకన్ను కొంచెము మెల్ల. మఱి, వ్యక్తిని జూచినఁగా, సపాద లక్ష-పుటల పరిమితిగల వాఙ్మయమును సృష్టించిన మహారచయిత యీయనయేనా, అని సంశయించుకొనునంతటి చిత్రము. కర్ణాటక దేశయాత్రలో ధార్వాడ, హుబ్బళ్ళి, బిజాపురము, బెళ్గావురు మున్నగా నెన్నో పట్టణముల సంచారము గావించి యాంధ్ర వాఙ్మయప్రశస్తి నుగ్గడించివచ్చిరి. దర్భంగ, వారణాసి మున్నగానున్న పట్టణములలోనున్న అఖిలభారతరచయితల మహాసభలోఁ బాలుగొని తెలుఁగు దేశభాష విశిష్టతయిట్టిదా ! యనిపింపఁ జేయునటులు

మాటలాడినారు. ఆంధ్రరాష్ట్ర ప్రత్యేకతకై నడుముకట్టిపనిచేసిన కర్త వీరులలో నారాయణరావుగారు నొకరు. ఆయునది వజ్రసంకల్పము. ఆయన కావించిన భాషా-వాఙ్మయ చరిత్ర పరిశోధనము లనంతములు. ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయము ప్రకటించిన రెండు పెద్ద సంపుటములలో నారాయణరావుగారి భాషాచరిత్రపరిశీలకత రూపము గట్టియున్నది. ఈగ్రంథము రావుగారి సేవకు లక్ష్యమే కాకుండ, మనభాషకు మండన మును. ఈ గ్రంథములో గతానుగతిక మైన విమర్శనము కాక, సొంత మైన పరిశ్రమము హెచ్చుగా నున్నది. అది కారణముగా నిట్టి కృతులు పెక్కుకాలము సమారాధన యోగ్యములు కాఁగలయవి. తెనుఁగు నకు ద్రావిడ భాషా సంబంధమునుగుఱించి నెఱపిన 'కాల్ డ్వెల్' సిద్ధాం తమును గాదనుచు నారాయణరావుగారు చేసిన యమోఘ కృషికి వారి 'ఆంధ్రభాషాచరిత్ర' మేలిపంట. వీరి సిద్ధాంతములపై రాద్ధాంత ములు వెలువడుచుండుటయు గమనించుచున్నాము. ఏమైనను, ఒకరి దారి ననుకరించుచుఁజేసిన విమర్శనముకంటె, స్వతంత్రుఁడై చేసిన విమర్శనము హృదయములకు హత్తుకొనినిలవగా నుండుటకునువీలగును. ఇట్టి స్వతంత్ర పరిశ్రమము నారాయణరావుగారిని వలచినది. వాఙ్మయ చరిత్ర విషయములో నారాయణరావుగారి దారులుకొన్ని ప్రామాణిక ములు కావనుకొందురు.

చరిత్రపరిశోధన మొక బండపనియనియు, చరిత్ర పరిశోధకుల హృదయములు రసార్ద్రములు కావనియు ననుకొనుట పరిపాటి. అది నేఁటి కాలమున చాలభాగము తగ్గినది. శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రి, సోమ శేఖరశర్మ ప్రభృతులు ఇరువైపుల వాఁడిగల పండితులు. నారాయణ రావుగారినిగూర్చి యోచించినపుడు, వీరేశలింగముపంతులుగారు స్మర ణకు వత్తురు. పంతులుగారు పేరుగొన్న చరిత్రశోధకులే. వారి కవితా కళాభిరతియు జగద్విఖ్యాతము. కావ్యములు, ప్రహసనములు,నవలలు,

నాటకములు వందలుగా రచించిరి. వారివలెనే పరిశోధనశక్తికిఁదోడు కవితా సౌందర్యము నుపాసించిన కవులు నారాయణరావుగారు. వీరి 'అంబ'—'అచ్చి' మొదలయిన నాటకములకుఁ దెలుఁగునాఁటఁ బేరు వచ్చినది. నవ్యసాహిత్యపరిషత్తు సంస్థాపకులలో, అధ్యక్షగణములో నారాయణరావుగారొకరు. అభ్యుదయ రచయితలలోను వీరికినభ్యాత యున్నది. అనఁగా ఆధునిక సాహిత్యదృష్టి వీరి కత్యధికముగా నున్నదనుట. ఆయన పద్యములు ఛందోబంధమున వ్రాసెను. పాటలును వ్రాసెను. 'మహానటుని మయూరనృత్యము' అను పేరుతో కాశిలో జరిగిన అఖిల భారత రచయితల మహాసభలో ఆశువుగాఁబాడిన గేయ మొకటి నారాయణరావుగారు ప్రకటించినారు. అదికొన్ని చరణములు మనవిచేసెదను. అఱువదియేండ్ల రావుగారు, ఈపాటలో ఇరువది యేండ్ల యువకుఁడై కనిపించుచుండెను.

ఈసదామహాశ్మశాన - వాసి కాశికావిభుండు
విశ్వనాథుఁడిపు డిదేమొ - యీ చిదంబర ప్రచండ
కాలమేఘరాశి జూచి - యానందం బంతకంత
కతిశయింపగా మయూర - నృత్యముతో మూదలించి
నందికేశనాట్యరీతి - దుంతిరాధ లాస్యఫణితి
మించి తాండవించె నేఁ డిదేమొ - రండు, గణనాథులు!

*

కాళ్ళకు గజ్జెలు - కటిపై పులితోల్
హస్త, కంఠ, భుజ - మస్తక పూత్కృ
త్సర్పభూషణుఁడు - మహానటుడు
నృత్యమాడు లాస్యమాడు తాండవించు

ఓంకార శ్రుతితో నారాయణ రాయరచిత
గీతమునకు నా సహృదయసభ్యులెల్ల
తాళగతుల జతులతోడ మనోవీధి
తామగూడ తాండవింప - ఇదిగో నృత్యము
భారత భూమీ వాయవ్య దిశా
ప్రచలిత ఝుంఝూ మారుత ప్రేరితంబై
భారభారాలసంబై క్రూరదృక్ క్షోభితంబై
తధిగిణ తళంగ్
తళంగ్ ! తళంగ్ ! తళంగ్

*

ఇదిగో, ఇదిగో ప్రచండ తాండవ మిదిగో,
పాకిస్తాన్ - ద్రవిడస్తాన్
ఖొట్టిస్తాన్ - చంపేస్తాన్
ఖణిల్ ! ఖణిల్ !
ఢమా ! ఢామ్.

ఈయావేశము నవీన కవులలో నందఱికిని లభింపని యావేశము. నారాయణరావుగారికి దేశ మనఁగా భాష యనఁగా నెక్కడలేని యుత్సాహము పుట్టుకొని వచ్చును. వీరు వ్యావహారిక భాషావాదులు. గిడుగువారిగురుత్వము. వ్యావహారిక భాషలో రసవంతమైనట్టిదియు, జీవవంతమైనట్టిదియు నగు మార్గము గ్రంథరచనానుకూలమైనది యున్నదని నారాయణరావుగారు సనిదర్శనముగాఁ జాటుచుందురు. ఈయన విమర్శనము మోమోటము లేకుండ సూటిగాఁ బోవును. 'సజీవభాష' ను గూర్చినారాయణరావుగారు నిష్కర్షించిప్రకటించినయభిప్రాయమిది:-

"...సజీవభాషయనఁగా...జీవముతోకూడిన భాష. ప్రాకృతజన భాషితమైనభాష. ఆ ప్రాకృతజను డిప్పటివాడే కానక్కరలేదు. ఏనాటి

వాడైనా కానచ్చు. ప్రాకృతానుభవములు నాభాషలో ఎన్నడైనా వ్యక్తపరిచిఉంటే అది సజీవభాషే అవుతుంది. కాబట్టి యీలక్షణము కలిగిఉన్నంతసేపున్నూ కావ్యభాష సజీవభాష కాదనడానికి వీలులేదు. కావ్యములలో ఉపయోగింపబడక పోయినంతమాత్రముచేత అదిసజీవ భాష కాకపోదు. భాషాప్రయోజనము సిద్ధిస్తున్నంతసేపున్న అదిసజీవ భాషే. కాని, ఆభాష కేవలవ్యావహారికమై స్థూలజగత్ప్రచారములో ఉన్నా కావ్యజగత్తులో తాండవించి సూక్ష్మేంద్రియగ్రాహ్యము మాత్రమే అయినా సంస్కృతవాణికి లక్షణములుగా ఆలంకారికు లేర్పఱిచిన దశవిధగుణభూషితమై దశవిధదోషవర్జితమైమనోహర రస రీతి, పాకశయ్యాలంకార శోభితమైఉంటేఅంతఆదర పాత్రమాతుందని వేరే చెప్పనక్కరలేదు. భాషాశోభ కుపకరించి దాని జీవమును ప్రకటించే విధానము నాలంకారికు లేర్పరించి యున్నారు."

భాషా-వాఙ్మయములకు నిరంతరసేవ గావించు నారాయణరావు గారి విద్యాభ్యాసాదులను గూర్చిముచ్చటించు కొనవలయును. ఆయన జన్మస్థానము విశాఖపట్టణ మండలములోని ఆనందపురము. కాని, ఆయనకు రాయలసీమవారు గానే పరిగణనము. నేనిట్లనను. నారాయణ రావుగారిది తెలుఁగుదేశము సర్వమును. సీమల ద్వైతభావము సారస్వతముగా నసహ్యము.

పర్లాకిమిడి కళాశాలలోను, విజయనగరము మహారాజ కళాశాల లోను రావుగారి ఆంగ్ల విద్యాభ్యాసము. విజయనగరములో నుండగనే సాహిత్యకృషికి బీజావాపము జరుగుట. మదరాసు విశ్వవిద్యాలయ మున, తెలుఁగు, కన్నడములలోఁ బట్ట భద్రతా లాభము. తరువాత కొలఁదికాలముననే నారాయణరావుగారు "డాక్టరు ఆఫ్ ఫిలాసఫీ". ఈ పట్టము 11 వ శతకములోని తెలుఁగు రచనను గూర్చి చేసినపరిశోధ

నమునకుఁ బంట. అసలు, పసినాఁటినుండి రావుగారికి భాషా-సారస్వత చరిత్రపరిశోధకతలో మంచియాస్థ. బోధనచాతుర్యము వీరిదిగొప్పది. విశాఖమండలములోని 'అరసవిల్లి'లో రెండుపాఠశాలలు నారాయణ రావుగారు నెలకొల్పిరనఁగా, ఆయన సేవాపరాయణత యెట్టిదో భావింపుఁడు. ఆపాఠశాలలో నొకటిరైతుపిల్లలకు, రెండవది హరిజను లకు నుపయోగించునవి. వ్యవసాయముమీఁద రావుగారి కెంతో మక్కువ. గంజాంజిల్లాలో జరిగిన నూతన వ్యవసాయ పరిశోధనపుఁ బోటీలో వీరికిబంగారుపతకము బహూకృతి లభించినది. ఉత్తరసర్కారు జిల్లాలో ఇంగ్లీషు బోధనశక్తి ప్రచారము చేయుటకుఁగా "ఇనస్పెక్టర్ ఆఫ్ సూల్సు" ఉద్యోగము రావుగారి కీయఁబడినది. ఈ యవకాశ ములో వీరు జర్మను-అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్ర విద్యావిధానములను గూర్చి తెలుఁగునఁ బ్రచారముగావించిరి. తరువాత, అనంతపురము కళా శాలలో నాచార్యకము. సుగృహీతనామధేయులగు నెందఱోశిష్యులు రావుగారి పేరు చెప్పుకొనుచున్నారు. ఈయదృష్టము వారిది మెచ్చఁ దగినది. మదరాసు, మైసూరు, ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయములలో సెనేట్ సంఘములకు వీరు సభ్యులుగా నుండి గౌరవముల నందిరి. రాజ మహేంద్రవరము నందలి 'ఆంధ్రేతిహాస పరిశోధకమండలి' కిఁ బెక్కు కాలము అధ్యక్షులుగా నుండి నారాయణరావుగారు చేసిన పరిశోధన కృషి యమోఘమైనది. ఆ మండలికి తాళపత్రగ్రంథములు, కొన్ని వందలు వీరు దారవోసిరి. చాల కాలమునుండి సేకరించిన శిలా- తామ్ర శాసనములు, నాణెములు మండలికే యిచ్చివైచిరి. ఈ యౌ దార్యము చారిత్రకులకు శిరోధార్యమైనది. రాయలసీమలోని కృష్ణ దేవరాయ విద్యాపీఠసంస్థకు స్థాపకత్వము, అధ్యక్ష్యము నారాయణ రావుగారిది. ఇట్టి భాషా లోకోపకారకములగు కార్యముల వలనఁ జిలుకూరి వంశ తిలకుఁడు మాయని యశస్సు సంపాదించెను.

నారాయణరావుగారు వ్రాసిన గ్రంథములు శతాధికములుగా నున్నవి. ఆయన సారస్వతమునకు సంబంధించిన ప్రతిశాఖలోను విలువ గల వ్యవసాయముచేసి యెన్నో కృతులు పండించెను. నవలలు-నాటకములు-జీవితచరిత్రములు-భాషాచరిత్రములు-పద్యకావ్యములు- గేయములు—ఇవన్నియు వ్రాసికొన్నారు. ఉపనిషత్తులు, భగవద్గీత, అథర్వవేదము ననువదించినారు. 'ప్రపంచమతగ్రంథమాల' నెలకొలపి పెఱవాఙ్మయములలోని రచనలు తెనుఁగులోనికిఁ జాలఁ బరివర్తనముచేసి యిచ్చినారు. ఖురాను షరీఫు - జెండావెస్తా ఇత్యాదులు. నారాయణరావుగారి లేఖిని శతాధిక గ్రంథములు సృష్టించినది. ఆయన వాఙ్మయతపస్వి; సారస్వతయాజి ; వాఙ్మయద్వారమున దేశారాధనము, ఈశ్వరసేవ నెఱపిన మహాశయుఁడు.

శ్రీ రావుగారి కృషిని గుర్తించి బ్రిటిషుదొరతనము 1947జూనులో 'మహామహోపాధ్యాయ' బిరుదము నిచ్చినది. నాఁడు ఇండియా ప్రభుత్వము, పరప్రభుత్వములిచ్చిన బిరుదములను నిషేధించినందువలన వీరు దానిని స్వీకరింపలేదు. 1947 నవంబరులో కాశీ సంస్కృత విద్యాపీఠము 'మహోపాధ్యాయ' బిరుదముతో జోడు సాలువల నిచ్చి రావుగారిని సన్మానించినది. వీరి నాటకరచన, విమర్శన ఫక్కి గమనించి "ఆంధ్ర బెర్నార్డుషా" యనియు వ్యవహరింతురు. సత్యమైన సేవాపరాయణత గల కళాప్రపూర్ణులకు బిరుదభారముతోఁ బనియుండదు. ఓరిమి—పరిశ్రమ పేరిమి-ప్రతిభా వ్యుత్పత్తుల నేరిమి కలసి చిలుకూరి నారాయణరావుపేర వెలసినది. అనంతపురమున, ఆత్రేయాశ్రమవాసములో సుపవిత్ర జీవితము గడపిన చరితార్థులు వారు.

మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మ

1891-1963

జన్మస్థానము: మినుమించిలిపాడు అగ్రహారము. నివాసము: మదరాసు. జననము: 1891 సం. నిర్యాణము: 7-1-1963. రచనలు :- ౧. ఆంధ్ర వీరులు ౨. అమరావతీస్తూపము. 3. చారిత్రక వ్యాసములు ౪. ఆంధ్రప్రదేశచరిత్ర సంగ్రహము ౫. రోహిణీచంద్రగుప్తము [నవల] ఎన్నో వ్యాసములు, శాసన పరిష్కారములు. పీఠికలు మొదలగునవి. ఆంగ్లగ్రంథములు:-

1. Forgotten Chapter of Andhra country, 2. The History of the Reddy Kingdoms.

నేఁటిచరిత్రపరిశీలకులలో సోమశేఖరశర్మగారిస్థానము మహోత్తమమైనది. కొమర్రాజు లక్ష్మణరావుగారి తరువాతఁ బ్రామాణికత వీరిదే యని తెలుఁగువారికిఁ జక్కని విశ్వాసము కలదు. లక్ష్మణరావుగారు, వీరభద్రరావుగారు తొలుత శర్మగారికి లక్ష్యభూతులు. విజ్ఞానసర్వస్వ రచనలోఁ బెద్దకాలము లక్ష్మణరావుగారికి శర్మగారి సాహాయ్యసంపత్తి చేకుఱినది. నిశితమైన చూపు - నిర్మలమైన మనస్సు - సహజమైన కళారసికత- సందర్భ శుద్ధమయిన వాక్కు - నిక్కమయిన చరిత్ర జిజ్ఞాస — నిరంతరాయమైన పరిశోధనము - ఇన్ని సుగుణములరాశి, శర్మగారనఁగా సాధారణుఁడుకాఁడు. శాసన పరిష్కారములో వారిని దాఁటినవా రుండరు. లిపిశాస్త్ర మీయన చక్కఁగా నెఱుఁగును. శాసన దర్శనమునకు లిపిరహస్యజ్ఞత సుధాంజనము. ఆ మేలి కాటుక శర్మగారి సొంతము. ఈయన సంగ్రహించి ప్రకటించిన శాసనము లిన్ని యన్ని యని యెన్నఁజాలము. ప్రాచీనదక్షిణహిందూదేశ చరిత్రము సర్వము శర్మగారికిఁ గరబదరము. బౌద్ధయుగమును గూర్చిన వీరి పరిశీలనము గొప్పవిలువగలది. రెడ్డియుగమును గూర్చిన వీరి

యమోఘము, నపూర్వమునగు విస్మృతవిషయ సందోహము మహా గ్రంథమైనది. శాతవాహనులు-చాళుక్యులు-కళింగ గాంగులు- కాకతీయులు- వీరివీరియుగములను గాలించి పరమరహస్యము లెన్నో వెల్లడించిన పరిశోధకతల్లజులు మల్లంపల్లివారు. నిజమున కాయన గొప్ప యుద్యోగములో నుండవలసినది; లేదా, మహాధనవంతుఁడుగా నైన నుండఁదగినవాఁడు. ఈ రెండును నెఱసున్నలు. ఆయనకు విడవరాని మహోద్యోగము పరిశోధన మొక్కటే. ఆయనకున్న మహాధనము ఆంధ్రవాఙ్మయ మొక్కటే. తెలుఁగువారి పూర్వ సంస్కృతి త్రవ్వి త్రవ్వి తండములయిన వ్యాసములలో మనకందిచ్చిన శర్మగారు స్మరణీయులు. శాసనపరిశోధకులు, భాషాపరిశీలకులు నైన వారికి సాధారణముగాఁ గళా విలాసములు తెలియవు. అది హేతువుగా, రచనా సౌందర్యమును వారు ప్రదర్శింపలేకపోవుదురు. శర్మగారి కటులు కాదు. ఈయన యెన్నఁ దగిన కళార్ద్రహృదయముగల వ్యక్తి. కవిత్వము లోఁతు లెఱుఁగును; కళలనెన్నింటనో పరిచితి యున్నది. అందుకే, యీయనరచన సహృదయ హృదయములను స్పందింపఁజేయు మాధురీ మార్దవములు పొదిగించు కొన్నరచన. గ్రాంథిక-వ్యావహారికములు రెండును వడిగా, వాఁడిగా వ్రాయఁగలుగుదురు. గహనములయిన చరిత్రవిషయములు వీరి కవిత్వములోఁబడి సౌలభ్య వాల్లభ్యములై ప్రజాసాధారణమునకు సుఖలభ్యములగును. ఆవేశోత్సాహములు జనింపఁజేయు నింపయిన రచన శర్మగారిచేతిలో నున్నది- ముచ్చటకుఁగొన్ని మచ్చుపంక్తులు :-

" ...... వామనుఁడు తనపాదత్రయముచే ముల్లోకముల నావరించినట్లు భారతధర్మ సంస్కృతి యీమూఁడు ప్రస్థానములయందును దిశాష్టకము నాక్రమించి యతిశయిల్లినది. అప్పటికి నిప్పటికిఁ బ్రపంచ చారిత్రమున ధర్మసామ్రాజ్యమును స్థాపింప యత్నించిన వారును, స్థాపించినవారు నొక్క భారతీయులే. భారతీయుల ధర్మసంస్కృతి

సామ్రాజ్య చారిత్రము అపూర్వమైన యొక ధర్మ విజయ గీతము; ఒక అహింసావిజయగాథ. అది భారతీయుల మంజుల మధుర మనోహర స్వాప్నిక గానము.

ఏమో ఎవ్వరెఱుఁగుదురు, ఎప్పుడు పుట్టిపెరిగి అంతటి పెద్దవాఁడయ్యెనో? ఎంత కాలమునుండి యచ్చట నివాసముండెనో? చరిత్రకు కొంత ప్రాజ్ఞత వచ్చునాఁటికే ఆయుష్మంతుఁడయిన ఆర్యకుమారుఁడు భారతభూమిని పచ్చనిపైరుచేల నడుమ, వనలక్ష్మి అందాలు దిద్దుకొని సాంద్రాటవీ సీమలమధ్య ఆశ్రమపదములు నిర్మించుకొని పర్ణకుటీరము లందు కర్మపరతంత్రుఁడై విరాజిల్లెను. ముం దగ్నిహోత్రముతో పార్శ్వములయం దధ్యయన పరాయణమైన ఛాత్ర బృందముతో వేదఋక్కులు వల్లెవేయుచు, నెడనెడ సామగానము నాలపించుచు తాను త్రొక్కినంత మేర భూతమును కర్మనిబద్ధముగను, ధర్మనిబద్ధముగను గావించి తనచూపు ప్రాఁకినంత లెక్క తానే పెద్దనని గడ్డము సవరించు కొనుచుదర్పముతో ప్రవర్తించిన కర్మవీరుఁడతఁడు. జగత్తంతయు నిద్రా పరవశమై యుండఁగనే తొలుదొలుత మేలుకాంచి తెలివి తెచ్చుకొని పెద్దఱికము వహించిన ప్రోఢ యతఁడు. ఎవ్వరెఱుఁగుదురు? ఎప్పుడు పుట్టి పెరిగి యంతటిపెద్దవాఁడయ్యెనో? ఎంత కాలమునుండి యచ్చట నివాసముండునో?......"

'చారిత్రక వ్యాసములు' 2 పుట

చక్కని తీరుదలగల యిట్టిరచనలో నెన్నోక్రొత్తవిషయములు శర్మగారు తెలుఁగువారికిచ్చిరి. విజ్ఞాన దృష్టికి మల్లంపల్లి వారి జీవిత మొక వసంతారామము. ఆర్థిక దృష్టిలో, ఆయన నిరంతర శ్రమజీవి. బాల్యమునుండియుఁ బేదఱికముతోఁ బోరాడి విజ్ఞాన సముపార్జనము చేసి కొనెను. మనుగడలో నొడుదుడుకులు, దుందుడుకులు రానిచ్చుకొనని స్వభావము మొదటి నుండియు నున్నది. ఆంగ్ల విద్యలో నున్నత

పట్టములు పడయు వలయునసెడి తీవ్రాశను, ధనాభావము నన్ను పడఁ జేసినది. పసినాఁట సంస్కృత విద్యాభ్యాసము. మేనమామగారి సహాకారముతో "స్కూలుఫైనలు" ఉత్తీర్ణత. అప్పటి శర్మగారి యీాడు పదునారేండ్లు. ఆలేఁతవయస్సులో నుద్యోగము కోసము నవసి నవసి యెచ్చటను స్థిరపడక యుండెను. నాఁటి జాతీయ మహోద్యమ నాదములు శర్మగారిలో నొక నూతనచైతన్యము రేఁపినవి. 1911 సం॥ ప్రాంతములో నుద్యోగ గవేషణము వదలుకొని మదరాసు ప్రయాణము. అచట, ఆంధ్రులచరిత్ర గ్రంథము సంధానించుచున్న మహామహుఁడు చిలుకూరి వీరభద్రరాయనితోఁ బరిచితి యేర్పడినది. శర్మగారికి రావుగారితోఁ జరిత్రపరిశోధనము గావింపఁ దలంపు కలిగి నది. ఆదిలో, "కన్నమరాగ్రంథాలయము" న నచ్చుగానికృతులకుఁ బ్రతులు వ్రాయుట శర్మగారి యుద్యోగము. చాలీ చాలని యక్కడి జీతముతో జీవితము సాగించుకొనుచు నున్న శర్మగారికి, లక్ష్మణరావు గారి చెలికారము భావ్యర్థ సమవలంబమైనది. 'ఆంధ్ర విజ్ఞాన సర్వస్వ' రచనా సహాకృతితో శర్మగారికి లక్ష్మణరావుగా రర్థసింహాసన మిచ్చి యభినందించిరి.

1912 లో, ఆంధ్రుల చరిత్ర రచన ముగిసి వీరభద్రరావుగారు రాజమహేంద్రవరమువచ్చి వేసినారు.శర్మగారునుమదరాసుమకాముమాని రాజమహేంద్రవరమే వచ్చి యుండి 1914 మొదలు నాలుగేండ్లు చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహారావుగారి 'దేశమాత' పత్రికకు సంపాదకత నిర్వహించిరి. ఈసంపాదకత్వము శర్మగారి పరిశోధన రచనా ప్రణాళికకుఁ జక్కని త్రోవలు తీయించినది. మఱియొకటి చెప్పఁదగినసంగతి; వీరు "ఆంధ్రాభ్యుదయగ్రంథమాల" నెలకొలిపి ఆంధ్రవీరులు, ప్రాచీన విద్యాపీఠములు, ప్రాచీనాంధ్ర నౌకా జీవనము మున్నగాఁ గొన్ని గ్రంథములు వెలువరించిరి. ఈతీరున సారస్వతమును సేవించు మల్లంపల్లి

శర్మగారికి, మరల మదరాసునుండి కొమఱ్ఱాజు వారి యాహ్వానము.
దుర్నియతి యటులుండి, శర్మగారు చెన్నపురి చేరిన కొలఁది నాళ్ళకే
లక్ష్మణరావుగారి యస్తమయము. అది 1928 సంవత్సరప్రాంతము.
'విజ్ఞాన చంద్రిక' సన్నవడినది. విజ్ఞానసర్వస్వమునకు అది .కూడి
పెక్కేండ్లు శర్మగారు చేసిన కృషి మఱచి పోరానిది. ఈవ్యవసాయము
నకు ఫలముగా ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయము వారు చరిత్రపరిశీలక పండితు
లుగా రమ్మని శర్మగారిని పిలిచిరి. వారచటఁ గావించిన యమోఘ పరి
శ్రమమునకు సాక్షులు "ఎఫర్గాటన్‌చాప్టర్ ఆఫ్ ఆంధ్ర హిస్టరీ"-"ది
హిస్టరీ ఆఫ్ ది రెడ్డి కింగ్డమ్స్"- అను రెండుచరిత్రగ్రంథములు.

శర్మగారిదిసంస్కృతాంధ్రాంగ్లభాషలలో 'డిగ్రీలు' లేని నిశితప్రజ్ఞ.
ఆంధ్రవీరులు, రోహిణీచంద్రగుప్తము, కొన్ని చిన్నకథలు వీరి కళా
రచనాభిరతిని దృష్టాంతీకరించుచున్నవి.

ఈయన చారిత్రకవ్యాసములలో బౌద్ధ సంస్కృతి రూపు కట్టి
యున్నది. 'రేడియో' లోఁ బ్రసారితమగు వీరి 'ఆంధ్రదేశ చరిత్ర
సంగ్రహము' సంగ్రహమైనను బహూపయోగియగు కూర్పు. సహృద
యులు, చరిత్రపరిశీలక శేఖరులు నగు వారి యునికి ప్రకృతము చెన్న
పురిలో. నిర్బంధోద్యోగపు టుచ్చులలో నిచ్చలు ఉండని స్వతంత్ర
జీవులు శర్మగారు. ఆంధ్రచరిత్ర-సంస్కృతులను గూర్చి యింకెన్నో
నూత్నవిషయములు మనకు వారు ప్రసాదించిరి.

శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారితో శర్మగారికి మంచి నేస్తము.
ఆయన 'ఆంధ్రప్రశస్తి' యీయనకుఁ గృతియిచ్చుచు నిట్లు వ్రాసెను:-

> నీవనుకోను లేదు, మఱి నేనిది చెప్పను లేదు, కాని య
> న్నా, వినవయ్య నేఁటి కిది నా చిఱు పొత్తము నీకు సంకితం
> బై వెలయింపఁ జేతు హృదయంబులు నీకును నాకు మాతృదే
> శావిల దుఃఖ దారితములై శ్రుతిగల్పె విషాద గీతికన్.

♦

డిగ్రీలు లేనిపాండిత్యంబు వన్నెకు
రాని యీ పాడుకాలానఁ బుట్టి
నీ చరిత్ర జ్ఞాన నిర్మలాంభఃపూర
మూషర క్షేత్రవర్షోదకమయి
చాడీలకు ముఖప్రశంసల కీర్త్యకు
స్థానమైనట్టి లోకాన నుండి
నీయచ్ఛతర కమనీయ శీల జ్యోత్స్న
అడవి గాసిన వెన్నెలగుచు చెలఁగి

అంతె కాని గౌరీశంకరాచ్ఛ శృంగ
తుంగము త్వదీయము మనస్సు పొంగి తెలుఁగు
నాఁటి పూర్వ చరిత్ర కణాచి మెల్ల
త్రవ్వి తలకెత్తె లేదె యాంధ్రజనములకు.

♦

శోదమ తుమ్మెద రెక్కలఁ గుస్తరించు
మీసముల నీ ప్రసన్నగంభీర ముఖము
కన్నులంటగఁ గట్టినట్లున్న నిన్ను
మరచి పోలేను జన్మ జన్మములకైన.

రాయప్రోలు సుబ్బారావు

1892

జననము: 1892: నివాసము. హైదరాబాదు. గ్రంథములు: ౧. కవితాంజలి [తృణకంకణము, స్నేహలతాదేవి, స్వప్నకుమారము గల సంపుటము] ౨. జడకుచ్చులు ౩. మధుకలశము ౪. రమ్యాలోకము ౫. తెనుగుతోట ౬. ఆంధ్రావళి ౭. లలిత ౮. వనమాల ౯. మధురయాత్ర ౧౦. మాధురీదర్శనము - ఇత్యాదులు.

అభినవాంధ్రకవితావతరణమునకు దారిచూపినవారిలో రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారొకరు. సారస్వతపురోహితులగు సుబ్బారావుగారే యొకజాతి తెలుఁగుకైతకు 'భావకవిత్వము' అను నామకరణ చేసినట్లు విందుము. నేఁడు 'భావకవిత్వము' సర్వతోముఖముగా విస్తరిల్లినది. కవిత్వములో నవ్యమార్గము గురుజాడఅప్పారావుగారితో నారంభమైన దని కొందఱు, సుబ్బారావుగారితోఁబుట్టినదని కొందఱును. అదియెట్లులయినను, సుబ్బారావుగారితో నూతనకవిత్వమున నొకమెఱుఁగు వచ్చినదని చెప్పవచ్చును. ఈగౌరవము వారిమీఁద మన తెనుఁగువారిలోఁ జాలమందికిఁ బొందుపడినది. సుబ్బారావుగారి వ్రాఁతలు క్రొత్తలో యువకవుల హృదయములలో నూతన సంస్కృతి బీజములు నాఁటినవి. ఈయన కలిగించిన సంస్కారమువలనఁగలిగిన యొగ్గులగ్గులు ప్రస్తుతము ముచ్చటింపరాదు.

భావకవిత్వమను పేరిలోనే పెద్దపోరు. "భారతాదులలోఁ గవిత్వము లేదా? భావములేదా?" అని ప్రశ్నములు చాలఁబుట్టినవి. అందు గొన్ని సందర్భములేనిప్రశ్నములు. ఆలంకారికదృష్టి లేనివారు మాత్రమే 'భావకవిత్వము' అనుపేరు లెస్సగా లేదనుటకుసాహసింతురు. కానిఒకటి 'నవ్యకవిత్వము నాస్తిక కవిత్వము' అనునూహ కొందఱిలో కలిగించినది మనవారే. భాషాసంస్కారము బహుస్వల్పముగానున్న కొందఱు

నూతనకవులు చేతఁగానిబ్రాఁతలువ్రాసి, వానిపై భావకవిత్వముద్ర వేసి బ్రతుకు తెరువు చూచుకొనుచుండుటవలన నీ కొంపమునక వైనది.

రాయప్రోలువారుపరిపక్వమతులు; పాశ్చాత్యసాహిత్యవిశారదులు; నవ్యకవితోపాసకులు. పడమటి కవులలోని ప్రకృత్యారాధన పరత్వము వీరిలోఁబుంజీభవించినది. వీరి భావన గభీరమధురమైనది. స్వరకల్పనము అభినవమైనది. వీరికవితకు ద్రాక్షా-కదళీపాకములు సహజములు.

మామిడి కొమ్మ పైన గల మంత్రపరాయణుఁడైన కోకిల
స్వామికి మ్రొక్కి నేనభినవస్వర కల్పన కుద్యమించితిన్
గోముల గోస్తనీ రుచులకుం గదళీఫలపాక సిద్ధికిన్
లేమల దేను మా తెలుఁగు లేఁతిముదల్లు వెలార్చు వేడుకన్.

రమ్యాలోకము

1912 సం॥న నవ్యకవిత్వ నేపథ్యమునుండి క్రొత్త నడలతోఁగ్రొత్త విలాసములతోఁ గ్రొత్తహావభావములతో 'లలిత' కావ్యము రంగమునకు వచ్చినది. తోడనే రసజ్ఞభావుకుల చక్షూరాజీవములు దానిపైఁబడినవి. 'లలిత' తో యువకవు లువ్విళులూరిరి. ప్రాచీనసాహిత్యప రాయణులు 'లలిత' స్వేచ్ఛాప్రవృత్తికి లోలోపల బాధపడిరి. ఆంగ్లేయ వాసన పట్టి క్రమముగాఁదెలుఁగువారు నవ్యకావ్య పఠనమున కలవాటు పడినారు. 'తృణకంకణము' వెలువడినది. శాబ్దికముగాఁగొన్ని దోసఁగులుదొరలినను సుబ్బారావుగారిది మంచి నిబ్బరమైన కవితా ధోరణి యగుటచే యువకుల గుండెలకుఁ బట్టుకొన్నది. కష్టకమల — స్నేహలతా దేవి — స్వప్నకుమారము — తెలుఁగుతోట — ఆంధ్రావళి — రమ్యాలోకము మున్నగా నెన్నో కృతులు వీరివి విరివిగా వ్యాపించినవి.

రాయప్రోలు కవి 'శాంతిని కేతనము'నఁ గొంతకాలముండి రవీంద్ర సాహచర్య మనుభవించెను. ఆ సాహచర్యము వీరికవితా శక్తికి వికాసము. పెక్కుభాషల నెఱిఁగి ప్రకృతిరహస్యముల నాకళించి రవికవి

కవితాచ్ఛాయలు తెనుఁగునకు దింపుచు రాయప్రోలుకవి పలువుర పాఠ కులకుఁ బాత్రుఁ డయ్యెను కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి యీయనను స్తుతించినాఁడు.

మఱియొకటి: శ్రీ సుబ్బారావుగారిలో జాతీయాభిమానము సహజమైనది. ఈయన అచ్చముగాఁ దెనుఁగువాఁడుగా వర్తించును. ఆంధ్రోద్యమము వీరి కవితకు రంగస్థానమైనది. 1913 నాఁటికి "రాయప్రోలు" జాతీయ కవితావాహిని పొంగినది. ప్రాచీనాంధ్రసామ్రాజ్యమహోన్నతి, ప్రాచీనసాహిత్యకళోన్నతి కన్నుల కెదురుగాఁ గట్టి యీ కవి మురిసిపోవును. "జారిన దేశగౌరవము చక్కఁగ దిద్దిమహాంధ్రమండలీ, భారము శ్లాఘనీయముగఁ బాలన చేసి సమానరాష్ట్రముల్, కూరిమి నాసఁ జేయఁ దెలుఁగుంబుడమిన్." సముద్ధరింపుఁడని తెలుఁగువారికి మేలుకొలుపు పాడిన రాయప్రోలు 'జాతీయకవు'లలో మొదటివాఁడు. ఈయన 'ప్రబోధము' సూర్యకిరణము వంటిది.

> అమరావతీ పట్టణమున బౌద్ధులు విశ్వ
> విద్యాలయములు స్థాపించునాఁడు
> ఓరుఁగల్లున రాజవీర లాంఛనముగాఁ
> బలు శస్త్రశాలలు నిలుపునాఁడు.
> విద్యానగర రాజ వీథులఁ గవితకుఁ
> బెండ్లి పందిళ్లు కప్పించునాఁడు
> పోటూరికి సమీపమున నాంధ్రసామ్రాజ్య
> దిగ్జయస్తంభ మెత్తించునాఁడు,
> ఆంధ్రసంతతి కే మహితాభిమాన
> దివ్య దీక్షాసుఖస్ఫూర్తి తీవరించె
> నామహావేశ మర్థించి యాంధ్రులార
> చల్లుఁ డాంధ్రలోకమున నక్షతలు నేఁడు.

*

తనగీతి యువజాతిని పాటకులను గా
దిద్ది వర్ధిల్లిన తెనుఁగు వాణి
తనపోటులు విరోధి తండంబులకు సహిం
పనివిగా మెరసిన తెనుఁగు కత్తి
తనయందములు ప్రాంతజనుల కభిరుచి వా
సన నేర్ప నలరిన తెనుఁగు రేఖ
తన వేణికలు వసుంధరను సస్యశ్యామ
లను జేయఁ జెలఁగిన తెనుఁగు భూమి
అస్మదార్ద్రి మనోవీథి నావహింప
జ్ఞప్తి కెలయించుచున్నాఁడ ; చావలేదు,
చావలేదు, ఆంధ్రుల మహోజ్జ్వల చరిత్ర !
హృదయములు చీల్చి చదువుఁడో సదయులార !

రాయప్రోలు కవిగారి యీప్రబోధము ప్రజలనే కాక, యువకవులను సైతము తొలి దినములలో లేపినది. పయిపద్యములు జీవన్మూర్తులై నేఁడు తెలుఁగునాఁడున సంచరించుచున్నవి. సుబ్బారావుగారి రచనలు రెండుగా వేఱుపఱుచుకొన్నచో నొకటి జాతీయ రచనల సంపుటము, రెండు ప్రేమకావ్యసంపుటము కాఁగలదు. వీరి ప్రేమతత్త్వ సిద్ధాంతములు పవిత్రములయినవి. ఆధ్యాత్మిక తత్త్వ జిజ్ఞాస రాయప్రోలు కవీంద్రునిలో నుండవలసినంతగా నున్నది. "సచ్చిదానంద కల్యాణ సదన మయిన, యీ మనోహర జగతికి నేగుదెంచి ప్రేమలక్ష్మి నారాధింపవేమి యకట!" యిది వీరి యభిప్రాయము. కావ్యములలో సుబ్బారావుగారు ప్రదర్శించిన ప్రేమ లౌకిక సాధారణమైనదికాదు.

నడచి బడలిన యాయాస మెడలలేదు,
చీర చెఱఁగుల తడి యైన నాఱలేదు,
లేడి నరసిన యపుడె ముద్దాడికొనిరొ,
నహహ ! యెంతటి ప్రేమార్ద్రి మాహొ మనసు

'తృణకంకణము'

*

ప్రియముతోఁ బెంచి కొన్న తీవియలు కొన్ని
విషలత లటంచుఁ దోఁచి నన్ బెరికి వైతొ ?
పూలు పూయవొ ? పరిమళంబులను విడవొ ?
చూడ సుందరములు కావొ ? సొగసులాడి !

'కష్టకమల'

♦

నరనారీ సంబంధము
పరిభావింపుము దిశావిభాగము వరుసన్
ధర, జననీ భగినీ సహ
చరీ కుమారీ క్రమము నిజం బగుట నఖా !

'మాధురీదర్శనము'

♦

తేనెమీఁద సుతారంపు తీవి నిలిచి
పగలఁ బడి నవ్వు పువ్వుపై కెగయు అళిని ;
ప్రియుఁడు ప్రియురాలి నట్లు చేర్చె నొక సుకవి,
బిడ్డ తల్లిని భాతి కల్చె మరొకండు.

'రమ్యాలోకము'

పవిత్ర ప్రేమతత్త్వముచు గనుఁగొన్న రాయప్రోలుకవి ధన్యజీవి. ఈకవి శేఖరునిలోని ఆధ్యాత్మికదృష్టికి అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారి యనుగ్రహము పుష్టి నిచ్చినది. శాస్త్రి గారు సుబ్బారావుగారి మేన మామ. ఆబ్రహ్మణ్యునిపోలిక యీయనలోఁజాలభాగమున్నది. మేన మామతోఁగలసి కొంతకాల మవధాన ప్రదర్శన యాత్రసాగించి, బుచ్చి రెడ్డిపాలెములో మనస్సు హఠాత్పరివర్తనము పొందఁగా నాశుకవితా సన్న్యసనము చేసిరని సుబ్బారావుగారిని గూర్చి చెప్పుకొందురు. దైవ దయ నిండారుటవలనఁ గలిగిన యీమార్పు సుబ్బారావుగారిచే రస భావ భరితమైన కబ్బములు వ్రాయించినది. రవీంద్రుఁడు – విధుశేఖర

భట్టాచార్యులు - ఆంధ్రరత్న గోపాలకృష్ణుఁడు - సముద్రాల అప్పలా చార్యులు మున్నగాఁగల సహృదయుల సాహచర్యము సుబ్బారావు గారి భావమణులకు శాణోపలము. సాహితీ సమితి కార్యదర్శి నోరి నరిసింహ శాస్త్రిగారు వీరిని గుఱించి యిట్లు ముచ్చటించుచున్నారు.

"సుబ్బారాయ కవిశేఖరునకు కవితావతారము, అక్షరరమ్యతఅభి మాన పాత్రములైన విశిష్ట విషయములు. వీని నీకవి రమణీయమార్గ మున బహుముఖముల ప్రదర్శించుచుండును. కవులు ఉత్తమ విషయ ములను సందర్భాను సారముగా లోకమునకు ఆస్థదృఢమగుటకు వివిధ వివిధములవర్ణించుట మనపురాణకవుల నాఁటినుండియు సంప్రదాయ సిద్ధమే. ఈకవి ప్రకృతిశోభను మైత్రిని భక్తిని, జగత్కల్యాణమును కావ్యసందోహములో నిబద్ధముచేసి రమణీయోపదేశవ్యంజనచే ఉత్తమ బోద్ధ అయినాఁడు."

శ్రీ సుబ్బారావుగారి కబ్బములకు మొదటిదశలోనున్న ప్రజాదర ణము నేఁడు కొంత కొఱవడినది. అనఁగా, తెలుఁగు చదువరులలోని భావుకత సన్నగిల్లుచున్నదనియే విచారింపు డని యొక పెద్ద మానిసి సమాధానము. ఆధ్యాత్మికశక్తి సంవలితమైన యీయన యగాధభావన, అక్షరరూపము తాల్చునపుడు మిక్కిలి చిక్కగా బిగు వుగా నుండును. అది పాఠకసాధారణ్యమున కందదు. అదిగాక యన్వ యములోఁ గొంతతిరుగుడు. దాన, దీన - సుఖవంతుఁడైన చదువరి రాయప్రోలువారి రచనలు నేఁడుపాడుకొనుట తగ్గించినాఁడు. ఈనాఁటి పాఠకునకు ఆపాతరుచిరమైన శైలి కావలయునఁట! దానిలో, పిండి యున్నను లేకున్నను వాని కిబ్బందిలేదు!

ఇందాఁక, సుబ్బారావుగారి యాశుకవితా సన్న్యాసమును గూర్చి యను కొంటిమి. ఈ పద్యము లానన్ని వేళములోనివి :-

♦

సతమున్ ధేనువ కొండవారి నిజవాసంబందు మృష్టాన్న సం
గతసౌఖ్యం బమరెన్, వధానమును సాంగం బయ్యె పట్టాభిరె
డ్డి తురాసాహుని ప్రోల నాశు కవితోడ్డీన క్రియా వేళ నా
యత వాగ్బంధనమున్ తవిల్చితి తుషారాహార్యపుత్రీ! యిదే
హితమం చెంచితె బుచ్చిరెడ్డి నగరీ శృంగాటకంబందునన్.

♦

తెనుఁగే తీయని దందు పద్యపద రీతిక్రీడ లత్యంత మో
హనముల్ శోభనముల్ తదీయరసరక్తాలాపనంబుల్ లభిం
చిన వాగర్థ కలాకలాప జయలక్ష్మిన్ గాలికిం బుత్తునే
జననీ, యేమిటి కింక, ఆశుకవితా సన్న్యాస మిప్పింపవే!

♦

రసమో, భావమొ, జీవదర్థ సుకుమార వ్యంజనా మంజు శ
బ్ద సమాసారచనంబొ, సాధు హృదయస్పంద ప్రతిష్ఠా కథా
విసరంబో సకలార్థశూన్యమగు నీ వేగాతివేగోక్తి దు
ర్వ్యసనం బేటికి త్రిప్పుమింక జననీ, రమ్యాక్షరక్షోణికిన్.

ఈపరిణామముతో నక్షరరమ్యతసుబ్బారావుగారిని వలచివచ్చినది. పద్యబంధములే కాక, పాటలుకూడ రాయిప్రోలుకవి తియ్యగాఁ బాడుకొనెను.

పదవే చెలి, కాళ్ళగజ్జియల్, రవళింపఁగ వెదుళ్ళపల్లికిన్
తొలిప్రొద్దుల చల్ది యన్నమున్, తిని త్రిమ్మరవచ్చు స్వేచ్ఛగా
మధుమాసపు కన్నెయెండలో, ఎలకొబ్బరితోటనీడలన్
పసుపాడిన నిమ్మచెంగటన్, వయసారిన మావిపొత్తునన్
ఎలకోయిల యీల నేర్పఁగా, పసితెమ్మెర సేద తీర్పగా
చెయి చేయి బిగించి యింపుగా, విహరింతము తోడుతోడుగా
మనరూపము వ్రాయగా సొనల్, మనవేసము దాచగా పొదల్
మనసోపని వచ్చి ముచ్చటల్, తనివోవగ చెప్పికొందమో!

♦

కవితలో నవీనయుగము సాధించిన యీకవికోకిలము ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయమున నుపన్యాసకుఁడుగా నుండి ప్రకృతము విశ్రాంతి గయికొనుచుండెను. 'త్రివేణి' లో వీరి ఆంగ్లరచనలు ప్రచురితము లయినవి. ఆంగ్లసాహిత్యమున లోఁతులుముట్టి ప్రాచ్య భాషాపాండిత్యము సంపాదించి సుబ్బారావుగారు కృతిగాఁ బేరుపెంపులు సమార్జించిరి.

"శాంతి నికేతనము" రవీంద్రుఁడు ఈయక్షరము లాయన కూఁడలు పొంగించుచుండును. రవీంద్రాస్తమయమునకు 'రాయప్రోలు' ఇటులు వగచినాఁడు.

సీ. ఆరిపోయినది దివ్య స్నేహాశ్రుంగార
దీపంబు నివ్వాళి తీసి నట్లు
వండిరాలినది వక్త్వప్రసాదఫలంబు
మొలక మోజాన క్రమ్మరిలినయట్లు
నిష్క్రమించినది నాందీముఖోజ్జ్వల తార
చిత్రాంక యవనిక చినిగి నట్లు
తెగి జాఱినది జగత్ప్రియ రాగ మాలిక
గాంధర్వ జీవాళి కదలినట్లు
సోలినది శ్రీరవీందుని సుస్వరంబు
వ్రాలినది సుకవీంద్రుని రమ్యరచన
మ్లానమయ్యె నుపాసనామందిరంబు
ఖిన్న మయ్యెను శాంతి నికేతనంబు.

*

నిదురించున్ శ్రుతులాపి కిన్నెరలు, వన్నెల్ చిత్రపాత్రంబులన్
చెదరుల్ చిన్నెలు మాఱె, కావ్యకలకంఠీ కంఠరాగంబు గ
ద్గదికాలాపము నందికుందును రవీంద్రా! సర్వసౌభాగ్య సం
పద నూనం బగు తావకీన చరితాశ్వాసాంత సంధ్యాగతిన్.

రాళ్లపల్లి అనంత కృష్ణశర్మ

1893

శ్రీవైష్ణవ బ్రాహ్మణులు. శఠమర్షణగోత్రులు. పెంచుకొన్న తండ్రి : అనంతాచార్యులు. అభిజనము: రాళ్ళపల్లి [అనంతపుర మండలము కల్యాణ దుర్గము తాలూకాలోనిది] కన్నతండ్రి: శ్రీవత్సగోత్రులు కర్నమడకల కృష్ణమాచార్యులు. కన్నతల్లి: అలమేలమ్మ. జననము: 23 జనవరి 1893 సం. నందన సంవత్సర మాఘ శుక్ల షష్ఠి. ప్రకృత నివాసము: మైసూరు. రచనలు :- ౧. తారాదేవి ౨. మీరాబాయి [పద్య కావ్యములు] ౩. లీల [వచనము-కల్పితగాథ] ౪. వేమన ౫. సారస్వతోపన్యాసములు ౬. నాటకోపన్యాసములు. ౭. శాలివాహనగాథా సప్తశతి [400 పద్యములు-ఆంధ్రీకరణము] ౮. స్పర్ధాకావ్యము [సంస్కృతము] ౯. మహీశూరరాజ్యాభ్యుదయాదర్శము ౧౦. రఘువంశ భాషాంతరీకరణము [చివరివి రెండును ముద్రితములు కాలేదు].

మాధురీమార్దవములకుఁ దావలమైన వచనరచన యెవనిసొమ్మనఁగా, అది రాయలసీమలో నుదయించి మైసూరున నివసించువారిదని వెంటనే వచ్చు సమాధానము. రసభావములకు నిదానమైన పద్యరచన మెవని సొత్తనఁగాఁ బ్రత్యుత్తరము వెనువెంటనే రాలేదు. నేఁటి తెలుఁగునాఁట, పద్యరచయితలు పెక్కురనియు, గద్యరచయితలు తక్కువ యనియు దీని పరమార్థము. సర్వాంధ్రము మొత్తమున, వచనరచనా విశారదుఁడు ఒక్కఁడేయనుట యతిశయోక్తికిఁ జేరుమాట. ఇట్టి చిక్కులు రాకుండు పరిష్కార ముండనేయున్నది. అది, "అనంతకృష్ణశర్మగారు నేఁటి ప్రముఖ వచనరచయితలు నలుగురైదుగురిలో నొక్క" రనుట. శర్మగారు మంచి వచనము వ్రాయుదురు. వీరి పద్యరచనయు బహుమనోహరము. ఈ కూర్పునేర్పులకు వారికిఁ గల కోవిదత్వము దోహదమిచ్చుచున్నది. సంస్కృతాంధ్రములలో వారు చేసినది గీటుఱాతికి వచ్చు మేలిబంగరువు వంటికృషి; ప్రాకృత సారస్వతపు లోఁతులు

తెలిసినవారు; ఆంగ్లములోని మెలఁకువలు వినుపించుకొన్నవారు. పైగా, సంగీతకళలో నఖండమైన యెఱుక. నోటిపాట వీరిది తీయనై శ్రుతి పేయముగానుండును. సంగీత—సాహిత్యములలో పరిపూర్ణముగల విజ్ఞానము శర్మగారిలోనే రాణించుచున్నది. ఈ సౌభాగ్యము చేకురిన వారనేకులు లేరు. అనంతకృష్ణశర్మగారి విమర్శన వైయాత్యమునకు వారి 'వేమన' సాక్షిగ్రంథము. తెలుఁగులో నిట్టివిమర్శనకృతులీవఱకు లేవనుటయు సాహసము కాదు. "ఈ పద్యము హృద్యముగానున్నది. ఈభావము రమణీయముగానున్నది—" ఇత్యాదిగ తానుగతిక వైతాళిక ఘోష విమర్శన వేషముతో సంచారము చేయుట సహింపరానిది. మన విమర్శకుల దృక్పథమును మంచి దారులకుఁ జేరఁబెట్టిన 'రాళ్ళపల్లి' వారి మేలు మఱవరానిది. నాచన సోమనాథుని కవితా తత్త్వమునకు వీరు గావించిన భాష్యము 'ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు' వారి బహుమానమునకుఁ బాత్రమైనది. ప్రక్కపాటు లేని నిక్కపు విమర్శనము శర్మగారి చేతిలో నిగ్గులు దేతి 'ఉత్తరహరివంశ' సమీక్షారూపమున బయటికి వచ్చినదని జయంతి రామయ్యపంతులు మున్నగువారునాఁడు మెచ్చుకొనిరి. ఇంత దిట్టమైన విమర్శనశక్తికల మానిసికి రసవంతమైన కవితాప్రాభవమును జేతనుండుట యొక సుయోగము.

శర్మగారు రచించిన 'మీరాబాయి'—'తార'—ఈ రెండు కావ్యములు రెండుమధుకుల్యలు. ఆయన ప్రాకృతమునుండి తెనుఁగుపఱిచిన 'గాథా సప్తశతీసారము' వాడనిమల్లెపూలప్రోవు. శిరీషపేశలమైనతన తెనుఁగు పదబంధమునకు సరిపడిన కావ్యమునేరుకొనిరని ముచ్చట. రచయిత యేరుకొన్న యితివృత్తములోనే, ఆతనిహృదయమత్తుకొనియుండును. 'సప్తశతి' లోని మృదు ముగ్ధమైన జాను తెనుఁగుఁదనము, ఇదిగో!

> పసపు సీళ్ళాడి దువ్వెన పండ్ల నడుమఁ
> జిక్కుకొనియున్న మైలను జిన్నముల్లు

గ్రుచ్చి తీసెద వెవ్వని కోర్కె పండఁ
జేయ నున్నావు తెల్పవే చిన్నదాన!

❦

పత్తిచేను దున్నవలసి మంచిదినాన
మడకపూజ చేయఁ దొడఁగినపుడు
కోర్కె లాత్మ గుబులుకొన గడగడమని
వడఁకఁ దొడఁగెఁ గాపు చెడిపె కేలు.

❦

కొండ సెలయేటి సుడికిఁ జిక్కికొని కలఁగి
తిరుగుచును గేసరంబులు విఱిగిపోవ
కొంత మునుఁగుచుఁ దేలుచుఁ గొదమతేటి
వెంట నంటఁ గడిమిపూవు వెల్లబోయె.

❦

అద్దమందు నీడ యుండున ట్లెవ్వని
యాత్మ నొరుల వగపు లంటుకొనవొ
అట్టివాని తోడ నెట్లు నెప్పుడు నత్త,
మనసు వ్రక్కలయిన మాన గాని.

❦

పూని యూఁదెదు సెలజాణ! ప్రొయ్యిమీఁద
నలుక గొనఁ బోకు; రక్త పాటల సుగంధ
మైన నీయూర్పుఁ జవులకు నాసగొనుచు
పొగ లెగయుఁ గాని మండ దీ ప్రొయ్యి నగ్గి.

❦

కనులు కానరాని కటికి చీఁకటి రేయి;
వలస పోయె మగఁడు; వట్టి యిల్లు;

దొంగ లెవ్వరైన దోతురు సుమ్ము; ని
ద్రింప వలదు ప్రక్కయింటి వాఁడ!

ఇంత తియ్యనైన తెనుఁగు శయ్యా ప్రాకృత పుణ్యవాసన కలిమి అనంత కృష్ణశర్మగారి కందినది. ప్రమాణమునందు పయి పద్యములు పొట్టివైనను, గుణమునందు గట్టివి. కట్టమంచికవి శర్మగారి సప్తశతీ సారమునకుఁ బ్రస్తావన సేయుచు నిటులనెను : "... ఈగాథసప్తశతి బౌద్ధయుగమునాఁటి యుత్కృష్టజీవితమును దెలుపుచున్నది. భావములు కోమలములు. వానికి దీటైనది అనంతకృష్ణశర్మగారి శైలి-మధురము, లలితము, రమణీయము. వీరి సరసత్వము అర్హతకొలఁది పొగడుట అసాధ్యము................ఒక్కపద్యమే వ్రాయవలయును. అది మెఱుఁగుఁ దీఁగవలె మనలఁ గ్రమ్మియుండు నంధకారము నొక్కక్షణము పోఁద్రోలి నూతనలోకమును హఠాత్తుగ గోచరింపఁ జేయవలయును. ఆలోకము, ఒక్కనిమిషము మాత్ర మెదుట నున్న నేమి? దానిరామణీయకము జీవము నంతయు నాక్రమించి చచ్చు వఱకును తదేక ధ్యానములో మునుఁగున ట్లొనరించును. అట్టిదియ కవిత. గుణముప్రధానము. రాశి కాదు ..."

శ్రీరామలింగారెడ్డిగారికి, శర్మగారికి మంచి యనుబంధము. శర్మగారిని సరససాహిత్య ప్రచారమునకుఁ బ్రేరేచినది 'కట్టమంచి' వారి సౌహార్దమేయఁట! సహజ ప్రతిభామనోజ్ఞత కలిగి కవితాగానము చేయుచున్న అనంత కృష్ణశర్మగారి శమీపూజ, పెనుగొండ పాట— మొదలైనవి తెలుఁగులో నిలిచి వెలుఁగొందు మెఱపులవంటి వని పెద్దల హృదయము. ఇది యిటుండ, రసికత్వ-కవిత్వములకు విజయ పతాక నెత్తిన అనంతకృష్ణుని సంసారమాధురియు భావించుకోఁదగినది.

అనంతపుర మండలములోని రాళ్ళపల్లి వీరియభిజనము. వీరి మాతామహులు అనంతాచార్యుల వారి కాయూరు వంశ పరంపరగా వచ్చిన శ్రోత్రియ గ్రామము. పుంసంతానము లేమి నా యనంతా

చార్యులకు శర్మగారు స్వీకృతపుత్త్రుఁడాయెను. ఆకారణమున 'రాళ్లపల్లి' వీరికి సంక్రమించినది. శర్మగారిఁగన్న తలిదండ్రులు ధన్యులు. వారికిఁ బుట్టిన నలువురు బిడ్డలలో వీరు ద్వితీయులు. వీరియన్నగారు గోపాల కృష్ణమాచార్యులును సుప్రసిద్ధులు. అనంతపురపు రెవిన్యూ శాఖలో హుజూరు శిరస్తాదారులుగా పనిచేసి యిపుడు వారు విశ్రాంతి వేతనము పుచ్చుకొనుచున్నారు. సంస్కృతాంధ్ర సాహితీ సంపన్నులు. ప్రాచ్య పాశ్చాత్య జ్యోతిశ్శాస్త్రపు సిద్ధాంత ఫలభాగములం దసాధారణ పరిచయము గలవారు. 'భారతి' లోఁ బ్రచురితము లగుచుండు వారి రచనలు తెలుఁగు వారికి విందులు. 'రాళ్ళపల్లివారి' దట్టి విద్వ దన్వయము. మన శర్మగారు చిన్ననాఁట పితురంతేవాసియై సంస్కృతాంధ్రములు వ్యాసంగించెను. తరువాత మైసూరు పాఠశాలలలో సంస్కృత ప్రాకృత వ్యాకరణములు, అలంకార గ్రంథములు పాఠము చేసినారు. 1912 సం॥ లో మైసూరు కళాశాలలో బండితపదవీ లాభము. నేఁటికిని వారాపదవిలోనే యున్నారు. సంగీత సాహిత్యము లలో శర్మగారుచేయుచున్న సాధనము తెలుఁగువారి కారాధ్య మైనదని యామోదము ప్రకటించుచు 'వేమన' లోని వారి దివ్య వాచకములు కొన్ని స్మరించెదను.

"...... త్యాగరాజు వంటివారి కీర్తనలలో భక్తి యెంత యున్నను వారి గానపాండిత్యము దానిని గప్పి పెట్టినది. పల్లవిదాటు లను జూపుచ మనిపించునే కాని, వానిని పాడునపుడు ప్రాయికముగ భక్తిని ప్రకటింత మనిపింపదు."

"....... వేమన పద్యము లట్టివికావు. అతనివి చిటుకలో ముగింపఁగల చిన్న పలుకులు; అచ్చతెనుఁగు పద్యపునడక ; గుండు దెబ్బవలె గుఱి తప్పని చిక్కని చెక్కినమాటలు. నోరుగల తెలుఁగు వారందఱును నేర్వవచ్చును."

"బాలవ్యాకరణము, అప్పకవీయము మొదలగువాని దెబ్బలకు వేమన పద్యము లెంత నులినులి యైనవో చెప్పితీఱదు."

"మనలో నయముతోడి హాస్యము లేదని మొదలే విన్నవించితిని నవరసములలో హాస్యమును గూడఁ జేర్చియున్నను ప్రాచీనుల హాస్యము అసహ్యములను అసభ్యములను వర్ణించుట యందు మాత్రము చరితార్థ మయినది."

"నిజముగా తెనుఁగు భాషకు మొట్టమొదట హాస్యరసము చవి చూచిన ధీరుఁడు గురుజాడ అప్పారావుగారే. వారి కన్యాశుల్కము నందున్నంత హాస్యరసనైర్మల్యము తక్కిన యెవరిగ్రంథములందును లేదనుట యతిశయోక్తి కాదు."

తెలుఁగువంటి బ్రతికియుండు భాషలలో 'ఇవే యపశబ్దములు, ఇవేసుశబ్దములు' అని నిశ్చయముగా శాశ్వతముగా నిర్ణయించుటకుఁ బూనుకొనుట వట్టి వెఱ్ఱియని యిన్నాళ్ళకును తెలిసికొనలేకపోవుట మనతప్పు గదా!"

ఇవియెల్ల అనంతకృష్ణశర్మగారి హృదయమునుండి చిందిలిన సందేశ సుధాబిందువులు. 'ప్రబంధకవి' ని గుఱించిన శర్మగారి యాశయము తెలుపు గీతములతో నీ శ నీవ్యాసము ముగియుచున్నది.

ఇంతవృద్ధుడ వంతయు నెఱిఁగినావు
తెలిసికోఁ జాలవేమి మా తెలివిలేమి!
అర్థమేకాని పద్యము లల్లనేల?
వీథివీథుల వినువారి వెదకనేల!
అచ్చుతేటల కాశించునట్టి మమ్ము
తాటియాకుల కంతలో దార్పఁ గలవె?
పూత లేనట్టి వ్రాఁతలో పొలుపు నెఱుగు
కన్ను లెవ్వరికున్న వీ కాలమందు:
భావములు మ్రింగియున్నట్టి బంధములను,
ఆదియంతము లేని నానార్థములును
నోరు తిరుగని పదముల తీరుపులును
విచ్చి చూపేవు గాని నీవెంట దిరిగి
తెలిసికొన మాకు బ్రదుకులో తీరికేది?
మఱచిపోయిన జ్ఞాపించు మార్గ మేది?

పింగళి లక్ష్మీకాంతము

—కు

కాటూరి వేంకటేశ్వరరావు

1894-1971

1895-1962

ఇరువురు, ఆఱువేల నియోగులు. లక్ష్మీకాంతముగారు గౌతమస గోత్రులు. అభిజనము: కృష్ణాజిల్లా చల్లపల్లి తాలూకాలోని చిట్టూర్పు, నివాసము: విశాఖపట్టణము. తల్లి:కుటుంబమ్మ. తండ్రి: వేంకటరత్నము పంతులు. జననము: 10_1-1894 సం|| తేదీ. నిర్యాణము : 1971.

వేంకటేశ్వరరావుగారు శ్రీవత్సగోత్రులు. తండ్రి వేంకటకృష్ణయ్య. పాలించిన తలిదండ్రులు: లక్ష్మమ్మ, కొండయ్య. జన్మస్థానము: కృష్ణా మండలములోని కాటూరు. జననము: 15 అక్టోబరు 1895 సం|| నిర్యాణము: 1962. రచనలు: ౧. సౌందరనందము ౨. పౌలస్త్యహృదయము గుడిగంటలు 3. తొలకరి (ఈమూఁడు కావ్యములు ఇరువురిపేరఁ బ్రచురితములు) ౧. ఒగ్గొరలు (ఆంగ్ల నవలకు అంధ్రీకరణము) ౨. ప్రతిజ్ఞాయౌగంధరాయణము 3. స్వప్నవాసవదత్త (భాసనాటకములకుఁ దెలుగుసేఁతలు) ౪. నల్లగలువ (ఆంగ్లమునుండి తెనుఁగు—పయివి, ఒక—వేంకటేశ్వరరావుగారి పేరనే ప్రకటితములు) ౧. మధుర పండితరాజము—ఇత్యాదులు లక్ష్మీకాంతముగారి సొంతము.

ఇటీవలి సంప్రదాయము ననుసరించి 'లక్ష్మీకాంత వేంకటేశ్వర కవులో'—'పింగళికాటూరి కవులో' కావలసినవారు వీరు. అదీగాక, వీరు తిరుపతి వేంకటకవుల శిష్యులగుట కారణముగా, విధిగా జంటపేరు సంధించుకొనవలసి యున్నది. అటులు సేయక—స్వచ్ఛముగానిరువురు వేఱువేఱు పేరులు కృతుల ముఖపత్త్రములపై వేసికొనుట—వీరి గతానుగతికధర్మాసహిష్ణుతకు,పురాతనసంప్రదాయకృతశ్రద్ధాగౌరవదృష్టికిని గుఱుతులు. తెలుఁగునఁ బ్రబోధచంద్రోదయ ప్రబంధ రచయితలగు

జంటకవుల హృదయము లంటుకొనియుండ లేదా! పట్టి - పేర్లు జతపఱిచి నంతమాత్రమునఁ గాదు; కవితాస్నిగ్ధములయిన యెదలు శబ్దార్థములవలె విడఁదీయరానివి కావలయును; అదియే జీవాత్మల జంట వంటి జంట. నా కొక విషయము ముచ్చటగా నుండును. సౌందర నందాదులగు కొన్ని కావ్యములు పింగళి - కాటూరి కవులు కవగా వ్రాసిరి. కొన్ని యెవరి మట్టునకు వారు విడిగా వ్రాసికొనిరి. తత్త్వ దృష్టికి నిది యొక యందమేయని నా యానందము. "ఒక్కరు రచియించిరేని యది కాదగుఁ దిర్పతి వేంకటీయమై" అన్న జంటకవుల ప్రతిజ్ఞలోని పరమార్థము హార్దము కావలయునుగాని, కాపీరైటు తగవులాటలకు దిగునది కారాదుకదా! ప్రకృత కవుల గురువులు తిరుపతివేంకటకవులు సర్వథా అభిన్నులెట్టులైరో, పింగళికాటూరి కవులు నట్టివారని రుజువు చేయుదును. ఇందులకు సౌందరనందములోని యీ పద్యములు నాకుఁ బ్రధానమైన యాధారముగాఁ గనిపించినవి.

మేలేర్చి నందుండు పూలు గోసి యొసంగ
  సరము లందముగ సుందరి రచించు
మెలఁత వర్ణమ్ములు మేళవించి యిడంగ
  హరువుమై నతఁడు చిత్తరువు వ్రాయుఁ
బతి యపురూపభావము వచించిన నను
  రూప పద్యమునఁ గూర్చును లతాంగి
అతివ చక్కనిరాగ మాలపించిన వీణ
  పలికించు నతఁడు మై పులకరింప
నెఱ్ఱసెరల నందుని చూపు లింతి యాన
నేందునకుఁ గెంపుల నివాళులెత్త, నతివ
కజ్జలపుఁ జూడ్కి ప్రియుని వక్షఃకవాటిఁ
గట్టుఁ దోరణములు నల్లకల్వపూల.

ప్రాలేయ గిరికందరా వినోదవిహార
    పరులైన సిద్ధ దంపతు లనఁగ
విబుధ తరంగిణీవీచికా డోలలఁ
    దూఁగెడి రాయంచదోయి యనఁగ
కవి మనఃపంకజాసవ సిక్తమై రసా
    గ్రముల నాడెడి పదార్థము లనఁగ
నానంద పరిఫుల్ల మానసేంద్ర దహర తా
    రాధ్యమం దాడు జీవాత్మ లనఁగఁ
జీకుచింతల దిగఁ ద్రావి, చెన్ను మిగిలి
హృదయ సంవేద్య మయ్యు నాత్మైకగమ్య
మైన యద్వయ సౌఖ్య రసామృతమ్ము
ననుభవింతురు వారు నిరంతరముగ.

ఈ అభినవ కవుల కవ తొలుత మైత్రీబంధముతోను, పిదప బాంధవముతోను గలసి వచ్చినది. అనఁగా, కాటూరి కవి మేనకోడలు పింగళికవి బావమఱఁదికి భార్య. ఈచుట్టఱికము సాహిత్యబంధుత్వము కంటె గట్టిదని నే ననను. ఇట్టివీరి కలయిక నవ్య కవితా లోకమునకు తొలకరి. అదే హేతువుగా వీరి తొలికృతికిఁ దొలకరి యని పేరు వచ్చియుండ వచ్చును. ఇది కొన్ని ఖండ కావ్యముల రాశి. అవి యన్నియు భిన్నవిభిన్న విషయకములు. ఈఖండకావ్య రచనాపక్కి వీరి నుండియే వచ్చెననఁ గాదు. మఱికొందఱును, దారు తేరుపఱిచిరి. వానిలో వీరిదియు నొకటి. పాశ్చాత్యసంపర్క లబ్ధమైన యీ మేలి వెలుఁగు తెలుఁగునాఁట మిక్కిలిగా నేఁడు నెలకొన్నది. రసిక మానసా కర్షకమైన పదబంధము పింగళి కాటూరి కవుల కవితలోఁ దొట్ట తొలుతఁ దొలకరించిన గుణము. అది మెల్లగా 'సౌందర నందము'నకుఁ

జేరునరికి భావరస వర్షావారివాహమైనది. 'తొలకరి' నాఁడు, కవితను గుఱించిన యీజంటకవుల తలఁపు లిటులున్నవి :-

సీ. చూతురా, దీనిని జూతపల్లవ ఖాది
ని పిగాంకనా గాన నిస్వనంబు
కొందురా, దీనిని గ్రొమ్మొఱుంగుల జిల్గు
పనికిఁ గాఁదగిన కుందనపుఁ దళుకు
కావలెనా, యిద్ది, కలువపూరేకు పొ
త్తములఁ జిప్పిలెడు మొత్తందనమ్ము
వలయునా, మలయ పర్వత సానువులనుండి
దిగుమతి యగు కమ్మ తెమ్మెర లివి
తీయుదుర, దీనివెన్నెల తేట నిగ్గు
ఒరయుదుర, దీనిఁ బచ్చ కప్పురపుఁదావి
కోరికొందుర, దీనిఁ బటీరజలము
త్రావిచూతుర, తీయని పూవుఁదేనె.

'తొలకరి' కిఁ దొలిపలుకు వ్రాయుచు శ్రీకట్టమంచి రామలింగారెడ్డి చిట్టచివర నిట్టులని ముగించెను.

"ఈకవులు నిక్కముగా స్వతంత్రులు. ఆర్యాంగ్లేయాది వాఙ్మయముల సారములఁ బీల్చి తమయందు లీనమగునట్లు చేసి దానిచేఁ గలిగిన పుష్టిచేఁ బుక్కలమ్ముగా వ్రాయువారు. వీరి కవిత్వమున నిక్కంపు మంచి నీలము లున్నవి. తళుకు బెళుకు ఱాళ్ళు లేవు. అయినను, రత్న పరీక్షయందు సమర్థులగువారికిఁ గాని సామాన్యులకు వానిగుణము నెఱుంగ నలవి కాదు. సుకవిభోగ్యము లిచటి వస్తువులు, నలిపి వేయకుఁ డటు నిటు కలచివైచి——"

'సౌందరనంద' రచనతో వీరికి, సిద్ధహస్తులయిన మహాకవులుగా బరిగణనము వచ్చినది. ఆ కావ్యమునక్షుఁ దెలుఁగు దేశమున రావలసిన

స్థానమును వచ్చియున్నది. ప్రతిభావ్యుత్పత్తులునికరముగానున్ననాఁడు కాని కవి రాణింపఁడు. వీనిలో, దేనిపాలు వెలితిపడినను, అది కవికిఁ గొఱఁతయే. ప్రకృతము, పింగళి కాటూరి కవులను గుఱించి. వారు మంచి ప్రతిభానము గల మేధావులు. దానికిఁ దగినటులు వ్యుత్పన్నతయుఁ జిక్కినది. ఈ గుణద్వయమునకుఁ దోడు వీడని యభ్యాసమొకటి. 'సౌందరనంద' మీనసమ్మేళనము పండినపంటయై, నందనారామమై పంపుచేయుచున్నది. 'బుద్ధచరిత్ర' రచయితలు తిరుపతి వేంకటకవుల కీకావ్యము గురూపహారముగా నీయఁబడినది. కాదేని, వారిలో నభిన్నులుగానుండిన చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రిగారికే 'గురుదక్షిణ' యనుకొందము. గురువుగారి షష్టిపూర్త్యుత్సవావసరమున నీకబ్బ మప్పనము సేయఁబడ్డది. అప్పటి సమర్పణ పద్యము, లీశిష్యుల జంట యగాధవినయ మధురహృదయములను దోయిళ్ళఁ బట్టికొన్నది, అందలివి కొన్ని :—

కేతనతోడి పొత్తునఁకు గేల్ కలపం దలపోసి కాదు, నీ
చేతము మెచ్చఁగాఁ గవిత చెప్పఁగ నేర్తు మటంచుఁ గాదు, వి
ఖ్యాతికిఁగా, దిఁకేమనిన, నద్యతనాంధ్ర కవిప్రపంచ ని
ర్మాతకు భక్తిమై నుడుగరల్ ఘటియించెడి పూనికయే సుమీ

♦

సంచితపూర్వపుణ్యము లొసంగు ఫలమ్ములువోలె వాసనల్
ముంచుకొనన్ నవప్రసవముల్ విరబూచుచునున్న దీవు క
ల్పించిన పాదులందుఁ బ్రభవించిన నూత్న కవిత్వ వల్లి; యీ
కొంచెపుఁ బూలమాలఁ గయికొమ్ము గళాభరణమ్ముగా గురూ!
భావ విశుద్ధి దోఁపఁగ భవత్పదముల్ భజియించునాఁటి మా
సేవలు మెచ్చి యాదర విశేష మెలర్పఁగ నల్పినట్టి మీ
దీవన నిక్కమై యొనఁగెఁ దియ్యని కావ్యఫలమ్ము నేఁటికిన్ ;
నీ విడినట్టి భిక్ష యిది నీకె యొసంగెద మిప్డు విందుగాన్.

సంస్కృతమున అశ్వఘోష మహాకవి సౌందరనంద కావ్యము సంతరించెను. అందముగా నున్నదని యాగ్రంథనామము వీరు పెట్టుకొనిరి. ఇతివృత్తములో దానితోఁగొంత పోలిక. ఇంతే. ఇఁక మిగిలిన యావత్కవితాచమత్కృతియు వీరిసొంతము కథావస్తువు ధర్మనిష్ఠ కలయది. కవిత్వము తగినట్లు రసపుష్టమైనది. కావ్యము, రాశిలో వాసియైనది కాకపోవచ్చును, గుణసంపత్తిలో నుత్తమజాతికిఁ జెందుచున్నది. ప్రాచీన సంప్రదాయములు తూలనాడకపోవుట-క్రొత్తదారులలోని మేలు నేరుకొనుట యీజంటకవులకుఁగల విశాలగుణము. అభ్యుదయపథములో నంగలు వేసికొనుచున్నార మన్నకొందఱు వీరి కవిత నేమందురు!- కవిత నిత్యనవీనము కావలయును, అనఁగా పురాణము కావలయును. నేలవీడి సాముచేసిన వీలుకాదు. 'సౌందరనందము' పురాతనాధునాతన కవితలకు సేతుబంధము.

అలనాటినడిరేయి నశ్వరాజము వెన్ను
చమరి వీడ్కొని నట్టి స్థలము దాటి
చెన్నఱి దాలఁ దోఁచిన రాజగృహలక్ష్మి
పుల్కుపుల్కునఁ దన్నుఁ బోల్చికొనఁగ
నెలగోలు మూఁకల యెల్లుల సౌధ వా
తాయనమ్ము లపావృతములు గాఁగఁ
దలుపులు తెఱచి పౌరులు కిమితి బ్రువా
ణులగుచు వెఱగంది నిలిచి చూడ
నాత్తపరతత్త్వ బోధమా నాత్మతేజ
మానసేందుని వరివేషమై భజింపఁ
బురము చొత్తెంచి నిలిచిన బోధిసత్త్వుఁ
గనుకనిన్ గని పౌరులు గములు గూడి—

'ప్రథమసర్గము'

♦

నడపుల రాజహంస, తెలివన్నెల వెన్నెలవాఁక, ప్రేమలూ
రెడు నునుఁబుట్టఁ దేనెపెర, రెమ్మలుసైచు విలాసవల్లి, ప్రే
ల్మిడి హృదయమ్ము నచ్చిచను మేలిమిచూపు మదాళియైన యా
పడఁతుక నందభాస్కరుని బాయఁగ నోర్వదు ఛాయయుం బలెన్.

తానా, సుందర నందుఁ; డవ్వేలఁదియా, తన్వంగ మాధుర్య లీ
లా నందైక నిధాన; మొండొరుల ప్రేమాలాప కేళీ వినో
దానూనానుభవమ్ములా, మదన విద్యా దైశికమ్ముల్ ; నముల్
కానన్ రారుగదోము, కామిజనలోకమ్మందు నాదోయికిన్.

♦

పద్యములకుఁ బ్రకరణము స్పష్టపడుచుండుటచే వ్రాయుటలేదు. మఱి కొన్ని యుదాహరించుటకు మనసు పడుచున్నాను. రసభావాభ్యుదయ మిందెంతదాఁక సాగుచున్నదో మీరే యెన్నుకొనవలయును.

బ్రతుకు నిక్కమ్మయేని యవ్వారిపట్ల
విరతిలేని స్వప్నమ్మునా జరుగఁ బోలు
బ్రతుకు నిక్కముగాక స్వప్నమగు నేని
సత్యమై తోఁపఁబోలు నాజంపతులకు.

*

రాగరంజిత మన్మనోరత్న మింత
యింత కళలమ్ము లొనరించి యింతి! నీదు
కంఠహారమ్ము నొనరింతు, గడమ యిడక
వినుతు హృదయ ప్రబంధమ్ము విశద ఫణితి!
వెలది! యీ రాగలతలు పుష్పించు నట్టు
లీ మనోరథములు ఫలియించు నట్లు
దరు లొరసి పాఱు నీ మమతాస్రవంతిఁ
దేలిపోదము పెఱతలంపేల మనకు?

♦

ఎన్ని విధాలనో హృదయమిచ్చి భజించితి విట్టి క్రూరునిన్
నిన్నుఁ దలంచి చిత్త నరణిన్ విలపింతున, జాలి నింతునా?
ఇన్ని విధమ్ములన్ హృదయ మిచ్చిన ప్రేయసి వీటఁబుచ్చితిన్
నన్ను గుఱించి పల్లటిలనా, పెనుసిగ్గున క్రుగ్గిపోదునా?
ఎన్నఁగరాని కూర్మి నిలువెల్ల నొకింతగ రాగపూర్ణమా
పొన్నపుఁ బానపాత్రయగుచున్ గరయుగ్మమునందు నిల్చినా
పెన్నిధి, నిష్టదైవమును వీడెఁడినై యిటు పారవైచికొం
టి, న్నిరుపేదనై యలమటించెద దిక్కుఱి రిత్తజోగినై.
వలపుల్ వడ్డికిఁ బాటఁ గౌఁగిట గదింపం బాత్రవై, నిండుచూ
పులకుఁ వెన్నెలవై, శ్రవోయుగళి కింపుల్ నింపు గానమ్మవై
యులరుందావివియయ్యె నూర్పులకుఁ, బైనాత్మైక భోగ్యంబవై
తలఁపుల్ దాఁటి, యభిన్నవై, తుది మహాత్మా! నాకు లేవైతివే.

♦ ♦ ♦

వసివాళ్వాడ, దొకప్పుడుఁ
గసు గందదు, మేల్మిచాయకగ్గదు, తావుల్
కొసరు, మరందము చిలుకును
విసువక యొదఁ దాల్తు నట్టి ప్రేమసుమమ్మున్.

నాకీలోకముతోఁ బనేమి, వినుమన్నా! పాలమున్నీటిలో
నేకాంత మ్మగుచోఁ బ్రవాళములచే నేపారు ద్వీపమ్ములో
నాకుల్ రాలని పూలువాడని వసంతారామ మధ్యమ్ములో
రాకాచంద్ర సహస్రముల్ వెలుఁగు హర్మ్యాగ్రంబునం దొక్కఁటన్.
నాకుం బ్రాణము ప్రాణమైన చెలితో నానాసుఖమ్ముల్ లతా
నీకమ్మై పెనఁగొన్న డోలికలలో నిఃఖేద దివ్యామృత
స్వీకారమ్ము భజింపుచున్ సమయముల్ సీమల్ వెసఁ దాఁటి, యే
కాకారమ్మును నిత్యమై నెగడు నయ్యానంద మర్థించెదన్.

♦ ♦ ♦

ఇటులుదాహరించుకొనుచుఁబోవుచో, సౌందరనందమునకుఁ గ్రమముగా నిచటఁ బ్రతివ్రాయవలసినవాఁడ నగుదును. తొంటి కవిత్వమున కనుకరణముగాఁ గనిపించు పద్యములిందు తక్కువ. వానిలోఁగూడ ననుసరణచ్ఛాయలు తోఁపనీయని స్వాతంత్రతయే యెక్కువ. కథావస్తువు గ్రథననైపుణి శుచిత్వ రుచిత్వ సంవలితములగుటవలన సౌందరనంద ముత్తమకావ్యమయినది. మఱి, యేతత్కావ్యకర్తల గురుకులవాన క్లేశము లెంతటివి!

పింగళిలక్ష్మీకాంతముగా రాముష్యాయణులు. వీరితండ్రి చల్లపల్లి జామీకిఁజెందిన 'అముదార్లంక'లో మునుగడ సాగించుచు, నాయూరఁ బెత్తనము వహించిన వ్యవహర్త. అన్నదానములో నాయన పలుకుబడి గొప్పది. ఆయన యన్నదాన వ్రతమును ఫలింపఁజేసిన కుటుంబిని కుటుంబమ్మగారు. లక్ష్మీకాంతకవి యీ దొడ్డతల్లి కడుపు. ఆమె మోచర్ల వారి యాఁడుఁబడుచు. మోచర్ల—పింగళి వంగడముల వారి కీవియ్యము నాలుగైదు తరములనుండి వచ్చుచున్నది. లక్ష్మీకాంత కవిగారి భార్య లక్ష్మీనరసమ్మగారు కొంత సాహిత్యము తెలిసిన యామె. శ్రీ చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రిగారు కంటిజబ్బు చికిత్సకై 1933లో విశాఖపట్టణమునఁ గొంతకాల ముండెను. మకాము లక్ష్మీకాంతముగారి యింట. అపుడు వారికి లక్ష్మీకాంతముగారి యిల్లాలు చేసిన యుపచార గౌరవము గొప్పదనియు, శాస్త్రులుగారు ఆమెకు సంస్కృతకావ్యములు పాఠములు చెప్పి శిష్యురాలిని జేసికొనిరనియు 'జాతకచర్య' ఇటీవలి భాగమునఁ గనఁబడినది.

లక్ష్మీకాంతముగారి యాంగలపుఁ జదువు స్కూలుఫైనలు దాఁక బందరు హిందీస్కూలులో. ఎఫ్. ఏ; బి. ఏ లు బందరునందే యున్న నోబిలు కళాశాలలో. మూఁడవ 'ఫారము' చదువుచుండఁగా 1909లో లక్ష్మీకాంత మున్న హైస్కూలుకో తిరుపతి వేంకటకవులు శతావ

ధానము చేయుట తటస్థించినది. ఆప్రదర్శనము చూచినవెంటనే యాతనికిఁ గవితాస్థ యంకురించినది. అదియాది, వేంకటశాస్త్రిగారి యొద్ద నాశీస్సులంది మూఁడేండ్లు మూఁడునెలలు గురుకులక్లిష్టుఁడై సంస్కృతాంధ్రములు చదువుకొనెను. ఆ గురుసేవాప్రసాదము లక్ష్మీకాంతమును నేఁడు మహారచయితగా దిద్దఁగలిగినది. 1912 లో, స్కూలుఫైనలు పరీక్షోత్తీర్ణతనంది, వెంటనే 'ఇంటరు'న, చేరఁ జాలక రెండేండ్లకుఁ జేరి 1919 నాఁటికి పింగళికవి బి. ఏ పట్టభద్రుఁడయ్యెను. ఆవెంటనే 'నోబిలుపాఠశాల'లోఁ బ్రధానాంధ్రపండిత స్థానలాభము. మఱి నాలుగేండ్లకు, కళాశాలలోఁగూడ నధ్యాపకత. అచట నొక నాలుగేండ్లు. పదపడి మదరాసు విశ్వవిద్యాలయమునఁ దెలుఁగు పరిశోధక శాఖలో 'ఫెల్లో' పదవి. అది మూఁడేండ్లతో నయిపోఁగా, తంజావూరు సరస్వతీమహాలునఁ గూరుచుండి నాయకరాజులనాఁటి తెలుఁగు తాటియాకుఁ బొత్తములు చదివి యెన్నో క్రొత్తవిషయములు లక్ష్మీకాంతకవి సేకరించెను. మదరాసులో నుండఁగనే 1930లో ఎం. ఏ. మొదటి తరగతిలో నుత్తీర్ణుఁడై యుండిన హేతువున, 1931 సంవత్సరముననే ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయమువారు - ఏర్పాటు చేసిన తెలుఁగుశాఖలో నాచార్యస్థాన మొసఁగిరి. తంజావూరిలో లక్ష్మీకాంతకవి నాఁడు చదివిన చదువే, ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయము అచ్చటి వాఙ్మయమంతయు 'కాపీ' చేయించి తెప్పించి ప్రకటింపఁ బూనుకొనునటులు సేయుటకు హేతువైనదని చెప్పెదరు. ఆ మహాప్రయత్నమున మొదటిదిగా 'ద్విపదభారతము' మొదటిసంచిక యచ్చునకు వచ్చినది. దానికి లక్ష్మీకాంతముగారి పీఠిక విపులమైనది యున్నది. తంజావూరి యక్షగానములను గుఱించి యీయన యెంతో వ్రాయఁగలవారు. శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రి పరిష్కృతమైన 'రంగనాథరామాయణము'నకు వీరి భూమిక యాభరణమై యున్నది. ఎన్నో పీఠికలలో, ఎన్నో పత్రికా ప్రచురిత రచనలలో లక్ష్మీకాంతముగారి వాఙ్మయపరిశ్రమము విశదమగుచున్నది.

శ్రీ కాటూరి వేంకటేశ్వరరావుగారిదియు సుపరినిష్ఠితమైన సారస్వతవ్యాసంగము. ఆయన భోగ త్యాగములకు వలయునంత యున్నవాఁడు. ఆదిలో, వీరు కలపటపువారు. నాలుగైదు తరములుగా 'కాటూరు' చేరిన తరువాత 'కాటూరి' యని యింటిపేరు మాఱినది. పినముత్తాతగారికి దత్తుఁడై వేంకటేశ్వరరావుగారు పెంపొందెను. సంపత్తితోపాటు మహాకవిత్వమునకు వలయునంత వ్యుత్పత్తియు నున్నవాఁడు. గురువుల నాశ్రయించి చదువుకొన్నవాఁడు. పింగళి కవియు, నీయనయు సతీర్థ్యులు కావుట విశేషము. వీరికిని చెళ్ళపిళ్ళ శాస్త్రులుగారే సంస్కృతాంధ్ర సాహిత్యభిక్షా ప్రదాతలు. వేంకటేశ్వరరావుగారు బి. ఏ. సీనియరు చదువుచు 1921 లో, సహాయనిరాకరణోద్యమమునఁ జదువు విరమించివైచిరి. 1930లో జరిగినయుద్యమమున నాఱు నెలల కారావాసదండనము. కాటూరికవి దంతటి దేశాభిమానము. 1932 మొదలు 39 వఱకు ఆంధ్రోపాధ్యాయుఁడుగా, 39 సం॥ మొదలు 43 సం॥ దాఁక ప్రిన్సిపాలుగా బందరు ఆంధ్ర జాతీయ కళాశాలలో నుద్యోగనిర్వహణము. ప్రకృతము కృష్ణాపత్రికా సంపాదకత. ఆంగ్లభాషలోని యుదాత్త సాహిత్యము నీయన తనివారఁ జూఱలాడియు, నార్యసంప్రదాయములు వీడక కవితాగ్రథనముఁ గావించెను. కావలసినంత స్వస్థాన వేషభాషాభిరతి కల వ్యక్తి వేంకటేశ్వరరావుగారు. మెత్తని హృదయము, మఱీమెత్తని పలుకుబడి. ఒడలెఱుఁగని యుపన్యాసధోరణి సాగించుగుణము లేదు కాని, తియ్యతియ్యగాఁబద్యపాఠముచేసి సభ్యుల నూరించును. నిర్లిప్తుఁడు; ఒకరి లక్ష్యములేదు. అట్లని, ఎవరిని జెండనాడఁడు. వచనశైలిలో పింగళి వారిది, పద్యశయ్యలో కాటూరి వారిది పైచేయిగా నుండునని దేశమునఁ బలుచనైన నొక వాడుకయున్నది. రసజ్ఞుల చెవుల కిట్టి వాడుకలు వినఁ బడవు. వారిదువురిది సరియగుజత. సౌందరనంద

మొకటి మాత్రము, ఈ యిద్దఱి కీర్తికిని పతాక. కలసి వ్రాసిన 'పౌలస్త్యహృదయ' మను చిన్న కావ్యము నుండియు రెండు రత్నముల నిచ్చి యిఁకఁ జాలింతును.

[శ్రీరాముఁడు లంకపై నెత్తివచ్చుటచూచి సముద్రుఁడు రావణునితోఁ జెప్పఁబోఁగా రావణుఁ డనినమాటలు]

వనవల్లు చెక్కుళ్ళ వయసున లజ్జమై
మునియాజ్ఞ దాఁటక తునుము సొగసు
జనపాలువ్రేలు నీడున శైవచాపమ్ము
విఱిచిన శృంగార వీరమహిమ
పసుపు బట్టల నిగ్గుపస భార్గవక్రోధ
సంధ్య మాయించిన శౌర్యసార
మాలిఁ బాసిన క్రొత్త యలఁతమై వజ్రసా
రుని వాలినొక కోలఁ దునుము పటిమ

వింటినే కాని—ఇన్నిటికంటె రాచ
పట్టముదొరంగి నారలు గట్టి కాన
మెట్టినట్టి వెక్కసమైన దిట్టతనము
వింటి—సామికే తగుననుకొంటెకాని,—

శ్యామలకాంతి మోహనము, సౌమ్యగభీరము సుప్రసన్నరే ఖామృదు హాసభాసురము, గన్నులపండువునైన రాము నెమ్మోమును మిమ్ముఁబోలెఁ గన నోమను గాదె; కఠోరవృత్తినై సామిని మున్నె ఘోరరణసత్రనిమంత్రితుఁ జేసి యుంచుటన్.

మాడపాటి హనుమంతరావు

1885

బ్రాహ్మణులు. తల్లి: సుబ్బమ్మ. తండ్రి: వెంకటప్పయ్య. జన్మస్థానము: కృష్ణాజిల్లా, నందిగామ తాలూకాలోని పొక్కునూరు. నివాసము: హైదరాబాదు. జననతిథి: తారణసంవత్సర మాఘశుద్ధ షష్ఠి. 1885 జనవరి. రచనలు :- ముద్రితములు :- ౧. మల్లికాగుచ్ఛము ౨. మాలతీగుచ్ఛము 3. త్రేత కాలపు హింద్వార్యులు ౪. తెలంగాణా ఆంధ్రోద్యమము (1 భా) అముద్రితములు: ౧. గ్యారిబాల్డి చరిత్రము ౨. మహాభారత సమీక్షణము 3. తెలంగాణా ఆంధ్రోద్యమము. (2వ భాగము) ౪. రోమక సామ్రాజ్యచరిత్రము (అసంపూర్ణము).

జన్మదేశము కృష్ణామండలమే కాని, హనుమంతరావుగారు హైదరాబాదు నివాసులు. నిజాము రాజ్యములో రాజకీయ ప్రాముఖ్యము వహించిన తెలుఁగువారిలో వీరు ప్రథమశ్రేణికిఁ జెందినవారు. ఆయనను రచయితలుగా నెక్కువమంది వినియుండరు. ఏమనఁగా, హనుమంతరావుగారు రచించిన గ్రంథములు పుటలప్రమాణములోఁ దక్కువ. అవియైనను, సాహిత్యసంబంధము కలవి కావు. ఎక్కువ, దేశభక్తి సముత్తేజకములు. చరిత్ర విషయకములును. ఆంధ్రోద్యమము వీరి ప్రాణ ప్రాణము. తెలంగాణా ఆంధ్రోద్యమము వీరిది ప్రథమ భాగము ముద్రితమైనది. మల్లికా — మాలతీ గుచ్ఛములు రెండు ముద్దయిన గ్రంథములు. అందలికథలు ప్రాచీనాంధ్రుల విశిష్టతకు మహాదర్శములు. తెలుఁగులో గ్రాంథికశైలి వీరిది తీరుగానుండి విందుసేయును మల్లికా గుచ్ఛమునఁ జారిత్రకములు సాంఘికములు నగుకథలు మధురధోరణిలో నున్నవి. రుద్రమదేవి మున్నగానున్న గాథలు వీరి చరిత్ర దృష్టికి మంచి నిదర్శనములు.

హనుమంతరావుగారు బి. ఏ., బి. యల్. పట్టమునందిన న్యాయవాదులు. ౧౮ వత్సరముల యీడునుండి యిరువది యేడేండ్ల యీడు

వచ్చువఱకుఁ బ్రభుత్వము వారి విద్యాశాఖలో నుద్యోగము. అంతటి నుండి, యాఱు వత్సరములు హైదరాబాదు శాసన నిర్మాణ సభలో నాంధ్రానువాదక పదవీనిర్వహణము. పిమ్మట నిరువదినాలు గేండ్లు నిండుగా హైకోర్టు వకీలువృత్తి. హనుమంతరావుగారికి ఆంగ్లము, ఆంధ్రము నందే కాక సంస్కృతము, ఉరుదూ భాషలలోఁగూడ మంచి పాండితియున్నది. వీరికి శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులు గారి రచనా విధానము ఆదర్శమఁట. వ్యావహారిక భాషయం దెక్కువ యాదరముగాని దాని యుపయోగమును గూర్చి యెక్కువ విశ్వాసముగాని కలవారు కారు.

విశేష మేమనఁగా హనుమంతరావుగారు హైదరాబాదు రాజ్యములో నేఁటి ప్రజోద్యమములయందుఁ బాలుగొని గొప్పకీర్తి గడించినారు. రచయితలలో వారికీయఁదగిన గౌరవము, ఆకీర్తిని బట్టి కాక సాహిత్య-చరిత్ర సంబంధమైన వారి మల్లికా గుచ్ఛ, మహా భారత సమీక్షణాది కృతిరచనమువలన నని గుర్తింపవలయును.

సురవరము ప్రతాపరెడ్డి

1896-1955

రెడ్డివంశీయులు. తలిదండ్రులు రంగమ్మ, నారాయణరెడ్డి. జన్మస్థానము గద్వాల సంస్థానములోని బోరవెల్లి. జననము దుర్ముఖి-అధికజ్యేష్ఠ బహుళ ప్రతిపత్తు. 1896 సం. నిర్యాణము 25-8-1955 రచనలు: ౧. ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర. ౨. హైందవధర్మవీరులు ౩. రామాయణ విశేషములు. హిందువుల పండుగలు. ౪. ప్రజాధికారములు. ౫. తుకారాము [నాటకము] ౬. ఉచ్ఛల విపాదము [నాటకము] ౭. యువజన విజ్ఞానం. ౮. మొగలాయి కథలు. ఇత్యాదులు.

హైదరాబాదు, ఆంధ్రసాహిత్య రచయితలు — అను తలంపులో తొట్టతొలుత సురవరము ప్రతాపరెడ్డిగారు తగిలి వేళ్లూకరు తట్టెదరు. "ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర" గ్రంథరచనతో — మెఱవు మెఱపులుగా విరిసియున్న ప్రతాపరెడ్డిగారి యశస్సు స్థిరపడి నిలిచినది. ఇట్టి యుత్తమ రచయిత జీవన సింధువునుండి యథాశక్తి నేఱుకొన్న కొన్ని బిందువులీక్రిందివి.

ప్రతాపరెడ్డి గద్వాల సంస్థానములోని బోరవెల్లి గ్రామములో జన్మించి, యేడేండ్లదాఁక నచటనే పెరిగెను. మొదటి గురుత్వము తండ్రిది. పిదప నెనిమిదవయేట 'కర్నూలు' లోఁ జేరి 'మెట్రికు' వఱకు విద్యాభ్యాసము. ఎఫ్. ఏ. హైదరాబాదునందు, బి. ఏ. మదరాసు ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీయందు చదువుట. బి. ఏ. వఱకును సంస్కృతము ద్వితీయ భాషగా గ్రహించి పఠించుటచే నాభాషలోని మెలఁకువలు ప్రతాపరెడ్డి గారికిఁ దెలియును. అదిగాక, గురుముఖమునఁ గావ్యపంచకము లఘు కౌముదియును జదువుకొని తమశక్తికి మెఱుఁగుపెట్టుకొనెను. బి. ఏ. చదువుచుండఁగనే 'ఉచ్ఛల' నాటకము వీరు రచించిరి. న్యాయ వాది పట్టము వడసి హైదరాబాదులోనే, ఉర్దూభాషలో నెనిమిదేండ్లు

ప్లీడరుపని చేసిరనఁగా, ప్రతాపరెడ్డిగారి కాభాషలోని ప్రవేశమెంత టిదో తెలియఁగలదు. పార్సీ, యందును వీరి పరిశ్రమము ప్రశంసనీయ మైనది. మొత్తముమీఁద సంస్కృతము, ఉర్దూ, పార్సీ' 'ఆంధ్రము, ఆంగ్లము-భాషలలోఁ జక్కని పరిచయము ప్రతాపరెడ్డిగారి కున్న యది. ఇట్టి విజ్ఞతలతో నీయన సారస్వతోద్యోగము నిర్వహించి యున్నారు. రాజకీయోద్యోగములు కోరిన వానిని కాకపోవుటచే ప్రతాపరెడ్డి లక్షల కధికారి కాలేకపోయెను పోనిండు! ఆయన గ్రంథ ములు వేనవేలు విలువకలవి కావచ్చును.

నిండుగా నిరువది నాలుగేండ్లు ప్రతాపరెడ్డిగారు నెఱపిన మహో ద్యోగ మొకఁడున్నది. అది "గోలకొండ" పత్త్రికాసంపాదకత. వీరి యధికారములో 'గోలకొండ' అర్ధవార పత్త్రికయై మంచి ప్రఖ్యాతి ప్రచారములు పడసివచ్చినది. ఇటు లుండఁగా 'లిమిటెడ్ కంపెనీ'వారు వచ్చి దానిని దినపత్త్రికగా మార్చుచేసి నడుపుచున్నారు. కారణాంత రములచే వారితోఁ గుదురక రెడ్డిగారు సంపాదకత వదలుకొని 'ఇటి కాలపాడు' అను గ్రామములోఁ గాలముగడపిరి.

చరిత్ర, పరిశోధనము-అనఁగా వీరి కెంతో సంబరము. వీరియిల్లు చరిత్ర భాండారమని చెప్ప వచ్చును. ప్రతాపరెడ్డిగారికథలు, సారస్వత వ్యాసములు, చరిత్ర, పరిశోధన రచనలు మొత్తము మున్నూఱు సంఖ్యకుఁబై బడియున్నది. నాటకములుప్రాసిరి. పద్యరచనచేసిరి. 'ప్రజా ధికారములు' మున్నగా నెన్నో రాజకీయ విషయములపై చర్చాగ్రంథ ములు వెలువఱిచిరి. హైందవ ధర్మవీరులు, రామాయణ విశేషములు, హిందువుల పండుగలు మున్నగు రెడ్డిగారి కూర్పులు వారి వివిధవిష యజ్ఞతకు నిదర్శనములైనవి. ఈయన పద్యకవితయు సాధుమధుర మైనది. తెనుఁగు భాషామతల్లిపై వ్రాసిన యీసీసము చూడవలయును:

పరిపూర్ణ పావనాంభ స్తరంగోద్యోగ
గౌతమీ గంభీర గమనమునకు
ఆలంపురీ నందనారామ విభ్రాజి
మల్లోబ ఫలరాజి మధురరుచికి
ఆంధ్రీ కుమారీ సమాయుక్త పరిపూత
తుంగా వయస్సుమాధుర్యమునకు
ఖండ శర్కర, జాతి, ఖర్జూర, గోక్షీర
ద్రాక్షాదియుత రామ రసమునకును
అమృత నిష్యంది వల్లకీ హ్లాదమునకు
రాగిణీ దివ్య సమ్మోహరాగమునకు
తేనెతేటల నవకంపు సోనలకును
సాటి యగును మా తెనుఁగు భాషామతల్లి.

'ప్రణయిని'పై వీరుకట్టిన కవిత యెట్టులున్నదో యరయవచ్చును:

ఉ. నీ నునుజెక్కులున్ మరియు నీ చిరునవ్వును దంతకాంతియున్
నీనయగారముల్ కలికి! నీదు మిటారపు గుబ్బదోయియున్
నీనడయాడుకో నరయ నీచికురంబును కెంపుమోవియున్
చానరో! నా మెనా యెడఁద సంశయ ముండిన చీల్చి చూడుమా!

ఉ. ఎచ్చటి కేఁగినన్ మరియు నేమి యొనర్చిన నీదురూపమే
యిచ్చ దలంచుచుండు, కృపయించుక పూన వదేమొ, ఓర్వగా
వచ్చునె యీమనోవ్యథల వారిజలోచన! నీకటాక్షమున్
నచ్చితి నింక తాళగలనా, లలనా! చలమూన పాడియే!

ఉ. నీ సరసంపు మాచ్చటలు నీ తరళాయిత నేత్రయుగ్మమున్
వీసరవోని మోహమున వేమరు చిత్తములో స్మరించుచున్
వేసర కెల్లవేళలను ప్రేయసి! నిన్ గనఁగోరునాకహో!
అనలుగొల్పి యేచదగునా, మగువా! వగ హెచ్చుచున్నదే!

ప్రతాపరెడ్డిగారికి, ఇత్యాదికమైన కవిత్వ మంతయు నొకయెత్తు, వారి 'ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర' గ్రంథ మొకయెత్తును. 1929 సంవత్సరమునుండియు రెడ్డిగారు తెలుఁగువారి సంఘమర్యాదలను, ఆయా కవుల గ్రంథముల ద్వారమును గుర్తించుకొనుచు వ్యాసరూపమున వెలువరించుచున్నారు. ఆ కృషియంతయు 1949 నాటికి పంటకువచ్చి యేతద్గ్రంథరూపమున మనకు భుక్తమైనది. కాకతీయ సామ్రాజ్యము నాఁడు, రెడ్లపాలమునాఁడు, విజయనగర రాజుల యేలుబడినాఁడు, మఱి వివిధప్రభుత్వములనాఁడు సాంఘికముగాఁ దెలుఁగుల మర్యాదలు, నడతలు నెట్టివో యీ కూర్పున హృదయంగమఫక్కిని ప్రదర్శింపఁ బడినవి. ఈ రచనవిషయమై రెడ్డిగారు కావించిన కావ్యపరిశీలనము, చరిత్ర పరిశోధనము గణనీయములైనవి. ఈకృతిచిరకాలస్థాయిగానుండి తెలుఁగు వారి కుపయోగపడు ననుటలో విప్రతిపన్ను లుండదు. వీరి రచనయు నింపుగా సొంపుగా నడచినది. వారు వ్రాసినటులు—

"రాజుల రాజ్యాల చరిత్రవ్రాయుట అంతకష్టము కాదు. కాని సాంఘికచరిత్రము వ్రాయుట కష్టము. దీని కాధారములు తక్కువ. తెనుఁగు సారస్వతము, శాసనములు, స్థానిక చరిత్రలు (కైఫీయత్తులు) విదేశీజనులు చూచివ్రాసిన వ్రాఁతలు, శిల్పములు, చిత్తరువులు, నాణెములు, సామెతలు, ఇతర వాఙ్మయములలోని సూచనలు, దానపత్రములు, సుద్దులు, జంగముకథలు, పాటలు, చాటువులు, పూర్వవస్తు సంచయములు (Collections) — ఇవి సాంఘిక చరిత్రకు పనికి వచ్చు సాధనములు"

ఇంతసామగ్రితో శ్రమించి సంధానించిన రెడ్డిగారి సాంఘిక చరిత్రము నేఁటి సారస్వత కృతి సంభారమున కొక వెలుఁగునిచ్చి, మెచ్చుకోలు పడయఁదగిన గ్రంథమై, వారి యశోలతకు మాఱాకు వర్తించు నదిగ నున్నది.

దువ్వూరి రామిరెడ్డి

1895-1947

రెడ్డి బిడ్డ. జన్మభూమి: నెల్లూరిమండలములోని పెమ్మారెడ్డి పాలెము. జననము : 9. నవంబరు 1895 సం. నిర్యాణము: 1947. రచనలు : ౧. పానశాల ౨. కృషీవలుఁడు ౩. కుంభరాణా ౪. వనకుమారి ౫. సీతా వనవాసము ౬. నలజారమ్మ అగ్ని ప్రవేశము, ౭. పలితకేశము ౮. Voice of the Read [ఆంగ్లకవితాసంపుటము] మున్నగునవి.

అభినవాంధ్ర కవితారసాలశాఖ నధిరోహించి మధురగానముచేసిన కవిపుంస్కోకిలము దువ్వూరి రామిరెడ్డిగారిజీవితము స్మరణీయమైనది.

ఆయన కలిగిన రైతుబిడ్డ. అకలిమిఁకిఁదోడు విజ్ఞానసంపత్తి. ఆసంపత్తికి సాయము తీయనైన కవితాధోరణి. ఈసమ్మేళనము చక్కనైనది. ఇది కవిసామాన్యమున కందని విందు. నెల్లూరిజిల్లాలోని పెమ్మారెడ్డి పాలెములో రామిరెడ్డిగారి పుట్టుక, అచటి పల్లెబ్రతుకుల మెలఁకువలో, వారికవిత యుట్టియలమీఁద నవనీతము మెసవి యార్ద్రమైనది. మెత్తని హృదయము; మెత్తని రచనాసంపత్తి. ఈభాగ్యముతో నాయన ఖండకావ్యములెన్నో సంతరించెను. నాటికలు, కథానికలు, వ్యాసములు రచించెను. ఏమివ్రాసినను, స్వాతంత్ర్య దీప్తి ప్రదర్శించెడి నేర్పు కలములో నున్నది. నిసర్గమధురమైన పదబంధము రామిరెడ్డిగారికి జన్మతోభవము. ఈసిద్ధివలన నీయన పూర్వపద్ధతులను దాఁటి నడచుచున్నానని సాహసముతో వచించెను. ఈదిగువ పద్యములు పరికించునది:

చ. వనలతమైన నాకవిత పత్రపుటంబులఁ బూవురెమ్మలన్
దినదిన జృంభమాణమయి తేజరిలెన్ సహజ ప్రరోహవ
ర్ధన నియమాను సారముగఁ దల్లతయెన్నఁడుఁ దోఁటమాలి పా
ణినిగనుఁగోని నవ్యరమణీయతఁ జిల్కు నపూర్వ పద్ధతిన్.

గీ. పంజర నిబద్ధ కీరంబు బయలుగాంచి
యడ్డుకమ్ముల దాఁటంగ నాశచేయు
నటు బహిర్నియమంబుల నతికరించి
మన్మనంబు స్వాతంత్ర్య సీమకుఁ జరించు.

గీ. కాన నెవరేమి యనుకొన్న దాన నేమి
గలుగుఁ;గాల మనంతము; ఇల విశాల;
భావలోకము, క్రమముగాఁ బడయుమార్పు
వేలహృదయంబు వెలిపుచ్చు నింతయళుకు.

ఈచివరి పద్యభావము భవభూతిని స్మరింపఁ జేయునదికదా! ఈయన వ్రాసికొన్నంతగా భాషా-భావ స్వాతంత్ర్యములు హెచ్చు తీసికొన కుండఁగనే సంప్రదాయములు పాటించుచుఁ గవిత సాగించుట కాన నగును. ప్రాచీన కవితారీతులపై దండెత్తి యుద్వృత్తుగానత్యుత్రవీథు లలో నెగురు కొండఅకంటి వాఁడు కాఁడు రామిరెడ్డిగారు. ఆయన భావవైభవావేశమునకు సరిపడు భాషాభావ ప్రవేశము కలవాఁడు. ఆంగ్ల పారసీక వాఙ్మయములలోని పలుకు బళ్ళు లెస్సగా గుర్తించిన వాఁడు. సంస్కృత వాఙ్మయపుఁ బొలుపులును దెలిసికొన్నవాఁడు. సహజముగా సౌజన్యమూర్తి. ఈవయిని, కవిత్వమెటులుండునో భావింపుఁడు. ఈకవి యభిప్రాయమిది:

వేగు జామున వికసించు విరులయందు
రేకు వెడలించు సంజపూ రెమ్మలందు
కావ్యమునఁ బోలెఁ బఠియింతు కౌతుకమున
ప్రకృతి సామ్రాజ్య పాలన పద్ధతులను.
చటులకల్లోల రసనల సాగరంబు
పవలు రేయి నాలాపించుపాటలందు
అనితర గ్రాహ్యధర్మంబులై చెలంగు
విశ్వసృష్టి ప్రకారముల్ వినుచునుందు.

గజరుతుంపర ముత్యాల కొన్కి లిడుచు
తరలు సెలయేటి పాటలో దాగియున్న
రాగతత్త్వంబు నామని రాత్రులందు
కూయు కోయిల కడ నేర్చికొందు వనుల.

ఇట్టి తత్త్వముతో నీ రెడ్డి కవి కోకిలము మధురకావ్యగానముచేసినది. వీరి కృషీవలుఁడు—పానశాల మున్నగునవికృతులు చాలఁబ్రశస్తికెక్కియున్నవి. పల్లెటూరి రైతుఁబిడుకు 'కృషీవలుఁడు' కావ్యమున మాట కట్టినట్టులు ముచ్చటగాఁ గనవచ్చును.

అన్నా హాలిక! నీదు జీవితము నెయ్యం బార వర్ణింప మే
కొన్నన్ నిర్ఝర సారవేగమున వాక్పూరంబు మాధుర్య సం
పన్నంబై ప్రవహించుఁ గాని, యితరుల్ భగ్నాశులై యీర్ష్యతో
నన్నుం గర్షక పక్షపాతి యని నిందావాక్యముల్ పల్కరే!

రామిరెడ్డికవిత్వమునకుహాలికుఁడుఉద్దీపకుఁడైనాఁడు. గతానుగతిక మార్గమున సాగక, దేశకాలస్థితులు గుర్తించి తన తీయని కైతలో జానపద వాతావరణము రాణింపఁ జేసిన యీ రెడ్డికవి మఱవరాని వాఁడు. ఈయన కవిత వివిధ విషయములయందును బ్రసరించినది. 'ప్రణయాహ్వానము' ఎంత మెత్తగా నున్నదో, చూడనగును:

చంద్రికా ముగ్ధశర్వరీచ్ఛాయలందు
జీవలోకంబు సుఖసుప్తి చెందు చుండ
కవి మనంబును బ్రకృతియు కలయుచుండ
పోదమా కాంత, సెలయేటి పొదలదరికి.

పులుఁగులు గూళులం జెదరిపోయిన రెక్కల నొత్తికొంచు, గొం
తులను పరస్పరంబు బిగితోఁ బెనవైచెడి వేళ, నెప్పుడుం
దెలుపని హృద్రహస్యముల తిన్నగ వీనులవిందుసేయ నా
చెలి సెలయేటి సైకతము చేరుదమా, మన కేలి యాతలన్.

జిలిబిలి కమ్మగానములు చేసెడి యా సెలయేటి యొడ్డునన్
పులకల విస్తరిల్లి నను బోడిమి జూపెను నీదు బుగ్గలన్
దోలకెడిసిగ్గుడాలు కడదోపని ముద్దుల గుమ్మరించి యి
వ్వల మధురోక్తులం గడిగి వైచెదఁ గోమలి, రమ్ము మెల్లగన్.

◆

శ్రీ రామిరెడ్డిగారికిఁ బెక్కుసారస్వతములతోఁ బరిచితి యున్నది. ఈయన ఆంగ్లకవితయు స్తుతిపాత్రమై యున్నది. విజ్ఞానశాస్త్ర పరిశోధనము లన్నచో నీయన కధికప్రీతి, శాస్త్రపరిశోధకుల గౌరవనిధి పదివేలు మీదుగట్టి యుంచిన యీరెడ్డిమహోదారత తెలుఁగునాఁటరత్న జ్యోతియై నిలువఁగలదు. శ్రీమత్కుటుంబమున జనించి, చేతులనిండ విత్తమార్జించి, దుర్వ్యసనములకుఁ బోక విజ్ఞాననిక్షేపముగా వెచ్చించిన రామిరెడ్డి సాహిత్యధనము పవిత్రమైనది; స్థిరతరమైనదియును. కవితా కళయుండే కాక, లోకవ్యవహారములందును వీరికిఁ జాతుర్యము కలిగి యుండెడిది. 'సినిమా' దర్శకత్వములో నిరూపితమైన యీయన నైపుణ్యము గణ్యమై యున్నదిగదా!

విజ్ఞాన పరిశోధన ఫలము కవిత్వకళలో రంగరించి పొంగారఁజేసి యీమధురకవి వ్రాసిన "పలిత కేశము" - "రవి, కవి," యను కావ్యములు చక్కనివి. రెండవ కావ్యమునుండి రెండుపద్యములు:

ఛ. మునుపటినుండి మానవ సమూహము గాంచిన యున్నతస్థితుల్
పొనరిచినట్టి కార్యము లపూర్వ మనోబలసిద్ధులుం, జిరం
తనమగు దేశనాగరికతల్ బహుశాస్త్ర సమార్జనంబు జె
ప్పినఁ బదియేండ్లు పట్టుఁ; బృథివింగల దంతయుఁ జెప్పసాధ్యమే!

ఉ. వీనికి మూలకారకులు విశ్రుతబుద్ధి వివేక పూర్ణ వి
ద్యానిలయుల్ సమర్థులు సుదారగుణాఢ్యులు పూజ్యులైన మా
మానవులేగదా, తెలివిమాలి వచించితి వింతసేపు నో
భానుఁడ! చాలు చాలు, నిఁకఁబల్కకు మేలవృథాప్రయాసముల్.

దేవులపల్లి వేంకటకృష్ణశాస్త్రి

1897

తెలగాణ్యశాఖీయ బ్రాహ్మణులు. తండ్రి: తమ్మనశాస్త్రి అను నామాంతరముగల వెంకటకృష్ణశాస్త్రి. జన్మస్థానము; చంద్రమపాలెము. నివాసము ; పిఠాపురము, మద్రాసు. జననము : 1897 సం. రచనలు:- ౧. కన్నీరు. ౨. కృష్ణపక్షము. ౩. ప్రవాసము, ఊర్వశి. ౪. ఋగ్వేది. [ముద్రితములు] ౧. మహతి (గేయసంపుటి) ౨. కార్తిక ౩. ఆకలి (జాతీయగీతములు) ౪. బదరిక (పద్యము) ౫. రేడియోనాటికలు ౬. సుప్రియ (సాహిత్య వ్యాసములు అముద్రితములు) మొదలగునవి.

నేఁటి కవిలోకమున కృష్ణశాస్త్రిగారి దొక ప్రత్యేక స్థానము. దేవులపల్లి సోదరులను పీఠికాపుర సంస్థాన విద్వత్కవులుగా వింటిమి. ఈ జంటలో రెండవవారైన తమ్మనశాస్త్రిగారి కుమారుఁ డీయన. తమ్మనశాస్త్రిగారియసలు పేరు వేంకటకృష్ణశాస్త్రి. తండ్రికొడుకులపేరు లొకటే. నాఁడు తండ్రిపేరు కంటె, నేఁడు కొడుకు పేరు విన్నవారి జనసంఖ్య పెద్దది. కాని, తండ్రిముందు కొడుకు వ్యుత్పత్తిలోఁ బేదవాఁడు. శివస్వరూపుఁడైన తమ్మనశాస్త్రి తేజస్సు ముందు కృష్ణశాస్త్రి కుమారమూర్తి. ఆయన కూర్చుండుటకు మేలిజాతి మణివితర్దిక కావలయును. ఇతనికి మెత్తని పూలపానుపుమీఁదఁ గాని నిదుర పట్టదు.

కృష్ణశాస్త్రికిఁ దొలుతొలుత పిఠాపురముహైస్కూలులో ఆంగ్లపుఁ జదువు. నాఁడు కూచి నరసింహముగారి గురుత్వము కళార్థుల నెందఱనో భావుకులనుగా దిద్దినది. ఆయన యంతేవాసియై యాంగ్ల కావ్యనాటకములోని మెలఁకువలుగుఱుతించికృష్ణశాస్త్రి తనప్రతిభకు మెఱుఁగుపెట్టుకొనెను. 'స్కూలుఫైనలు' వఱకుఁ దండ్రితో నుండి

సాహిత్యతత్త్వము తెలిసికొను భాగ్యము. అపిమ్మట నాయనగారి నిర్యాణము. పెదతండ్రి సుబ్బారాయశాస్త్రిగారుకూడ గతించినారు. తండ్రుల నెడబాసిన తనయుఁడు వారి యుపదేశములు నెమరునకుఁ దెచ్చుకొనుచు, వారి రచనలు పారాయణము చేసికొనుచుఁ గొంత కాలము గడపెను. కూచివారి యాచార్యకము కృష్ణశాస్త్రి యసమానమైన ప్రతిభాసంపదకు మెఱవడి కలిగించినది. మంచి చుఱుకైన బుద్ధి. విన్నది కన్నది వెంటనే పట్టుకొను నైశిత్యము! అప్పటికప్పుడే కనఁబడిన గ్రంథమెల్లఁ జదివినాఁడు. 'స్కూలుఫైనలు' పరీక్షలో నుత్తీర్ణుఁడైన నాఁటికివయస్సు పదునైదుసంవత్సరములు. పయిచదువున కొకయేఁడు ఆఁగవలసి వచ్చినది. ఈసంవత్సరములో నాంధ్రసాహిత్యపాఠము. గ్రాంథిక వ్యావహారిక భాషావివాదము పెల్లురేఁగు నాకాలము కృష్ణశాస్త్రి ప్రభృతులకు వినోదస్థానము.

నాఁడుకాకినాడలోని కళాశాలకురఘుపతి వేంకటరత్నమునాయుఁడుగారి యాధ్యక్ష్యము. నాయుఁడుగారి యుపన్యాసములు కృష్ణశాస్త్రికిఁ గ్రొత్త యుత్తేజనము కలిగించినవి. ఆయనలోని యాధ్యాత్మిక జిజ్ఞాస మార్గదర్శకమైనది. 1919 లో 'ఇంటరు' లో గెలుపు. 1918 నాఁటికి బి. ఏ. పట్టభద్రత. విద్యార్థిదశలోనే బైబిలు, కురాన్ భగవద్గీతలలోని మెలఁకువలు, నెలఁగులు నాయుఁడుగారు చూపించినారు. రామమోహనరాయల సిద్ధాంతములు, సాహిత్యములో అప్పారావుగారి పోకడలు గుండెకు పట్టుకొన్నవి.

ఇంక, విద్యార్థిదశ దాటిన కృష్ణశాస్త్రిగారికి భాషా-సంఘసంస్కారములు కావలయునన్న భావము దృఢపడినది. కాకినాడలో బ్రహ్మసమాజమునాటకసమాజము వీరిసంస్కరణోద్దేశమున కొకదీప్తి కలిగించినవి. మొదట 'మిషన్' స్కూలులో నుద్యోగము. బ్రహ్మసమాజములోనిడుమధ లేని కృషి. 1919 సంవత్సరమునుండి కృష్ణశాస్త్రిగారిజీవితములో

నొక నూతనప్రకరణ మారంభమైనది. గిడుగు రామమూర్తిపంతులు గారి వ్యావహారిక వాదముపై సంపూర్ణమైన విశ్వాసము పొడకొన్నది. చింతా దీక్షితులుగారి సాహచర్యముతో వ్యావహారిక రచనా ప్రాచుర్యము కొనసాగించిరి. నేఁటికి, రవీంద్రుఁడు-షెల్లీ, భవభూతి, పెద్దన, గురుజాడ అప్పారావు ఇత్యాదు లందఱు కృష్ణశాస్త్రిగారిలోఁదీయ తీయని తలఁపులు రేపిరి. దానిఫలమే 'కృష్ణపక్షము'. కొవ్వూరిలో నుండి యౌషధసేవచేసికొనుచు 'కృష్ణపక్షము'. ముగించిరఁట. 1921 జాతీయోద్యమమునకు వీరిని పురికొల్పిన వత్సరము. ఆయేఁడే దైవవశమున కృష్ణశాస్త్రిగారికి సతీవియోగము. అపిదప పిఠాపురము హైస్కూలులో ఉద్యోగధర్మము; ద్వితీయవివాహమును. మహారాజు కృష్ణశాస్త్రిగారి జాతీయభావములు సహింపలేక యుద్యోగమునుండి తొలగించివైచెను. తరువాత మఱికొన్ని సంవత్సరములకు 1932 మొదలు 1941 వఱకు కాకినాడ కళాశాలోద్యోగము. అంతటితో దానికిని స్వస్తి. ఆత్మగౌరవమును బాటించుకొన నని కృష్ణశాస్త్రిగారు ప్రతిజ్ఞపట్టినచో, ఆయన కీపాటికి 'ప్రిన్సిపాలు' పదవివచ్చి యుండ వచ్చును. ఆదురదృష్ట మాయనకుఁ బట్టలేదు. ఇది కృష్ణశాస్త్రిగారి జీవితములోఁ గొండఱికే విందుగూర్చుభాగము. ఈపయిది భావుకులకు విడువరాని యాతిథ్యము.

> "తలిరాకు జొంపములలో నం
> దుల ప్రోవల నేలువాలు తుహిన కిరణ కో
> మల రేఖవో! పువుదీవవో!
> వెలఁదీ, యెవ్వతెవు నీవవిటపీ వనిలోన్.

> కారు మొయిళ్ళ కాటుక పొగల్ వెలిగ్రక్కు తమాలవాటి నే
> దారియుఁ గానరాదు, నెలఁతా! యెటు వోయెద వర్ధరాత్రి? వి
> స్ఫార విలోచనాంధ తమసమ్ములఁ జిమ్ముచు వేఁడివేఁడి ని
> ట్టూరుపులన్ నిశీధ పవనోర్మి వితానము మేలు కొల్పుచున్.

అది శరద్రాత్రి; శీతచంద్రాత పాంత
రాశిరమణీయ రజత తల్పంబు నందుఁ
జల్లఁగా నిద్రవోవు ప్రేవల్లెవాఁడ
సకల గోపాల గోపికా గణముతోడ.

♦

ఎలదేటి చిఱుపాట సెలయేటి కెరటాలఁ
బడిపోవు విరికన్నె వలపు వోలె,
తీయని మల్లెపూఁ దేనెసోనల పైని
తూగాడు తలిరాకు దోన వోలె,
తొలిప్రొద్దు తెమ్మెర త్రోవలోఁ బయనమై
పరువెత్తు కోయిల పాట వోలె
వెల్లువలై పాఱు వెలఁది వెన్నెలలోన
మునిఁగిపోయిన మబ్బుతునక వోలె,

చిఱుత తొలకరివానగాఁ, జిన్నిసోనగ,
పొంగి పొరలెడు గాల్వగా, నింగి కెగయు
కడలిగాఁ, బిల్లగ్రోవిని వెడలు వింత
తీయఁదనముల లీనమైపోయె నెడఁద.

♦

జిలిబిలి పట్టుతేకుల వెంట దొట్రిలు
మల్లియయెద దాఁగు మధుపరవము
కనుచూపు దాటు నామనిఁ బాయు కోయిల
గొంతులోఁ జిక్కువసంతగీతి
విభువీడి శుష్కించు విరహిణి సెలయేటి
కడుపులో నడగిన కడలి ప్రేమ

జేనికై వెదకెడు జిక్క చూపులలోనఁ
జెఱవడ్డ నిండుచందురుని పాట.
యిట్లు నీ దీన గోపికా హృదయ మంది
రాంతరాళములోనఁ ద్రుల్లింతలాడు
వేణు నాదంబు వినిపించు విశ్వమోహ
నాకృతిఁ గిశోరగాయకు నరయు చుంటి.
ఇది నాచరితము, విని, నీ
వదరెదు, తొట్రిలెదు, వడఁకు, దటు నిటు కనులన్
జెదరెడు చూపుల నేదో
వెదకెదు, ఎవ్వతెవు నీపవిటపిస్థలిలోన్.

'అన్వేషణము' అను శీర్షికతోనున్న ఖండకావ్యమునందలి కొన్ని పద్యములివి. ఈరచనలోఁ దొల్లిటి ప్రబంధముల వాసన లేఁతలేఁతగా నున్నది. శైలిలోఁ దెనుఁగుఁదనము, కొన్నితలంపులలోఁ గ్రొత్తఁదనము, సంవిధానములోఁ దియ్యఁదనము జతగూడి శ్రుతులకతిథి గౌరవము నొసఁగుచున్నవి. కృష్ణశాస్త్రిగారి భావన 'అన్వేషణము' తో నారంభమై నేఁటికి లోఁతులు ముట్టినది. ఈయన తెలుఁగు వారికిచ్చిన కావ్యములు ప్రధానములైనవి: ప్రవాసము; ఊర్వశి - కృష్ణపక్షము. ఈకవినుండి యుబికిన యక్షరములు తక్కువ. కాని, వాని బరువెంతో యెక్కువ. ఆయన ప్రత్యక్షరము ముట్టి చూచినచో నార్ద్రమైన యొక్కొక్క కలువపువురేకు చుట్టినటులు తోఁచును. కాఠిన్యము సహింపని యీకవి జయదేవుని వలె పదములేఱుకొని, భవభూతివలె పాడినాఁడు. క్షీరసాగరము వంటి హృదయము; చెమ్మగిల్లుచున్న కన్నులు! బ్రతుకుపై నిరాశ!

ఏను మరణించుచున్నాను; ఇటు నశించు
నాకొఱకు చెమ్మగిల నయనమ్ము లేదు;

పసిఁడి వేఁకువ పెండ్లిండ్ల బడిన యెవరు
కరఁగనేర్తురు జరఠాంధకారమృతికి?
నామరణశయ్య పలుచుకొన్నాను నేన!
నేన నాకు వీడ్కోలుపు విన్పించినాను!
నేన నాపయి వాలినా, నేన జాలి
నెద నెద గదించినాను, రోదించినాను.
బ్రతికియున్న మృత్యువునై ప్రవాస తిమిర
నీరవ సమాధిఁ గ్రుక్కి క్రుంగినపుడేని
నిను పిలిచినాన, నామూల్గు నీడ ముసిరి
కుములునేమొ నీగానోత్సవముల ననుచు
ఇదియె నాచితి, పేర్చితి నేన దీని
వదలిపోనినా యవసాన వాంఛ గాఁగ;
వడకని కరాలు రగులుచు దుడుకు చిచ్చు
లాలనల నింత నుసిగాఁగ కాలు త్రుటిని!
అలయు వాతెఱ యూర్పు గాలులు కదల్చి
రేపునంతె నా కాష్ఠాల రేగుమంట
మును బ్రతుకునట్ల నాదేహమును దహింపు!
పడదుతే ఆర్పగా నొక బాష్పమేని!

పడమటికవులు షెల్లీ, బైరను మొదలగువారిట్టి యీభావనకు దారి చూపినవారనుట సత్యముగాఁగాక! మన కృష్ణశాస్త్రిగారి కొందఱికో యందని తేనెబిందువులు దొరకినవి. అవి యాయన కవితలో నత్యర్థములై వెలికుబుకును. ఆయన పద్యము కాదు పాటకాదు. మలచి మలచి, తూకము సరిపెట్టుకొని బయటఁ బెట్టునలవాటు గల కవి. భావన, లోఁతునకు, పదముల కూరుపునకు హెచ్చు కుందు లుండవు. ఆ సుగుణముగల కవులు తక్కువ సంఖ్యలో నున్నారు. రచనలోని యీశిల్పము తీరు చూడుఁడు.

రేయికడుపున చీఁకటి చాయవోలె
తమపు బెడఁద దివాంధగీతము విధాన
ఘూక రావాన వలవంత రేక రీతి
నా విషాదమ్ములో దాగినాఁడ నేనె !

దేవులపల్లి కవితాగానము ముప్పాతికపాలు కరుణాత్మకము. కరుణలోనే మధురిమ నించి పాఠకుల నూరింపఁజేయు శక్తి ఆయన కలములోఁ దులకాడుచుండును. దేవులపల్లి కవి యాంగ్లేయ నవీన కవులెందఱో యనుసరించినారు. "కవి మృత్యుఁడైనను చనిపోవరా" దని కృష్ణశాస్త్రిగారి వాణి. బ్రతికియుండియు మరణించుచున్న జీవచ్ఛవములైన కవులను జూచి కృష్ణశాస్త్రిగారికి జాలి. రవీంద్రుని యడుగు జాడలలో పీరినడక. తెనుఁగు కవులలో నన్నయ-రామకృష్ణుఁడు ఇత్యాదులు కొందఱే యీయన దృష్టిలో మహాకవులు. జయదేవుఁడు, అమరకుఁడు, కాళిదాసు, భవభూతి వీరిపేర్లు చెప్పి కృష్ణశాస్త్రిగారు పొంగిపోదురు. వేంకటరత్నము నాయఁడుగారు గురుస్థానము. ఆయనమీఁద గొప్ప హృదయముతో నీయన రచించిన పద్యములు భావింపఁదగినవి; విస్మరింప రానివియును.

ఈ జడజీవితమ్ము వలికించితి, వీ యఘపంకమందు నం
భోజము మొల్వఁజేసితి, వపూర్వము నీదయ, యీనిశీధి నీ
రాజన మెత్తినావు, విపులమ్మగు నీయెద నిండెనే శర
ద్రాజిత చంద్రకాంతు లమృతమ్ములు స్వర్గలతాంత వాసనల్.

♦

నాయెదలోఁ ద్వదీయ చరణమ్ముల చిహ్నము లెన్నఁడేనియున్
మాయవు, యేనిశీథపుఁ దమస్సులు మూసినఁగాని జీవయా
త్రాయత వీథి నొక్కఁడఁ బ్రయాణము సేయుదు నక్షయంపు లా
భంబుగా గ్రహించి గురుదేవమంత్రనుత గీతికాసుధల్...

*

ప్రతిఫల మ్మిసుమంత వలవక కర్మముల్
సేయు నీమెయి కురుక్షేత్ర మగును,
ఆశాంతములకుఁ జరాచరమ్ములకును
దరలు నీయెడఁద బృందావనమగు,
వివిధ ధర్మజ్ఞాన వేణీ సమాశ్లేష
మైన నీమనసు ప్రయాగ యగును,
పాతాళమును స్వర్గపద మొక ముడిలోన
నతుకు నీవే వారణాసి వౌదు
నీవు కన్పడ నెదురుగా నిలిచినట్లు
మ్రోలను పురాణ భారత పుణ్యభూమి
మాకు దినదిన దివ్యయాత్రా కృతోత్స
వానుభూతి నొసంగు బ్రహ్మర్షి వీవు.

గురువునెడల దేవులపల్లికవి భక్తిప్రపత్తులకే కాక, ఆధ్యాత్మిక దృష్టినైశిత్యమునకుఁగూడ నీరచన తారకాణ. కృష్ణశాస్త్రిగారిలో నొక విశేషమున్నది: వీరి భావన మృదుల మృదులముగా నుండి లోఁతుల నంటుకొనును. ఆపలుకుల మెత్తఁదనము హాయియనిపించును. ఎంతసేపు, కవికి శైలిపై చూపు. ఆయనపాట లందుకే తెనుఁగునాఁట ముచ్చటగాఁ బాడుకొనుచుందురు.

ఎవరో వహో, ఈ నిశీథి
నొగసి నీడవో లె నిలిచి
పిలుతు రెవరో, మూగకనులు
మోయలేని చూపులతో
ఎవరో వహో ! ఎవరో వహో !
ఇపుడా నను బలుకరింతురు !

వ్రాయలేని నిరవగళ
మున జరించు కోరికతో
ఇపుడా నను బలుకరింతుకు !
ఎవరని ఈరేయి నిదుర
హృదయ మదర, వేయి జేయి
చాయలాడ పెనుచీకటి
సైగలతో నాకన్నుల
రక్తమురల లాగికొందురు !

♦ ✱ ♦

ఇది మున్నుగా నెన్నో కృష్ణశాస్త్రిగారి పాటలు ప్రశస్తి గొని యున్నవి. "జయజయజయ ప్రియభారత జనయిత్రీ !" "యువపతాక నవ పతాక, అరుణారుణ జయపతాక" ఈపాటలు గానము చేయని నభలు నేడు తక్కువ.

అభినవాంధ్ర కవులలో నొక ప్రత్యేకత సంపాదించుకొన్న దేవుల పల్లి కవి పరసేవాదైన్యము ననుభవింపలేని ఆత్మగౌరవశీలి. అయినను 1932 మొదలు 1941 దాఁక పి. ఆర్. కాలేజీలో ఉపన్యాసక పదవిలో నుండవలసి వచ్చినది. వెనుకటి యుద్యోగముల వలెనే యీ పదవికూడ స్వాతంత్ర్యమారుతము తాటి కాఁగలేక పోయినది. ఆతరు వాత కృష్ణశాస్త్రిగారి మనుగడ మదరాసులో. 'మల్లీశ్వరి' మొదలగు చలనచిత్రములకు పాటలు, మాటలు వ్రాసియిచ్చుచు, రేడియోలో నాటికలు ప్రసారముచేయుచుఁ గాలక్షేపము. చిన్న చిన్న కావ్యము లేవో కొన్నిరచించి, యొక రకమైన కవతాపథమునకు దర్శకత్వము సంపాదించెనే కాని, కృష్ణశాస్త్రిగారు రెడ్డికము వేసికొని మహాగ్రంథ మేదియు వ్రాయలేకపోవుట యొక కొదవ యని కొందఱి విమర్శ.

సంపుటములు పెంచకపోయినను, బయటఁబెట్టిన యక్షరములు రస స్రోతస్సులు! ఆయన యిట్లు పాడుకొనుచున్నాఁడు.

నాహృదయమందు విశ్వవీణాగళమ్ము
ఝోరు ఝోరున నీనాఁడు మ్రోఁత వెట్టు
దశదిశా తంత్రు లొక్క సుధాశ్రుతిని బె
నంగి చుక్కల మెట్లపై వంగి వంగి
నిలిచి నిలిచి నృత్యోత్సవమ్ములఁ జరించు.

♦

వెలుఁగులో, అమృతాలొ, తావులొ, మరేవొ
కురియు జడులు జడులు గాఁగ, పొరలిపాఱు
కాలువలు గాఁగ, పూర్ణకల్లోలములుగ
కలదు నాలోన క్షీరసాగరము నేఁడు.

గుఱ్ఱం జాషువ కవి

1895-1971

జననీజనకులు : లింగమాంబా, వీరయ్యలు. జన్మస్థానము : వినుకొండ. జననము: 189౫ అక్టోబరు 28 తేదీ. నిర్యాణము: 1971. కృతులు: ౧. ఖండ కావ్యము (మూఁడు భాగములు) ౨. ఫిరదౌసి ౩. గబ్బిలము ౪. స్వప్నకథ ౫. కాందిశీకుఁడు ౬. ముంటాజమహాలు ౭. నేతాజీ ౮. స్వయంవరము ౯. బాపూజీ (ఖండ కావ్యములు) ౧౦. వీరాబాయి (చరిత్రాత్మక నాటకము) ౧౧. తెరచాటు (సాంఘిక నాటకము) క్రీస్తుచరిత్ర ఇత్యాదులు.

నేఁడుసాగుచున్న యిరువదవ శతకమునకు ఖండకావ్యశకమని పేరు పెట్టుటలో నాక్షేప ముండదు. మహాకవి కాళిదాసు 'మేఘదూతము' ఈనూతన శకము మేలుబంతి. ఈకాలమున జనించిన మహాకావ్యములు వ్రేళ్ళలెక్కకు వచ్చునవి. ఖండ కావ్యము లసంఖ్యాకములు. అనేక కారణములవలన నేఁటి పాఠకులుసుకుమారహృదయులైనారు. పాఠకుల చిత్తవృత్తుల కనుగుణముగా రచయితలును. లేదా కొన్ని హేతువు లుండి రచయితలుకవితలోమితభాషులుగా నున్నారు. రచయితల ననుసరించి పఠితలును. నేఁటికవుల చూపులలోఁగొత్త మెఱుఁగు లున్నవి. వారేఱుకొనవలసిన యితివృత్తములే వేఱు. జాతీయమైన సంచలనము, రాజకీయమైనపరిణామము, భాషీయమైన వికాసము-ఇత్యాదులెన్నో తెనుఁగున వెల్లిగొని కవిత్వమున నూత్నమార్గములు లేచినవి. పెఱ వాఙ్మయములతో మన కేర్పడిన సాన్నిహిత్యము కూడ నీ నవోదయమునకుఁ బేర్కొనఁ దగిన యాదరువు. దాన, దీన-స్వల్పకాల పఠన సాధ్యమగు ఖండకావ్యగానమునకు నేఁడు సుప్రచారప్రశస్తులు పరిఢవిల్లుచున్నవి. ఖండకావ్యములు రెండు మూఁడు పద్యములనుండి, రెండు మూఁడు నూఱుల పద్యముల వఱకు నున్నవి

యీనాఁడు వెలువడుచున్నవి. పద్యముల రాశిచేతనే కావ్యత్వ సిద్ధి యొనరాదుగదా! "అమరుకకవేరేకః శ్లోకః ప్రబంధశతాయతే." కావ్యముయొక్క ఏకదేశానుసారియైనది ఖండకావ్య మని సాహిత్య దర్పణకారుఁడు. దీనికే సంఘాత మని నామాంతరము. ఇది యపూర్వము కాకపోయినను, పూర్వకవులలో ఖండకావ్యరచయితలు మిక్కిలి తక్కువ. నేఁడో మూఁడువంతులు ఖండకావ్యముల కారు.

ఏతాదృశ కావ్య వాఙ్మయ మహోద్యానమునఁ 'జాషువకవి' కమ్మని కంఠమున గాన మొనరించుచున్న పుంస్కోకిలము. ఆయన ఉభయ భాషా ప్రవీణులు, కవితా విశారదులును. చరిత్ర ప్రసిద్ధమైన వినుకొండలో జాషువకవి జన్మించుట పేర్కొనఁ దగినది. ఈధన్యత్వము, ఆయన గుర్తులో నుంచుకొని యిట్లు వ్రాసికొనెను:

> శ్రీరాముఁ డేకొండ శిఖరానఁ గన్నీట
> నాలించె సీతాపహరణగాథ
> దాటించె నేపీటి దాపున నైతమ్మ
> పట్టి మేల్పాల్పట్టెలి వాహనంబు
> కోట కొమ్మలమీఁద గ్రుచ్చినా రేపీటి
> తెలుఁగురాజుల విరోధుల శిరాలు
> ముత్యాలతో నారబోసినా రేపీటి
> నృపతులే కోటఁ బండిన యశస్సు
> భాస్కరుని దానధార కేపట్టణంబు
> చారు చరితకు బంగారు నీరు వోసె
> నట్టి వినుకొండ కడుపునఁ బుట్టుకతన
> ధన్యుఁడను నేన యుత్తమోత్తముఁడ నేన.

జన్మస్థానము వినుకొండ యగుఁగాక, తెలుఁగుమండలము సర్వము జాషువకవి కీర్తిక్షేత్రస్థానమైయున్నది. సాధారణప్రజానీకములో స్థిరమైతము

మెచ్చుకోలుపడయఁగల కవితారచన జాషువకవిగారికి నైసర్గికమైయుండి వచ్చినది. రసికవిద్వాంసులు వీరికృతులు చూచి మురిసిపోవుదురు. ఏమనఁగా, తియ్యనైనశయ్యావైభవముతో, నిర్దుష్టమైనభాషాప్రాభవముతో హృదయములో నున్నవిషయమంతయుఁ బాఠకున కందీయఁగల కూర్పునేర్పు వీరి కబ్బినది. అబ్బిన చాతుర్యమును నిరంతరాభ్యాసమువలనఁ బెంపుచేసికొనిరి. దానితో, ఆయన ప్రతిపద్యము హాయి యనిపించునట్లు వ్రాయఁగలిగెను. చిత్తరంజకమైన యేదో యొకధారాళత! వృత్తములు, విశేషించి సీసములు, క్రొత్తధోరణిలో వంపుసొంపులు పెట్టి వ్రాయుటలో నీ కవి పేరుపడెను. ఈయన రచించిన ఖండకావ్యములన్నింటను శైలి సరిగా నొకేతీరున సాగుచుండుట గమనింపఁదగినది. ఆయన పలుకుబడులు, జాతీయములు, విదేశీయపదప్రయోగములు, ఎత్తుగడలు - ఎక్కడకు వెళ్ళినను మారిపోవు. అదీ ఆయన ప్రత్యేకత. ఈ పద్యములు కొన్ని చూడుఁడు ;

వేగిరాజుల సతీ వితతికి గరువంపు
నడక నేర్పినది నన్నయ్యరచన
తెనుఁగుభాషా పదమ్ములకు జారని వన్నె
బట్టించినది కవిబ్రహ్మపలుకు
కంచుఢక్కల నోరు గట్టించి జయకేత
నముల నెత్తినది శ్రీనాథుజిహ్వ
ప్రతిలేని యవవర్గ పదవి వంకకు రహా
దారి తీసినది పోతన చరిత్ర
విజయనగరాధిపుల పురా వేదికలకు
నందలంబుల మోయు మర్యాద గరపి
తనివి గొన్నది మొన్న పెద్దన కవిత్వ
మాంధ్ర భారతీ! నీ తేజ ముద్ధృతంబు.

♦

విజయ విలాసుని వినుతింపఁ దలఁచిన
జక్కన్న కోరమీసాలు దువ్వె
జక్కన్న కవనంబు చక్కనిదని పల్కు
పినవీరకవి నాల్క వెళ్లఁ బెట్టె
పినవీరకవి పల్కు వెలఁదికిమగఁ డన్న
గండ పెండారంబు ఘల్లు మనియె
పెద్దన్న కవికకుఁ బెదతాత యనిపల్కు
రామభూషణుఁ డంబరంబు సూచె
భట్టుమూర్తికి కవిరాజపట్ట మీయ
తిట్టె లింగడు చేవల బుట్టసూపె
నందఱందఱు మహనీయు లని తలంచి
రొక్క నమస్కార మొనరించి యూరకుంటి.

♦

కరుసైపోయిన వీరలోకమునకై కన్నీరు వర్షించుచున్
గరముల్ మోడుచు మందభాగ్యదశ కింకన్ దావులేకుండఁగా
దొరకె న్నాకు విచిత్ర దిగ్విజయ వస్తుశ్రేణి బాపూజిచే
తరమే మమ్మెదిరింప నన్యులకు ఛత్రగ్రాహి ఖండాళికిన్.

"స్వయంవరము"

♦

ఆడంగుల్ కలవారితోయ్యలు లసూర్యంపశ్యలై, హాయిగా
మాడీలం బరదాలలో మెరయు శంపావల్లులై యొప్పగా
నాడుం గొండల కోనలన్ గృషిక కాంతల్ మూపులం బాపల
ల్లాడం గష్టము చేయు దృశ్యములు నాయాత్మం బ్రవేశించెడిన్.

"కాందిశీకుడు"

♦

ఇట్టి కవ్యాస్వాదము తెలిపినా నేఁడు మనము చూడఁజాలము. విజాతీయ పదజాలము మాటిపోని తెలుఁగుముద్ర వేసినకవి జాషువయే. ఆయన ఖండకృతులలోఁ దొలుత మంచిపేరువడ్డది "పిరదౌసి". దాని వెనుకఁ జాలకృతులాయన వెలువరించెను. ఇవియెల్ల 'పిరదౌసి' కావ్యమునకు ఆమ్రేడితములు. గబ్బిలము - అనసూయ మున్నగు వీరిరచనలు వ్యథాభరితమైన హృదయమునుండి పొంగి వచ్చినవిగాఁ దోఁచును. ఈయన కెంత యాత్మాభిమానోద్రేకము లున్నవో, అంత యావేదనమున్నది. ఆవేదనమునుండి సముత్పన్నమగు కవిత రసార్ద్రమైయుండి రసిక మానసములు కరిగించుటకు సమర్థమగును. కర్ణుని గూర్చిఆయన రచించినపద్యములుగొప్పవి. శ్రుతిసుఖమైన జాషువకవికోకిలముకవిత్వగానము విద్యార్థులు, విద్వాంసులు, పామరులు ధీమంతులు కూడ విని తనియుటకుఁ దగినది. అన్వయములో పెళుసుతనము, పదముద్రలో బిరుసుఁదనము లేక కమ్మచ్చునఁ దీసినటులు నడచు వీరి కవితాశైలి తెలుఁగువారి పారాయణముగా జాలువాఱుచున్నది.

జాషువకవి యుభయభాషాప్రవీణ బిరుద విభ్రాజితుఁడు. 1919 నుండి గుంటూరు ట్రైనింగుస్కూలులో 1928 వఱకు నుద్యోగించెను. తరువాత, 29 సం॥ నుండి 15 సంవత్సరములు గుంటూరు జిల్లా బోర్డు పాఠశాలలో తెలుఁగుపండితపదవి. 42 సం॥ నుండి మూఁడు వత్సరములు మదరాసున యుద్ధవిషయికమైన ప్రచారశాఖలో పాటలు వ్రాయుచు, ఉపన్యాసములిచ్చుచుఁ గడపెను. 47 నుండి యుద్యోగ విరమణము.

కావ్యరచనోద్యోగము ముందు, ఈయుద్యోగములన్నియు లెక్కలేనివి. ఆయన ఆధునిక కవులలోఁ జెఱిగిపోని తఱిగిపోని యశస్సు సమార్జించుకొన్న కవి. గండపెండరములు తొడిగి, ఏనుఁగు నెక్కించి, కనకాభిషేకముచేసి, సహస్రద్రవ్యములు కానుకగానిచ్చి, తెలుగునేల జాషువకవిగారిని గౌరవించినది. ఈయన వ్రాసిన "క్రీస్తుచరిత్ర" పద్యకృతికి కేంద్రసాహిత్య అకాడమీ వారి ఉపగ్రాహ్యము లభించినది.

అడివి బాపిరాజు

1895

నియోగి బ్రాహ్మణులు. తల్లి: సుబ్బమ్మ. తండ్రి: కృష్ణయ్య. జన్మస్థానము: భీమవరము. జననము: 8 అక్టోబరు 1895 సం. రచనలు:- ౧. నారాయణరావు ౨. హిమబిందు 3 తుపాను ౪. కోనంగి ౫. గోనగన్నారెడ్డి ౬ అడివి శాంతిశ్రీ ౭. మధురవాణి [ఇత్యాదులు నవలలు] ౮. అంజలి ౯. రాగమాలిక. ౧౦. తరంగిణి [ఇత్యాదులు కథలు] ౧౧. తొలకరి ౧౨. శశికళ ౧3. గోధూళి [ఇత్యాదులు పాటల సంపుటములు] ౧౪. తీర్థయాత్ర. [వ్యాస సంపుటము] ౧. ఆంధ్రసామ్రాజ్ఞి ౨. కృతిసమర్పణం 3. భగీరథీలోయ ౪. దుక్కిటెద్దులు. ౫. ఉషాసుందరి. [ఇత్యాదులు రేడియో నాటికలు]

శ్రీ బాపిరాజుగారు కళాప్రపూర్ణులు. ఈ బిరుదము విశ్వవిద్యాలయ ప్రసాదము వలనఁ జేకుఱినది కాదు. అసలు, సహజముగా నాయన బహు కళాప్రపూర్ణులు. కవిత్వము, శిల్పము, చిత్రకళ, గానము, నాట్యము మొదలగునెన్నో కళలలో బాపిరాజుగారు సుపరిణతమైన మెఱుక గలవారు. దేశభక్తి, రచనాశక్తి, యీయనలో మూర్తికట్టుకొని యున్నవి. చరిత్రముపై వీరికి గొప్ప యభిమానము. శాస్త్రములపై మంచివిశ్వాసము. రసార్ద్రమైన హృదయము. తియ్యని పలుకుబడి, ఇన్నివిశిష్ట లక్షణములుగల రసికుఁడు గ్రంథరచన గావించుచో, మఱి యవి సుధాభాండములుగా నుండవా ?

పాశ్చాత్య సారస్వతమునను ప్రాచ్య సాహిత్యమునను సమానముగానే వీరు పరిశ్రమించినవారు కావున, ఈయనకృతులలో సంప్రదాయ సిద్ధమైన సౌందర్యము, వింతకలిగించు క్రొత్తపోకడలు కూడ నుండును. ఈయన 'శశిబాల' నుపాసించును. గోదావరి, యనఁగా బాపిరాజుగారి కెంతో యాప్యాయము. ఈకవి చిక్కని పాటలు వ్రాయును; చక్కఁగాఁ బాడును.

ఊప్పొంగి పోయింది గోదావరీ తాను
తెప్పున్న ఎగిసింది గోదావరీ.
కొండల్లు ఉరికింది కోనల్లు నిండింది
ఆకాశ గంగతో హస్తాలు కలిపింది- ఉప్పొంగి ॥
అడవిచెట్లన్నిని జడలలో ముడిచింది
ఊళ్లు దండల గుచ్చి మెళ్ళోన తాల్చింది- ఉప్పొంగి ॥
పడులలో గర్వాన నడలలో సుడులలో
పరవళ్లు తొక్కుతూ ప్రవహిస్తు వచ్చింది- ఉప్పొంగి ॥
శంఖాలు పూరించి కిన్నరలు మీటించి
శంకరాభరణ రాగాలాప కంఠయై- ఉప్పొంగి ॥
నరమానవుని పనులు సిరిమొగ్గి వణకాయి
కరమెత్తి దీవించి కడలికే నడిచింది- ఉప్పొంగి ॥

ఈ మొదలగు పాటలు వీరివి పరివ్యాప్తములై యున్నవి. సన్నని స్త్రీకంఠస్వరముతో, అభినయము చేయుచుంగూడ బాపిరాజుగారు పాడుచున్నపుడు, ఈ పాటలెంతో ముచ్చటగా విన వేడుక. ఆయన పద్య బంధములు వ్రాయుటకుం దఱచుగా నిచ్చగింపనివారు.

ఇంక, బాపిరాజుగారి ప్రతిష్ఠకుం బతాక నెత్తిన రచనలు నారాయణరావు, హిమబిందు, గోన గన్నారెడ్డి, తుపాను, కోనంగి మున్నయిన నవలలు, "నారాయణరావు" రచనతో వీరిపేరు సుప్రతిష్ఠితమై వెలసినది. అది యాంధ్ర విశ్వవిద్యాలయమువారి సత్కారమునకు భాజన మగుటయేకాక, ఆంధ్ర ప్రజల డెందము నూపించిన కూర్పు. వచన రచన బాపిరాజుగారిది హృదయంగమ మైనది. గ్రాంథికము, వ్యావహారికము తుల్య ప్రపత్తితోనే వ్రాయంగలవారు. వ్రాంతలో నానాస్రోత్తమలుపులు, పొలుపులు చూపంగలరు. పాత్రలతో సర్వాత్మనా కలియంగల శక్తి వీరిలోనున్నది. సంఘమర్యాదలు సహూత్క

ముగా గుర్తింపఁగలరు. మానసిక తత్త్వము క్షణములోఁ దెలిసికొనఁ గలరు. ఈవిశిష్టలక్షణములతో బాపిరాజుగారు పెద్ద పెద్ద నవలలు వ్రాసిరి. పుటలు పెంచుటయే పరమార్థముగా భావించినవారు గాక, రసఘటములుగా వీరు నవలలు తీర్చినారు. విషయము వచ్చినపుడు దానిని ఆమూలచూడము ప్రత్యక్షముచేయుట వీరికలవాటు. సగము నగము, తెలిసీ తెలియని యెఱుకతో గొలుకుట కాయన యిష్టపడరు. ధర్మము-శిల్పము-కవిత్వము-ప్రేమ-సంగీతము-మొదలయిన వానిపై ఆయన తన నవలలలో సందర్భము ననుసరించి కావించిన విశాల చర్చలు ప్రత్యేకగ్రంథములు కాఁగలయవి. 'హిమబిందు' లో నెన్నో ప్రకరణములు బాపిరాజుగారికి పురాతన శాస్త్రములలోఁగల ప్రగాఢ ప్రవేశమును తార్కాణించుచున్నవి. ఆంధ్ర చరిత్రయు బౌద్ధయుగ చరిత్రయు, లెస్సగాఁ బరిశ్రమించి యాకళించినవా రగుటచే వీరి నవలలు చాలభాగము చారిత్రకములై యున్నవి. చరిత్రలో నిట్టికృషి చేసిన నవలా రచయితను వేఱొకని మనము చూడము.

ఇట్టి బాపిరాజుగారి కళాజీవితము చైత్రరథము. ఆయన నిత్యమందహాసి. ఆయన న్యాయవాదిగా నుండఁదగిన చదువు బి. యల్ చదివెను. భీమవరములో నొకయేఁడు 'బల్ల' కట్టెను గాని, హృదయ మొప్పుకొనక, బందరు ఆంధ్రజాతీయకళాశాలలో ప్రిన్సిపాలుపదవిలోఁ బ్రవేశించెను. ఇది 1935 మొదలు నాలుగేండ్లు సాఁగినది. అక్కడనుండి చెన్నపురి జీవనము కొన్నాళ్లు. చలన చిత్రములు కొన్నింట చిత్రకళాదర్శకత్వము నిర్వహించిరి. అనసూయ-ధ్రువవిజయము ఇత్యాదులు-1942వ సంవత్సరములో నివన్నియు మాని హైదరాబాదున ప్రచురిత మగుచున్న 'మీజాను' పత్రికకు సంపాదకత్వము నెఱపుటకై వెళ్ళిరి. అది ౪౭ సం॥ వఱకు నిర్వహించిరి. ఇది యిటు లుండఁగా, బందరు, భీమవరము, హైదరాబాదు, మదరాసు మున్నగు ప్రసిద్ధస్థలము

లలో కళాపీఠములు స్థాపించి కులపతిగానుండి కళారాధనము చేసినారు. బాపిరాజుగారి చిత్రములు మంచికీర్తి సంపాదించుకొన్నవి. ఖడ్గతిక్కన, శబ్దబ్రహ్మ, శ్వేతతార, శశికళ, రుద్రమదేవి, నాగనృత్యం, సముద్రగుప్తుడు, బుద్ధుడు, సూర్యదేవ, భిక్షుకి, గౌరీశంకర్, మీరాబాయి, ఈ చిత్రములు ప్రతిష్ఠ తెచ్చుకొన్నవి.

అమృతహృదయమునకు నిన్నికళల లోఁతులు ముట్టిన బాపిరాజుగారు ధన్యులు. ఆయన యక్షరములలో రసికహృదయ తంత్రులను పలికింపఁ జేయఁగలశక్తి యున్నది. ఆయన పాటలు, బొమ్మలు జీవమూర్తులవలెఁ దేలుఁగున సంచరింపఁగలవి. ఆయన నవలలకు ఉత్తమస్థానము వచ్చినది. మఱపురాని బాపిరాజుగారి ప్రేమగీత మిది పాడుకొందము.

మరచిపోవబోకె బాల మరచిపోవకే!
అరచి అరచి పిలువలేను
తరచి తరచి కోరలేను
పరచిపోవు కాంతులోన తీపిలోనె, మరచిపోవకే!
హోరుమనే కెరటాలే
మారుమోగె నాపాటలు
ఒరిగిపడే రేఖలోనె నురుగులోన మరచిపోవకే!
ఒక్కణ్ణే యిసుకఒడ్డు
ఒక్కణ్ణే నీరుదెసలు
ఒదిగిపోవు దూరాలూ
చెదిరిపోవు మేఘాలూ, మరచి పోవకే!
అదుముకొన్న సీతలవులు
చిదిమిరాల్చు నాహృదయము
ఏరలేను రేకలన్ని
ఏరలేను పుప్పొడినీ, మరచిపోవకే!

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి

1891-1961

వెలనాటి శాఖీయ బ్రాహ్మణుఁడు. కౌశికగోత్రుఁడు. తల్లి: మహాలక్ష్మీసోదెమ్మ. తండ్రి: లక్ష్మీపతిసోమయాజులు. జన్మస్థానము: పొలమూరు [రామచంద్రపురము తాలూకా] నివాసము: రాజమహేంద్రవరము. జననము: 23వ ఏప్రిలు 1891 ఖరసంవత్సర చైత్రశుద్ధ చతుర్దశీ గురువాసరము. రచనలు: ౧. మహాభక్తవిజయము ౨. వీరాంగనలు ౩. భారత రమణీమణులు ౪. ప్రేమపాశము [నాటకము] ౫. వారకాంత ౬. మిథునానురాగము ౭. శ్మశానవాటిక ౮. రక్షాబంధనము ౯. అనాథబాలిక ౧౦. వీరపూజ ౧౧, రాజరాజు [నాటకము] ౧౨. శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి చిన్నకథలు [నేఁటికిముద్రితములగు సంపుటములు] ౧౩. పాణిగృహీత శ్రవణానందశృంఖల ౧౪. ఆయుర్వేద రోగ ముక్తావళి ౧౫. వైద్యక పరిభాష [ముద్రితములు] ౧౬. కర్ణవధ ౧౭. ఊరుభంగము ౧౮. బొబ్బిలియుద్ధము ౧౯. నిగళబంధనము [పయి నాలుగును నాటకములు] ౨౦. ఆత్మబలి [నవల] ౨౧. శ్రీమద్రామాయణము [వ్యావహారికవచనములో] ౨౨. ఖండకావ్యములు, ఇత్యాదు లముద్రితములు.

నేఁటి తెనుఁగు కథా రచయితలలో, మునుముందుగా జ్ఞప్తికందు కొందఱిలో శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారొకరు. ఒక రనుటకంటె, మొదటివారనుటయు నతిశయోక్తము కారాదు. కారణము, ఆయన వ్రాసిన ప్రత్యక్షరము సహజప్రతిభనుండి పొటమరించినది; ఆయన చేసిన ప్రతికల్పనము ప్రత్యక్షమున కవిరుద్ధమైనది; ఆయనపాత్రలచేఁ బలికించిన ప్రతిపదము, ఇరుగుపొరుగుల మనము వినుచున్నది; ఆయన ప్రదర్శించిన ప్రతి సంవిధానము మన యనుభూతులకు దవ్వుగానిది; ఆయన కట్టిన కథ లెల్ల తెలుఁగుదేశపు టెల్లలు గడచిపోనివి. ఈతీరున సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు అచ్చమైన తెనుఁగుఁదనమును వలచి

వచ్చిన రచయిత. ఆంగ్లము కాని, వంగము కాని, మఱియొక వాఙ్మయము కాని మర్యాదకైనఁ జదివి చూచినవారు కారు. విశేషించి, "హిందీ" ని, చేరఁదీయరాదని చిరకాలమునుండి వారి వాదము. ఇంక, సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు కూడఁబెట్టుకొన్న సంపత్తి సంస్కృత సాహిత్య మొక్కటే. ఇటులు, విజాతీయమైన సంస్కారధోరణికి దూరముగా నిలచి, కృతకత్వగర్హితము కాని యాంధ్రత్వము నారాధించిన రచయిత రచన లెట్లుండును? అనుకరణములు కాని, అనువాదములు కాని చేయవలసిన ప్రారబ్ధము సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారికి లేదు. యథార్థముగా ఆయన చూపులకుఁ గనిపించిన వస్తువు, ఆయన చెవులకు వినిపించిన మాటలు మూటఁగట్టుకొని కథలలోఁబెట్టి కళ కట్టించును. ఉత్తమజాతి రచయిత చేసెడి పనియు, చేయఁగలిగిన పనియు నింతే!

శ్రీపాదవారిది యనూచానమైనపండితవంశము. శ్రౌతస్మార్తములు, జ్యోతిషము వీరి వంశ విద్యలు. సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారి తండ్రిగారు యజ్వ. ఆయన కన్న మువ్వురు కుమారులలోను మన శాస్త్రిగారు మూఁడవవారు. వంశస్థులందఱివలెనే వీరుకూడ శ్రౌత-స్మార్తములు, పరాయితము అధ్యయనము చేసినారు. జ్యోతిషము స్కంధత్రయము పఠించినారు. అదికాక, వల్లూరిలో గుంటూరి సీతారామశాస్త్రిగారు, వేట్లపాలెములో దర్భా బైరాగిశాస్త్రిగారు, తమయింట, అన్నగారు శివరామ సిద్ధాంతి దీక్షితులుగారు గురువులుగాఁ గావ్యపాఠము చేసిరి. పసినాఁటనే తెనుఁగులపై నభిరుచి యంకురించినదగుటచే శాస్త్రిగారు, గురువుల చాటున నాంధ్రకృతులు చదువుటయు, ఏవో చిన్న చిన్న రచనలు చేయుటయు సాగించినారు. సరియైన యుపదేశ మున్నఁగాని కవితారచన చేయరాదని ౧౯౦౦ సం॥ లో సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారికి నిశ్చయము కలిగినది. ఈ సునిశ్చయమే, పీఠికాపుర సంస్థాన కవులగు

వేంకట రామకృష్ణులను శాస్త్రిగారికి కవితా గురువులుగాఁ జేసినది. ౧౯౧౦-౧౧సం॥ లో రామకృష్ణకవులసాహచర్యమున నెన్నో సాహిత్యపు మెలఁకువలు, కవిత్వపుఁ బోలపములు శాస్త్రిగారు గుర్తింపఁగలిగినారు. ఇరువదియేండ్ల యీడు వచ్చునరికి శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారు సానఁబెట్టిన రత్నము.

ప్రధానముగా, వీరి జీవితములో మెచ్చఁదగిన విషయము, వీ రే యధికారికి దోసిలియొగ్గి "నెలకూలి చాకిరీ" కొడఁబడకుండుట-వీరివలె నాత్మగౌరవము నధికముగా నిలఁబెట్టుకొనువారు తక్కువ. అట్లని, పరనిరపేక్షముగా జీవింపఁగల విత్తవంతుఁడును కాఁడు. ఆయనలోని తలఁపులు పయిమాటలు నొక్కటైసూటిగానుండును. దాఁపటికములేదు. చెప్పినదానికిఁ దిరుగుండరాదు. ఎదుటివాఁడు సహృదయుఁడయినచో హృదయము ముద్దగట్టి ముందుఁబెట్టును. కానిచో, పిలిచినను, పెడ మొగము పెట్టును. సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారి యథార్థవాదిత బంధు విరోధమునకుఁ గారణము కారానిది. ఇది యిటులుండఁగా, వారి తొలిరచన 'వారకాంత' యను నాటకము. కవిత్వము నాటకాంతము కావలయునన్న పెద్దలమాట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు ముందునకుఁ దెచ్చినారు. ఈసందర్భమున వారొకప్పుడు చెప్పిన 'రేడియో' ప్రసంగము స్మరణకు వచ్చుచున్నది.

"పాఠకునకూ, ద్రష్టకూ రసానుభవం కలిగించి తన సందేశం స్ఫుటంగా వినిపించాలంటే, రచయితకు, తక్కిన కావ్యాలకంటే నాటకం చాలా మంచిసాధనం. కాని నాటకరచన చాలా కష్టమైనది. కావ్యసామాన్యం రచించే టప్పటికంటే నాటకం రచించేటప్పుడు రచయిత గొప్ప బాధ్యత వహించ వలసివుంటుంది. తనజాతివారికిసభ్యత అలవడ జేయడమూ-అదితప్పిపోకుండా చూడడమూ-ఇదే ఆబాధ్యత. కవికి ఇంతశక్తీ, బాధ్యతా ఉందని తెలుసుకొన్నప్పుడు, శక్తి ఉందా

లేదా అని చూసుకోకుండానే నేను నాటకరచనకి పూనుకున్నాను. నేను మొట్టమొదట రాసిన నాటకం-అంటే, నాకునేనై రాసిననాటకం- "వారకాంత". కాని దానికర్తృత్వం నేను మరచిపోతున్నాను. నా నాటకాలలో నేను చెప్పుకోగలవి "ప్రేమపాశం", "నిగళబంధనం", "రాజరాజు" - ఇవి. వీటిలో ఒకటీరంగస్థలం ఎక్కలేదు. చదివిన వారు మాత్రం అనుకూలంగానూ ప్రతికూలంగాను కూడా మాట్లాడారు. కొన్ని ఏకాంకికలున్నూ రాశాను. వాటిలో నాకు మిక్కిలీ ప్రీతిపాత్రం "కలంపోటు—."

ఈ 'వారకాంత' నాటకములోఁ బద్యములుకూడఁ జేర్చినారు. ఇది ప్రత్యేకించి చెప్పుటలో, సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారు ౧౯౩౪ నుండి బొత్తిగా పద్యబంధ ప్రాతికూల్యము వహించుట కారణము. ఈప్రతికూల భావము వారికి పద్యము హృద్యముగా వ్రాయలేక పోవుట వలనఁ గలిగినది కాదని యీ క్రింది పద్యము సాక్ష్యము చూపుచున్నాను.

బ్రతుకు ఘటించు నోషధి కరాళవిషంబున, నుక్కుటీవలం
దతి మృదునాదమున్, దహనునందు ప్రకాశము, నువ్వునీటిలో
రతనము లాణిముత్తెములు రాళ్ళను, కప్పకు జీవనంబులున్
చతురతఁ గూర్చువెయ్యది యసాధ్యమునీకిఁక దీనబాంధవా !

"అత్త - అల్లుడు" - "అలంకృతి" - "అభిసారిక" - "బాలిక, తాత" మొదలగు ఖండకావ్యములు సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారు. మనోహరముగా రచించినవి యున్నవి.

శ్రీ శాస్త్రిగారి మొదటినవల 'మిథునానురాగము' అట్టి మొదటి కథ౧౯౧౭పిబ్రవరిలో వెలువడినది. "ఇరువుర యొక్క చోటకిపోదము" అని దానిపేరు. "ఇదియాది, ౧౯౩౩ సం॥ దాఁక గ్రాంథికములోనే శాస్త్రిగారు రచనలు సాగించుచు వచ్చిరి. క్రమముగా రెండుమూఁడేండ్లకు సంపూర్ణముగా వ్యావహారిక భాషావతరణము. విశేషమేమనఁగా

వీరు గ్రాంథికము వ్యావహారికము కూడ సహజమధురమైన శైలిలో వ్రాయఁగలవారు. శాస్త్రిగారు మున్ముందట వెలువరించిన చరిత్ర గ్రంథము వీరపూజ. ఆగ్రంథ మందలి గ్రాంథిక శైలీ సౌభాగ్యము చాల విలువగలది. శ్మశాన వాటిక, రక్షాబంధనము ఇత్యాదులగు వీరి నవలలు ప్రజానీకములో సువ్యాప్తములై యున్నవి. సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారి వచనరచనలోఁ జలువ చందనము వంటి దేదో యుండి హృదయమునకు రాసికొనుచుండును. సమాసముల గడబిడలు, అన్వయముల తిరుగుడులు మచ్చునకును రానిచ్చు స్వభావ మాయన కలమునకు లేదు. ఎంతసేపును, శాస్త్రిగారి చూపు సహజత్వముమీఁద. ఇది యటుండె.

౧౯౨౧ సం॥నుండి శ్రీసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారిసర్వసిద్ధాంతములకు బీఠమై 'ప్రబుద్ధాంధ్ర' వెలసినది. శాస్త్రిగారి సంపాదకత్వమున నీపత్రిక తొలియేఁడు ప్రతిపక్షమునకు వెలువడుచు, రెండవ యేఁటినుండి మాస పత్రికగా మాఱినది. ఆదిలో, ప్రబుద్ధాంధ్ర సగము సంస్కృతభాషా రచనలతోను, సగము తెలుఁగు రచనలతోను, వెలువడుట శాస్త్రిగారి యుభయభాషా వైదుష్యాభిమానములకు నిదర్శనము. అల్పకాలము ననే 'ప్రబుద్ధాంధ్ర' తెలుఁగునేల మూలమూలలకుఁ బ్రాకి పాఠకులను వలపై చిలాగినది. ఈఆకర్షణమునకుమహోత్తమరచయితలవ్యాసములే కాక, శాస్త్రిగారి వ్యాఖ్యలు, విమర్శనములు హేతువులైనవి. వీరి కల మునకు జంకుగొంకులు లేవని తొలుతననుకొంటిమి. గతానుగతికధర్మా వలంబన మాయన బొత్తిగా సహింపలేరు. దానినిబట్టి హృదయములో నుండియో ఉండకో నూటికిఁ దొంబదిమందిచేఁ ద్రొక్కఁబడుచున్న సిద్ధాంతమును అమాంతముగా శాస్త్రిగారు గర్హింతురు. పట్టి గర్హణముతో నరిపెట్టక వాడిగల వ్రాఁతలోఁ బెట్టి సుప్రచారము చేయు దురు. ఆయనలోనున్న యీగుణమునకు వారి 'ప్రబుద్ధాంధ్ర'

నిలువుటద్దమైనది. "హిందీ - గాంధి - ఖద్దరు" ఈమూఁడును శాస్త్రిగారి సిద్ధాంతమునకు విరుద్ధమైన పదార్థములు. బౌద్ధుల త్రిరత్నములవలె, భారతీయుల పారాయణములోనున్న యీమూఁడు శబ్దములను విమర్శించుచున్న శాస్త్రిగారి గుండెనిబ్బరమునకు, అబ్బురమైన పట్టుదలకు మనము మెచ్చవలయును. 'ప్రబుద్ధాంధ్ర' తొమ్మిదియేండ్లునడచి మంచిప్రసిద్ధిలో నాఁగిపోయినది. సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారి జీవన వైభవమునకు 'ప్రబుద్ధాంధ్ర' సాగిన దశాబ్దము మెఱుఁగుకాలము. ౧౯౩౭ సం॥ నుండి ఆపత్రికలో పద్యప్రకటనము నిషేధించి, వచన రచనలే ప్రచురించెడివారు. కావున వచనవాఙ్మయమున కాపత్రిక చేసిన మేలుమఱవరానిది. శాస్త్రిగారి సర్వగ్రంథరచన మొకయెత్తు, ఈ పత్రికా ప్రచురణ మొకయెత్తునుగా సాగినది. సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు ౧౯౧ౕ మొదలు నాలుగేండ్లు కళాభివర్ధనీ నాటకసమాజము నడపిరనియుచటఁ బేరుకొనుట వారికళాభిరతికిగుఱుతు. నాటకములలో స్త్రీ-పురుష వేష ధారణము చేసెడివారనియు వినుకలి. సంగీత కళపై వీరికెక్కువ మక్కువ. సుమారు నూరుకృతులు గురుముఖమునఁ జెప్పుకొనిరఁట. ౧౯౪౭ నుండి సంగీత సాహిత్య సభలు జరిపించుచు వీరు రాజమహేంద్రవరమున నూత్నకళా గౌరవము చాటుచుండుట ప్రశంసింపఁదగిన సంగతి. నన్నయ - శ్రీనాథ జయంతులు జేగీయ మానముగా నడపించిన శాస్త్రిగారి ప్రాచీన సారస్వతాదరణము నమస్కరణీయమైనది.

ఇంక, ప్రకృతము, వారు చిన్నకథలు వ్రాయుదురు. కాని, అవి గుణమున,పరిమాణమునఁ గూడ పెద్దకథలు. సంభాషణములనంతనలో నింత పరిపక్వత గల కథారచయితలు తక్కువ. పాత్రల మాటలలో వ్యక్తులతీరులు, భంగిమములు సుస్పష్టముగా మనకు గోచరింపఁ

జేయుదురు. సాంసారికమైన ముచ్చటలు, సాంఘికమైన యాచారములు ప్రదర్శించుటలో శాస్త్రిగారిది యందివేసినచేయి. వైదిక కుటుంబముల లోని నడతలు వీరికథా ప్రపంచమున నచ్చుగ్రుద్దినట్లు కానిపించును. 'వడ్లగింజలు-మార్గదర్శి - కన్యా కాలే యత్నాద్వరితా' - ఇత్యాదు లయిన వీరికథలు రసవాహినులు. ప్రేమపాశం, నిగళబంధనం, రాజరాజు, కలంపోటు మొదలయిన సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారి నాటికలకుఁ 'దెలుఁగునాఁట' సుప్రసిద్ధి వచ్చినది. నాయుద్దేశములో 'రాజరాజు' వీరి నాటకముల కన్నిటికిని కన్నాకు వంటి దని - అందులో నన్నయపాత్ర పోషణము అనన్య సాధారణమైన తీరులో శాస్త్రిగారు తీర్చినారు. రాజరాజుకడ,ఆత్మగౌరవము వీసమంతయినను చెడిపోకుండ నన్నయచేఁ బలికించినపాటవము సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి గారికే చెల్లినది. ఇదియన్నమాట కాదు, ప్రతిపాత్రయును రాజరాజులో జీవన్మూర్తులై కనిపించును. ఇట్టి 'రాజరాజును' సాహిత్యసమ్రాట్టు విక్రమదేవవర్మ మహారాజు కృతిపొందుట యభి నందనీయము. 'కలంపోటు' మొదలగు నాటికలు వీరివి యెన్నిసారులు చదివినను జదువవలయు ననిపించును.

నాటికారచనలో, కథారచనలో, పత్రికా సంపాదకతలో శ్రీ సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారిది తెలుఁగు భూమిలోనొక ప్రత్యేకపీఠము.

సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రి

1897

వైదికశాఖీయులు. తల్లి: బుచ్చినరసమ్మ. తండ్రి: సుబ్బయ్య. నివాసము: సికిందరాబాదు. జననము: 10-2-1897 సం. గ్రంథములు: ౧. తత్సమ చంద్రిక ౨. కావ్యాలంకార సంగ్రహము (వ్యాఖ్యాన సహితము) ౩. జాతక కథాగుచ్ఛము (౨. భాగములు) ౪. కీరసందేశము - ద్వంద్వయుద్ధము ౫. గోవర్ధనాచార్య సప్తశతీ సారము ౬. పువ్వులతోఁట (ఖండకావ్యసంపుటి) ౭. కావ్యమంజరి ౮. నడుమంత్రపు సిరి (అధిక్షేప కావ్యము) ౯. ఖడ్గతిక్కన ౧౦. అమృతకణములు ౧౧. వాసవదత్త ౧౨. రేణుక విజయము ౧౩. వివేకానందము (కావ్యములు) ఇత్యాదులు.

జాతక కథాగుచ్ఛాది పద్యరచనల వలనను, తత్సమ చంద్రికాది లక్షణ గ్రంథరచనల వలనను సన్నిధానము సూర్యనారాయణ శాస్త్రి గారిపేరు తెనుఁగువారు లెస్సగా విన్నదియై యున్నది. ఆయన మంచి పండితులు. గొప్పకవులు. వ్యాకరణమున, అలంకార శాస్త్రమున, వీరు ప్రధానముగాఁ గృషిచేసిరి. వారి వ్యాకరణ కృషికి తత్సమచంద్రికయు, అలంకార శాస్త్రకృషికి కావ్యాలంకార సంగ్రహ వ్యాఖ్యయు నిదర్శనములుగా నిలఁబడు గ్రంథములు. వేదాంతమున, ప్రస్థానత్రయపాఠము చేసిరి. ఇట్టి వ్యుత్పత్తి గౌరవముతో, శ్రీ వేలూరి శివరామ శాస్త్రిగారి గురుత్వముతో సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారు సహజమైన కవిత్వమును వృద్ధిపఱుచుకొని, యెన్నో కృతులు రచించిరి, రచించుచున్నారు.

శ్రీ శాస్త్రిగారిపట్టుదలమిగుల మెచ్చఁదగినది. ఆయనకావ్యాలంకార సంగ్రహవ్యాఖ్య ౭౦౦ పుటలు పరిమితిగల గ్రంథము. ఆలంకారికుల సర్వసిద్ధాంతములు పరిశీలనచేసి వా రావ్యాఖ్యసంఘటించిరి. కావ్య

స్వరూపము—రససిద్ధాంతము మున్నగు కొన్ని స్థలములలో మన ప్రాచీనాలంకారికులు భిన్నవిభిన్నములుగాఁ బ్రదర్శించిన మతములు వీరు గుఱుతించి వానినెల్ల నీవ్యాఖ్యలో బయలుపఱుచుట వీరిపరిశ్రమకుఁ దార్కాణమైన విషయము.

వారి "తత్త్వమచంద్రిక" యను నమోఘకృషి ఫలితము. సిద్ధాంతకౌముది, మఱి యితర పాణినీయవ్యాఖ్యాగ్రంథములు శాస్త్రిగారు బాగుగాఁ బరిశీలనము చేసినా రని యాకృతి తెలుపుచున్నది. పయి రెండులక్షణగ్రంథములు వీరికి లాక్షణికులలో మంచిస్థానము నిచ్చుటకుఁ జాలియున్నవి.

ఇదియిటులుండగా, సప్తశతీసారము, జాతక కథాగుచ్ఛము, వివేకానందము, వాసవదత్త మొదలయిన వీరిపద్యరచనలు పాఠ్యములై ప్రసిద్ధిగొన్నవి. తెలుఁగు పలుకుబడి వీరిది సుఖముగా నుండును. వ్యాకరణవిశేష విశిష్టములయిన ప్రయోగములు వీరి కవితలోఁ దఱచు. అన్వయములో నెడనెడఁ దిక్కనగారి తీరులు. యతిప్రాసములకుఁదడవు కొన్నటు లుండదు. కాని, శాస్త్రిగారు యతిప్రాసబంధములు పద్యకవితకుఁ దగిలింపరాదని యొకప్పుడు వాదము నెఱపినవారు.

కావించె నేపతి తన వజ్రకాయంబు

ఆహా! వివరించి వ్రాయుటకుఁ బట్టదు కావ్యమొకండు

ఇత్యాదులుగాఁ గొన్ని పద్యములలో యతులు తప్పించి చూపిరి. ఈ పద్ధతి సార్వత్రికము చేయుట నచ్చకయో, వారు మరలఁ గృతుల నన్నింట సలక్షణత పాటించుచునే వచ్చుచున్నారు. అచ్చటచ్చటివి సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారి కావ్యములనుండి మచ్చుతునుకలు.

క. మీసాల తేనె నాఁదగు

నీ సంస్కృతి సుఖముకొఱకు గృహమేధము గో

చీ సంరక్షింపఁగ స
న్న్యాసి పటాటోప మట్టు లర్థింత్రు జనుల్.

♦

క. విడిది నికుంజాంతరములఁ
బడక శిలాతలములందుఁ; బ్రాశము బిసముల్
మడుఁగులు నారలు కాఁగా
గడఁగిరి తపమునకు నియతగతి నా భ్రాతల్.

♦

శా. సాయాహ్నంబులఁదమ్ములందఱొక వృక్షచ్ఛాయఁగూర్చుండఁగా
బ్రేయశ్శ్రేయములం గుఱించి యతిగంభీరం బుపన్యాసముం
జేయుం; దేల్చును దారతమ్యమును దక్షజ్ఞుండు; వారెల్లరుం
బీయూషంబునుగ్రోలు చందమునఁ దృప్తింబొంది హర్షింపఁగన్.

ఇవి జాతక కథా గుచ్ఛమునందలివి. 'వివేకానందము' నుండి మఱి మూఁడు:—

మ. అడుగంటెన్ మన భారతీయమగు విద్యల్; పుచ్చిపోయెన్ గడున్
గడు ధర్మంబులు; వేషభాషణములుం బాశ్చాత్యలోకంపుఁ బో
కడలన్ మైలపడెన్; సమస్తజనలక్ష్యం బర్థకామంబులై
పెడదారింబడెఁ; బూతిగంధియగు నీ విశ్వం బిసీ! కన్పడున్.

♦

తినఁగా మూల్గుచు నెంగిలాకులపయిన్ దీర్పంగఁ బెన్దప్పినిం
జనుచున్ సీ! గవులూఱు గుంటలకు, వృక్షచ్ఛాయలంబండు చెం
డనువానన్, మెయిఁ జింకిపాఁతలను మానంబెట్లొ! రక్షించు కొం
చును జీవించెడి పేదలం గనఁగఁ జించున్ దుఃఖ మీడెందమున్.

♦

చాలున్ మూలములేని సాంఘిక దురాచారంబులే యట్యేఁ బో
మేలుంబంతులు జాతికీ భరతభూమిం; దత్పురోవృద్ధికిన్
ఆలోచింపఁగ వేరుఁబుర్వులు మతాధ్యక్షుల్; పురోధోగణం
బేలా, పెక్కులు! దయ్యముల్ కరణి నెంతేఁ బట్టిపల్లార్చెడిన్.

◆

ఏవంవిధముగా మధురమైనదియు మృదువైనదియు సాధువైనదియు నగు కవితారచనతో శ్రీసూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారు పెక్కు కబ్బములు సంతరించుచున్నారు. నిజాంరాష్ట్రమున, ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తువారి మహాదరణ గౌరవములకు వీరు పాత్రులయినారు. యావదాంధ్రమున వీరి రచనలు ప్రాఁకుచున్నవి. మహబూబు కాలేజిలో తెలుఁగు పండితులై మూఁడు దశాబ్దులనుండి శిష్యుల నెందఱినో తీర్చి దిద్దుచున్నారు. వీరు సాహిత్య శిరోమణి, విద్వాన్, పి, ఓ, యల్ మున్నగు పట్టములు పడసినారు. సకల సౌభాగ్య సంపన్నులై, పండిత కవులై విరాజిల్లుచున్న సన్నిధానము శాస్త్రి గారి సారస్వత జీవితము చక్కనిది.

వెంపరాల సూర్యనారాయణ శాస్త్రి

1896

వెలనాటిశాఖీయ బ్రాహ్మణులు. తల్లి: మణికర్ణికా సోమిదేవి. తండ్రి: వేంకట చయనులు. జన్మస్థానము: ఇందుపల్లి. పెంచుకొన్న తలిదండ్రులు: కామమ్మ రామయ్య. దత్తత: కొమానపల్లి. జననము: దుర్ముఖినామ సంవత్సర-అధిక జ్యేష్ఠశుద్ధషష్ఠి-ఇందువాసరము. 1896 సం. రచనలు:- ౧. వేంకటేశ్వరశతకము ౨. మునిత్రయచరిత్రము ౩. శంకరవిజయము ౪. శబర శంకర విలాసము-ఇత్యాదులు.

ప్రతిభావ్యుత్పత్తులు సరితూకములోనున్న కవులెందఱో యుండరు. ఆవిధముగా నున్న నేటి కవులు కొందఱిలో వెంపరాల సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారొకరు. వీరు 'శంకరవిజయ' ప్రబంధకర్తలుగా నేఁడు మంచివిఖ్యాతినందుచున్నారు. వీరి 'మునిత్రయచరిత్ర' ప్రౌఢార్థప్రచురమైన రుచిరకావ్యము. ఈరెండు కృతులును శాస్త్రిగారికి మహాకవితా పట్టముఁ గట్టించుటకుఁ జాలియున్నవి.

శ్రీసూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు శిష్టవంశీయులు. వారితండ్రి వేంకటచయనులుగారు ఆహితాగ్నులు. చయనాంతక్రత్వనుష్ఠాతలును. తల్లిమణికర్ణికాసోమిదేవి. ఈపుణ్యదంపతుల కడుపు మనశాస్త్రిగారు. వీరుచిననాఁట శ్రీమరువాడకాశీపతిశాస్త్రిగారితోఁ గాళిదాసత్రయము పఠించిరి. పదపడి, చావలి లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రిగారిసన్నిధిని సాహిత్యగ్రంథములు, లఘుకౌముదియు నధ్యయనము చేసిరి. అప్పుడే యాశుకవితాభిరుచియు సంకురించినది. లక్ష్మీనరసింహ శాస్త్రిగారియాచార్యకమునెడల మన శాస్త్రిగారి కృతజ్ఞత చక్కనిది.

మ. కలమున్ జేతనుబూని పద్యమని యేకాంతయున్ వ్రాయఁగాఁ
దలఁపుం జెందినముందు మ్రొక్కవలెఁగాదా, సంస్కృతాంధ్రమ్ములన్

గల మర్మంబులు నాకుఁదెల్పి కవితా నైపుణ్యముంగూర్చు చా
వలి లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రి గురుదేవ స్వామికిన్ భక్తిమై.

౧౯౨౫ ప్రాంతమున పిఠాపురమున నుండి, శ్రీ దర్భాసర్వేశ్వర శాస్త్రి గారి కడ వీరు వ్యాకరణ శాస్త్రాధ్యయనము గావించినారు. ఈక్రింది పద్యము చూడుఁడు:

శా. తర్క వ్యాకృతి పారదృశ్వ నిఖిలాంధ్ర జ్యోతిషాంగ్లోక్తి సం
పర్కున్ సూర్యబుధేంద్ర శిష్యమణి దర్భావంశ్య సర్వేశ వి
ద్యార్కున్ వ్యాకరణోపదేశికు ద్వితీయానంతు నెంతున్ శుభో
దర్కత్వంబు కృతజ్ఞతం బడసి మత్కావ్యంబు రంజిల్లగన్.

"మునిత్రయ చరిత్ర"

మహామహోపాధ్యాయ శ్రీ తాతా సుబ్బరాయశాస్త్రిగారికి వీరు 'మునిత్రయచరిత్ర' నంకిత మొసంగిరి. ప్రత్యేకముగా "రాయుడుశాస్త్రి యశశ్చంద్రిక" కావ్యము రచించి మహామహోపాధ్యాయుల షష్టిపూర్తి సన్మానసందర్భమున నర్పించిరి. ఇవన్నియు నేల పేర్కొనుచుంటి ననగా, శ్రీ సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారి హృదయములో పండిత గురువులపట్ల నిట్టి భక్తిప్రపత్తులున్న వనుటకు.

సంస్కృతాంధ్ర వైదుషీ భూషితులైన వీరు ౧౯౨౦ సం॥ లో అమలాపురము బోర్డుహైస్కూలున తెలుఁగు పండితులుగాఁ బ్రవేశించి రెండేండ్లు అచ్చటనుండిరి. తరువాత కాకినాడ నేషనల్ స్కూలులో మఱి రెండేండ్లు పండితోద్యోగము. పిదప, పాణంగిపల్లి జమీందారు శ్రీ సబ్నవీసు కృష్ణారావు పంతులు (బి. ఏ) గారికి సంస్కృతాంధ్రోపాధ్యాయత్వము. అప్పుడే ప్రొద్దుటూరి 'కవి' వ్యాసపుపోటీపరీక్షలో ద్వితీయబహుమానము. ఈపురస్కారము కారణముగా జమీందారు "కవిసింహకంకణము" చే సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారిని బహూకరించెను. "జీమూతవాహనచరిత్ర" మను ఖండకావ్యము పాణంగిపల్లి

ప్రభువునకు శాస్త్రిగారంకితమిచ్చినారనుట ప్రకృతమున తెలిసికొనవలసిన విషయము. ఇది యిటులుండగా, శ్రీసూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటు కార్యాలయమునఁ బండితులుగా నుండి వీరు కావించిన వాఙ్మయసేవ మఱచిపోరానిది. ౧౯౨౫ సం॥ నుండి ౧౯౩౭ వఱకు వీరా కార్యాలయోద్యోగము నిర్వహించిరి. ఈయుద్యోగమువలన శాస్త్రిగారి మేధాసంపద మఱింత మెఱుఁగులు దేఱినది. ఆంధ్రప్రబంధములలోని రహస్యములు వెంపరాలవారికిఁ దెలిసినన్ని వేఱొకరికిఁ దెలియవేమో యనిపించును. ఆయన కున్న ప్రయోగపరిజ్ఞానము నిస్సమానమైనది. ఆయనకు వేలకొలఁది పద్యములు నోటికి వచ్చును. ఒక ప్రయోగమునకుఁ బది యుదాహరణపద్యములు వెంట వెంటనే చదివి చూపఁగలరన్నది యతిశయముగా నన్నమాట కాదు. ఇట్టి ధారణాపాటవము గల వీరు సూర్యరాయ నిఘంటు కార్యాలయమునకుఁ జేసిన యుపకృతి కృతజ్ఞతకుఁ బాత్రమైనది.

మఱి, శాస్త్రులుగారి కవితారచనలోని విశిష్టత యేమనఁగా, వారు ప్రయోగవైచిత్ర్యమునువలచిన రచయితలగుటచే నడుగడుగున నూతన ప్రయోగములు కనఁబఱచెదరు. ఇంచుమించుగా వారి కావ్యములోని పెక్కుఘట్టములు భట్టి కావ్యమును స్ఫురణకుఁ దెచ్చుచుండును. పాణినీయము నామూలచూడము చుళుకించినవారు కావున వారి కవిత యిటు లుండుటలో నబ్బురమేమి? ప్రయోగదృష్టి యెంత యున్నదో శాస్త్రులు గారికి రసదృష్టియు నంతేయున్నది. ఆ హేతువున వారి కృతులు పండితహృదయరంజకములై యున్నవి. మునిత్రయచరిత్రము నందలి కొన్ని యుదాహరణములు:

ఉ. వియ్యపురాలటుల్ తినెడు వేళకు వచ్చుచుకాని యింత సా
   హాయ్యము సేయ దాఁడుదికదా పసిపాప విలాపమొందఁగా

నుయ్యేల నూఁపరాదొ జలమొక్క పనంటేఁడు తేరరాదొ తే
దెయ్యెడ నిట్టిదంచు గణియించు గరాసయి తోడి కోడలిన్.

*

సీ. చెదపుర్వు గమి గ్రసించిన కప్పునుండి యా
పాసనానల ధూమపటలి వెడల
ముంజూరిలకు వంగిపోవుట లోనికి
వచ్చి యేఁగెడు వారు వంగిమసల
గోడలమూఁఱు నాల్గుదెసల నిల్పిన
కంపపెందడుకలు గాలిఁ గదల
నుసిరాలి లోపలి పస మూసి నిట్టరా
డొకప్రక్క కొక్కింత యొదిగియుండ
గోమయ విలేపనంబు ముగ్గులును మాత్ర
మమర దారిద్ర్యదేవీ విహారసౌధ
మనఁదగిన వర్షగురు ప్రాంతయాకుటిల్లు
లోచనంబుల కెదురుగా గోచరింప.

*

ఈతీరైన సాధుప్రౌఢశయ్యలో శాస్త్రిలుగారు "శంకరవిజయము" మహాప్రబంధముగా సంతరించిరి. ఆకృతి శాశ్వతముగానుండుటకుఁ జాలి యున్నది. మహాకవితా పట్టము శంకర విజయమువలన శాస్త్రులు గారికి లభించుచున్న దనుటలో విప్రతిపన్ను లుండరు. వారు రచించు చున్న "విద్యారణ్య చరిత్ర" తెలుఁగుకవితాశాఖకు క్రైసేఁత కాఁగలయది. ఆస్తిక బుద్ధి సంపన్నులు, వ్యుత్పన్నులునైన సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు తీసికొన్న యితివృత్తములన్నియు సుపవిత్రములై యుండుట సుప్రశంసార్హమైన విషయము.

భమిడిపాటి కామేశ్వరరావు

1897-1957

వెలనాటి శాఖీయ బ్రాహ్మణుఁడు. తల్లి: లచ్చమ్మ. తండ్రి: వరసావధానులు. జన్మస్థానము: ఆకివీడు. నివాసము: రాజమహేంద్రవరము. జననము: 30 ఏప్రిలు 1897. రచనలు: ౧. కాలక్షేపం ౨. ఇప్పుడు ౩. అవును ౪. నిజం ౫. అప్పుడు ౬. మాటవరస ౭. గుసగుసపెళ్ళి ౮. పెళ్ళిట్రయినింగు ౯. రెండురెళ్ళు ౧౦. అన్నీ తగాదాలే ౧౧. మేజువాణి ౧౨. మన తెలుఁగు ౧౩. కాలక్షేపం [2భాగాలు] ౧౪. లోకోభిన్నరుచిః ౧౫. తనలో ౧౬. మాయలమాళోకం ౧౭. చెప్పలేం ౧౮. మృచ్ఛకటిక ౧౯. ముద్రారాక్షసం ౨౦. ప్రణయరంగం ౨౧. త్యాగరాజు ఆత్మవిచారం - ఇత్యాదులు.

ఈనాఁటి హాస్యరచయితలలో శ్రీభమిడిపాటి కామేశ్వరరావు గారి స్థానము ప్రత్యేకము విశిష్టము నైనది. బాగుబాగు-ఎప్పుడూ ఇంతే-కచట తపలు-తప్పనిసరి-వద్దంటేపెళ్ళి-ఘటన-ఈ మొదలయిన ప్రదర్శనాల సంవిధానముతో వేఱుచేయలేని కామేశ్వరరావుగారి పేరు యువప్రపంచమున నిత్యవిహారము కలది. ముఖ్యముగా, కళాశాలలలో వీరి నాటికలు ప్రాయికముగా ప్రదర్శితము లగుచుండుట గమనింపఁదగినది. విద్యార్థుల హృదయములు కృతకసంసార దూషితములు కానివి; పరమస్వచ్ఛములైనవారి యాత్మలానందమయములు. కనుక నేతత్త్వావధారణమునకు దారిచూపు హాస్యరసముపైనే వారికిఁజూపు. సంసారబంధితుఁడు తఱచుగా నవ్వలేని కుటిలుఁడు. సత్యమును సత్యముగా గుఱుతింపలేకపోవుట హాస్యమునకుఁగారణమగుచున్నది. ఈగుఱుతుగల సంసారులు అరుదుగానుందురు. అనఁగా తత్త్వనిర్ధారణమునకు చర్చాగ్రంథమైన హాస్యరసము నాస్వాదించుటకు సంయతాత్ముఁడే అధికారియగుచున్నాఁడు. బ్రతుకును పొడిగించుకొనఁ దలఁచినవారికి నృత్య-హాస్యముల యక్కఱ మిక్కిలి వలసియుండును. కాఁబట్టి హాస్యము

నకుఁ దపస్సుతో సాదృశ్యము చెప్పవచ్చును. ఈయభిప్రాయ మాలంకారికులు సూచించినదియును.

ప్రకృతము; భమిడిపాటి కామేశ్వరరావుగారి ప్రతిరచనయు హాస్యరసప్రచురము. ఆయన రచన చేతిలోనున్న పాఠకుఁడు, ఏయవస్థలో నున్న వాఁడైన నవ్వును; చిఱునవ్వును; అంతలో, పెద్దపెట్టున నవ్వును; మరల మందహాసమున కవతరించును; అంతలో, అట్టహాసమున కధిరోహించును. ఇట్లుచేయింపఁగల సుగుణము, ఆయన వ్రాఁతలలోను, మాటలలోను, సరితూకముగానే యున్నది. కామేశ్వరరావుగారి కూర్పులలో భావముతో పాటు, భాషయును హాస్యరసోత్పాదకమగుట విశేషము. ప్రహసనకర్తలలోఁ జేరుమోసిన వీరేశలింగముపంతులు, చిలకమర్తి కవియు దీనిని సకృత్తుగాఁ బాటించినారు. కన్యాశుల్క—” కారునిలో స్వేష్టకృత్తుగా నీలక్షణ మున్నది. 'భమిడిపాటి' వారికి 'గురజాడ' వారిదారి యొరవడి కావచ్చును. కామేశ్వరరావుగారి రచన వినీవినఁగనే భాష మొదల నవ్వించును; భావము పిదప నవ్వించును. వీరి భాషలో ఆపాత రమణీయహాస్యము భావములో విచారిత రమణీయహాస్యము నుండెనని నేననుకొందును.

“....నాగరికత అబ్బి, జెంటిల్ మెన్ అనగా పెద్దమనిషి అవడానికి సర్వవిధములా పెరుగుతూన్న నన్ను ఈయన ఇంత డౌన్ రైటుగా ఇన్సల్ట్ చేయుట చూచి ఎటుల ఊరుకొనుట? దేర్ ఫోర్ తమసాబి కేమ్ కసి. చదువుకోని వాడు ఏదేనా చేస్తే తప్పూ. అదే చదువుకున్న వాడు చేస్తే పామరులకి తప్పులా కనిపించినా దాని గర్భంలో గొప్ప ప్రిన్సిపల్ ఉందని సమర్థించి, తప్పు కాదని స్థాపించి, అది ఒక వేళ నలుగురికీ భర్జించక పోతే కాంట్ హెల్ప్ అనగా సహాయము చేయలేము అవి చెప్పి పారేసి నెగ్గొచ్చు....” “బాగుబాగు” నుండి ఊరకే మచ్చుకొఱకై యీపంక్తులు పేరుకొంటిని. స్థూలరూపముగా నుండిన యిక్కడి భాషలోను సూక్ష్మరూపముగా నుండిన భావములోను మనస్సులను గదలించి నవ్వింపఁగల తీరు స్పష్టముగాఁదోఁచుచున్నది.

ఇట్లే కామేశ్వరరావుగారి ప్రదర్శనములు, ఉపన్యాసములు,కథలు బహిరంతర్హాస్యరసవాహినులు. ఆయన రచనలపేర్లు,వానిలోని వ్యక్తులపేర్లు కూడ వింత పుట్టించునవి. కచటతపలు - వద్దంటేపెళ్లి, - ధుమాలమ్మ ఓఘాయిత్యం- శానయ్య- మరకమ్మ - చిక్కేశ్వర్రావు - ఈనామకరణములు మఱి యెటువంటివి? శ్రీకామేశ్వరరావుగారి రచనలో కొన్ని పట్టులు, చెవినిబడిన కొంతసేపువఱకు నవ్వుపుట్టింపక, చర్వణమయిన తరువాతఁ గడుపు చెక్కలుచేయును. నాయుద్దేశమున 'భమిడిపాటి' వారి హాస్యములో ఉత్తానమైన వాచ్యతకంటె, ఉదాత్తమైన వ్యంగ్య మర్యాదపాలు హెచ్చుగానుండుననియే. ఒక ప్రసిద్ధవిమర్శకుఁడు లక్ష్మీ నరసింహముగారి హాస్యమునకును వీరేశలింగముగారి హాస్యమునకును భేద మున్నదని చెప్పుచు నిట్లు తేల్చెను: "వీరేశలింగముగారి హాస్యము చిక్కనిది. లక్ష్మీనరసింహముగారి హాస్యము పలుచనిది. లక్ష్మీనరసింహముగారి హాస్యము గిలిగింతలుపెట్టి నవ్వించును. వీరేశ లింగముగారి హాస్యము గిల్లి బాధించును" అని. రచయితకు ప్రజా ప్రబోధదృష్టి నిండుగా నుండునపుడు, వాని రచనలు వాచ్యార్థమువైపునకు ములుసూపుట తప్పదు. వీరేశలింగము పంతులు సాంఘికముగా సంస్కారపుమెఱుఁగులుదిద్దవలసినప్రచారకుఁడు 'చిలకమర్తి కవి' కూర్పుతీరులు కోరినంతగా, వీరేశలింగముపంతులువలె ప్రబోధదృష్టి పరిపుష్టముగాఁ గలిగియున్నవాఁడు కాఁడేమో? అందుకే, ఆయుభయుల హాస్యరచనలకు నిట్టియంతరమేర్పడినది.

ఇపుడు మన కామేశ్వరరావుగారు కూడ ప్రబోధదృష్టిని మించిన కళాదృష్టి కలవారని నేను నిశ్చయించుకొన్నాను. వీరు అనువదించిన 'మోలియార్' ప్రదర్శనములు, స్వతంత్రించి వ్రాసిన ప్రదర్శనములు, మొత్తముమీఁద సొంతరచనలవలెనే యుండుట మెచ్చదగిన విషయము అనుసరణమును గూడ స్వతంత్రముగానే తీర్చఁగల చాతుర్య మాయన కలములో నున్నది.

'బాగుబాగు' కామేశ్వరరావుగారు తొట్టతొలుతగా వ్రాసిన 'ఆట'. దానిరచనాకాలము ౧౯౨౩ సం. అది కళాశాలావిద్యార్థుల కోరికపై వ్రాయఁబడ్డది. ఈ 'ఆట' నాఁటికి, నేఁటికి సుప్రచారప్రశస్తుల నందుచునేయున్నది. మొదటిరచనకీరీతిప్రసిద్ధివచ్చుటయెక్కడనోకాని యుండదు. కామేశ్వరరావుగారి "ఆట" లన్నియుఁ బ్రదర్శితములగుట శ్లాఘనీయము.

ఉత్తమ హాస్యరచయిత తత్త్వావధారణమునకు మార్గదర్శి యను కొంటిమి. ఇట్టి దర్శకత్వము 'భమిడిపాటి' వారిలో నున్నది. ఉదాహరణమునకు 'అద్దెకొంపలు' రచన యొక్కటి చూతము.

ఇంచుమించుగా నిరువది పుటలు అద్దెకొంపలనుగూర్చి సామాన్య ధోరణిలో వ్రాసివ్రాసి చిట్టచివర ఈ దిగువ పంక్తులు సంధానించిరి :

"...అద్దెలధోరణిబట్టిచూస్తే భౌతికలోకంయొక్క అస్థిరత్వంస్ఫురణ కొస్తుంది. కొంపలేకాదు ఊళ్లూ, జిల్లాలూ, ఈఇండియా, ఈప్రపంచము ఇవన్నీకూడా అద్దెవ్యాపారాలే కదా అనిపిస్తుంది! రోగంవల్లో, బెడద చేతో, అవాంతరం మూలానో, కూనీ ద్వారానో, ఆత్మహత్యారూపంగానో, దారిద్ర్యం ధర్మమా అనో ఏదో తరవాత మాత్రమే మానవులకి గోచరించే కారణాన్ని పురస్కరించుకుని జీవుడు శరీరం ఖాళీచేసి పోతూండడం ఆరగారగా చూడగా ఎవడిమట్టుకువాడికే తెలిసేదాన్నిబట్టి-జీవుడికి శరీరాలు అద్దెకొంపలు."

పయినున్న యావద్రచనకును, దిగువనున్న యీపదిపంక్తులు జీవము పోసినవి. ప్రాణమువంటి యీ 'పేరా' లేనిచో 'అద్దెకొంపలు' వ్యాసము సర్వము వట్టి శరీరముగదా! నిస్సారమైన యీ వస్తువును హాస్యరససస్ఫూర్తితోఁ జిత్రించుటలోఁగల విశేషముకంటె, దానిని తత్త్వసరణిని సమన్వయపఱచుటలోఁ జూపిన విశేషము ప్రశంసాభాజనమని నేను భావించెదను. ఇదియొకటికాదు, కామేశ్వరరావుగారి

రచనలలోఁ జెక్కుంట నిట్టి మెఱపులు తట్టుచుండును. ఇట్టి తత్త్వదృష్టి లేని హాస్య రచయిత హాస్యాస్పదుఁడు కావలసినదే.

శ్రీ కామేశ్వరరావుగారి ప్రదర్శనములు, తదితర రచనలు నిటు లుండగా, "త్యాగరాజు ఆత్మవిచారం" వారికూర్పులలో గొప్పతావు నాక్రమించుకొనిన గ్రంథము. ఆరువందల సంఖ్యకుఁ బైబడియున్న త్యాగరాజు కీర్తనలములను తొమ్మిదిభాగములుగా విభజించి, కీర్తనార్థములు చక్కని వచనములో సంతరించినారు. పాఠవైవిధ్యమువలన దుర్గమార్థములై యున్న కీర్తనల సరసార్థములు తేర్చి సహజమధుర మైన భాషలో నీగ్రంథము రచితమైనది. ఈకృతిలో శ్రీకామేశ్వర రావుగారి విమర్శన పాటవము, సంగీతములో వారికిఁగల యభిమానము రూపము కట్టియున్నది. ఆయన యశస్సున కీగ్రంథము వైజయంతి. పద్యమునకు రాగమక్కఱలేదను వీరి సిద్ధాంతము జగ మెఱిఁగినది.

వీరు ఆంగ్లమునఁ బట్టభద్రులగుటయే కాక, సంస్కృతమునఁ జక్కని సాహిత్యము కలవారును. ౧౯ ౨౦, ౨౧ సంవత్సరములలో మదరాసు "ఎక్కౌంటెంటు జనరల్ ఆఫీసు"లో నుద్యోగించిరి. వాఙ్మయారాధన దృష్టి ప్రబలముగాఁ గలవారగుటచే, అది విరమించి రాజమహేంద్ర వరమున వీరేశలింగోన్నత పాఠశాలలోనుండి అధ్యాపక పదవి నిర్వహించిరి.

వేదుల సత్యనారాయణ శాస్త్రి

1900

తల్లి గురమ్మ. తండ్రి కృష్ణయ్య. జన్మస్థానము భద్రాచలము. జననము వికారి సంవత్సర ఫాల్గుణ బహుళ షష్ఠీ బుధవారము. 22-3-1900. రచనలు:- ౧. దీపావళి ౨. విముక్తి 3. మాతల్లి ౪. ఆరాధన ౫. ముక్తావళి [కావ్యములు] మఱికొన్ని నవలలు, నాటకములు, వ్యాసములు ఇత్యాదులు.

'వేదుల' వారి పేరు తలపోయఁగనే 'దీపావళి' స్మరణకుఁ దగులును. దీనికిఁ గారణము కవి తన్మయుఁడై రచించిన కావ్యకదంబము కూర్పులో నుండవలయును. నిజమే.

శ్రీ సత్యనారాయణశాస్త్రిగారు సంస్కృతాంధ్రములలోఁ జక్కని సాహిత్యసంపత్తిగలవారు. గురుకుల వాసముచేసి గొట్టుపుళ్ల శ్రీనివాసాచార్యులవారికడ కావ్యనాటకాలంకారములు పఠించిరి. చిలుకూరి సోమనాథశాస్త్రిగారి సన్నిధానమున వ్యాకరణాధ్యయనము సాగించిరి. చల్లా వేంకట నరసయ్యగారి దగ్గఱ స్మార్తముకూడ పాఠము చేసిరి. కవితాగురువులు కవిసార్వభౌమ శ్రీపాదకృష్ణమూర్తి శాస్త్రులవారు. దివ్యమైన యీ గురుత్వ భాగ్యముతో "వేదుల" వారు సంగ్రహించిన వైదుష్యము ప్రశంసనీయమైనది కాదా! విద్వత్పట్టభద్రులైన శాస్త్రిగారు కాకినాడ, పెద్దాపురము, పేరూరు హైస్కూళ్లలో నిరువది నాలుగేండ్లుగా నాంధ్రోపాధ్యాయ పదవి నిర్వహించుచున్నారు. పెక్కురు జమీందారులు వీరిని గౌరవించి వార్షికబహుమానము లిచ్చుచున్నారు. వీరు శతావధానులు. కాని దేశకాలస్థితులు గుర్తించిన లోకజ్ఞత వీరియందుండి, ఆగారడీ పనులను కట్టిపెట్టించినది.

ప్రకృతము : అద్యతనాంధ్రకవులలో వేదుల సత్యనారాయణశాస్త్రి గారి స్థానము మంచిది. ఆయన ప్రతిభ సమంచితమైనది. వ్యుత్పత్తియు దానికి దీటయినదని తెలిసికొంటిమి. దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రి ప్రభృతుల చెలికారముతో నీయనకు పాశ్చాత్య కవితారామణీయక మాకళింపునకు వచ్చినది. తనకు, ఆజానజమైయున్న ప్రాచ్యసాహిత్య ప్రతిభ కా యదృష్టము తోడైనది. ఈసన్నివేశముతో నెన్నో ఖండకృతులీయన సంతరించెను. పదముద్రలో నీకవి బహుభద్రత గలవాఁడు. పలుకుబడి చిక్కగా, చక్కగా, కుదిరికగా నుండును. సంస్కృతవాణిపై మక్కువ పెంచుకొన్నను, వాడిన తెనుఁగునుడి యెంతో ముద్దుగానుండును. భావన లోఁతుకలది. ప్రాక్తన సంప్రదాయములకు సమీపస్థుఁడై, క్రొత్త చవులు పుట్టించునట్లు కవిత్వము కట్టుటలో "వేదులకవి" మంచినేర్పరి. ఆనాఁడు శ్రీనాథుఁడు సీసములకుఁ బేరుపడినట్టుగా, ఈనాఁడు "వేదుల" వృత్తములకుఁ బేరుపడెను. శయ్యాసౌందర్యము చంపకుండఁగా జాగ్రత్తగా, మును వెనుకలు చూచుకొని వ్రాయుట యీయనలో నలవాటు. అందువలన, ఆయనప్రతిపదము మలయమారుతమువలె చదువరిని సుఖపెట్టును. ఈమార్గమునకు సంస్కృతకవులలో జయదేవుఁడు తెనుఁగుకవులలో ముక్కు తిమ్మనగారు దర్శకులు. వేదులవారి "విముక్తి" కావ్యమునుండి మూఁడు ముక్తలు.

ప్రాకుల్ వెట్టిన చిమ్మచీకటుల యీపాషాణ కారాగుహా
ప్రాకారమ్ములు వ్రీలి నాబ్రతుకుపై ప్రాభాతశోభామయా
శాకాంతిప్రసరమ్ము సాగెడిని స్వేచ్ఛామారుతాహ్వాన గీ
తా కోలాహల మేదొ నాయెడఁద నుత్సాహమ్ము లూగించెడిన్.

◆

ఊపిరి యాడనీని కఠినోపలబంధములో, కలా కలా
లాపముగాని, నర్తన విలాసముగాని, ధరా పరీమళా

పాపముగాని, లేనిపుటపాకపు చీకటి జీవితంబు నె
ట్లోపితినో గదా, యవలియొ డ్డగుపింపని కాల మీదుచున్.

♦

ఎన్నఁడు సోకునో తరఁగ లెత్తగ తెమ్మెర తావియూర్పునా
యున్నవమేన, ఎన్నఁడు దయారుణరాగ మనోజ్ఞతల్ జగా
వన్నె పసిండిపూఁత చెలువమ్ముల నాపయి గ్రుమ్మరించునో
యన్న నిరంతరాశ బ్రతుకాపిన దాగిరి గర్భపుం జెఱన్.

'మాతల్లి' కావ్యమునుండి మఱి రెండు ఉదాహరింపకుండ నుండలేను.

ఆరని కోర్కెగా బ్రతుకునందు రగుల్కొనుచున్న దొక్కటే
కోరిక, నీకృపావనికి కోయిలనై సతమాలపింతు, మం
దార సుమారుణద్యుతి వితానము గొల్పెడి నీమనోహరా
కారమునన్ మధూదయ వికాసము నింపుము తల్లి, నామెదన్.

♦

ఏయనుభూతి లేక రసమెండి, వివర్ణత దోగి వాసనల్
వోయిన నాహృదంబుజములో నొలికింపు మొకింత సర్వ సం
ధాయకమైన నీయడుగుఁదమ్ముల పుష్పొడి తోడితేనె; త
ల్లీ యదె చాలు నాకు ఫలియించును ప్రోవిదుకొన్న నాకలల్.

ఈ రచనలో భావస్ఫుటత, భాషాపటుత యెటులు వియ్యమందు చున్నవో చూచితిరి. ఎప్పుడో హరీంద్రనాథుఁడు 'దీపావళినాఁడు' అను పద్యములకుఁ దలయూపె నని చెప్పి, యిప్పుడు సత్యనారాయణ శాస్త్రిగారి రచనలు గొప్పగానుండునని బలవంతముగా మన మొప్పు కొన నక్కఱలేదు. ఆయన కూర్పులో సాజముగా నట్టి లగువు బిగువు లున్నవి. అట్టి భావానా నైశిత్యమున్నది. అట్టి శిల్పసంపత్తి యున్నది.

ఈ గుణములుగల కావ్యమునకు దీపావళి రాశి. అందుకే, వేదులవారి పేరు విన్నవెంటనే, ఆకూర్పు స్మరణకు వచ్చుట. శాస్త్రిగారు కొన్ని నాటకములు, కథలు, విమర్శనములు వ్రాసిరి. ఏవి వ్రాసినను, ఆయన పద్యకావ్యరచనలోనే శ్రద్ధధానులు.

ఈ 'గౌతమీకోకిలము' కొంత యిటులున్నది:

కానుకనై ధరాధిపుల కాళ్లకడం బొరలాడి వాడి పో
లేను, ధరాపరాగ పటలీ మలినమ్మగు ద్వారతోరణా
స్థానమ్మునం దురిం బడఁగఁజాలను, దోసిటి పేరి ఘోరకా
రా నరకమ్మునం దుసురు రాల్పగలేను నిమేషరక్తినై.

♦

నీచపు దాస్యవృత్తి మననేరని భారత మాతృదేశ సే
వా చరణమ్మునం దసువు లర్పణఁజేసినవారి పార్థివ
శ్రీ చెలువారుచోటఁ, దదసృగ్రుచులన్ వికసించి, వాసనల్
వీచుచు రాలిపోవగ వలెం దదుదాత్తసమాధి మృత్తికన్.

నోరి నరసింహశాస్త్రి

1900

హారితస గోత్రులు: ఆపస్తంబ సూత్రులు. జన్మస్థానము : గుంటూరు. ప్రకృతనివాసము : రేపల్లె. తల్లి : మహాలక్ష్మమ్మ. తండ్రి : హనుమచ్ఛాస్త్రి. జననము : వికారి వత్సర మాఘశుద్ధ సప్తమి. 6.2-1900 సం॥ తేది. రచనలు:- ౧ గీతమాలిక ౨. భాగవతావతరణము (పద్య నాటిక) 3. సోమనాథ విజయము (నాటకము) ౪. ఖేమాభికుని ౫. వరాగమనము ౬. ఆత్మస్మృతి ౭. తేనెతెట్టె ౮. పతంగయాత్ర. ౯. స్వయంవరము. ౧౦. షణ్ణవతి (ఇత్యాది నాటికలు, కావ్యములు) ౧౧. నారాయణభట్టు ౧౨. రుద్రమదేవి (నవలలు) ఇంకను, అనేక కథలు, వ్యాసములును.

శిష్టాచార సంపదలో నోరివారి వంశము పేరు మోసినది. నరసింహ. శాస్త్రిగారి తండ్రి హనుమచ్ఛాస్త్రిగారు గుంటూరు "మిషను కళాశాల"లో సంస్కృతాంధ్రాధ్యాపకులు. వీరు పాదుకాంత దీక్షితులు వారితండ్రి గోపాల కృష్ణయ్యగారు మంత్రశాస్త్రకోవిదులు. ఇట్టి శిష్ట వంశమున నరసింహ శాస్త్రిగారి పుట్టుక. వీరిపినతండ్రి గురులింగశాస్త్రి గారు సుగృహీతనాములు. వారు చెన్నపురి తొండమండలము హైస్కూలున పండిత పదవిలో నుండెడివారు. వ్యాకరణము, వేదాంతము, జ్యోతిషము, మున్నగు శాస్త్రములలో వీరిది గట్టిచేయి. తెలుగువచనములో ననేక పురాణములు వ్రాసినారు. భగవద్గీతా గుప్తార్థ ప్రకాశిక వీరు వ్రాసినదే. ఆంధ్ర వాఙ్మయ సూచికలో, ముద్రితములైన వీరి రచనలు చాల నున్నట్లు కనబడుచున్నది. మహాభారతము, స్కాందపురాణము, మార్కండేయ పురాణము, జైమిని భారతము మున్నగు గ్రంథములకు దెలుగువచనములు వీరు రచించి యున్నారు. బరూరి త్యాగరాయ శాస్త్రిలు అందుసన్నువారు వెనుక

వెలువరించిన కృతులలో ముప్పాతిక పాలు గురులింగ శాస్త్రిగారి వేయన
వలయును. ఇట్టి బహుగ్రంథములు రచించిన విద్వాంసుల వంశము నర
సింహశాస్త్రి గారిది.

శ్రీ నరసింహ శాస్త్రిగారు అద్యతనాంధ్రకవులలో సంప్రదాయసిద్ధ
మైన రచన సాగించుచున్నారు. ఆయన దేవీభాగవత రచన నేఁడు
సుప్రసిద్ధ మగుచున్నది. నారాయణభట్టు - రుద్రమదేవి మున్నగు
నవలలు వారివి మక్కువతోఁ బఠించుచున్నారు. నాటికలు కూడఁ
దఱచుగా నరసింహశాస్త్రిగారు వ్రాయుచున్నారు. వారి విమర్శ
నములు పత్త్రికలలోఁ గనుచుందుము. అనఁగా వీరికలమునకు బహు
ముఖములుగా సాగునేర్పు కలదని స్పష్టపడుచున్నది. ఇట్టి ప్రముఖ
రచయిత జీవితవిశేషములు పేర్కొనఁదగినవి.

౧౯౧౮ వఱకు నరసింహ శాస్త్రిగారు గుంటూరున 'ఇంటరు' చది
విరి. పదపడి, పచ్చయప్ప కళాశాలలో బి. ఏ. చదివి యుత్తీర్ణత.
పట్టభద్రులయిన తరువాత, గుంటూరు కళాశాలలో రెండేండ్లు ఉద్యో
గము. ౧౯౨౫ సం॥ లో బి. యల్. పరీక్షలో నెగ్గి గుంటూరిలో
న్యాయవాదిత్వమునకుఁ బ్రారంభము చేసినారు. ౨౭ సం॥ నుండి
'రేపల్లె' కు మకాముమార్చి నేఁటిదాఁక నక్కడనే వృత్తినిర్వాహణము.
సంస్కృతాంధ్రములు గురుముఖమునఁ బఠించినారు. పదవయేట నేకవి
కావలె నన్న కోరిక నరసింహ శాస్త్రిగారిలో మొలకయెత్తినది. ఈ
మొలకను దోహదముచేసి, మొక్కగాఁ బెంచిన యుదారులు శ్రీ
శివశంకర శాస్త్రిగారు. కొడవటిగంటి వేంకట సుబ్బయ్య, త్రిపురారి
భట్ల వీరరాఘవస్వామి, పెద్దిభట్ల పూర్ణశర్మ, కోపల్లె శివకామేశ్వర
రావు - మున్నగు ప్రథమ 'సాహితీసమితి' కవుల స్నేహముతో మన
నరసింహశాస్త్రి గారికి నవ్యసాహిత్యములో నొక వెలుఁగు కాని
పించినదఁట. పదునెనిమిదేండ్ల వయస్సు నిండువఱకు వీరు వీరగ్రాంథిక

వాదులు. తరువాత, వ్యావహారిక భాషా వాదులు. పద్యరచనకూడ వ్యావహారికములోనే సాగింపవలెనని కొన్నాళ్లు వీరిపట్టు. అది క్రమముగా వదలి పద్యమునకు గ్రాంథికము, గద్యమునకువ్యావహారికము కావలెనని కొంతకాలము. ఇప్పుడు పూర్తిగా నరసింహాశాస్త్రి గారిలోఁ గ్రొత్తమూరుపు. వ్యావహారికభాషవచనరచనకుఁగూడ అనుకూలము కాదని నిశ్చయము చేసికొన్నారఁట. శాస్త్రాది విషయములు నిరూపించు వ్యాసములు, పూర్వకాలమునకు సంబంధించిన కథలు, నవలలు గ్రాంథికవాణిలోను, నేఁటి కాలమునకుసంబంధించినకథలు, నాటికలు, సిద్ధాంతములు చేయని వ్యాసములు వ్యావహారిక వాణిలోను నుండవలయునని నరసింహాశాస్త్రిగారిప్పటికిఁ జేసికొన్న సిద్ధాంతము. ౧౯౩౦ నుండి, శాస్త్రిగారిలో కర్మశ్రద్ధ ప్రబలినది. ౪౧ సం॥ నుండి పూర్ణదీక్ష. వంశీయమైన ధర్మము తప్పింపఁ దరముకాదు.

శ్రీ నరసింహాశాస్త్రిగారికిఁ గథారచనలోను శ్రద్ధ యున్నది. గులాబిపువ్వు, శ్యామసుందరుడు, గానభంగము, చేసుకున్నవారికిచేసుకున్నంత, భవిష్యత్తు, వధూసర-ఇత్యాదులయిన వీరికథలు సాహితి, సఖి, భారతి, ఆంధ్రవార్షిక సంచికలలో చూచియుందురు. శాస్త్రిగారి నాటికలు సోమనాథ విజయము, ఖేమాభిక్షుని, వరాగమనము, ఆత్మస్మృతి, పతంగయాత్ర, వణ్ణనతి, ఇత్యాదులు రసికమానసములు కరగించునవిగా నున్నవి. శ్రీ శివశంకరశాస్త్రిగారి వలెనే వీరెక్కువగాఁ బద్యనాటికలు వ్రాయుటకు మక్కువ చూపినారు. ప్రధానముగా నరసింహ శాస్త్రిగారి 'నారాయణభట్టు' పేర్కొనఁదగినమంచి నవల. వీరి గద్యరచనా విధానము చాల సరస మధురమైనది. పాత్రల సంభాషణము ఉదాత్తముగా నడపింతురు. కథాసంవిధానము మీఁద కంటె, విషయ విమర్శనము మీఁద వీరుప్రీతిచూపెదరు. ఈగుణము "నారాయణభట్టు" లోఁ గన నగును. పలుతెఱుగాల వెల్లి విరిసిన

నరసింహశాస్త్రిగారి వాణి నేఁడు దేవీభాగవత రచనలోఁ బరిణతమై యున్నది. అందలి సుందరధారణి యీతీరు గలది.

శా॥ ఆలీలన్ శుకయోగి తండ్రిదరి గార్హస్థ్యంబు వెళ్ళించి పై
కైలాసాచల శృంగభూమి పితృసంగంబున్ వధూసంగమున్
బాలాపుత్ర సమస్త సంగతులు పోవంబెట్టి నిశ్చింత మే
ధాలత్వం బగుపేర్మి నిశ్చలత నాత్మధ్యానియై నిల్చినన్.

శా॥ అంతం గొండొకకాల మేగ శుకుఁ డాత్మారాముఁడై సిద్ధుఁడై
వింతం గొల్పుచు సర్వభూతములకున్ విద్యుత్ప్రభాపుంజ భా
స్వంతుండై నెగసెన్ విహాయసిని భాస్వద్బింబ సంభేదియై
భ్రాంతంబై గిరిశృంగ మచ్చట ద్విధా వ్రయ్యంగ నుత్తిష్టమై.

మ॥ సకల త్రైదశ మానిసిద్ధ బహుధా సంస్తూయమాన ప్రథన్
శుకుఁ డాకాశపథంబు నందు వృషదశ్వుండట్లు స్వచ్ఛందుఁడై
ప్రకటాశాళి ద్వితీయ భాస్కరుని రేవన్ వెల్గుచుం బోవ, తం
డ్రికి నుత్పాత పరంపరల్ కనఁబడెన్ భీశోకముల్ కూర్చుచున్.

ఇట్టి హృదయంగమ శైలిలో దేవీభాగవతము నాంధ్రీకరించు శ్రీ నరసింహశాస్త్రిగారిని 'కవిసమ్రాట్' బిరుదముతో దేశము సత్కరించినది. సాహితీసమితికార్యదర్శిగా వారు చేయు సాహిత్య ప్రచారము విశేషించి గౌరవార్హము.

తుమ్మల సీతారామమూర్తిచౌదరి

1901

కమ్మవంశీయుఁడు. తల్లి: చెంచమ్మ. తండ్రి: నారయ్య. జన్మస్థానము: గుంటూరు మండలములోని కావూరు. జననము: 25-12-1901. రచనలు: ౧. ఆత్మకథ ౨. రాష్ట్రగానము ౩. ఆత్మార్పణము ౪. ధర్మజ్యోతి ౫. అమరజ్యోతి ౬. పఱిగపంట ౭. పెద్దకాపు (కావ్యములు) ౮. మహేంద్రజననము (నాటకము) ౯. రామలింగేశ్వర శతకము ౧౦. రామశతకము ౧౧. గాంధీతారావళి - మున్నగునవి.

తెలుఁగువారి కవితా శాఖలో నిరువదవ శతాబ్దివచ్చి వసంత రేఖలు దిద్దినది. ఈ శతాబ్ది యువతారముతో పాటు జన్మించిన కవి తుమ్మల సీతారామమూర్తి చౌదరి. ఆయనకృతులు ఆంధ్రరాష్ట్రమున గానము చేయఁ బడుచున్నవి. వారి "రాష్ట్రగానము" పేరు విననివా రుండరు. సీతారామమూర్తి చౌదరిగారు మహాత్ముని "ఆత్మకథ" కావ్యరూపముగా సంతరించిరి. అది సుప్రసిద్ధము. ఆయన ధర్మజ్యోతి, అమర జ్యోతి, పఱిగపంట, పెద్దకాపు ఇత్యాదులు యువ రసికులకు నిత్యపారాయణమున నున్న కృతులు.

> పుట్టకొక్క బుద్ధి పుట్టు జిహ్వకు నొక్క
> రుచి జనించు నంట రూఢిమైన
> నరసులెల్ల మెచ్చ మెఱయింతుఁ గైతలోఁ
> గమ్మఁ దనము మతుకులమ్మ వలె.

ఇది చౌదరిగారి నియమము. ఈ నియమము తప్పకుండ కమ్మని కవిత గల కూర్పులు మనకెన్నో వారందిచ్చిరి. తొల్లింటి కవుల ధర్మములు వీసమెత్తు కాదనుటకు వీరిష్టపడరు. రసభావ పరిపుష్టమైన రచనావైదగ్ధ్య మాయనలో వలసినంత యున్నది. భావ నిర్దుష్టము.

పలుకుబడి బింకమైనది. ప్రాఁతమాటలకు క్రొత్తపూఁతపూయు కూర్పు నేర్పు చౌదరిగారి కెన్నఁడో యలవడినది. ధర్మనిష్ఠకు నదవిష్ఠమైన యితివృత్తము లాయన యేఱుకొనఁ గలవారు. ఉభయ భాషలయందును చక్కని సాహిత్యము. సంస్కృతాంధ్ర శబ్దముల బరువులు, మెఱువులు పట్టిచూచి, తూఁచి పద్యములలో సంధానింపఁగలుగుటలో సీతారామమూర్తికవి చేయితిరిగిన చతురుఁడు. సుశిక్షితులైన కవులు నేఁటి వారిలోఁ బలుచబడుచున్నా రన్నమాట కొందఱికి కోపకారణము కారాదు. చౌదరిగారివలె ధారాళముగాఁ గవిత కట్టువారు లేరని కాదు. ఈ సౌభాగ్యమునకుఁదోడు సౌష్ఠవము కూడ నుండవలయును. దానికి, సంస్కృతాంధ్ర కావ్య పరిజ్ఞానమే కాక, వ్యాకరణ ప్రవేశముకూడ విధిగా నుండవలసినది. ఈయుభయము మన సీతారామమూర్తి చౌదరిగారిలో నున్నవి. ఈయస్తిత్వము చూచుకొని పండితకవులును వీరిని గౌరవించుచున్నారు. విద్వత్కవులగు తాడేపల్లి వేంకటప్పయ్య శాస్త్రిగారితోఁ గాళిదాసత్రయము చౌదరిగారు పాఠముచేసిరి. ఆయన యాచార్యకము వీరి భావిజీవితమున కొక మేలిదారి నగపఱచిన దనవచ్చును. ఈ కృతజ్ఞత చౌదరిగారిలో నున్నది.

ఏకశ్లోక రహస్య బోధనముచే నెవ్వాఁడు శిష్యున్ సుధీ
లోకాగ్రేసరుఁ జేయు నవ్విబుధుఁ గొల్తున్ వెంకటప్పార్య న
స్తోక శ్లోక మయూఖ రాజదఖిలాశున్ రామగాథామృతా
ఖ్యాక గ్రంథమతల్లికా జనకు మద్గైర్వాణ భాషాగురున్.

౧౯౩౦ లో వీరు ఉభయభాషాప్రవీణ పరీక్షలో నుత్తీర్ణత నందినారు. చిట్టిగూడూరు పాఠశాలలో వీరికి గురుత్వము నెఱపిన శ్రీదువ్వూరి వేంకటరమణ శాస్త్రిగారిని గూర్చి 'ఆత్మకథ' లో నిట్టులు స్తుతిచేయుచున్నారు.

"శబ్దశాస్త్రాది లక్షణ సంప్రదాయ
మెవ్వఁ డెఱిఁగించె నాకు నయ్యుద్ధ చరితుఁ
బ్రస్తుతించెదఁ బుంభావ పద్మజాత
రమణి దువ్వూరి వేంకటరమణ శాస్త్రి"

ఈ యుదాహరణము లెందుకనఁగా, సీతారామమూర్తి చౌదరి గారు గాలిచదువు చదివిన వారుగాక గురుకుల క్లిష్టులై శాబ్దాదుల యందుఁ గృతపరిశ్రములనుటకు-వాస్తవమునకు, వారియేపద్యము పట్టినను, ఈవిషయము వెల్లడియగును. "ఉభయతోముఖ గవాయుత దాన ఫలదాత్రి"- "దేశభక్తిపదవీ నదవీయసి" "తచ్ఛ్రవణసాహితీ దుశ్శక మెట్టివారికిన్"- "పుంవపు రీడ్యమాన" "శ్రద్ధధానుఁడు"- "రామాభిధానపు న్నిరసనార్చిరంగ" - ఇత్యాదులైన రహస్యములు శిక్షితునకుఁగాని తెలియనివి. ఇట్టివి చౌదరిగారు కృతులలో వందలు వాడినారు. అట్లని, కేవల ప్రయోగ వ్యామోహము కలవారే యనుకొనరాదు. రసదృష్టిలోఁజూచినను వారిరచనలకు మంచిస్థానమున్నది. శయ్యా సౌందర్యము మంచిది. భావనయు గంభీరమైనది. ఆవేశమును ప్రశంసనీయమైనది. పోకడలు ధర్మనిష్ఠానిష్ఠితము లయినవి. ఇఁక వారి ధోరణి యెటులుండును? అందులో, నిండుగాఁ దెలుఁగుఁ దనమును వలచిన రచయితలు చౌదరిగారు. పరభాషా-వేష సంస్కార సంపర్కములు బొత్తిగా నీయనకు నచ్చవు. జాతీయమైన పరమ ధర్మము నీయన దివ్యమంత్రముగా నుపాసించుచున్నారు. ఆయన రాష్ట్రగానాదులు దీపికలఁ బారకాణగా నిలఁబడురచనలు. క్షేత్రజీవులు, ఆదర్శజీవులు, శిథిలక్షేత్రములు-ఇవన్నియు చౌదరిగారికవితా వాహినీ పూరములోఁ బరిపూరితములగు వస్తువులు.

అమ్మ తల్లులవంటి యావు లింటింటిలోఁ
　　గదుపులై యమృతంబు పిదుకఁజేసి
కండబింకము సూపి కొండలైనను మోసి
　　కలుము లందిచ్చుగిత్తలను బెంచి
పనిముద్దుగాని సంపద ముద్దుగాదన్న
　　జీవసూత్రము శిరసావహించి
గొడగరి వడ్రంగి గోసంగి కనుదోయి
　　దైన్యరేఖలకు దాదవ్వొనర్చి
కదురుగలచోటు కవ్వంబు కదలుచోటు
కలవులకు ధూమకేతువుగా నెఱింగి
త్యాగమున క్షాత్రయము కర్మయోగి వగుచుఁ
గీర్తిఁగనవయ్య భారతక్షేత్రజీవి !

♦

బెబ్బులివంటి మా తెలుఁగుబిడ్డమగంటిమి మున్నసైతమున్
బొబ్బిలికోటలో నుబికి పొంగి పరాసుల ముంచిముంచి త
బ్బిబ్బొనరించి క్షాత్రవుల బిట్టుపొగడ్తలఁ గాంచదా! జగం
బబ్బురమంద నాఁచికొనదా ? శరదిందువికాసకీర్తులన్.

♦

కమ్మనిమాటలాడి నయగారము సూపినమాత్రఁ జచ్చు పె
ద్దమ్మల నాయకత్వ మిసుమంత సహింపఁడు తెల్గుబిడ్డ; శౌ
ర్యమ్ము సమంచితాశయపరంపర బిట్టు వెలార్చు నేతకై
క్రుమ్మగుచున్నవాఁ; డతనికోరిక లెన్నటికిన్ ఫలించునో !

ఈ తీరయిన జాతీయావేశముగల కవులు తక్కువ. ౧౯౨౨ లో పన్నుల నిరాకరణోద్యమమున మన చౌదరిగారు జరిమానా శిక్ష నందెను. అదిగాక, గుంటూరుజిల్లా కాంగ్రెసు సంఘములో వీరు

పదేండ్లపాటు సభ్యులై జాతీయ ప్రబోధము గావించినారు. రాట్నము గాంధి, అస్పృశ్యత, పంజాబువధలు, భారతమాత ఇత్యాదిశీర్షికలతో వీరు రచించిన పద్యములు తెలుఁగు చదువరులకు సుపరిచితములు, వీరి యాదర్శములకుఁ దగినటులుగా మహాత్ముని యాత్మకథ మధుర మైన కావ్యముగా నంతరించినారు. ఈరచన లిటులు సాగించుచునే దుగ్గిరాల, బాపట్ల, నిడుబ్రోలు, అప్పికట్ల హైస్కూళ్ళలో నాంధ్రో పాధ్యాయ పదవి నిర్వహించి శిష్యుల నెందఱనో దిద్దినారు. ప్రకృ తము వీ రుపాధ్యాయ పదవియందు విశ్రాంతులు.

ఈయభినవ తిక్కననుగన్న తలిదండ్రులు ధన్యులు. చౌదరిగారితండ్రి నారయ్య ధర్మజ్యోతి. ఆయన శీలసంపద శాశ్వతమైన కృతిగా నంత రించి, యీ పుత్రుఁడు మనకిచ్చెను. జనకునిపై తనయునకుఁ గల భక్తి గౌరవములకే కాక, నీతి నిష్ఠావి శేషమునకు, రసభావ సౌష్ఠవ ములకుఁగూడ 'ధర్మజ్యోతి' తారకాణమైన కావ్యము. చౌదరి గారు తండ్రినిగూర్చి యిటులు వ్రాయుచున్నారు :

చదువకయున్న నేమి బుధసత్తము లుబ్బఁగ నర్థభావసం
పద వికసింప భాగవత భారతముల్ వివరించు; హృద్యముల్
తదమలకావ్యపద్యములు ధారణ కగ్గముచేసి వేనవేల్
చదువునతండు ; తచ్ఛ్రవణసాహితి దుశ్శక మెట్టివారికిన్.

మక్కువమై కొండికనాఁ
డక్కఱగలయడ్డు లేనియప్పుడు నోఱపా
చక్కట్ల దండ లాతఁడు
పెక్కులు మన్మృదుల హృదయపీఠికఁ జుట్టెన్.

సౌజన్యమూర్తియగు "తుమ్మల" కవికి ౧౯౪౯ లో, కనకాభిషేక గౌరవము జరిగిన సందర్భమున శ్రీ కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి యధ్యక్షుఁడుగా విప్పిన హృదయ మిట్లున్నది.

"మన చౌదరి యతిప్రాసములకై భంగపాటుచెంది తలఁగోఁకి కొనుచు బలాత్కార పద ప్రయోగములుచేసి, యర్థము ననుసరించి పదములు వాడక, పదములఁబట్టి యర్థమును వంపులువెట్టి వంగఁజేయు నీరసుఁడుగాఁడు. భావ మనర్గళముగాఁ బ్రవహించు చందాన వ్రాయు మహాశయుఁడు. యతి పదాదియందే కాక మధ్యమునను గొనలు వ్రాలును. ప్రాసమునకు యతికినై పద్యము నడక నిలిచి దాఁటవలసిన యిబ్బంది లేదు. అర్థమునుబట్టి పదములు, పదములలో లీనమైనరీతిని యతిప్రాసములు ననాయాసముగ నప్రయత్నముగ, స్వచ్ఛందముగ వచ్చి చేరుచుండును. ఈసిద్ధియందుఁ బ్రసిద్ధుఁడు తిక్కన. ఈవర్గమున తిక్కన్నతో సజాతీయుఁడైన వాఁడు మన చౌదరి. అనఁగా సరి సమానుఁడని యతిశయోక్తిఁ బలికి ప్రమాదము దేసు. ఆవర్గమున నగ్రాసనత్వము లేకున్నను నాసనత్వము కలవాఁడని నామనవి"

సరస్వతీ పవర్ ప్రెస్, రాజమహేంద్రవరము – 1978